

ŐSERDŐKÖN, TENGEREKEN.

**TERMÉSZETI KÉPEK ÉS VADÁSZKALANDOK
MIND AZ ÖT VILÁGRÉSZBŐL.**

**IRTA
DONÁSZY FERENCZ**

**„EGY MAGYAR DIÁK ÉLETE MÁTYÁS KIRÁLY KORÁBAN”,
„HŐS TOLDY MIKLÓS”, „AZ ALCHYMISTA”, „ATAHUALPA” STB.
SZERZŐJE.**

**BUDAPEST
LÉGRÁDY TESTVÉREK KIADÁSA.**

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2013
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5406-23-2 (online)
MEK-11968

TARTALOM

Előszó.

Mátyás király oroszlánjai.
A fekete hercegnő.
A „vén ördög”.
A kék gyémánt.
Halálos hálótárs.
A Vastagfejű ur.
A szárnyasvilág Proteusza.
Vadászképek.
A győzhetetlen.
Kigyóbüvölők, kigyóigézők és a kigyókő.
Lélek és ösztön.
A tenger könyei.
„Vándoroljatok ki!...”
Hét főbűnök az állatvilágban.
Az állatok beszéde.
Az állatok háboruja.
Izgalmas vadásztörténetek.
Essed.
I. Egy pillantás a nagy mindenségbe.
A tropikus földövek éjjeli- és nappali életéből.
II. Egy pillantás a nagy mindenségbe.
Parforce vadászatok gépárdokkal.
Egy öröklét hosszúságu óra.
Okuli...!
A postagalambok.
Nagyevők.
Kolosszusok nyelve.
A „Cullebrilla d'oro”.
A kigyóméreg doktorai.
A sivatagkirály vadászata.
Hindosztán csodái.
Kigyók és sasok küzdelme.
A Carvanas és a Vaia-nendi.
A legrettenetesebb méreg.
Szárnyas arisztokrácia.
Carey anyó csirkéi.
A tenger lámpásai.
Mesés szörnyek.
A fönix-madár.
Augusztusi vadászképek.
A „vadászcím”.

ELŐSZÓ.

Minél szürkébb lesz körülöttem ez a mi prózai polgári világunk, annál gyakrabban hunyom le szememet, hogy lássak egy színesebb, eredetibb, kalandosabb világot.

Minél több sárcezipős, esernyős nyárspolgár hemzseg körülöttem, futkosván üzletei után, küzdvén a létért rendezett állami és társadalmi szabályok és megszokott bűnök szerint, annál többször jelenik meg képzeletemben Robinson Crusoe.

Robinson Crusoe!

Üdvözléggy feledhetlenül kedves, felülmulhatatlanul érdekes alakja az első regénynek, melyet életemben olvastam! Üdvözléggy Robinson, szerencsés boldogtalan hajós, ki a hajótörésből épen menekülsz ki a délszaki, ember nem lakta szigetre. A sziget szűz őserdejének ezer éltető ereje és ezer halálos veszedelme közepett, ott bolyongasz im, elhagyatva, egyes-egyedül. És te, az emberi értelem és energia tiszta fegyvereivel bátran veszed fel az őseredeti harczot a létért. Nyomrul-nyomra mindent a magad javára hódítasz a természettől, amire csak szüksége van az embernek. Igen, még a résztvevő emberi szózatot is, mert hiszen nehéz küzdelmeinkben és keserveinkben nem tudtunk ellenni e nélkül sem. Az őserdő papagályát megtanítod beszélni s az a magányosság mély csöndjében megszólal feletted: „szegény Robinson!”

Te „szegény” Robinson, milyen gazdaggá teszed te a mi képzelő tehetségünket! Mert nincs ennek több olyan drága s olyan el nem pusztítható kincse, mint amelylyel a te kalandjaid elolvasása révén tellett meg.

Az ember az éltető és halálos veszedelmekkel fenyegető őstermészettel való küzdelmében mindörökre érdekes. És annál érdekesebb lesz, minél jobban letarolja közöttünk az őstermészetet a haladó polgárosodás. Mert ez a mi jelenvaló nemzedékünk, mely pontosan fizetendő bérért emeletes kaszárnyákban lakik, mialatt álma felett a számozott sarki rendőr virraszt, szinte visszavágyódva álmodik őseről, arról az emberiségről, mely őserdőkben vert fészket s mely az elemek erőivel s a föld minden teremtetett lényével közvetlen élet-halál harczban állt.

Minél polgárosultabb valamely nemzet, annál nagyobb s annál szebb részét képezi az irodalmának az a fajta, mely az embert a hatalmas őstermészethez való viszonylatában tünteti fel. Az exotikus, kalandos leírások és históriák irodalmi fajtáját legjobban művelik s legjobban szeretik az angolok, a németek és a francziák.

A magyar irodalomnak van ugyan ebben a fajtában is néhány becses eredeti terméke, de azért mégis bizonyos, hogy az e fajta műveket a magyar olvasók sokkal élénkebben keresik, semmint a magyar írók kínálják. Ilyformán a kiadók legnagyobbbrészt idegen művekkel, vagy azok magyar fordításaival, avagy éppen csak kivonataival elégitik ki közönségük olvasó vágyát.

Donászy Ferencz, aki képzeletében mindig a világ legmesszebb délszigetein bolyong, aki a tropikus őserdők csodás faunáját és flóráját életének tanulmányává tette, s a ki legalább exotikus madarakkal telt kaliczkákkal aggatja körül szobája falát, ha már oroszlánok, krokodilusok és csörgőkigyók közt nem élhet - belső, igaz hajlamból szenteli egész írói tehetségét és tudását ennek a nálunk még jóformán parlagon heverő irodalmi fajtának. *Donászy Ferencz* olyanféle ember, mint Guy de Maupassant egyik elbeszélésében az a kikötővárosba vetődött kis francia katona, akinek szíve szerint az a fehércseléd a legbájosabb és a legkedvesebb, aki fekete. *Donászy Ferencz* imádott múzsjája sem görög istennő, hanem vagy a szerencsen, vagy valamely egyéb színes racehoz tartozik.

Ez az exotikus mûzsa valóban igen kegyes *Donászy Ferencz*hez. Sûrûn ajándékozta meg õt csodásnál csodálatosabb történetekkel, melyeken kedvére elborzong az olvasó - és színeiben gazdag leírásokkal, melyeken a gyönyörködõ képzelet majd felgyûl, majd meg elandalodik.

Nem tudom megítélni, vajjon *Donászy Ferencz* érdekfeszítõ munkáiban a szigorú tudományosságon nem üt-e néha nagy részt az exotikumban valósággal tobzódó képzelõtehetség. Lehet, hogy a szaktudósok - akik Robinson szigetén is megróják az egymással meg nem férõ állatokat és növényeket - ebben a könyvben is találják majd a tudomány szempontjából kivetni valót. Lehet, hogy exotikus írónk képzeletében léteznek olyan tengeri csodák és õserdei szörnyetegek is, a melyeket a helyszínén a nyájas olvasó sohasem találna meg. De én azt vélem, hogy a nyájas olvasó, ki úgy sem megy el az egyenlitõ környékére írónkat ellenõrizni, annak fejében, hogy ezek a csodák és szörnyetegek érdeklõdését szinte felkorbácsolják, édes örömet megbocsát egy-egy exotikus lóditást.

Különbén *Donászy Ferencz* - ki csak hajlamaira nézve exotikus, de elveire nézve a magyar anyaföldhöz ragaszkodó hazafi - maga sem ajánlja olvasóinak, hogy oda menjenek, ahol az embert könnyen megehetik a vadak, a madarak, a halak és a hüllõk. Óva inti honfitársait a kivándorlástól, bárha õ maga eleven képzeletének szárnyán valóságos szenvedélylyel száll át az óceánokon, szigetek, messzeséges szárazföldeken s mindezek csodás szépségein és veszedelmeiben.

Mivel pedig az exotikus õstermészetet mindig a küzdõ emberre való vonatkozásában festi, históriái kalandosak - s így bizonyos, hogy ajánlásom nélkül is igen nagy olvasóközönséget fognak hódítani.

És én éppen ezért merem ezt a könyvet a közönségnek figyelmébe ajánlani, mert ennek az én ajánlatomra szüksége nincs.

Budapesten, 1894. október hó.

Kozma Andor.

Mátyás király oroszlánjai.

Némelyik ház, mintha homlokára volna írva, hogy falai között valami nevezetes esemény történt, annyira felébreszti a figyelmet.

Igy van ez a bécsi Kärntner-Strasse egyik ódon házával is. Noha kiáltó tanuja a mindent változtatni, cifrázni szerető emberi izlésnek és századoknak, mégis régi-régi események dicsősége és a fényes múlt méla gyásza borong rajta, s mint valami történeti emlék néz a körülte forrongó, zür-zajos, modern életre...

Nemrégiben Mátyás király fényes életpályájának kevésbé ismert adatai után kutatva, akadtam erre, a történetírónk által sehol fel nem említett érdekes eseményre, melyet egynémely helyén igen szófukar, régi német krónikában találtam leírva és a melyeknek színhelye a Kärntner-Strasse fenti ódon háza volt.

* * *

1490. év február végén már hire-hamva sem volt a télnek.

Rügyfakasztó tavaszi napsugár bontogatta a bimbókat, s langy fuvalmak kergették a gyapjas báránnyelűket s aranyködként terjengett a légből a virágzó barkák himpora, s a várfok és a hosszú sétány fái pedig már a tavasz első sárgás-zöld levélkéi bontogatták gyengéd szárnyaikat.

Mátyás, a nagy király, éppen Bécsben időzött és a Kärntner-strasse-i házban ült fel királyi lakását, mert itt sokkal otthoniasabban érezte magát, mint az akkori Burgnak a kongó folyosók tömkelegében elvesző csarnokai között.

Nagyon érdekes az a mód is, melylyel még 1485 tavaszán, magát e ház birtokosává tette.

Ugyanis, midőn a hosszú ostrom után, 8000 főnyi seregének élén, káprázatos fény és pompa között a városba vonult, a Kärntner-Strasse sarkán, Waldner János, Frigyes császár kancellárja fogadta a város tanácsának közepette.

A nagy király sasszemei egy pillantással átvillantak az egész utcán és a földig hajló tanácsoson állapodtak meg.

- Kié ama ház? - kérdé röviden, himzett keztyűs kezével rámutatva...

- Az enyém, felséges uram, - rebegé Waldner János, a kancellár bókolva.

- Kié ama ház? - kérdé röviden, himzett keztyűs kezével rámutatva...

- Az enyém, felséges ur, császárom kegyelme és jóindulatából.

Mátyás szemei villámokat szórtak:

- Kié? - kérdé oly harsányan harmadszor is, hogy az egész utca megtelt érczes hangjával.

- Felséges uram, a tiéd az! - felelé helyette a polgármester, elérte a király akaratát - s üdvözlégy Bécsnek falai között.

- Ugy van! - felelé a király nyájasan, - a miénk, s itt üljük fel lakásunkat, - mert igen jól tudta, hogy a kancellár ugyanis csak névleges birtokosa a háznak - a minthogy ugy is volt - miután Frigyes császár több házat és birtokot íratott hivatalnokai nevére, hogy Mátyás király elől megmentse...

A mondott évről tehát tavaszias, enyhe napjain szintén Bécsben mulatott és udvarának főméltóságaival a vár bástyáira ment sétálni, hogy a tavaszi nap, s az enyhe rügyek illatától telt levegő kissé felüdítse.

Ekkor már azonban a nagy király nagyon szenvedőnek látszott... Arcza beesett, s közmondásos egészséges színe szürkés-sápadtnak látszott s bármint titkolta is, csak nagy kinnal tudta hatalmas testét vonszolni.

Ugyanis néhány nap óta folyton fokozódó gyengeség, s rövid ájulások gyötörték, e mellett annyira idegessé, ingerlékenynyé lett, hogy semmi sem tudta felvidítani.

Az udvaroncok lesve-lesték kívánságait, s mindent elkövettek, hogy mosolyt csaljanak halvány ajkaira, de hiába, az élczekeket és elmésségeket azelőtt annyira szerető király, inkább boszankodott, mint nevetett...

Most is ingerülten indult sétájára, mert orvosai esdve kérték, hogy maradjon termeiben és pihenjen, hanem ezt az egyet a nagy király nem ismerte. Nagy lelkének még nagyobb erejével akarta legyűrni a test rokatagságát és így folytonosan lázban és forrongásban zajlott, égett minden csep vére a megerőltetéstől.

Kedvelt hívének és vezérének, a daliás Noszticz Zsigmondnak karjára támaszkodva, lépegetett a bástyafokon és haragosan pattogott orvosára, Tichtl Jánosra, s kedvelt tudására, a történetíró, Galeottira, kik szintén társaságában voltak.

- Hagyjatok békét, ha nem tudtok meggyógyítani. Feküdni, feküdni! Ti, orvosok, mindjárt megvetitek az ágyat s belegyömöszölnétek az embert. Én nem tudok feküdni, akárcsak a puszták oroszlánja! Inkább találjatok ki valamit, ami egy kissé szórakoztatna... Megöl közöttetek az unalom!

A király hasonlata Noszticznak egy jó gondolatot juttatott eszébe.

- Nézzük meg az oroszlanokat, felséges uram, - mondá. - Ugy tudom, ez időben szokták etetni ezeket a királyi állatokat...

A király fáradt vonásain a meglepődés halvány sugara röppent át, mert híres oroszlanjait annyira szerette, hogy bárhova ment is, ezeket nagy kerek ketreczeikben mindenüvé magával vitte...

- Igazad van, kedvelt hivem; a jó gondolatok mindig nálad vannak, s megérdemelnéd, hogy országosan ismert neved mellé, az „elmés” jelzőt is hozzáfűggeszsze.

Ugyanis Noszticzot athléta termete és erejéért csak „erős Noszticz”-nak nevezték széles hazában, és erre célzott a király is.

A nagy udvar hátulján, egy oszlopos csarnok alá voltak a nagy kerek vasketreczek görgetve s ezek egyikében volt a három gyönyörű oroszlan: két him és egy nő bezárva...

- Valóban királyi állatok! - mondá felvillanó szemekkel a király, midőn fáradtan egy karosszékre ereszkedett, de csakhamar jobban kezdé érezni magát, mert egy hólyagos aranyserlegben, az orvos intésére, az udvarnok topáz-villogású ó-tokajival kínálta meg.

- Nézzétek csak, urak, Szolimán, ez az óriási vén him minő fenséges nyugalommal mereszti ránk szeméit s milyen fejedelmi egykedvűséggel fogadja hatalmas nőjének hizelgéseit...

- Méltó képe a vitézségnek és erőnek, - folytatá a dicsérést Noszticz; - különösen ez az erő és hatalmat rejtő nyugalom...

- Szépek így is, de még szebbek lehetnek a dühtől és haragtól berzenkedve, - szólalt meg Pethő. - Ezt szeretném látni!

- Azt pedig könnyen megláthatja, kegyelmed, - mondá az ősz Kanizsay, - ha felséges urunk megengedné?

- Mit mondtál, hivem? - kérdé derülten a király, mert e közben oda settenkedett Tibrili, az udvari bolond és mindenféle bolond mókázást mimelt az urak háta megett.

- Engedje meg, felséged hogy a bestiárius, akarom mondani az etető, ne adja oda eledelüket, hanem ingerelje, csalogassa őket, míg csak dühbe nem jönnek, - felelé meghajolva Kanizsay.

- Legyen úgy! - intett az etetőnek a király, ki egy hosszú kétágu villán hatalmas ökörzombot hozott és benyújtotta a ketrecz vasrudjai között...

A nő és a fiatal him éhes vadsággal szökött a hus felé, de az etető gyorsan visszakapta, mire mind a két vad tompa hörrenéssel kezdett fel-alá lóstatni a tágas ketreczben.

Mikor másodszor nyújtották be a véres konczt, lángoló szemekkel, toporzékolva ugrált mind a kettő a magasba, - azután haragos orditással szöktek a vasrudaknak, megrázva azokat türelmetlen éhségükben szikrázó szemeikkel majd elnyelve a husdarabot.

Szolimán, a vén him - az első próba után oda se nézett a koncra, hanem hörgő morgással a ketrecz hátuljába lépdelt, s ott elnyújtózva, csak bojtos farkával verte döngve a vastag tölgyfadeszkákat.

Az etető ez alatt folytatta az ingerkedést. A két oroszlán ordított, s a rácsot döngette... Óriási ugrásokkal szökeltek fel-alá a ketreczben, vérvörös nyelvük hosszan kifityegett hüvelyk-ujjnyi fogakkal megrakott iszonyu torkukból, s nyakukon a szőr és serény felmeredt, szemeik vörösben izzó zöld szikrákat villództak a társaságra...

Az etető, hol itt, hol ott dugdosta be - a lehető magasra tartva a hust és a négy ölesnél nagyobb ketreczet a két vad egy-egy ugrással átszökelte, s tehetetlen dühökben dörgőn hördülő ordításokkal acsarkodtak egymásra.

Azonban végtére is megunták a hosszú hajszt, s egy hosszú bődülő orditással mindketten a ketrecz végébe húzódtak s ott hörögve, morogva lóstattak fel-alá, a deszkázatot szimatolva; majd le-lefeküdtek a vén him mellé és az etető újabb ingerkedéseire nem is hederítettek, hiába tologatta ez majdnem az orruk elé a pecsenyét.

- Megharagudtak! Látjátok urak, - fordult udvarához a király, - minő nemes állatok ezek! Nem hagyják magukat kicsúfoltatni, inkább nem is kell nekik a hús!

Légreszkettetőn dörgő ordítás szakítá félbe a király szavait és a ketrecz vasrudjai csengve zörrentek össze, az etető pedig hangos jajkiáltással, szédülve bukott a ketreczek alá.

Ugyanis a király szavaira hallgatva, elfeledkezett az oroszlánokról... s a vén állatkirály felhasználta e perczet; egyetlen szökéssel a vasrudakon termett s oly erővel rántotta be a hust a nehéz vasvillával együtt, hogy ennek nyele leütötte magát az etetőt is.

Az urak füle is megcsendült a velőig ható orditástól, s pár perczig megdöbbenve néztek egymásra, de aztán valamennyien - a királyt se véve ki - zajos tetszésnyilatkozatokban törtek ki.

- Bravó, Szolimán! Bravó, brava! Derék állat, fejedelmi állat vagy! - kiáltozák lelkesen, de legjobban kiáltozott a hős Noszticz, kinek dörgő hangja, majdnem az oroszlánorditással vetekedett.

E perczben az udvart körülfutó oszlopos csarnokból, még egy uri ember csatlakozott a társasághoz.

Ez a főtnokmester volt! Egy ravasz, kétszinű, álnok uri ember. Sovány, aszkóros, mint egy paszulykóró, s hétrét görbedve a podagrától, örökösen fázott, didergett, mint egy kísértet s minden második szava után köhögött, harákkolt, s akárkivel beszélt, folyton kezeit dörzsölgette, kétszinű, álnok mosolygással.

Hogy ő maga olyan aszkóros és nyavalyás vala, irigye és ellensége volt minden egészséges, erős embernek, de különösen Noszticzot gyűlölte, amiért a király annyira kegyelte és kitüntette, s könnyebb volt a lelkének, ha csak egy hajszálnyit is csippenthetett akár szóval, akár tekintettel a daliás vezéren.

Most is egyenesen ehhez fordult, s vizenyős szemeit sunyi oldaltekintettel villantotta rá.

- Hm, hm! úgy látom, tetszik ez a multság, vezér? - kérde csikorgó fahangján, miközben sovány alakját fázékonyan burkolta be prémes gereznájú hosszú felöltőjébe.

- Hát hogyne tetszenék! - felelé Noszticz s majd sértő kicsinyléssel nézve végig rajta, gunyosan mondá: - Persze, kegyelmednek nem igen tetszhetik az erő és gyorsaság ez a példája?!

A főtnokmester uram álnokul mosolygott:

- Szép bizony, igen szép! De lehetne még ennél is szebb sceneriát produkálni... Hanem persze, ahhoz... hűm... hm... nagy szó... de igaz... erő és bátorság is kellene ám hozzá... még pedig... sok!

- Osztán, mi volna az? - kérde Noszticz hetyke foghegygyel.

- Hogy mi volna az, vezér uram?... Semmi egyéb, minthogy valakinek be kellene menni ezeknek a horribilis bestiáknak a carcerébe és elragadni orruk elől a prédát. Ez volna ám még csak a színjáték! Fogadni mernék, felséges urunkat is nemcsak hogy nagyon gyönyörködtetné, de egészen vidámmá elektrizálná ez a hevélyes sceneria!

És miután ilyen szép alattomosan elvetette a halálos kihívás sárkányfogait, - a leghódolatteljesebb mosolygással hajlongott a király előtt.

Noszticznak fejébe kezdett szökni a vér.

- Biz' Isten kegyelmedről is elhinném, hogy meg merné tenni, ha nem lakott volna olyan sokáig Törökországban,¹ - vágott vissza Noszticz maró gunynyal és a felharsanó hahota bizonyította, hogy az urak is elértették a célzást.

A főtnokmester uramat ez a legérzékenyebb oldalán találta, de elnyelte mérgét, sőt még mosolygott is, hanem apró szemei oly ádáz gyűlölettel villogtak Noszticz felé, mint a szemüveges kigyóé.

- Azt én a világért sem állítám, - felelé kétszinű czélozgatással... hanem azt hívé, hogy ez illusztris társaságban majd csak akad egy „erős” vitéz (s az *erős* szót különösen hangsúlyozta), ki felséges urunk felvidámitására megcselekszi ezt a bátorságra és erőre mutató tettet.

Noszticz elsápadt, mert egyenesen kihíva érzé magát, s villogó szemekkel majd a királyra, majd az oroszánokra pillantott.

Az óriási himoroslán még most is dühtől berzengő serénnyel hasalt az ökörczomb felett, s hörgő ordítással, fogait vicsorgatva morgá el társait közeléből...

¹ Ugyanis a rossz nyelvek azt beszélték, hogy a főtnokmester uram ő kegyelme viharos, hánytvetett fiatalságában Törökországban egy ideig, mint eunuch szolgált egy renegát pasánál.

Az urak között is várakozás- és halálteljes csend uralkodott. Mindenki rettegve nézett egymásra. A lovagi bátorság és vitézi erő harci keztyűje eléjük lett dobva... s valamennyien dobogó szívvel lesték, kinek lesz hát bátorsága erre az örült, vakmerő, eszeveszett tetre vállalkozni?

- Hej, csak én ilyen öreg, beteges ne volnék! - nyihogá a csendet megtörve a főtálmester uram, kezeit dörzsölgetve.

- Mit gondolsz, vitéz hivem, Noszticz? - kérdé villanó szemekkel a király. - Mernél-e rá vállalkozni?

- Tréfálsz velem, uram, királyom?

- Dehogy tréfálok! - nevetett a király. - Királyi szavamra mondom, szeretném látni.

Noszticz megdöbbenve nézett rá s még mindig tréfának vélte a király szavait.

- Vitéz Noszticz te habozol? - s a király hangjából meglepetés és boszankodás rítt ki.

- Nem! - kiáltá felcsattanó hangon Noszticz. - Nem habozom, megteszem, még ha szét-szaggatnak is e bestiák!

Az urak valamennyien elszörnyedő zugással vevék körül, sőt az ősz Kanizsay haraggal rivallt rá:

- Eszedet vesztetted? Okos fővel nem lehet ilyen vakmerőségre vállalkozni.

- Hagyjatok békét, - dörgé haragosan Noszticz... - Megteszem! Ne mondja senki, hogy Mátyás király udvarában csak didergő, vén banyák vannak! - S míg beszélt, villogó szemei majd átfurták az elégtlenül vigyorgó főtálmester uramat.

Ezzel gyorsan kikapcsolá nehéz, virágos mentéjének opálköves boglárait, s kócsagos kalpagját, gyöngyös övét ledobva, mezitelen kardjával kezében a ketreczek háta mögé sietett, s félrelökve az ajtóból a felvigyázót, a másik perczben daliás alakja már meg is jelent a ketrecz hátterében.

Az egész udvar halványan s lélekzetét elfojtva várta, mi lesz e vakmerőség vége?

Noszticz bátran előre lépett, de az oroszlánok még nem vették észre, - ekkor egyszerre kardját sebes villantással magasra emelve, közéjük dobbant, balkezeivel pedig elrántá a hust a vén állatkirály elől, s magasan meglóbálta a levegőben...

A váratlan meglepetésre és dobbanásra nagyot hördülve szökött fel a három fenevad.

- Vissza, bestiák! Vissza, a király megkivánta prédátokat! - dörgé rekedt, süket hangon a dalia, s dörögve dobbantott lábával a vastag tölgydeszkákra...

(Ezt az idegizgató jelenetet írja le leghosszabban a szófukar német krónika.)

„Leirhatatlan rémesen szép volt e jelenet... az óriás férfiú és a három királyi fenevad izzó, lángoló szemekkel meredve egymásra...

Noszticz erős melle zihált, regett, s jobbában cikázva villogott a kard hegye, - arcza halál-sápadt volt, de fekete szemeiből valami tulvilági lobogvány villódzott a három fenevad zöld karikákat hányó szemei közé... Valósággal maga az eredeti őseember volt... fenségesen vakmerő szilajságában s hatalmas ereje öntudatában maga a homo diluvii testis, a földnek és állatoknak hatalmas ura!”

Lángoló szemeit folyton a fenevadakra szegezve lóbálta a véres konczot felettük...

És ezek nem mozdultak, csak hörögve, morogva rázták hullámozó sörényű fejeiket s vadul szikrázó szemeikkel majd elnyelték.

Igy tartott ez néhány halálos hosszú perczig, mik a nézőknek óráknak tetszetek...

Lassan-lassan azonban az oroszlánok hörgése halk, doromboló morgássá lassult, izzó szemeikben kialudtak a zöld-veresen villogó szikrák; pislogni, hunyorgatni kezdtek, és egészen meghunyászkodni látszottak a hős dalia delejes tekintete előtt.

Diadalmas mosoly játszott ekkor Noszticz ajkain. De akik őt látták, azt mondják, hogy valami vérjegosztó, iszonyu volt e mosolygásban, s oly valami félisteni, túlvilágias ömlött el egész lényén, hogy a királyon és környezetén hideg borzadály futott át...

Szemeit merően az oroszlánokra szegezve, kezdte meg a hős vezér a visszavonulást, lassan-lassan az ajtó felé hátrálva. A fenevadak békén engedék távozni, csupán szemeikkel követték minden mozdulatát.

Lassan hátrált lefelé a három lépcsőfokon az ajtóig. Ez volt a legveszélyesebb pillanat! Már féltetével az ajtón kívül volt, de szemei mégis változatlanul a vadakon függtek... egyszerre az ajtó becsapása rezzentett fel mindenkit - és Noszticz szerencsésen kijutott a ketreczből.

Ekkor tört ki az oroszlánok dühe egész fékezhetlen vadságukban. Földrengető ordításokkal szökelltek fel-alá, a vasrudakat döngették talpaikkal, s iszonyu torkukat vicsorgatták a társaságra...

Noszticz pedig sápadt, szobormozdulatlanságu arczczal lépett a király elé. Széles melle rengett, zihált a megaláztatás keserű érzésétől, s szemei, mintha rejtett könnycsep fátyolozná - izzottak.

- Uram király, - mondá remegő, elcsukló hangon - parancsodat megtevém. Itt a préda és meztelen kardom! A kard téged illet s azt lábaidhoz teszem, de mától fogva nem vagyok se alattvalód, se katonád. - Szeszélyből kockára tetted éltetemet... s ez élet most egészen az enyém.

- Mi ez! - kiáltá bösz haraggal a király.

- Az, uram király, hogy udvarodban akadt egy bátor vitéz, de kit nem becsültél meg, tehát távozik!

- Ez pedig kegyelmedet illeti meg, vén anyámasszony katonája; lakjék jól vele, ha megkívánta, s a véres czombot úgy hajította a főtálmokmester podagrás lábai elé, hogy majd hanyatt esett bele. Azután büszke, kevély léptekkel hagyá el a királyi udvart - örökre.

* * *

(Igy volt ez megírva a régi bécsi német krónikában, mely inkább a vitéz Noszticz, mint a hős és nagy király nevét dicsőíté, mert még ezután nagy magasztalással azt is elmondja, hogy Noszticz egyenesen a lengyel király udvarába ment, s annak ajánlva fel vitéz kardját, még nagy sok vakmerő hősi tettet vitt vala véghez.)

A fekete hercegnő.

Corbés nábab, ez az elhindúsodott franczia, volt leggazdagabb gyémánt- és gyöngykereskedője Indiának és összeköttetései révén megtudva a kitörni készülő felkelést, családját és kincsei nagy részét még idejekorán sikerült egy Európába induló hajón biztonságba helyezni és maga is követni akarta, lehető leghamarább, mielőtt néhány nagyobb üzletét lebonyolította.

Azonban a sypoyok felkelése váratlanul hamarabb kitört, mint hitték.

Delhiben a 26., 45. és 74-ik benschülött ezredek legénységei, felkonczolva angol tisztjeiket, hatalmukba kerítették a várat.

Ez volt a jel az általános felkelésre és egyik tartományban a másik után harsant fel a véres jelszó az idegenek felkonczolására.

Dandu Pán, a felkelés vezetője, különösen a gazdag idegeneket szemelte ki első sorban és már rég szemet vetett Corbésnek millióira, ki tudva ezt, midőn hírét vette a delhii felkelésnek, kéznél lévő gyöngyeit és drágaköveit egy hű szolgálja segítségével elrejtve, elmenekült Badrapurból.

Közönséges kalmárnak öltözve, csak drága, szélesebb arabs paripája árulta el az ahhoz értők előtt gazdagságát, vágatott három megbízható szolgálja kíséretében, árkon-bokron keresztül, hogy mielőbb kikerjen a lakottabb vidékekről, a Vindhiasz hegységek felé véve útját, remélve, hogy e derék, becsületes hegyi népnél a felkelés leveréséig menhelyet talál.

Azonban pár óra múlva észrevették hogy üldözve vannak.

Egyik szolga leszállt lováról és a földhöz tartá fülét.

- Nagyszámu lovascsapat száguld utánunk, - mondá. - Negyedóra múlva nyomunkban lesznek.

- Nábab, - mondá ekkor az öreg szolga, - ha magad menekülsz, akkor tán szerencsésen eljutsz a hegységbe, de velünk bizonyára utólnak. Egy ember könnyen elcsuszik, elrejtőzhetik, de négynek a nyoma nyitott könyv, a miből olvasni lehet. Hosszas fontolgatásra nincs idő. Te törj utat a dsungelokon keresztül, mi pedig az erdőnek fordulunk és magunk után csaljuk üldözőidet...

Corbés könyezve ölelé meg a hű szolgát, azután sebes száguldozással mélyedt a dsungelbe, mert már az üldözők robaja tompa dobogással hallatszott a távolból.

Hagyjuk itt most magát Corbést beszélni:

„Hű lovam rohanva vitt a dsungel mohos, vizenyős tisztásain. Mintha tudta volna, hogy minden perc drága, már messziről kinézte a tisztásokat és ezeknek fordult...

Az ut azonban mindinkább süppedőbb és több öles bambusznáddal, tüskés cserjékkel kezdett benőve lenni és jobbról-balról mocsaras sűrű erdő zárt körül mindenfelől...

Lovam lihegve csörtetett át a bozótokon és egy helyütt nagyot csuszva, kengyelig süppedt a csalékony iszapba, engem messze, fején keresztül, behajítva a cserjés közé.

Ez esés volt menekülésem, mert a nemes állat, messzehangzó vésznyerítést hallatva, pár pillanat alatt szemem láttára süllyedt alá a feneketlen iszapba.

Az első éjszakát egy vén szent fügefa lombjai közé rejtőzve töltöttem. Ez a vén faóriás egész erdő volt az erdőben, mert vízszintesen nyuló ágaiból mintha támogatva volnának, olyanforma nyulványok ereszkedtek a földig s itt gyökeret verve, ezek is újra lombokat, ágakat és nyulványokat hajtottak, úgy hogy ez az egy fa magában egész erdőt képezett.

A legsűrűbb lomb közé rejtőzve, vártam a reggelt. Nem messze tőlem a tigrisek komor bőgése harsogott, a párduczok pedig fülcsenditőn sikoltó orditozással egy Axis szarvast téptek szét rejtekem alatt és falták fel mérges kurrogás között.

Még lélekzeni se mertem, nehogy közellétemet megsejtsék. Szerencsére a szél ellenkező irányból fűtt, különben elvesztem volna, mert a párducz a legfürgébb majmot is leszedi a fák tetejéről.

Reggel tovább vándoroltam a dsungel erdős, vízenyős mélyén. Körülöttem korhadó mocsár-bűz, pestises levegő lengett a balzsamfa illatával vegyülve és kincsetérő drága fanemek, fűszerbokrok tenyésztek leirhatlan bujaságban a halál eme országában, mert életemet minden lépten-nyomon veszély fenyegette...

Kezemet pisztolyaim agyán nyugtatva, lépten-nyomon kémlelődtem, nem-e bukkanak valamelyik fordulónál zsákmányt kereső tigrisre, vagy párduczra; nem lépek-e valamely uton-utfélen sütkérező mérges kigyóra, miktől szinte hemzsegett az egész tájék; vagy nem jutok-e lovam sorsára ez álnok, csalékony talajon?

Déltájban egy mély völgyteknő állta utamat, tulsó felén újra sötétlő rengeteggel...

A meredek völgyoldalt elkerülve a jobbfelöli kevésbé lejtős, elhuzódó tüskés bozótton próbáltam utat törni.

Dobogó szívvel álltam meg minden lépés után s remegve figyeltem a széltől zizegő aszú fűszálak zörgésére... Rettenetesen vad, félelmes tájék volt ez.

A tüskés bokrokon itt-ott a szemüveges kigyók levedlett bőrért lebegtette a szellő, a megmegujuló szél pedig, mely felülről fűtt felém, azt a csipős, macskaszerű bűzt lengette orromba, mi a tigris tanyáját és környékét már messziről elárulja...

De vissza nem fordulhattam, mert a nap már majdnem háromnegyedrész útját befutotta, nekem pedig napnyugta előtt el kellett az erdőt érnem, hacsak magamat biztos halálveszedelemnek kitenni nem akartam.

Megkettőzött óvatossággal bujkáltam tehát előre, mindenhol a friss növényzetet keresve, nehogy a száraz haraszt zörgése árulómmá legyen...

Egy helyütt, midőn a másfélöl magas, nedves fűben, négykézláb mászva kémleltem a kissé vigályosodni kezdő bozótot, jobbfelől egyszerre csak hevesen megzörrenik a bozót mellettem és nyilvánosan egy óriási Suncherkor, vagy másként biscobra vágódott fel magasra és duzzadt nyakát hátraszegve, dühös sziszegéssel készült előre görbitett méregfogait belém vágni.

A Suncherkor, vagyis a Cobra-király, mint Indiában nevezik, az országnak legnagyobb és legveszélyesebb mérges kigyója. Nyolcz, kilencz lábnyira s majd lábszárvastagra is megnő, támadó, dühös természetű és mérge pillanatok mulva menthetlenül öl leirhatlan kinok között.

Alig volt annyi időm, hogy hátra vessem magamat és az e fajta találkozásokra készen tartott vastag gyapjuköpenyt karomra kapjam...

A biscobra vad dühvel vágta fogait az elébe tartott köpenybe, mialatt vadászkésemmel szerencsésen felhasítottam undokul pufffedező torkát, aztán gyorsan elhagytam e helyet, nehogy párjával is meggyűljék a bajom, mert e kigyófaj a leggyengédebb szeretettel ragaszkodik egymáshoz...

A sűrű bozót után kopár, köves, kietlen hely következett, minden növényzet nélkül.

A naptól áthűlt homokban és kődarabokon undok kigyók, skorpiók és százlábu scolopendrák csusztak-másztak olyan nagy számmal, hogy kerülnöm kellett e helyet; így megint csak abba a bozótba mélyedtem, honnan a tigristanya szagát lengette felém mindig erősebben a szellő.

Késeimet hüvelyében megtágitva, pisztolyom után nyultam. Borzadva vettem észre, hogy csuszkálásaim között valahol elvesztettem, de a keresésre már nem volt időm, mert a nap, kétségbeejtő gyorsasággal - legalább nekem úgy tetszett - közeledett a nyugovó felé.

Négykézláb csuszva, a legnagyobb óvatossággal másztam előre, s alig haladtam pár száz lépést, gyenge nyivákolást, prüszkölő nyöszörgést hallottam a sás közül macskaszerű, duruzsoló fonástól kísérve...

Nagyot dobbant a szívem, mert a legelső hangból ráismertem a tigriskölykök enyelgő nyöszörgésére. A tanyának tehát egész közelemben kellett lennie.

Egészen lehasalva, fületem szorosan a földhöz szoritottam, hogy nem-e hallom a vének dobogását?...

De minden csendes volt körültem, csak a távoli erdőtől hangzott át egy-egy majom- vagy madársikoltás nagy időközökben...

Kissé nekibátorodva, csusztam tovább, minthogy a sás és a fiatal bambuszszálok két-három ölnyi magas fedelet szőttek fejem felett, melynek árnyékában észrevétlen tovalopózhattam.

Szinte könnyebben kezdtem lélegzeni, mert azt hittem, szerencsésen elkerültem a tigristanyát és feltérdelve éppen a bozótot készültem szétválasztani, midőn a beszűrődő napsugarak fényében, a földön elnyúlva, egy roppant nősténytigris pillantottam meg, amint három fiát szoptatá...

Minden csepp vérem jéggé dermedt az iszonyu közelség láttára...

A maharadzsa Indiának legnagyobb királytigriseit gyűjté össze állatkertjében, de ilyen hatalmas példányt még e tigrisóriások között se láttam...

Fekhelye, mintegy husz négyszöglábnyi tért foglalt el egy magas lejtő aljában, melynek tetején egy roppant nagy, magánosan álló szent fűgfa terjeszté szét lombjait...

A sás és fű e téren majdnem egészen le volt gázolva, és puha fekhelyet képezett, mely fedve volt véres csontokkal, összemarczangolt maradványokkal, mik rothadó, dögvészes szaggal fertőztették be messze a levegőt.

A sok szarvas-, bivalykoponya és csont között égnek meredő hajjal egy félig lerágott emberfejet és kart pillantottam meg, véres ruharongyokkal egyetemben...

A nőstény tigris éppen aludt s fiai nagy huzásokkal, békén szopták emlőit... Feketén csikozott arany-vörös szőre, mint valami velencei brokátköpeny ragyogott a bucsuzó nap rézsut betűző sugaraiban...

A szél felőle fújt felém és valószínűleg torkig lakva aludt, mert mellette egy kék gim maradványai vöröslöttek. Ez volt szerencsém, mert ha a szél felőlem fuj - el vagyok veszve...

Igy még idejekorán visszahúzódva, nagy kerülővel, szerencsésen feljutottam a magaslat tetejére és felmásztam az óriásfa védő lombrejtékébe.

Csak itt kezdett szívem rohamos dobogása némiképp csillapodni.

Magas rejtekemből beláttam a tigristanya minden zegét-zugát.

A kicsinyek jóllakva, egymás után hagyták el az anyai emlőket és kis cziczákként kezdtek egymással, majd anyjuk gyűrűzött farkával és behuzott hatalmas talpával játszadozni...

Ez még mindig szuszogó fuvással aludt és csak akkor ébredt fel, midőn a kicsinyek egyike a hasára mászott, s fehér foltos füleit kezdé czibálni.

Édelegve fordult ekkor az óriás állat hátára és pajkos kölykét hatalmas talpával ide-oda hempergette hófehér hasán, míg a többi kettőt kigyóként ide-oda kanyargatott farkával játszadoztatá.

Egyszerre, mintha gyanus neszt hallott volna, felfekvő helyzetbe pattant, és kicsinyeit hátratulva, merőn a sás közé nézett... Azután, mint egy felbőszített kandur, haragos fuvást hallatott, mialatt változatlanul egy helyre meresztett szemei tüzet-lángot lövelltek a közeledő ellenfélre...

Magas helyemről bárhogya tekintgettem szerteszét, mindaddig nem láttam a közeledő ellenséget, míg csak hangos sziszegése el nem árulta milétét.

Az anyatigris magasra emelt fejjel fujt, mormogott s rettenetes torkát egészen kitátva, ébredő dühvel, rövid, szaggatott ordítást hallatott...

A tigriskölykek anyjuk hasa alá huzódva, ennek dühét, s minden mozdulatát utánozták és a csíkos, ürge apróságok is zölden szikrázó szemekkel tekintettek arra felé, apró tejfogaikat vicsorgatva...

A nád e közben hevesen mozgott, zörgött, és kipattanó ivként egy hatalmas kigyó vágódott elő, duzzadt nyakát nyomban támadásra hátraszegve...

Ez is egy Suncherkor volt, még pedig a legnagyobb fajtából. Hogy mekkora volt, egészen nem láthattam, mert érczesen fénylő teste egész csomó nádat tartott körültekerve, szemei pedig mint a ceyloni gránát, vörös lobogványt lövelltek a tigriscsoportra.

Az anyatigris villámgyors ugrással talpra pattant s olyan ordítással, hogy a lég reszketett bele, vágott talpával sziszegő ellensége felé, hogy egy ütéssel összetörje...

Ez azonban gyorsan hátra pattant s undok nyaka még egyszer oly szélesre dagadt bősz dühében. Hosszú teste aczélrugókként feszült, pattant előre, s hasadásig tátott torkából előcsillantak horgas, tűhegyes méregfogai.

A nősténytigris meghökken és füleit hátrahuzva, lapult a földre hogy a veszélyes marást, melynek halálosságát, úgy látszik, ösztönszerűleg megérezte - kikerülje.

Félelmes morgása, csontot-velőt átjáró orditássá fokozódott, valahányszor támadását sikos ellenfele kikerülte, noha két lábra ágaskodott, s úgy csapkodott kimeresztett karmokkal feléje.

Egyszerre mint a lecsapó villámsugár, czikkázott a kigyó teste lefelé, s méregfogai a tigris hortyába mélyedtek...

Ezzel aztán vége lett a küzdelemnek. A tigris rettentő talpcsapása eltalálta és szétzúzta a kigyó fejét, mire reszketeg rángások közt nyult végig a földön...

Erre leirhatatlan torkossággal esett legyőzött ellenfelének és darabokra szaggatva, mohón nyeldeste le a pikkelyes testrészeket, azután talpairól nyalogatta le a kigyó vérének és látszólagos jó kedvvel kezdett újra kölykeivel játszadozni, melyek ismét emlőit kezdék keresni.

De egyszerre újra nyugtalankodni kezdett... Ordított, nyávogott, fujt és hatalmas fejét rázta, közbe-közbe mosakodó macskaként dörzsölte pofáját talpaival, s vérveres nyelvvel mindenáron hortyát akarta elérni, ahol a marást érzé.

Erős tagjai reszkettek, mintha belső görcsök huznák össze, fel-fel ugrott s meggörbült háttal forgott maga körül, majd megint le-le vetve magát, kimeresztett körmeivel mély barázdákat hasogatott a földbe, s fiait vadul lerázva magáról, rekedt bőséggel hentergett a sás között...

Perczekig küzdött így erős szervezete a méreg gyilkoló hatásával... s egyszerre minden erejét összeszedve felállt, s vérben forgó szemekkel bömbölt, fujt, miközben tátott torkából forró, tüzes pára gőzölgött kifelé, majd inogva, tántorogva, tett pár lépést tanyája körül, és hozzá törleszkedő kölykeit fájdalmas dühvel marta el közeléből... azután egyszerre irtózatossá válva, lombódulások között roskadt le, a földet turva, marva tajtékzó szájával... Gyűrűzött farka döngve korbácsolta a földet, s minden tagját rettentő görcsök rángatták. Leirhatatlanul rémes hörgéssel próbált fölegyenyedni, véres nyelve messze kicsüngött torkából, a mint hörögve levegő után kapkodott s irtózatossá válva haláltusájában előre-hátra fetrengve, saját körmeivel hasatát fel görcsösen rengő oldalait, mintha a bent dúló fájdalmakat akarná kitépni...

Egyszerre, mintha villámfolyam érné, magasan felrugta magát, orrán, száján fekete vérfolyam patakzott és pár erőszakos rángással kifúta páráját.

A kis tigriskölykek aggódva szimatolták köröskörül anyjuk mozdulatlan testét. Egyik-másik tömpe pofácskájával az életadó emlőket kereste - de hiába, ezek már ki voltak apadva...

Keserves, siró nyávogásuk még a koromsötét éjszakában is soká eltartott s többször felvert álmaimból. Mindannyiszor félve riadtam fel, magam sem tudtam miért.

A hold ezüstösen uszott a felhőktől szaggatott égen s szinte kisérteties fényvel árasztá el a vad tájat. Különösnek találtam azt a halotti csendet, mi az egész környéken uralgott. A tigris-tanyák környéke hemzsegni szokott a sakálaktól, s csaholásuktól rendesen visszhangzik a tájék... Most egyetlen hangot, egyetlen sakált sem láttam a bokrok között ólálkodni... Szóval, semmikép sem tudtam e jelenség okát magamnak megmagyarázni...

Tán éjfél körül járhatott az idő, midőn csontot, velőt átjáró dühhordítás riasztott fel...

A lég még akkor is reszketett és füleim csengtek a rettenetes bömböléstől.

A hold sugaraiban uszó nőtigris hullája mellett, a him állott, farkával a levegőt korbácsolva...

Dörmögő morgással szaglászta, nyalogatta köröskörül, majd rettenetes pofáját hizelkedőleg hozzá-hozzá dörzsölve, hatalmas talpaival ide-oda forgatta, emelgette, mintha életre akarná ébreszteni...

Perczekig tartott e félelmes, de megindító jelenet! De midőn látta, hogy kedveskedései mit sem használnak, határtalan dühben tört ki...

Szemei zöld lángban égtek, karikáztak a holdfényben és harsogó bödülések közt egyenesedett fel egész nagyságában, majd előre tartott orral futkosta be az egész tanyát mintha annak nyomait keresné, ki nőjétől megrabolta.

Egyszerre a nyöszörgő, egymásra lapult kölykekre bukkant, mik vinnyogva, nyivákolva másztak elő a sás közül...

Dühös morgással szaggatta szét és falta fel egyiket a másik után, fajának egész kegyetlenségével, miután anyjuk már nem tudta őket előle megvédeni... Azután egyideig véres pofáját nyalogatva, újra szimatolni, morogni kezdett..

Egyszerre óriási szökéssel a sás közé ugrott...

Minden csepp vér meghült bennem, mert a magasból jól láttam, hogy ráakadt az én nyomaimra...

A szél még mindig felőle fujt és a magaslat köves, homokos oldala, mi nem tartja meg a nyomot, némi reményt öntött belém...

De azért mégis rettentő izgalmat álltam ki, látva, hogy nyomaimat egészen a sásas végéig csapázza...

Itt megállt és táguló orrlyukakkal szivta be mindenfelől a levegőt... Haragos morgással szaladta be a meredek oldalt, s néhányszor a fa alatt is keresve elrohant... sőt egyszer hosszasan megállt, mintha nyomot érezne...

Görcsösen karoltam át a fa törzsét, s még lélekzetem is elakadt... Ugy tetszett, mintha szikrázó szemei egyenesen rám merednének, de hála istennek nem, mert pár szökéssel a sás közé rohant s mindig messzebb hallottam a farkának heves csapkódásaitól letört bozót zörgését.

Mikor e rettenetes éjszakának vége lett és a Bengalik kedves csicsergése, a Scháma-rigók fanfárszerű fütytye a napkelte közeledtét hirdették, másztam le a fáról s folytattam keserves vándorlásomat...

Egészen ismeretlen, vad tájakra jutottam, de midőn az erdőből kiérve, egy közeli magaslatról széttekintettem, az alattam lévő völgyben egy gyönyörű várost pillantottam meg, mintha tündérek építették volna...

A város főrése egy kék vizű tó közepébe nyulott, pompásabbnál-pompásabb fehér-szines márványpaloták, tornyok, mecsetek, légies könnyű balkonok- és ballusztradokkal sorakoztak egymás mellé és gyönyörű faragású s csipkefinom cizfázataikkal leirhatatlanul bűbajos látványt nyújtottak a nap aranyos fényében...

De hiába néztem jobbra-balra, mindenfelé, egyetlen egy élő lelket nem láttam sem a városban, sem a városon kívül...

Ekkor kezdtem eszmélni, ez nem lehet más, mint a szent Amba város, mit lakói, elátkozva a papoktól, már századok óta elhagytak s azóta e remek tündérépítészetű város üresen és lakatlanul áll, odadobva az enyészet pusztító kezének.

Elfogult és elszorult szívvel léptem a pompás, diadalviszerű kapun át fényes utcáira...

Mindenfelől halotti némaság, csak saját lépteim verték fel a századok óta nyugvó visszhangot...

Remek lépcsők, légiesen könnyű paloták, tornyok emelkedtek ki a vízből, ennek tükörcsendes mélyéből varázsszerűen visszatükröződve.

Megilletődve álltam meg a lépcsőzet szélén és saját nyomorult helyzetemet feledve, e dicső város egykori fényéről és hatalmáról elmélkedtem, amint számtalan regéről hallottam...

De majd vesztemet okozta ez elmélkedés, mert csak az Isten őrzött, hogy egy óriási vén krokodil - mi talán egykor szintén szent állat lehetett - a vízbe nem rántott. Nagyot vágtam görcsös botommal az undok dög ripacsos fejére, de a helyett, hogy menekült volna, még tátott torokkal kezdett felém csuszni, úgy hogy rohanva menekültem a márványlapokkal fedett utcán végig...

A város közepén Ambeer király palotája állott, kiről a hindu regék annyi bűbajos történetet tartottak fenn.

E palota leirhatlan, ugyszólván kápráztató fény és szépséggel volt építve és legnagyobb csudálatomra lakói voltak, még pedig számosan.

E lakók a szentnek tartott Hunaman majmok voltak és lépteim zajára mindenfelől ellepték a lépcsőzetes tetőket, altánokat, az erkélyek, tornyok és ballustrádokkal együtt...

Zajongva, lármázva a legbolondabb ugrásokat tették, fincot rugtak, torz pofákat vágtak és fogukat csattogtatták, utoljára pedig záporként hajigáltak meg mindenféle gyümölcsessel, hogy városukba merem tolakodni.

E jelre szépen tovább mentem, nehogy támadásra ingereljem őket, mi bizonynyal bekövetkezett volna...

A paloták körül lépcsőzetes kertek voltak, telve a legnemesebb s legritkább gyümölcsfákkal, mik persze századok óta elvadultak ugyan, de azért roskadoztak a legzamatosabb gyümölcstől. Ebből táplálkoztak a majmok és jó magam is megraktam nagyon megapadt élelmiszeres táskámat belőlök.

Három napi fáradságos kóborlás után végre lakott talajra értem.

Itt tudtam meg, hogy a felkelés tüze tartományról-tartományra harapódzva, tetőpontján áll s Nena Szahib, azaz Dandu Pán kikiáltatta magát Alsó- és Felső-India császárának.

Testemben-lelkemben megirtózva a rengetegekből való kóborlástól, a legközelebbi városban egy lovat vásárolva, így akartam elérni a Vynthiasz határhegységet...

De már a második napon megsejtettem, hogy fel vagyok ismerve... Ugyanis Patnában alig birtam lovat kapni és csak a felajánlott mesés ár csábította el annyira a ravasz képű hindut, hogy lovát eladja, de egész viselkedése arra mutatott, miszerint tudja, hogy üldözve vagyok.

Egyetlen szerencsém volt, hogy a város benszülött őrsége ép e napon indult Agra felé.

Amában egy hindu ékszerész, ki többször vásárolt ügynökeimtől gyöngyöket és ékköveket, megsugta, hogy üldözve vagyok.

Intett, hogy senkiben ne bizzam, a városokban meg ne háljak, szóval a lakott helyeket lehetőleg kerüljem, mert Dandu parancsot adott, hogy élve, halva, de mindenáron elfogjanak, mert azt hiszik, hogy nagy mennyiségű gyöngy és ékkő van nálam, továbbá Dandu azt is megtudta, hogy nagy mennyiségű gyémántot rejtettem el szökésem napján.

- Hidd el, szahib, - mondtam a derék hindunak, - akkora gyöngy sincs nálam, mint egy gagarra-mag, csupán egy kevés pénz, a mivel tovább tudok menekülni...

- Jól van szahib, miattam akár tarisznyád is tele lehet ékkövekkel, most nem arról van szó, - felelé az ékszerész. - De egy jó gondolat jutott eszembe. Még egyszer mondom, benszülöttekbe ne bizzál, de honfitársad, azt hiszem, nem fog elárulni. Ha szerencsésen eljutsz Ogarba, ettől a határszél már csak pár órányira fekszik.

A városka végén, egy erdős sziklaszoros vezet a hegység felé s ezen sziklaszoros tetején lakik már évek óta egy idegen, valószínűleg honfitársad.

Ugy mondják csak egy szolgájával éldégél a legnagyobb visszavonultságban és vadászattal tölti minden idejét... Ha megkéred, bizonyára segíteni fog, hogy eljuthass a gourkákhoz és átjuttat a határon...

Corbés megköszönte e tanácsot, de mintha a sors maga is ellenségévé szegődött volna, akadály akadály után hárult utjába.

A közbeeső falukat és városokat nem kerülheté ki, mert a tartomány lakossága főképpen a rizstermelésből élt és a faluk, városok rendszerint a rizsföldek közepén feküdtek, mik az év e részében víz alatt álltak; így mindenütt a falvakon kellett keresztül mennie, mert kerülő út nem volt, vagy ha volt is, hát napokat vesztegetett volna el vele.

Egy szegényes falucskában, midőn lovát megitta, egy utitárs szegődött melléje, kit alig tudott a nyakáról lerázni.

Ez is utazó ékszer-kereskedőnek látszott, legalább annak vallotta magát, mert egyenesen nevéen szólítá és midőn nagy nyersen a faképnél hagyta, sajátságos mosolyt látott ajkán tévelyegni.

Habad városkába érve, legnagyobb csudálkozására az utazó kereskedőt már a vendégfogadó eresze alatt látta üldögegni, pedig ő jóval megelőzte. Így hát egy másik rövidebb utnak is kell lennie.

Lova annyira fáradt volt, hogy majd kidőlt alóla, másikat pedig, hiába szaladgálta be a várost, háromszoros árakat ígérve, nem kapott, így akarva nem akarva, maradni kellett, de megemlékezve a kapott jó tanácsról, úgy tett, mintha tovább utazna és csak a városka végén elterülő banánligetben szállt le lováról, hogy ez is kipihenhesse magát.

Másnapon a legközelebbi faluban újra látta a vándor kereskedőt. Hyder városába érve, megint megelőzve látta magát... Ez már szeget ütött fejébe és a legnagyobb sietségre ösztönözte. Ogar pedig még három, négy napi járásra feküdt, mi fáradt lovának jóformán elérhetetlen messzeség...

A vendéglős istállójában pár lovat látva, egyet mindenáron meg akart vásárolni, de ez kereken kijelentette, hogy nem eladók és e mellett olyan erőszakosan s gorombán viselkedett, mint aki készakarva veszekedést akar előidézni.

„A kit a kigyó megcsip, az a gyiktól is fél”, mondja a példabeszéd, így Corbés is mindenben gyanút és árulást sejtve, ugyyszólván menekült a vendéglőből és jól is tette, mert ha a korcsmárossal összetűzött volna, a város főbirája maga elé idézi és addig huzta-halasztotta volna az ítélezést, míg az üldöző csapat be nem éri...

Eddigi útja mindenütt lapályon vezetett, de Hydert elhagyva, a talaj lejtősen emelkedni kezdett úgy, hogy midőn már csak egy napi járó föld választá Ogartól, a magas fensíkről végtelen messzeségben belátta a hátrahagyott vidéket... és ott, hol a láthatáron az ég a földdel ölekezni látszott, egy sebesen vágató lovas csapatot látott felbukkanni csillámló fegyverekkel.

Mintha valami megsugta volna neki, hogy ezek az ő üldözői.

Lova csak lassu ügetésben poroszkált alatta s bizonyosra vette, hogy napnyugta felé üldözői beérik; akárhogy tehát, de el kell érnie Ogart, még napnyugta előtt.

Ah, ha a dsungelok mocsarába veszett nemes mén volna alatta, ennek hátán kinevetné Dandu Pánt és üldözőit...

Délután a messze távolban felcsillantak Ogar rézveres kupolái és a végsőig hajszott mén, erejefogyottan rogyott össze a város kapujánál.

A népség mindjárt összeszaladt s ki a lovast, ki a lovat sajnálta.

A sajnálkozók között első volt az az ékszerkereskedő, ki útjában minden helyen megelőzte...

Corbés minden erejét összeszedte, hogy barátságosan válaszoljon résztvevő szavaira és midőn meghívta magához, megígérte, hogy tüstént visszajön, csak ló után néz szét a városban...

Az ékszerkereskedő beleegyezőleg bólintott, de ajkain megint ama rejtélyes, baljóslatu mosoly czikázott át.

Corbés nábab sietve ment végig a városon, melynek tulsó felén a szoros-ut magaslott, tetején egy magányosan álló házacskaival.

Sietségében észre sem vette, hogy pár rongyokba öltözött fakir lépten-nyomon követi s néma jelbeszéddel mutogatnak feléje.

Felérve a magaslatra, zörgetni kezdett a magas kerítéssel körülvett házacska kapuján...

- Ki az! Mit akarsz? - kérde egy marczone hang belülről.

- Honfitárs vagyok s menhelyet kérek! - felelé Corbés francziául.

- Corbleu, egy francia? Mit keres ezen az átkozott vidéken! - kiáltá egy másik hang. - Nyiss kaput, Pierre, ha maga van.

Erre keresztgerendák tologatása és lakat csikorgás hangzott, mire a nehéz kapu fél szárnya kitérült.

- Entrez, monsieur! - mondá egy athlétatermetű őszbecsavarodott férfiú katonás tartással, de meghökkenve meredt a nábabra, ki poros ruháiban, rézvörösre égett arcával, inkább benszülöthöz, mint európaihoz hasonlított.

A lak gazdája, egy katonás tartású, nemes vonású férfiú, szintén barátságosan fogadá és bevezeté a ház egyszerű, de tágas szobájába, melynek falai pompás tigris- és oroszlánbőrökkel voltak borítva, melyek között szép fegyvercsoportok függöttek.

A nábab őszintén bevallá kilétét és mindazt, a mit csak üldöztetéséről sejtett és tudott.

- Én meg La Motte volt francia tiszt vagyok! - mutatá be magát a ház ura röviden, azután parancsot adott egyetlen szolgájának, hogy tálalja fel az estelit, mert a nap e közben lenyugodott és beállott minden alkonyszürkület és átmenet nélkül a fekete éjszaka...

Azonban Corbésnak, a szivélyes kínálás daczára sem igen akart izleni a hideg szarvassült és illatos gyümölcsből álló vacsora...

Tekintete többször végig futott a ház vastag falain s a hatalmas gerendákból összerótt magas kerítés setétlő tömegén, mintha erősségüket akarná vizsgálni.

A ház ura ezt észrevette:

- Önt valami nyugtalanítja, honfitárs!

- Ugy van! Üldözőim nagy számmal vannak s félek, hogy e házat ostromolni fogják, hogy engem élve-halva kézrekerítsenek.

- Ezt minden bizonynyal meg fogják tenni, arról biztos lehet! - felelé a házigazda a legnagyobb nyugalommal...

- Éppen az bánt, hogy miattam önök is halálveszélyben forognak. Hárman nem védekezhetjük meg magunkat a tulerő ellenében...

Ur és szolga sajátságos mosolylyal néztek össze.

- Legyen nyugodt. E ház már több ostromot kiállott és még néhányat ki fog állni. Mit gondolsz, Pierre?

- Azt, mit ezredesem! Valamennyit vissza fogja a hercegnő verni.

Ez érthetetlen beszéd hallatára, a nábabot még nagyobb aggodalom fogta el.

- Ezredes ur! - mondam, - nem jobb volna, ha a sötétség oltalma alatt az erdőbe menekülnék s ott várnám be a reggelt?

- Hát azt hiszi, Dandu Pán kopói elől el lehet rejtőzni? Nem tenne három lépést, már a nyomában volnának. Nena Szahib egykönnyen nem bocsátja ki karmai közül, akiket meg akar ragadni. Hogy eddig menekülni hagyta, arra bizonyára oka van... Lehet, tán azt remélte, hogy a határ közelében még összejön valami megbizottjával, kinél szintén lesz egy csomó gyémánt és drágakő, vagy pedig utközben rejti el és teszi le valakinél. Fejembe mernék fogadni, hogy

önnek minden lépését követték nappal úgy, mint éjszaka, mióta felismerték... Én jól ismerem Dandut... valóságos tigris emberi alakban... De most ne vesztegessük a róla való beszélgetéssel az időt...

- Hanem készítsünk elő mindent a védelemre, ugy-e? - vágott közbe gyorsan Corbés...

- Igaza van! - felelé megingathatlan nyugalommal az ezredes és betéve a nyitott ablak-szárnyat, elébe huzta a védő fatáblát. Ez volt az egész védelemre való készülődés!

Azonban vendége megütközött arczát látva, sietett megnyugtatni:

- Vasfából van, nem ütik át a golyók!

- Jól van, ezredes ur, de ez még nem elég. Nekünk is kellenek fegyverek, azután honnan tüzelünk mi s miképpen védekezünk a támadásnál?

- Mi?... semmikép! Majd támad és megvédelmez bennünket a fekete herczegnő. Nyugalom és hidegvér, honfitársam! Itt vannak a szivarok. Parancsol fekete kávé? Ennek a készítését nem bizom Pierre-re, mert ez egyben inyencz, valóságos sybarita vagyok!

A nábab nagyon szerette volna tudni, kicsoda és micsoda az a sokat emlegetett fekete herczegnő?

Megkoczkáztatta tehát e kérdést:

- Ki az a fekete herczegnő?

- Majd meglátja! - volt a kurta válasz s nyugodtan tovább főzte a kávé.

- Ezredes ur, én egész csapatot láttam felbukkanni az ogari fensikről! Vajjon bir-e majd a herczegnő e tulerővel?

- Szükség esetén Szapraní, az én fekete királyném is segít neki!... Türelem, honfitársam... Ne hallgatózzon minden perczben kifelé... Tudják, hogy itt van... hát nem igen sietnek a támadással, hanem, mint a tigris, az éjféli óráit választják...

Akarva, nem akarva nyugodtnak kellett lennem, ha nem akartam nyulszívűnek látszani. A kávé, az igaz, pompás volt - valóságos nektár és az ezredes egész kéjelemmel élvezte szivarjának füstfelhőibe burkolódzva...

Pierre azután leszedte az asztalt. Ekkor az ezredes felállt és egy korbácsot kapva le a szegről, kiment a gyertyával, engemet teljes sötétségben hagyva...

Pár percz múlva hangos korbács-csattanást hallottam... A sötétben párosan szikrázó zöld csillagokat láttam lángolni, azután, mintha egy óriási fekete árnyék repült volna el előttem, az asztal halk recsegésétől kísérve...

Nekem minden csepp vérem jéggé dermedt, s hajam az égnek állott, midőn házigazdám a gyertyával megjelent...

Az asztalon egy hatalmas fekete tigris guggolt, farkával oldalait veregetve, miközben szemei zöld lángot lövelltek a félhomályban.

- A fekete herczegnő! - mondá házigazdám olyan lekötelező mosolygással, mintha csakugyan egy vérbeli herczegnőt mutatna be...

Azonban látva, hogy a rémülettől még szempilláimat sem merem mozditani, bátorító hangon folytatá:

- Mit se féljen, mig engem lát! Olyan jámbor és szelid, akárcsak egy kölyök czicza - ha én mellette vagyok... Simogassa meg bátran... Ez neki is, mint minden fajtájának - gyenge oldala... Simogassa hát, ha mondom, s jó barátok lesznek!...

Kétszer is összehuzta a görcs ujjaimat, midőn bársonyos hátát párszor végig simogattam, mit macskaszerű duruzsolással fogadott...

Karcsu testét meg-meggörbitve, selymes farkát gyengéden csóváltatá, végezetül pedig rettenetes fejét kezemhez dörzsölé...

- Nos, hogy tetszik a fekete hercegnő?

- Remek! - felelém fojtott hangon. - Ilyen gyönyörű állatról fogalmam se volt...

- Pierre! vidd ki a hercegnőt de egy falatot se neki! - parancsolá az ezredes és nyelvével sajátságosan csettintett, mire a tigris engedelmesen szökött le az asztalról és készségesen követé a hadastyánt...

- A fekete tigris legnagyobb ritkasága Indiának, e mellett vérszomj, vadság és erőben jóval felülmúlja rőtveres rokonait...

- És Szaprani, a fekete királyné, tán a párja neki? - kérdém félbeszakítólag...

- Nem, Szaprani egész más fajtából való...

E perczen besietett Pierre:

- Jönnék! jelenté egész csendesen...

Csakugyan a kemény sziklaúton lovak dobogása csattogott... s nemsokára keményen megzörgették a kaput.

- Mit akartok? - dörgött az ezredes hangja.

- Veled semmi rosszat! Nyiss kaput, szahib! - kiáltá sürgetőn egy hang...

- Ezt a hangot ismerem, - susogá a nábab, - mintha azé az ékszerkereskedőé volna, ki minden utamban megelőzött...

- Akkor bizonyosan azé lesz! de most hallga! hadd feleljek nekik.

- Takarodjatok innen, különben rosszul jártok! A kapu nem lesz kinyitva...

- Vigyázz magadra, szahib! Ha kaput nem nyitasz és ki nem adod szépszerével Corbés nábabot, ki Dandu Pán gyémántjaival elszökött... felkonczolunk háznépoddal együtt...

Corbés dühtől reszketve akart nekik felelni, de az ezredes csendre inté...

- Én meg azt mondom takarodjatok! A kapu zárva marad...

Szavait leirhatlan tumultus követte. Dühös szitkok és fenyegető ordítások között, csapás csapásra hullott a kapura és lövés lövés után dörgött, villámlott az éjszakában... A golyók az udvaron keresztül-kasul sívítottak, s egy-kettő a szobába is befuródott hangos recsegéssel.

- Mindjárt betörik a kaput! - mormogá Corbés.

- Ohó, az nem megy oly könnyen, kopogtathatnak rajta még egy darabig...

A kapu tovább recsegett, ropogott a nehéz bárdcsapások alatt, keresztgerendája pedig némelykor olyanokat pattant, mint egy petárdadurranás...

- Az istenért, tegyen már valamit! Ha a kapu betörik, semmi sem ment meg bennünket - sürgeté lázasan Corbés...

- Mindjárt, mindjárt! - felelé egykedvűen az ezredes...

Igy telt egy végnélkülinek tetsző negyedóra...

Az ostromlók z sivaja egy sereg vadállat ordításához hasonlított. Egyesek fáklyák, kanóczok után kezdtek kiabálni.

- Gyujtsátok fel! Füstöljük ki ezeket a tisztátalan faringiakat!²

- Vezesd elő a hercegnőt! - parancsolá halkan az ezredes - s nekem maradást intve, a ház mögé sietett...

Mintha nehéz tolózárok nyikorgását hallottam volna...

Dobogó szívvvel figyeltem...

Egyszerre a vad z sivajt egy iszonyu, felhörrenő ordítás dörögte tul... egy ordítás, minőt csak etetés óráján a menagériákban hall az ember, csakhogy ez százszor vadabb, százszor dühösebb, velőtrázóbb volt...

Ágaskodó paripák tombolása, emberi jajordítás, halálhörgés és a csontok ropogásának rémületes zürzavara következett erre, - a minőt még nem hallottam... azután vésznyerítéssel száguldozó lovak eszeveszett dobogása, lövésropogás... mit megint a fekete hercegnő dühösen mennydörgő ordítása követett, még vadabban, még rémületesebben, mint azelőtt...

- A tigris, a tigris!...

- Kaptok még mást is, ördögfajzatjai, - csikorgá az ezredes! - Pierre, azt hiszem, a hercegnő sebet kapott... ilyen rémületesen még nem hallottam ordítani... elő Szapraniaival... ereszd ki a királynét! hadd segítsen neki!...

Pierre egy nagy pálmaháncs-kosarat lóditott a kapu mellé, melynek alján jókora lyuk tátongott s gyorsan lekapta a lapos kosár fedelét...

Az ezredes különös módon fütttyentett... mit heves sziszegés követett... és egy fekete árnyék villámgyors pattanással csuszszant ki a lyukon.

- Itt megy a halálangyal, mindjárt vége lesz az ostromnak, - kiáltá leirhatatlan elégtétellel az ezredes...

Künn a sötétben ez alatt egymásra dörögtek a lövések...

- Csak egy tigris! Lőjjétek le! A szemeire célozzatok! - kiáltozá egy parancsoló hang... de csontot, velőt átjáró halálsikoltások fojtották el szavait.

- A cobra! Egy Suncherkhor! Engem talált, engem mart meg! - sikoltá, hörgé egyik a másik után, mi olyan rémületet keltett, hogy az ostromlók egymást gázolva le, vad futásban rohantak alá a meredeken... Ezzel a harcnak és ostromnak vége volt!

Pierre ekkor gyorsan fáklyát gyujtva, kinyitá a kaput, az ezredes pedig korbácsával egyet pattantva, a hercegnőt hívta...

De csak dühös morgás és sikoltozó kurrogás felelt hívására.

A hercegnő egy emberi alakon guggolt és szemei vadul szikráztak gazdájára...

Ez az emberi alak még vonaglott, hörgött körmei alatt...

- Hiába minden! A hercegnő vért izlelt és fel van ingerelve... talán meg is sebesült... Reggelre tán megszeliidül... Az éjszaka veszélyes lenne háborgatni. Pierre, csukd be a kaput!

Gyorsan körülpillantottam.

² Idegeneket.

A kapu és kerítés körül szétmarczangolt, vonagló, hörgő alakok heverték, fehér ruházatuk vérben úszva piroslott a fáklyafényben. Egy-kettő hörögve esdett segítségért...

- Nem tehetünk semmit! A hercegnő senkit se ereszt a csataterre! - mondá ridegen az ezredes.

- És Szaprani, a fekete királyné?...

- Oh, ez már itt van az udvarban, - felelé és kétszer-háromszor sajátságos fütyöntő hívást hallatott...

- Nem mondtam, hogy itt van? Jer, Szaprani, jer, fekete királyném, pihend ki magadat a győzelem után...

A kapu mellől egy nyolcz-kilencz láb magas Suncherkhor kigyó emelkedett magasra és fénylő szemekkel nézett gazdájára, miközben felfujt nyakát ide-oda hajtogatta. Abból a ritka kékes-fekete fajból való volt, mely legnagyobbra megnő és legjobban idomítható.

- Ceylonban tanultam meg a módját, hol a Suncherkhort a singhalézek házőrzésre használják, miként kell ez okos kigyót harczra is idomítani. Engem és Pierret nem bánt, bármit tegyünk vele, de mihelyt amaz első fütyöntést hallja, megmar, megtámad mindent a mi él és mozog. Nézzen ide!

Ezzel házigazdám karját elébe tartotta és a hatalmas hüllő rátekerődve, lapos, kicsi fejét párszor hizelgőleg oda dörzsölte vállaihoz, azután engedelmesen kipárnázott kosarába siklott.

La Motte ezredes nyugtalanul várta a reggelt, de a hercegnő most is szikrázó szemekkel és támadásra valló morgással fogadta...

A szétszaggatott emberi hullát marczangolta most is, de oldalából lassu cseppekben szivárgott a vér bársonyszerű fekete bundájára...

- A seb, úgy látom, nem veszélyes, de a hercegnő még nem lakott egészen jól vérrel... Várnunk kell holnap reggelig...

És csakugyan harmadnap reggelén a hercegnő, gazdája hívására, engedelmesen kúszott kalitájába, én pedig az ezredes kalauzolása mellett, szerencsésen tuljutottam a határon és vendég-szerető menhelyre leltem a Vindhyasz-hegységben lakó gourka népnél..."

A „vén ördög”.

A Whip-poor-will³ madár hangja fájó, panaszos jajkiáltással harsan fel és reszket az őserdők homályában. A horizont felé hajló hold, a feltámadó hűvös szellő az éjféli közeledtét hirdeti. Már csak gyéren repkednek a lepkeforma lampyrisok, ez óriási világító bogarak, mintha láthatatlan tündérkezek hajigálnának ide s tova ragyogó csillagokat; vagy mintha egynéhány lámpácskának szárnya kelne s ezek száguldoznának hullámos lebbenéssel, varázsos zöld fényt terjesztve maguk körül, az áthatolhatatlan sűrű, virágözönnel hintett lombszövedék között.

Az ilyen csillaghullató, holdfényes éjszakákon tárják ki kelyheiket az őserdők járatlan labirinthjaiba rejtett, apró, holdfényes tisztásokon a varázsszépségű yuccák, nephelisek, orchideák és diosmeák, a növényvilág és őserdők fejedelmei, ezek a rejtélyes éjvirágok, melyek nappal nem, hanem csakis a holdfénynél bontják ki ragyogón átlátszó, aetheri szirmaikat. Nappal összeborult szirmokkal, a levelek alá rejtőzve, még az árnyékban sem nyílnak ki, mert reájuk az éltető napsugár legkisebb csókja is halál és fonnyadás s ezért csakis azon éjeken, mikor a holdfény ezüstje rezeg minden levélen, ágacskán s a csillagok villódzó, szikrázó fénye reszket a sötétkék égbolton, nyiladoznak ki egymásután, magasra emelve candeláber-, harang-, lepke- vagy madárforma virágfüzéereiket, a színek minden árnyalatában ragyogva s ha egy-egy világító fénybogár kelyhükbe telepszik, a tündérmesék ama csudavirágához hasonlítanak, mely minden száz évben egyszer nyílik, lángolva világít s a drágakövek minden színű ragyogásával szórja sugarait.

Kis időre elcsendesül a lármázó hangchaos is s csak a szellő suhogása hallszik a végtelen lomb- és virágtenger között a folyó lassu morájába vegyülve... Állat, növény kéjesen szivja be az üdítő szellőt, mely felfrissíti az erdők szorult, melegtől átfűlt, nedvesen tikkasztó legét... azután újra kitör azon zürzavaros hangchaos és mozgás, mely az egyenlítő körüli erdők éjjeli életét jellemzi.

Az erdők mélyéből az apiaster jajgató kiáltásai visszhangoznak, mint egy-egy haldokló elnyújtott sikoltásai, a jaguárok félelmes nyávogása meg-megdörrenő mély ordításba csap át, ha a prédakeresésnél két him összetalálkozik; a bokrok közül, mintha páros gyertyácskákat hordoznának, villannak elő a ragadozók zöld fényben égő szemei, a százlábu scolopender pedig, mint valami kísértő lélek mászkál a mohon s a leveleken maga körül villódzó phosphorfényt terjesztve; a folyó csendes vízfelületén sistergő gyűrűzet támad, nagy lomha testek közelednek a parti sásas felé, villódzó szemekkel, tátott állkapczákkal; róka nagyságu denevérek szállongnak, fekete rémekként a levegőben, míg az aequatorialis uhuk szemei izzó vérként világítanak elő az odvas fák üregeiből.

* * *

Minden ágreccsenés, minden levélzörgéstől meg-megriadva, a félelem és sietségtől lihegve, tart a folyó melletti kis holdfényes tisztás felé egy néger nő. Arcza fakó a félelemtől s minden tagjában reszketve, öleli át egy vasfa sima derekát s rémülve rázkódik össze, valahányszor meg-megdörren a jaguár éh- vagy dühordítása, vagy megzörren a folyamparti nádtömeg, nehéz testek csuszása alatt.

³ Caprimulgus vociferus (amerikai lappantyú), mely a lappantyú-félék családjába tartozik s panaszos jajkiáltásokhoz hasonló kiáltásaival óra pontossággal jelzi az éjféli óráját Amerika rengetegeiben. A telepítvényesek e madárhoz épp annyi babonás regét fűznek, mint a mi köznépünk az európai lappantyúhoz.

Először remegve, alig hallhatólag, majd kissé biztosabban utánozza a Whip-poor-will-madár kiáltását, mire az erdő felől hasonló hang felel, a cserjék és bokrok ropogásától követve s még el sem távozható a fától, máris előtte állott egy magas, herculeusi alkatú, sötétekintetű néger, vállán egy vastag vasrudat emelve.

- Itt vagyok, Nanny, - szólt mély, tompa hangon.

A nő szemei kétségbeesett fájdalommal voltak a szólóra függesztve, a nélkül, hogy ajka egy hangot bírt volna adni.

- Nanny!

Fuldokló zokogás tört utat az asszony lihegő melléből:

- Menekülnöd kell, Saul, urunk a vérebeekkel fog holnap reád vadászni s ha én a vadak prédája lettem volna - te nem menekülhetnél...

A néger szemei vad tűzben égtek:

- Elhoztad, a mit parancsoltam? - kérde fenyegető hangon.

- Igen, itt van a kisasszony kedvencz ölebecskéje, ezzel egy zsákot emelt fel a földről, melyből panaszos, vonító nyöszörgés tört elő s a szövet ránczai erősen mozogtak.

- Most jer utánam; napfelkeltekor már messze leszünk s gyermekünk meg lesz boszulva!

E szavakra a nő, mintha minden ereje elhagyta volna, egy kidőlt hyckory törzsre vetette magát kétségbeesett zokogással:

- Oh, gyermekem, gyermekem! Te nem is láttad őt, Saul! Ugy kelle eltemetnem lopva, rejtekben egy köny, egy panaszszó nélkül, meg se csókolhattad, el se bucsuzhattál tőle. - És sirt, zokogott, fájdalmában fejét a hyckory törzs éles kergébe verve, míg körülötte a rengeteg zugott, harsogott a pumák s jaguárok nyávogásától és ordításától.

- Így fog sirni, jajgatni ő is s gyermekét még el sem temettetheti, - fenyegetődött a néger s szemei szinte világítottak a bokrok homályában s melle, mint a négereknél, ha dühbe jönnek, pihegőn hörgött. - Mondd, sokat szenvedtél, Nanny?

Ez felemelte könytől ázott arcát s az alászálló hold beezüstözte egy sugarával. Fakó, beesett volt ez, megmerevedve a fájdalomtól, a kintől.

- Mikor te a megkorbácsoltatás után megszöktél, urunk a forró napra köttetett ki gyermekünkkel, hogy sirásommal és jajgatásommal haza hívjalak. Testemből patakozott a vér, agyvelőm forrott a hőségtől; de mi volt a darazsak és mosquitók marása, gyermekem szenvedéseihez képest! Azt hittem, karjaiban hal meg; nem tudtam megvédeni a gyilkoló forróságtól, a mosquitók marásától... Urunk az Istenre és a szentekre esküdött, hogy ha felfalnak is a mosquitók, meg a darazsak, ha megsülök is a forróságtól, addig el nem oldat, mig te haza nem jössz...

- Folytasd, Nanny, folytasd - dörmögé rekedten.

- Jajgatásaim- és sikoltozásaimra a kisasszony kegyelemért könyörgött, erre eloldoztak a czölöptől, de midőn urunk lábai elé borultam, hogy érted könyörögjek, káromkodva rugott fel lábaival... s a rugás gyermekünk gyenge fejcskáját érte... és ott halt meg karjaiban - s itt újra a törzsre vetette magát vad, kétségbeesett fájdalmában...

Kevés ideig némán, mozdulatlanul állt, mint érczből öntött szobor, setét tekintetét mereven nejére szegezve a férfi, azután megszólalt:

- Jer... napfelkeltekor már messze kell lennünk, tul a folyón...

Elöl ment a férfi, nehéz vasdorongjával néha a bokrokat csapdosva... s majd egy órai menés után az erdő ritkulni kezdett s a már igen alatt járó hold fénye a távolban szabályos rendbe ültetett kávé- és cukornád-ültetvényeket mutatott elmosódottan. Majd pedig méhkas alaku kunyhók tűntek fel az ültetvények szomszédságában, de olyan messze, olyan csalóka derengésben, hogy csak az vehette ki, a ki tudta, hogy ott vannak. A férfi egy nehéz sóhajt még sem tudott elfojtani, mire neje tört hangon rebegé: - Oda, oda temettem, az alá a fehérhaju tulipánfa alá a kunyhónk mögött...

- Hallgass - volt reá a rekedt, nyershangu felelet s gyorsított léptekkel újra az erdő felé tartottak...

Mindig közelebb, mindig közelebb hangzott az a lassu, sistergő moraj, mely a csendes folyásu nagy folyóvizek közellétét jelenti; az erdő ritkább, szaggatottabb lett, itt-ott egy-egy ében- vagy mahagonifa levágott törzsére akadtak s széles, a sűrűségbe vágott csapák oszlottak a folyó felé minden irányban. A hold fénye bevilágított a megritkított erdőrészbe s minthogy már nagyon alatt járt, megezüstözte a folyó széles felszínét is.

... E helyen a nagy és mély Rio-Negro két ágra szakadt s hosszú, keskeny, iszapos földnyelv nyulott be hosszan a két folyó közé, melynek keskenyebb ága még lassabb folyásu volt, mint a folyó, mely itt szokatlan szélesre terjedve, majdnem tószerű kinézetet nyert csendes vizével; a parton álló vén fák egész boltozatot képeztek, még sötétebbé tették e tőből amugy is fekete vizét. A földnyelv végén egy kezdetleges mivű, magas zsilip állott, felhuzható rekeszekkel.

- Hol vagyunk? - kérde Nanny.

- Az uraság kertjénél, annál a kis tónál, melyben leánya minden reggel fürödni szokott. E zsilipen át eresztenek friss vizet a tóba. Eredj a partról - és ülj oda arra a levágott fatörzsre, nem jó hely ez itt se nekem, se neked!...

- Miért, Saul?

- Miért - mert itt lakik a „vén ördög”, - felelé Saul, egy sötét mosoly kíséretében.

- Mi az, miről beszélsz?

- Majd meglátod, - mondom már, eredj innen, nézd milyen nagy gyűrűket vet a víz, de hagyd itt a zsákot...

Nanny engedelmesen hagyta ott a partot s leült egy vasfa törzsökére...

Ekkor Saul beleakasztva a vasrudat a zsilip lánczába, minden erejéből reánehézkedett. Az óriási ember homlokán kidagadtak az erek, karjai megfeszültek, mint aczélrugók, de kéthárom rántás után, a zsilip rekesze felhuzódott s ezen keresztül látható lett a virágzó bokroktól körített kis kerti tó, olvasztott ezüstként csillogó vizével...

Pár perczig lihegett még az óriási erőfeszítéstől, azután felvette és kioldozta a ficzkándozó, mozgolódó zsákot.

Nanny meredt tekintettel követé minden mozdulatát.

A zsákból egy nyöszörgő, hosszú selyemszörű ebescskét emelt ki s megrázta erős karjaival nyakánál fogva, mire panaszos vonítás törte meg a folyó egyhangu moraját.

Lassu léptekkel és kettőzött figyelemmel haladt az öböl partján a földnyelv felé, fehér szemgolyói szinte világítottak a feszült vizsgálódásban, miközben az ebecske folyton viczkándozott és nyöszörgött, mert hol nyakát szorongatta, hol farka hegyét csipdeste a néger erős marka.

A tóöböl vize erre széles gyűrűket vetett, s erősebben sistergett, s a hullámgyűrűk mindközelebb-mindközelebb verődtek a parthoz, s terjengtek nagy körökben a keskeny földnyelv felé, mintha valami óriási test sikamlana tova a víz alatt, a víz színén pedig fel-felbukkant egy kétököl nagyságu, gömbölyded tárgy, s el-eltűnve közeledett a mellékág felé.

A néger most a földnyelvre lépett, mire a partmelletti víz is erősen gyűrűzni kezdett, s valahányszor a kinzott kutya erősebben felvisitott, annál erősebben rengett a víz felszíne is, s fel-felbukkant egy széles, ripacsos hát, minő a vén, felrepedezett kérgű fák dereka, s ama gömbölyű tárgy pedig állandóan a víz felett maradt s uszott a néger után.

Közel a zsiliphez azonban ez is a víz alá merült. De csak rövid időre! A néger teljes erejéből szoritotta az ebecske farka végét, s ez kinosan, s még erősebben vonított, mint annak előtte, s e vonításra kiemelkedett a vízből egy rengeteg pikkelyes fő, zöldfényű, merev szemekkel, iszonyu fogakkal fegyverzett, tátott szájjal, s kiálló pánczélos háttal, előlábaival a földnyelvre kapaszkodva.

A kutyára irányzott vad, merev szemeiből dühös étvágy világolt, iszonyu állkapcsait össze-összecsatlantva fontolgatta, átmenjen-e a mellékág vizébe?...

A zsiliphez ért néger ekkor magasan feje fölé tartva, rázta a vonító ebet!...

Ez győzött! Az iszonyu szörnyeteg két és fél ölesnél jóval nagyobb teste egészen kiemelkedett a Rio-Negro feketés vizéből, mire átható pézsmaszag tölté be az egész környéket és átfutva a keskeny földnyelven, nagy süstörgéssel a mellékág vizébe veté magát... s tátott szájjal uszott a zsilip felé...

Erre Saul megcsóválva feje felett a kutyát, a zsilipen keresztül a kerti tó vizébe hajítá... mire az óriási vén alligátor, mint a nyíl, sikamlott át a zsilipen a tavacska vizébe s a másik pillanatban már az ebecske rémes kinordítása - mely, mintha egyszerre kettévágták volna - megszűnt, tanusítá, hogy a szörnyeteg egyetlen harapással összeroppantva, a víz alá rántotta...

Ekkor a néger is kirántotta a vasrudat, mire a zsilip nagy zuhanással esett vissza rekesztékébe s az alligátor ott rekedt a tavacska vizében.

A kielégített boszu lángja villámlott most a néger sötét tekintetében. Óriási alakja felmagasult, midőn kezében a vasruddal fenyegetett kinzója laka felé, mely a fák árnyas tömegébe volt elrejtve:

- Nanny, Nanny, gyermekünk meg lesz boszulva, reggel ő épp úgy fog sirni, jajgatni, mint sirtunk mi; te eltemetted gyermekünket virággal behintett gödörbe, az ő gyermekének sirja pedig a „vén ördög” büzös gyomra lesz! Te pedig eredj, rólad majd megtudják, kinek a keze vezette a „vén ördögöt” a tóba, s ezzel megcsóválva a vasrudat, a zsilipen át a tó partjára hajította.

Bugva repült a nehéz vasdorong, s mintha beledöfték volna, maradt állva a tavacska szegélyén.

Ezzel a férj és nő nekiindultak annak a sikoltó, ordító, bömbölő rengetegnek, mely azon hegyeknek a lábáig terjedt, melyeknek ormai egészen beleolvadtak a távolság kék kódébe.

* * *

A tropicus zónák alatt nincs szürkület, nincs piros hajnal. Egyszerre bukik le a nap s lesz éjszaka s egyszerre kel fel, alig jelezve keltét pár aranyos csikkal a láthatár szélén, minden átmenet nélkül. De azért ott is ragyog a regg bűbájós varázsa a tájon tündéri szépségében, ha nem mártja is a karmin rózsaszínébe s a korány fátyolos szürkületébe a napkelte a tájat!

Nagy égbék szín lepkék rengnek álmosan a passiflorák és gobeák tüzes színű virágain, a virágzó dogwood-fák, a liánok ezer nemei nyíló virágözönbe borítják a lombokat, egyik virágból a másikba szivárványszikrákat lövellve, gurulnak a harmatcseppek s a virágok tündéri tarkasága közé a nap első aranyos sugaraival tarka tollu, égő színű madarak, a szivárványszínű kajdácsok egész serege keveredik. Mintha millió gyémántkövecske hullana alá a folyondárok szövedékeiből, ha egy-egy fürge majmocska suhan ágról-ágra; a gunyrigó csalógánydala felharsan, a hokkok és borsevők rikácsolása hallik s a kolibrik drágakő-tollazata szikrázik az első napsugárban, a mint donogva a virágok körül szálldogálnak.

A kis kerti tó habjai is gyengén fodrozódnak, s ringatják az Irupé⁴ óriási virágait, a liliomokat s a nympheák fehér szirmait, melyek sebesen fejtik szét éjjelre összeboruló szirmaikat az első napsugárba...

A virágos bokrok között - felrezzentve a drágakő ragyogásu szárnyu lepkéket - két fiatal leányka közeledik, a nagyvirágu facsoportok közé rejtett verandás lakóházból.

Az egyik magas, karcsu, gyengéd, halavány teremtes, mint ama Orchidea-csoport lenge virágai, melyek ama vén korhadtt sycomorfa törzsén virulnak, a déli nőket jellemző bágyatag tartással, a másik pedig egy éjfékete haju, gazellaszemű, fiatal mulat-lányka. Az első az ültetvényes leánya, kinek gyenge, ideges testalkata miatt, az orvosok tanácsára, hideg fürdőket kell vennie, a mulat-lányka pedig komornája és játszótársa.

Mind a két leányka - elragadtatva a regg és környezet szépségétől, - vigan enyelgett, csevegett egymással.

Kergették a lepkéket s az elsurranó kolibrikat, belekaczagtak, belekiabáltak a kajdácsok csalogásába, s virágokat téptek, szaggattak, s találgatták, minő állat, minő madár hangja lehet az, mely az ébredő őserdő ezerhangu zsvajából ki-kihangzott?

Ügyes kézzel, fürge szökelléssel segített fiatal urnőjének levetni halavány rózsaszín csalán-szővetű ruháját, azután ő maga rázta le ruháit, oly könnyen, oly fürgén, mint a fiatal agami madár a fészek lágy pelyhét magáról.

A két fiatal leányka nem is vette észre, hogy daczára a teljes szélcsendnek, a tavacska vize erősen ringatózik s szélesen terjengő hullámgyűrűk verődnek a part felé.

- Nini, milyen nehéz vasdorong ez! - kiáltá a mulat-lányka a partba furódott vasdorongra mutatva.

- Ilyennel huzzák fel a zsilipet, - felelt rá urnője - a tóba lépve, mely a part szélén alig fedte el szép lábfejecskéit s pár lépést tett befelé, hogy a mélyebb vízbe vesse magát.

De egyszerre a rémület kétségbeesett sikoltása lebbent el a két leányka ajkairól.

Mindketten észrevették, hogy az átlátszó vizü tavacska fenekén, a mélység homályából, egy óriási szörnyalak körvonalai bontakoznak elő, mely merev, zöld szemeit a két leánykára szegezve, siklott a sekélyes part felé.

- Meneküljön, urnőm, meneküljön, - rikácsolá a komorna kétségbeesetten, - egy jacare, egy jacare!⁵

De a rémület annyira megzsibbasztotta urnője tagjait, hogy csak mozdulatlanul, tehetetlenül, tágra nyílt szemeiben a rémület iszonyával, meredt a közeledő szörnyre.

⁴ Victoria regia.

⁵ Így nevezik Braziliában általában az alligátorokat.

A mulat-leánya élesen sikoltózott segélyért, de a ház távol feküdt, az alligátor pedig gyorsan közeledett.

Már kiemelkedett zöldes színű, pánczélos háta, ki rettentő feje. A sekély vízben már nem is uszva, hanem magasra emelt fejjel, rettentő torkát kitátva, futva közeledett. Szédítő, fullasztó pézsmaszagot terjesztett maga körül e vén szörny, rettentő fogait össze-össze csappantva, s elébbi merev szemei most a dühös étvágytól zöld fényben égtek.

Az ültetvényes leánya már félig halva volt az iszonyattól és rémülettől, szemei elé sötét fátyol ereszkedett, se látott, se hallott, csak fülei zúgtak a rohamosan lüktető vértől... s már-már megragadni készült őt a szörny, midőn a mulat-lányka - emberfeletti erővel rántva ki a vasrudat, - egy ugrással urnője elé szökött, s minden erejét összeszedve, döfte azt mélyen az alligátor tátott torkába.

Vad dühvel csapkodta össze a szörny állkapczáit, éles, kemény fogai csattogtak, pattogtak, a mint a vasrudat össze akarta morzsolni. Dühében és fájdalmában, tompán bögve, fetrengett s farkával olyan hullámhegyeket vert, hogy a tavacska kicsapott medréből s a két leányt egészen elborította, de a bátor leánya urnőjét ölébe ragadva, a partra szökött, nehogy a dühöngő szörnyeteg farkával lesujtsa őket, itt azonban már elhagyta ereje, mert néhány rémült sikoltás után, egy bokor tövébe rogyott.

E rémületes zajra végre az egész ház a tóhoz rohant, élén az ültetvényessel.

Vérfagyasztó látvány fogadta őket! A tóparton a két halottnak látszó lányka, a sekélyes vízben pedig kinjaiban fetrengő szörny, mely véres habot okádva, farkával egész viz- és iszap-felhőket csapdosva, vonaglott, nem tudva a vasrudtól szabadulni; csak hosszas, veszélyes küzdelem után tudta három erőteljes néger, a már kifáradt s magával tehetetlen hullót szekercczékkel agyonverni.

A vasrudról és a zsilip körüli nyomokról reá jöttek, hogy kinek a keze működött itt!

- Igen, uram, - mondá egy vén néger - ezt Saul tette. Ő nagyon jól tudta, hogy a „vén ördög” az öbölben tartózkodik, hisz nem régen is két asszonyt ragadott el, kik kákát gyűjtöttek az öböl partján s nem hallgattak a figyelmeztetésre, hogy a fekete vízhez közel ne menjenek. Ez már sok embert elpusztított, azért nevezték el „vén ördögnek”, mert oly ravaszul tudott leskelődni, hogy mindig akadt áldozata. Csak maga élt az öbölben, többi társait elmarta a környékről.

A megölt szörnyeteg egy roppant vén példány volt, majdnem három öl hosszú s maga körül átható pézsmaszagot terjesztett, mi úgy az alligátorok, mint a krokodilok természeti sajátága, ugyannyira, hogy szélcsendes időben és éjjel tartózkodási helyeiket rendesen elárulja az átható, fojtó pézsmaszag a folyók, tavak és mocsarak környékén. Színezete felül setét olajzöld, széles fekete övekkel, oldalain barna foltok, míg alrészre világosab, zöld és szürkébe játszó sárgás. Lábai erősek, zömökek, a hátulsók félig uszohártyával benőttek s erős, kemény körmökkel ellátvák. Vastag, izmos farka hosszabb testénél, s kissé összenyomott, félrészén fésű formán kiálló, fűrészkes pikkelyzettel; oldalait gömbölyded, szorosan egymáshoz álló páncélzat fedi, hátát ellenben négyszögű kiálló, csontnál keményebb páncél borítja, úgy, hogy a puszkagolyó elsiklik és visszapattan róla, azért csakis a szemeken és a láb részeken sebezhetők meg. Ugy a krokodilok, mint az alligátorok két rettenetes fegyverrel bírnak; az egyik iszonyu állkapczáikban levő hatalmas fogrendszerük és izomerejük, másik pedig a nehéz, vastag fark, melynek egy-egy csapása az áldozatot ledönti s vízbe vágja. Mindkettő közel rokon egymáshoz s a pikkelyes hüllők (Amphibia squamata) a gyíkok (Sauria) rendjébe tartoznak s a pánczélos gyíkok (Sauria loricata) osztályában a gyíkok (Crocodiliane) családját alkotva, három fajra oszlanak, u. m.: krokodilok (Crocodylus), kaimánok (Alligator) és

gaviálok (*Gavialis*), melyek életmód, természetre nézve a legfőbb vonásokban hasonlítanak s a különbség közöttük csakis alkatuk egyes anatómiai változásában áll.

A főbb különbségek ezek: A krokodil-félék hátsó lábain az ujjak végéig nőnek az uszó-hártyák, a fej hosszas, inkább nyult háromszöghöz hasonló, a pikkelyek nagyobbak s Afrika, Ázsia s Amerikában és ezek szigetvilágán élnek s jóval nagyobbakra nőnek a kaimánoknál; ezek feje lapos, széles, alkatuk karcsubb s kizárólag csakis Amerikában tartózkodnak; míg a Gavial-félék csakis Indiában élnek s alkatuk egészen a krokodilokéhoz hasonló, de alsó és felső állkapcsájuk, mint egy óriási vastag, megnyult csőr, mely rakva van alul-felül éles fogakkal, végén nagy kiülő gümövel, nyulik ki a főből.

Már a régi egyiptomiak korában egész Alsó- és Felső-Egyiptomban ismert és tisztelt állat volt a krokodil, mely különben Afrikának minden folyója, tava és mocsaraiban meglehetősen számban található. Egyes vén példányok enormis nagyságot - 30-33 láb - is elérnek s mivel szerfelett lassan fejlődnek, igen nagy kort - 100-200, sőt 300 éves kort is elérnek; fejlődésük lassúságát eléggé bizonyítja azon adat, hogy minden 5-6 évben nőnek egy lábat s így egy nyolcz lábnyi szörny legalább is 40-50 éves.

Az ősegyiptomiak vallásában a nilusi krokodil (*Crocodylus niloticus*) symboluma volt Typhonnak, a szárazság és minden rossz szellemének, ki, hogy az általa megölt Osiris fiának, Horusnak boszújától megmeneküljön, krokodil alakba rejtőzött s ezért egyes templomokban - mint a thébai és saisiban is - a nép szentként tisztelt egyes vén óriási példányokat és mint Herodot is írja, ezeket a papok étették s orruk, nyakuk s derekuk köré arany perczeket fűztek s holtuk után bebalzsamozták, minek valóságát, a muzeumokban őrzött krokodil-mumiák is bizonyítják; de ez azért nem gátolta az ősegyiptomiakat abban, hogy egy-egy vén szörnyeteget - mely egyszer emberhust izelve, folyton arra vadászott - el ne pusztítsanak. Egy felfujt disznóhólyagba volt rejtve a háromszakállu szigony; s ekkor egy visitó malacczal a víz felszínére csalták s bevetették a hólyagot; a falánk szörny utána kapott, de egyuttal fogva is maradt s szárazra vonva, hamar elbántak vele.

E pánczélos hüllők valamennyi faja inkább éjjeli, mint nappali életet él. A nap legnagyobb részében mozdulatlanul hevernek a partok és szigetek forró homokján, süttetve pánczélos hátukat a tropicus nap izzó sugaraitól; de rejtőznek a part hozzáférhetlen, iszapos talaju nádasai közé. Hallásuk szerfelett éles, ugyannyira, hogy a víz alatt is meghallják még a távolról is, ha a parton állat vagy ember mozog és ha hangot ád; s ekkor lopva a víz alatt, gyors sikamlással - a nélkül, hogy a víz nagyobb hullámokat vetne - közeledik s a kedvező pillanatban villámgyorsan vagy farkának csapásával zuditja a vízbe áldozatát, vagy iszonyu fogaival megragadva, egy harapással összemorzsolva a megragadott tagot - oly pokoli gyorsasággal rántja a víz alá, hogy jóformán egy végső halálsikoltásra sem marad neki ideje - azután addig uszik vele a víz alatt, míg meg nem fullad, ekkor újra a víz színére emelkedik és ha a préda kicsiny, akkor elnyeli mindjárt; ha pedig nagyobb, minő egy ember, vagy tehén, ezt a partnak egy rejtett helyére hurczolja, hol iszonyu fogai és körmös előlábai segítségével, darabokra szaggatja és marczangolja, azután az est és éj folyamán darabonként felemészti. Egyes vén szörnyek pedig, melyek maguk élnek egy öbölben, vagy folyótorkolatban, a nagyobb prédát a víz alatti gyökerek, vagy vízben megtorlódott ágak közé rejtik, s mikor már feloszlani kezd, szabdalják darabokra; az ilyen feloszlásba menő hulla kedvesebb nekik, mint a friss; de éhségükben mohón fogyasztják el ezt is. Falánkságuk oly nagy, hogy megtámadnak minden élő; embert, állatot egyaránt, s oly vakmerők és vérszomjasak, kivált alkonyatkor és éjjel, hogy még az óriás alkatu vizilovat is megtámadják. A vízben oly ügyesen és gyorsan mozognak, hogy egyetlen sikamlás és bukással elfogják a halakat, sőt az uszó és gázló madarakat is; farkuk egy-egy csapása öt-nyolcz ölnyre viszi őket víz ellen úgy, mint a folyás irányában, ekkép nincs biztonságban előlük semmi élő, ha vigyázatlanul a folyam vagy tóparthoz közeledik; a szárazföldön szintén nagy ügyességgel és elég gyorsan, de mindig egyenes irányban

mozognak, mert fordulni lassan birnak, miután a kemény és merev páncélzat, a hajlékonyságot akadályozza; a szárazon gyávák, mert a napon sütkérezve, már száz-kétszáz lépésnyire a vízbe rohannak, ha ember közeledik, de a vízben annál vakmerőbbek, mert nemcsak a partról, de a csónakok és talpakról is lerántják vagy felkapaszkodva ezekre, támadják meg a hajósokat. Dühbe jöve, mély, tompán döngő bögésben törnek ki, s farkukkal tajtékká korbácsolják a vizet; e bögésük - kivált az éj csendjében - megrázón félelmetes s leggyakrabban a párzás idején hallható. A párzás csakis éjjel történik, s ilyenkor a himek dühösen küzdenek egy-egy nőstényért, vad dühvel marczangolják egymást, farkuk tajtékká korbácsolja a vizet, - mely úgy hangzik, mint egy erős zuhatag rohanása s félelmes, tompa bögésük messze elhallik az éjszakában. A megölt ellenséget a győző feleszi s általában a vén krokodilok maguk a legszorgalmasabb pusztítói a fiataloknak. Némely vidékeken, különösen ott, hol a folyó szerfőlött haldús, s a vidék bő vadállománnyal bir, társaságban élnek, s társaságban vadásznak prédára, de azért egymás iránt is mindig ellenséges indulatuk. Egyes vén, kinőtt krokodilok, kiválasztva egy-egy öblöt vagy nádat, hova sok vad vagy vízi madár szokott járni, elüzik maguk körül a gyöngébbeket; azon vidékeken, hol erősen üldözik őket, mint például Nubiában, Nyugat-Afrikában - hol a négereknek husa kedvencz csemegéjük, zsirja pedig hatalmas gyógyszerük - igen elővigyázók lesznek, nehéz őket elejteni. Európai iny e hust undoknak találja, mert erősen büzik a pézsmaszagtól, de a négereknek épp ez tetszik, s leginkább moschus-mirigyéért vadásszák, mely Tuniban, Maroccoban, mint hajkenőcs illatosító, a legkeresettebb czikkek egyike. November és márczius közt van a tojásrakás ideje. Valamennyi fajta átlagban 25-40, sőt 50-60 tojást is rak. E tojások kemény héjuak, ludtojás, vagy ludtojásnál jóval nagyobbak és hosszas alakuak. Kikeltésük a napra van bízva; mindannyian a vízhez közel, a part homokjába vájt gödrökbe helyezik el; de kivált az alligátor-félék tanusitanak nagy gondosságot a tojásrakásnál. A nő egy szabályos kör alakú széles és mély lyukat váj talpai és orrával a forró homokban, vagy a kiszáradt iszapban, s ebbe soronként helyezi el a tojásokat, minden sor tojás fölé egy réteg száraz fű és falevél jő, míg csak a gödör meg nem telik. A hol a talaj erre nem alkalmas, ott ugyane módon magas halmot emel tojásaiból és száraz levelekből; 3 hét múlva kelnek ki a fiatalok, melyek 15-18 cmtr. nagyok; úgy a kelés ideje alatt, mint a kikelés után 1-2 hóig anyjuk a leggondosabban őrzi és védi őket a szárazon; vigyáz rájuk, ételt szerez nekik, s csak mikor megerősödtek, szállnak a vízbe, hogy megkezdjék kételtű életüket. Bekövetkeztén az esős, vagy téli évszak, valamennyien téli álomba merülnek az iszapba ásva magukat s ilyenkor - kivált az alligátor-félék oly érzéketlenek, hogy mozdulatlanul türik el a legérzékenyebb sebzéseket és vágásokat is.

Hogy nagy szaporaságuk nem áll arányban kevesebb létszámukkal, erről a természet gondoskodott, mert ha petéik mind kikelnének és megmaradnának, úgy hazájukban nem lenne maradása semmi élő lénynek. Legtöbb tojást elpusztít az ősegyptomiak által éppen ez okból szentként tisztelt Ichneumon (*Herpestes pharaonis*) ezen nyulnagyságu négylábu, valamint a Nilusi intő (*Monitor niloticus*) ezen 5 láb hosszú, barnásszínű gyík faj, mely nemcsak a tojásokat, de magukat a fiatal krokodilokat is nagy számban falja fel; továbbá a fiatalok nagy része zsákmányul esik maguknak a vén gyílok- és alligátoroknak, valamint több faj vízi- és gázló madárnak.

Afrikában több módja divik a krokodil-vadászatnak. Vagy horoggal fogják, vagy pedig lesből lövik. Legsajátosabb azonban a lesvadászatnak a következő neme: Egyes szegényebb négerfalvakban az illető vadász néhány krajczár értékű holmiért, kibérel egy egy- vagy másfél-éves néger gyermeket apjától vagy anyjától. E gyermeket derekán kötéllal átkötve, a folyó vagy tó partján levert czövekhez köti s egy vékony vesszővel a meztelen gyermeket megcsapkodva, hogy az torkaszakadtából böggjön és ordítson, maga pedig elrejtőzik. A gyermek-sírástól csalogatva, előjön a krokodil s a vadásznak kedvező esélye van a lövésre. Néha azonban megtörténik, hogy a vadász elhibázza, s a krokodil egy rántással gyermeket, czöveket a

vizbe vonszolja. Ekkor a vadásznak kártérítési díjul a bérletárnak tizszeresét kell fizetni az „elkeseredett szülőknek”. Többször megtörtént azonban már az is, hogy míg a vadász előre lesett, addig őt hátulról ragadta derékon egy krokodil s egyetlen harapással összeroppantva hurczolta a vízbe, s a kikötött gyermek meg áldozatul esett egy másiknak, a melyik bántatlanul vihette el a síró gyermeket.

A krokodilok közül a legveszélyesebb és legvakmerőbb fajták az Indiai krokodil (*Crocodilus biporcatus*) és az Orinoco folyó, St. Domingo és Martinique szigeteken élő Hegyesorru krokodil (*Cr. acutus*). Ezen két faj vakmerősége és vérszomja, kivált éjjel és alkonyatkor hallatlan. 1854-ben egy kisebbszerű halászbárkát az Orinoco közepén társaságban támadtak meg, s a kormányost egyik a vízbe vágta a farkával, míg kettő a fedélzetre kapaszkodva, két embert ragadott a hullámok közé; a bárka emberei kétségbeesetten védekeztek, de a harmadik támadásnál újra egy ember esett áldozatul. Végre is a „Ticonderoga” nevű kis gőzös szabadtotta meg őket, ágyulövésekkel üzve szét a vérszomjas szörnyeket.

India folyói és tavai különösen gazdagok e szörnyekben. Majd annyi ember pusztul el évenként a krokodilok és gaviálok fogai alatt, mint a tigriseké alatt. Az „East Indian World” 1864-1870-ig egy statisztikát állított össze, melyben hiteles adatokkal igazolja, hogy 6 év alatt, majdnem 400,000 ember esett a krokodilok, tigrisek és mérges kigyók áldozatául. Ha egyszer e szörnyek emberhúst izleltek, dühös kitartással folyton ez után vetik magukat, s e vágyakozásukat különben maguk a bennszülöttek élesztik az által, hogy halottaik nagy részét vallásos kegyeletből a Ganges szent hullámai közé vetik, s e hullákat mind a krokodilok és gaviálok falják fel.

Ismerve e szörnyek éjjeli vakmerőségét, a benlakók még a legnagyobb szükségben sem igen mennek éjjel vagy este vizért a tó- vagy folyampartra, vagy szállnak csónakra és talpakra. A kiket pedig az éj csónakon vagy bárkán lep meg a folyón, ezek a bárkával folyton a folyam közepén, az ár sodrában tartózkodnak, mert a krokodilok ilyenkor inkább a parthoz közel tartózkodnak, inni jövő állatok s emberekre leskelődve.

Daczára ezen óvszabályoknak, mégis a leghajmeresztőbb szerencsétlenségek érik egymást, melyekből egy cseppet sem okulnak, hanem a mohamedánok és buddhisták ismert resignációjával belenyugosznak és elfeledik a dolgokat.

Egy könnyű gyümölcszállító csónakot lepott meg az éj a Kambodja folyón. A nő, keblén egy 4 hónapos gyermekkel a kormányon ült, a férj pedig evezett. Egyszerre a csónak egy erős lökéstől ingadozni kezdett s a másik perczben egy nagy indiai krokodil kapaszkodott előlábaival a csónak szélébe, úgy, hogy ez majd felborult s a másik perczben már egyetlenegy rántással, mielőtt a nő csak sikoltani is birt volna, férjét a szörny a hullámokba rántotta és ugyane perczben még egy iszonyu csapás érte a csónakot úgy, hogy ez háromfelé szakadt s elmerült s a másik perczben pedig vérfagyasztó sikoltással a nő gyermekével együtt a hullámok alá rántatott. E vértfagylaló szerencsétlenség oly gyorsan történt, hogy a hozzá nem messze horgonyzó nagyobb halászbárkáról még segélyére sem siethettek a szerencsétleneknek.

E szörnyek torkából a menekvés csakis csudával határos módon történhetik és ha megtörténik is csudaritkán azon eset, hogy megmenthető lesz a megragadott, ennek egyik vagy másik tagja úgy össze van marcangolva, hogy kevés időre reá sebeiben hal meg, mint a következő eset is illusztrálja:

Négy dayak testvér Borneo-szigetén egy délután halászni rándult a Lampur-tóra. Egyikük a csónak orrán állva, a hálót vetette ki, midőn a vízből egy óriási krokodil merült fel s a szerencsétlent ballábánál megkapva, a vízbe rántotta. Pár másodpercz múlva azonban a csónak hátuljánál újra elmerült szájában az áldozattal, ki bár fuldokolva, de kétségbeesetten sikoltott segítségért. A testvérek legifjabbika, minden fontolgotás nélkül, felkapva yatagánját, a

vizbe vetette magát s egyik kezével megragadva bátyja jobbkarját, oly iszonyu csapást mért a borotva élességű yatagánnal a krokodil tarkójára, hogy ez eleresztve áldozatát, a víz alá merült, mire a szabadító a csónakhoz uszhatott megmentett bátyjával. A megsebesült már alig pihegett, mert czombja annyira össze volt zuzva, roncsolva, hogy csak pár idegszálon csüngött az egész lábszár. Még haza sem értek, midőn az áldozat már kiszenvedett.

A hinduk épp oly szent cselekvénynek tartják a Ganges szent habjaiban a fürdést, mint a törökök a Mekkába zarándoklást. E fürdéseknél is gyakran megtörténik, hogy a fürdőzők egyike-másika vérfagyasztó sikoltással - mely mintha egyszerre kettévágták volna, megszünik, - villámgyorsan a víz alá rántatik s csak a vértől vöröslő víz mutatja a helyeit, hol eltűnt. Egy élelmes tolvaj - egy krokodilfejet szerezve álczának, így rángatta víz alá az értékesebb ékszerű fürdőzőket s fosztogatta ki őket. De csakhamar utólérte a nemezis, mert egy alkalommal, szintén vérfagylaló halálsikoltás rengette meg a levegőt s a véres hullámok felett egy kikészített száraz krokodilfej uszkált, melynek koponyaüregeiben néhány ékszerdarab még akkor is rejtve volt.

A krokodilok családja négy válfajjal bir, míg az alligátoroké hatra oszlik, melyek kizárólag Amerikát és szigetvilágát lakják. Az alligátorok közül legveszedelmesebbek, legvakmerőbbek: a Csukafejű alligátor (Alligátor lucius), a Szemüveges kaiman (A. scelepros) és Kutyafejű kaiman (A. fissipes), de még e három közül is kiválik vakmerősége, vérszomja, ravaszsága és falánksága által a Csukafejű kaiman, mely Észak-Amerikának 32° 30' északi szélességi foka alatti tavak, folyók, mocsarakban bőven található, valamint Brazília és az Antillák folyói és tavaiban is. E szörny másfél öl hosszúságnál már kifejlett ugyan, de éppen nem ritkák a 16-18-20 láb hosszúságúak sem, mint ezt Azara, Rüppel és Humboldt is bizonyítják. E szörny jóval vakmerőbb, támadóbb a krokodiloknál s falánksága s öldöklési vágya is nagyobb ezekénél; e mellett oly dühös, ingerlékeny természetű, hogy még a ½-1 láb nagyságú fiókák is dühösen szembeszállnak és megmarják az embert, ha elébük áll, e mellett pokoli fürge, s különösen a támadásnál villámgyors. A préda megejtésében a ravaszságból leczkét vehetne tőle akár a róka is; mert az iszapban, a folyók közepén, a nádas közt oly ügyesen huzza meg magát s burkolózik az uszó növényzetbe, hogy lebegő, vagy megfeneklett fátörzshöz hasonlít, annyira, hogy még a szemes madarak is megcsalódnak, reászállnak, vagy a halász nyugodtan akarja tova lökni az evezővel, hogy csónakjához ne ütdődjék, s a másik perczen villámgyorsan ragadja meg a madarat, embert, állatot. Braziliában általában az alligátorokat Jacare-knak nevezik s a benlakók a folyók, tavak, mocsarak partjain a legnagyobb óvatossággal járnak. A hol rendesen tartózkodni szoktak, ott a környéken - kivált alkonyatkor - erős pézsmaszag érezhető, mely valósággal fullasztó, ha az állat közelben van és a párosodás idején. Ilyenkor a himek mindig ingerültek; rémesen tompa, vad ordításuk s a víz habzása és csapkodása - melyet farkukkal a veszekedés közben szinte gőzzé vernek - messze elhallszik az éjszakában.

Daczára falánkságuknak a szabadban, a fogságban és téli álmukban az élelmet fél évig, sőt tovább is nélkülözhetik.

1887 nyarán a hamburgi Hagenbeck állatkereskedő cégtől, két fiatal csukafejű alligátort vettem. Az egyik egy-, a másik másfél láb hosszú volt. E kis szörnyek egy szénával telt ládácskában jöttek. A mint a ládát felbontottam, felbőszülve a fojtott melegtől s a zárt helytől, mint a csik, fürgén vágták ki magukat a széna közül s sebesen szaladgáltak szerteszét. Meg akarva fogni az egyiket, egy vésőt - melylyel a ládát bontottam fel - tartottam eléje s a kis bestia, villogó szemekkel, nagyokat fujva, vágott hozzá s harapott bele dühösen többször. A kemény vasvésőn fogai meglátszottak, oly aczél-kemények és hegyesek valának ezek ily kiskorukban is; fogaik nagysága és alakja egy nagyon kifejlett s duzzadt árpaszemmel egyezett. Tartásuk és ápolásuk igen egyszerű volt, mert naponta 2 órán át langyos vízben fürödtek s ebbe kapták étkül a vágott nyers marhahúst, a fürdő után pedig egy tágas, fenekén puha szé-

nával bélelt négyszögletű aquariumban mozdulatlanul heverték. Ha érintve lettek, farkukkal csapkodva, villámgyorsan vágták ki magukat s ilyenkor merev, sárgás-zöld, vad tekintetű szemeik kiülők, villogók lettek s szájukat tátották s marni akartak. A fürdőben még élénkebbek voltak. Ilyenkor, ha csak közeledett is valaki, erősen, dühösen fújták ki a levegőt az orruk hegyén levő léglyukból s tátogtak, csattogtak s olyanokat vágtak fejükkal, farkukkal a pléh fürdőedény oldalához, csak úgy kongott. Naponta mindegyik két, jó dió nagyságu vágott nyershust fogyasztott és ezt uszkálva nyelték - nem rágták - el egyszerre, ritkán kétszer. Az érkezés utáni 12-ik napon, nagy csobogás és a pléhedény kongása csalt oda. De már későn jöttem, mert a nagyobbik (a 1½ lábnyi) már akkorra megölte 1 lábnyi nagy társát. Ennek hátsó ballágyéka annyira fel volt szaggatva, hogy belei kicsüngtek s hátsó ballába is össze volt marcangolva. A gyilkos kis bestia mód nélkül dühös volt. Tátott szájjal uszkált, össze-össze csappantva torkát, fenyegetett, vágott, csapdosott s ki-ki vágta magát a fürdőből. Április végétől szeptember közepéig semmit nem evett s nagyon lusta volt, de azért könnyen fel lehetett ingerelni. Semmi hizelgés, kedveskedés nem használt, dühös, harapni vágyó maradt mindenkire. Egy férficselédünk mutató ujját, ki vigyázatlanul markolta meg a fürdőben, annyira összemarta, hogy egy és háromnegyed hó alatt gyógyult be s kicsisége daczára ördögi látványt nyújtott e kis bestia véres, tátogó torkával, vadul villogó, dühös szemeivel. Október közepén étvágya és virgoncsága tetőfokát érte el. Ekkor történt egy eset, melyben ördögien gyors ügyességét bámulhattam. Volt egy bubos-bankám (Upupa epops), mely oly szelid és kedves volt, hogy mindenhová utánam járt és követett. Az alligátor a fürdőjében volt és én csendesen leülve, észleltem. A szelid, gyanutalan banka ott futkosva az edény körül, végre ennek a peremére szállt. Minden gyanu nélkül hagytam ott. Az alligátor egészen a fenékre ereszkedett s vagy öt perczig onnan bámulta a bankát, majd lassan, alig észrevehetőleg előre csuszott. Egyszerre - le nem írható gyorsasággal, felvágta magát - szemmel nem lehetett követni, oly gyorsan - a másik pillanatban már a banka a vízben vergődött, alá-alá rántva, fel-fel bukva. Mire odaugrottam, már meg volt dögölve. Jobb szárnya közepén átharapva lecsüngött s melle közepén összeroppantva és felszakítva volt.

Ezen apróság viselkedéséből, vadságából fogalmat alkothatni, hogy minő irtózatoss ellenfél egy kinőtt 16-20 lábnyi szörny, minő dermesztő lehet sárgás-zöld szemeinek merev, sátánian vad pillantása, midőn éhsóváran áldozatára szegezi s hogy törnek, roppannak üveggént össze ember és állatnak legerősebb csontjai is, midőn az óriási izomerejű állkapczák közé kerülnek, melyeknek mindegyik 18-24 jóhüvelyk nagy, hegyes, aczélmemény foggal van felfegyverkezve s ezen borzasztó fegyverek mellé, még pokoli gyorsaság, erő és ravaszság sorakoznak.

Brazília folyammenti óriási erdősegei - kivált az Amazon- és Rio-Negro-folyók mentén - ezek gyakori kiáradása miatt rendszerint vizenyős, süppedékes talajuk, s ezen csudás bujaságu erdőkben gyakoriak a kisebb-nagyobb, csalóka, süppedékes környékű tavak. A mellékfolyók legtöbbje több ágra szakadozik, tavakat, mocsarakat, öblöket és deltákat képezve s ezeknek talaja olyan ingó, süppedékes, mint a szivacs és sokszor feneketlen mélységeket rejt magában. Egyes folyók - ágyazatuk vastartalmu földje következtében, nagy darabon keresztül majdnem tintafekete vizüek - s ezen fekete vizek és rejtett erdei tavak legkedvenczebb tartózkodási helyei az alligátoroknak, mert könnyen elrejtőzhetnek, ilyen helyeken egész nagy társaságokban élnek s feltűnő nagyságot érnek el és nem üldöztetve, vakmerőségük is nagyobb, a lakott vidékeken átvonuló folyókban lakóénál.

A legkimerítőbb és legmegbízhatóbb adatokat e szörnyek szabad életmódja és természetéről Hernandez y Zarras híres kutató és vadász feljegyzései szolgáltatják, ki benső barátja és utazótársa volt Audubon-nak, a híres természettudósnak. E rettenthetetlen buvár többször forgott oly életveszélyekben, melyekből a menekvés valóban csak csuda által történhetett. Egy ember sem pusztított el annyi alligátort az életben, mint ő s a rio-janeiroi muzeumban

levő 32 lábnyi csudanagyságu alligátor, mely eddig egyetlen a maga nemében, szintén az ő keze által esett el.

- Már ötödik hete, hogy a rengetegeekben barangoltunk, midőn csónakunk a Rio-Negro egyik mocsaras mellékágába ért, hol tömérdek vízi szárnyas tartózkodott - beszéli Hernandez. - Audubon a csónakban maradt, mert igen ki volt merülve, - én kutyámmal, e régi, hű bajtársammal, a süppedékes talajon az erdőbe mélyedtem. Sohse láttam ily csalóka, veszélyes talajt. A fák ritkásan álltak, s ha áttörtem egy-egy sűrű folyondárszőnyegzeten, tavak és erekkel borított, magas fűvü tisztásokat találtam. Egy kidőlt fára kapaszkodva körülnéztem vizsgálódva. Mindenfelé csak mocsaras-tisztást láttam, temérdek madárral. Le sem szálltam még a fáról, midőn a tó vize gyűrűzni kezdett s egy hatalmas alligátor bukkant fel, s sietve tartott a part felé, hol kutyám dühösen ugatott. Egy jól célzott golyóval a balszemébe - a tóba terítettem, midőn már féltetével a szárazra kapaszkodott. Most láttam csak, hogy e táj hemzsege e szörnyektől, mert midőn az alligátor rettentő vergődéssel a tóba visszaesett, tizenöt-husz más társa bukkant fel, s rohant reá, hogy felemészze. Ujra töltve, sietve hagytam el e helyet, tudva, hogy kutyám ugatása e szörnyek egész seregét csalja elő.

Egy alig 4-5 lábnyi széles folyócska partján haladtam felfelé; e folyócska egy jó nagy, fekete, iszapos vizü tóba szakadt. Már közel voltam a tóhoz, midőn a talaj süppedékes kezdett lenni, s elhatároztam, hogy átugrom a tuloldalra, mely szép magas s sűrű fűvel volt benőve. Vadász-késemet magasan, majdnem hónom alá kötöttem, hogy az ugrásban ne akadályozzon, könnyen szöktem át a tulpartra, de hangos szitkokban törtem ki, mert térdig süppedtem az iszapba. Átkozva e csalárd, süppedékes talajt, iparkodtam egyik lábamat kihuzni, de annál mélyebben süppedtem belé a másikkal; mikor meg ezt akartam kihuzni, amaz sülyedt még mélyebbre, sőt ezen erőlködéseim következtében czombjaim közepén felül sülyedtem alá. Gyorsan keresztbe fektettem puskámat a fűvön, így akarva kiemelkedni, de ez sem sikerült, mert úgy puskám, mint magam, minden mozdulatnál mélyebben, mélyebben sülyedtek alá, ugyannyira, hogy már csak vállaim és karjaim álltak ki az iszaptól. Nem mertem mozdulni, hisz minden mozdulatomnál rohamosan merültem lejobb-lejobb, s kezdtem kétségbeesni menekülésem felől, mert éreztem, hogy lábaim alatt egészen hig iszaptömeg mozog. Lehetőleg csendesen maradva, karjaimat kiterjesztve, iparkodtam felülmaradni, de így is éreztem, hogy lassan-lassan mindig lejobb sülyedek. Minden menekülési módot megkíséréltem már, a fűvet is a meddig csak elérhettem, mind kitéptem, a mint belekapaszkodva, szárazra vonni iparkodtam magamat - midőn kutyám ugatása rezzentett fel fájdalmas kétségbeesésemből. Kutyám, e régi, hű állatom, egy igen nagy, erős, félkopó, fél oroszán-kutya származék volt, így remélhettem, hogy segítségével a szárazra vontathatom magamat. Hozzám hiva, hizelgő és biztató szavakkal helyeztem fogai közé kaputom csücskét s az okos állat, egészen megértve, mit akarok, teljes erejével huzni kezdett; bár én is iparkodtam, még sem sikerült, mert lábai mélyen besüppedtek az iszapba neki is annyira, hogy félve, szűkölve eviczkeldött ki, s futott el a veszedelmes helyről és a tó partján siralmasan kezdett vonítani, fel-alá futkosva.

Vérem lüktetését már sarkaimban is éreztem; füleim és fejem erősen zúgtak, szivem mindinkább erősebben, aggodalmasabban szorult össze, mintha valami nehéz, súlyos tárgy préselné össze; lélekzetem akadozott, el-elfulladtam, mert a mellemre nehezedő iszap gátolta a tüdők működését; szemeim kápráztak, s gondolataim kezdtek összezavarodni és folyton azon tépelődtem, minő mélyre fogok sülyedni az iszapban, s meddig fog haláltusám tartani, mig megfulok az iszap mélyében? Időnként kiállhatatlan rothtag bűz szédített el, s a nap reám tüzött egyenesen...

Egyszerre egy elém rajzolódó árnyék rezzentett fel tompa kábultságomból. Jobbra tőlem egy rettentő nagy alligátor fejét és előtestét pillantottam meg, mely lassan közeledett felém. A forró, csendes levegő tele lett szédítő pézsmaszaggal, melyet e szörny árasztott maga körül. Önkénytelenül is fegyverem után nyultam; iszapos volt ugyan, de a gyutacsok szárazon

maradtak; vállamhoz emeltem és nyitott torkába czélozva lőttem, mire az utálatos hulló gyorsan visszafordult, s vértokádó torokkal, nagy zuhanással vetette magát a tóba; de nekem is gyorsan le kellett vágnom puskámat, mert annyira sülyedni kezdtem, hogy az iszap már majd nyakamat érte. Elém fektetett puskámba kapaszkodva, újra vállig felküzdöttem magamat s láttam, a mint kutyám a tóparton fel s alá futkosva, borzolt szőrrel, villogó szemekkel dühösen ugatott; most jöttem rá, hogy kutyám csalta ki az alligátort is a szárazra, mert folyton körülöttem futkosva, nyöszörögve, a szörnyetegek figyelmét rám is felhívta. Közelemben édesgettem, nehogy még jobban felébreszsze a szörnyetegek figyelmét; de mihelyt érezte a talaj süppedését, újra vonitva szaladt el biztosabb talajra s ott futkosott fel s alá a tóparton. Egyszerre dühös, szokatlanul panaszos vonításba kezdett! Én szivem mélyéig megremegtem! Nem-e ujjabb szörny közeledését jelenti-e e szokatlanul félő vonítás? Csakugyan azt jelentette! Kutyám behuzott farkkal, borzolt szőrrel, lassan hátrált, egy iszonyatos fő elől, mely a tóból emelkedett ki s a melyet rengeteg nagyságu test követett! Ez még az elébbi szörnynél is nagyobb volt, lehetett 18-20 láb hosszú. A mint a tóból a partra kapaszkodott, pár pillanatra megállt s rengeteg fejét majd felém, majd a dühösen ugató kutya felé fordítá, aztán egyenesen felém közeledett. Végso kétségbeesésemben - megforditva fegyveremet - agyával, minden erőmet összeszedve, sujtottam éppen jobb szeme fölé, midőn közelemben érkezett; de a fegyver agya eltört s csak a csonka cső maradt a kezemben. Ez ütésre vagy egy ölnyre hátrább vonult. Észrevettem, hogy a talaj ott, hol a szörny állott, nem oly süppedős, mert colossális testét egészen jól megbirta. Most újra közeledni kezdett, rettenetes állkapczáit csattogtatva s mikor én a fegyvercsővel feléje sujtottam, hű kutyám, hogy engem megmentsen, oldalt támadta meg. Vad dühvel kapott csattogó állkapczáival a kutya után de ez ügyesen félre ugorva, felemelt farka alatt suhant át, hanem a másik pillanatban e rettentő erejü farok oly villámgyorsan csapott le a kutyára, hogy ez keserves vonítással, kettétört derékka rogyott össze! Erre a szörny sebesen megfordult, fogai közé kapva a kutyát, a, tóba rohant vele. Még egy fájdalmas vonítását hallottam csak! Erre megeredt szemeimből a könny! Hű barátom volt e kutya, mely éveken át osztozott velem veszélyben ugy, mint a szerencsében, éberségével többször életemet menté meg s most is értem kelle elvesznie! E küzdelem után újra vállaim hegyéig merültem el az iszapba, a csonka puskacső, mit sem használt már. Hű kutyám halála s jelen helyzetem keserü, kétségbeesett fájdalommal töltöttek el. Lelkem mélyéből, sirva fohászkodtam Istenhez, hogy mentsen ki e rettenetes halálból!

Erős, izmos férfi létemre ily nyomorultul, ily undok halállal kell elvesznem, lassan, mindig mélyebbre süppedni alá a bűzös mocsárba: várni a halált, mig az iszap az álltól az ajakig, innen az orrba nyomulva, végre lezárja a szemeket s összezsap a fej felett s a test alá sülyed, ki tudja meddig, hová s még buborék se jó fel utánna; csak eltűnik nyomtalanul!

Ezen meresztő gondolatokból a tó felől jövő pocskolás riasztott fel! Uram Istenem, megint egy új szörny - még az utóbbi colossusnál is nagyobb, mászott a partra! Leirhatatlan irtózás fogott el! Inkább az iszapba fulni, csak ne e rettenetes fogak által elevenen szétmarczangolítani! Az irtózat és halálfélelem önkénytelenül egy kétségbeesett sikolyt csaltak ajkaimra. E hangra felém fordítá fejét. Puskám csövét kerestem, de ez nem volt sehol, mert alámerült a mozgolódásom által meghigult iszapban!... Ekkor a végveszély perczében egy mentő gondolatom támadt... Ugy teszek, mint a néger krokodil-vadászok! Ezek karjukat vastag bőrrel tekerve be, döfik késüket a krokodil torka mélyére! Vadászkésem megvan, így nem kockáztatok semmit, mert vagy az iszapba fulok, vagy az alligátorok zsákmánya leszek ugyis, de legalább küzdelem nélkül nem adom oda életemet... sőt talán meg is menekülhetek... csak oda, arra a keményebb talajra juthassak ki, merről támadóim jöttek felém.

Szerencsére vadászkésem egészen hónom alá volt kötve, így kevés vesződséggel elérhettem. Hatalmas éles kés volt ez, hosszú szarvasszarv fogatékkal.

Egyik karommal már csak ügygyel-bajjal tarthattam fenn magamat az elsüllyedéstől, a másikba a kést szorítva, lestem ellenfelemet. Szinte óhajtva vártam, bárcsak már mellettem lenne, hogy mielőbb vége lenne mindennek! A keményebb talajon gyorsan haladt, de közelemben már az ő lábai is be-besüppedtek mélyen az iszapba, de hosszú teste fentartotta. Ördögien vad és merev pillantással szegezte rám sárgás-zöld szemeit s tátott torkából rémesen fénylettek elő hüvelykujj nagyságu hegyes fogai, s az undorító, fullasztó pézsmaszag szédítően ömlött felém, mintha fújtatóból fújtak volna reám... Még jobban eltátotta torkát, hogy megragadjon, s ebben a pillanatban - vad kiáltással, melybe undor, borzadás, irtózás vegyült, döftem késemet torka mélyére úgy, hogy az függélyesen állva maradt benne! Rettentő erővel csapta össze állkapczáit, de karomat nem morzsolhatta szét, mert a függélyesen benn fészkelő kés, mintegy felpeszkelte állkapczáit! Iszonyu, vad és tompa bődülésben tört ki; farkával oly rettentően csapkodott, hogy egész iszapzuhatagok hulltak rám, s majd elszédítettek, de én nem eresztettem el a kést, hanem egész erőmből tartottam. Leirhatatlanul hánykolódott bösz dühe és fájdalmában, s akart menekülni. E hátrálás és hánykolódásban azonban mindig kijebb húzott az iszaptól; vérét fecskendőként fújta reám iszonyu erőlködéseiben, ... s végre egy rándítással egészen kihúzott az iszaptól, de rögtön alásüllyedtem megint, mert még mindig a lágy talajon hánykolódtunk. Hátrálásában végre a kemény talajra ért! Itt rohamosan húzott maga után a tó felé, mert oda akart, mint védő elemébe, menekülni! Itt kifejthette egész erejét. Oly erővel rázott, hogy el kellett eresztenem a kést... de hála Isten, kemény talajon voltam, mely megbirt, olyan zuhanással, mintha egy hegy omlott volna bele - vetette magát a tóba, vadász-késemet is magával vive torkában. Én pedig halálosan kimerülve, tele izzappal és szenyynyel vánszorogtam el csónakunkig, hol újra könyezve adtam hálát a teremtnőnek csudás megszabadulásomért.

A kék gyémánt.

A Kék-hegyek déli lejtőin egymást érik a buja termékenységű, patakduz, apró ligetkék.

E ligetkék egyikéből, egy könnyed építésű lakocska vidám teteje kandikál elő, beárnyalva Ausztrália csudás alaku fű-fái és óriás harasztjai által, e mellett be van futva a virágos folyondárok indáitól, hogy az egész egy óriási virágkosárnak látszik.

E lakocska erkélyén, az aranyzöld világításban, két leányka nyugtatta csillogó tekintetét a reggeli napsugárban fürdő tájon.

- Ah, mily gyönyörűek, nézd csak, Edith, - szólt a karcsú, aranyzöld hajú leányka, magas, barna társnőjéhez, három, négy csóka nagy madárkára mutatva, melyek minden félelem nélkül szedegették az erkély párkányára szórt morzsákat. E madarak sötét aczélikék tollazata érczes fémfénnyel ragyogott a tüzes napfényben, s leirhatlan kecsesek és szépek voltak, narancs-sárga csőröcskéik és lábcskáikkal és kellemes, zengő trillákkal, hullámos, de sebes repüléssel kerengtek a két leányka körül.

- Ezek az én kedvenceim, - mondá a barna Edith. - Naponként felkeresik az erkélyt s egészen ideszoktak, hogy reggelenként kalács- és gyümölcsmorzsákat kapnak. Hátha tudnád, minő okosak ezek az atlasz-madarak, de ezt majd elbeszéli Lewis Egon, - e név kimondásánál gyenge pir hajnalott át Edith szép arcán - ő nagy természetbarát, s új hazádnak állat- és növényvilágát a legjobban ismeri.

A madarak még egy ideig a ház körül repkedtek, azután eltűntek, sebes repüléssel a távoli rengetegekre felé tartva.

A két leányka a nap legnagyobb részét az erkélyen tölté, vidám csevegés és munka között s beszéd közben valahányszor Lewis Egon neve előfordult, Edith bájos arcza mindig elpirult, mit Ada mosolyogva jegyzett meg magának.

A leszálló est a házba kergette őket, s a lámpa világával fellobbant egyuttal a szamovár lángja is, s mint mindennap, úgy ma is, a hazatérő Vane urral, Edith atyjával, megjöttek a rendes vendégek is, az öreg Lewis és fia, Egon.

Vidám csevegés közt mult az idő s a leánykák éppen a teát töltögették ki, midőn még egy váratlan látogató érkezett, ki sietve, s látható izgatottsággal lépett be.

Mindenki arcán kellemetlen meglepetés tükröződött, mert a belépő, bár egyike volt a telep leggazdagabb embereinek, a legvisszatartóbb egyéniség volt. Amugy is a legrosszabb hirben állt, mint durva, vad, lelkiismeretlen ember, ki semmitől sem riad vissza, és ezen hireket csak megerősítették visszatartó veres szakállu arcza, vadul villogó gonosz tekintetű szemei, s nyers, durva modora.

De Vane asszony, ki eddig fanyar, kedvetlen volt, mint az éretlen vaczka, csupa nyájasság lett az érkező Toby Millel szemben; maga mellé ültette s szinte tüntetett szívélyességével, mikor teát töltött neki.

Toby Miles, a tea nagyrészt kiöntve, csészéjét whyskivel tölté meg.

- Már én így szeretem, hiába, csak így ér valamit az ilyen léloty, - röhögé, azután nagyokat hörpintve, bányáiról és nyereségeiről kezdett durva dicsekvéssel beszélni, s erre lassanként az elébbi vidám hangulat komorrá s feszessé változott, mit Edith észrevéve, zongorázni kezdett, de látva, hogy Toby Miles még sem hagyja abban nagyhangú dicsekvéseit, a fiatal Lewis Egonhoz fordult, ki a hangjegyeket forgatta és hangosan mondá:

- Nemde, Lewis ur, lesz olyan szives, s beszél nekünk megint e csodás ország érdekes növény- és állatvilágáról?

- Nagyon szivesen, - felelé Egon, mire Toby Miles dühösen villogtatá feléjük szemeit, sőt Vane asszony is feddőleg tekintett leányára; mikor pedig látta, hogy férje is élénken óhajtja, meredt nyakkal, tüntetőleg huzta hátra székét az asztaltól, s Milessel kezdett beszélgetni.

A leánykák kérésére Lewis Egon az Atlasz-madarakról kezdett beszélni:

- Oh, csudálatos ügyes kis szárnyasok ezek, - kezdé, - mert mindegyik párocska kikeres egy gyönyörű, kies helyecskét a legszebb tájékon valami parányi forrás vagy tavacska partján, egy-egy virágdús bokor vagy fa alatti tisztáson és itt egy kunyhócskát épít ágakból és füvekből. E kunyhócska falait belül feldiszitik fénylő jegeczekkel, színes madártollakkal, érczfém-fényű rovarszárnyakkal, fénylő kövecskékkel, el nem hervadó, színes virágszirmokkal, s tarka virágmagvakkal, kagylócskákkal, szóval ami csillogó, fénylő tárgyat találhatnak; elől pedig a bejáratot parkszerűen rendezik el, zöldelő mohval rakják ki, melyre kagylók, fehér csontocskák, színes kövecskék, fénylő jegeczek vannak diszül elszórva, e mellett be van dugdosva jó illatu, el nem hervadó virágokkal, apró levelű növényágakkal, s e pompás feldiszitett lakban vigad nőcskéjével és fogadja szárnyas barátai látogatását, vagy ő megy látogatni egy másik pár palotáját. Épp ezért nevezik az ültetvényesek és squatterek őket Bower-birdnek, azaz kunyhós-madárnak. Mikor eljő a költés ideje, akkor a nő a kunyhócskában a vad selyem lágy pelyheiből készült fészken ül s a him pedig a kunyhó feldiszitett elején énekel és mulattatja, s naponként hord haza meglepetésül neki csillogó, tarka dolgokat, s ezek rendezgetése és elhelyezéseivel mulattatja tojásain ülő nőcskéjét. Ha a fiatalok kikelnek és megerősödnek, akkor van a legnagyobb öröm. Lány csevegés, csengő ének közt bujkálnak, játszadoznak a szülők velük, a kunyhóba bujva, ki-kiszökve; néha 2-3 ily kunyhó van egymás mellé építve s ezekbe ki-bebukálva játszik ének, csevegés közt bujósdit az egész társaság.

A két lány tapsolt, annyira tetszett nekik az elbeszélés, de Toby Miles oda sem figyelt.

- Eh, ostobaság! Ez beszél itt ni! Ez a legszebb történet, - rikkantott térdére csapva. Ezzel egy kopott, hosszukás bőrzacskót vett elő és az izgatottságtól reszkető kezekkel kioldozva, egy darab gyémántot mutatott.

De minő gyémántot!

Az egész társaság, mintegy megbüvölve, csak hallgatag csudálta, mert királya, fejedelme volt ez a köveknek, s a lámpák fényénél, akár csak egy lehullt csillag, kék, zöld, lila, vörössárga sugarakat lövellt, olyan tűz- és ragyogással, hogy szinte világított. Olaszmagyarány nagy volt, mesterien köszörülve, s a mi becsét megtízszerezte, az az a mély és átlátszón tiszta kék színe volt, mely szín csudaritka a gyémántok között, miután ezek színe gyengessárgás, sárgás és víztiszta szokott lenni. Ezen mély kék alapból lövellt ki minden lapocskáján az a hatsugaru, a szivárvány minden színében játszó fény, oly izzón, oly intenzíven, hogy szinte megvarázsolta a nézőt.

Vane asszony majd leszédült a birvágytól és az irigységtől, s folyton csak ezt rebegte:

- Egek, mily gyönyörű, mily értékes kő!

- Valóban e kő páratlan szép és ritka, - szólt őszinte csudálattal Egon is, míg a két lányka karcsu fehér ujjáival a lámpa világában csillogtatta a követ...

- Megér legalább is egy millió frankot, - folytatá Egon.

- Hol vette ön e követ? - kérdé az öregebb Lewis Mileshez fordulva.

Toby Miles, e kérdésre először oly fehér lett, mint a fal, szólni akart, de nem tudott, majd erőt véve magán, förmedt a kérdezőre:

- Miért kérdi? Vettem, hogy kitől, kinek mi köze hozzá?

Most már Vane asszony egészen monopolizálta Milest s bár eddig is tulságosan kitüntette e durva embert, de most valósággal elárasztotta egészen az émelygésig kedvezéseivel.

- Minő elragadó szép lehet e kő csillogása a napvilágnál, - szólalt meg Edith, - be kár, hogy nappal nem láthatjuk.

Toby Miles felüté fejét, s kedvetlenül és boszusan mondá:

- Bolond voltam, hogy többeknek is megmutattam; mert, hogy idejöttem, máris utánam lopózkodott néhány gazember, hogy rám lessen; azért kérem, őrizték meg holnapig gyémántomat, így legalább Edith kisasszonynak is betelik az a kívánsága, hogy a napfénynél gyönyörködhessek benne.

Vane asszony mohón, ujjongva fogadta ez ajánlatot, férje azonban semmikép sem akart, beleegyezni; de a sok unszólásra végre is engedett és neje átvette a gyémántot megőrzésre.

* * *

Másnap reggel férje távozta után, Vane asszony az erkélyre lépett, kitérve a szoba ajtaját. Virágillatos lég, repkedő madársereg köszöntötték.

A csudálkozás felkiáltásai lebbentek el ajkairól, mert a gyémánt ezerszerte szebben ragyogott a napfényben, mint a lámpavilágnál. Mikor az erkély széles korlátjára tette, mintha nem is hideg kő, hanem magának a tüzes ősanynak egy darabkája lenne, úgy szikrázott, úgy ragyogott; egész sugárkéveket ömlesztett, színes csillagokat szikrázott magából és mint az égő naphtaláng, szinte kékes ködöt lobogtatott maga körül.

- Ezt látni kell a gyermekeknek is, - kiáltott fel, - ily szépet még sohasem láttak!

De midőn a nyitott ajtón belépett a szobába, a lányok is nagy vidoran éppen akkor léptek be.

- Jöjjetek, gyermekeim, jöjjetek és csudáljátok a pompás gyémántot; ah, száz szem is kevés volna szépsége csudálására!

Ezzel kiléptek az erkélyre!

Vane asszony azt hitte, az ég szakad reá; visitó, rekedt kiáltás tört ki melléből, mert a gyémánt eltűnt. Eltűnt oly nyomtalanul, hogy nem egy, de száz szemmel sem lehetett sehol felfedezni egyetlen egy sugarát sem!

A két lány is zsibbadni érezte minden tagját az ijedtségtől. Szétnéztek a vidéken, sehol egy lélek sem volt közelben; összekerestek minden zugot, repedést, leszaladtak az erkély alá, hátha leesett, de nem találták. A gyémánt megfoghatatlan, rejtélyes módon eltűnt!

Vane asszony örülként, önmagát átkozva, visitozva száguldozott az egész házban össze-vissza; majd elájult, majd talpra pattanva, folyton csak ezt rikoltozta:

- Ezért megöl, elpusztít bennünket Toby Miles. Tönkre vagyunk téve, veszve vagyunk!

Edith némán, de kéztördelve, kétségbeesetten járt fel-alá a házban és ház előtt, szemei öntudatlanul is folyton a gyémántot keresék, midőn Lewis Egont látta házuk előtt elmenni.

- Oh, jöjjön, oh jöjjön be! - kiáltott Egonnak, könnyektől fojtott hangon s úgy érezte, mintha kétségbeesése nem lenne oly nehéz, ha vele is közölni fogja.

Lewis Egon is halotthalavány lett, mikor Edith mindent elbeszért neki. Pár perczig mélyen elgondolkozott:

- Megengedi, hogy atyját kiméletesen előkészítsem és értesítsem?

- Oh, tegye ezt, kérem, mily jó ön, - rebegé könyezve Edith, s észre sem vette, hogy Egon kezeit folyvást szorongatja.

* * *

Hosszu, századoknak tetsző órák után, megérkezett halvány, feldult arczczal Vane ur is. Vane asszony, a mint férje belépett, újra hangosan jajgatni és ájuldozni kezdett, de midőn látta, hogy férje minden szemrehányás nélkül egy székre rogyik, ő is elhallgatott.

- Atyám, kedves atyám, nyugtass meg bennünket, mondd, mit végeztetek Milessel?

Leánya gyöngéd, szeretetteljes szavaira reá emelé megtört tekintetét. Annyi kétségbeesés, annyi fájdalom volt e tekintetben, hogy Edith szinte szívét érzé megszakadni.

- Atyám, atyám, ne titkolj el semmit!

Vane ur csak fejét rázta.

- Ne, ne titkolj el semmit sem - sürgeté Edith feszülten.

Erre azután megtört hangon, alig hallhatólag mondá:

- Mikor Milesnek tudtára adtam gyémántja elvesztését, ha Lewis Egon nincs velem, tán megölt volna dühében. Így is esküdözött, hogy a börtönben fogok elrohadni, ha gyémántját meg nem találjuk. Mikor Lewis Egon elmondta, mily csudálatos módon tűnt el gyémántja, újra ordítani, dühöngeni kezdett, azt mondta, hogy a gyémánt nem veszett el, hanem anyád ellopta.

Vane asszony élesen felsikoltott, mint a keselyű.

- Oh, a nyomorult! - fakadt ki keserűen Edith.

- S választást engedett - folytatá Vane ur kétségbeesetten, - hogy vagy még ma a börtönbe hurczoltat s vagyonomat lefoglalja, vagy pedig te kezedet fogod nyújtani neki...

E szavaknál Vane asszony felugrott s örömsikoltással rohant lánya felé:

- Oh, mi boldogság, hála Isten, te e gazdag ember nejévé lesz... - s tovább folytatta volna örömkítőzéseit, de férje egy borzasztó tekintettel torkába folytotta szavait.

Edith oly halvány lett, mint a fal s szemei előtt elsötétedett minden. Az asztalba kellett fogóznia, mert mondhatatlan kin és fájdalom nyilamlott át szívéen, annyira, hogy alig birt lábain megállani, de gyorsan erőt vett magán.

Mire atyja szomoruan, de határozottan mondá:

- Edith, én nemet mondtam, mert nem lehetsz áldozata anyád könnyelműségének...

Erre Vane asszony sikoltozva, elkeseredve rohant ki a szobából, de szívében örült, hogy leánya a gazdag Toby Miles felesége lesz, mert ez volt a vágya mindig s ezért nem állhatta ki a szerény vagyonu Lewiséket, főkép, mikor észrevette, hogy lánya vonzódik az ifjuhoz.

Edith ez alatt összeszedte magát s lelkén átvillámlott az, ha atyja észreveszi, hogy irtózik Milestől, úgy inkább a börtönbe fog menni, semmint kezét odaadja, ennek pedig nem szabad megtörténni s azért mosolyra kényszeríté ajkait, s bár halállal szívében, de nyugodt, bátorító hangon mondá:

- Én szívesen neje leszek Milesnek, ha kezem kielégíti őt gyémántjáért.

Vane ur székébe hullott vissza:

- Te, te, Edith, e durva, lelketlen gazembernek áldoznád fel magadat?

- Atyám, - esde Edith halk, de nyugodt hangon, - te nehezebbnek hiszed elhatározásomat, minő az valóban.

- De hisz te Lewis Egont szereted s ő is téged - tört ki keserűen az atya.

E szavakra is csak tagadólag rázta fejét és hosszas ellenkezés után, végre is kinyerte atyja beleegyezését, kit tévedésbe ejtett leánya nyugodtsága.

Azt persze nem látta, nem is sejtette Vane ur, hogy minő fájdalommal roskadt Edith a pamlagra, midőn magányos szobáskájába ért s minő kétségbeesetten zokogott és csakis Ada tudott volna beszélni azon kinos, álmatlan éjszakákról, melyeket köny és zokogás közt virrasztott át.

Toby Miles az nap este, még alig alkonyodott, máris megjelent Edithéknél. Dühös és durva volt s csak akkor engedett egy kissé, mikor Edith egész nyugodtan kijelentette, hogy neje lesz. Mikor a menyegzői előkészületek szoba jöttek, Miles kijelentette, hogy elkészülhetnek untig három hét alatt s bármennyit beszélt is Vanené, nem engedett ebből egy napot sem, sőt formálisan gorombáskodott vele és azt is kikötötte, hogyha gyémántja előkerülne - itt olyan bőszt pillantást lövellt Vane asszonyra, hogy ez összerázkódott bele - azt kötelesek lesznek visszaadni és mátol fogva a fiatal Lewisnek tiltsák meg, hogy a házba csak lábát is betegye.

Edith arcza lángolt s keserű szavak lebegtek nyelve hegyén, de egy pillantást vetve atyja elborult arczára, némán hallgatott.

* * *

Egyik nap mult a másik után és Lewis Egon ezalatt benszülött szolgájuk, Patu kíséretében a rengetegeket járta szünet nélkül.

A gyémánt elvesztése óta szavát se lehetett venni s atyja nyájas kérdezősködéseire kedvetlenül, kitérőleg válaszolgatott s most is a rövid bucsu után, ujra a végtelen rengetegbe indultak.

Az emberlakta vidékeket már jól elhagyták, midőn egy óriási Kauri-rengeteg tárult fel előttük. E rengeteg fák óriási esztergált oszlopoknak látszottak, mert derekukon nem volt egy ág, egy bütők, hanem simán nyultak fel a magasba s csak ott terült szét gömbölyű koronájuk. Ezek után nagy Eucalyptus erdők következtek, melyekben alig volt árnyék, mert a levelek csudálatos módon nem lapjukkal, hanem élükkel fordultak a napnak s így, mint valami zsalugáder eresztették át a napsugarakat. Mennél dusabb lett a növényzet, annál számosabbak lettek az állatvilág képviselői. A magas Kaurik és Eucalyptusok tetején hófehér sárgasisakos kakaduk lármáztak, a vizek s patakok körött levő gummifákon pedig százával ültek a rózsaszínű, gyönyörű Inka-kakaduk; a szomorufüzekhez hasonló Kasuárfákon és pompás Banksiákon pedig a kacsanagyságu, hollófekete, vérpirosfarkú Holló-kakaduk mászkáltak. Rétek, ligetek váltogatták egymást, melyeken nagyszámu kanguruk ugráltak fel, 6-8 öles szökésekkel száguldva tovább, legelésző fiaikat a vadászok láttára, hasuk alatti erszényükbe rejtve; a tavakon pompás fekete hattyuk uszáltak, méltóságosan szántva az átlátszó zöld és kék hullámokat. A füvek egész fákká nőttek s a Xantorrhoeák úgy néztek ki, mint valami gygasi virágbokréták; a páfrányok és harasztok szintén óriási fákká magasulva, végtelen erdőt képeztek, s a víz-dusabb helyeken, a Pandanusok emberderék vastagságú indáikkal felkuszta egészen az óriási gummifák legtetéjéig. Óriási fák váltogatták egymást setészin levelekkel, vérpiros, rózsaszín, fehér virágokkal s a virágzó gummifák körül ragyogó tollu mézszivók, a még ragyogóbb szivárványszínű Lorypapagájok repkedtek, a virágok mézét torkoskodva, s ha e nyalakodók csapatja fel-felrebbent, úgy tetszett, mintha egy-egy szélroham rázná le a fák virágait. A lom-

bozat sűrűiben, mint egy pontos chronometeróra, pettyegtette az Óramadár a másodperczeket, a Zebrapintyek trombitaszerű dala hangzott, melybe elragadó futamokként zengtek bele a Fuvolamadár édesen lágy flótadalai; apró egérké, mint a madarak, fészket raktak a fákon s kifestítve röphártyáikat, mint a madár szálltak le a magasból. A lapályok telve voltak a vér-vörös és mézduz virágu Phormiummal, melyek felett csapatosan szállongtak a bronz-csillámu, fehér nyakravalós Poëk vagy Tuik, melyek napkeltekor kacagnak, napközben csudaszzerű lágy, üveghangokon énekelnek, napnyugtakor pedig sirnak.

Legyezőpálmák, kenyérfák, cocuspálmák, ernyőpálmák karcsu törzseiken kecsesen lengették gyönyörű koronáikat, majd a csudálatos palaczkfa terjesztette szét széles koronáját, melynek törzse óriási retekalakban hasasodik el; veréb- és seregélynagy kajdácsok ezrei himbálództak a folyondárok és futókákon; a réteken és mezőkön pedig át-átszaladt egy-egy csapat óriási kazuár; elől futottak a nők a fiatalokkal, míg a vén himek merészen szembeszálltak és rettentő rugásokkal kergették el magukról a támadó dingókutyákat, vagy a rekedt ordításu s tigrishez hasonló csikozott szürke erszéyes farkast.

Majdnem pulykanagy, ékszinkék galambok, fejeiken rengő tollkoronával, bugtak a fatörzseken; fejük felett pedig recsegték az ágak, midőn a fái-känguruh nagy teste ágról-ágra szökellett. A sással benőtt, csendes vizű tavak és folyók partjain meg-meglepték a Csőröndöt, ezt a négylábu, uszóhártyás és kacsorru emlős állatot, majd pedig a csudás alaku, árvalányhoz hasonló tollazatu, görbecsőrű Kivik menekültek a sűrűségbe, izmos lábaikkal a 3-4 méter magas bokrokat könnyen szökve át, miután szárnyaik nincsenek. A mocsarak hozzáférhetlen, de emelkedettebb helyein állott a Biru, e hatalmas mocsári madár, váralaku óriási fészke sás és nádból összefonva, mely fészkek, akár csak egy jólrendezett lakház: háló-, étkező-, nappali-, költő helyiségekre van osztva s egyik oldalán őrtonyonyal is bir, hol e neszes és vad madár örökdi a nap legnagyobb részében. A sáros és mocsaras helyeken vigyázva kellett haladniok, mert az ilyen helyeken tanyáz a rettenetes mérgű halál-kigyó (Acantophis antharticus), melyről azt tartják a telepések, hogy nemcsak méregfogaival, de farka végén lévő tühegyes tuské-forma nyulványával is, mint a scorpió, halálosan tud szúrni.

A szárazabb talaju erdőségekben és a homokos tereken, 6-8 láb magas, néha 18-20 láb körületű dombokat találtak száraz levelek és homokból összehordva; ezeken futkostak fel és alá a pulykaforma Talagellák, Leipoák és bubos futótyukok; mert e dombokat ők hordták össze, hogy tojásaikat belekaparva, a nap és a korhadás melege által költessék ki.

A legrejtettebb sűrűségekben pedig a pompás Lant-madár tanyázott, melynek farka egy szabályos lyrához hasonlít.

Daczára, hogy a madarak megszámlálhatatlan serege és a legritkább vadak ugráltak fel előttük, Egon mégis vállán hagyta fegyverét, s elgondolkozva haladt előre, csak Patu szavaira riadt fel, ki délnek mutatva, mondá:

- Ott kell a keresést kezdenünk, ama kauri-csoportnál.

Egy magaslaton állottak s alattuk leirhatlan szépségű táj terült el. Egész Svájc volt, csak hogy a hegyecskék igen aprók voltak, s egyes kauri-csoportok emelkedtek fel körülök, selyemlágyságu gyeppel alattuk, s számtalan picziny tavacska csillogott a sötét eget ragyogtatva vissza, számtalan apró forrás csörgedezett a virágzó bokrok között, s még a parányi zuhatagok sem hiányoztak, hanem, mint törpéknek való cascade-ok, hullottak egyik apró medenczéből a másikba; az egész táj hasonlított a mesebeli tündérbirodalomhoz, melynek lakói törpék és csupán csak a fák óriásiak benne.

Vigyázva, a bokrok és fák sűrűibe rejtőzve, közeledtek. Patu örvendve csiptetett szemeivel egy 4-5 darabból álló kauri-csoport felé. Lassan ennek közelébe érve, látták, hogy egy piczi, tisztavizű forrás a kaurik alatt egy selymes fűvű gyepes térséget övez körül, melyen apró fehér

és vörös virágu bokrocskák virulnak. Az egyik bokor alatt 2-3 láb magas kunyhócska áll, hasonlatos a mi csőzkunyhóinkhoz, el nem fonnyadó, zölden maradó illatos ágacskák és fűvekből fonva, s a kunyhó nyílása előtti tér szagos faágacskákkal, el nem hervadó színes virágokkal volt arányosan betüzködve, s fénylő kövecskék, sárga, piros, barna, feketén fénylő magvacskákkal, apró kagylók, csigákkal, megfehéredett csontocskákkal szépen kirakva, sőt a középén még három fénylő rézgomb is csillogott.

A léptek zajára két fénylő tollu, sötétkék színezetű madárka, narancsszinű csőr és lábakkal, aggodó csiripeléssel röppent ki a kunyhóból.

Egon izgatottan nézett be a kunyhóba. Más alkalommal tán órákig elgyönyörködött volna - mert a kis kunyhó falai át voltak szöve a vadselyem aranyként fénylő szálaival s be voltak tüzködve aranyos zománczu, színes rovarszárnyakkal, fémfényű színes madártollakkal, ragyogó jegeczekkel, tarka kövecskék és csigahéjakkal, színes magvakkal, örökzöld levélkével, aljzata pedig szőnyegként a vad gyapot és selyem lágy pelyheivel volt kibélelve. A kunyhócska hátulján kis mélyedésben volt a puha fészek zöldeskék tojásaival, - de most elcsüggedve állt fel, mert nem találta meg benne, a mit keresett.

- Lesz még több is, vigasztalá Patu, csak menjünk tovább.

Egon reménye mindinkább enyészett, mert találtak ugyan e tündéri tájon majdnem minden kauri-csoport alatt kisebb-nagyobb, sokszor bámulatos ragyogón diszitett mulató- és költő-kunyhócskákat, de nem azt, mit kerestek. Mikor rájuk esteledett s tanyát ütöttek egy-egy banksia- vagy auracaria-csoport alatt. Patu mindjárt elaludt, de ő nem tudott elaludni.

Sokszor a felkelő nap is ébren, tompa elmerültségben találta. Félnap sem szólt egyet sem, csak lázasan keresett, kutatott...

E nap is csak hiábavaló keresésben telt el. Többször megleptek 2-3 család atlasz-madarat, a mint közös, pompásan diszitett kunyhócskáikban mulatoztak, énekeltek s bujósdi játszottak egymással, megleptek egyes költőpárokat, hol a nő a tojásokon ülve, hallgatá a himet, mely a kunyhó előtt az ő mulattatására, kedvesen énekelve rendezgetett, diszitett, sétálgatott, hogy a kotolás hosszú idejét nőcskéjének megrövidítse.

Szomoruan nézett fiatal urára a hű öreg szolga, azután a tájat vizsgálta. Még komorabb lett ő is, mert a táj már kezdett megváltozni. A hegyek, tavak, források nagyobbak lettek, a növényzet is gorombább, óriásibb, s az előbbi csudaszép tájék kezdett vad, rideg jelleget öltetni. Egyszerre urának rekedt, csüggeteg szava riasztá fel elmerültségéből:

- Nem fogunk több fészekkunyhót találni, a táj már egészen megváltozott... Így minden, de minden veszve van, - suttagá önmagának.

A nap már kezdett későre hajlani, s a sugarak ferdén világíták meg a kauri-csoportok töveit. Egon összeszorított fogakkal, fejét lesütve haladt s minden önuralmára szükség volt, hogy hangosan, lelkének minden keserűségével ki ne kiáltssa: Ez az utolsó nap, holnapután lesz a menyegző, s én elvesztettem őt örökre... Oly gyorsan tört előre, hogy a fürge, gyorslábu Patu alig birt nyomában maradni. Egy hosszú emelkedés tövében haladtak tova. Ez emelkedés teteje virágzó bokrokkal s cserjékkel volt benőve. Utjokat egyszerre egy hat fából álló vén kauri-csoport zárta el, úgy, hogy e miatt az emelkedésre kellett kapaszkodniuk. Mikor felértek, csörtetésükre zajos szárnycsattogással két madárka szállt nyilsebesen a magasba.

- Ezek atlaszmadarak! - kiáltá Patu.

Egon a virágos ágakat törve, tépve sietett előre. Mert ott, a hol a kauri-csoport az emelkedés tetejére veté árnyékát, mohos szikladarabok heverték egymáson, benőve rózsaszínű kövirózsával, fűlfüvekkel, apró, vörös virágu bokrokkal. A sziklák alól picziny forrás kanyargott lefelé, kigyóként körülkerítve a virágdus bokrokat.

Hevesen dobogó szívvvel közeledett ez utolsó, véletlenül talált kunyhócskához és midőn lehajolva, beletekintett, hangos diadalkiáltás harsant el ajkairól, mert e kunyhó, mint a regeli gnóm király varázspalotája, szemkápráztatóan ragyogott, különösen egyik oldala érzékeny sugárban fénylő, kékeskődü sugárkévében verte vissza a lenyugvó nap sugarait.

Reszkető kézzel vette le s rejtette belső zsebébe azt a csillogó holmit, azután kitörő örömmel a szintén örvendező Patut ölelte meg. Azután Moore egy gyönyörű dalát kezdte énekelni, melynek hangjaiba belevegyült a vadszarkák halk és bájos esti éneke is.

* * *

A menyegző előtti nap estéjén, Vaneék váratlan meglepetésére, az öreg Lewis fia kíséretében kopogtatott be hozzájuk.

- Mi is eljöttünk, hogy szerencsét kívánjunk a menyasszonynak, - szólt az öreg Lewis vigan és mikor Egon mosolyogva Edith felé közeledett, szemeit annyi fájdalommal, oly ékesszóló szemrehányással emelte rá, mintha csak ezt mondaná: „Te még mosolyogni is tudsz, mikor én a halált hordom szivemben.”

- Jőjjön ide, édes gyermekem, - intett Edithnek vigan, - a menyasszonynak esküvője előtt holmi csekély ajándékot is szokás adni. Vegye hát ezt öreg barátjától; - ezzel az öreg Lewis egy kis gyökérskatulyát adott át neki.

Edith tétovázva forgatta kezében, nem tudta mire vélni, hogy Egon szemei oly boldogan ragyognak.

- Nyissa fel, gyermekem, nyissa fel! - unszoló őt.

Edith habozva nyitá fel a skatulyát, mire Toby Miles ordítva szökött fel helyéről. Azt hitte álmodik, mert az elveszett, igen, az elveszett kék gyémánt ragyogtatta az asztalon színes sugarait s villódzva ontá magából a kékeskődü sugárkévéket ép oly ragyogón, mint ama gyászt előidéző estén.

Toby Miles, mint egy keselyű kapott a gyémánt után, s egészen ki volt kelve arczából örömeiben, s mikor pedig visszakapta, mint egy eszeveszett rohant ki, hogy gyémántját mielőbb biztos helyre rejthesse.

Mintha csak most oldódott volna fel az Edith tagjait lenyügöző varázs, mert örömkialtással, mintegy ujjászületve vetette magát atyja keblére, azután remegő hangon köszönte meg Egonnak, mindkét kezét feléje nyújtva.

- Edith, - kérde Egon, kezeit erősen megszorítva, - nemde örökre enyéme lesznek e kezek?

- Az önéi, - felelé nyiltan, hangosan, miközben atyja felé nézett, ki örömeiben könnyezve intett igent fejével, azután halkán, leheletkép sugta Egonnak: - Életemet adtad vissza, s most én ezt az életet adom neked érte.

* * *

Nem régét olvastál itt, szíves olvasó, hanem megtörtént, való dolgot, mert a fenti történet az 1876-iki „New-Zeeland Gazette”-ben volt röviden felemlítve.

Az Atlasz-madarak az Éneklők (Oscines) rendjének a varju-félék (Corvini) családjába tartoznak, hol az Atlasz-madarak (Ptilonorhynchus) fajtát alkotják. Eddigelé csupán két fajt

ismerünk, u. m. a már leirt sötétkék atlasz-madarat (*Ptilonorhynchus sericeus* vagy *holosericus*) és a galléros atlasz-madarat (*Chlamydodera maculata*) ez utóbbi kissé nagyobb, s a him tarkóján tollakból hosszas gallérkát visel; színezetük barnásan olajzöldes szürkésded, sötétebb foltok és csíkokkal. Mindketten Ausztrália Uj-Dél-Wales tartományában fordulnak elő rendszeresen, hol a vadonok legtávolabbi, járatlan czédrus és eucalyptus erdőiben élnek, s mint-hogy sebes, kitartó röptűek, tanyájuktól messze elkalandoznak. Ezen utjukban minden fénylő, apró és színes tárgyakat összeszednek s a már leirt módon diszítik fel költő- és mulató kunyhófészkeiket. A társaságot nagyon kedvelik, azért több család együttesen közös, a szokottnál nagyobb s czifrábban diszitett kunyhócskát épít s ezen kunyhóhoz néha folyosókat, fedett csarnokot is építenek, s egymással, élénk kergetődzés, futkosás közt, énekelve, csicse-regve bujósdit, kergetősdit játszanak. A benszülöttek felkeresik ezen kunyhókat és kirabolják, hogy az összegyűjtött csillogó dolgokból ékszereket készítsenek maguknak, s néha sokszor értékes dolgokat, csiszolatlan drágaköveket, aranydarabkákat is találnak.

Halálos hálótárs.

Egy felhőtlen, de nyomasztólag forró nyári napon a budai hegyek sziklái közt bolyongtam. Mindenfelől néma csend környezett, mintha a tikkasztó forróság minden élő lényt álomba merített volna. A homok- és a mészkő-sziklák csak úgy sugározták magukból a meleget, a reátett kezét szinte égették, a láb pedig égett, tüzelt a hevült homoktalajon. Egy kis árnyék után nézve, egy magaslatot találtam, melyet egy vadkörtefa árnyékolt be és közvetlen ez alatt pedig homokos térség terült el, beszórva nagy szikladarabok és kövekkel, melyek árnyékos közeit gyér fücsomók és apró bokrok nőttek be.

Mozdulatlanul ültem ott. Körülöttem egy szál fű, egy falevél sem mozdult, csak a homok quarczszemecskéi villogtak, csillogtak a nap sugaraiban.

Egyszerre egyik bokrocskára árnyékában egy jobbra-balra mozgó lapos fejecske pillantottam meg. Először egérnek véltem, de jobban megnézve, egy meglehetősen nagy, karéjosan s rétes formán összetekeredett kigyót láttam, mely szintén az árnyékba menekült a forróság elől. A gömbölyűen összetekeredett test, melynek közepéből fejét magasra emelve, szemlélődött jobbra-balra, fejét ide-oda himbálva, rögtön megismertették velem a mérges kigyót, e mellett a nyaknál szélesebb, majdnem háromszögletű fej, az erősen oldalt ülő, vadtekintetű szemek, a hamvas ezüstsziürke szín, a háton végig futó czikk-czakkos fekete vonal s a fényes, szederjes-fekete haspikkelyek, semmi kétséget sem hagytak fenn aziránt, hogy egy vén viperával, az európai kigyók legveszélyesebbikével kerültem össze.

Még eddig ritkán volt alkalmam, hogy egy vén himet ilyen közlelről szemlélhessek, a nélkül, hogy észrevenne, mert kóborlásaimban ugyan többször vertem egy-egy fiatalabb, vagy öregebb példányt fel, de ezek a zörejtlől mindig rohamosan menekültek s csak ugráló, gyors csuszásukat s fel-felvillanó szürkés- vagy barnás színüket láttam.

E veszélyes bestia - a mérgeskigyókat jellemzőleg - magasra emelkedve szemlélődött jobbra-balra, időközönként gyorsan öltögette ki villa-alaku fekete nyelvét, a nélkül, hogy engem észrevett volna; bár összetekert teste mozdulatlanul pihent, de felmagaslól fejét gyorsan, idegesen forgatta minden irányban s nyelvét sebesen öltögette ki-be, mi ingerlékeny, izgatott voltát mutatta. A tikkasztó meleg zivatart jelzett s ilyenkor e kigyók szerfelett ingerlékenyek, izgatottak. Néhány perczig szemlélve, egyszerre látom, hogy merőn, mozdulatlanul néz egy irányba, azután lassan kinyújtózkodva, egészen a kis fűbokor alá vonult s ennek szálai közül nyújtotta fel fejét magasra. Ezen állásban a legélesebb szem is alig vehette volna észre, annyira ügyesen elrejtette magát a gyér fűszálak közé s mozdulatlanul, meredten figyelt a tőlem jobbra eső kötömeg felé. Most vettem csak észre, hogy onnan egy, az egérnél alig nagyobb cziczkány bujt elő. E szegény jószág gyanutlanul, rövid, futkosó lépésekkel közelgett, meg-megállva, hegyes orrocskájával egy-egy rovarká után szimatolva keresgél a fűszálak között.

A mint a cziczkány közeledett, a vipera alakja is megváltozott egészen; torkát és nyakát erősen felfujva, fejét lelapitva, vörösben szikrázó szemekkel leste áldozata minden mozdulatát, majd pedig egészen a szemekig hasadó torkát kitátva - fejét hátra szegve, várt, azután egy oly villámgyors mozdulattal, melyet szemmel követni lehetetlen volt - vágott fejével a bokorhoz ért állatkához - azután hátra szegve fejét, ujjalag tátott torokkal nézett áldozatára - miközben tisztán kivehettem a felső állkapocs elején ülő, hosszas, hegyes, kissé befelé görbülő méregfogait...

A szegény állatka a támadás pillanatában kissé oldalt ugrott, de aztán, mintha mi sem történt volna, újra keresgélőni kezdett, de alig 4-5 másodpercz múlva mozdulatlanul megmeredt, kissé ingadozott, azután összeesett s néhány kinos rángás után, miközben teste görcsösen remegett, mozdulatlanul, meredten kinyújtózkodott.

A kigyó, mely ezalatt újra karéjba tekeredve, vigyázott prédájára, most feléje csuszott. Ekkor láttam, hogy jó két lábnyi hosszú, igen vén példány volt s farka, nem mint az ártatlan kigyóknál fokozatosan, hanem egyszerre, minden átmenet nélkül vékonyodott meg. Néhányszor megforgatva a cziczány testét, nyelvével össze-vissza tapogatta, majd újra megragadta, fogaival huzkodta ide-oda, hogy kedvező fekvést adva neki, elnyelhesse... E pillanatban azonban botom kicsuszott kezemből s nagy zörejjel esett le a homokba, e zajra megriadva, villámgyorsan egy nagyobb szikladarab alá rejtette magát. Egy darabig vártam, hogy tán ujlag előjön, de hiába. Ekkor felvettem a cziczányt. Bal czombján két vékony, párhuzamos, tán két vonal hosszú kis karczólást találtam, mely nem volt mélyebb egy kis tüskekarcznál. Ez volt a két méregfog marása, mely a kis állatot 4-5 másodperc alatt megölte.

Hazánknak déli alvidékein, Mehádia környékén, a budai hegyekben s a Rákoson bőven található a Beri paizsócz, kurta-kigyó vagy vipera (*Peliurus berus*), míg rokona, a szinte ily veszedelmes Homoki Vipera (*Vipera amodytes*), Dalmátia, Mehádia és a Bánátban található inkább; míg harmadik faja a Fekete Vipera (*Vipera nigra*) a Kárpátokban és az erősen hegyes vidékeken található. Daczára, hogy hazánkban bőven találhatók s mégis ritkán hallunk kigyómarásból származó halálesetről, oka az, hogy e veszélyes hüllők nagyon félénkek és a legkisebb zaj elől is menekülnek s csakis akkor válnak az emberre veszélyessé, ha véletlenül meglepetnek és nem menekülhetnek, vagy ha rájuk hágnak s virág vagy eperszedés közben hozzájuk nyulnak. Ilyenkor nyakát felfujva szikrázó szem, tátott torokkal, hátraszegett fejjel, villámgyorsan vág fejével, s meríti fogait áldozatába. Ugy, hogy azon vidékeken, hol bőven fordulnak elő, se féljen senki marásuktól, ha elébb úgy a mohszőnyeget, melyre pihenni dől le, vagy a bokrokat, melyről gyümölcsöt vagy virágot szedni készül, egy pálczával megvergeti, vagy, ha lábával megzörgeti a fűvet s harasztot, mert erős bőrlábbelin fogai nem hatolnak át.

Ugy hazánknak, mint Európának csupán e három faj mérges kigyója van, míg a legborzasztóbb s legveszedelmesebb mérgekigyók a tropicus világrészekben töméntelen fajtákban tenyésznek.

E csudaszép világrészeknek, melyeknek paradicsomi növényzete, tarka, csillogó állatvilága, dus termékenysége édenne tehetné e tájakat, a mérges kigyók legnagyobb ostorai. Megdöbbentő számokban mutatja a statistika évenként a kigyómarások áldozatait. Elő- és Hátsó-Indiában évente 24-36,000 ember, Afrikában, Észak- és Dél-Amerikában s ezeknek az egyenlítőhöz közelfekvő szigetein pedig 8-10,000 emberélet esik áldozatul, hát még mennyiről nem tudnak, mik a bel-, a polgárosultságtól messze eső vidékeken fordulnak elő.

Ezen borzasztó csapás ellen emberi segítséget hiába keresnek, mert egyrészt azon számtalan faj, másrészt ezen fajok teméntelen mennyisége hiábavalóvá tesz minden kísérletet, mi kiirtásukra sikeres volna az ottani dus tenyészet és életviszonyok között.

A francia kormány először 20,000, később 50,000 franc jutalmat tűzött ki annak - se jutalom még most is fennáll - ki a Martinique-szigeten honos Lándzsa-kigyó (*Trionocephalus lanceolatus*) kipusztítására valami sikeres módszert javasol. Próbáltak mindent, de sem ezek, sem a Kigyászó-sas, sem az Ichneumon - e kitűnő kigyópusztítók - nem segítettek. E legmérgebb kigyófajok egyike nem hogy fogyott, sőt szaporodott, mert évente folyton nagyobb lesz azon szerencsétlen áldozatok száma, kik a czukornád aratásnál ezek marásától menthetlenül elhalnak, mert a forró égővek legtöbb mérges kigyófaja nem gyáva, hátráló, félénk jószág, hanem támadó, ingerlékeny természetű s a zöreire nem hogy menekülne, hanem inkább zavarójára rohan.

Épp e napokban irt gyermekkori barátom, dr. Anisits Dániel János Assumcionból, Paraguay köztársaság fővárosából, hol ő a főváros vegyészeti hivatalának főnöke és gyakorló orvos, hogy sorsával meg volna mindenképpen elégedve, de szinte idegessé teszi az a sok kigyómarásból

származó haláleset. Nincs nap, - írja, hogy a környéken, különösen az alsó osztályokból, egy-két ember el ne halna, vagy örökre bénává ne lenne a kigyómarásoktól. Őt magát is néhány-szor csak jó csillaga, csudával határos módon mentette meg a haláltól.

„Egy napon, éppen a legmelegebb déli órákban hívtak egy beteghez, a várostól jó 3 óra járásnyira fekvő telepre. Utam majd erdőkön, majd pedig sűrű, embermagas füvel benőtt ritkás ligetekkel beszórt, mocsaras savannákon vezetett át. A hőség oly iszonyu volt, a nap annyira függőlegesen bocsátotta alá sugarait, hogy szinte elkábultam; a máskor oly élénk, állatok és madaraktól népes erdők és savannák szinte kihaltak voltak, mert ez olvasztó hőségben minden élő a fák és bokrok árnyas rejtekében vontta meg magát. Én is tehát - bár sokáig küzdöttem a lankasztó, ónsúlyu álommal - a kantárszárat hosszúra eresztve, egyedül csak öszvérem bölcseségére bízam magamat, mely egyenletes léptekkel, ringatódzva vitt a kezdetleges, inkább tört csapáshoz, mint uthoz hasonló ösvényen. Az iszonyu meleg és az egyenletes ringatás, bárhoggy erőlködtem is, álomba szenderített s félig ébren, félig alva, hol előre, hol hátra ingadozva, bóbiskoltam a nyeregben.

Egyszerre azonban öszvérem villámgyors szökéssel oldalt ugrott s én, mielőtt elkaphattam volna a kantárt, már a földön feküdtem az alacsony ilexbokrok között.

Pár pillanatig heverhettem ott, azon gondolkodva, mitől ijedt meg e mindig megbízható, higgadt állat, midőn hátam alatt valamit mozogni éreztem. Alig hiszem, hogy akár egy kigyó-ember vagy gymnasticus valaha a világon gyorsabban és ügyesebben talpra szökött volna, a minő gyorsan felugrottam én, a rémület és ijedtség kiáltását hallatva!

Éppen ideje volt, mert legnagyobb rémületesemre egy két méter hosszú, a legszebb arany és királyzöld színekben ragyogó, de szerfelett mérges kigyóra, egy alvó Micára estem, mely szerencsémre szinte csak most kezdett magához térni s fejét emelgetni. Ügyes ugrással hágtam vastag, majdnem czombig érő csizmáimban nyakára s addig vertem lovagostorom gombjával, mig feje teljesen elvált nyakától.

Most kezdtem csak kissé nyugodtabban megvizsgálni. Színe a kigyónak a leggyönyörűbb ragyogó aranyzöld volt, milyent festékekkel produkálni sem lehet, vastagsága kevésbé vastagabb egy erős férfi-hüvelyknél, de hossza néha a két métert is meghaladja pár centiméterrel. Az én példányom 1 méter és 95 cm. volt s egy kifejtett himpéldány, szájában két hatalmas, befelé görbülő méregfoggal, melyek hegyesek valának, mint a tű.

E kigyó mérge oly veszélyes, hogy a nap forró óráiban a marás után 5-6 perczre bekövetkezik a halál menthetetlenül.

Hálát adtam a gondviselésnek szerencsés menekülésemért, mert ha melléje esem s nem föléje, ugy bizonynyal pár percz mulva e vadonban haltam volna meg, távol, segélytelenül minden emberi teremtetstől.

Egy izben pedig Ritában tartózkodásom alatt, mielőtt még assumcioni állásomat elnyertem volna, egy bevándorolt német család vendége valék. Rita egynéhány kunyhóból álló telep Brazília délvidékein s környéke ember nem járta őserdőkkel van körülvéve, körülte pedig mérhetetlen czukornád-ültetvények terültek el, mert a talaj és az erdők vizenyős, mocsaras természetük miatt egyéb culturnövény tenyésztésére nem valók. Kilder ur - a telep gazdája - nagyon sokat tett értem s így örömet maradtam házában annál is inkább, mert sok munkása mocsárlázban szenvedett s ezek gyógyítását vállaltam magamra. Egy nap lelkendezve szaladt egy vén néger nő a család lakházába s sirva-zokogva könyörgött, hogy mentsem meg unokáját, kit egy kis fekete kigyó mart meg, midőn a Ritában halászott. Utközben kéztördelve, a siránkozástól szagatatottan beszélt el, hogy unokája - egy 14-15 éves fiu - a sekély vízben álldo-gálva, leste horgát, midőn a parti kövek alól alig egy ujjnál nagyobb feketés kis kigyó csapta

magát elő s a fiúnak czombjába harapott, ki szinte jajgatva szaladt haza pár lépésnyire fekvő kunyhójukba.

Megérkezve a pálmalevelek és galyakból összetákolts kalibához, a gyermeket rángatódva és a szó szoros értelmében vérében uszva leltük egy acajou-levelekből álló halmon, mely a fekvő-helyet képezte.

Kilder ur a fejét rázta. „Itt nincs segítség, e gyermeket a Colubre de sangre (vérkigyó) marta meg” - mondá.

Én megvizsgáltam a fiút, ki előttünk adta ki lelkét, alig, hogy a kunyhóba léptünk. Czombjai, alhasa, karjai lepve voltak vérrel, a test erősen fel volt puffadva, s a gyermek fekete színe zöldes-sárgába játszó fakó szürkére változott. Borzadva néztem a vérző tetemet, mely oly iszonyuan ki volt kelve színéből és alakjából. „Életemben ez a második eset, hogy vérkigyótól megmárt áldozatot látok” - mondá Kilder ur. - E kis kigyó mérge annyira hat a szervezetre, hogy az áldozatnak vére a bőr likacsain egyszerre megindul s így vérzik el minden segítség daczára, jóformán alig 10 percz alatt.

Csakugyan - letörülve a fiu czombjáról a vért - meggyőződtem erről; mert néhány másodperc alatt - parányi cseppekben a pórusokon rohamosan tódult elő a vér, s ellepte a letörült helyeket. Hazafelé menet Kilder ur leirta e veszélyes állatot. A mutatoujnnál kevésbé nagyobb, vastagabb, tömzsi alkatu kis kigyó ez, fénylő, barnafekete színnel, mely hasán kissé fakó feketébe játszik. Tavak, folyók partján s a nedves erdők mohos helyein tartózkodik legörömelebb. Könnyen ingerelhető, mérges, veszekedő kis jószág, mely a zörejre nem menekül, hanem inkább megtámad, megharap embert, állatot gyaránt, ki nyugalmaiban zavarja. Szerencse, hogy aránylag kevés számban él, s nagyon könnyen észre lehet venni, mert folyton mozog, sohasem pihen nyugodtan. Szokása, hogy felkuszik az erdők vagy ligetek szélső bokraira, de ezeken is könnyen észrevehető, mert a szem rögtön megpillantja a villámgyorsan ide-oda vágódó, csapkodó állatkát. Élete nem szívós, mert egy vékony vessző könnyed csapása vagy egy lövésnek legkisebb fojtásdarabkája is azonnal megöli.

Kilder urnál való tartózkodásom összeesett a czukornád aratásával. Itt tartózkodásom ideje alatt 7 arató néger esett áldozatul e mérges hullóknak. Egyet egy barna-sárgás színű Covala-kigyó marta meg a Sarsaparilla-gyökér gyűjtése közben, kettőt pedig a pompás színezetű Corall-kigyó (*Elaps corallinus*). Ezen kigyó egyike a világ legszebb kigyóinak, mert teste ragyogó, vérpiros cinoberszínű, és e színt szabályos fekete, fehérés zöldbe játszó, széles karikák tarkítják, vastagsága erős férőhüvelyknyi, hosszúsága pedig 3-4 lábnyi. A két négert Vanilla-szedés közt marta meg két Corallkigyó az erdőben, a fákon, hol nagyon szeretnek tartózkodni, madártojások és fészkek után kutatgatva s a fák odvaiban pihenve. Ugy a Covala-, mint a Corall-kigyó mérge oly gyorsan, bomlasztólag hat a szervezetre, hogy a marás után két-három órára - még ideje sincs a testnek kihűlni - már nagyfokú puffadás és feloszlásba megy át. Bár mindent megtettem - mit az orvosi tudomány e marásoknál csak javall, - mégis tehetetlenül, önmagamra boszankodva álltam e szerencsétlenek mellett, mert hiábavalónak tünt fel minden emberi segély, minden gyógyszer s az orvosi tudomány segélye itt véget ért.

De különösen megrázott s lelkem mélyéig megrendített azon négy szerencsétlen néger, kik egy napon vesztették el életüket a czukornádatatás vége felé.

A czukornád művelése nedves, mocsaras talajt, e mellett sok vizet igényel; ültetése abban hasonlít a kukoriczáéhoz, hogy minden csomót, melyben hat-tíz szál van, jó magasan feltöltenek és ezen feltöltött halmok közeit folytonosan víz lepi majdnem az érés végéig.

Egy-egy ilyen czukornád-ültetvényben láthatni, minő csudálatos buja és dus a tropicus vegetatio. Addig, míg a nád vízben uszik, gyérebben üti fel magát a százféle növényfaj, de mikor az érés vége felé jár s a forró időny közepe bekövetkezik és felszikkasztja a vizeket, az

előbb majdnem üres közöket pár nap alatt áthághatatlan sűrű szövedéke lepi el a különböző folyondárok-, kuszók-, bokrok-, sásak-, száraz- és ernyős-növények százféle neveinek, melyek rakva vannak a színek minden árnyalatában ragyogó legcsudálatosabb alakzatú virágokkal, füzérekkel, bogyókkal. Ezen szövevényesen sűrű, nedves és árnyas helyek legkedvencebb helyei az iszonyú Zsakarának, Brazília e legfélelmesebb és legközönségesebb mérges kigyójának és a lándzsa-kigyók két fájának: a Szögfejű lándzsa-kigyónak (*Trigonocephalus lanceolatus*) és a Dülényded pikkelyű lándzsa-kigyónak (*Trig. rhombeata*).

A Zsakaraka (*Trigonocephalus atrox*) egy öl hosszú, vastag, vörössesszürke, ferdén foltozott, fehéreshasú szörny, mely nagy izomereje mellett, oly ingerlékeny, dühös természetű, hogy megtámad, megrohan minden eléje kerülő embert állatot egyaránt; mozgása gyors, mint a kilőtt nyilvessző, míg szögfejű rokona 7-7½ láb, sárgászöldszínű és barnán foltozott; a legutóbbi pedig nagy, feketés, dülényded alakú foltokkal van tarkázva és e két utóbbi is hasonló dühös, támadó természetű a Zsakarakával.

Az aratás vége felé én is kimentem Kilder urral megnézni a munkát. Már csak az erdő felé hajló, legbujább és legsűrűbb rész állt az ültetvényből. A négerek jó kedvvel, melancholikus, egyhangú danáikat dudolva, vágták a kövér szálat nagy sarlóalakú késeikkel, fekete, meztelen testeik, mint bronzszobrok fénylettek a veritéktől. Már a közepe felé járhattak az ültetvénynek, midőn egy átható, rémes jajkiáltás, melyet egy másik követett, ugrasztott fel bennünket egy pamutfa alól. Lélektelenül csörtettünk mi is arra felé. A négereket fakó arczczal, széles késeikkel hadonázva, ijedt zajgásban találtuk, míg ketten fakó halaványan, ingadozva, késeiket eldobva, törtettek a tisztás felé.

E két ember meredt, halálfélelemtől eltorzult, ijedt tekintetét sohasem fogom feledni! Az ijedtség, a fájdalom, az élethez ragaszkodás olyan kétségbeejtő összesége volt ez, mit elmondani nem lehet. Midőn Kilder urat meglátták, siránkozó, reszkető hangon kiáltották: „Engem talált, engem talált!” ... s ott hagyva a munkát, jajgatva a nádkötegre rogytak. Néhány néger utánuk szaladt, s fájdalmasan kezeiket tördelve, kiáltottak: „Tomot találta, Yumbot találta, Tomot marta meg, Yumbot sebezte meg!” Valami rémületes, lélekrázó volt e kiáltásokban. A két szerencsétlen 6 első és 39 másodperc alatt szemünk előtt mult ki puffadó, torzult, rángatózó arczczal, kifordult szemekkel, kezeikkel a nádtömegeket görcsösen markolászva, míg egész testüknek legkisebb idegszála is görcsösen reszketett.

Mind a kettőt egy-egy Zsakaraka marta meg mellükön, a bal csecs alatt közvetlenül. A mint a nádat vágták, egyszerre csak kivágódott a nádszálak közül a Zsakarakák óriás teste s dühtől szikrázó szemekkel kapták fejüket hátra s a másik perczen tátott torokkal, erősen sziszegve, nyilsebesen vágtak a rémültökben mozdulni nem tudó szerencsétlenek meztelen melléhez.

A két kigyót agyonverték ugyan a négerek, de mit használt ez, a két szerencsétlent fel támasztani nem lehetett. Mind a két kigyó kifejlett, egyik 6, másik 5 és ½ láb hosszú vala hatalmas méregfogakkal és lapos, szivalaku nagy fejjel. Bár az aratás ideje alatt nem egy Zsakarakát és Szögfejű lándzsa-kigyót vertek agyon a négerek, mielőtt még marni tudtak volna, de a négerek természetében levő közöny és gondatlanság nem inté őket nagyobb vigyázatra és óvatosságra, úgy, hogy a délután folyamán ugyan e módon halt meg egy herkulesi alkatú négermunkás s végre egy asszony. Mikor a czukornádkötegeket szekerekre rakták, hogy a sajtoló malomba szállítsák, a levágott szálat közül sziszegve vágódott ki e rettenetes szörny s a megrémült asszonynak nagy dühvel nyakába és arczába harapott s ugráló, csapkodó gyors csuszással a bokrok és fű közé menekült, mielőtt agyonverhették volna.

Mind a négy áldozat, mikor alkonyat előtt eltemették - már erősen puffadt és oszló állapotban volt, annyira rombolólag hatott a vérükben levő kigyóméreg a szervezetre.

- Ez szomorú nap volt - mondá este Kilder ur - de nemcsak nálam, hanem minden cukornád-ültetvényen az aratásnak megvannak a maga áldozatai. E gazdag országnak ezek a legrettegetesebb ostorai s higgye meg, sokszor beteges vágyódást érzek hazám után, melynek nincsenek ilyen halálos szörnyei. De hát mit tegyünk? Minden országnak megvan a maga természeti csapása!

Beszélgetés közben a következő érdekes, de hajmeresztő esetet mondá el, melyet az ültetvény előbbi urától hallott elbeszélni a kivel ez az eset megtörtént:

- Ezen ültetvényt én egy portugál birtokostól, Conceico urtól vettem meg, ki innen Rio de Janeiroba költözött felesége kérelmére. Az ő lakházuk amott feküdt, hol ön azokat az omladékokat látja, mert én az előbbi lakház legnagyobb részét melasse-ülepítőnek használtam fel, magam pedig e magaslatra építkeztem, mely kellemesebb, egészségesebb s biztosabb, mint az előbbi volt.

Egy reggelen Conceica asszony az élestárból tojásokat akarván kihozni, melyek egy nagy, fedett-tetejű kosárban voltak, midőn a kosár tetejét leemelte, egy hatalmas nagyságu kigyó emelkedett ki ebből, s a rémületében megdermedt nőre vetve magát, ennek derekát és balkarját körülgyűrűzte. A rémület első percében velőtrázó sikoltás tört ki a szerencsétlen nő ajkairól, de azután a rémület annyira megdermesztette, hogy mindkét kezével egy hombárba kapaszkodva, mozdulatlanul merülve maradt ott. Kiáltására egy fiatal mulatt leány rohant be, ki látva urnője helyzetét, a verandára szaladva, segítségért kiabált. Szerencsére még a cselédség nagy része s ama Conceica ur is otthon volt. De ezeket is megdermesztette az eléjük táruló látvány! Conceica asszony halottfehér arczczal, kitágult szemgolyókkal, mozdulatlanul állt a nagy kosár előtt, kezével egy hombár szélébe kapaszkodva, mint a kit a halálos rémület szoborrá dermesztett meg, derekán és balkarján egy roppant nagy Zsakarától átgyűrűzve, melynek felső teste hol előre, hol hátra himbálódzva, sziszegve, nyelvét öltögetve hajlongott, lóbbálódzott a szerencsétlen nő arcza előtt, zöldes fényben szikrázó szemeit rá-rámeresztve, mintha csak áldozata halálfélelmében látszanék gyönyörködni. A kigyó folyton a leggyorsabb mozgásokat tette, egy perczig sem pihenve, majd a leomlott fekete haj dus hullámai közé rejtőzött, majd ezek közül tünt elő feje tátott torkával, szikrázó szemeivel; mozdulatai mind gyorsabbak, szilajabbak lettek, villámgyorsan majd a nyakat, majd a karok egyikét-másikat gyűrűzve körül, hintálta, lóbbálta magát, fejével az áll, majd a hónaljak alól bukkanva ki s így lőni nem lehetett, nehogy az urnőt találják, mozdulni pedig még kevésbbé, mert a legkisebb zöreij vagy mozgás e félelmes bestia dühét felingerelte volna s az első áldozat bizonyára Conceica urnő lett volna, ki félholtan, mintegy önkivületben, görcsös merevségben állt ott. Halottnak lehetett volna az asszonyt tartani, ha arcza nem változtatta volna gyorsan színét. A szerint, a mint a kigyó jobban összeszorította mellét vagy nyakát, arcza szederjes-vérpirosra változott, majd meg zöldes haloványság lepte el, mint a kiben már egy csepp vér sincs; szemei mereven kitágulva, mozdulatlanul meredtek a félelmes szörnyre, mely időnként magasán feje fölé nyulva, villámgyorsan hátra-hátra kapva magát s tátott szájjal arcza és szemei előtt himbálódzott fejével. Daczára, hogy torkát egészen kitátotta s félelmesen ragyogott két hosszu, befelé görbült méregfoga s szemei mind élénkebb zöld fényben tündököltek, még sem látszott ingerültnek vagy támadónak, mert tojással jól teleette magát a kosárban, a helyzet mégis a legválságosabb volt. Minden perczen attól lehetett tartani, hogy Conceica asszonyt elhagyja ereje és eszmélete s összerogyik, vagy valami önkénytelen mozdulatot tesz, akkor pedig rögtön megmaratik e halálos szörnytől, melynek természete minden átmenet nélkül a legféktelenebb dühbe és támadásba szokott átmenni a legcsendesebb kedélyállapotból. Mindenki tanácstalanul állott, mindenki reszketett a fiatal nőért, de legjobban kétségbeesve volt a férj, ki kétszeresen érezte azt az iszonyu szenvedést s rémületet, melyet szeretett fiatal neje áll ki - egy hangot, egy erős lélekzétvételt nem mertek tenni, ismervé e bestia dühös, lobbanékony természetét... „Viseljen gondot feleségemre és gyermekeimre, uram és én megmentem asszo-

nyunkat, - szólalt meg egyszerre egy néger Conceica ur háta mögött - ti pedig lassan álljatok félre innen s meg ne merjetek mozdulni”, - folytatá halk, elfojtott hangon.

Mindnyájan halkan félreálltak, erre a néger egy kicsi fasipocskán halk, lassu ütemű, de oly sajátságos dallamu nótát kezdett játszani, hogy mindenki megrezzent e dallam vad, idegen-szerű hangjaira.

E hangokra a kigyó is egyszerre hátra kapta magát s felnyújtott nyakkal mozdulatlanul kezdett figyelni; a mint a zene ütemei kissé gyorsulni kezdtek, két lassu kanyarodással lebontakozott a nő karjáról s majd derekát és csipőjét övezve körül, fejét egészen a földig leeresztette. E közben szemei, melyek mindinkább vesztek zöldes fényükből, mereven a sipoló négerre irányzódtak, majd megtágítva gyűrűit, a nőről lassan a földre csuszott s lassu tekergéssel a néger után kezdett csuszni, ki e közben lassan hátrálva, de szemeit folyton a Zsakarakára irányozva, haladt kifelé. E jelenet nézői meredten, szinte megbűvölten nézték e látványt, s csak akkor mertek mozdulni, mikor a sip hangja már az ültetvények közül hangzott fel s csak ekkor rohant be Conceica ur is s zárta karjai közé nejét, kinek kezei, lábai s egész teste oly görcsösen meg voltak meredve, mint egy hulláé. A dédelgető és megnyugtató szavakra, engedett ugyan a merevség s a szemek is elveszték lélektelen, meredt kifejezésüket, de a fiatal nő néhány rémült sikoltás után, eszméletlenül roskadt férje karjaiba. Conceica asszony nehéz beteg lett és sokáig élet-halál közt lebegett. E nehéz betegség és az iszonyu rémület annyira megrázták idegeit és egész valóját, hogy a fiatal, alig 19 éves asszony dús, hollófekete haja megőszült és már a kigyók nevének említésére is reszketni kezd. Épp ezért költözött Conceica ur Rio de Janeiroba, hogy ne emlékeztesse nejét többé semmi azon rémületes órákra. Azon négert pedig ki urnőjét megmentette, azóta nem látták. Nyomtalanul eltűnt. Sipját még sokáig hallották, mint enyészik el jobban-jobban a messzeségben, de ő maga nem tért vissza! Hogyan és hová lett, isten tudja, bár feltalálására mindent elkövettek.”

- Ez ugyancsak rejtélyes egy eset volt - mondtam.

- Ne kételkedjék - viszonzá komolyan Kilder ur - Conceica urat mindenki a legkomolyabb és legszavahihetőbb embernek ismeri és a rio de janeiroi muzeum havi folyóiratában is megtalálhatja az esemény leírását.

- Az egészet elhiszem - folytatám én - mert az mind természetes, de miért kelle ama négernek is eltűnnie?

- Erre nem felelhetek önnek - volt a válasz - de a vidékeken sokszor ennél csudálatosabb események is történtek már.

- Még az esős évszak beállta előtt elnyertem assumcioni állomásomat, így a ritai vidékre ez ideig nem volt alkalmam jönni mert elég dolgot adtak vegyész állásom s orvosi gyakorlatom itt és a vidéken. E vidéken egy kezdő orvosnak semmitől sem szabad visszariadni, különben senki sem fog hozzá fordulni, így néha megesik, hogy sokszor csekély díjért - többször ingyen - egy-két napi utat is kelle tennem. Assumciont egy tengerszoros választja el Buenos-Ayrestől s daczára, hogy Paraguay fővárosa, mégis közelebb esik a határszélhez, mint a tartomány közepéhez. Egyik nap hajnalán azzal vertek fel, hogy menjek el Gaereito-ba. Ez egy kis falu, nyomorult kinézésű kunyhókkal, alig másfélezer lakossal s az egyetlen szilárd épület a vámház, mely részint fa, részint vályogból van épülve. Elvégezve dolgomat, azt fontolgattam éppen, hogy hol hálhatnék meg, mert már rám esteledett s annyira fáradt, bágyadt voltam, hogy alig tudtam lábaimon állni, de ha még elfáradva nem lettem volna is, sem mertem volna neki indulni ez erdős, vad, lakatlan vidéknek, hogy hazatérjek, így hát nagyon kellemesen lepett meg, midőn a vámigazgató meghitt, hogy az éjszakát töltsen házában.

A vámház egy nagy és egy kis szobáskából állott; a nagy szobában aludt az igazgató, a kicsiben szerezsen szolgálja, ki az éjjel jövő szekereknek, lovasoknak nyitogatta ki a sorompót - s e

két szoba között egy téres nyitott verandaforma folyosó volt - ez volt a hivatalos helyiség, mely beosztás az épületnek leirhatlan csudálatos formát adott. Az igazgató, a mig künn dolgát végezte, addig én elkészítettem az öszvéremről leszedett pokróczokból az ágyamat a földön, miután a szobában csak egy függő-ágy és hosszú keskeny kecskelábu asztal, meg egy nagy fiókos szekrény állott. Éppen le akartam feküdni, midőn belépett házigazdám.

- Az ördögbe is, csak nem a földön akar aludni? - kérdé.

Igenlő válaszomra, fejét rázta és figyelmeztetett, hogy a legnagyobb vigyázat mellett is bebecsuszna a kigyók s valami szerencsétlenség érhet. „Vesse ágyát az asztalra. Ez országban egyedüli biztos helyek az asztal vagy függőágy, ezekre nem mászhatnak fel a kigyók. Földön, vagy ágyban aludni nem tanácsos. Jőjjön, ossza meg szerény vacsorámat s ez alatt elbeszélék önnek egy történetet, mi elveszi kedvét a földön való alvástól. Ez velem történt meg és ugyanez tett sántává is.

- Egy éjjel - mivel roppant meleg volt - félébren, félálomban hevertem ágyamban. Ágyam ott állott a szögletben, hol ama pálmahéj-karszék áll. Egyszerre éreztem, hogy lábaimnál valami hideg, sikos test mozog ide-oda. Tisztában voltam, hogy valami kigyó bujt ágyamba, s most valami meleg helyet keresgél, hol meghuzhassa magát. Azt az érzést nem tudom leírni, a mi elfogott! A rémület, a halálos rémület volt az, mert vérem úgy nyargalt ereimben, mintha szivem egy robbanó bomba lenne, s ez lökné szét ereimbe minden csep véretem; a hideg veriték vert ki, s szivem majd görcsösen összehuzódott, majd kitágult, azt hittem, megfulok minden pillanatban. Mozdulni és kiabálni nem mertem; tudva - hogy a legkisebb mozdulatnál vagy kiáltásnál a kigyó azonnal meg fog marni; azzal, hogy mérges kigyó volt, rögtön tisztában voltam, mert vidékünk méregtelen kigyói nagyok és vastagok. A félelem és ama gondolat, hogy csak mozdulatlanságom nyújt reményt a menekvésre, annyira elzsibbasztották minden tagomat, hogy mereven, mozdulatlanul feküdtem ágyamban, mint egy halott s csak magamban imádkozva a teremtőhöz, hogy mentsen meg a rettentő helyzetből; hogy mit imádkoztam, magam sem tudom, mert a kétségbeejtő helyzet, a halálfélelem s az élethez való ragaszkodás elvette minden józanságomat, azt hittem, meg kell tébolyodnom. Egyik pillanatban azt fontolgattam, hogy egyetlen ugrással kiugrom az ágyból, de a sötétség és a megmarástóli félelem visszatartottak. Ez alatt azonban a veszélyes bestia sem nyugodott, hanem - mint egy pokolbeli ördög, mely kiszámítva gyötri és ejti kétségbe áldozatait - ide-oda csuszkált lábszáramon, czombjaimon. Azt tudja ön, hogy a kigyók nagyon szeretik a meleget, ezért lopódnak a lakásokba, ágyakba és szabadon alvó emberek mellé, így az én kigyóm is a legmelegebb és legkényelmesebb hely után keresgélt, lábaimon lassan felcsuszott, s hasamon át, ingem alá bujt és innen a nyitott inggalléron át kijött, s nyakam alatt akarta magát összegombolyítani, de mivel szűk és kényelmetlen volt neki itt a hely, csekély erőlködés után, arczomon keresztül, ismét ingem alá bujt a gallérnál, s mellemen fel-alá mászkálva, keresgélve, hónom alá került s itt akart tanyát ütni minden áron. Pokoli kinokat szenvedtem ez alatt, mert mászkálása közben nyelvél ide-oda tapogatódzott meztelen testemen, s ez annyira csiklandozott s a csiklandás hónom alatt oly kiállhatatlanul gyötrő vala, hogy emberfeletti erőm és kinomba került, hogy merevségemet megtartsam. Hónaljamnál sem találva alkalmas helyet, visszacsuszott hátamon át czombjaim közé; itt soká ide-tova forgolódott, nyelvél sebesen tapogatódzott, végre nyugodt lett s elaludt, fejét, nyakát lágyékomra fektetve.

Mily hosszú volt az éj, a perczek századoknak tetszetek! Vérem forgása a nagy rémülettől szinte megállt s a merev hanyattfekvés annyira kiállhatatlanná és fájdalmassá vált, hogy minden tagomat szinte szakadni érzém; nyakam, derekam, vállaim fájdalmas zsibbadtságban lüktettek, sarkaimba pedig oly fájdalmas viszketegség állt, hogy majd megőrültem; kinomban ordítani s vánkosaimba harapni szerettem volna, de a halálfélelem még nagyobb volt s így nem mertem mozdulni. Ha ezen idő alatt megöszültem vagy megőrültem volna, egy cseppet sem lehetne csudálkozni e felett, mert lehetetlen leírni, elképzelni másnak azt az állapotot...

Hogy imádkoztam, hogy kértem az istent, hogy küldje már a napot, vagy küldjön egy szekeret vagy embert, hogy a sorompót kinyitni kelljen, mert a kulcsok idebenn nálam állanak s szolgáltnak be kell érettnük jönnie!

Végre megszánt az Isten! Távolról mindinkább erősbülő nyikorgást, nyeszergést hallottam s a kenetlen fakerekek nyikorgása, most égi zene, az angyalok éneke gyanánt hangzott füleimbe... szerettem volna felujjongani, bár még nem voltam megmentve.

Csakugyan egy rövid negyedóra alatt - bár ez is véghetetlen hosszúnak látszott előttem - szerezsen szolgálóm bejött a kulcsokért.

- Gyujts gyertyát, Jimbó, de lassan az Isten szerelméért, egy kigyó fekszik rajtam! - kiálték én elfojtott torokhangon, nehogy ellenségemet felébresszem.

A gyertya felgyult, Jimbó lassan ágyamhoz jött.

- Micsoda kigyó van rajtam? - lehellém aggodalommal.

- Ah, uram, - rebegé Jimbó, a rémülettől fakó pofával, egy lépést hátrálva - ez egy Covala!

Minden csep vérem meghűlt újra s hajszálaim az ég felé meredtek e rettenetes név hallatára. A Covala neve egyenlő a halállal! Emberfölötti erővel igyekeztem lefelé pillantani, a nélkül, hogy mozdulni mertem volna. Csakugyan megpillantottam e rettenetes dög jobb ágyékomra fektetett, lapos, háromszögű fejét.

- Maradjon, uram, csendesen, - lehellé Jimbó és kisuhant, de rögtön egy villával tért vissza. Balkezével a gyertyát, jobbájában a villát tartva, lépett ágyamhoz s az étvilla hegyét a kigyó nyakacsíkjára irányozta, oda, hol a fej a nyakkal egyesül.

Elbődültem, mert még a veséim is megreszkettek arra az éles fájdalomra, mi lágyékomba nyilalt, midőn a villát belém döfte s ordítottam, mint a kit a kintpadra huznak, mert a gazember oly erősen döfte czombomba a villát, hogy ágai csontjaimban görbültek el.

De Jimbó nem törődött ordításaimmal, hanem rám kiáltott, hogy tartsam szorosan a villát addig, míg ő egy hurokkal visszatér, hogy a kigyót megfojthassa. Én saját kezemmel oly erővel nyomtam a villát saját husomba halálos félelmemben, mintha nem is nekem fájna, hanem egy darab fába nyomnám bele. Most már mozdulni is mertem, mert a kigyó nem tudja fejét emelni, nem is haraphatott s mire Jambó visszatért a hurokkal, a kigyó már meg volt dögölve.

Kirántva a villát - mi megint újabb fájdalomordításra késztetett - vágtam a falhoz, a kigyóval együtt, hogy megállt benne. Négy hétig feküdtem még ez eset után s hogy mit szenvedtem, nem mondom el, de jobb ágyékom annyira megsérült, hogy azóta - mint látja - sánta vagyok. Mihelyt felkeltem - mindjárt kidobtam az ágyat és függő ágyat szereztem be; ebben nyugodtan és veszély nélkül alhatom.”

Ez elbeszélés csakugyan elvette az én kedvemet is a földön való alvástól s a hosszú, kecskelábu asztalra vetettem ágyat.

Még csak néhány szót a kigyó-méregről.

A mérges-kigyók rendesen két, a felső állkapocs elején elhelyezett méregfoggal bírnak. E fogak hosszúak, hegyesek s befelé görbülnek, mozgékonyak és belül üresek. E fogak mindegyike a fel-állkapocs mind a két oldalán elhelyezett csatornával van összeköttetésben, mely csatornák viszont egy-egy kis tömlöcskébe nyílnak, melyek a mérget tartalmazzák. A harapás pillanatában a fogak kissé felnyomódnak, mi által nyomást gyakorolva a csatornákra, ezek megnyitják a tömlőket s a nyomás következtében, egyuttal a méregtömlők a mérget a csatornába, ezek pedig a fogakba nyomják, miknek üregein azután a sebbe ömlik. A kigyóméreg csakis a vérre veszedelmes, a gyomorba jutva, néha a legkisebb hatást sem teszi, míg a vérbe

kerülve, ezt annyira és oly gyorsan felbomlasztja, hogy perczek alatt halált idéz elő. Ugy Indiában, mint Amerikában s Afrikában a benlakók töreiket s nyilaikat a legtöbb esetben ilyen kigyóméreggel kenik be s ezekkel a legkisebb karczolás is halált von maga után. Így 1856-ban Párisban az az örült ötlet jött divatba, hogy a hölgyek diszes lánczon és értékes kövekkel kirakott hüvelyben ilyen megmérgezett töröket hordtak s nagy ostentatióval tengeri nyulakat, kuttyákat és macskákat sértettek meg e törökkel, hogy ezek mérgezetségét fitogtassák. Ekkor történt az a szomorú eset, hogy egy ilyen törrel egy főrangú urhölgy egy igen csekély karczólást ejtett mutatóujján - és bár a törőről a mérge nagy része már lekopott s a hosszas állás folytán is vesztetett hatásából, mégis a leghirnevesebb orvosoknak is alig sikerült életét megmenteni s az elébb viruló fiatal hölgyből, egy összeesett, nyomorék alak lett, kinek fél fele - mint a szélhűdötté, egészen béna, érzéketlen lett, feje, nyaka, szemei folytonosan ideges Vidtánczban rángatództak s egy kis tolókcson tolták ide s tova, mert egy lépést sem birt maga tenni, szóval, egész élőhalott lőn. Időnkint heves szaggatások, nyilamlások kinozták, annyira, hogy sokszor a halált kívánta enyhülésül s ebből láthatni, hogy ha a kigyómérge nem okoz is halált, de rettentő utóbajai szoktak lenni.

A forró égővek alatt gyorsabban hat a kigyómérge, mint a mi mérsékelt, vagy hidegebb tájainkon, így nálunk a segély lehetősége nincs kizárva. Ezenkívül a szervezet a hideg, esős napokon és ha nincs felhevülve, felgerjedve, nem oly fogékony a mérge iránt, mint tulmeleg napokon és felhevült állapotban. A fiatal kigyó mérge gyengébb, mint az öregeké, valamint akkor is lehető a segély, ha a kigyó röviddel azelőtt már megmart embert vagy állatot s így mérge nagyobb részét elvesztette s ehhez idő kell - bár ha nem sok is - hogy szervezete a mérget utánpótolhassa; valamint, ha marása csontot ér vagy ha nagyobb véredényt nem sért meg.

Általában a mérges-kigyót könnyen fel lehet ismerni a méregtelentől, így:

A mérges-kigyó farka nem fokozatosan vékonyodik, hanem egyszerre, feltűnőleg lesz vékony: feje lapos, háromszögalaku, tekintete vad, félelmes s szájuk egészen a szemekig hasad s torkát kítátva, láthatók lesznek felső állkapcsa elején a többinél jóval hosszabb páros méregfogak. Ezenkívül, ha nyugvó állapotban vannak, karikába tekerődve, nyakukat, fejüket magasra emelve, szemlélődnek, mit a méregtelenek sohase tesznek.

Hazánkban nagyon könnyű óvakodni a mérges kigyóktól, mert először is csak bizonyos, azaz a melegebb vidékeken fordulnak elő; másodsor rendkívül félénkek és méregfogaik annyira gyengék, hogy erős cipőkben vagy csizmákban reájuk hágva is, fogaik nem hatolnak a bőrön keresztül. Mindenki jól teszi, ha a kigyókkal szemben óvatosan jár el. Még azon gyűjtő és természetbuvár is, ki jól ismeri a fajtákat, csalódhatik az első rátekintésre, mert néha az ártatlan, sima siklóhoz színre nézve annyira hasonlít a vipera is, hogy könnyen összetéveszthetni, mint ez a híres természetbuvár Bechsteinnel is megtörtént. Ne nyuljon senki vigyázatlanul a kigyókhoz, míg egészen meg nem győződött ártatlan voltak felől, a ki pedig nem ismeri őket, hagyjon nekik békét!

Azon vidékeken, hol vipera található, czélszerű, ha a következő szempontokat tartjuk szem előtt:

Mielőtt a mohszőnyegre a fű közé leheverednénk, a bottal zörgessük meg azon területet; épp így tegyük azon bokrokkal, virágtövekkel, melyekről virágot, vagy egyebet szedünk. E zörejre mindenkor elmenekülnek, mert gyávák és félénk természetűek.

Ezen tanács a budai hegyek déli oldalaira kirándulókra éppen nem felesleges, mert meglehetősen számban található itt és a környéken a vipera.

De, ha valakit megmar a kigyó - s biztosan nem ismeri, hogy mérges-e, vagy nem - e sebeknél következőleg járjon el azonnal: A sebet azonnal mossuk ki vízzel, ha ez nincs, nyállal vagy

vizellett; (kiszopni nem tanácsos, mert a szájban vagy ajkakon seb, vagy repedés lehet s így csak a veszélyt növeljük,) a mosás után a sebet azonnal messük ki, késsel vagy ollóval; elég, ha 2-3 vonalnyi mély és hosszú sebet vágunk, mi csekélység; ha kés, olló nincs nálunk, úgy a sebre egy darabka követ, vagy fadarabot téve, azt oly erősen, mint csak lehet, lekötjük, hogy a vérforgást meggátoljuk; hogy a daganat tovább ne terjedjen, a seb felett a kéz vagy láb erősen lekötendő; ha hamarosan tüzes vassodronyt kerithetünk, ki kell égetni vele a sebet; e mód fájdalmas ugyan, de legbiztosabb; s ha gyógytárt hamar érünk, a felvágott sebet chlór vízzel, vagy salmiakszeszszel mossuk ki s 2-3 csepp salmiakszeszt egy pohár vízben beveszünk. Ezen eljárás által meggátoljuk a méregnek a vérbe való felszívódását s így a legrosszabbnak eleje van véve. Általában a megmart egyén igyék erősen rumozott, forró teát s izzasztó italokat és a lehető leggyorsabban pedig forduljon értelmes orvoshoz, nehogy a marásnak utóbajai is legyenek.

A viperamarás ismertető jelei ezek: a seb két vékony, egymás mellett álló karczból áll, kettő vagy négy vonal hosszban; az egész egy nagyon könnyű tüskekarczolóhoz hasonlít; ha a seb egy karczból áll, úgy a seb mögött a hátsó fogak benyomása is látható; ha a seb gyorsan eldagad s karcz nem látszik, de ilyenkor a daganat központján egy olajos nedvcsepp látható; ha a seb szélei erősen vörösek vagy kékesek lesznek.

De minden kigyómarásnál legtanácsosabb, nem fontolgatni, hanem minden itt leirt elővigyázati szabályt és elősegélyt megtenni s ezután leghamarabb orvoshoz fordulni, ezen eljárással nálunk a megmart egyén - megmenekül a legrosszabbtól - a haláltól!

A Vastagfejű ur.

A festői és virágos arabnyelv, mely csupán magára a kardra háromszáz nevet alkotott, az állatok királyát, az oroszánt, a fenti néven kívül, még vagy harmincz, képletekben gazdag névvel ruházta fel, melyeknek mindegyike pompásan és erőteljesen jellemzi a hatalmas állatkirályt s erejét, méltóságát, más egyéb merész tulajdonságaival együtt.

Igy e neve Raad (menydörgés) rettentő hangjára, Saaba (a nyájak ura) korlátlan hatalmára vonatkozik, e nevei pedig: Essed (rémületet keltő) „vérjegosztó”, „nyájak tizedelője” stb. az általános félelmet és pusztítást jelzik...

„Háromszor jelenti jöttét az éj közepén, mikor a sötétség legmélyebb, rettenetes ordításával a sivatag ura” - mondja egy arab példabeszéd - „s ordításával elsőbben azt jelenti: jövök, másodsor: térjen ki utamból minden ember és állat, harmadizben pedig: reszkess sátorodban ember, rejtse el magzatodat anya, mert a csordák bikái kővé merednek rémületükben, a széllel versenyző nemes mén pedig reszkető félelmében lomhább lesz a homokban csuszó csigánál”...

És ez nem valami költői képlet vagy metaphora, nem is az arab nyelv keletiesen fellengző tulzása, hanem való tény, mert nincs ember vagy állat, kiket e rettentő erősségű hang meg ne reszkettetne.

Először valami leirhatatlan, idegreshkettetően sóhajtozó süket bömböléssel kezdődik, mely rémesen, mintha a mély földgyomorból morogna süketen felfelé, görög végig a sötét, néma éjszakán, azután taszító hördülések között a mennydörgés csattogó, robogó skálájában fokozódik egészen egy fülszendítő, légreshkettető magas ordításig, miből fokozódó mélységgel újra az elébbi sóhajtozó hörgésbe száll alá.

E rettenetes hanghoz hozzá képzelve a koromsötét éjszakát halotti csendjével, melyben a legkisebb nesz is hangos visszhangot ver messzire a tájon, nem csoda, ha a legbátrabb szív is elszorul s reszketve húzódik meg sátora és tanyája mélyén az arab - az állatsereg pedig egyenesen fejet veszti bele.

Micsoda torok, micsoda tüdők kellene ehhez a rettenetes hanghoz, mely két-három, sőt négy mértföldnyi távoból is, mint a mennydörgés süket robaja görög végig a puszták alvó csendjében, ezt csak akkor képzelhetjük el, ha egy szabadban élő, kifejlett oroszán erejével párhuzamba állítjuk.

Talpának egyetlen csapásával beszakítja a kaffer-bivaly vaskemény homlokát, melyen az ólomgolyó ellapul és letöri a csordák bikájának, a tevének s lónak gerinczét, melyet 8-10 mázsá terhet játszva hordanak, továbbá állkapczájának egyetlen roppantásával képes átharapni valamely állat hátgerinczét s össze tudja lapítani a puskacsövet.

Farkának legyintésével a legerősebb embert, lovat ledönti lábáról és mint a macska az egérrel, úgy ugrik át egy két-három éves bikával állkapcsai között két-három öles sövényt s fut vele egyenesen, feltartott fővel három-négy mértföldnyire fekvő barlangjához...

Természetesen, a ki a menaszériák és az állatkertek, kivált a mi nyomoruságos állatkertünk oroszánjait látja, az előtt e dolgok hihetetlenek. Persze ezeknek bögeése csak nyafogás a szabadban élőkéhez képest és csak kőczos serényű vánszorgó macskák, mert árnya nincs meg rajtuk a szabad sivatagok állatkirályának, erőt, rettenetet mutató külsejének és hiányzik az a vad méltóság és tekintély, mi e hatalmas vadat korlátlan szabadságában oly félelmessé és fenségessé teszi.

Épp ezért a föld egyetlen állatáról sem regéltek annyi csudás és megragadó dolgot sem az ó-, sem a jelenkorban, mint éppen erről. Nemes, erőt sugárzó magatartása, szikrát, tüzet lángoló tekintete és gyönyörű serénnyel koronázott hatalmas feje, méltóságos, nyugodt járása a fenség varázsával övedzik - és a könnyen hevülő emberi elme ez okból felcizfrázta mindazon szellemi tulajdonságokkal is, melyek ily fenséges külsőnek megfelelnek.

Csak hogy a természetbuvárlás józan világa, a keresztes lovag, „Androclus”, és a „Blandine”-féle meséket egészen más világításban mutatja be és a sokat emlegetett hálát, méltóságot, nagylelkőséget a valódi értékükre szállítja le.

Igaz ugyan, hogy az oroszlan sok nemes tulajdonnal dicsekedhetik, minővel a tigris, párducz nem birnak, de valójában nem egyéb ő sem egy óriási macskánál, a macskafaj álnok, ravasz, kiszámíthatlan természetével.

Azokból az egyes vakesetekből, midőn fegyvertelen emberek összetalálkoztak világos nappal az oroszlan s ez merően megnézve a szobormozdulatlanul rámeredő embert, - lassan-lassan hátrálva, végre elfutott - nagylelkűségre következtetni kissé merész dolog.

Ennek világos magyarázata az, hogy rendesen éjjel járva zsákmánya után, a 8-10 mérföldes barangolástól fáradtan és jóllakottan barlangja vagy a sűrűség mélyébe vonult, honnan azonban a legyek és szomjuság kizavarták... s így álmosan, a napvilágtól elkáprázott, félig zárt szemekkel, ha emberrel vagy állattal találkozik - nem bántja, mert természete nem olyan, mint a tigrisé, mely jóllakottan is öl, marczangol. - Ez esetekben, - ha nem bántják, ő sem bánt senkit - de bezzeg találkozzék valaki éjjel vagy alkonyatkor össze az oroszlan - az ugyan nem beszél el senki fiának se e kalandját a világon - és ez okból az arab és sivataglakó beduin alkonyattájban még sátora elé sem lép s a szomszéd sátorba sem indul el fegyver nélkül.

A hirhedt Battyak, Cassanova, Leow, Brown s más egyéb állatszelisták, éveken át ápolva, becézve oroszlanjaikat, utoljára mégis ezek fogai alatt lehették ki lelküket. Hol itt a hála, nagylelkűség? Ez a macskafaj alattomos, álnok, bosszuálló, vérszomjas természete.

Ha az oroszlan characterét ily módon jellemezni akarnók és azt a sok adatot, mi megtörtént, pro és contra leírni - ez maga egy kötetet tenne ki, - és még akkor se adna megbízható, tökéletes képet ez óriási macska kiszámíthatlan természetéről. - Ezek helyett azonban csak néhány érdekes, de nagyon jellemző kalandot rajzolunk a következőkben:

Mungo Park egy ízben Oryx-antilopokra vadászva, egy magaslaton három oroszlant látott előbukkanni a cserjésből.

A lovak megvadulva tépték ki fékeiket a hottentotta kísérők kezeiből, s lobogó serénnyel száguldtak vissza a távolban fekvő tanyahelyre. Mungót és kíséretét a legnagyobb zavar és ijedelemben hagyva hátra, mert egyike a legnagyobb oroszlanhímeknek lassu léptekkel feléjük közeledni látszott, - azonban csakhamar eltűnt a cserjés között.

Swinton őrnagy, Mungo kísérője, parancsot adott, hogy senki se merjen tüzelni, mig jelt nem ad - alig mondá ki azonban e szavakat, az oroszlan alig ötven lépésnyi távolságban újra kibukkant a sűrűből és mielőtt fegyvereiket használhatták volna - pár villámgyors szökéssel közöttük temetett.

A meglepetés első zavarában, egyetlen lövés nélkül, szanaszét futottak, különösen a gyáva hottentotta kísérők. - De nem mind - mert a közöttük levő Ádám nevezetű, hosszú, csontos legény, eszeveszett félelmében, úgy neki botlott egy Omrah nevű benszülött fiúnak, hogy mindketten a földre zuhantak.

Ez az Omrah, fiatal kora daczára, rendkívül bátor, eszes, tapasztalt fiu volt, a hosszú Ádám pedig a világ legnagyobb száju dicsekedője és leggyávább nyulfia vala.

Az oroszlán egész rettentő méltóságában felegyenesedve, büszke nyugalommal pillantott a futók után, midőn a hosszú Ádám szintén fel akart tápázkodni, hogy elinaljon, de az állatkirály talpának gyenge legyintésével a földre teríté s egyik lábát mellére nyugtatva, erejének tudatában, újra büszke méltósággal nézett szét a tájon.

Az eszes Omrah tudta, hogy menekülése csakis mozdulatlanságától függ, ezért nyugodtan fekvé maradt. Szemei azonban követték az oroszlán minden mozdulatát s midőn látta, hogy ez még mindig a futók után nézve, háttal áll neki, szép lassan mindig tovább kezdett hemperedni, e módon kísértve meg a menekülést.

A haraszt és a fű gyenge ropogása azonban felkelté az oroszlán figyelmét. Rettentő mély morgással fordult meg, mire Omrah azonnal mozdulatlaná meredt.

A hosszú Ádám Omrah szerencsétlenségére, lábaival volt a fiú felé fordulva. Az oroszlán szintén ebben a helyzetben heveredett le a hosszú Ádám mellé, olyan szerencsétlenül, hogy hátsó részével egészen ennek arcára nehezedett és e helyzetben mind a két áldozatát szemmel tarthatta.

Ez alatt az őrnagy és Mungo Park megállította a futókat és tanácskozni kezdtek, mi módon menthetnék meg a két áldozatot.

Az őrnagy mindenképp magára akarta az állatkirály figyelmét vonni, hogy áldozataitól elterelve, elejthessék, azonban egy Bremens nevezetű bátor, merész hottentotta vadász nem engedte:

- Ha lövünk, mindakettő el van veszve - mondá. - Az állatkirály e perczben nem éhes, sőt nem is haragos. Farkának sajátságos csóváltatásáról látom, miként némelykor a macskának, neki is játszani van kedve... Ha mozdulatlanul maradnak, bántatlanul hagyja őket és megunva a játékot, távozni fog...

Az oroszlán minden szokását ismerő vén vadász tanácsára, nyugodtan vártak tehát.

A hosszú Ádám ezalatt majd meghalt rettentő félelmében. Egyik aléltságból a másikba esett, mert majd megfulladt a rettentő teher alatt s hozzá még az oroszlán hátulja éppen orrán és száján nyugodott és az ebből kiáradó pestilenciális szagot még az ő hottentotta gyomra se tűrhette.

A megfulladás veszélyével küzködve, mindenképp ki akarta fejét szabadítani. Mozgásának az lett a következménye, hogy az oroszlán, mint a macska az egerrel szokott tenni, kimereszté rettentő körmeit és játszva hozzákapott lábszáraihoz, hatalmas sebeket szaggatva rajta, mikből csak úgy dőlt a vér.

A táborból ez alatt átkiabáltak, hogy ne mozogjanak, hanem halottcsendesén maradjanak. A hosszú Ádám megérté a kiabálást, bár a rettentő teher majd beszakasztá mellét, mégis mozdulatlan maradt, mert szája legalább kiszabadult.

Omrah, ki ezalatt folyton csendesén feküdt, észrevette, hogy az állatkirály a hosszú Ádám sebeiből patakzó vért mohón kezdi nyaldosni és ez minden figyelmét igénybe veszi, megint megpróbálta tehát nagy lassan a tovább hengeredést...

De az oroszlán villámgyorsan felpattant és övénel fogva, mint egy egeret, szájába ragadta és a hosszú Ádám mellé vive, ennek fejéhez fektette, miközben újra leheveredett s előlábát a hosszú Ádám mellére fektetve, tüzes pillantásokkal meredt mindakét áldozatára.

A táborban ezalatt rémülettel nézték a jelenetet. De a bátor Omrah az oroszlán fogai között is megtartá minden nyugalma és nem mozdult.

A hosszú Ádámot e közben újra a megfulladás veszedelme környékezé. A hatalmas talpak egyike szájára és orrára tévedt s majd betörte az ábrázatját. Nagy kinnal rántotta félre a fejét, mire az oroszlán iszonyu fogaival karjába harapott és jól összemarczangolta. Ádám azonban újra lélegzethez jutott.

A kiömlő meleg vér annyira tetszett a bestiának, hogy a jobb kart egészen válláig összevissza harapdálta és nagy kedvteléssel újra, meg újra tisztára nyalogatta talpait a ráömlött vértől...

A szegény Ádám, farkára lépett kigyóként vonaglott fájdalmában, mire az oroszlán körmeit oldalába vágva, egyik oldalról, a másikra dobálta, mint valami gombolyagot s egyre szikrázóbb pillantásokkal mereszté rá rettenetes szemeit. Ugy látszik, csak arra várt, hogy étvágya visszatértével - egészen felfalhassa.

- Tovább már nem várhatunk - szólalt meg erre Bremens. - E bestiát valahogy el kell riasztanunk, különben a meleg vértől étvágyat kapva, szétszaggatja mindakettőt.

Erre aztán a következő hadi tervben állapodtak meg. Vagy száz lépésnyire visszahúzódva a cserjésbe, egyesült ordítással rohantak kifelé. Kivált a hottentották bögtek leirhatatlan módon.

Az oroszlán - mintha rugó lökte volna - ugrott fel s macskaszerű léptekkel pár lépést hátrahúzódva - az ordítózókra meredt. Ezek azonban csak lassan közeledtek, nehogy felingereljék. Valahányat léptek - az állatkirály annyit húzódott hátrafelé - azután egyszerre megfordulva, hangos ordítással futamodott meg a színhelyről...

A bátor Omrah a közeledők zajára vigan talpra ugrott. Okos, bátor viselkedésével egy karczólást se szerzett, ellenben a hosszú Ádám csunyán összevissza volt marva és szaggatva és valószínűleg vérében uszva szedték fel és vitték a táborba, hol nagysokára azonban mégis felépült.

* * *

Ennél még érdekesebb az a jelenet, mikor az állatkirály párjával - macskamódra, csuszva, meglapulva - minden bokrot, minden mélyedést felhasználva, lopja meg azokat az antilop-fajokat, melyeket szélgyorsaságuk miatt, még az ő négy-öt öles szökéseivel sem birna beérni és melyek hosszú, hegyes szarvaikat veszedelmes ügyességgel tudják használni a támadásnál, még a rettentő állatkirály ellenében is.

Ezen kevés antilopfajok egyike az Oryx- vagy a Beisa-antilope. Megriasztva, vagy megtámadva, tűhegyes hatalmas szarvát előre feszíti s vad dühvel ront ellenségére és keresztül töri magát embereken, kutyákon, a nyargaló zebracsordákon, szétszór, felöklel mindent, a mi útjába akad - s épp ezért - noha nemcsak az antilopfajok, de a világ összes állatai között is egyike a leggyönyörűbbeknek, legkecsesebbeknek - mégis alig vadászszák és messze kikerülik őket a benszülött vadászok - annyira félnek hegyes szarvaitól.

Egy zulu vadász, a híres Tsakraa szemtanuja volt egy ilyen küzdelemnek, mikor egyike a leg-hatalmasabb oroszlánpároknak, támadott meg két Oryx-antilopot.

„Strucczokra vadászva - beszéli Tsakraa - véletlenül egész nyáj szökellő antilopra bukkantam. Bár nagyon messze voltak, mégis reméltem, hogy megközelíthetem őket, mert egészen a lát-határig húzódó síkság be volt szórva mimóza-ligetekkel és bokrokkal; de a mi különösen megörvendeztetett és jó fedezetet nyújtott, az az a sok torony- és kucsmagombaforma termita-hangyatelep volt, melyek a fák és ligetek szélén egymást érték.

Paizsomat hátamra kötve, csuszva közeledtem a nyáj felé. Könnyű szellő fodrozta a síkság magas füvét és a szép állatok békésen legelészve, lassan-lassan felém közeledtek; egy-egy virgonczabb bak magasra fel-felszökött a levegőbe, megvillantva hófehér hátulját, ... de egyszerre az elől legelő vén bak a levegőt szimatolva, patáival nyugtalanul dobogott és egy éles,

mekegő bőgést hallatva, magasan a levegőbe szökött, mire az egész nyáj egy tömegbe verődve, megfordult, s magas szökések közt villámgyorsan rohant végig a sikságon.

Mitől riadt meg a nyáj, nem tudtam eltalálni. Szelet nem foghattak, mert a könnyű szellő felőlük lengedezett felém és engemet is egészen elfedtek a bokrok és a természet-hangyák három-négy öl magas telepei.

Éppen egy ilyen hármasszerű telep mellett rejtőzve, mely fölém egy vén mimózának legvastagabb ága nyulott - asszagajom⁶ segítségével felhágtam a legkisebbre, ennek tetejéről pedig egy ugrással feljutottam a középsőnek, a legmagasabbiknak a csucsára, hogy a nyáj után nézzek.

Ez már a messze távolba rohant, folyton fokozódó, vad ijedtséggel.

Mi az, a mi így megriaszthatta őket? Mindenfelé nézegettem, de nem láttam semmit, midőn egyszerre, lábszáraimon olyan heves csipéseket éreztem, mintha tüzes vassal sütögetnék.

Azon a lyukon, amit asszagajommal a majdnem kőkeménységű domb oldalába vágtam, csak úgy özönlöttek felém a mérges marású „katonák”, a természet-hangyáknak ez a harcias része, a miért telepüket megbontottam: és erős rákonyaikkal belém kapaszkodva, mindjobban csiptek, martak.

Sietve néztem körül, hol juthatok le leghamarább.

De minden csepp vérem jéggá fagyott.

Az alig harmincz-negyven lépésnyire levő bokrosból két hatalmas oroszlán lépegetett elő. A fekete sörényű óriási hím a futó nyáj után bámult, a nő azonban magasra emelt fejjel, sárgászöld tűzben égő szemeit rám meresztette s felhörrenő morgással korbácsolta bojtos farkával oldalait.

Erre a hím is megfordult...

Láttam, mint mered, mint berzenkedik magasra sörénye, mint izzulnak, mint szikráznak jobban szemei. Tompán, röviden felordított.

Mint egy szobor, olyan mozdulatlanul álltam az agyaghalom tetején, de azért minden porcikám reszketett.

Az a négy, rettenetesen izzó szem folytonosan rám volt szegezve és ha mozdulok, egyik vagy másik rögtön rám rohan.

Egyszerre erős csörtetés és dobogás hallatszott a bokrok között, mire az oroszlánok megfordultak, s apró léptekkel, majd csuszva közeledtek a tisztás felé.

Ezt a pillanatot tüstént felhasználtam s minden erőmet összeszedve, egy ugrással elértem a fejem fölött levő mimóza-ágot, s felkapaszkodtam a fára.

Alig, hogy elértem az ág végére, máris nagyokat hördülve, rohant visszafelé az oroszlánpár, mert az a csapat zebra, mely erre tartott, szímatot kapva, azon az ösvényen vissza is rohan, a melyről jött.

Vad ordítással s óriási szökésekkel ugráltak felém, s csak úgy döngött a föld, a hogy körül-száguldozták a fát.

⁶ Rövidnyelvű, szélesvasú hajító dárda, melylyel a zuluk ép oly pontosan célba talál, mint mi a löfegyverrel.

A hímnek egy iszonyu szökéssel végre is sikerült az alsó ágak egyikére feljutni, de ez recsegve tört le alatta s nagyot zuhanva esett a földre. Ez csak fokozta mindkettő dühét - és én remegni kezdtem már csak gondolatára is annak, hogy ha a hím a természet zhalomra szökik, onnan egy ugrással könnyen a fára is feljuthat.

Igyekeztem tehát mindenkép elrejtőzni, hogy ne fokozzam végsőig a két bestia dühét.

Szerencsémre, a törzsek egyikén a társas-szövőknek gunyhótető alaku fészke volt rakva. Ezek a kis szárnyasok nagy tetőformát szőnek ügyesen füből s ez alá a közös tető alá rakják azután fészkeiket. Ez évről-évre nő, a szerint, a mint a társaság több százakra szaporodik s néha egy-egy tágas gunyhótetőnél is nagyobbra terjed, sőt néha maga a fa is összeroskad a fészkek súlya alatt.

E mögé a tető mögé rejtőztem, s úgy összehuztam magamat, a hogy csak lehetett.

De azért az oroszlánok nem távoztak. Le-lehasaltak a fa alá, majd morogva, orditva, talpaltak fel-alá. A hím, mint valami óriási macska, hátát felpupositva, forgott, murrogott, majd aczélos körmeit a kéregbe vágta, tépte, szaggatta és nyujtózkodott.

A nap már a zenithen állt; a delelőt is tulhaladta, sőt utjának háromnegyed részét is már megtette, ekkor a nő felállt és egy közeli forráshoz ment szomját oltani. A hím ezalatt még figyel-mesebben őrzött, s nagyokat morogva kerülgette a fát.

Már csak két óra választott el a nap nyugtától és a síkságon már nyuladoztak az árnyak, midőn az oroszlánok egyszerre figyelni kezdtek, azután halk morgással, a bokrok és természet kunyhók árnyékába lapulva, nesztelenül csusztak a tisztás felé.

A füves lapályon két gyönyörű, egy-egy megtermett szárnál jóval nagyobb, erősebb állat közelgett. Lassu ügetéssel, a bokrok és cserjék közé rejtőzve, majd ki-kicsapva a tisztásra, legelészve szökelltek előre.

Alakjuk és színezetük hajszálig egyezett, de nagyságuk jóval különbözött egymástól... Kékes hamuszürke színezetük a fej és nyakon világosabb és sajátságos fekete csikokkal volt tarkázva; hátukon setét sörény hullámozott és hosszú bojtos farkukkal serényen verték az alkonyodó nap sugaraiban tánczó szunyogokat. Nagy, erős alakjuk daczára végtelen kecs- s könnyedséggel mozogtak, de legszebb ékességük fél ölet meghaladó, majdnem egyenes állásu, ébenfekete szarvaik voltak, melyeknek hegyei, mint a tű, mint a dárda, oly élesek. A kisebbnek, a tehénnek szarvai nagyobbak voltak a híménél.

A vidám zöld színben pompázó lapályon gyönyörű két alak volt ez a két Oryx antilop, s a két oroszlán ezekre lesett...

Mint a macska, mikor a fű közé levágódó pacsirtára les, hosszan elnyult testtel, egészen a földre lapulva, kuszott előre a két óriási macska.

Hatalmas testük alatt, mintha árnyak lettek volna, egy levél sem zördült meg, hanem zöld fényben égő szemeiket a közalgókra meresztve, minden bokrot, minden mélyedést felhasználtak, hogy magukat elrejtsék, s nagyokat nyulva, szöktek egyik természet kunyhótól a másikig, s ennek fakó sárgás oldalaihoz úgy odalapultak, hogy színezetük szinte egybeolvadt emezekével.

Mennél jobban közelgett a két könnyülabu állat, az oroszlánok teste annál idegesebben reszketett. Minden izmuk, minden idegük vonaglott az ébredő vérszomjtól, s az aczélos körmök ki-kimeredtek, be-behuzódtak s bojtos farkukat idegesen, csendesesen csóváltgatták.

Egyszerre a nő-oroszlán eltűnt a hím mellől. Tsakraa magas rejtekhelyéről jól látta, a mint a nagy félkörben a cserjésbe huzódva - kigyóként kuszott előre, hogy az Oryxoknak háta mögé kerüljön, s így egyiket a hím körmei közé hajtva, a másikat meg ő ejthesse prédául.

Nagy feje, villogó szemei fel-felmerültek a magas fű közül, a hím pedig, minél inkább közeledtek, annál jobban behúzódott a természet halom árnyékába és sörényének minden szála ingott, berzengett. Fülelve lesett, hallgatódzott a közelgő dobogásra... és midőn a két Oryx már csak két-három öltre lehetett - farkát idegesen csóválva felegyenesedett s megnyult testtel szökött előre.

Egyetlen egy ugrással a hím hátán teremve, rántotta a földre, s egy talpcsapással eltörve a nyakgerinczét, egyetlenegy harapással átharapta a nyakát és a tehénnel mit sem törődve, dühös, jóleső morgással szívta, nyalta a bugyborékoló vért...

Minden más Antilopfaj hanyatt-homlok rohanva menekült volna tova. De nem így az Oryx! Az első perczekben szoborrá bénult ugyan, de azután, mint a villám, vak dühvel és előre szegzett szarvakkal rohant a gőzölgő vér habzsolásába elmerült állatkirályra és három lábánál hosszabb tühegyes szarvait oldalába meríté.

Iszonyatos bődülés, légrázkódtató fájdalomordítás harsant fel és a felszökő oroszlánt megint egy újabb döfés találta, hogy felhemperedett és ez oly gyors egymásutánban ismétlődött, hogy Tsakraa jóformán alig látott a küzdelemből valamit.

Hímjének panaszos ordításaira öles szökésekkel rohant elő a nőoroszlán, s egyetlen talpcsapással leütötte az Oryx-tehenet - és ráállva, mély győzelemordítása menydörgött végig a lapályon.

Azután apró, macskaforma szökelléssel hímjéhez ment, mely mozdulatlanul hevert a zsákmány mellett.

Sokáig nyugtalanul morogva, szimatolva járta köröskörül, majd meg-megállva, hörgő, kurrogó, rövid bődüléseket hallatott. Mikor ezekre nem felelt, nyalogatni s nagy fejével döfölgetni kezdte és mikor ezekre se mozdult, türelmetlen, haragos morgással néhányszor sebesen köröskörül futkosott, majd megint mellé szökve, fejét hizelegve sörényes nyakához dörzsölte, s orrával döfölgetni, emelgetni kezdte hímjének hatalmas, sörényes fejét, de ez nem mozdult, hanem lankadtan, erőtlenül mindannyiszor visszaesett.

Ekkor vad dühvel nyargalta köröskörül s ordított, bögött, hogy a lég, a föld reszkedett bele. Szikrázó szemeit köröskörül jártatta a sikon, valami élő ellenséget keresve, hogy dühét kitölthesse és koronkint panaszos, fájdalmas nyávogásban tört ki.”

Tsakraa mozdulni, de még lélekzeni se mert buvhelyén.

Szerencséjére két kafferbivaly czammogott elő egyszerre a lapályt szegélyező távoli erdőszél bokrai közül - és az oroszlán most ezekre rontott szertelen dühében.

Erre Tsakraa egész bátran leereszkedett a fáról, tudva, hogy az oroszlán egyhamar nem tér vissza.

Ott feküdt az állatkirály vérében uszva. Oldalát át- és átjárták a hosszú, hegyes szarvak, szügyébe pedig bele volt törve az Oryx-tehén mind a két szarva, a mi akkor történhetett, midőn a nőoroszlán leütötte - ez aztán egyszerre megölte a hatalmas állatkirályt.

A szárnyasvilág Proteusza.

Kár, hogy a régi görögök és rómaiak előtt Amerika a „terra incognita” volt, különben ez igénytelen, szürkés-barna köntösű madárkát bizonyosan Proteusz szentelt madarává avatták volna, a minthogy szentelt madara volt Jupiternek a sas, Junónak a páva, Vénusznak a galamb.

Bohócza, de egyuttal andalítóan édes énekese az amerikai tropikus őserdőknek! Ruházata fakó; a végtelen őserdők s az izzó tropikus nap nem adtak neki csillogó mezt, mint az itt lakó szárnyasok legtöbbjének. A szivárvány minden színében játszó orchideák, passiflórák és kaktuszok virágai mellett, csak egy elszáradt, barnás, odahullott falevélnek tűnik fel, mit egy kóbor szellő hullatott e vakító környezetbe.

De az az áldott, jóságos természet, mely minden, még a legcsekélyebb teremtményét is szerető anyaként dédelgeti, asztalt terít neki, ágyat bont, a csillogó tollruha helyett adott neki oly tulajdonságokat, mik magasan fölébe emelik a ragyogó tollu tropikus lakóknak; adott neki gazdag változatú, lágy hangot, bűbájos éneket, játszi kedélyt, széles jó kedvet s oly utánzási tehetséget, mely bámulatba ejti úgy a természetbuvárt, mint a laikust egyaránt; a madár-ismerőt és kedvelőt pedig exaltációba hozza még csak nevének említése is.

Az Egyesült-Államok 40. szél. fokától délre - egész Mexikóig elterülő áthatolhatlan őserdőkkel, ligetekkel, bokrokkal beszórt tengerpartok, ültetvények vagy cserjés liánosok vagy pamutfás savannák kedvencz tartózkodási helyei a mi dalnokunknak, az amerikai csufoló rigónak (*Mimus polyglottus*), a mint a természetrajz nevezi. Ez a tropikus erdők csalogánya; de nem az a méla, párját vesztett tört-, vagy fájószívű dalnok ő, ki akkor is sir, mikor nevetni akar, hanem egy játszi, pajzán kedvű kóborló troubadour, kinek egész élete nemcsak dal, hanem táncz, tréfa, bohóskodás - meg a szerelem!

Beszól, betekint minden fa és bokor zöld kebelébe, a liánok, gobeák szövedékeibe harsogó dallal, trillákkal, belebug a fenyvesek koronáin zugó szélbe, hálahimnusz zeng a százados cser vagy jávor ágcsarnokai közt, mámorító bordalt, tüzest, gyújtót a csobogó forrásnál, vigat, örvendezőt egy édes bogyókkal rakott bokron, andalítót, költőit egy orchidea vagy passiflora szindus virágainál, a milyen a környezet, neki minden bokor, minden fa korcsma, hangversenyterem, hol örökös a dal, táncz s muzsika.

A mi erdőink mélék, hallgatagok; az őserdő él, minden fája, minden porcikája lüktet, lármáz; a mi erdőink hangja csak egy méla, elvesző akkord, egy lármás hangversenyben.

Ott megvan minden fának, minden bokornak a maga lármás, kiabáló, veszekedő, kurrogó, süvöltő lakója éjjel úgy, mint nappal; csak mikor a tropikus nap már a zenithen izzik, akkor van csend, nyugalom az őserdő homályos, össze-vissza kuszó, fonódó, tekerődő aranyzöldesbe játszó lomblabirintusában. Ilyenkor a kajmán a part aláhajló náдай és sásai közt nyújtózik, a papagájok a magas fák hűsében bóbiskolnak, a jaguár, puma a csalitok alá furva magát, gőzölgő nyitott torkát a föld hűvös páráival enyhíti.

De dalnokunk nem lusta kreol, ki függőágyában hintázik, nem elhízott ültetvényes, ki a négerlányok legyezői alatt szuszog, vagy horkol, hanem fittyet hányva az égető napnak, az őserdő aranyzöld homályában ágról-ágra szökell és trillázgatva, azon töri fejét, kire ijeszsen rá, kiket csaljon meg? Pedig már a nap első sugarainál, az első vérpiros csiknál keleten, elkezd bohóskodásait, csalogatásait.

Megcsalja a fák fölött keringő, vöröslábu ölyvet, a mint az prédára vadászgatva, kering széles körökben, a fehérfejű, nagy, barna sas kiáltását utánozva, mire a vöröslábu ölyv szárnyait

összecsapva, mint a földobott kő, hull alá a fák védő sűrűségébe; szétugraszt egy békés, épen egy vad narancsfán csemegéző selyemmajom-családot, a jaguár kurrogó torokhangját utánozva, midőn zsákmányolni jár; eszeveszetten ugranak szét, hull az apró, kis kesernyés narancs jobbra-balra, ők meg föl, egészen a fák sudarára, a tetejébe, mert a jaguár ép oly ügyesen föl tud mászni, mint ők a vadnarancsfára s oly ügyesen szedi le őket, mint ők a narancsokat; erre, mintha csak egy jóízűt nevetne, utánozza a lazurszajkó kerregő, nevető kiáltását, mire sivitva rebbenek szét a hilguerok és monjiták, az őserdők torkos verebeinek csapatjai az édesbogyóju kék málnabokrokról, mert e nevető kékruhás tyrann a legvérengzőbb gyilkos, egy-két monjitánál meg sem áll; erre ő maga száll a bokrokra, hosszú farkát billegtetve, szigorú szemlét tart, egy-két édes bogyót bekapva, férgecskék és levelészek után néz, mert azok a tolvajok a javát már mind letorkoskodták, nagy ideje volt rájuk rezzenteni, mert bizony semmi sem maradt volna; szemlét végezve, a földre száll s ott váratlan razziákat tart a belopódzó vékony nap-sugárkákban fürdő apró hernyócskáknál, lepkeknél és báboknál, nagyokat ugrálva bukdos, azután zeg-zugos repüléssel a magas jávor fák ágaira száll, ott szökdel erre-arra, nem nyugodva! Csipp, csipp, krrrr! Hát ez mi? Megáll, fülel! Megint csak a halk csipogás, csipp, csipp, krrrr! Megfeszített figyelemmel néz erre-arra, egyszerre azután a kékszarka hívó hangját utánozza! Erre megzörren a jávor egyik nagyobb kinyuló ágának sűrű levélbokréta, csipogás, csiripolás, zörgés-börgés hallatszik, fészkelődő vergőlődéssel; a sűrű levélbokréta közül öt-hat helyen, zöldes pelyhű, nagyszemű buksi fejecskék kandikálnak ki s csipogva tátogatják széles, sárga szájacskáikat.

„Aha, megvagytok hát, tudtam, hogy eláruljátok magatokat” s mintha csak ezt mondaná e százhangú Proteusz, a fészek szélére áll, mire a kékszarka éhes, eledellel hazatérő anyjukat váró fiókái, megrettenve huzzák össze magukat a téres fészek pelyhes ölébe!! De ő, dalnokunk, nem vérszomjas kannibál! Barátságosan pillant a kicsinyekre, össze-vissza nézi, forgatja őket csőrével, azután a fészek széleit huzogatja, vizsgálja, mintha csak a jóságát, czélszerűségét akarná megpróbálni; a kicsinyek még jobban félnek, összebujnak, lassan, szepegve csicseregnek; erre, hogy felbátorítsa őket, megint az anyának hívó hangját utánozza! A kicsinyek megint örvendve a fészek szélére rebbenek: „Mégis itt van a mama!” Körülnéznek: „Nincs itt még se, nem látjuk; csak ez az idegen bácsi”...

Mikor mindent apróra összenézett, megforgatott, - akár csak egy gondos nagymama, a ki a kicsike unokát nézi meg, jól és tisztában van-e hagyva - lelibben a fészek széléről és a már egy kicsit nekibátorodott bámuló kicsinyeknek egy édes lágyhangú dalt döngicsél, - akár csak egy édes, álmatag bölcsődal - álomba ringató édes trillákkal és andalító futamokkal; erre a kicsikék megint összebujnak, ő pedig tovaszáll zeg-zugos, hol egyenes, hol haránt, sebes libbenésekkel, e közben meglátva egy kinyuló ágon sütkérésző apró szürke evet-családot, éles, rekedt hangon kezd vijjogni, krákogni, mire azok eszeveszetten surrannak vissza a sűrű lomb közé, remegve, félve, hogy jön a feketefeju héja.

Nem unja meg a csalogatást, bohóskodást egész nap; akár eszik, akár pihen, mindig csak az éneken, a bolondozáson jár az esze.

Nemcsak tollas pajtásait, vagy négylábu lakótársait ülteti fel ámitó hangjaival, hanem sokszor az utvesztett, a végtelen erdők nyomtalan labirintusaiba tévedt utasok is felülnek s kóvályognak össze-vissza napokig a csalóka hang után...

Audubon után közöljük röviden az alábbiakat: „Egy nem rég megtelepült farmer vadászatgatva, letért vagy letévedt az ösvényről s a vad üzésében elfeledte, hogy a fák kérgén itt-ott jegyzéseket tegyen. Sokáig tévelygett s az éjt egy fa tetején töltve, napfölkeltkor ujult erővel akarta az utat keresni! Már majd fél nap telt el a másodikból. A rengeteg oly kétségbeesetten egyforma mindenütt, hogy sokszor csak akkor vette észre, hogy folyton egy helyütt, egy nagy kört jár be, mikor már háromszor-négyszer egy helyre tért vissza! „Már a harmadik napot

töltöttem e kétségbeeső helyzetben, ruhám rongyokban lógott, porom alig két lövésnyi volt, mert ellődöztem kétségbeesésemben, remélve, hogy így ellenségre vagy jóbarátra találok! Lábam roskadozott, arcom vérzett; kétségbeesésemben már csak a halált láttam, mint szabadtót. Itt fogok elporladni, gondolám, - beszél maga az eltévedt - a gyümölcs és bogyók nem igen ujtották föl lankadt erőmet, mert élelmem egy szemig elfogyott... A lázas kétségbeesés és egy neme az örülésnek készített, sarkantyuzott, előre, előre, hátha!... Már jóformán összefolyt előttem minden, lábam roskadozott, mellem sipolt, de csak mentem, gázoltam tántorogva össze-vissza! Egyszerre - mintha egy villamfolyam árama járt volna át - rezzentem össze: fejszecsapkodást hallottam! Szivem hevesen vert, egy örömsikoly tört elő ziháló mellemből; mert világosan hallottam a fejszecsapást, a faforgácsok recsegő pattogását. Nem is igen messze volt tőlem; mintha azokon a sárga virágú szömörcefákon túl hangzanék! Feledve mindent, törtem magamat a hang felé! A hangok el-elháltak, ismétlődtek hosszabb szünetekben! Csak akkor fogott el a kétségbeesés, mikor roskadozó lábaimon összejártam a környéket; csend - semmi emberi lény, nyom még kevésbé! Egyszerre egy kis harangocska távoli csengése ringott felém! „Telep, telep - rebegém, - van itt.” A harangocska hangja távolról, lassan ringva, hátam mögül hallatszott. Összeszedve magamat, mentem, támolyogva, reménynyel szivemben, magamban az „Ave”-t imádkozva. Egy kis patakon gázoltam át, mindenfelől a fehér virágú dogwood és az óriási hickory-fák vettek körül: „Első utam a kis templom lesz, hála neked jó Isten”, rebegém, ki kivezetsz, megváltasz kis harangod szavával e rengetegből!” E pillanatban - távoli óraütés hangzott: megolvastam, négyszer hallottam; olyan sajátságos lágyan hangzott, de mégis óraütés volt. Törtettem arra egyenesen, életkedvem újra visszatért s visszatért szivembe a remény! A sok kuszó, összefonódott lián, goba közt alig tudtam haladni, alig volt erőm, hogy vadászkesemmel egy kis tért vagdossak e szövevény közt. Egy helyütt pláne akárcsak egy sűrűn szőtt szőnyeg függött alá a fákról az ezerféle inda, összebogozva, újra gyökeret verve a földön, körülölelve a cserjéket, dőlő fákat, ágakat, oly sűrűn, erősen, hogy kétségbeesve álltam meg ez eleven függöny előtt.

De egy érczfalon is keresztül törtem volna, mert közvetlen közelemben szekérnyikorgás, fütty, ostorpattogás hallatszott, mintha az ökröket nógatnák... „Hollá, emberek, hej! segítsetek!” kiáltám tele torokkal s valóságos dühvel szaggattam, téptem a szövevényt, felriasztva ezernyi madarat, lepkét a rángatással és cibálással! Macskanyávogás, kotkodácsolás, galambbugás, kukorikolás, fütty, megint ostorpattogás, kerregés hallatszott, én pedig kétségbeesetten, mint egy öklelő vad - fejemet, kezeimet előre feszítve rohantam és törtem át a szövedéket és övig estem egy bűzös-nyálkás mocsárba! Az önfentartás ösztöne vánszorogtatott ki a tulsó tisztásra. Sehol semmi... Elöttem kezdett minden összefolyni, összezavarodni, erőm megtört, lerogytam, mind e hangok csak káprázat, a közeli végkimerülés hallucinációi voltak, sehol semmi??? Még emlékezem, hogy ezután egy csodaszép, lágy, ezüstcsengésű halk ének csendült meg, minő a szerafofok zenéje, minő a megnyílt menny éneke, a lágy andalító trillák, valami megnevezhetlen, álmos, fátag, kéjes zsibbadásba ejtettek, a kétségbeesést fásultság, valami megnevezhetlen tompító gyönyör, kéjes érzés váltotta föl, mintha az édes hangok megbüvöltek volna; fölnéztem, nem messze tőlem egy barna, fehérhasu, hosszú farku, karcsu termetű madárka ült egy ágon, hosszú farkát billegtetve, énekelt oly csodaszépen... többre nem emlékszem... mire magamhoz tértem, egy indus wigwamban találtam magamat... Ott mondták, hogy az erdő fiait találtak reám, mikor elmondtam élményeimet, az asszonyok kezeit csapdosták össze és nevettek; sokakat megcsalt már az „Jua-ki-roock”, így nevezik őket a csufoló madarat.”

A mit itt elmondtam, nem mese, még kevésbé tulzás vagy nagyítás. A leghiresebb természet-tudósok, a legfáradhatatlanabb természetbuvárok megerősítik az elmondottakat!

A csufoló rigó természete hasonlít egy pajzán, fejét mindig uj és uj csinyen törő gyermekhez: vig, jókedvű, könnyelmű, virgoncz állat; napkeltétől dalol napnyugtáig, sőt a holdfényes

éjeken is megcsendül tündéri dala nem egyszer! Kóborló, vándorló teremtes s mindannyinak természete a szerint a vidék szerint változik, a hol lakik! A megtestesült kíváncsiság, minden lyuk, minden ág, minden hang, zöreje, ének, mozgás felkelti figyelmét s az a bámulatos tanulmányosság és kitűnő, hajlékony és alkalmas hangszervezete képessé teszi, hogy a hallott hangot, legyen az bármi, csak hangterjedelmét és erejét meg ne haladja, élethűen utánozza! Ma itt - holnap ott, - végtelen térségeket kóborol össze, különösen párosodás és költés idején! Gyümölcsösök, ültetvények, telepek körül is lebzsel, vigyáz, figyel, kíváncsiskodik - és utánzói passzióból minden hangot felfog és eltanul; innen van azután, ha az eltévedt vándor az ember nem lakta rengetegben fejszecsapást, haragszót, óraütést s a homokos, víznélküli, fás fenyérek forráslocsogást és evezőcsapkodást hall.

A szerelem bűbajos korszakában ép oly érdekes, mint egész évi, farsangoló kedvében; mihelyt a párosodás megkezdődik, eltekintve a hímek párviadalától, mindegyik még azon is iparkodik, hogy a nőcskének, mely a hímől csak színeinek fakósága és határozatlansága által különbözik, ő tessék meg! Mindegyik hím a virágos s az alacsony ágacsokán ülő és figyelő nőcske előtt természetnek karcsúságát, tollazatának fényét, szépségét s mozdulatainak báját és könnyedségét iparkodik - a többieké felett - kitüntetni, hogy ő legyen a választott.

A földön nagyokat huppanva ugrálnak, szárnyaikat leeresztve, széles hosszú farkukat majd legyezőszerűleg oldalra, föl s alá szétterjesztik, tánczolnak, zeg-zugos harántos repüléssel kóvályognak, majd szájukba vesznek egy-egy elhullott, hosszú, végén kis bokrétás vagy pelyhes fűszálat s ezt magasan tartva, mindenféle komikus ugrándozást, mozdulatot s tánczot visznek véghez.

A táncz végeztével következik a „dalnok-verseny”. Körülülük a nőcskéket s mindegyik a legelbájolóbb dalait, legédesebb futamait éneklivel, tüzzel, édesen, andalítóan; a dalok után pedig ki mit tud, mindenféle hangot utánozva, kerczegnek, harangoznak, kukorikolnak, rőfögnek, gágognak, csengetnek, ümmögnek, kerregnek, nevetnek stb. Több utazó, különösen Scater dr. buvár állítja, hogy valami édesebb, hasonlíthatatlanul elragadóbb éneket nem hallott, mint egy ilyen csufoló rigó szerelmi énekversenyt!

A verseny végezte után, mindegyik nőcske boldogítja a győztest szerelmével, s a boldog pár elkezd a fészeképítést, közösen dolgozva, valami sűrű lombu fa sudarán, gyenge hajlékony ágacsokból és fűből, kibélelve jó puhára állati szőr vagy növényi hely- és pamuttal. A nőcske 5-6 halványzöld alapu, barnafoltos tojást rak, s ezeket 22-25 napig üli; ez alatt a hím a legédesebb dallal s mindenféle bohósággal gyönyörködteti s eteti, éppugy, mint később mindkét nem a kicsinyeket, édes, leves gyümölcsök, bogyók, férgek, kukacok, lepkék s bábokkal stb.

Joggal nevezik Audubon, Wilson, Wallace, Sclater dr., Gerhardt stb. természettudósok az énekesek királyának, mert vajmi kevés énekes áll föllette még énekesben, sőt az amerikai kontinens egyik énekes se mulja őt felül! Megjegyezzük, hogy nem általánosságban beszélünk, mert a Sáhma, Fuvolász, Beo és Poë, szintén versenyezhetnek e címért, még pedig sikerrel; csakis a rokonfajok és amerikai kontinens éneklőit értjük!

Mint kalit- és szobamadár a legháladosabb és a legmelegebben ajánlható! Tartása könnyű, nem kényes és finnyás, hanem jó ápolás mellett 15-25 évig él a kalitban.

Legjobban bizonyít ez állításunk mellett az óriási behozatal. Európába évenként minimo calculo 6,000 drb csufoló rigó hím, 3-4,000 nő hozatik s a kereslet e mellett mégis élénk és nem soká vendége a piacnak, mert elkapkodják.

Nekem a legkedvesebb madaraim egyike! Már évek óta tartok többet, sőt sikerrel tenyésztettem is, mi rendesen sikerül - akár csak a kanárinál - ha egy párt teszünk össze!

A fent leírtakat - megvallo - mielőtt e madarat tartottam, túlzásnak hittem, különösen utánozképességét; de tapasztalataink, melyeket részint én, részint nagybátyám tettünk, feltétlen hiveivé tettek e tündérhangu dalnoknak.

Az eddig kapott himek mind egyforma színűek voltak, csakis az árnyalat volt az öregeknél sötétebb; egy öreg csufoló rigó him felül farka végeig sötétbarna, vállain egy sor vékony, szárnya közepén vastag fehér folttal; hasa, torka, melle, minél öregebb, annál hófehérebb, a fiataloknál homályosabb; a nő sokkal kisebb és színei fakóbbak, világosabbak, a fehér folt nagyon keskeny; alakja hosszú, karcsu, magas lábakkal; farka tulhosszu, mozgékony, legyezőszerű állással; ha kiterjeszti, két oldalán 3-3 fehér tollal, mi kiterjesztve igen szép a sötétbarna középpel. Vannak egyes színeltérések is, például a begy barna foltokkal, kissé sárgás.

Sok természettudós mint jellemző sajátyságot említi, hogy nagyon vad természetű s ezt hátrányul rója föl, hogy veri, vágja, csapkodja magát a kalitkához s a sodronyokhoz s nem igen lehet megszelidíteni.

Merőben tagadom ezt! Kezelésem alatt legalább eddig 150-180-nál több állott, ezek közt fele nő! Igaz, hogy első időben a madarak nagyon vadak és neszesek voltak! De a legvadabb és legvergődőbb példány is, egy hét alatt, röpködés és vergődés nélkül eltűrte, ha vizet, étet és homokot kapott; csakis annyi jelét adta féltékenységének, hogy az alsó fűcskáról a kalitnak legfelső fájára szállott, de minden rohamosság nélkül.

8-10 nap múlva megmaradt az alsó fűcskán s kevéssel azután, még a kezemben lévő, félig benyújtott vályucskából kapkodta ki az étet.

E tapasztalást tettem majd minden lágyétkünél: rigó- és csalogányfajnál; eddig e fajok vad, vergődő állatok hírében állottak, pedig mondhatom, hogy ép e fajok szelidülnek legelőbb és legjobban; természetes a velük való bánásmód lassu, könnyed mozgást követel, nem pedig élénk hadonászást és csapkodást.

Késő tavasszal és egész nyáron kifüggesztettem őket a szabad légre, magam pedig a verandára nyíló szobában dolgoztam! Egyik a másik után énekelt, hogy letettem tollamat s önfeledten szívtam magamba az édes hangok árját, melyeknek elbűvölő, gazdag dallamát, édességét s kimondhatlan lágyságát leírni nem lehet!! Hallani, csodálni és gyönyörködni lehet csak énekükben s csodálatos hang- és énekanyag áll rendelkezésükre; soha egyformán nem énekel egyik sem; minden éneke más-más, mindig új változat, új báj és édesség s az évekkel finomul a hang, a koloratura! Nem meglepő, csodaszép-e az, midőn a hold fénye bevilágítja szobáinkat, félszenderegve várjuk az álmod; minden olyan regés, olyan fantasztikus s egyszerre egy halk, álomszerű hang csendül meg, mintha üvegharangokat rázna künn a szél, mintha az ezüst halk csengése rengne ábrándosan, lágyan a titokteljes félhomályban; oly varázsos, oly elbűvölően andalító ilyenkor éneke, hogy szinte a távoli regevilágban képzelet magát a hallgató, a tündérek dalát hallgatva!!

E mellett szorgalmasan énekel; dala az egész évben cseng, csakis augusztus és januárban nem; akkor vedlik; nem mint a mi fülemilénk, mely az év bizonyos szakában énekel rövid ideig!!

Én nem tudok másként, csak a legnagyobb elragadtatás hangján írni róla; s ezt megérdemli teljesen! Igaz, de ez csak észbeli tehetségét mutatja, hogyha helyet változtat, az idegen környezetben, míg meg nem szokik, hallgat, kissé vad lesz és nyugtalan; de ez minden madárnál, még az annyira otthonos kanárinál is többé-kevésbé előfordul; de azután újra az az édes, tündérdalu dalos lesz, mint volt!

Jegyzeteim közt sok érdekesre akadtam róla, álljon itt a sok közül:

Falun voltam, oda is velem jöttek; egy délután az ölyv rekedt kiáltását hallottuk az udvaron; néném csirkéit féltve, kifutottunk, de azok nyugodtan kaparásztak; jobbra-balra nézegettünk, sehol semmi! Egyszerre macskanyávogás, galambbúgás hallatszott, utána fecskecsicsérgés, sárgarigófütty, furulyaszó, kutgémnyikorgás és oly éles kotkodácsolás, hogy a kaparászó tyukok is mind figyelni kezdtek! Ekkor vettük észre, hogy az egyik csufoló rigó móríkálni kezd, mint a gerle! Egy más alkalommal pedig a kolomp hangját, czinke-cserregést, verébsiripolást utánzott, sőt még azt a vékonyszemű láncz-csörgést is, a mivel az ökrök a jászolhoz vannak kötve, oly természetűen utánozta, hogy csak bámulni tudtunk a hasonlatosságon! Estefelé pedig a fejést; ezt pláne többen egyszerre csinálták: az a sustorgó, pattogó ütemes locsogás, mint mikor a tehén tögyéből a félig telt edénybe zuhog a kifejt tejsugar, olyan természetű volt, hogy a tejet behozó mindenek majd kiejtette kezéből a telt dézsát.

Volt alkalmam öreget, fiatalot látni s tartani, sőt magam is neveltem többeket.

E madár szaporasága bámulatos. Két törzspártól, - egy pár évenként, a szabadban 5-7 tojást rakva költ háromszor, a fogságban gondos ápolás mellett kétszer 3-4-et nyertem öt év alatt, a fiatalokat szinte párosítva 190 darabot, miket részint ajándékozás, részint eladás által értékesítettem.

Itt a madárbarátokat, különösen a tenyésztőket figyelmeztetem, hogy nagyon kifizeti magát a költetés, mert a csufoló rigónak mindig van jó piaca. És itt több nagyhirű természetudósra kell - bár sajnálattal - ellentmondanom, mert a fogságban született fiatal hímek, különösen a szintén fogságban született szülőktől származók, korántsem oly elbűvölő énekesek, minők a szabadon fogottak. Ezt volt alkalmam sokszorosan, nem egy vagy tiznél, hanem százaknál tapasztalni. Pedig Sclater dr., Russ dr., Reichenov, Breke, Lindt azt állítják, hogy a vadon fogottak énekével minden árnyalatban egyforma a fölnevelteké. Igaz, hogy énekük alapján egyforma, az a különös, elragadó édességű, gazdag változatú ének ezeké is, de mégis hiányzik az az ugynevezett tulfinom, szívhez szóló, mély lágyság, a vibráló, édes rezgés és az a költői változatosság, az az üde frissesség és mesterkéletlen zománcz.

Nálam rendszeren, a közönséges lágyétek-keveréket kapják, hetenkint 2-3-szor földiszítve egy pár lisztféreggel s olykor egy-egy darabka édes levesgyümölcs, mi nekik ünnep; ezen a napon énekükben önmagukat igyekeznek fölülmulni! Rendszeren május végén költtettem őket, beadva hosszú, szálas, félszáraz ruganyos fűvet a kalitba nekik, hársháncs, áloe-rost, lószőr, pehely és vattát eleget s ebből ők, a térs kalit szögletében elhelyezett ágon művészien szép, gömbölyű, tágas fészket csináltak; a hím itt is ragyogtatta fentírt tulajdonságait, bohóskodott, ugrált, de azért a nővel oly szorgalmasan dolgozott, hogy a fészkek 3 nap alatt kész volt. A nő naponként, - reggel 6 és 7 óra között négy, csak az egész öt év alatt 4-szer tojt öt tojást. A kicsinyeket a föntírt ételekkel táplálták mindketten szorgalmasan, de ilyenkor szükséges mégis, hogy az ember adjon mindennap jócskán lisztférget, édes levesgyümölcsöt, hogy a kicsinyek életerősek legyenek, az ily tartás mellett öt év alatt 3-szor történt az ujszülöttek között halálozás; egy alkalommal egy fészekben kettő, azután egy; ennek okát nem tudom adni, miért.

Minden madárbarátnak melegen ajánljuk e fajt, mert a bűbajos énekű dalnok ezerszeres kamattal fizeti vissza a kiadást, melyet vételénél tettünk; sok keserű órát, nyomott kedélyhangulatot, borus érzést üz el édes hangjával, annak pedig, a ki gyermektelen, vagy éppen epés, unatkozó kedélyű, valóságos áldás. Elmondhatjuk, hogy jó szelleme s valóságos kedvörző és kedvtartó Larese és Penatése annak a háznak, a hol van.

Vadászképek.

Deres, hideg hajnali szellő suhan át az őszi természetén s fenséges csend, a nyugalom megkapó fensége borong a még setét, sziklaövezte rengetegen. A fenyők koronái között zugó szellő bus sóhajtása beleolvad a lombos fák zizegő zörrenésébe s a mily halk sóhajjal támad, oly halk sóhajjal hal el. A fogyó hold vékony sarlója élesen válik el a setét égkárpittól; fénylik, de nem világít s a fekete homályba vesző erdőszélen, a völgytorkokban ide-oda suhanó kísértet-phantomokként lebegnek a szürke ködgomolyok.

A keleti ég halvány derengését most szürkülő félhomály követi s egyszerre érkezik meg vele a távol ködeibe vesző hegyormok éles reggeli szele s átzug, átsüvölt panaszos zugással a fák sudarain, halk pergéssel kapkodva le a sárgulni kezdő leveleket...

Azután megint méla csend!

De a derengő világosság megtöri e hallgatag varázst. Fürge veresbegyecskek reggeli csipege, majd az ébredező pintyek egyes elejtett daltöredékei költögetik a még szunnyadó visszhangot.

A már gyérülő, de arany és rézvörös színben piruló bütykös jávor-szil lombjai közül a biborpiros bogyók egész raja lepi meg a vendégszerető galyakat. A mohó csipdesés és ugrálásban, mint hulló vércseppek potyognak a biborszínű bogyók alá a bársony zöld mohra.

Lángolóbb s fénylőbb lesz a keleti láthatár szélén derengő csíkocskák, a hold ezüst sarlója, a csillagok reszkető világával... már-már alig látszik a csodatisztán, átlátszó korány rózsaszín lehében. Majd egészen biborlepelbe burkolódzik, melyből az arany sugarak sugárkévéje lánghatva tör elő s a le-letűző aranynylaktól a fenyér- és harasztfedett talaj harmattal, ködpárával hintett füvei az őszi pókok összevissza szőtt hálójával ragyogó ezüst fényben fürdenek.

Egy komor zöld fenyőcsoport homályából, kényesen szedve lábait, halkan lépdél elő a csillogó harmatot siró bokrok közül a karcsu őzbakocskák szelid nőstényével. Majd bizalmasan lehajolva, itt-ott egy nedves fűszálra csipegetve legelgetnek, de sohasem alvó éberséggel emeli fel-fel fejét mindkettő, szaglálva, szimatolva a szelet, hallgatva a madárdaltól tarkított visszhangot s lombsuhogást és mohó tekintettel mélyednek a zöld homályba. A gyanakodó bak soká marad ez állásban magasra emelt, kémlelő fejével, míg a gyanutlanabb nőstény, himje örökösében bizva, szorosan ehhez simulva, egy-egy rügyszál ágacskához kap s tépi le halk zörrenéssel s apró harapdálásokkal rácsálja feketén szegélyezett szájacskájával. Rubinként mosolyognak a piros bogyócskák e kis ágacskán s még egy-két kései másodvirág is fehérlik a zöld levelek közül.

Sok és ennél még megragadóbb erdei képeket láthat és figyelhet meg a vadász, kit ezek aztán úgy odabilincselnek a szabad természethez, hogy fárasztónak, büntetésnek tartja a városbani tartózkodást. Persze, a városi ember azt se tudja elképzelni, mint képes valaki egy-egy nyúl után az erdőszélen, vagy benn a rengetegben éjeken és órákon át - szobormozdulatlanságban elleselkedni abban a néma magányban?

Dehogy magány, dehogy néma az! Él, piheg éjente is az erdő! Mert a teli holdtól megvilágított rengetegen, mint egymást érő nehéz fohások suhannak végig az éji szellő fuvalmai. Az éjjeli virágok körül, a hova a hold ezüst sugarai belopódzkodnak, egymást érik a nagy, éjjeli pillangók, a pávaszemek; a fű és bokrok közül Szentjánosbogárkák villognak, szállnak a homályban, mint a mesebeli erdei gnómok lámpáskái s a megezüstözött faderekek mohpárnáján rovarok szaladgálnak. Zajtalan repüléssel, árnyként suhan egy-egy bagoly végig az erdőszélen, le-lecsapva a vigyázatlan egérkére vagy ciczkányra, melyek a gabonaföldek szélein ke-

resgélnek, honnan a fogoly- s fürjfiókák csipogása hallik. Majd megszólal egy-egy szerelmes ünnő s kurta, rekedt rigyetéssel hivatgatja párját, mely neki a távolból folyton közeledve válaszol. E nehézkes duóba belevág egy-egy éjjeli prédára induló róka is s éles, gyors egymásutánban nyafog a szemközti hegyoldalról, az egész tájat beharangozva vele s elhallgattatja a bak és az ünnő hivatgatását. Mély kondulással harsan fel az erdő mélyéből a hímszarvas tülekedő ordítása s egy-két oktávával mélyebben felelnek neki a kihívott vetélytársak, távolságtompította hangokon. Baljóslatún vegyül közék a baglyok rikoltó kaczagása s hosszan, fájdalmasan sivít fel az éjjeli ölyv is. Néha a messze távolból sajátságos, ismeretlen hangok csendülnek fel, miket a legtapasztaltabb vadász sem ismer s el-el-tünődik rajta, mik lehetnek azok? s mintha maga a hegyoldalak visszhangja is erről gondolkodnék - csak később, jó hosszú szünet múlva ismétli többszörösen...

Halk, szomorú hangok töredeznek alá a magasból, néha-néha éles gágogás; a messzeségből alig hallhatóan hoz egy-egy töredéket a béka-brekegésből a kósza éjjeli szellő. A távoli mocsár felé törekednek a magasan húzó éji vándorok is s a szomorú pityegés és gágogás mindig messzebb-messzebből hangzik s végkép elfojtja az erdő mélyéből feltörő éles malaczsivítás, melyet nyomon követnek az anya és a vén kan tompa, mérges rőfögései.

Leshelyén csendesen megvonva magát, meg-meglophatja a vadász még a szemes, ravasz rókaanyát is, a mint ez az erdőszélen, a hol egy-két vihardöntötte fatörzs nyulik el a tisztáson, fiait tanítja a nyulvadászatra. Előbb az anya lapul a törzsre s azután le-leszökik kisebb-nagyobb távolságra. Követik ezt a fiatalok is, miközben az anya, mint egy pedáns, szigorú professzor, vigyázza fiai minden mozdulatát, morgás, kurrogás s csaholás között igazgatja, kapkodja nyakon az ügyetleneket, többször elpróbáltatva velük a lesugrásokat, míg csak valamennyinél jól nem sikerül.

Az ilyen erdőszéli, vagy a répa- és kukoricaföldek közötti gyepes tisztásokat nagyon szeretik a nyulak is éjjeli játzó- és legelőhelyeikül felkeresni.

Annyira bohók ezek, hogy a passzionátus vadász néha még a lövésről is elfeledkezik. A teli hold fényesen világít s egyszerre, majd minden zaj nélkül, egy árny jelenik meg. Nagy fülei ide-oda mozognak, orra folyton mozog, fel-feláll, fülel, szemlélődik; lassan-lassan előbbre csuszik, egy-egy fűszálba harap, de ostoba pofácskája majd elmered, majd összehúzódik a nagy vigyázattól és aggodalomtól; majd két lábára ülve, megint szemlélődik!

Egyszerre ijedt, villámgyors oldalugrást tesz és egészen meglapul, mert erről-arról mozgó árnyak közelednek a fentebbi tempók között. Erre emez lassan felegyenesedik, mire az ujon jöttek ugranak félre és lapulnak meg ijedten. Ez ijedtségtől emez is megriad s mindannyian újra meglapulnak s csak aggodalmas orrfintorgatással majszolgatnak fülelődvé, míg lassan fel-emelkedve, apró ugrálás, csuszkálással közelednek egymáshoz. Elég, hogy az egyik nagyobb ugorjék, már páni rettegés lepi meg az egész társaságot, mely a legbohókásabb állásokkal és mozdulatokkal legelget, hengerbuczkázik egymással. A vénebb hímek a két lábukra ülve, gyors orrfintorgatás között előlábaikkal egymás felé csapdosnak, makognak, sivitanak, át-ugorják egymást, le-lelapulnak, majd mindannyi belemelegedik a játékba, elszélednek a játszótéren - de azért a legkisebb zörej, egy-egy élesebben odavetődő árnyék bombapattanás-ként ugrasztja szét a társaságot.

Mennyivel mozgalmasabb e csendes képeknél a mocsarak és lápok zizegő nád- és kákabirodalma!

Már messziről hangzik folytonosan a nádi zenér éles, figyelmeztető füttyölése. Ez a mocsárvilág őre. Egész nap portyáz, szállong, mászkál fel-alá a nádszállakon a tájat fürkészve és ha ember, kutya vagy ragadozó madár közeledik, rögtön felhangzik éles, intő kiáltása, figyelmeztető füttye, mire a mocsárvilág összes vadjai és szárnyasai rejtekbe menekülnek. Nincs

érdekesebb kép, mint egy-egy ilyen esetet rejtekből meglapni; de nincs is nehezebb, mert e fürge madár valóságos százszemű Árgus s a legkisebb gyanus jelre azonnal felhangzik éles, intő, csirregő, ismételt, néha elnyújtott, néha gyorsan csettegő füttye. Erre egyszerre megváltozik a mocsárvilág képe!

A renyhélkedő vakvarjúk egészen a redves füzfatorzszekre lapulnak, a kócsagok elsuhanak a nád közé, míg az apró gémek ügyesen a nád és káka aszu-barna színű levélzete közé vonják magukat oly ügyesen, hogy tollazatuk színe egygyé válik a levelek fakó színével. A vízi lencsét és hinárt habzsoló ruczák, vizityukok elbuknak, vagy a nád és káka aláhajló levelei közé sikamlanak; csak széles, egymást keresztül-kasul szelő nyomaik a sűrű vízi növényzet között mutatják a menekülés irányát. A parton sütkérésző vidra, a lyukja előtt rákot, halat csemegéző vizipatkány hangos csobbanással merülnek víz alá s az az előbbi ezerhangu hápogás, csörgés, dobolás, pityegés és pocskálás mintegy varázsütésre megszűnik; csak a nádasvilág ez örökké éber órének füttye harsog folytonosan, gyorsabban, erősebben, a szerint, a mint közeledik vagy távolodik a veszély.

Akkor a legcsodálatosabb ez az ezerhangu hangverseny, ha a mocsár felett a magasban egy-egy réti, vagy fehérfejű halászsas kóvályog. Ilyenkor, mintha ő volna a karmester, ki e hangchaoszt igazgatja, mert a mint lejjebb ereszkedik, vagy felfelé csap, a mocsárvilág szárnyasai a szerint vészthirdetően felsivitanak, vagy örvendező alsóhangokban zajongnak és valamennyinek szeme és összes figyelme állandóan a szédületes magasban méltóságosan uszó hatalmas ragadozóra van irányozva.

Sokáig zug, zajong még a madársereg, feleselve, veszekedve éjjeli nyugvóhelyéért! A közeledő sötétség beálltával egy-egy fokkal folyton csendesül, míg végre, mikor a hold felbukkan ezüstös arczával, megszűnik a lárma is s csak a feltámadó szél zizegteti, hullámoztatja az ingó nádtenger végtelenjét.

A győzhetetlen.

A kelő hold világló fehér fénye átlátszó ezüstös párával lehell be az őserdők lomboságorát. A feltámadó hűvös szellőtől megrezdül az alvó lombtenger és zizegő sóhajtás száll végig a rengetegen.

Az őserdő most kezd ébredezni, mert a szellőlebbenésre feljajdulnak egymásután az Ai sikoltó kiáltásai s a Criangók, Ibijauk hörgő hangjai versenyre kelve a nagy éjjeli baglyok huhogásával; a Tatuk és Armadillok csontpánczéjü zörögnek és mikor másodszor, harmadszor jajdul fel a Whip-poor-Will-madár, akkor már az erdők is lerázzák magukról az álmot és felharsan az az ezerhangu hangchaos, amely recsegés, bömbölés, jajgatás, ordítás, visitozás, sziszegés, hahotázó rőfögés és a sirás ezerféle vegyülete. A léghen fekete kísértetekként óriási denevérek suhannak el, a vampyrok pedig ama nagy dogwood-fát rajozzák körül, melynek fehér virágfüzérein óriási éji pillangók hintálódznak, részegen, megittasodva az ezerféle illattól.

De legmozgékonyabb élet van egy kis üde, édesvizü tó körül, amelyet egyfelől óriási mocsárcyprusok árnyékolnak, másfelől pedig a legbujább és legtarkább növényélet körit.

A forró, tikkasztó nap után a környék egész állatvilága ád itt egymásnak találkozókat. Pocskolás, locsogás, szürcsölés, lafatyolás összekeveredett hangjai teszik zajossá a tópartot. A víz mind hullámszóbb, mint terjengősebb gyűrűket vet s hintálja a mesésen szép Viktória regia másfélöles átmérőjü gömbölyded leveleit, óriási virágait, amelyekben, mint valami rózsaszínű fészekben, kékszárnyu apró kacsák pihennek; krákogó, boszus hangon sivitanak fel a nagy lábú Jaszunák és Psophiák, amelyek éji tanyájukat a nagy leveleken, féllábon állodogálva ütötték fel és most levélről-levéltre ugrálva, pattogó, trombitaszerű hangon adnak kifejezést boszuságuknak. A víz gyűrűzésére, a locsogás, prüsszkölés és szivattyuzás zajára, a mocsárcyprusok rejtekéből, méltóságosan szántva az ezüstös hullámokat, a tó királynője, a hófehér, feketenyaku hattyu jó elő s karminpiros csőre és homloka rubinként fénylik a fehér, ezüstös fényben. Lassu méltósággal, leirhatatlan kecscesel kerüli meg a tavat, azután újra eltűnik árnyas rejtekében, a mocsárcyprusok aláhajló boltozata alatt.

Mind-mind több, mind változatosabb lesz az állatvilág; a sekélyes vízben egy idomtalan, majd tehénagyságu állat hengergőzik; csettegő, jóleső rőfögéssel freckeli a vizet vastag, fekete bőrére, míg rövid, az elefántéhoz hasonló orrmányával a legfurcsább mozgásokat cselekszi. Körülötte ugrándozik s jókedvűen pocskol a vízben bornya, anyjához hasonló, kis, fehér-csikos állatka és prüsszköl. Ez az új világ elefántja, a tapir (*Tapirus americanus*).

Az anya jóízűen ropogatja a vad czukornád és a kövér mocsári növények nedvdus hajtásait; a kis bornyu szopik.

Bár a hold teljes világát árasztja mindenre, az állatsereg még sem veszi észre, hogy egy óriási árny zaj nélkül csuszik a tó felé.

Nagy fejéből - mint páros gyertya, világlanak elő zöldfényü szemei... s egyszerre - olyat ordítva, mint a csattanó mennydörgés - a sürüből kiszökken, s a tapirra veti magát.

Ez a rémület és fájdalom hörgő ordításával bukik térdre a reáomló iszonyu teher alatt, maga alá temetve bornyát, a megriadt állatsereg pedig a rémület vad, eszeveszett robajával menekül a szélrózsa irányába mindenfelé s még az elébbi ezerféle hangchaos is elhallgatott, mintha egyszerre kettévágták volna - és csak bugyborékoló, szaggatott halálhörgés, tompa, dühös mormogás hallatszik a rémület csendjében.

Átharapott nyakkal, orrán, száján vért okádva hever a tapir hullája a sekély vízben, alatta agyonnyomott bornya végsőt vonaglik... s e vértokádó tetem felett pedig - gyűrűzött farkát idegesen csóválva, áll az amerikai erdők királya, a vérszomjas jaguár! (Felis onza). Győzelme érzetében, rettentő körmeit a tapirba vágva áll, szikrázó szemeit a bokrok sűrűjébe meresztve, néhányszor mennydörgő hangon ordít fel, intve alattvalóit, hogy egyik se közeledjék. Sárgás színű, barna foltokkal gyűrűzött bundája ragyog a holdfényben, iszonyu torkából forró pára gőzölög s fehér fogai villognak; - egy rántással a partra vonja a tapir hulláját, azután ordítását megelégedő morgássá halkítva, kezdi tépni, szagtatni s a kiömlő vért sercsezve nyaldosni. Talpának egy rántásával felszakította áldozata hasát, s legelőször is a májt és a veséket habzsolja. Egyszerre felüti fejét és figyel! A távolból, mint elenyésző égzengés, egy prédaéhes társának tompa, meg-megszakított ordítása döng. Szaglálódva, mint egy haragvó macska, szökdel a sűrű felé, majd prédájához tér vissza; de szikrázó szemmel és borzalt szőrrel hátrál egy keveset, mert a tapir hulláján egy hegyeses orru, kis, macskanagyságu állatkát talál, mely dus, vastag farkát felemelve, kihívólag, apró fogait vicsorgatva, fenyegeti, a helyett, hogy elfutna.

Mennydörgő ordítással, farkával oldalait csapkodva, tátott szájjal lapul le, hogy egyetlen ugrással, egyetlen harapással marczangolja agyon e kis vakmerőt. De ez ettől sem ijed meg, hanem farkát még magasabbra csapva, felé fordul... s a másik pillanatban ez óriási, vérszomjas bestia, amely egy ökröt egy harapással öl meg, ugrásával egy bikát képes összeroskasztani és amely réme embernek, állatnak... a düh leirhatlan ordításával s az ijedtség vak, eszeveszett rohanásával fordul meg s rohan, törve-zuzva mindent, a sűrűség felé, éhesen, otthagya prédáját.

Igen is, ez a macska nagy, hófehér és szénfekete szőrű állatka szalasztotta meg a vérszomjas állatkirályt, s daczára annak, hogy csillogó szemei, hegyes, mozgó orrocskája, dús, lombos-szőrű farka, egyikévé teszik a legcsinosabb állatkáknak, mégis fut előle minden élő: ember, állat, mert ez legfélelmesebb állata az Ujvilágnak! Legyőzi, megszalasztja minden támadóját, minden ellenségét, mert hát ő a Surilho, vagy mint az indiánok nevezik: a Talcapzetzl: „a győzhetetlen”.

A Surilho (Mephitis suffocans) a ragadozók rendjébe, a nyestek családjába, a büzlő-borzok alcsaládjába (Thiosmus) s Büzlők (Mephitis) fájához tartozik s úgy Észak-, mint Dél-Amerikában (bár itt gyéribben) fordul elő, s rettentő fegyvere a fark alatt lévő mirigyeiből áll, melyek penetransul büzlő folyadékkal vannak telve. Ennek hatása leirhatatlan. E folyadékot oly ügyesen tudja ellenségeire, támadóira lövellni, - sokszor 3 öl távolságból is, hogy sohasem hibázza el célját.

Napszállat előtt vidáman buvik elő lyukából s apró, bukdácsoló ugrásokkal szökell ide s tova, keresgélve, majd a faderekakra szökik, majd ágaskodva, lompos farkát zászlóként lebegtetve, szökdécsel, orrocskájaival minden irányban szaglálódva. Bármiféle ellenség közeledjék is, nem szalad, nem buvik el előle, hanem nyugodtan, egész közelre bevárja, - úgy hogy az ember kézzel is megfoghatja - rettentő fegyvere tudatában, s a másik pillanatban azonban, farkát magasra csapja, - olyan sugárban, mint a fecskendő, lövelli iszonyu nedvét támadójára. E nedv büze leirhatatlan, elképzelhetlen! Valósággal heves szivdobogást, szédülést, fuldoklási rohamokat, főfájást és eszméletlenséget idéz elő, párosulva hányinger, öklendezés és köhögéssel, a csupasz bőrre jutva, gyulladást, a szembe kerülve, veszélyes lobot idéz elő, mely vaksággal végződhetik.

Ha rothadt káposzta, fokhagyma, Asa foetida, valamint egy rothadó testekkel telt gödör iszonyu büzét érezzük, még akkor sem tudjuk megközelítőleg sem elképzelni a Surilho nedvének a szagát! Sem ember, sem állat nem képes azt elviselni, mondja Audubon, a nagy természetbuvár, sőt még maga ez állat sem tudja nedvének pokoli illatát eltűrni, mert a párzás idejében,

mikor is egy nőcskét öt-hat himecske szokott ostromolni s ez sokszor öt-hat napig is kísérteti és kéreti magát imádóitól, egyik-másik visszautasított him úgy a nőtényt mint a boldog választottat boszujában lefecskendezi, mire ezek nyargalnak egymástól és a jövő évi pázásig, míg csak e nedv utolsó atomja is el nem párolog, remeteként, magánosan élnek, mert egy fajrokon sem türi meg őket közelében.

De minden leírás és minden fejtegetésnél jobban illusztrálják e kis szörnyeteget a következő példák:

„A Hudson-öböl déli részén egy, csak a prémvadászoktól látogatott vendéglő-farmban szállt meg Audubon egy izben vizsgálódásai között. Odaérve, épen derekas csetepatét hallott. A veszekedő, kövér néger szakácsné erősen dult-fult, mert valami állat a hust a kamarában össze-vissza rágtá már pár nap óta mindennap. A kamara a ház közepén volt. Éjfél tájban lámpavilágítás ébresztett föl. A kövér szakácsné ment ki mécsessel kezében, nagy dörmögve, mert a kamarában gyanus zörejt hallott. Én is utána mentem s benyitva, a kamarában az ürü-czombok és egy szétagolt szarvas között, egy kicsinyke állatot láttam rágcsálni, amely fénylő szemeit ránk meresztette. Jessy, a szakácsné, nagy mérgesen felkapta a keze ügyébe eső ürüszivet s ezt vágta a macskának nézett állatkához. A mi ezután következett, az leirhatatlan! Egyszerre oly iszonyuan öldöklő fojtogató szaggal telt meg minden körülünk, hogy fulladozva, szédelegni, tántorogni kezdtünk. A kövér néger szakácsné oly iszonyu hangon hörgött, mintha valami vadállatot fojtogatnának és az ajtószárfába kapaszkodott, hogy le ne rogyjék. A tehének, lovak, kecskék bőgni kezdtek s kötőféküket rángatták és szaggatták el s egészen megvadultak; a baromfiak, galambok támolmogva, süketítő zajjal s ijedten menekültek; az egész ház rengett a lármától s a megvadult állatok dobogásától; a macskák, kutyák vonitva, miákolva menekültek ki a házból s ezekkel menekült eszeveszetten minden élő s ordítva menekültek Jessy asszony, férje és két fia a három szálló vendéggel együtt. Én is majdnem négykézláb jutottam el a kapuig, mert oly szédülés és hányás fogott el, hogy nem birtam egyenesen állni. Valamennyien az éjszaka közepén a szomszéd ligetbe menekültünk, a hol lobogó tűz mellett vártuk a reggelt. Reggel pedig a kamrában levő minden élelmiszert s a kamra hátulján lévő ólat el kellett égetni, mert az iszonyu szagtól nem lehetett semmit sem használni; sőt még a házban sem lehetett megmaradni, mert a kimenekült lovak és szarvas-marhák kitepték magukat gazdáik kezéből, mikor vissza akarták ólaikba vezetni, úgy hogy - szerencsére nyár lévén - egész télelőig a liget előtt egy új, ideiglenes tuskóházat kellett építeni, míg amaz iszonyu szag el nem párologott a lakóházból.”

Hogy minő tartós, elpusztíthatlan, pestises erejű szag ez, arról Siedhof német ültetvényesnek volt alkalmá meggyőződni. Ennek két fia ugyanis alkonyattájban sétálni ment a farmtól nem messze fekvő pamutfaligetbe. Az egyik testvér hátrább maradva, látta, hogy bátyja nagy örömmel integet neki, mert egy nagyon csinos, kis állatkát látott ugrándozni s keresgélni a bokrok között. A többit, az ifjabb testvér így adja elő: „A kis állatka, mikor bátyám feléje ment, nem futott el, hanem csendesén bevárta, sőt meg is hagyta magát fogni, de a másik pillanatban ordítva eresztette el s mint a villámütött esett össze fuldokolva. Én segélyére akartam sietni, de valami rettenetes szag annyira elkábitott, megriasztott, hogy hazafelé futottam. Néger szolgánk mindjárt tisztában volt az esettel, mert befutott a házba, s onnan egy csomó holmival a tópartra sietett. Aztán bátyáért ment, a kit már utban talált. A maga lábán jött, de annyira tántorogva, hogy csak egyik fától a másikba fogódzva tudott egy-egy lépést tenni; sápadt volt, mint a halál, a fuldoklástól és szivdobogástól beszélni sem tudott, azt hittük, hogy minden perczen megszakad és megfullad a nagy hányástól és erőltetéstől.

Néger szolgánk, Yumbo, a házhoz közel sem eresztette, hanem beleállította a tóba és ott leszedve róla minden ruháját, tetőtől-talpig behabozta a nagyon erősszagu yucatan-szappannal, ötször-tizszer egymásután, ruháiba pedig egy követ göngyölve azokat messze a tóba hajította; azután végig dörzsölte testét finom homokkal, majd újra a szappannal ment ki, s addig mosta,

dörzsölte, míg bele nem fáradt, de az a rettenetes szag csak nem tágitott. A házunk ablakait be kellett zárni, mert anyám és nővéreim rosszszul lettek, ha a szél a tópartról be-bevitte a szagot hozzájuk. A fürdetés után Yumbo végig füstölte bátyámat szagos szömörce ágakkal, amelyeknek füstje tudvalevőleg szintén a legerősebb illatok közé tartozik s megsemmisíti a legmegátalkodottabb szagokat is és megfüstölte a tiszta ruhát is, hogy a szömörce füst beegye magát, de még mindig nem tudtam közelében megmaradni. Végre egy nagy üveg otkolont küldött ki anyám, ezt is reá öntöttük egészen és még így sem mehetett be a házba, hanem három hónapon keresztül, Yumboval együtt a czukornád-malomban laktak, amely épen szünetelt. Csizmái ujak lévén, ezeket Yumbo nem dobta el, hanem először klórmentes vízzel kimosta őket, majd lugba mártogatta, végre szömörce füstre akasztotta. Három hónapon keresztül lógott a füstön, de borzasztó szagából még sem vesztett, úgy, hogy végre is el kellett a kert végében ásni. Öt lábnyi mélyen volt elásva s mégis, a következő tavasszal, ama helyet még jó ideig meg lehetett találni, mert a szag állandóan fölverte magát s felkeverte a gyomrát mindenkinek, a ki arra felé vetődött.”

Szükségtelen a Surilho vagy Chinga természetét bővebben vázolni, mert a fentebbi példákából és a következőkből eléggé kiviláglik, hogy nagyon szeszélyes, sokszor lobbanékony természetű; néha egészen közelre bevár, néha pedig még kis zörej és lármára is kilöveli nedvét farkalatti mirigyeiből. E mirigyek izomerője oly erős, hogy 3-3½ ölnyire lövelli szét porló sugárban, akárcsak valami permetező-készülék. E mellett rettenetes fegyverét egészen öntudatosan használja s annyira meg van pokoli hatásáról győződve, hogy még azután sem menekül. Semmiféle ragadozó állat sem támadja meg, úgy ezek, valamint a kutyák is ösztönszerűleg kerülnek s csakis a fiatal, szeles, tapasztalatlan kutyák merik megtámadni. A megtámadott Surilho nyugodtan, csendesen várja be a megfelelő távolságra támadóját s ekkor farkát felemelve, kissé oldalt fordulva - quasi megcélazza - zudítja rá nedvét. Az így talált vadászkutya azután félő, ijedelmes vonítással rohan a világba, sem hívás, fütty, parancsnak nem engedelmeskedik többé! Ritka, a melyik haza megy, mert e büz a nagyvilágba üldözi őket. Hanem beveszik magukat valami erdőbe s ott belefeküsznek az iszapba vagy a földet turva, akarják ledörzsölni magukról azt az üldöző szagot, s a legtöbbnek az a vége, hogy az éhség, undor és a folytonos szaladgálásban elbetegesedve, elpusztulnak.

Szintén mulatságos Fröbel entomologus és utazó esete, bár ő épen nem találta mulatságosnak, mikor Capito közelében éppen rovarokat gyűjtött, midőn zörgést hallva háta mögött, hátrafordult. Nem ismerte a Surilhot, valami nyestfélének gondolta és botja után kapott, de már első mozdulatára a Surilho szörét borzolva, duruzsolt és lábaival ide-oda tappogott, majd a farkát felemelve, váladékával annyira befecskendezte Fröbelt, hogy ez azt hitte, hogy feje szakad szét és szemei ugranak ki az iszonyatos büztől s tüstént megfullad a léghiánytól. Nem tudva, mitévő legyen, futva rohant a városba. De a merre ment, mintha maga a pestis lett volna, rohantak szét előle az emberek s lakása elé érve, ennek minden ablakát, ajtaját, de még a kapuját is csukva találta. Kért, könyörgött, fenyegetődzött, nem használt semmit, sőt még őt kezdték fenyegetni, hogy ha nem megy ki rögtön a városból, hát elégetik ruhástul, mindeztül. Végre jó pénzért akadt néhány könyörületes lélek, ki haját, bajuszát, szakállát leborotválta, ruháit a városon kívül elégette, magát pedig a Quipo-tóban kefével és szappannal vagy 35-ször úgy megmosta, hogy kinjában ordítani kezdett, mert azt hitte, nem a rendes bőre van meg, hanem valami tüzes asbest-lepedőbe burkolták. De ez mind nem használt, az a rettenetes szag csak megmaradt, végre óriási tüzet raktak s a szerencsétlen utazót pár órán át füstölték, hogy majd megfulladt - és leveles ágakból kunyhót tákoltak össze számára lakásul, mert még a városba sem eresztették be többé.

Volt alkalmam fogságban és a drezdai állatkertben tanulmányozni a Surilhot. Ha békén hagyták és nem ingerelték, egész közelről nyugodtan lehetett nézni s nem használta veszedelmes fegyverét. Egyetlen egyszer történt, hogy egy uri ember bottal piszkálta az alvó állatot; ez

kurrogva, berzenkedve, befecskendezte és noha ez a szag is leirhatatlan büzös volt, de - úgy látszik - az európai klíma, a mesterséges és nem igen változatos táp, nem fejlesztette oly penetránssá váladékát, mint hazájában. A másik ok az állatka fiatalsága és az volt, hogy nő vala, miután mennél öregebbek, valamint a hímek váladéka is jóval erősebb, mint a fiataloké és a nőstényeké.

Kigyóbűvölők, kigyóigézők és a kigyókő.

A történelemből ismeretes, Egyptus királynéjának, a szép Cleopátrának tragikus halála, ki, nehogy a rómaiak megalázott foglya maradjon, virágok és gyümölcsök közé rejtett Aspis-kigyót lopatott be szobájába s maratta vele halálra magát. Már az ó-korban ismerték ezt a rettenetes mérgű kigyót annyira, hogy az ősegyptomiak őt, mint az éberség és figyelem jelképét az Istenek szobrainak tiaráin elől ábrázolták s majd Urem, majd Aspis nevezet alatt tisztelték s mint a világ őrzőjét és fentartóját a földgömb két oldalára alkalmazták. Ázsiai rokonát, a Szemüveges kigyót pedig az ősi indiaiak tisztelték szentül s látható még ma is a templomok falain képe, sőt a singálók Ceylonban máig is szentként tisztelik s adóznak neki. Egész Egyptomban, valamint Afrika déli részén igen bőven él s a lakott vidékeknek valóságos ostorát képezi, mert nemcsak Afrikában, de az egész világon a legmérgeesebb kigyók egyike. Színezete barnás-vörös, feje kicsiny, nyaka szivalakun van megvastagodva s ha ingerlik ez a megvastagodás szélesen kitágul, mi szerfelett rémletes kinézést kölcsönöz neki, annak dacára, hogy a legkifejlettebb példány sem haladja túl a 4½ lábat. De nagyságát pótolja féktelen, vad, támadó természete, úgy, hogy ha fölzavarják nyugalmából, nyilsebes ugrásokkal, farkahegyére ágaskodva, rohanja meg ellenét s dühe oly határtalan, hogy utána még a fára is felkuszik s a vízbe is beleveti magát s ha így sem éri el, mérgét reá lövelli. A kigyóbűvölők - mint alább elmondjuk - dacára veszélyességének, méregfogait kitörve, zeneszóra táncolni tanítják; ha fejhátulját hüvelykükkel megnyomják, botegyenésre kinyulik s oly görcsös merevségbe esik egyidőre, hogy mint egy pálczával, suhogtatni lehet vele. Egy ujjnyomásra megszűnik e merevség s újra feléled - tehát ezzel könnyen megmagyarázható Mózes azon csodatétele a Pharao előtt, hogy eldobván botját kigyó lett belőle s újra felvéve, megint bottá változott. Afrikában a kigyóbűvölők szerfelett nagy számmal vannak, úgy, hogy minden nagyobb városban, a piaczon vagy bazárokbán naphosszat lehet látni mutatványaikat. Lenz, a híres ophiolog következőleg ír le ily jelenetet: Memphisben időztem s egy híres arab fogadóban voltam szállva, melynek udvarán egymást érték a különféle mutatványok s az udvar is, mintha csak e célra lett volna teremtvé, úgy nézett ki a körülfutó oszlopcsarnokkal s közepén két vén sycomor fával, mint valami keleti regebeli színpad. Ott hüszeltem a csarnokban, midőn figyelmemet két magas, szikár arab vontá magára, kik viasz-pálmafáklyákat erősítettek meg mindenfelé, melyeknek fénye, majdnem nappali fényt varázsolt a körded udvar minden zugába. Kíváncsian vártam, mi lesz ebből? Az egyik leült, a másik pedig terjedelmes bőrsákot lökött a földre, melyből őt kigyófark csüngött ki. Dacára, hogy a kigyók színei nem voltak egyenlők, rögtön felismertem az afrikai Paizsócz-viperákat (Naja haje), a mindenkitől rettegett Aspis-kigyókat. A bűvölő most gyorsan mindegyik kigyó farkát tenyerei közt végig morzsolgatta, mire a zsák erősen duzzadni és ugrálni kezdett s egyszerre hangos sziszegés közt őt kigyófej ütötte ki magát a zsákból s farkuk hegyére ágaskodva, magukat felduzzasztva, himbálták magukat, mire a bűvölő gyorsan leguggolt s oly ügyesen s oly gyorsasággal szökdösött jobbra-balra, hogy szemmel alig lehetett követni, mert a kigyók is - dacára, hogy 4-6 méternyire voltak a bűvésztől, egy-egy ugrással mellette termettek s ilyenkor a bűvész tenyereivel jobbra-balra pofozá őket, miáltal mindinkább dühbe jöttek s majd mind az öten, majd hármasan támadtak minden oldalról a bűvészre, 3-4 méter magasra és messze ugrálva. Izgatóbb és félelmeesebb játékot ennél nem láttam s fokozták a jelenet borzalmasságát s iszonyát az arab nézők sötét arcza, villogó szemei, a világítás sajátságos fénye s az idegenszerű környezet. A kigyók szemei kidióztak s zöldes ragyogással meredtek gazdájukra, nyakuk puffadásig kiszélesült s mikor támadásaik hevessége tetőfokát érte, a bűvész felugrott s a lebegő fehér burnusa szélébe kapaszkodó kigyókkal körben kezdett forogni... ebben a percben megszólalt a kis bambuszfurulya hangja, melyen a másik bűvölő játszott, ki eddig csak tétlen nézőként szerepelt, mire emez megállott s a kigyók egyszerre a földre ereszkedtek,

szemeik fénye lelohadt s nyakuk duzzadása megszűnt - és farkuk hegyére ágaskodva, a zene ütemeire, hol lassan, hol sebesebben himbálták magukat jobbra-balra, majd aprókat szök-döstek körben a bűvölő körül. A míg a zene sebes ütemben és hangosan szólott, addig a kigyók magasan ágaskodva, himbálództak, de a mint fokozatosan lassulni kezdett, mind alább és alább ereszkedtek s végre, mikor halkan, alig hallhatóan zengett a fuvola, egészen a földre ereszkedtek s mozdulatlanul heverték a bűvölő körül. Ekkor a bűvölő a két legvénebb kigyó tarkóját hüvelykével gyorsan megnyomta, mire mindkettő egyszerre úgy elmeredt, mintha egy vörösbarna pálczává változott volna; a bűvölő suhogtatott vele, s mutatta, hogy meggörbíteni sem lehet, annyira merevek s hozzám jöve, felnyitotta mindkettő száját. Rémülten huzódtam félre, mert mindkettőnek teljesen ép volt a méregfoga.

Intettem a bűvésznak, hogy most ébreszsze fel. Földre veté mindkettőt s gyorsan hátraugorva, tarkójukat hüvelykével megnyomta. A két szörny - minden átmenet nélkül, oly villámgyorsan szökött fel s rontott újra a bűvésznak, hogy szinte nem akartam hinni szemeimnek - de a felcsendülő halk fuvolahang pár percz múlva újra az előbbi lankadt aléltságba merité őket. Ekkor a bűvölő mind az öt kigyót minden óvatosság és elővigyázat nélkül felmarkolta és zsákjába hánnya, társával eltávozott, hogy másik fogadóban újra kezdje életveszélyes mutatványait.

A paizsócz-viperák csupán Afrikában és Ázsiában élnek - s tulajdonképen a viperák családjába tartoznak s e két világrészben legismertebb s a legfélelthetőbb kigyók közé tartoznak. Fajtáik nem számosak s a több különnevi elnevezés részint színváltozásaik, részint azon tartományból veszi eredetét, hol tartózkodnak. Így van az afrikai paizsócz-vipera, a capföldi, a dülényded pikkelyű, melyek azonosak az elsővel s csakis nagyságuk, színezetük halványabb vagy élénkebb voltától nyerték eltérő neveiket. Afrikában a kigyómarások általi halálozás majdnem Indiával versenyez, mert az izzó forráság, a kedvező talajviszonyok nagy mennyiségben termelik e szörnyeket, még a mellett, hogy fajtáik ugyis számosak s marásuk menthetlenül halálhozó. Már a biblia is, mint országos csapást említi e kigyókat s felemlít néhányat névszerint is, melyektől óva óv. Így a homokpusztákon bőven otthonos a szarvas-vipera (*Cerastes cornutus*), e másfél lábnyi barna-vörös, setéten és világosan foltozott kigyó, mely szemei felett két szarvforma kinövést visel. Ennek színe annyira egyezik a homokkal, hogy alig lehet észrevenni; e mellett be szokta magát ásni a homokba, úgy hogy csak két szarvacskája és fej-tetejének egy része látszik ki; ekkép madár, emlős, a homokba hullt tuskés magocskának véli, az ember meg pláne meg sem látja, így marása szinte kikerülhetetlen! Jó féllábbal nagyobb az egyiptomi szarvas-vipera (*Vipera cerastes*) és az efah-vipera (*Vipera echis*) ezen kurta, tömzsi, másfél ujjnál alig hosszabb kigyó, mely a bibliában is Ephah néven neveztetik, melyek mind Afrika lakói, - ez utóbbi azonban Dél-Ázsia és a Kelet-India szigetein is honos, s annival is inkább veszélyesebbek, mert méreg-mirigyeik nagyok és oly bőven választják el a mérget, hogy 18-22 galambot lehet egymásután megmaratni velük, a nélkül, hogy a méreg hatása csökkenne. Két példánynak méreg-mirigyeit, - melyek terrariumomban, egy sajnos baleset folytán, eldöglöttek - megvizsgálva, a mirigyekben még 3-4 hajszálfinom csatornácskát constatáltam betorkollni, s így valószínűleg igaza lesz Rode-nak, ki e fajoknál, még ál- vagy tartalék méregmirigyeket is tételez fel, melyek a kiürült fő méreg-mirigyek tartalmát utánpótolják azonnal. Sajnos, hogy vizsgálódásomat alaposan nem végezhettem, mert későn véve észre a kigyók kimulását, ezek már nagymérvű feloszlásba mentek át, e mellett fejük is nagyon össze volt marcangolva.

Fajokra nézve legkevésbé van sujtva a tengerentuli világrészek között Ausztrália és szigetvilága a mérges kigyóktól; sőt egyideig mentnek hitték e földrészt a tropikus égőveknek ezen átkától. Azonban az új-hollandi fegyencz-gyarmatok fegyenczei jelentést tettek a kormánynak, hogy a végtelen fűfa-, haraszt- és Eucalyptus-erdőkben, - a hol dolgoznak - különösen a nedves és árnyékos helyeken egy kigyófaj él, melynek marásától már többen meghaltak a

legiszonyubb kinok között. Ez a halál-kigyó (*Acantophis antharicus*), s a viperák családjába tartozik és szintoly csudálatos alkatu, mint ezen világrész legtöbb állata, mert farka végén egy tüskealaku, kemény, hegyes kinövést visel, melylyel a benszülöttek állítása szerint ép oly halálosan tud ölni, mint méregfogai harapásával. Érdekes ezen kigyófajnak családi élete; him és nő folyton együtt tartózkodnak és ha veszély közeledik, a nő azonnal valami lyuk vagy bokor alá buvik, de a him bátran állást foglal, s villámgyors ugrással szökik előre és sebzi meg áldozatát, s a halál legkésőbb 10 percz alatt bekövetkezik; mindössze három válfaja él, s legveszélyesebb közöttük a Fekete Halál-kigyó (*Acantophis porphyriaca*), mely annyira ragaszkodik nőjéhez, hogy ha ezt agyonverik, képes a nyomon követni és halálra marni az illetőt, ha ez a környéken üt tanyát, mert állítólag szaglása - mi a kigyóknál elég csudálatos - szerfelett finom és éles.

Az ó-kori „fűszerek országa,” a mesés és gazdag India, hazája a már az ó-korban is ismert félelmes Szemüveges kigyónak (*Naja tripudians*), mely Indiában a Himalaya hegység tövétől egész Jáváig s a Malabarpartoktól a Philippini-szigetekig mindenhol bőven honos s hogy a benlakóktól mennyire félt és rettegett - annak daczára is, hogy Ceylon szigetén s India nagy részében vallásos tiszteletben részesült s részesül ma is - azt mutatja neve is, mert Bis Cobrának (huszszoros mérgű kigyónak) nevezik. Ez a spanyolok és portugallok Cobra di Capello-ja s közeli rokona az afrikai Aspis-kigyónak, de ezt a rokonát, vadság, erő, gyorsaság és támadásban sokszorosán felülmulja: szerfölött veszélyessé teszik, villámgyors ugráló mozgulatai, mert úgy pattanik, mint a kieresztett aczélrugó, hogy előle menekülni szinte lehetetlen. Hat, nyolcz lábnyi nagyra megnő s izomereje megfelelő nagyságának. A legszebb kigyók egyike, mert felszine majd setét-, majd világos-vörös gesztenyebarna, alul sárgás és sziv alakun megvastagodott nyaka, mely ingerelve, szélesen, vastagon felduzzad, szintén sárgás s ezen van azon szemüvegalaku sötétlő rajz, melytől nevét is nyerte, Egyiken-másikon ezen szemüvegrajz majd fénylő-fekete, majd barnás, majd szabályos, majd kissé szétfutó, de mindenestre emeli e kigyófaj borzalmas kinézését, a mihez a kis fej vadul szikrázó szemeivel is hozzájárul.

Csudálatraméltó az indiai kigyóbüvölők azon bámulatos sajátsága, mennyire ismerik e kigyó szokásait és tartózkodó helyeit, de még csudálatosabb az az eszeveszettségénél is nagyobb vakmerőségük, a melylyel e vad és veszedelmes jószágokat fogdossák; mert egyetlen elhibázott mozdulatnál, vagy fogásnál menthetetlenül áldozatul esnek a méregnek, daczára, hogy örökké velük hordoznak egy érczedénykét, telve izzó parázsszal s ebben egy drót-darabka izzik folyton, hogy a sebet azonnal kiégethessék, de e mellett még egy bizonyos növény gyökereit is rágszálják, mely a részegséghez hasonló kábulatot okoz.

Egy ilyen kigyóbüvölőt legjobban egy kitanított vadászebhez, vagy egy ragadozóhoz hasonlithatni, mely ugyszólván megérzi a földön és levegőben áldozatának nyomait ott is, s a hol más, legélesebb szemmel, semmit sem lát, ott ő észreveszi a kigyó nyomait s ezen nyomokon haladva, a legtöbb esetben feltalálja azt a rejtékelyet, hová elhúzódott.

Egy angol turista-társaság, melyben néhány hölgy is résztvett, reggelizni egy virágzó nauclea- és fahéjbokrokkal benőtt tisztáson telepedett le egy óriási szent-figefa árnyékában. A társaság a legvidámabb hangulatban volt, mert az ezerféle virág illatától átfült levegő szinte elmámorosította őket, úgy, hogy a hölgyek a reggeli után virágokat gyűjtve, a férfiak kalapjait akarták megkoszoruzni, mire különösen az illatos nauclea-bokrok füzérformán lecsüggő ágai szerfelett alkalmasak voltak. A hölgyek egyike éppen a közeli dűsvirágu bokor ágait akarta letörni, midőn a pár lépésnyire fekvő bozót szétnyílt, s abból egy benszülött lépett elő, hátán egy puttonyforma fonott kosárral és sietve kiáltott a hölgyre, kezeivel gyors tiltó mozdulatokat téve. A hölgy nem értette ugyan a szavakat, de meglepődve az idegen megjelenésétől, tétovázva megállt, - de annál jobban megértették a társaság férfi tagjai, mert rémülve ugráltak

fel, s kiabáltak a hölgyre, hogy távozzék ama bokortól, mert ott egy szemüveges kigyó rejtőzködik. És csakugyan, úgy is volt.

A benszüllött kigyóbüvölő, földre szegzett szemekkel, lassan közeledett a bokor felé, az apró virággal megrakott hangabokrokat vizsgálgatva és alig volt két lépésnyire a bokortól, midőn ennek levelei megzördültek és egy világos vörös-barna fark, majd a kigyó többi teste lett látható, a mint gyorsan menekülni és elrejtőzni akart a talaj sűrű hangabokrai között. De a kigyóvadász nem hagyott neki erre időt, hanem kis bambus furulyáját elővéve, játszani kezdett, mire a kigyó rohamos mozdulatai megszűntek, s csak lassu mozdulatokkal kúszott a bűvész felé, ez pedig felhasználva a kedvező pillanatot, - előzőleg azonban a társaság tagjait a legnagyobb csendre intve - a fent leírt módon megragadta a kigyót farkánál fogva - s jobb kezét villámgyorsan végigcsusztatva rajt, megmarkolta nyakát, hogy nem haraphatott, bármiként erőlködött is - s egy kis facsipeszszel mindkét méregfogát kitörve, hátí kosarába hajította a többi közé.

A bűvész azután elmondta a társaság kíváncsi tagjainak, hogy ezt a kigyót már jó ideje nyomozza és hajszoja, de nagyon ügyesen el tudott siklani és bujni előle, de ő a kigyó nyomait követve, mégis reátalált s egyuttal gratulált a félelemtől még mindig halavány hölgynek, hogy éppen idejében érkezhetett, mert ha a kigyó meg nem érezte volna az ő közellétét, hát reávetette volna magát és megmarta volna a hölgyet, mielőtt csak egy virágot is szakaszthatott volna, „mert a szemüveges kigyó nagyon támadó és dühös természetű, - folytatá a kigyóbüvölő, - s nem várja meg, hogy őt támadják meg, hanem ő támad először és sokszor 1-2 öles ugrással veti magát áldozatára. De én tőlem félnek - végzé szavait - s már messziről megérik közeledtemet és a helyett, hogy támadnának, menekülnek előlem.”

Schomburgk csakugyan megerősíti a tényt, hogy a mérges kigyók nagy része, de különösen a szemüveges kigyók megérik a kigyóbüvölők közeledtét és rohamos gyorsasággal menekülnek előlük; hogy mi lehet ennek az oka, megfejtani sem ő, sem más nem tudta, de tény, mert többször látta, hogy a mig az ő tőle vagy mástól felriasztott vagy háborgatott kigyó dühösen ellenük fordult s támadásra készült, addig különösen az öreg és tapasztalt kigyóbüvölők elől oly rohamosan menekültek, hogy csak úgy mozgott és ingadozott bele a fű.

A társaság férfitagjai kíváncsiak voltak a kigyó nyomaira s kérték a bűvölőt, hogy mutassa meg nekik e nyomokat.

De csak akkor bámultak el igazán, mikor ez mutogatni kezdte az irányt, melyben a kigyó haladt a hangabokrok között és ők nem láttak semmit, még csak egy lenyomott, félrehajlott fűszálat sem. De követve a bűvölőt, meggyőződtek szavai igazságáról, mert jó távolban pihenő helyüktől, a talaj egy része szikes, quarczós homokból állott s ebben már aztán határozottan láthatók voltak a kigyó testének hullámvonalai, egész addig, mig csak e nyomok el nem veszték a hangabokrok között.

Schomburgk beszéli, hogy Bengáliában egy kigyóbüvölő előtt azon kívánságát nyilvánította, hogy szeretné látni, mint csalják elő a kigyókat s mint vadászszák és jutalom ígérete mellett kérte a bűvölőt, hogy vigye őt magával egy ilyen vadászatra. „Akarod látni? Jó; jer velem azonnal”, - felelé a kigyóbüvölő. „Messze megyünk?” - kérdé Schomburgk. „Dehogy, csak addig a csalitig.” Schomburgk kételkedett, hogy itt, a lakások közelében, alig 60-70 lépésnyire eső, száraz, de sűrűn benőtt talajon szemüveges kigyót találjanak, de mégis elment a kigyóbüvölővel. Ez figyelmesen vizsgálódott a talajon mindenfelé s alig mentek 80-90 lépésnyire, megállt, hátra intette Schomburgkot és övéből sipocskát véve elő, játszani kezdett. Mintegy 5 percz múlva Schomburgk leírhatlan csodálkozására őt lábnál hosszabb, élénk színű példány bukkant elő a fűvel és törmelékkal félig elfedett lyukból s lassu mozgással, magasra emelve fejét, kúszott a bűvölő felé. Ez kissé oldalt fordult, mire a kigyó is ez irányba siklott s mikor farka hegye a bűvész felé fordult, ez gyorsan lehajolt s baljával farkahegyénél fogva

felkapta a kigyót, míg másik kezét végigcsusztatva rajta, fejét erősen megmarkolta, úgy hogy a kigyónak szája szétnyílt ugyan, de nem haraphatott. Ekkor is facsipeszszel kitörte mind a két méregfogát s a feldühödött, csavargó, tekergő kigyót néhányszor beleharaptatta egy vastag gyapotnemez-darabba, hogy a fogtöredékekbe ömlő méreg felszívódjék, azután a kigyót hátikosarába lökte a többi közé. „Egy félóra alatt e módon ugyanazon a környéken négy ily szörnyeteget fogott s tett ártalmatlanná - beszéli Schomburgk - s egészen elszörnyedtem, hogy e halálos mérgű dög ily hallatlan mennyiségben él a száraz, de növénydús helyeken. Így nem csodálkozom, - folytatja - ha a kigyómarások folytán Indiában évente 20-25,000 ember hal meg, legalább ennyi kerül nyilvánosságra, de még mennyi lehet a belső, alig kultivált vidékeken az áldozat, melyek az erdőségek és vadonokkal el vannak a kultivált területektől zárva.”

A kigyók előszeretete és vonzódása a zenéhez már az őskorban is ismeretes volt, hiszen Jeremiás is beszél erről a bibliában és a zsoltárokból; de ezen vonzódás legjobban e kigyófajnál nyilvánul. Mintha nem is e vad, ingerlékeny dög lenne, ha zeneszót hall, mert a legfékeltenebb dühtől, egyszerre a legnagyobb szelidség és kábultságba esik, már az első zenehangokra; daczára ennek azonban a kigyóbüvölő mégis vakmerőn életével játszik, minden fogásnál, - bár igaz ugyan, hogyha a kigyót farkavégénél fogva megkapjuk és függélyesen fejjel lefelé lógatjuk, nem tud oldalt, vagy felfelé emelkedni, hacsak feje a földet, vagy egyéb támaszpontot nem ér - mégis némelykor e kigyók nagysága, izomereje és fürgesége által kikisiklanak a szorító marokból, azért ritkán láthatni 4-5 lábnál nagyobbakat a kigyóbüvölőknél, mert egy 6-8 lábnyi szörnyeteggel, hosszúsága, nagy ereje miatt, egy ember nem tud megbirkózni. Természetesen sok mese kering úgy India, mint Európában e mesterségről s némely utazó szemfényvesztésnek nevezi úgy a kigyók előcsalását, mint betanithatóságát, mert az indiai bűvészek ügyességben és szemfényvesztésben messze felülmulják legügyesebb európai kartársaikat. Pedig ez legvalóbb tény, melyet a leghirnevesebb serpentologok, mint Lenz, Schomburgk, Curriere stb., mint szemtanuk megerősítenek. Természetesen a kigyók tánczában nem szabad valami kecses és complicált choreographiai figurákat képzelünk, mert bizony ez nem áll egyébből, mint fejük és testüknek ide-oda forгатásából s vagy magasra ágaskodva, jobbra-balra, előre-hátra himbálódzásból, kisebb-nagyobb ugrások, pattogások, szökődésekből, a zenének sebes vagy lassabb ütemeihez mért gyorsasággal.

Ez a tánczraidomítás Indiában és szigetvilágán a következő módon történik: Mikor egy vagy több kigyóbüvölő a fogott kigyókkal hazatér, ezeket, vagy két darabjával vagy hármasával, pálmából font lapos, gömbölyű kosarakba, vagy fedővel ellátott kőfazékba helyezik. Kis idő múlva leveszik a kosár vagy fazék födelét, mire a kigyók mérgesen fölágaskodva, kiperdülnek s ugrálva, fenyegetve közelednek a büvölő felé. Ez bottal vagy magával a kosárral, vagy fazékkal fejükre, orrukra ütve, ingerli, dühösíti őket; ekkor megszólal a zene, mire a kigyók tunyákká lennének, ha a bottal folyton nem ingerelnék őket.

A mint a zene ütemei lassubbak, vagy gyorsabbak, a szerint ütögetik, lökdösik jobbra-balra az ágaskodó kigyókat, vagy előre-hátra, mindaddig, míg teljesen ki nem merülnek. Ezt az eljárást folytatják több napon s héten keresztül, míg végre a kigyók a zene hangjaira azokat a mozgásokat végzik rögtön, mihelyt meghallják, melyekre a bot, vagy kosár ütögetésével szoktatták őket. Az indiai kigyóbüvölők mutatványai merészebbek az afrikaiakénál; mert ezek, midőn a kosaraikat leteszik, leemelik födelét és oda sem nézve, belenyulnak, s a nézők elé nagy gyorsan sokszor 8-10 drb. Cobrát dobálnak a földre. A kigyók az első pillanatban, a hányan vannak, annyifelé akarnak menekülni, de a sip hangjára azonnal fölágaskodnak és megkezdik tánczolásukat, ide-oda ugrálva, forogva, hajladozva, ágaskodva. Lehetetlen irtózás nélkül nézni a látványt, midőn a duzzadt nyaku, halálos mérgű szörnyek zöld fényben szikrázó szemeikkel, sziszegve, pökdösve ágaskodnak; nyakukon ott sötétlik a szemüveg-féle rajz: a halál szemüvege; körülugrálják a bűvészt, vad tekintetük folyton erre van szegezve, s ez nyakára, meztelen lábszárait és karjára tekeri őket, s majd mint ostorral csapdos velük, s

szinte fellélegzünk, mintha lidércnyomástól szabadultunk volna meg, midőn lapos kosarába hányva, elfedi őket szemeink elől. De többször megtörténik, hogy az ilyen mutatványoknak gyászos végük lesz, s a kigyóbüvölő is épp úgy belehal a marásba, mint más közönséges ember; mert a kigyóknak kitört méregfogaik hamar megnőnek, vagy, ha ki is van törve, a méregmirigyek azért folyton termelik a halálos nedvet, s a harapásnál a nyomás folytán csak úgy beleömlhetnek a sebbe, a melyet a közönséges fogak vagy a méregfogak töredékei okoznak. Azért szokás, hogy majdnem minden másodnap a kigyókat felingerelve, huzamosan vastag nemez-szövetekbe haraptatják, hogy ez a mérget magába szívja. Midőn a walesi herczeg Indiát beutazta, s tiszteletére ama mesés ünnepélyek rendezettek, melyeket csak India tud produkálni, s melyek az „Ezeregy éj” tündérmeséihez hasonlítottak, pompában és regeszerű sajátságaikkal, egy kigyóbüvölő szeme láttára halt meg az alkirályi palota csarnokában, s vele egy bayadér is, kire a felingerelt szörnyeteg szintén rávetette magát és halálra marta.

Ezen emberek merészségét a nézők s lakosság bámulata, csodálkozása is folyton fokozza, úgy hogy végre maguk is elhiszik mesterségük bűvös erejét és sérthetlenségét, s mind vakmerőbbek lesznek, csak hogy mesés és bűbajos hírük növekedjék; a mellett különféle amulettek és talizmánokkal birnak, melyeknek szintén csodaerőt tulajdonítanak. Így több utazó beszél bizonyos mesés tulajdonságu „kigyókőről”, mely némelyik szerint kék, mint a türkisz, mások szerint fekete és lyukacsos, s ezt ritkasága végett igen nehéz megszerezni, és ha ezzel a sebet érintik, minden mérget kiszí. Delattre kapitány megerősíti ezt. Azt mondja, saját szemével látta, midőn egy brahmin megmaratta magát egy Cobrával, s a sebet a kővel megérintve, semmi baja sem lett - de biz ezt bajos elhinni!

A mi e kő eredetét illeti, erre nézve is hiányzik minden biztos adat, vagy ismeret.

Dr. Huxley, a híres orvos és chemikus, ki harmincz évet töltött az Indiákon, hogy ennek csudáit, rejtélyeit és rettenetes mérgeit tanulmányozza, se tud semmi bizonyosat mondani.

Iparkodott a tudós brahminok és bölcsek titkaiba behatolni, de se pénz, se fenyegetés, se jó szó nem fogott rajtuk, nem árultak el egy szót sem azon csudás mutatványok mibenlétéről, miket Huxley saját szemeivel látott ugyan, de megmagyarázni nem tudott.

Ő is látta a bűbajos erejű kigyókövet, még pedig két alakban: egy világos kékes-zöldes színűt és egy feketés, lyukacsos küleműt. Nagyhirű munkájában hosszasan ír is e kőről. Szerinte ez valami felszívó és elnyelő képességű vegykészítmény, de vegyelemzésre még a legmesésebb áron sem birt keríteni egy darabkát sem, mert egy tulajdonos sem akart megválni tőle, azon okadatolással, hogy igen nehezen és csak ritkán lehet ily követ szerezni.

A benszülöttek állítása szerint, „ez bizonyos mérges kigyók fejében, vagy gyomrában található, igen vén életkorukban, s az ilyen kigyóra szerfelett nehéz ráakadni, mert a legvadonabb és legjáratlanabb erdők mélyén élnek és mint királyokat a testőrségük, úgy őrzik ezeket is nagyszámu mérges kigyók.”

Az audhii maharadza egy jó nagy olaszmogorónyi darabot viselt talizmán gyanánt gyűrűjébe foglalva, úgy hogy szükség esetén könnyen ki lehetett venni, s újra visszailleszteti, s állítása szerint már két esetben mentette meg őt is a haláltól e kő, mikor vadászat közben a cobrák által megmaratott. A maharadza aztán elmondta Huxleynek, ki különben háziiorvosa is volt, hogy a marás után e követ rögtön a sebre kell illeszteni, s mindaddig rajta kell tartani, míg csak a kő színe meg nem változik. Mikor a kék kigyókő feketés, zavaros-színű lesz, akkor a sebből minden mérge ki van szíva, s az illetőnek semmi baja sem lesz, de azután e követ tejbe kell áztatni, mindaddig, míg csak előbbi színét vissza nem nyeri, minek az a jele, hogy a beszitt mérget a tej a kőből magába vette.

Huxley elmond egy, a Delattre kapitányéhoz hasonló esetet, hogy ő is saját szemével látta, mikor egy kigyóbüvölő megmaratta magát egy cobrával, melynek méregfogai egész épségükben megvoltak.

„Az elszörnyedés kiáltása tört ki belőlem - írja könyvében - mikor láttam, hogy a feldühösített halálos mérgű hüllő, hogy marta meg Raadáhbort, e hatvan éven felüli öreg kigyótánczoltatót; de ez egész nyugodtan, csendes mosolygás között, vett elő övéből egy kis szelenczét, s ebből egy mogyorónagy feketés, szivacsos külemű követ, s ezt a sebre helyezve, egy darabka pálmaháncscsal lekötötte. Lélekzetvesztetten vártam, mi lesz a vége? Meg voltam a szerencsétlen öreg haláláról győződve lelkem mélyéből, mert többet láttam már e rettenetes mérgű hüllők marásától meghalni, minden orvosi segély daczára. Neki is felajánlottam segítségemet, de ő nem fogadta el. Tíz-tizenöt percz múlva bámulva láttam, hogy a kő feketés színe majd setétes, majd világos zavaros kék színre változott s ekkor levette a követ, s egy parányi, tejjel telt cserépbögrébe helyezte. A tej színe lassan egészen kékesre változott, jelül annak, hogy a méreg a kőből a tejbe ment át - erre az öreg kivette a követ - mely újra előbbi feketés színét nyerte vissza - s elrejtette a kis dobozba övében. Daczára a látottaknak, sem bízam a kő erejében, de órák multak és Raadáhnak semmi baja sem lett. Magamhoz vettem a tejet, mely alig volt egy és fél kanálnyi, s szállásomon két nyul sebeibe cseppentettem belőle. Mind a két nyul néhány percz múlva, a legkinosabb rángások között elpusztult. A méreg tehát csakugyan a tejbe ment át.”

Maga Huxley, még az általa látottak daczára sem hisz feltétlenül, de további próbákat nem igen tehetett sem ő, sem más, mert azok, kiknek ez a mesészerű kő birtokukban van, egyrészt azért nem szeretik mutogatni, mert Indiában még a gyémántnál is jóval becsesebb lévén e ritka kő, féltik az ellopástól, másodszer pedig a benszülöttek, az európaiaknak nemhogy kezükbe nem adják, de még megtekintésre se igen mutatják meg, csakis igen kivételes, ritka esetekben, kivételes személyeknek adatik meg ez a ritka szerencse, így azután e mesés kőről meg kell azokkal a mesékkal és megbízhatlan adatokkal elégednünk, melyeket az a kevés személy, aki látta, bocsátott közre, vagy a miket e kőről maguk a benszülöttek terjesztenek és hisznek.

A szemüveges kigyók mérgét az Indiákon gyűjtik és ezzel kenik be a török és yattagánok hegyét, vagy a fuvópuskák és nyilak hegyeit. Természetesen a legnagyobb vadat is el lehet ejteni, ha ezekkel csak egy karczolás éri is. Egyes kigyóbüvölők pedig, a mint kitörik a méregfogakat, nagy élvezettel nyelik le a zöldszinű méregcseppet róluk, azon hitben, hogy ezáltal a kigyómarás mérge reájuk hatástalan marad; mert a kigyóméreg csakis a vérre ártalmas, a gyomorra nem, így az ilyen mérgezett fegyverrel elejtett vad husa is élvezhető, minden következmény nélkül, kivált ha még a seb körületét ki is vágják.

Minden kigyófajt inkább lehet látni állatkertek, menageriákban élve Európában, mint a szemüveges kigyót, mert a szemüveges kigyófaj annyira megkivánja a tropicus zónák melegét afrikai rokonaival együtt, hogy az európai klímát a legjobb ápolás mellett sem bírja és rövidesen elpusztul. Mikor a Singálok caravánja hozzánk érkezett, a velük levő szemüveges kigyókban ritka ember gyönyörködhetett, mert ezek java része megdöglött már az Európába érkezéskor nemsokára, a megmaradtak pedig örökké betegen, dermedten heverték a kosarakban, mert klímánk egészen elbetegesítette őket, így mutatványokat jóformán nem is produkáltak velük.

Hosszu és fölösleges is volna azokra a szektákra kiterjeszkedni, melyek a bibliai kortól kezdve napjainkig a kigyóimádást kultiválták, mi Afrika nagy részében az egyes négertörzseknél és Amerika egyes indián törzseinél napjainkban is divik, de részint ez, részint a kigyóknak rejtélyes életmódja, sajátságos alakja s az a félelem és irtózat, melyet jóformán mindenkiben gerjesztenek, adtak okot annyi képtelen balhiedelemre és mesére, melyek a műveletlenebb

néposztályokban annyi babonára és babonás vélekedésre adtak okot, melyek aztán a kigyókat különféle varázserő-, csudás tulajdonságokkal és képtelen hiedelmekkel ruházták fel.

Innen eredhet, hogy nemcsak Indiában, de a művelt Európában is vannak olyan balgák, kik magukat kigyóigézőknek és szelidítőknek hiszik, mivel atyjuktól néhány értelmetlen cabbalisticus szót és hókuszpókuszt örökölték és erősen hiszik, hogy ezeknek értelmetlen elhadarása által a kigyóméregtől biztosítva vannak egészen. A híres ophiolog, Lenz - ki Thüningiából a viperákat majdnem teljesen kipusztította, nagy művében⁷ a következő esetet beszéli el:

Waltershausenben nagy híre volt egy Kranzle nevű embernek, mint kigyóigézőnek és szelidítőnek. Ez mindig nógatta Lenzet, hogy engedje meg, hadd tegyen próbát viperáival, s győződjék meg az ő nagy varázserejéről. Végre Lenz engedett, mert maga is kíváncsi volt, miben áll ezen mesterség, s azt hitte, valami veszélytelen hókuszpókusz lesz. Csak akkor rémült meg, s bánta meg engedékenységét, mikor odavezette azon nagy ládához, melyben a viperák voltak, s a kigyóigéző pusztá kézzel, egyszerűen belemarkolt, s kikapva egy nagy és vén viperát - néhány értelmetlen szót mormogva, ennek fejét szájába dugta. Lenz rémültében majd megmerevült, de saját életének veszélyeztetése nélkül nem segíthetett a dolgon. Pár percz múlva azonban vadul forgó szemekkel, éktelen káromkodás és harag között rántotta ki a kigyóigéző a vipera fejét szájából s csapta vissza a ládába, s megátkozta mesterségét és bűbájosságát, mely e dögnél cserbenhagyta, mert bizony a kigyó nyelve alatt megharapta őt, úgy, hogy néhányszor véreset köpött - és mielőtt még a megrémült Lenz magához térhetett volna ijedtségéből, már, mint a részeg támolyni kezdett, azután a szőnyegre rogyva, valamit még beszélni akart, de torkát görcs szorította össze, s öt percz múlva halva volt.

Népünk között is sok balhit uralkodik, mely a kigyóknak bűvös erőt tulajdonít. Így azt hiszik, ha egy eleven kigyót a puskából kilőnek, a cső „mérget kap” - azaz gyorsan és biztosan öl; e mellett regélnek holmi fal- és házi kigyókról, melyek szerencsét, vagy veszedelmet hoznak a házra, stb.

⁷ Schlangenkunde.

Lélek és ösztön.

Descartes automatáknak, Buffon csupán ösztöneik után indulóknak mondván az állatokat, megtagadnak tőlük minden szellemi tulajdont, sőt az akarat szabadságát is csak az ösztönök nyilvánulásainak mondják. Ellenben Agassiz, Baer, Burmeister, Barrande, Giebel, Owen, Pfaff, Queenstedt és Leibnitz stb. az állatoknál szellemi életet, lelket s akaratot s bizonyos fokig egyént is feltételeznek.

Legujabban Lacassagne és Flourens tettek igen mélyreható és fontos észleleteket e tekintetben. Különösen Lacassagne, a lyoni egyetem tanára mondja szerfelett fontosnak az állatok szellemi életét az emberekre nézve és ebben igaza is van, mert csakis az állatokkal való összehasonlítása az embereknek volna a legbiztosabb mód a tudományos pszichologia megállapítására s valamint az összehasonlító boncztan kimutatja alakilag a testrészek s csontszerkezet hasonlóságát, épp úgy kimutathatja a szellemi hasonlóságot azon anatomus, ki a lélek kedélyvilágát veszi az összehasonlítás szempontjából szellemi bonczkése alá.

Nem lehet tagadni - s már Aristoteles is fejtegette ezt, - hogy az ember lelke csecsemő korában semmiben sem különbözik az állatétól s csupán ösztönnek engedelmessé válik akkor, mikor a tápot adó anyai emlőt keresi, vagy szükségleteit, mint az állatfiókák, eviczkelés, sirás és nyöszörgés által jelzi - a nélkül, hogy annak tudatában volna, hogy éhes, hogy szükségli ezt, vagy azt. Sőt ezen ösztönök maradandókká válnak, az emberi lélek a csecsemőben nem fog kifejlődni, hanem dermedten, szunnyadva marad, ha nem fejlesztetik ki szellemi élete környezete által, s ha minden szellemi befolyástól távol tartatik, mint ez történt a Feuerbach jogtudor által leírt Hauser Gáspárral, ki, bűnös módon születésétől kezdve 17 éves koráig egy pinczébe volt bezárva és se beszélni, se gondolkozni nem volt képes, hanem csak, mint az állatok, visítás és nyöszörgés által adta jelét éhségének; s azon módon kellett lelkét és öntudatát felébreszteni s nevelni őt újra, mint egy újszülött csecsemőt. Az Owen és Ocken természettudósok által említett és a vadállatok közé került, s ezek által felnevelt gyermekek is, épp úgy, mint az állatok, négykézláb jártak, ugyanoly hangon orditoztak, mint amazok; vagy vegyük csak hazánkban a Fertő-tóból kihalászott Hany Istókot, kit anyja tán kitett és a mocsárban valóságos kétéltűvé változott át; beszélni, gondolkozni nem tudott, hanem csak, mint a vidra nyöszörgött, fújt és nyöszörgött, ha valami kellett neki: látott a víz alatt, s csudálatos zezugos szökelésekkel uszott, mint a békák.

Akár elfogadjuk Darwin elméletét, akár nem, az állatoktól a lelket megtagadni nem lehet. Ha elfogadjuk a leszármazási theoriát, akkor kell birniuk, hisz az emberi lélek ebből fejlődött ki; ha pedig nem, úgy az alábbiak eléggé bizonyítják, hogy az ösztön mellett, többé-kevésbé kifejlődött szellemi élettel bírnak.

Természetesen, a mint az emberi alkat a legtökéletesebb szerkezetű az élővilágban, úgy az emberi lélek is hasonlíthatatlanul és oly magasan áll fejlettségében az állatoké fölött, a milyenné ezeket fejleszteni még megközelítőleg sem lehet soha.

„Az ember a teremtés koronája”, „a világ ura” s a mi az emberek értelmességét és lelki életét az állatokétól megkülönbözteti, az a reflexió; mert az állatok is élnek, éreznek, tudnak, gondolkodnak, emlékeznek; de az ember tudja, hogy él, tudja, hogy tud, érzi, hogy érez, elgondolja, hogy gondolkodik, s okát tudja adni s önnakarattal tud, minden külbefolyás nélkül is emlékezni, ha akar.

Épp így az ösztön és szellemi élet között is, nem csupán különbség, hanem határozott ellentét van, mert az ösztön vak, czéltudatlan és változatlan szükség, a szellemi élet és értelem pedig: akaratszerű, feltételes, a körülményektől függő és változékony. „A hol megvan az értelem

bizonyos fokig, ott léleknek is kell lenni”, mondja Flourens,⁸ mert az egyik a másik nélkül sehol sem képzelhető.

Az ösztön vele születik az állattal, s ellenállhatatlan erő képében hajtja az állatot, a nélkül, hogy ebben a szükségnek, akaratnak, vagy értelemnek csak parányi kis része is lenne. Ezt teszi az állat, mert tennie kell, mert vele és benne született.

Ugy az ösztön-, mint a szellemi élet terén, már évek óta vizsgálódom én is, s mennél tovább haladtam e vizsgálódásokban, annál kézzelfoghatóbban győződtem meg, hogy az állatok fel vannak ruházva bizonyos értelemmel, melyet az ösztönrel azonosítani, vagy éppen felcserélni, nem lehet. Mert az bizonyításra sem szorul, hogy ugyanazon fajbeli állatok egy és ugyanazon ösztönökkel birnak, de különböző értelemmel vannak felruházva, mely értelem egyiknél magasabb, másiknál alacsonyabb értelmi fokon áll.

Igy 1866 őszen - rokonom, Horváth hajóorvos négy fiatal hódfiókát hozott (Castor fiber) Észak-Amerikából. E hódokat egy hónapos korukban választották el szüleiktől s nálam 1887-ben, már igen czélszerű kalitban voltak, mégis építeni kezdtek; az általam felnevelt pelék, noha élelmük, meleg, kényelmes helyük megvolt, mégis téli álmodat aludtak; szintugy a felnevelt fenyő-czinkék (Parus ater), bubos-czinkék (Parus cristatus), daczára annak, hogy élelmük elég volt a kalitban, mégis bőven dugdostak el magvakat a szögletekbe, repedésekbe, épp ugy, mintha a szabadban lettek volna, hol élelem szükében szokták az ilyen eldugott készletet elővenni. Ez tehát az ösztön, mely velük született, melyet szüleiktől nem tanulhattak, miután korán el lettek választva tőlük, s annak daczára, hogy szükségük nem vala ezekre, mégis megcselekedték, mert hajtotta, ösztönözte őket erre a velük született, s bennük lakozó ösztön.

Hogy minő más az értelem, hogy ez csakis ugyanazon fajoknál is csupán magától az egyéntől függ, erre a következő példa a legalkalmasabb: A vadászkutyákban megvan az ösztön a vadászatra, de még sem egyforma jól érti minden vadászkutya a vadászást, hanem egyik kitünő jó, a másik pedig használhatlan.

A legtöbb faj állat, madár álmodik is. Nagybátyámnak egy vén kopója alvás közben épp ugy csaholt és nyüsztett, mintha hajtana; mig nagynéném macskája, melynek egy czérnára kötött gombolyag volt kedvencz játékszere, álmában előlábaival sokszor 8-12 perczig ugyanazon mozdulatokat, kapkodást, s gurgatást tette, mint mikor nappal a gombolyaggal játszott. Némelykor a kanári és Cardinál álmukban halkan egy-egy strófát énekelni kezdenek teljesen eldugott fejjel; - egy szürke papagájom pedig több ízben beszélte álmában ugyanazon szavakat, melyeket napközben legjobban szeretett kiejteni - pedig az álmodást nem lehet képzelni gondolkodás és értelem és visszaemlékezés nélkül, ösztönnek nevezni még kevésbbé, mert akkor valamennyinek kellene egy és ugyanazt álmodnia.

Ugy az eddig elmondottak, mint az alábbiakból tehát kézzelfoghatólag kiderül, hogy az egyfaju emlősök, mint az egyfaju madarak, mindegyike egy-egy különböző egyén, s egyik a másiktól különböző characterrel, természettel és értelmiséggel van felruházva.

Csak két példával illusztrálom ezt általánosságban:

A Csuklyás majmok (Cebus capucinus) közül egyesek szelid, nyájas, ragaszkodó természetűek, tanulékonyak, mig mások vadak, harapósak, megközelíthetlenség, s az értelemnek egy parányát sem mutatják; a papagájok közül pedig a Kékhomloku amazonból (Chrysotis aestiva) egyes szintén magas fokban tanulékony, szelid, hizelgő, ragaszkodó, s gazdája kedvét

⁸ Memoires sur l'instinct et l'intelligence des animaux.

kereső, míg egy másik boszuálló, ravasz, alattomos, vad, dühös, s oly kevés értelmiséget mutat, mintha nem is ama fajból való lenne.

Aki mélyen, alaposan belepillant az állatok kedélyvilágába, az, a fentiek mellett, még arról is meggyőződik, hogy az emberi-nem kedélyvilágából, gyengéi és erényeiből szerfelett sok megtalálható az állatvilág egyes egyéneiben, melyektől az értelmiséget, észet, lelket megtagadni és ösztönnek nevezni, saját jobb meggyőződése elleni megrögzött tagadás volna.

A lélekvádorlás eszméjét sem más, mint azon sok rokon szellemi vonás ébresztette fel az ókori népekben, melyeket egyes állatfajoknál tapasztaltak; látva az állatok, madarak több esetben nyilvánuló öntudatos akaratát, szellemi életét, érzelmeit, ragaszkodását, jöttek azon gondolatra, hogy csakis állathüvelyt magára öltött emberi lélek lehet képes az állatban az emberekéhez hasonló érzelmet, kedélynyilvánulásokat produkálni.

Kezdve az anyai szeretet, gondozás és önfeláldozáson, a hűség, ragaszkodás, szereteten kívül, a féltékenység, irigység, boszuállás, ravaszkodás, csalás, hiuság, tettetés, szemérmesség és bujaság, emlékezés és gondolkodás, valamint a magas értelem oly feltűnő példáit látjuk egyeseknél, melyeket csakis szellemi élet - a lélek jelenléte magyarázhat meg csupán, egyéb semmi más - mert, ha ezeket is „ösztönnek” nevezné valaki, úgy az emberek között is meg kellene tagadni az „egyént” s minden egyéni szellem- és kedélynyilvánulást „emberi ösztönnek” kellene neveznünk.

Egyes állat- és madárfajok megtámadott kicsinyeiket oly önfeláldozó szeretettel védik, hogy maguk is elvérzenek és áldozatai lesznek szeretetüknek a küzdelemben; fájdalmas sikoltozás és nyöszörgéssel kísérik, repdesik körül azt, ki kicsinyeiket elrabolja s iparkodnak megmenteni, kiragadni körmei közül; ezzel ellentétben egyes fajok pedig - akár csak azon gyermekeiket kitevő lelketlen anyák, közönyösen hagyják feldulni fészkeiket, elrabolni fiókáikat, sőt némelykor maguk a szülők falják föl fiókáikat, vagy hagyják éhen veszni őket, mint ez a sertéseknél, a szénzinkénél és kanáriknál gyakran előfordul. A legtöbb madárfaj, ha akkor fogatik meg, midőn kicsinyei vannak, ezek utáni fájdalmában elpusztul a kalitban. Minő dühvel védi a farkas, oroszlán, tigris kölykeit; az agyonlőtt majománya és medve pedig még utolsó vonaglásaiban is kicsinyeit védi, oltalmazza az ütődés és sérülés ellen, magához vonva, mellére szorítva.

Érdekes, de egyuttal mélyen megható, mint tanítják róka, farkas, oroszlán stb. kicsinyeiket a vadat megfogni, megölni, vadászfortélyokra, lesugrásokra, a veszély elleni menekvésekre s elrejtőzködésekre; mint darabolják, szaggatják szét, sőt félig meg is rágják a prédát, hogy a kicsinyek gyenge fogaikkal össze tudják rágni; minő fáradhatatlan tanítói madaraink is fiókáiknak a repülés, élelem-, rovarkeresés- és evésben, hívó hangjaik megértésében, az éneklésben... Nem-e tanítja az anya is újszülött gyermekét az evésre, beszédre, mikor már értelemköre tágulni kezd?! Az állatok értelmi köre is csak lassan, fokozatosan fejlődik és sokszor bámulatos eredményeket lehet elérni szellemi életük kifejlesztése által.

Én kajdácsaimat nem üres léhaságokra tanitom, hanem olyan kifejezésekre, melylyel egyik másik szükségleteiket elégitik ki. Rendszeres tanítás által könnyen oda lehet vinni, hogy megérti, de meg is érteti, a miért kiabál. Ha megtanulja e szavakat: alma, kávé, cukor, dió, kérni fogja ezeket azon időben, mikor kapni szokta, teljes öntudat- és akarat.

És ha kávéért kér és mást kap, nem elégszik meg ezzel, hanem addig kiabál, míg meg nem kapja. Sőt, ha éhes, sir, mint a gyermek; de viszont harsogva felkaczag, ha állójáról véletlenül leesik, vagy, ha az ingerkedve kínált falatot az ember kezéből kikaphatja. Jó kedvében fütyöl, danol; de ezt sohse teszi, ha mérges, szomorú vagy beteg; egy Kék Arara egy álmos cselédüktől eltanulta a lusta, elnyújtott ásitást; de azt sohse produkálta előbb, mint este 9 óra után, mikor már ő is álmos kezdett lenni. Fejüket egyesek nagyon szeretik kapartatni. Egy kajdác-

csom, ha azt mondtam: „Lóra, hadd kaparom a fejedet,” kinyújtotta fejét, s tollát borzolta, és legkedvesebb falatjait is visszautasította ilyenkor; ha nem kapartam, kiabált és nyugtalankodott.

Nem új eset az sem, hogy a kutya, meghalt gazdája sirjáról nem mozdult, s ott éhen halt bánatában; épp így Kleinmayr fővicárius papagája gazdája halála után szintén bánatában halt meg, gazdáját keserves hangon, siratva, nyögve hitta, kereste napokon keresztül.

Emlékező tehetségük, figyelmességük jelét mutatja a következő körülmény: Lányétkü madaraimnak magam adok enni. Egy Jamaika Troupialnak (*Icterus jamaicensis*) és egy Fuvola madaraimnak (*Gymnorhina tibicen*) szerfelett jó étvágyuk van, úgy hogy reggelre már nincs étük. Rendesen 8-9 óra között kapnak enni. Mikor én belépek hozzájuk, a Troupial énekelni kezd s üres evővályuját kilöki, a Fuvolász pedig az üres vályuval csőrében jár-kel, dörömböl kalitjában, míg enni nem kap.

Ugyane tapasztalatot tett a boldogult gróf Csáky László képviselőházi alelnök is; az ő Fuvolásza is a szájába fogott vályuval járt-kelt kalitjában, ha őtet meglátta s követte minden mozdulatát - jelezve, hogy enni kér.

A féltékenység mind az emlős-, mind a madárvilágban ki van fejlődve. Az oroszlán-, tigris- s farkashimek halálig küzdenek egy-egy nőért; a szürke fajú Inseparables (*Agapirnis cana*) pedig - mint nálam történt - megölt egy zöld verébkajdácskát (*Psittacula passerinaz*) mert ez nőstényével pár csőrcsókolódzást váltott, de még nőstényét is megbüntette, mert az nap többször kergette, csipdeste és hajszolta haragosan. Épp ilyen a himgőlya is. A smyrnaiak és Ázsia keletén élők, sokszor mulatják magukat azzal, hogy rucza és gémtojásokat raknak a gőlya fészkébe. Mikor ezek kikelnek, a himgőlya kétségbeesett dühbe jön s csőrével agyonvagdálja nőstényét, mint hűtelent.

Irigyebb és bosszuállóbb teremtések pedig a kajdácsoknál már keresni sem kell. Nem egyszer tapasztaltam, hogy ha egyik papagájomat megcsókoltam s a másikat nem, ez még 2 óra múlva is megcsipett érte; és ha nem vigyáztam, odarepült a megcsókolthoz s összezsipdeste, pedig különben a legjobb barátok voltak.

De a gondolkodás és megfigyelés legfrappansabb példáját a következő eset bizonyítja legjobban, hogy minő kifejlett észtehetséggel tudnak csalni, ravaszkodni s tettetni az állatvilágban is:

Egy Nap-papagáj (*Chrysothis ochroptera*) oly közel állt kalitkájával egy Csufofó rigóhoz (*Mimus polyglottus*), hogy ennek kalitját elérte, ha fejét kidugta. Hogy e pompás éneklő gyakrabban énekeljen, egy-egy darabka leveskörtét adtam a kalit dróttjai közé. A Nap-papagájnak is folyt a nyála a gyümölcs után, de tél lévén s ez drága volt, neki nem jutott. A másik nap hallom, hogy a rigó füttyölt, de hangja erősebb volt a szokottnál és kissé idegenszerűbb is. Adtam neki egy szelet körtét. Egy negyedóra múlva megint füttyölt - újra körtét dugtam neki, mert az előbbi szelet eltűnt a drótok közül. Kevés idő múlva újra hangzott a fütty, de nem ügyeltem rá; ... feltűnt azonban, hogy az ének folytonosan hangzik. Odamenve, látom, hogy körte nincs! Lehetetlen volt, hogy a rigó e rövid idő alatt egy negyed körtét evett volna meg, pedig eltűnt, mert sem kalitkájában, sem a földön nem volt. Újra adtam neki és elrejtőztem. Ekkor láttam, hogy a papagáj kinyult és a körtét elvette s megette... s alig 10 percz múlva utánozni kezdte a Csufofórigó énekét, e mellett fél szemmel kifelé lesett, hogy jövök-e? Mig ott álltam, nem nyult a körtéhez, s egy hangot sem hallatott csak mikor elmentem. Többször megpróbálva e dolgot, - láttam, hogy tudatosan cselekedett így, hogy körtéhez jusson.

Flourens egy lovat említ, mely sántának tétette magát, valahányszor befogni akarák; Lacassagne pedig egy vén komondorról írja, hogy valahányszor társai télen a tüzhely köré feküdve, neki nem engedtek helyet, - az udvarra rohant s dühös csaholást kezdett; társai erre szintén

kirohantak nagy csaholva, a vén ravasz pedig besompolygott és a legjobb helyet kereste ki ez alatt a tűz körül.

Meggyógyulva, persze nem kapta tovább e drága eledelt. Az első nap csak megvolt, bár sokat rikoltózott, de már a másik nap borzas, kedvetlen volt s betegnek látszott. Megint aszuboros piskótát kapva, vig lett. Végre rájöttünk, hogy valahányszor az aszuboros piskóta eszébe jutott, betegnek tétette magát. Ép így tett egy Amazon papagáj is; ez is beteg volt egyszer s néném ápolva őt, majdnem egész nap ölében tartva, kapargatta ápolgatta. Ez is, valahányszor nénémhez kívánczolt, kit igen szeretett, nyögött, tollait borzolta, szárnyait, farkát leeresztve, betegnek tétette magát.

A hiuság érzése különösen a pompás Lory-fajoknál annyira ki van fejlődve, hogy egy kalitban meg nem tűnnek maguk mellett más tarka, szép tollazatu fajokat. Így egy nagy voliereből ki kellett a tarka Rosella- és Pennant-papagájokat vennem, mert a loryk üzték, marták őket folyton, míg az egyszerű, fakó színezetű Nympha-, Sándor, Quäkker-papagájokkal baráti lábon éltek. Mindjárt fürödtek, rendezték tollaikat, ha csak egy porszem hullt is rá, vagy, ha megmagsimitottam őket.

Mindenki előtt ismeretes az a mély gyűlölet mely a macskák és kutyák a házi nyulak és a vad nyulak között van; de néha megtörténik, hogy ily ellenfelek békét kötnek egy közös cél elérésére. Ezt Mouchez constatálta Szent-Pál szigetén, hol a Venus átvonulását figyelte meg; itt a patkányok és macskák barátságban éltek egymással és szövetséges társak voltak az apró madarak elpusztításában.

A macska, elefánt minta-képei a szemérmességnek, míg a kutya, majom pedig az immoralitás mintaképei.

Egyes fajok szerfeletti kíváncsiságuk által tűnnek ki. Egyes antilop-fajokat másképp nem lehet lövésre kapni, mintha kíváncsiságukat felébresztik. A vadász élesekét füttyent s ríktó színű zsebkendőjét botra kötve, lengeti. Erre a félénk, vigyázó állatok kíváncsian megállnak és közelednek, folyton csak a zsebkendőre vigyázva egészen lőtávorig. A Csufoló rigó pedig egész órákig elszálldogál egyik fészektől a másikig, kíváncsian vizsgálva azok belsejét, tojásait, a fiókákat. Ha fészket nem talál, egyes madarak hívó hangjait utánozza, hogy az elrejtett fészkekben levő kicsinyek feleljenek és elárulják a fészkek hollétét.

A majmok észtehetsége pedig még a számolásra is kiterjed. Háromig tudnak számolni. Ha valamely gyümölcsöt vagy földet ki akarnak fosztani, előörsöket állítanak ki. Ha három ember jó és elrejtí magát, a megfutamodott majmok nem jönnek vissza, ha két ember el is távozott, mert tudják, hogy a harmadik még elrejtőzve van és ha csak ez is távozott, jönnek újra elő. De már négy embernél vége van a képességüknek, mert, ha ezekből három eltávozott, nem emlékeznek már, hogy a negyedik ott maradt s ez aztán a rejtekből lelövöldözheti őket.

A Hamardryasok és Geladák, Afrika ez óriási majmai, meg tudják a harczost a földmivelőtől különböztetni, így, ha egy-egy durrah-, vagy tengeri-földet fosztogatnak, nem rohannak vissza a hegyek közé, ha egy asszony, vagy egy fegyvertelen férfi jó! Jöjjön ellenben egy fiucska lándzsával, vagy nyíllal, ettől rögtön megfutamodnak.

Sonnerat elefánt-vadász és természetvizsgáló szintén érdekes adatokat ír az elefántok szellemi képességéről:

Egy szelid elefánt mély gödörbe esett, melyből kijönni nem tudott, se nem birták kivonszolni. Rőzsekötegeket dobáltak tehát a gödörbe, melyeket az okos állat folyton maga alá rakott orrmányával mindaddig, míg csak el nem érte a gödör szélét.

Angolország legjobb bonneja sem viseli jobban gondját a rábizott gyermekeknek, mint egy szelid elefánt. Sétálni megy velük, nem engedi őket vízhez, árokhoz közeledni, vigyáz, fülel

mindenfelé; elfujja róluk a mosquitókat orrmányával, valamint megzörgeti a füvet, harasztot, bokrokat, hogy nem rejtőzik-e ott mérges kigyó, vagy csuszó-mászó? Egy esetben Lord Hastings gyermekeit és nevelőnőjét, kiket egy tigris támadott meg, védte meg egy ilyen elefánt, agyontaposva a vérszomjas vadat.

A pondycheri pagoda elefántjai alamizsnát gyűjtenek a templom részére s maguk fizetnek a czukornád és banánkötegekért, mit saját szükségleteikre vásárolnak.

Gyönyörű jellemvonás ezen állatcolossusokban a nagy értelem mellett, még a hála érzete is.

Madrasban történt, hogy a maharadza elefántjait mindennap fürdeni hajtották. Ilyenkor az elefántcsapat a piacon ment mindig keresztül, hol főzeléket, gyümölcsöt árultak. Egyik áruló asszony, kinek bódéja is volt, az előlmenő legöregebb himnek naponként hol egy köteg banánt, hol más zöldséget ajándékozott.

Egyik nap e himelefánt és társai megvadultak s ezen óriási állat mindent legázoló dühe elől még hajcsárjai is és velük minden élő menekült, a merre látott, mert agyontiport volna mindenkit. Az árusnők is rémülten menekültek, köztük az is, ki az elefántot naponként megvendégelé, de vak rémületében pólyába kötött gyermekét ott felejtette kosarai mellett. A bősziűt colossus bömbölve gázolt és szórt szét mindent s odaérve a bódéhoz, meglátta a siró gyermeket. A közeli házakból rettegve nézték, mint kapja fel orrmányával a kisedet - az anya elájult - s várták, mikor fogja földre vágva, szertetaposni, - de e helyett csendesén a bódé tetejére helyezte, hogy utána jövő társai el ne gázolhassák és orditva, a fákat, korlátokat tördelve ki - rohant tovább.

Ezen felhozott példákön kívül, még számtalan esetet lehetne felhozni, melyek szintén az állatvilág szellemi élete mellett bizonyitanának - de ezen elmondottakból is kétségtelenül kiviláglik, hogy az állatvilág is bir szellemi étellett, bir lélekkel - mely, ha nem közelíti is meg az emberi lélek nagyságát, magasztosságát, de van, létezik s az ösztönnel semmikép sem azonosítható egy fogalomrá!!

A tenger könyei.

A föld szikrázó drágaköveket, aranyat, a tengerek szelid fényben csillámló, szivárványtarka színjátéku gyöngyöket adnak a föld fiának a királyok koronáiba, a hölgyek diadémjaiba és hattyu nyakukra ékszerül.

Már a legrégebbi korban is ismerték és minden drágakő fölé emelték kedveltségben a tengerek eme termékeit, s az az átlátszóság, az a mély és szelid, de mégis a szivárvány minden színeiben csillámló fény, valami mesés nymbussal és varázsszal vette körül az igazgyöngyöket, ugyannyira, hogy eredetét, képződését a legfantasztikusabb mesékbe és regékbe burkolták.

A klasszikus ó-korban majdnem minden fontosabb tárgynak vagy cselekménynek megvolt a maga istensége és a minnek eredetét világosan nem tudták, azt a csudák és mesék kódébe; burkolták és ez alól még a bölcsek és tudósok se tudták egészen kivonni magukat, minnek bizonyága, hogy az ó-kor két leghíresebb természettudósa: Aristoteles és Plinius is, a gyöngyök eredetét a legcsudásabb módon magyarázták.

Aristoteles szerint a gyöngykagylók azokon a harmathullató, csendes éjszakákon, mikor az ég milliárd csillaggal fedett s a természet is álmodik, feljönnek a tenger felszínére és kitárva kagylóikat, fogják fel a harmatcseppeket s ezután újra lemerülve a fenékre, megszületik bennük a gyöngy. Ezt a regét Boethius idejében is hitték, csak hogy Szent-Iván éjszakájára tették ennek idejét s mennél szebb, ragyogóbb Szent-Iván éjszakája, annál fényesebbek a gyöngyök, mert „annál nagyobb a kagylók ihlete, mely őket a gyöngyképzésre lelkesíti.” Ezen hiedelemből születtek azután: „Triesmain menyegzője”, a „Harem Románcza”, „Filicaja gyöngye” cz. költői művek, melyekben ezen eszme van különféle variációkban feldolgozva. Plinius szintén elfogadja e regét, csak hogy még azzal toldja meg, hogy a harmatcseppek mellé a hajnali csillag sugarait is magukba szívják s ezen fényes sugarak adják a gyöngyöknek szivárványszínű játékát és ezüstös fényét. Apollonius azonban tagadja e mesét, azt mondván, hogy vízből semmiféle szilárd anyag nem képződhetik s más reálisabb magyarázatot keresve, azt bizonygatja, hogy mikor a hajósok olajat öntenek a tengerre, a gyöngykagylók azt cseppenként feliszszák (és zárjel közt megjegyzi, hogy a gyöngykagylók az olajat nagyon szeretik) és ezen olajcseppekből születnek a gyöngyök.

A poétáknak azonban egyik magyarázat sem tetszett, hanem találtak maguknak költőibbet, fellengősebbet. Ők ugyanis Nereus tengeristen fekete szemű leányainak, a Nereidáknak könyeiből származtatják; majd pedig segélyül hiva a Mythológiát is, a vadkantól megölt Meleager nővéneinek könyeiből, kik a tengerparti sziklákon, a magányban szünet nélkül siratták bátyjukat s könyeik a tengerbe hullva, gyöngyökké változtak. De az istenek másképp is megakarván jutalmazni a nővérek ragaszkodó szeretetét, őket gyöngytyukokká változtatták, könyeiket pedig e szárnyasok tollaira helyezték. E végből az ó-kor költői előtt a gyöngyök könyeiket jelentették, Horac és Ovidius verseikben a „tenger könyeinek” nevezik, míg Virgilius szerint a rózsaszínű Venus- és a szivárványszínű Halyetos-kagylók sirják a gyöngyöket s e szerint a gyöngy nem egyéb, mint megkövült köny, azért ez okból hullatta könyeivel vegyest egyenként drága gyöngyeit férje ravatalára a szép Cleto, a dúsgazdag és híres Nolanus szobrász vigasztalhatatlan özvegye is, mesésfényű villájában.

Mikor a pazarlás és fényűzés a rómaiaknál annyira lábra kapott, az igazgyöngyöket a gyémántoknál és minden drágakőnél jobban kedvelték és becsülték. Ez okból a gyöngykereskedés oly nagy mérveket öltött, hogy külön hajók, egész kis flotillák - egyedül csak gyöngyvásárlás céljából keresték fel az indiai kikötőket. Plinius, „Liber de Lapid. protios. cz. 61.” című munkájában sokat ír az örült fényűzésről, melyet a római gazdag és előkelő hölgyvilág a gyöngyök utáni vágyában üzött. A legértékesebb és legkedveltebb ékszerek

nagyobbrészt csakis keleti gyöngyökből álltak és azon egyes nagy csüngő gyöngyöket, melyeket függők gyanánt füleikben viseltek, „elenchosoknak” nevezték. E szó annyit tesz, mint „megszégyenítő”, mert csakugyan arra is voltak számítva, hogy roppant értékükkel megszégyenítsék, kétségbeejtsék és a sárga irigységbe döntsék azokat, kik hasonlókkal nem pompázhattak. Bár ezen idő rég elmúlt, hanem azért minden hiu és nagyravágyó hölgyecskére kétségbeejtő „elenchost” képez biz még mai nap is, ha egyik-másik hölgytársa fülében egy-egy pár nagy gyémánt boutont, vagy nagy igazgyöngycseppeket pillant meg s ő nem tud olyanokat szerezni. Brutus anyjának, Serviliának híres gyöngye 265.000 tallér értéket képviselt s ezen gyöngyöt állítólag Julius Caesar ajándékozta kedvencze, Brutus iránti szeretetéből anyjának. A híres meseíró Aesopus pedig oly óriási vagyont hagyott fiának, Claudiusnak, hogy ez jövedelmével annyira nem tudott mit csinálni, hogy egy lakomája alkalmával vendégei elé egy tál igaz gyöngyöt tétetett és mindegyiknek le kelle azokból nyelni egy szemet. Ekkor történt, hogy a zsugori Crassus majd megfulladt, mert a legnagyobb gyöngyszemeket keresve ki, a harmadik torkán akadt és csak egy aethiop rabszolga lélekjelenlétének köszönhetik, hogy meg nem halt, mert már egészen el volt kékülve, de ez a megakadt gyöngyöt szerencsésen letolta ujjával, miért is Crassus hálából, a lakoma végével, elhervadt rózsakoszoruját ajándékozta neki. „Ez is általános csudálkozást keltett - mondja Plinius, - mert Crassus, még az ég madaraitól és a föld állatjaitól is sajnálta és irigyelte a mezők, erdők gyümölcseit és füveit s a folyók és patakok vizeit,” mert mindent maga szeretett volna felfalni nagy fősvény-ségében.

E lakomáról a római társaság igen sok drasztikus élczet csinált, hogy a vendégek miképp akarták a lakoma végével az elnyelt drágaköveket megszerezni, különösen sok csipős célzást kellett azon hölgyeknek kiállani, kiknek férjeik a lakomán részt vettek, mert ezeknek barátnőik azt ajánlgatták, hogy „elenchosaikat” nárdus-, ektropium-, rózsavíz s más efféle illatszer-ekkel impregnálják.

A híres Lolliia Paulina, Nunius Tiburtius senator fiának lakodalmán oly gyöngyökkel ékesítve jelent meg, melyek mindegyike 40.000 sestertiumot ért s Plinius saját szemeivel látta azon számlákat, melyeket férje, Cajus, neje gyöngyeiért fizetett. Julius Caesar is annyira szerette a gyöngyöket, hogy üres idejében egy onyx-tárczácskán mindig előtte voltak s legkedvesebb mulatsága volt színjátékaikban gyönyörködni és az egyes szemeket mutatóujjhegyein mérlegelni és mielőtt híres galliai hadjáratára indult volna, fogadást tett Vénusnak, hogy győzelem esetén, a legdrágábbat és legszebbet, mit csak a föld és tengerek adhatnak, áldozza fel neki. Csakugyan győzelme után, a legnagyobb és legszebb gyöngyökből egy medaillont készíttetett s ezt függeszté fel az istennő szobrára, kinek, mint a habok és tengerekből születettnek, voltak amugy is a drága gyöngyök szentelve.

De nemcsak a rómaiaknál állt ily kivételes nagy becsben, hanem az ó-kor valamennyi népénél és nemzeténél. A chaldei és phoenicai hajósok az ismert kikötők mindegyikét felkeresték gyöngyeikkel, melyeket részint a Perzsa-tengerből gyöngyhalászaiktól, részint pedig az egyiptomi kikötőkben vásároltak össze, mert a Ptolomeusok korában a gyöngyhalászat már egészen rendszeresen üzetett s a gyöngyök e királyi ház egyedárujaként tekintettek. Dávid király koronájának gyöngyei szintén híresek valának, a bölcs Salamon királynak pedig Sába királynője hozott ajándéku-ly oly szép gyöngyöket, hogy kedvükért koronáját szétszedte s ezeket is belé foglaltatá. A méd-, assyr- és persa királyoknak is a gyöngyök valának legkedveltebb ékszerei s a fenmaradt szobrok, reliefek és faragványokon a királyok szakálla és a királynék haja mind gyöngyfűzésekkel volt sorba szedve és szabályos sorokba osztva. A nagy Cyrus a massagéták elleni harczában Tomyris királynénak nagybecsü gyöngykészletét is zsákmányul ejtette. Cyrus fia, Cambyzes kincstárában három óriási aranytálban voltak nagyságuk szerint az igazgyöngyök osztályozva, koronájának pedig mindegyik ágán egy-egy óriási, híres szépségű gyöngy ragyogott. Anyjának, Kassandánénak, egy diszruháján 700

egyforma gyöngy volt ráhimezve, hugának, Atossának pedig egész Babylonban beszéltek arról a híres byssus-fátyoláról, mely gyöngyökkel volt beszegve és az ezt tartó diadémra 14 darab galambtojásnál nagyobb, megbecsülhetetlen értékű drágagyöngy volt füzérszerűleg reáarakva. Nagy Sándor pedig egyes-egyedül az ott található gyöngyökért foglalta el a persa tengeröblöt, mely, a legszebb gyöngyöket szolgáltatta. Hogy minő értéke s kedveltsége vala a gyöngyöknek és a régi korban is mennyire értettek a nagyobbak és az unicumok felbecsüléséhez, legfényesebb bizonyítékok erre Cleopátra híres gyöngyei. Nemcsak Egyiptomban beszéltek e gyöngyök páratlan nagysága és óriási értékéről, hanem a kereskedők elhordták ezek hírét a világ akkori minden kikötő városába. E gyöngyök egyike egy-egy millió sester-tiusra becsültetett s midőn Cleopátra kedvesével, Antonius triumvirrel vetekedett, hogy melyikük tud drágább estelit előállítani, a bájos királyné egyik gyöngyét eczetben felolvasztá s Antonius tiszteletére megitta. E híres gyöngy párja aztán Rómába került, mert a szép királyné a rómaiak által elfogatott és virágok s gyümölcs között belopott nilusi viperával maratta meg magát hogy a szégyenteljes fogságot elkerülje és a mesés értékű gyöngy kétfelé fűrészeltetvén, mint függők a Pantheonban lévő Venus-szobor füleibe akasztattak.

A gyöngyök kedveltsége s értéke nemcsak az ó-, de még a középkorra is átszállott, mert értékük mellett, még bizonyos varázserőket is tulajdonítottak nekik és talizmánok s amuletok gyanánt használták, kivált, ha alakjuk vagy színezetük a rendestől eltért. Így a zöld, vagy fekete gyöngyök - miután e színek oly szerfelett ritkák, értéke szinte megfizethetetlen volt. Így Marbodeus írja, hogy Lentulus Cnejus, a leirhatlan gazdagságu birtokos annyi ezüstöt fizetett ki egy phönici kereskedőnek egy mogyorónagy fekete gyöngyért, mely a rossz szellemeket, a megigézést és a varázslatokat tartá távol és egy rugóra nyíló aranszelencébe volt foglalva, mennyit a kereskedő és két kísérő rabszolgája nyomtak. Plinius pedig Licinius Sulo zöld gyöngyéről azt írja, hogy azt három millió sestertiusért vásárolta egy persa kereskedőtől s ezen gyöngy nagy büvereje mellett, még minden ragályos betegséget távol tartott. Ilyen mesés áruk volt azoknak is, melyeken egyes dudorok vagy horpadások valami phantasticus alakzatot tüntettek fel, vagy setétebb vonalak, felhők rajzolódtak rajtuk össze-vissza.

Ezen hiedelmekből származott azután az ó-kor végéről át a középkorra azon hiedelem is, hogy az igazgyöngyöknek bizonyos nehéz betegségekben nagy gyógyerővel is kell birniok. Ezen tévhit igen sokáig fentartotta magát, mert még a 15. és 16-ik század orvosai is gazdag patienszeik részére porrá tört igazgyöngyöket ordináltak vagy fehér borban, vagy pedig más drágakő porával keverve. Így a nagy sorvasztó lázagnál, a száraz betegségeknel, vérhányásnál - a beteg egy-egy bevételre lenyelt egész uradalmakat érő gyöngyöket. Avenzoár, híres arab orvos, olyan orvosságot rendelt Abu el Malek khalifának, melyben három szem olyan értékes gyöngy volt, melyek mindegyike - százezer aranyat ért meg; s ezt egyszerre kellett lenyelnie és még e mellé azzal biztatta, hogyha ez nem használ, még drágább gyöngyöket kell bevennie, mert azokban még több a gyógyerő. Azt mondják azonban, hogy a khalifa ezen orvosságtól rögtön meggyógyult. A híres Bánffy Dienes is egy epeömlés alkalmával „egy három falut” érő drága gyöngyöt kortyantott le.

A gyöngyök keresettsége és óriási árai nagyon kifejlesztették a szakértelmet, a becselő- és ítélő-tehetséget nemcsak a középkor ékszerészei, hanem a vagyonos embereknél is, így az arany és ékszerművesség oly magas fokra fejlődött, hogy egyes ékszerdarabok, maig is, mint utánozhatatlan remekiek unicumai az ékszerész iparnak.

Természetesen, miután a gyöngyök értéke oly óriási összegekre rugott és a kereslet és kedveltség oly magas fokra hágott, nemcsak a tudósok, de maguk a gyöngykedvelők is, nem elégedve meg a hiányos és mesészerű adatokkal, melyekkel eddig a gyöngyök lelhelyeit és képződését magyarázták, hanem észlelni és kutatni kezdték a gyöngyöket termő kagylók életmódját, természetét. De valljuk be, hogy e kutatást nem éppen a tudomány szomj vezette,

hanem a pénzérdek is, a mennyiben azt hitték: kitanulva a kagylók természetét, hátha az eddigieknél nagyobb, értékesebb gyöngyöket lehet termeltetni velök!

Igy a nagy természettudós, Linné Károly is sokáig vizsgálva, észlelve a gyöngykagylókat, 1761-ben egy lepecsételt tekercset ajánlott fel a hollandi államtanácsnak - mint akkoriban a legnagyobb gyöngyhalászat tulajdonosának - megvételre, melyben le volt írva a mesterséges drágagyöngy csinálásának a titka. De ez nem vette meg, hanem megvette egy kereskedő, aki megint eladta egy másik kereskedőnek, ez egy harmadiknak, míg végre nyilvánosságra került az alábbi nagy és drága titok. Csakhogy természetesen az így készült gyöngyök nem sokat értek. Legtöbbjük pedig éppen semmit sem, mert a természet munkáját meglopni, utáncsinálni nem lehet.

Az emberi kapzsiság a tudománynak tett legnagyobb szolgálatot, mert a sok vizsgálódás, észlelés közben reájöttek, hogy a gyöngy nem egyéb, mint a kagylónak kóros elváltozása, melyet valamely külső ok idéz elő s ép olyan váladéka az állatnak, mint a kagylóhéjak szivárványos belső része, azaz a szivárványszíneket játszó gyöngyház. Nem minden gyöngykagylóban található gyöngy, mert ezeket csak akkor készíti az állat, ha kagylója belsejébe egy homokszemecske, vagy valami más kemény, parányi tárgyacska kerül; néha egy-egy parányi élősd, minő a Vermetus, ezen földgilisztához hasonló alaku férgecske, mely a gyöngyér hátára telepedve, ennek kagylóját kezdi furkálni és hozzá hasonló sok más apró féreg, melyekkel a tenger bővelkedik - is gyöngykészítésre ingerli az állatot. Mihelyt az állat megérzi, hogy idegen tárgy került belsejébe, vagy furja kagylóját valami, ezt azonnal gyöngyházanyaggal vonja be, mely idővel folyton nagyobbodik. Ez a gyöngy! A chinaiak, ezen zárkózott, de szerfelett kifejtett iparu nép, - miután a gyöngykagylók a meleg világtengerek mindegyikében találhatók, így a Japán-tengerben is, már régen tudták, mikép kezdődik a gyöngy, azért mesterségesen iparkodtak a kagylókat bővebb gyöngytermelésre birni; azaz kihalászva a kagylókat a tengerből, ezek teknőit kemény, éles tü hegyével könnyedén megfúrták, vagy átlukasztották és ujra a tengerbe vetették vissza. A kagyló, érezve teknője megsértését, ezt befoltozandó azon a helyen gyöngyidomu váladékot különített el, tehát gyöngyöt készített. Természetesen még e módon sem termelt mindegyik kagyló gyöngyöt, mert e fúrás vagy sértés betömődött, vagy az állat alakatlan, ellaposodó formán ragasztotta be váladékával a nyílást. Így tehát Linné titkát a chinaiak már jóformán száz éveekkel megelőzve - tudták.

A valódi Gyöngykagyló (*Meleagrina Margaritophora*) a puhányok (*Mollusca*) negyedik, a Kagylók (*Cormopeda*) rendjének egyizmu (*Monomyarii*) osztályában a Kalapácskagylók (*Malleidae*) családjában a Madárkagylók (*Avicula*) fajtát képezi. Eddig mintegy 30 fajta Madár-, azaz Gyöngykagylót ismerünk a meleg világtengerekben, csupán egy faj él a Középtengerben. A legnemesebb gyöngyöket termő kagyló, a Valódi Gyöngykagyló, a persa Golf-áramban Ceylonig, innen az egész Indiai-Oczeánban s a Nagy-Oczeánban egészen a Mexicói és Panamai-tenger partvidékéig mindenütt található és társaságban él a homokos és iszapos tengerfenék koráll-pontjain, vagy mint lelhelyeit nevezik, a gyöngykagylózátonyokon. Sokszor már két lábnyi mély vízben is található, de terjeszkedésük folyton lépcsőszerűleg mélyebb és mélyebb lesz, úgy hogy közönségesen 5-8 fonálnyi mélységtől 16-18 fonálnyi mélyben találhatók. Az ilyen zátonyok felett, a tenger felszínén, lágyan ringatva a habok és szellő játékától, leirhatatlan mennyiségben lebegnek a Gyöngykagylóknak a békapetékhöz hasonló petéi vagy tojásai, melyekből maguk a Gyöngykagylók képződnek. Hogy mily leirhatatlanul szaporák, mutatja az, hogy egyetlen nő-gyöngykagyló 12 millió petét képes termelni, mint ezt Kelaart kiszámította. Kifejlődve a fenékre szállnak, s nagy halmokban, sziklák, korallok, de legörömostebb vén gyöngykagylókra vagy ezek héjaira erősítik magukat vékony, de erős szálcscákkal, az ugynevezett byssussal. Csak nagyon öreg korukban nem termelnek byssust, mert ekkor már saját sulyuk is a tenger fenekére köti őket, s nem egykönnyen moz-

ditják el, vagy vetik felszínre a hullámcsapások. A gyöngyhalászok, vagy gyöngybuvárok, mint legilletékesebb szakemberek szerint, a gyöngykagylók csak 7-8-ik évükben érik el teljes kifejlődöttségüket, azaz ekkor termelnek gyöngyöket, de nőnek és elélnek száz, százhusz esztendő is, csak hogy a 40-60 évnél idősebb csigák ritkán termelnek már gyöngyöket. Öt évig nagyon lassan fejlődnek, de ezután növésük rohamosan gyorsul. Egy kifejlődött gyöngykagyló egy lábnyi nagy, de vannak sokkal nagyobbak is épp úgy, mint kisebbek; a teknők alakja szabálytalan, erősen elgömbölyödő négyszög. A két teknő, mely erős záró izommal majdnem légmentesen és oly erősen képes összecsukni magát, hogy a teknők összetörése nélkül lehetetlen szétfeszíteni, míg a teknők közti állat él. E teknők erősen hoporjasok, s mintha levelekből lennének összerakva, erősen pikkelyesek; kívülről szürkés-zöldek vagy feketén kékesek, fehérén csikozva s byssussal többé-kevésbé benőve, míg belülről egészen simák és szivárványszínben játszó. Ez az ugynevezett gyöngyház, melyből különféle diszmuvek, berakott munkák készülnek. A fiatal állatnál a gyöngyházréteg vastag s a leveles pikkelyzet durvább, bibircsósabb az öregekéénél. Nem csupán a valódi gyöngykagylóban, hanem rokonfajaiban is találhatók néha drágagyöngyök, csak hogy legbövebben a valódi gyöngytermelő termeli.

Az európai folyók s tavak szintén termelnek egyes kagylófajokat s így olvasóink bizonyára ismerik azokat a kagylókat, melyeket a festők használnak, mint festéktartókat, vagy mint gyermekek, tán maguk is gyűjtötték fürdés, vagy rákászás közben a folyók iszapjában bőven termő, ugynevezett béka-teknőket. Ezen békateknőkön kívül Európa folyói termelnek többek között egy kagylófajt, az Európai folyami Gyöngykagylót (*Margaritana margaritifera*), melyek szintén termelnek valóságos gyöngyöket. E gyöngyök legtöbbje apró ugyan és szabálytalan alaku, szintelen, vagy piszkos, fénytelen baroque gyöngyök, melyeknek értéke alig van, de néha egyes kagylók oly értékes, a valódi drágagyöngyökhöz egészen hasonló színű, tűzü gyöngyöket nevelnek, hogy ezek épen olyan értékesek, mint a valódi drágagyöngyök. Németország, Skócia, Britannia, sőt hazánk egyes gyorsfolyású patakjai és folyói termelik e kagylókat, melyek alakra nézve rézsut hosszabbodók, végeikben legömbölyödve, s a zárórészekben erősen felpuposodók. Hegyi patakokban szintén honosak. Így Szász-, Cseh-, Bajorországban törvényesen volt szabályozva a gyöngykagylók halászata. 1851-ben az Elster folyóból 278 gyöngyöt nyertek, melyből 83 darab elsőosztályú értékes darab volt. Angolország Conway nevű folyójából oly értékes és nagyszerű gyöngyöt nyertek, mely máig is éke az angolok királyi koronájának s e gyöngyöt II. Károly király neje kapta ajándékba a halászsoktól és mint Svetonius írja, éppen Britannia folyóinak híres gyöngygazdagsága birta arra Julius Caesart, ki rajongott a gyöngyökért hogy Britanniát haddal támadja meg s hatalmába kerítse. A szász államkincstár óriási gyűjteményt bir gyöngyökből, melyek mind a szász folyókból lettek halászva, s e gyűjteményben vannak oly gyönyörű játéku, kifogástalan alakúak, hogy megérnek 2000-3000, sőt több aranyat darabonként. Hazánkban Zalamegye Valiczka és Zala folyóiból magam is halásztam több gyöngykagylót és ezekben találtam is gyöngyöket, de csak mind apró, szabálytalan és fénytelen s e mellett értéktelen kis baroque-gyöngyök voltak, de azt hiszem, hogy rendszeres halászat mellett értékesebb darabokra is akadnának, mert a hol kicsi van, ott nagy is kell, legalább elvétve, lennie.

Ez röviden a valódi és európai gyöngykagylók természetrajza s a gyöngyök képződése, melyek nemcsak a régi korban, de még jelen korunkban is kedveltek, keresettek s a drágakövekkel egy rangban az ékszerészetben s a családi kincsek közt, mint nagy értékű drágaságok vannak forgalomban és a nagy kereslet folytán, a gyöngyhalászat évenként óriási kiterjedésben üzetik úgy a ceyloni, japáni, persa tenger-öblökben, mint az abyssiniai partvidék Dahalak el kehiri korall-pontjain. Ezeken kívül az ujhollandi partvidék, Uj-Guinea nyugati partvidéke az Aru-szigetig és Közép-Amerika csendes-oczeánbeli partvidéke szintén fontos és bőven termő gyöngyhalász-helyek, kivált ezen utóbbi annyira, hogy már 200 évvel ezelőtt is a

spanyolok és hollandok előtt épp olyan becsült volt, mint ma Ceylon condatshy öblében lévő aripo- és pomparipoi gyöngykagylózátonyok.

A gyöngyhalászat szerfelett érdekes leírása előtt, nem lesz érdektelen a drágagyöngyök alakjára és színezetére is röviden áttérni.

Mint már mondtuk, nem minden kagylóban található gyöngy. Egyesekben egyetlenegy sincs, másban pedig több darab, néha 10-18, sőt husz is található, melyek a teknő felnyílásakor kigördülnek; van azonban eset, hogy a legszebb gyöngyöt értéke legnagyobb részétől megfosztja az, hogy erősen hozzá van a teknő belrészéhez forrva. Minden gyöngynek központját valami parányi kis tárgy képezi, s e körül rakodnak le az egyes rétegek. A gyöngyök értéke nagyságuk, alakjuk szabályossága, színezetüktől és fényüktől függ, úgy hogy egyesek felülmulják értékben ugyanoly nagyságu bármely drágakövet. Vannak egészen vitziszták, fehérek, rózsá-, bibor-, barna-, zöld- és feketeszínűek is. Némelyek tiszta vízként átlátszók, vakító, a szivárvány minden színében játszó fénynyel, vagy csak félig áttetszők, s ezen fehér áttetszőségből előtörnek és ebben váltakoznak fénylő csillogással a kék, vörös, bibor, rózsá, viola és sárga színek. Vannak továbbá bágyadt fehér, szürkés-kékes, egyszerre erős vörös és zöld színben villódzó, bágyadt, vagy erősen sugárzó fénynyel. Nagy ritkaságok és unicumok az erős barna és a fekete gyöngyök s ekkor ezen setét alpból lövellődnek elő élénk csillámmal a színes fénysugarak, vagy felhőszerűen, váltakozva rezegnek a gyöngyök felületén. Az átlátszóságot, fényt és színjátékot nevezik a gyöngyök „vizének”, vagy „oriens”-enek, s ez egyik főtenyező az érték meghatározásánál. A nagyság - kölesszemtől galambtojás nagyságig - váltakozik, sőt vannak egyes, ennél nagyobb példányok is. Alakjuk lehet szabályos golyó, gömbölyű, tojásforma, ovál, körte, alma, paradicsom alakzatú, vagy pedig egészen szabálytalan: szögletes, összenyomott, ferdült. Az eddig ismert legnagyobb gyöngy Margarita-szigetén találtatott. Ennek súlya 250 karát s II. Fülöp spanyol király tulajdonába ment át. Egy másik szintén igen nagy 1505. évben szintén a spanyol kincstár tulajdonába ment át 80.000 aranyon. Hosszu volna elszámolni mindazokat, kiknek birtokában voltak és vannak a legnagyobb és legértékesebb gyöngyök, melyeknek értéke egy-egy királyi vagyont ér, de curiosum kedvéért, néhány példát fölemlíthetünk úgy a múlt, mint a jelen korból. A fenti gyöngyóriásokon kívül, unicum volt szintén a maga nemében az a drágagyöngy, melyet a velencei köztársaság a török szultánnak ajándékozott; ez abban a korban is százezer tallért ért, mikor a pénznek olyan nagy értéke volt, hogy jelen korunkban az a százezer tallér egy milliónak felelne meg. Rudolf császár koronájában egy kis körtenagyságu igaz gyöngy volt beillesztve, melyet szintén százezer tallérra becsültek, X. Leó pápa pedig 78.000 tallért fizetett készpénzben és még négy darab foglalatban drágakövet egyetlenegy darab gyöngyért, melyet tiarája számára vásárolt meg. A persa sah birtokában kilencz darab nagy diónagyságu, tiszta vizű, szabályos alaku; az audhii maharadzsa birtokában pedig majdnem egy tyuktojásnagyságu, remek vizű, szabályos alaku gyöngyóriás van, melynek értéke megbecsülhetlen. A párisi Rothschild báróné szintén egy jó nagy, igen szép rózsaszín vizű, körtealaku gyöngyöt bir, melyért férje - mint mondják - egész hercegi vagyont fizetett; végül a jelenlegi német császárné birtokában egy 32 darabból álló gyöngysor van, melynek értéke 250.000 forint, noha az egyes szemek nem is valami nagyok. Az uralkodó nők közül nagyon kedvelte a gyöngyöket Victoria királyné, ki jubileuma alkalmából az indiai fejedelmektől ritka nagyságu és óriási értékű gyöngyöket kapott hódolatul, de maga is szerette a gyöngyöket vásárolni és ha tiszta vizű, szép, hibátlan gyöngyöket látott az ékszerészeknél, azokat rendesen megvásárolta. Róla beszélnek, hogy egy sétája alkalmával négy darab ritkaszép vizű gyöngyöt vásárolt, s hazaérve, íróasztalára helyezte a selyempapirosba burkolt gyöngyöket. De időközben egészen elfeledkezve, leült, hogy emlékiratait folytassa, de tolla rosszul fogván egy darabka papírral törülte meg, s ezt aztán az égő kandallóba hajította. Később eszébe jutottak a gyöngyök. Keresik mindenfelé, de nincs és nincs. Ekkor jutott a királyné eszébe az elhajított papiros - és a gyöngyöket csakugyan meg is

találták a paraszak között, de annyira összeégve, hogy minden fényüket és színüket elveszítve, porlékony mészgömbökhöz hasonlítottak. A négy gyöngy értéke 4000 font sterling volt, mi pénzünk szerint 45.000 frtnak felel meg. Az olasz anyakirályné szintén egyre-másra vásárolja a gyöngyöket, s ezeket egy kis gömbölyű nyílású perselybe szokta elhelyezni. Udvarhölgyeit majd megölte a kíváncsiság, hogy a királyné miért ily furcsa dobozban tartja az igazgyöngyöket? Egyikük egyszer e kíváncsiságnak kifejezést is adott, mire a kecses királyné így felelt: „E gyöngyöket azért gyűjtöm, hogy fiam menyasszonyának nászruháját diszithessem fel velük, mert azt mondják, hogy a gyöngyök tartós családi boldogságot hoznak viselőjükre”. Az orosz császárné az ékkövek között a smaragdot, azután a gyöngyöket szereti legjobban és szintén nagyértékű, s ritka nagyságu gyöngyei vannak. Legkedvenczebb ékszere, két fekete gyöngycsepp fülbevaló és egy egészen állandóan biborvörös színben játszó gyöngy, mely gyűrűbe van foglalva. Ezen ékszereket folyton viseli, s még a nagy fogadások és ünnepélyeken is ezen kedvencz függői vannak fülében.

A gyöngyök értékét rendesen még ma is sulyuk után számítják ki, ha különben alakjuk szabályos, vizük tiszta és megfelel a kívánalmaknak. A suly mérték a grán és karat. A gránok számát megsokszorozzák önmagukkal, s a kijövő adja a gyöngy árát forint, frank vagy aranyban, a szerint, a minő alakja, átlátszósága és oriense. Így például egy egykarátos gyöngyöt, miután egy karat egyenlő négy gránnal, 16 forinton, frankon vagy aranyon adnak el - mert $4 \times 4 = 16$; egy tizenöt grános sulyu gyöngyöt pedig 225 forintért vagy aranyért, $15 \times 15 = 225$. Ezen számítás ma már nagyon elavult és az elsőrendű gyöngyöknél is a gyémántok árszámítását vették. Ez pedig megy a következőkép: pl. egy karátos brilliantnak egységára 80 forint. A két karátosé azonban nem 160 forint, hanem 320 forint; mert itt először a karatok száma lesz önönmagával sokszorozva, s a kijött összeggel lesz aztán a karatár újra sokszorozva, azaz $2 \times 2 = 4 \times 80 = 320$ forint. Azonban e számítás a gyöngyöknél a legtöbb esetben nem használható, mert bonyolulttá válnék olyan gyöngyöknél, melyek egyik-másik kelléknek nem igen felelnek meg s épp azért egység- vagy gránarak sem igen állíthatók fel a gyöngyszemek változó minősége, eltérő színe, átlátszósága, s oriense miatt, hanem maguk a nagy gyöngykereskedők szabják meg az árt az osztályozásnál mindjárt, s ebben annyi ügyességet, oly biztos szakismeretet szereztek, hogy sohse taksálják értéken túl, de alább sem. Egy-egy unicum darabnál, melynek ritka nagysága, ritka tökéletessége vagy színe és oriense a darabot szinte megbecsülhetetlenné teszi, a legelső gyöngykereskedők jönnek össze és hosszas mérés s vizsgálás és tanácskozás után határozzák meg árát.

Hosszan lehetne a gyöngyárakról írni, mert majdnem minden 10-ik szem gyöngy kivételes árszabást tenne szükségessé, változó alakja, minősége s oriense miatt, azért röviden csak néhány példával illusztráljuk az ármeghatározás formáit. Így például egy, 70-80 drb borsó nagyságu gyöngyszemből álló gyöngysorban lehetnek egyes gyöngyök 115-120 frt, mások 60-80 frt, sőt egyesek 15-20 frt értékűek, minőségük szerint, de, ha mind egyformák, tiszták, szabályos alkatuak s I-ső rendű orienssel birnak, úgy akkor egy ilyen gyöngysor 9600-10.000, de érhet 100.000 forintot is. A borneoi szultán gyöngy-nyakéke csupán három darab gyöngyből áll, de mégér 800.000 frtot közép becsléssel. Victoria angol királynő 60 drb remek gyöngyből álló nyakéke épen egy félmilliót ér, a welsi hercegnőé egy milliót, Lady Dudleyé félmilliót, a nipali maharadza diszkabátján a gombokat egy-egy gyöngyóriás képviseli, melyek mindegyike 150.000 frtot ér, s van rajta 24 darab.

Az európai gyöngykereskedés főhelye Páris, hová évenkénti átlagban a gyöngybevétel 2-3 millió frankra tehető, mert a fentebb említett dió-, galambtojás nagyságu gyöngyök a legnagyobb ritkaságok, melyekből jóformán minden 5-10 évben található egy-egy darab, s épp ezért van oly kivételes magas értékük is, mint unicumoknak. Így a nipali maharadza 24 darab óriási gyöngyét is lehet elődei 2-3 emberöltőn keresztül gyűjthették, lévén India és Ceylon már az őskorban is a legelső s leghiresebb gyöngytermelő világrészek egyike s nemcsak

akkor, de még a mai korban is a legbecsesebb s legkedveltebb gyöngyök innen és a Japán- s Persa-tengeröbölből kerülnek Európába.

Értékessé teszi még a gyöngyöket fáradságos, életveszélyes és kockázattal járó gyűjtésük, miután sokszor 40-60 ölnyi mélységbe is le kell a buvároknak ereszkedniök, kitéve magukat annak, hogy a czápák falják fel, vagy a víz rettentő nyomás öli meg őket.

A gyöngyhalászat oly érdekes, oly mozgalmas képet nyújt, hogy megérdemli a bővebb ismertetést, annál is inkább, mert ennek végével szokták osztályozni, fényesíteni és kifűrni a gyöngyöket, valamint ennek végével szerzik be készleteiket a világ minden részéről ide sereglő gyöngynagykereskedők.

A gyöngyhalászat főhelye Ceylon szigete, azért csak az itt lefolyó gyöngyhalászatot ismer-tetjük, mely különben is majdnem mindenhol egyformán megy.

A condatschy-i tengeröböl Ceylon szigetén egy lakatlan, árnyéktalan homokos pusztaság a legizzóbb tropicus naptól hevitve, de mikor a gyöngyhalászat ideje elérkezik, mintegy varázs-ütésre megváltozik. Néhány ezer benszülött s európai ember sűrög-forog ott, tarka-barka öltözetben, a parton teméntelen tarka sátor, gunyhó van felütve, mindegyikében bolttal és áru-helyiséggel. E sátortábor egész városnak látszik, utcákkal, terekkel; e mellett a kisebb-nagyobb naszádoknak megszámlálhatlan sokasága nyüzsög az öböl hullámain, midőn haza-térnek. Egyesek egész a szélükig el vannak merülve a gyöngykagylók sulyától. A naszádtulaj-donosok már ott várják a kikötőhelynél, arczúkról türelmetlenség, aggodalom és feszült vára-kozás olvasható; a naszádtulajdonosokon kívül temérdek, mindenféle színű ékszerész, alkus, z, ügynök, kereskedő, gyöngysimitó, gyöngyfuró, gyöngyházmunkás - mindmegannyi gyöngy-gyel bánó ember sűrög-forog ott, kiabálva, alkudva, parancsolva, intézkedve. Egyike szétválo-gatja, másika osztályozza; ez mérlegeli, amaz oriensét, színét, átlátszóságát vizsgálja, azután értékét és árát határozza meg. Majd a fényesítő és furók munkája veszi kezdetét, kik körül a halászok, papok, varázslók tarka csoportja jár-ke, énekelve, kiabálva, alkudozva, koldulva. Ez nagyjában áttekintve, az öböl képe, mely mozgalmas élénkségével mindent felülmul a világon.

Aki Indiának minden népfaját s ezek ruházatát, erkölceit, a különböző vallásokat, szektákat, kasztokat tanulmányozni akarja, csak jöjjön az aripói partvidékre, s ott mind látni fogja az aranyos hordszékekben és elefántokon utazó maharadzsától kezdve le az utolsó fakirig, minden népfajt és néposztályt nemzeti viseletében. Bohócok, bűvészek, bayadérek, kigyótán-czoltatók, tánczosnők, brahminok és bonczok hullámzanak fel-alá; a selyemszövetű arany-bojtos és tarkacsiku pamutsátoroktól, a pálmalevelek és bambusból összerótt kunyhókig készült város utcáin, s ezeket mind a szerencse, mind a meggazdagodás és kincsszomj vágya kergette ide a világ minden részéről összesereglett kalandorokkal egyetemben.

A condatschy-i öböl a központ, azaz a találkozó helye a gyöngyhalász-naszádoknak, miután a gyöngyhalászatra alkalmas zátonyok Manyars Aripo táján és ettől délre Condatschy és Pomparipo partjai hosszában több mértföldre terjednek el. Legnagyobb a Condatschy átelle-nében lévő zátony vagy gyöngypad, mert ez 20 tengeri mértföldnél is nagyobb kiterjedésű. Mielőtt a halászatot megkezdenék, gondosan megvizsgálják a zátonyt, kipuhatolják a kagylók fejlődési fokát, érettségét s erről a kormánynak jelentést tesznek. Ha a mennyiség elegendő, s a kagylók érettek, úgy a kormány árverés alá bocsátja a gyöngypadokat, melyek leginkább a benszülöttek kezébe jutnak. Néha azonban a kormány maga halásztat, s adja el a gyöngyöket s ez esetben az egész vidék minden naszádját kibérli. 1798-ban a hollandok kibérelték az aripoi gyöngypadokat az anglo-indo kormánytól, évi 192.000 font sterling (2,350.000 frt) bérösszeg-ért, képzelhetni tehát, minő jövedelmezőnek kell a halászatnak itt lenni, ha ezen bért keveselte és már a másik évben maga vette át, s azóta folyton üzi is a halászatot.

Miután sokszor megtörtént, hogy a gondatlan rablógazdálkodás folytán a leggazdagabb gyöngyzátonyok is kimerítették és megsemmisítették - e példákból okulva, a kelet-indiai anglo-índo társaság a gyöngypadokat 3-4 és 4-8 jól megkülönböztetett részre osztotta, és ezen részeket felváltva árverezik el, hogy a kagylóknak idejük legyen teljesen megérni, azaz kifejlődni, mert - mint már fentebb említettük - a gyöngykagylóknak teljes hét év kell, míg kifejlődnék, - de viszont, ha tovább hagyják, a kagyló sokszor az igen nagy gyöngyöt, amint neki alkalmatlant, kidobja magából.

A gyöngyhalászat ideje februárban kezdődik s ápril végéig tart, vagy pedig június elsejétől szeptember végéig - tehát másfél vagy legfeljebb két hóig tarthat és ha a különböző félbeszakítási eseteket tekintjük, az egész munkaidőt alig lehet 30 napnál többre tenni, mert a gyöngyhalászok és buvárok sok ünnepe, a rossz idő, zivatarok is megapasztják a törvényesen kiszabott időt. Csak akkor enged - kegyelem útján - a kormányzó a bérlőknek a megszabott időn túl pár napot vagy hetet, ha hosszas, vagy gyakori viharok akadályozták a halászatot.

Legelsőbbben is a halászatra alkalmas ladikok és naszádok, melyeket doniáknak neveznek, lesznek a különböző: Tutukurin, Caracal, Nagopatam, Colang és a Coromandeli partok kikötőiből összegyűjtve és a condatschy-i öbölbe vive és ott megszámozzák és haszonbérét meghatározzák. Azután a buvárokkal, kik leginkább a tutukurini parton lakó maraviak és malabari lubbáhk és colangi halászok, alkudnak meg, kik legtöbbször bizonyos számú kagylót kapnak pénzfizetés helyett, vagy bizonyos részt a nyereményből. Néha 2000-3000 naszád és 25.000-35.000 ember is összegyűl a visszadöbbszentön sivár aripoi partvidéken, melynek egyedüli és egyetlen vigasztaló, s a szemnek kedves pontja, a kormányzó palotája. Ez egy lapos tetejű négyszögletű épület, körülültetve árnyas fákkal, különben lehetetlen volna benne tartózkodni a forróság miatt, és a pusztá, napban izzó homokból fehéren meredeznek elő azon buvároknak és idegeneknek a naptól megfihéredett csontjai, kik hivatásuknak, s az itt lappangó betegségeknek áldozatai lettek. De ezen szomorú memento mori nem riasztják vissza azokat, kiket a kincs- és nyereségvágy ide csalt szerencsét próbálni!

Míg a halászat tart, a naszádok mindennap este 10 órakor az Aripoban megdörmölő ágyuszóra vitorlát bontva, megindulnak, s hajnalra a gyöngyzátonyokhoz érnek. Mihelyt a nap feljő, a buvárok dologhoz látnak s egész délig szünet nélkül folyik a munka, mikor a türehetetlen forróság és a feltámadó meleg szél visszavonulásra készíti őket. Ekkor megint megdörmöl a jelző ágyú, s a naszádok gazdái a parton állva, veszik át a csónakok kagylótartalmát. Ellenben a június-szeptemberi évadban, a halászat délután négy óráig tart. A sötétség előtt minden naszádnak ki kell rakodnia. Legyen sok, vagy igen kevés kagyló, a bérlők nem mutatnak elégedetlenséget, hanem megnyugosznak abban a reményben, hogy a holnapi nap szerencsésebb lesz - s e reményt élesztik a bonczok, bűvészek, jósok, brahminok jóvendölései és hókuszpókuszai, melyek nélkül gyöngyhalászatot képzelni sem lehet. Ezeket a bérlők jól fizetik, mert különben rosszat jóvendölnek és a buvárokat egészen demoralizálják.

Minden naszádon husz ember van és ezek feje: a kalauz. Tizen eveznek, s egyuttal ezek segítik be a ladikokba a fel-felbukkanó buvárokat, kik ismét tizen lévén, felváltva ötenként ötször-hatszor egymásután szállnak a tenger fenekére. Ha a naszádok kisebbek, úgy csak két buvár, két evező és egy töltött fegyverrel ellátott malayi katona van a csónakban, hogy a gyöngyöket a kagylókból ki ne lohassák. Minden 200, vagy 100 csónakból álló rajt egy-egy ágyúval és fegyveres emberekkel ellátott nagy naszád vagy dereglye őriz, mert némelykor a szomszéd szigetlakók megtámadják és kifosztják a gyöngyhalászokat.

Minden csónakon kutágas-formán egy hosszú dorong van megerősítve, melynek egyik végén egy circa 30 mázsás kő, a másik végén pedig egy kötél van megerősítve. Ennek segítségével huzzák fel a buvárokat, midőn ezek egy zsineg megrántásával a mélyből jelt adnak - miután ez, mintegy emeltyüként szerepel; egyeseknek derekára van kötve a kötél, mások pedig csak

jobb kezükkel fogják meg, s így vonatják fel magukat a mélyből egy nagyon szimpla csiga-szerkezet-, vagy emberi erő által. Hogy könnyen és gyorsan szállhassanak a buvárok a mélybe le, minden csónak öt darab, e vidéken bőven termő vörös gránitot visz magával. Ezek pyramis alakúak, s aljuk homorúra van kivájva a talprészére, míg csucaik át vannak lyukasztva, hogy kötelet lehessen beléjük huzni.

A buvárok már zsenge gyermekkoruktól kezdve gyakorolják és edzik magukat, úgy hogy 30-50 ölnyi mélységbe könnyen alá mernek szállani. A mint egyik le akar merülni, jobb lába ujjával a fent leírt kövek egyikét ragadja meg kötelénél fogva, míg a másik lábával egy hálóból készült zsák után nyul, jobb kezébe pedig a felhuzó kötelet fogva, baljával orrát fogja be, s a vízbe ereszkedik és a lábán lévő sulyos kő nyilsebesen rántja alá a fenékre, s ott gyorsan és ügyesen annyi kagylót kapkod össze zsákjába, mennyit csak bír, majd jelt ad a kötél megrántásával, mire gyorsan terhével együtt felvonják a csónakba; a víz fenéken maradt követ - a rajta lévő kötél segítségével - utána szintén felvontatják. Három percznyi nyugalom után újra a vízbe száll, s így megy az egymás után a kiszabott időig.

A buvárok jobbra mind ügyes és edzett emberek, s lábujjaikat épp oly ügyesen használják, mint kezüket, úgy hogy egy tűt is fel tudnak vele csipni, - mindazonáltal mesterségük oly megerőltetéssel járó munka, hogy legtöbbször a ladikba való visszatérés után nemcsak a lenyelt vizet, de szájuk, orruk, füleik s nem ritkán még szemeiken is vért eresztenek ki, azon rettentő víztömeg nyomása sulyától, mely a mélyben rájuk nehezedik. Egyesek testüket olajjal kenik be, mások orrlukaik és füleikbe olajba mártott gyapotot dugnak, sőt még szájukba is olajba mártott szivacsot vesznek s aznap semmit sem isznak és csupán csak száraz eledelekkel vagy egészen szárazra sütött hussal élnek. Rendesen két vagy egy fél perczig maradnak a víz alatt, de egyes edzettebbek gyakorlottabbak s három, négy perczig is kibírják, s ezek esténként külön jutalomban részesülnek. - Vannak azonban oly kivételes erős tüdejűek is, melyek öt perczig bírják ki a víz alatti lételt, mint volt három calongi testvér 1871-ben; azon hallatlan eseményt azonban, hogy 1797-ben egy anjangói buvár 7 perczig időzött a tenger fenekén, mindeddig nem produkálta utána egyetlen egy sem. Valamennyi buvár mind rövid életű, mert a nagy víztömeg nyomása idő előtt tönkre teszi szervezetüket. Gyakori az az eset is, hogy az első lemerülés után, visszatérve a csónakba, orrán-száján megindul a vér, s ott hal meg társai szemeláttára, vagy örökké nyomorék marad, s a buvári szolgálatra képtelen lesz.

De mindez nem riasztja őket vissza veszélyes mesterségüktől - csak egy van, a mitől irtóztatónan félnek és ez a tengerek réme, az emberevő czápa (*Squalus carcharias*). A gyöngyhalászat krónikái telve vannak a legborzasztóbb történetekkel, mert e szörny rendesen a tengeröblökben csatangolva, az alászálló vagy emelkedő buvárt nyilsebesen támadja meg, s borzasztó fogaival egy harapással képes derékban vagy czombban kétfelé roppantani egy embert. Némely buvár övében magával viszi czápakését is, ezen éles, hosszú yataganszerű gyilkot, s a czápa közeledtét nyugodtan bevárja, s midőn ez hátára fordul, hogy elnyelhesse, végig hasítja hasát. Csakhogy ehhez annyi hidegvér, erő, bátorság és ügyesség szükséges, mennyi tán minden ezer embernél van meg egyben. A legtöbb buvár a czápa közeledtére kétségbeesett lökéssel igyekszik felszínre jutni, de mielőtt a csónakba menekülhetne, már áldozatává lesz e szörnynek, mely oly vakmerő és prédaéhes, hogy még akkor is leharapja alsó testrészét a buvároknak, mikor már félig a csónakban vannak, vagy felvágódva, a csónakból rántja le egyiket, másikat. Azon buvárok, kik sokáig kibírják a víz alatt lételt, a legtöbb esetben megmenekülnek, mert a czápa a fenékhez nem közeledik és lefelé közel igen rosszul lát, így a víz-fenekre hasaló buvár felett rendesen tovasiklik - s ennek ideje marad gyorsan felhuzatni magát.

Ritka év az, melyben az indiai öblökben ne történnének balesetek, mert a czápák rendesen a tengeröblök szélén szeretnek tartózkodni, e mellett szaglásuk és látásuk oly éles, hogy

messziről megérzik és meglátják az embert vagy állatot, és a mely czápa egyszer emberhúst evett, az kitarthat csak arra vadász, így, ha egy öbölben embert zsákmányolt, azt minduntalan felkeresi.

Mint minden keleti, s kevés műveltségű nép, úgy a gyöngybuvárok is szerfelett babonások és a félelmük oly általános e rettenetes állattól, hogy örökös félelem és nyugtalanságban vannak még azok is, kik e szörnyekkel meg tudnak küzdeni, vagy ügyesen kikerülni tudják őket - és így a gyöngyhalászat sokszor füstbe menne, ha éppen babonásságukban nem hinnének az ördögűzők- és varázslókban, kik bűbajos imák és hókusz-pókuszokkal a czápákat távol tudják tartani, vagy őket meg tudják szabadítani. Azért minden felekezet és szektával, minden vidékkel vele jönnek papjaik, varázslók és czápa-bűvészeik, és a kormány ezeket rendesen fizeti, mert még a legelbizakodottabb buvár sem merül addig a mélybe, míg el nem végezte vele a jó vagy bűvész babonás hókusz-pókuszait, melyeket szigorúan követnek is. Ezen varázslók nélkül oly örökös lenne a félelem és nyugtalanság, hogy a halászat örökös félbeszakítás, habozás és sikertelenséggel járna - így a kormánynak nemcsak türni kell e babonás hitet, de még elő is kell segíteni.

Ezen bűvészeket és varázslókat pillal kharras-oknak, azaz czápavakítóknak nevezik és reggeltől estig, míg csak a naszádok vissza nem térnek, szüntelen bűbajos imákat, varázsszavakat morognak, énekelnek, füstölnek, ezer és ezerféle phantasticus mozdulat-, táncz- és ugrándozásokat mivelnak, különféle varázsszerek, nedvek, kenőcsök, füstölők vegyítésével csengetés és dobolással foglalkoznak. Ezen idő alatt sem enniök, sem inniök nem szabad, különben a varázs és imák foganat nélküliek maradnának - mind a mellett megesik, hogy néha megsokalva a várakozást, annyi toddyt (kiforrt részegítő pálmafalé) találnak felhőrpinteni, hogy a lábukon se tudnak megállani.

Egyik-másik elkíséri a tengerre is a buvárokat, mit azok igen nagy örömmel fogadnak, de bezzeg nem örülnek neki a halászati felvigyázók vagy a bérlők, mert a bűvész urak nem a buvárok őrzése és jóvolta miatt mennek a sajkába, hanem azért, hogy alkalomadtán egy-egy értékes gyöngyöt elcsenhessenek - de e szokás ellen még sem tehetnek egyebet, mint csak jobban vigyázni, mert ha e gyanujokat nyilvánítanak és kételkednének a czápa-vakító tudományában, vagy éppen eltíltanák ezeket a kirándulásokat, úgy a buvárok is vonakodnának a víz alá menni és az egész halászat meghiusulna. Pedig e kirándulások inkább csak a baleseteket szaporítják, mert a buvárok - bizva a bűvészek hatalmában - még a legelemibb biztonsági rendszabályokat is elhanyagolják s tulontul gondatlanok és elbizakodottak lesznek. Dacára annak, hogy ők fáradnak legkevesebbet, mégis a legtöbb hasznót ők zsebelik be, mert a kormánytól, a bérlőktől huzott fizetésükön kívül, még mindenfelől bő ajándékokat is kapnak, kivált azoktól, kiknek a szerencse kedvezett.

Néha - nagy ritkán - megesik, hogy az év minden baleset nélkül elmulik s ilyenkor nagyon nő a bűvészek tekintélye, de a czápavakítók akkor sem jönnek zavarba, ha egymás után - imáik, bűvészkedéseik, hókusz-pókuszaik mellett - több szerencsétlenség történik. Csak egy esetet mondunk el, hogy a czápavakítók mily ügyesek a hazudozásban és az a szegény, műveletlen buvárnép mily hiszékeny s mennyire meg van a bűvészek hatalmáról győződve: Egy ízben - a sok ima és varázslás dacára is - egy czápa derékban harapott ketté egy buvárt. A szerencsétlen rokonai és barátai a czápavakítókra rontottak, hogy magyarázza ki a balesetet, hogy történhetett? Ez azután azt felelte, hogy egy vén gonosz, a buvárokra haragvó boszorkány, ki neki is ellensége, Colangból Malabár partjaira jött s mivel neki ártani nem tud, hát egyidőre megrontotta varázslatainak minden hatását, hogy tekintélyét kisebbitve, legalább így ártsen neki és azt ő későbbben tudta meg, mielőtt a szerencsétlenséget megelőzhette volna. De most már tett róla, hogy a boszorkány többé ne árthasson s érezte vele hatalmát annyira, hogy kimondja, miszerint ezen halászati idő alatt több szerencsétlenség történni nem fog. Vélet-

lenül úgy is lett, nem történt semmi baleset és a jósok tekintélye ezen eset által csak még jobban növekedett.

Csak egyetlen czápa megjelenése is elég, hogy aznap a halászat szüneteljen, mert e rémhír futótüzként terjed el. Sőt, ha egyik-másik buvár lába egy éles kő- vagy korallágban megsebződik, a legnagyobb zavar s fejetlenség áll be, mi által a halászat szenved sokat. Néha pedig készakarva csinálnak ijedtséget vagy költenek rémhirt, hogy a zavarosban lophassanak, azért a legszigorubb vizsgálat lesz megindítva minden egyes ily esetről s a tetteseket a legszigorubbban megfenyítik.

A buvárok fizetése - az egyezés szerint - vagy pénz vagy mint leginkább szokás - kagylókkal történik. Ép úgy, - halomszám adja el a kormány is a kagylókat a kereskedőknek. Ez természetesen olyan, mint a lutrijáték, mert lehet, hogy a kagylók mindegyikében van gyöngy, de lehet, hogy egy nagy halom kagyló - egyetlen egy szem gyöngyöt sem ad. Szokás koczkázni is - s kivált az európaiak és az angol tisztek üzik e játékot szenvedélylyel - melyben az illető bizonyos számú nyers kagylót kap - melyekről nem tudni, van-e, nincs-e bennük gyöngy?

A gyöngykagylókat azután minden kereskedő vagy maga a kormány, egy-egy négyszögű, fallal bekerített helyre rakja le vagy legfeljebb két lábnyi mélységű gödrökbe helyezi, de előzőleg alájuk gyékényt tereget s itt hagyja azután rothadásba menni. Mikor ez megtörtént, megvárják míg a kagylók a napon megszáradnak s ekkor a kagylók szétválnak s a gyöngyökhöz minden sértés, feszegetés nélkül hozzá lehet férni míg a kagylók nyers állapotukban annyira össze vannak zárva, hogy inkább teknőjük törik szét a feszegetés alatt, semhogy felnyiljanak és ezáltal a legszebb gyöngyök sérülnének meg. Mikor tehát a kagylók szétválnak, gondosan megvizsgálják és legtöbbször szét is főzik az összeszáradt állatokat, mert a gyöngy igen gyakran az állat belsejében rejlik.

Hogy a bérlők és kereskedőknek mennyire Argus-szemeiknek kell lenni s milyen messze-menő intézkedéseket kell tenniök, hogy gyöngyeik legszebbjei és legértékesebbjei el ne veszzenek, azt nemcsak a tolvajok nagy ügyessége és ravaszsága, hanem még a kagylók természete is megmagyarázza, Mert a mélyből felhozott kagylók, ha egyideig állva hagyatnak, maguktól felnyilnak egy kis időre s ekkor könnyű a bennük rejlő értékes gyöngyöt is észrevenni, s míg a megterhelt naszád a parthoz ér, addig egy kis kő, fadarabka vagy fűszállal megakadályozzák a kagyló bezáródását s a kedvező alkalommal a gyöngyöt elcsenik belőle. De leggyakrabban és legszemtelenebbül a kagylók belsejét vizsgálók lopnak és hogy a kikeresésnél ruháik közt meg ne találják, el is nyelik a gyöngyöket. De a gazda ennek is elejét veszi, mert munkájuk után jó erős hashajtókkal és hánytatókkal vendégeli meg őket, így aztán mégis visszakapja ellopott jószágát. Egyes tolvajok a gyöngyöket testük különböző részeire ragasztják fel s tapaszt és flastromdarabkákkal fedik be, mintha gennyedő sebek, kelevények lennének, mások füleikbe dugnak egyet-kettőt vagy sűrű hajuk közé rejtik; sőt 1879-ben megtörtént egy csudálatos tüzü, szénfekete gyöngygyel, mely ezen szokatlan színe miatt roppan értéket képviselt, hogy a gyöngyvizsgáló czombján egy mély vágást tett s ebbe rejté el a gyöngyöt, de erre is rájöttek!

A gyöngyhalászat javarésze már megtörtént, midőn a kereskedők a gyöngykagylókat kabléikba (a négyszögű falkerítések) rothasztásra elhelyezik, de az igazi szenvedés és megpróbáltatás még csak most kezdődik igazán! A rothadó csigák pestises szaga annyira kiállhatatlanná és iszonyu bűzüvé teszi az egész környéket és annyira megfertőzi a léget miasmákkal, hogy lázak, typhus, vérhas s a cholera tüneteivel fellépő hányás és hasmenés kezdik az embereket tizedelni. Az egész Condatchy-öböl telítve van ezen iszonyu rothadó hullabűzzel és ez még a rothadás után is egész addig megmarad, míg az erős tropikus viharok és szelek meg nem tisztítják és széjjel nem oszlatják ezen undok légkört.

De a kiket a nyereség hajt ide, mégis kiállják, bár egy ember sincs, ki ezen idő alatt le ne soványodna, hasmenés vagy lázzal ne küzdene; a pénznek, kincsnek jó szaga van, azt tartják s koczkáztatnak érte mindent!

Mikor a gyöngyök már összegyűjtve vannak, kezdődik a legfontosabb munka: a gyöngyök osztályozása értéküknek megbecsülése, furása s a halványoknak, fényteleneknek vagy épen piszkos színűeknek csiszolása, fényesítése.

Az osztályozás, elnevezés és mérés a gyöngyök nagysága szerint megy és az erre szolgáló eszköz, az ugynevezett gyöngymérő, mely több egymás fölé helyezett, különböző nagyságu nyílásokkal bíró rostákból áll. A felsők legnagyobb nyílásuak, az alsóbbak pedig folyton kisebbek és betöltve a gyöngyöket a legfelső rostába, kissé megrázzák, hogy áthulljanak a lyukakon, azután a gyöngyöket azon rosták nyílásainak számával jelölik, a melyekben visszamaradnak. Eképp vannak: 20, 30, 50, 80, 100, 200, 400, 600 800, 1000 számuak. Elsőrendűek a 20-80 - s ezek neve Mell. Másodrendűek a 100-tól az 1000-ig és ezeket Vadivuknak nevezik. A rendkívül nagy gyöngyök neve Parangon, a szegletesek, alaktalanoké pedig Baroque; míg az igen nagy, de rendetlen alakukat Monstres-oknak hívják. Azon gyöngyöket, melyeket nagyságuk miatt darabonként adnak el, cseresnye- s darabgyöngyöknek, míg az apró, tömegesen eladandókat homok- és latgyöngyöknek nevezik.

Midőn a gyöngy fénytelen, piszkos, foltos színezetű, vagy valami pizsokréteggel vannak bevonva, akkor finomra tört és vizes megnedvesített gyöngyházporral együtt kendőbe kötve, a napfény hatásának teszik ki vagy hosszasan rázogatják vagy bevonva vízzel, péppé gyúrt gyöngyházporral a napra teszik ki s ott időnként megnedvesítik. Ez által néha átlátszó, fényes, tiszta s szebb vizü lesz, ha alapjában nem nélkülözi e tulajdonságokat. A nagyobb és értékes gyöngyöket pedig az igen apró gyöngyök összetört porával fényesítik.

A benszülöttek s gyöngyvizsgálók igen ügyesen furják ki és fűzik fel a gyöngyöket. E célra szolgáló primitív eszközük egy hat hüvelyk hosszú, négy hüvelyk széles - felfordított alaku csonka kupforma, mely három 12 hüvelyk magas lábon áll. Ezen eszköz felső részén különböző nagyságu lyukak vannak furva, míg a kisebb gyöngyöket csak úgy kalapácsolják bele a fába. Furóeszközük egy fába foglalt acél-cső, mely a gyöngyök nagysága szerint kisebb-nagyobb átmérőjű lyukkal bír - s az erre erősített görbe fogantyúval forgatják. Furás közben a gyöngyöt jobb kis ujjukkal folyton nedvesítik, melyet egy vízzel telt kókusdióhéjba mártogatnak s ezt oly gyorsan, oly ügyesen teszik, hogy szemmel alig lehet munkájukat követni. A legjobb gyöngyfurók és gyöngyfényesítők a Patrah- és Colombo környékére való indusok, azért leginkább ezeket is alkalmazzák.

A legszebb gyöngyök a ceploniak s a Persa-öbölben találhatók, mert az arabiai Ormusi-öbölben találhatók gyengén aranyló színűek, a coromandeliak és tutucuriniak szürkések, kékesek, az amerikai öbölben találhatók pedig legtöbbször szennyesek barnásak, vagy piszkos szürkések. Európában legbecsültebbek a tiszta fehérszínű, ceploni és persa-öbölbeli gyöngyök, míg keleten jobban szeretik az ormus-öbli aranyló színben játszókat.

A gyöngyöknek óriási értéke és becse természetesen az utánzás és hamisításra is rábirta a nyereszkedőket. És hogy az utánzás mennél tökéletesebb legyen, a vegyészet segélyével a gyöngy anyagának alkatrészeit vizsgálták meg. Azonban, ha kiderítették is, hogy a drága gyöngyök anyaga szénsavas mészenyből, kagylóanyagból (conchionin) és egy kevés állati enyvből áll, azért az ezen anyagokból mesterségesen előállított gyöngyök meg sem közelítették az igaziakat, fény, színjáték s az anyag tömörségére nézve, úgy hogy a legsikerültebb utánzatokat a szakemberek rögtön felismerték.

A mesterségesen előállított hamis gyöngyök, melyek a drága gyöngyökhöz hasonlítanak, következőleg készülnek: Közöséges üvegből kisebb-nagyobb üres golyócskákat funak s

ezeket az ugynevezett gyöngyessentiával vonják be belülről. Ezen gyöngyessentia a fehér vagy gyöngyhal (*Coregonus Wartmanni*) fénylő és szint játszó pikkelyeinek vizahólyag és ammoniakban oldott keverékéből áll. Az ugynevezett viasz-, vagy római gyöngyök pedig az alabastrom golyóknak viaszszali beitatásából állanak.

A gyöngyhalászat - a gyöngyökön kívül, még az iparban szerfelett fontos mellékterményt, a gyöngyházat szolgáltatja, mely szivárványszerű színjátéka, gyengéd fehér színe miatt különféle disz- és berakott munkákra, csecsebecsék, disztárgyak, gombok, stb. készítésére használtatik. E gyöngyház a kagylónak a két teknője s majdnem ujjvastagságú; külső színe zöldesbarnás vagy kékeszöld szürkés, belül sárgás ezüstfehér, élénk fényű és a szivárvány minden színében játszó s könnyen feldolgozható, mert leveles szerkezeténél fogva papírvékonyaságú lapokra lehet egy finom késsel széthasogatni. Mennél vastagabb, annál keresettebb. A legjobb gyöngyházat ad a kereskedelemnek Manilla a Sulu- és Philippini-szigetekről; azután Ceylon és Kelet-India, mely Singaporon át jó a kereskedelembé, míg Amerika csak harmadrendű minőségűt ad. Hogy mily óriási a kereslet, mutatja Manilla gyöngyház-kivitele, mely Francia-, Olasz-, Törökországba, Szíriába és a Berberállamokba 94.970·52 klgrmot tesz, az osztrák-magyar monarchiába 984.472·6 klgrmot, Alexandria Angliába circa 173.015·01 klgrmot szállít, míg Amerika gyöngyházkivitele csak 298.839·16 klgrmot tesz.

Ez röviden a drágagyöngyök története, melyeket hölgyeink annyira szeretnek hattyunyakukon, vagy fürteik között viselni az ékszerek különféle foglalataiban - de mikor gyengéd fénye, szivárványos csillogásában gyönyörködnek, jusson eszükbe - hogy méltán nevezik „a tenger könyeinek”, mert megszerzésük, felszínre hozásuk, sokszor köny és panaszba, sőt emberéletbe kerül.

„Vándoroljatok ki!...”

Évről-évre, napról-napra szaporodik a kivándorlók száma, kik megunva hazájukban a kenyérkeresés nehéz munkáját, egyik vagy másik tengerentuli világrészbe hajóznak át, a könnyű és gyors meggazdagodás csalóka vágyaitól és reményeitől üzetve.

Bőven lehetne irni arról a sok csalódásról, összetört reményekről és kétségbeesésről, mikor a kivándorlók megérkezve az ígért földre, a fényes, aranyos álmok, csábító ígérek helyett meglátják azt a rettenetes valóságot, a mi ott reájuk vár, azt a küzdelmet, melytől visszariadnak, még mielőtt megpróbálnák.

A munkásokat nem engedik a benszülött munkások dologhoz és keresethez jutni, vagy a munkaadók - kizsákmányolni akarva idegen földön gyámoltalanságukat - oly csekély bért ígérnek, hogy a pusztá kenyérre nem elég. A földmivelő, mezei gazda, ki itthoni csekély földje s birtoka helyett ott uradalmakat remélt, kap oly sűrű őserdővel benőtt területet pénzeért, hova nem ember, de még a napsugár se hatolhat be a sűrűségtől s minden lépést fejszével, baltával kell szabaddá tenni. Ebből kell neki aztán szántóföldet csinálni és elébb az erdőt kiirtani róla, ha bevetni akarja - s csak későn, a maga kárán látja be, hogy mig hazájában első sorban és egyedül csak a kenyérért kellett küzdenie, itt első sorban életéért kell küzdeni, ezt biztosítani, hogy azután a mindennapi kenyeret megszerezhesse, mert azokban a buja növényzetű tropikus paradicsomokban ellensége a bevándorlóknak minden, maga az anyaföld, a víz, a lég, a nap, a növényvilág, a betegségek légióit ontva rájuk, de legnagyobb ellenségük mégis az állatvilág, örökké fenyegetve magát, háziállatait s megtakarított vagyonát.

Mert minél pompásabb, változatosabb növényzetet, minél forróbb napsugarat áraszt a természet a földgolyó valamely pontjára, annál dusabb, annál változatosabb annak állatvilága is. Az ember a föld minden pontján küzdelemre van teremtve s a hol a föld buján, majdnem önként adja a csudásnál-csudásabb dus növényzetet, a kenyéradó magvakat, még ott sem jut küzdelem, fáradság nélkül hozzá! A tropikus világrészek kevés munkáért is dusan fizetnek ugyan, de hányszor van fenyegetve csak egyetlen egy nap is az ezeken munkálkodó ember élete, vagyona, azoktól a kisebb-nagyobb ellenségektől, melyek a buja növényzet között majdnem láthatatlanul rovar, féreg, kukac, majd hangya vagy más alakban a földön, vízben saját házába, kunyhójába befurakodva, reá vagy állataira leskelődnek.

A mérsékelt égövek növényzete nem ily csudás; a nap sugara nem oly izzó, földje nem oly buján termő; sok munka és fáradság mellett is, keveset ad legtöbbször! De a milyen egyszerűek, csendesek erdői, virányai, épp oly békések és veszélytelenek! Ezeken nem fenyeget semmi vész; békésen veszélytelenül sétálhat, andaloghat, vadászhat és dolgozhatik s fürödhetik az ember úgy, mint állatai a folyók hűvös habjaiban és ha ágyába, háza védő fedele alatt megpihen, itt sem fenyegetik olyan alattomos ellenségek, melyek életére törnek.

A tengerentuli világrészek bármelyikébe menjen is a bevándorló - kivéve Ausztráliát - mindegyikben száz és száz ellenséggel kell megküzdenie az állatországból magából is, melyek az élet és munka minden phasisában fenyegetik őt és vagyonát, éjjel úgy, mint nappal egyaránt.

Afrikában úgy a bevándorlók, mint a benlakók valóságos adófizetői az oroszánoknak, párduczoknak s az efféle ragadozó vadaknak, a mellett, hogy első sorban a maguk életét kell megvédelmeznök, mert méneseikből, nyájai- és csordáikból évenként sok a vadak zsákmánya lesz. Így minden arab falu, melynek környékén egy, vagy egypár oroszán tanyáz, évente 2000-3000 frc kárt szenved és ha tudjuk, hogy egy-egy oroszán könnyen bekóborol egy-egy vadász kirándulásán 3-7 mértföldet, úgy átlag minden marhatartó arab évente 200-300 frcnyi

minimális veszteséget szenved, pedig ezen összeg egy-egy szegény arabnak majdnem vagyona felét képezi.

De nemcsak a lábas jószág, hanem maguk a vetések is szüntelen ki vannak téve a pusztulásnak, mert a sokfajú majmokon kívül, a tavak, folyók közelében a vizilovak visznek véghez iszonyu pusztítást, mert e rengeteg nagyságu állat egyetlen látogatásával megsemmisíti egy család kukoricza- és kölesföldjének javarészét, mert a mit meg nem eszik, azt iszonyu talpaival legázolja, mintha ökölnyi jégdarabok paskolták volna a földbe.

A mesésen gazdag Ázsia szint csak úgy alá van vetve a csapásoknak, mert ugy nagy részében, mint kincses bányájában: Indiában a legnagyobb országos csapások egyike a király-tigris. E vérszomjas, rettentő erejű ragadozó falánkságának évenként tizezrenként esnek áldozatul emberekből, nyájakból egyaránt. A falvak közepéből, a városok közeléből ragadja ki áldozatát. 1868-ban a zsubbelporei táviró hivatal egész személyzetét felfalták; Bengáliában pedig minden héten el-eltűnt a gyalogposta, egy-egy katona előőr, a mezőn dolgozó emberekből pedig mindennap. Sőt Jáva-, Tonking és Annamban a templomok közepéből, az áldozatok alatt, sokszor a papokat ragadták ki, vagy egy-egy kegyes imádkozót a Brahma- vagy Buddha-szobrok talapzatáról ragadtak el.

Dél-Amerikának szintén meg van ezen csapása egy tarkán foltozott, hatalmas ragadozó: a jaguár (*Felis Onza*) képében. Bár ez ritkábban támadja a lakatlan vidékeken ugyan meg nappal a benlakókat szemtől-szembe, hacsak nem a „Cebadó”-kból való (így nevezik azon jaguárokat, melyek már egyszer emberhúst izelve, folyton erre vadásznak nagy vakmerőség és vérszomjjal), de annál veszedelmesebb éjjel a sötétség leple alatt a lakott és népesebb vidékeken, mert kigyóként csuszva, annyi zörejt sem csinálva, mint egy árny, kuszik a falvak, tanyák, majorságok udvarába s legyen ember, gyermek vagy háziállat, elhurcolja. A nagy Humboldt is tanuja volt egy ilyen esetnek San-Fernandoban, t. i. egy éjjel egy fiut ragadott el, keresztül huzva rettentő körmű talpával az udvar kerítése között, miután a szegény gyermek a kerítés mellé dőlt le éji nyugalomra. Különösen a hajósokból esnek számosan prédául évenként e szörnyeknek, melyek oly vakmerőek, hogy a vízbe ugorva, magán a csónakon és hajókon támadják meg a hajósokat.

Hogy mily rettentő ereje van ennek a ragadozónak is, kitűnik abból, hogy egy lovat elhurczolt magával s ezzel keresztül uszott egy széles folyót. A másik esetben két egymáshoz kötött lovat rabolt el. Az egyiket megölte és hurczolni kezdte, daczára annak, hogy hozzákötött társa, melynek erejét a félelem megsokszorozta, ellenkező irányban akart folyton menekülni - mégis mindkettőt magával vitte. A lakottabb vidéken nem oly félelmes, de a nagyobb erdőségekben csak olyan vészthozó az emberekre, mint akár a tigris.

Ezen óriási ragadozón kívül, még számtalan kisebb-nagyobb vérszomjas ragadozók fenyegetik a tropikus vidéken lakók életét és vagyonát - de ezen ragadozókon kívül óriási még az ellenségek száma, melyek magát az ember életét fenyegetik. A folyókban, mocsarakban Afrika és Ázsiában a krokodilok, Amerikában a kajmánok ragadják meg s rántják víz alá a fürdőzőket és a vigyázatlanul a parthoz közeledőket. E. Labarre, a Zambesiben élő francia matróz, ki mint tolmács és vezető volt alkalmazva, 1866-ban egy hónapon keresztül minden este hallott egy-egy halálsikoltást a folyó felől. Mert a vízért jövő négernők közül mindennap áldozatul esett egy-egy a krokodiloknak a Zambesi folyó partjain, e mellett az inni jövő állatokból is sok elpusztult. Különösen egy óriási, vén krokodil volt félelmes, mert az mindig kileste, a hová vizet meríteni járnak. Csak hosszú leskelődés és cselvetéssel tudta E. Labarre e vén szörnyet az Arrovo nevű angol czirkáló hajó tisztjeinek segítségével elejteni.

Még félelmetesebbek ezeknél - de ezeket vigyázattal és óvatossággal gyakran ki lehet kerülni - a kigyók. Ezek a tropikus égaljak valóságos ostorai. Mert mennél bujább, mennél forróbb éghajlatu a táj, annál halálosabb mérgeik s annál számosabb fajban élnek ezeken. Ezeket nem

lehet elkerülni, mert a moh, fü, virágok közé rejtőzve, akkor rohanják meg áldozatukat, mikor ez legkevésbé sem gondolja: a rizs-, czukornád-aratás, a gyapotszedés között, szóval az élet és munka minden mozzanatában. Még az egyiptomi s Afrika többi homokpusztáinak lakói is, hol növény alig terem a sívóhomokban, sem biztosak a kigyók elől. Mert a Szarvas homoki Vipera (*Vipera Cerastes*) és a délafrikai Szarvas vipera (*Cerastes cornutus*) úgy a homokba rejtik magukat, hogy csak fejtetejük és a szemek felett lévő két szarvforma kinövés látszik csak ki s barnavöröses, sötétén foltozott testük annyira hasonlít a homokpuszták színéhez hogy észre sem lehet venni, hanem egy, a homokba hullott tüskés magvacskának látszik és ha ember, állat, madár e magvacskához közeledik, a villámgyors fejbágás és marás elől kitérni nincs ideje s életével lakol néhány perc múlva. A Nilus körüli homokos és vizenyős helyeken, a Fokföldi tartományokban pedig a számtalan mérges kigyófajon kívül, nagy mennyiségben tenyészik a Paizsos Vipera (*Najahaja*). Ezen kigyóval ölte meg magát a hódító szépségű Cleopátra is s veszélyességét e fajnak még az is növeli, hogy mérgét több lépésnyiről is képes az áldozatra lövellni. Ugy Észak-, mint Dél-Amerikának halálos mérgű kigyói között a csörgő-kigyó (*Crotalus horridus* és a *Cr. durissus*) annyira veszélyes ellenség emberre, állatra, hogy sokszor egész nyájak és ménesek pusztulnak el, mikor egy-egy vándorló csörgőkigyó csapat megtámadja őket. A pinczékbe burgonyaért, répáért menő nők sokszor áldozatul esnek az itt rejtőzködő csörgönczöknek, melyek annyira szaporák, hogy Benton farmer pinczéjében négy rakás burgonya alatt négy fészket találtak ötvennél több, kisebb-nagyobb csörgőkigyóval. Még Ausztrália is, e nagy dúvadokban s mérges hullőkben annyira szegény világrész sincs megkímélve e halálos mérgű szörnyektől, mert itt tenyésznek: a Halálkigyó (*Acanthophis antharticus*) és a Fekete halálkigyó (*Acanthophis cerastinus*). Ezen halálos mérgű kigyók nemcsak méregfogaikkal, hanem állítólag még a farkuk végén levő tüskeforma igen hegyes nyulvánnyal is képesek ölni és évenként úgy a gyarmatosok, mint az erdőkben dolgozó fegyenczek közül számosan hálnak meg a halálkigyók marásaitól.

A tropicus tavak- és folyókban a krokodilok- és alligátorokon kívül, veszélyesek a fürdőzőkre, az ivó és hűtőző háziállatokra még a Ráják, ezek a villanyos ütések osztogató halak, melyek, mint egy-egy erősen megtöltött villamtelep, megérintve, oly erős ütest adnak embernek, állatnak, hogy elbódul s a vízbe fullad, sőt sok esetben, ha nagyok, vének s jó idő óta nem üritették ki villanyosságukat, ezen ütések maguk is halálosak lehetnek. E halak nagy számban élnek a tavak, folyók, bővizű mocsarakban és szinte visszarettennek az embert csudás alkatuk és sajátságos színezetük által. Ugyanilyen rettenetes készüléket bir testében a Villamos angolna (*Gymnionotus electricus*) s valamennyi e fajta hal között a legveszélyesebb. Dél-Amerika és Brazília nagyobb folyóiban él nagy számban és sokszor a fürdést, az állatok itatását lehetetlenné teszi egyes folyóvidékeken. Mert ez, mint a legtöbb halfaj, a víz hullámozására s a zajra, pocskolódásra nem menekül el, hanem merészen, dühösen ront a vízben mozgó emberre, állatra s oly ütések ad neki farkával, hogy vagy elbódulva, megbénulva fenékre merülnek és a vízbe fulladnak, vagy pedig maga a villamos erő öli meg őket. Egyesek megnőnek 8-16 láb hosszúra és 6-tól 25 klgam, sőt nagyobb súlyra is s ezek azután életveszélyesek. Alakjuk az angolnához hasonlít, de laposak s villamos készülékük a farkhoz közel van elhelyezve. Egy-egy ütésük egy bikát, lovat, öszvért azonnal villámként lesújt, úgy hogy mozdulatlanul, meredten maradnak, s csak hosszabb idő múlva - az ütés erejéhez képest - térnek magukhoz. Egy-két, néha három ütéssel, villamtelepe kimerül, s ekkor minden veszély nélkül megfoghatók, mert több napra van szükségük, hogy a készülékek újra tele telmélődjenek villamossággal. A benszültök annyira félnek tőle, hogy daczára pompás husuknak, kerülnek, mint a legfélelmetesebb vadállatot. Így Calabazoban (*Caracas* tartomány) oly bőségben vannak, hogy a lakosság, bármennyire is óvja magát, mégis évenként tömérdek ló, öszvér és ember esik áldozatul. S mikor már a sok kár és szerencsétlenségre a déliek indolentiája is a legnagyobb elkeseredésbe csap át, akkor vadászatot rendeznek rájuk egy csomó ló és öszvér feláldozásával. E vadászat módja a következő: A folyó azon részére, hol legbövebben

és a legnagyobbak tartózkodnak, egy 50-100 darabból álló öszvér- vagy lócsordát hajtanak s nagy riogatás és zaj között a vízbe kergetik. A zaj és lubiczkolásra az angolnák a fenékről a felszínre jönnek és a vergődő állatok hasa alá uszva, ezeket villamos ütésekkel árasztják el. Az első roham szokott a legborzasztóbb lenni, mert a ló- és öszvércsapat a legrémletesebb ordítás és fékvesztett vad ijedelem között, hanyatt-homlok egymás hátán tombol; s a talált állatok rémletes halál-ordítással, mintha villám sujtotta volna őket agyon, merülnek egymás után a fenékre, vagy görcsös vonaglások között csapdoznak maguk körül. Ennél izgatóbb látványt képzelni sem lehet, írja a nagynevű Humboldt - a víz hullámoz, csitteg-csattog s a hullámok közül fel-felbuknak az angolnák kigyóalakú fejei s villámgyorsan suhannak a tomboló állatok alá s azok ordítva, a halálos ijedtségtől tágra nyílt szemekkel, nyiladozó hortyokkal hortyognak, fujnak, szökellenek; a vésznyerítések és ordítások egy borzasztó hangchaosszá kavarnak, mely lázas dobogásba hozza a szívet. A süllyedő állatokat, ha elérhetők, a partra vonni iparkodnak, melyekből magához is tér egy idő múlva némelyik, ha az ütés nem volt nagyon erős. Ezen rémletes hajsza mindaddig tart, míg csak az angolnák ki nem merülnek, mit arról tudhatni meg, hogy lassan, látszólag bágyadtan a felszínen uszkálnak. Ekkor azután minden veszély és félelem nélkül fogdossák őket össze nagy merítő hálókkal s más egyéb módokon; 1873-ban, Para mellett, a víz alatti építkezéseknél, egyetlen napon öt buvárt öltek meg a Villamos angolnák és az építkezések ideje alatt sok munkás megbénult, több meghalt a villamos üteektől.

A természet nagy országában az Izlábuak nagy országa szintén számtalan veszélyt rejt az emberekre nézve a héjanczok, rovarok és pókok, férgek alakjában s ezeknek legveszélyesebbjeit szintén a tropicus tartományok lakóivá, ostoraivá tette. Ezek veszélyesebbek a legvérszomjasabb vadaknál, vagy kigyóknál, mert legtöbbször az éj védő setéjében, alvás közben csípi, szurják meg az alvókat, vagy pedig a moh, növényzet és hulladék közt rejtőzködve egyrészt kicsiségük, másrészt pedig a környezethez hasonló színezetük által észre nem vétetve, az áldozat csakis akkor ismeri fel a veszélyt, mikor a segítség már késő a menekülésre.

Legnagyobbak ezen mérges jószágok között a Scorpiók. Ezek nagyjában alakjukra a rákhoz hasonlítanak, mert két ollóforma karjuk, nyolcz lábuk, s hosszas, megnyult hajlékony, végén éles hegybe végződő farkuk van. E fark végén levő hegyes rész üreges, s a szurásnál mérget bocsátva a sebbe, a megszurtnak halálát idézi elő. Falrepedések, kövek, papiroscsomók, padlóhasadékok, kunyhó-eresztékekben tanyáznak, a szabadban épp úgy, mint a falvak és városokban; éjjel indulnak prédára, s ilyenkor összemáskálva mindent, vadásznak pókok, legyek, rovarok, férgek után. Természetük dühös, támadó, ingerlékeny, mit mozdulataik is mutatnak, mert ollóikat nyitogatva, farkukat minden irányba görbitve, szaladoznak, s zsákmányukat ollóik közé fogva, farkuk szurásával ölik meg. A legfélelmeesebbek egyike a Capföldi Scorpio (*Opisthophthalmus capensis*), e jó három hüvelyk hosszú, barnavörös, azután a borzasztó mérgű Hottentotta Scorpio (*Centurus hottentottensis*), az amerikai Scorpio (*C. americanus*), az ázsiai fajok és az Indiai Scorpio (*Scorpio caudatus*), melyek úgy a szabadban, mint a lakházakban otthonosak, s éjjel az alvók legkisebb mozdulatára, dühösen megszúrnak az illetőt; szintugy nappal a legcsekélyebb háborgatásra is a kő-, fa-rakások, nádkötegek közül a vigyázatlanul odanyúlót halálosan megsebzik s életével lakoltatják. Ezért kerülnek oly félő óvatossággal az e vidéken lakók minden romot, elhagyott kunyhót, vagy szikladarabokkal beszórt vidéket és inkább az egészen szabad vidéken ütik fel éji tanyájukat, mert a tűz világa, a mozgás nesze előcsalják rejtekeikből e veszedelmes állatokat. Több utazó esett már áldozatul e vidékeken annak, hogy nem gondolt ezekre, s a romok vagy sziklafalak között ütött éji tanyát. A Scorpio-csipés egyetlen ellenszerének a Scorpio-olajat tartják, azaz tiszta faolajban összekeverik egy-két eleven Scorpionnal, s a marás helyét ezzel kenik be. Ezen gyógyszer igen kétséges. Olaszországban, Spanyolországban, hol a Scorpio gyakori, minden háznak, vagy legalább soknak van egy bizonyos fülkéje - s ez mindenki előtt tudva van, s itt

áll egy üvegcsé Scorpio-olaj, hogy mindenki használhassa marás esetén azonnal. Ezen országokban használni is szokott a gyógyszer, - de csak azért, mert az európai Scorpiók csipése ugysem halálos. Ellenben egy esetben sem használt az afrikai, indiai vagy amerikai Scorpiók ellen, mert ezek marása feltétlenül halálos. Dél-Európának, sőt hazánk déli részének is vannak scorpiói, pl. Mehádia környékén is találunk bőven. De úgy ezek, mint az európai scorpiók nem veszélyesek az emberre vagy nagyobb állatra. Kisebb állatkákat néha megöl szurásuk, de nagyobbakat soha. A Herkules-fürdőben engem is megszurt, mint gyermeket az európai Scorpio (*Scorpio europeus*) s 1877-ben egy utamban a Kárpátok közt szintén, de még absolute a legcsekélyebb utóhatását sem éreztem e szurásoknak. Szintén halálos mérgü a csipésük a pókokhoz hasonló testü, támadó, falánk s harapós természetü Solpugidáknak. Ezek India, Arábia, Egyiptomban élnek, s évenként a lakosság közül számosan áldozatul esnek. Mert ezen félelmetes, s visszariasztó alaku, 3-4, sőt 5 hüvelyk nagy, szőrös feketés színü (*Solpuga melas*) állatok, nem térnek ki az ember elől, de sebes szaladással neki ugranak s megmarják, ha mozdul s közelükbe téved. A pókok közül egész szörnyeket produkál Brazília, Jáva, Afrika és Ázsia, melyek ugyan nem halálosak az emberekre nézve, de támadó, dühös természetük miatt veszélyesek, mert mérges rágonyaikkal erősen gyulladó, genyessedő s fájdalmas nagy sebeket okoznak. Már kinézésük is irtózatot gerjeszt. Rendesen sötétes színűek, sűrűn szőrrel benőttek, s 2-4, sőt 6 hüvelyk hosszúak. A dél-amerikai madár-pók (*Mygale avicularia*) kolibriket, kisebb madarakat megöl, s kiszopja őket. A jávai madarász-pókból pedig Doleschall természetvizsgáló, egy szürke Rizs-Amandinával, mely akkora madár, mint egy veréb, összezárt egy himet. E pók rögtön, nagy dühvel a madárra szökött s két első lábával átkapva nyakát, méregfogaival hátába harapott, és 15 másodperc alatt a madárkának vége volt. Európának egyetlen egy fajta mérges pókja van s ez a Dél-Oroszország rónáin és legelőin élő Karakurt vagy fekete farkas. E pók mérgének ereje s hatása felülmúlja a világ legrettenetesebb mérgeit, mert egy milligrammnak 30-ad része (csak górcsővön látható parányi mennyiség) azonnal megöl egy embert, vagy állatot. Milliókra megy évenként azon kár, melyet e pók halálos marása a legelésző marháknak okoz, s százakra a pásztorok, gyermekek s fűgyűjtő asszonyok száma, kiket megmar. A középkorban annyira elhíresült Tarantella-pók (*Lcosa tarantula*) mérgeessége tulozva volt ugyan, s az, hogy tánczra ingerel, éppen mese. Annyi igaz az egészben, hogy a tarentum (Olaszhon) környékén élő Tarantula-pókok harapása mérges gyuladást, sőt néha bénulást, s egyéb efféle betegségeket okoz, de Olaszhon, Spanyol- és Dél-Francziaország vidékein élők, momentán fájdalmas csipése, minden utóhatás nélküli. Harapásuk csupán a méh- vagy darázscsipéshez hasonló fájdalmat éreztet s csekély daganatot okoz. És azon hiedelem vagy állítás, hogy mérge tánczra ingerel egész addig, míg csak a beteg a fáradtságtól alélva le nem rogy, csak ürügy volt arra, hogy az akkori időben egyháziilag szigorúan eltiltott csintalan és erkölestelen tánczokat járassák, minden büntetés és feddés nélkül.

Geoffroy St. Hilaire természetbuvár írja, hogy délamerikai útja alkalmával, midőn szolgálja, egy majorban, a részükre átengedett szobából, az ott lévő s ágyként szolgáló szalmafélét felmarkolta, e halmazból egy sárga-barnás színü, 9 hüvelyk hosszú lapos s majd egy hüvelyk széles, egy-egy oldalán huszonegy lábbal bíró Scolopendra mászott elő, s oly gyorsasággal, hogy szemmel alig lehetett követni, futott tekergő mozdulatokkal karján fel nyakáig, s ott megmarta éles, mérges rágonyaival. Alig néhány perc múlva a szerencsétlen ember kinjaiban ordítva fetrengett, vonaglott a földön. A seb környéke gyorsan dagadni, gyuladni kezdett, úgy hogy fél óra múlva torkáig ért s fulladási tünetek álltak be, s minden segítség daczára, torka bedagadván, alkonyat felé meghalt. Ugyanilyformán ír, a mérges marású Indiai Százláburól (*Scolopendra morsitans*) dr. Lenz is. Benszülött szolgálja oly iszonyu kinok között fetrengett három órán keresztül, hogy szája habzott, s körmeivel a földet fölkarcolta, de nem halt meg, hanem a marás helye tüzesen feldagadva, erős genyedésbe jött s majdnem két hétig nagy

kinlódások között szenvedett vele. E félelmes állat el van terjedve a tropicus Amerika, Afrika s Ázsiában is, habár marása halált nem okoz, de azért leirhatlanul félnek tőle a benlakók.

A milyen veszedelmes hazánk állattenyésztésére a kolumbácsi légy s Németországban pedig a gabonára a hesszeni légy, annál százszorta veszedelmesebb az afrikai Tsetse-légy (*Glossina morsitans*). Ha ez meglepi a legelő állatokat, lovakat, teheneket, úgy mérges szurásaiktól legkésőbb 24 óra alatt minden állat elpusztul menthetetlenül. Így vesztette el legutóbb a bécsi Afrikautazó dr. Holub is minden vonó marháját afrikai útjában és hány expeditio, s utazó nem érte el célját, mert igavonó állatai a Tsetse-legyek áldozatai lettek.

Megesis évenként több helyen, hogy egyes marhatenyésztésből élő néger törzsek egész marhaállománya az utolsó lábbig elhull; sőt egyes törzsek házi állatokat némely vidéken nem is tarthatnak ezen bogarak miatt, sőt magukat is vaj, vörösföld és bizonyos fa nedvéből készült kenőccsel kenik be, hogy védve legyenek e mérges szurások ellen.

Közép-Indiában úgy a benszülöttek, mint a bevándorlók jobban félnek a veszélyes Óriás Darázsoktól (*Vespa horrida*), mint a tigrisektől vagy a halálos mérgű Szemüveges kigyóktól, mert ezek elől sok esetben lehet menekülni, vagy éppen ki lehet kerülni őket, míg ezen szárnyas, majdnem jó hüvelyknagy, sárga-barna, szőröstestű rovarok elől épen menekülni majdnem lehetetlenség. A darázsajok természete amugy is boszuálló, mérges, vérengző, de ezekben ezen tulajdonok meg éppen hatványozva vannak, s támadásuk legtöbbször épp oly váratlan, mint kikerülhetlen, mert jelenlétüket csak akkor vehetni észre, mikor már az egész raj körülfogja az illetőket és kergeti, üldözi kitartó szívóssággal 2-3 kilométernyire is. Jaj annak, kit hat-hét ilyen darázs megszúr, mert szurásuk oly tüzes s oly nagy daganatokat idéz elő, hogy a megszúrt részint a testbe kerülő méreg hatásától deliriumba esik s a gyulladás és daganat oly rohamosan terjed az egész testben, hogy legtöbb esetben kínos halál a vége, vagy hónapokig tartó pokoli kinokkal járó szenvedés. Lord Loftus, az indiai alkirály rokona, egy csapat lovassal s több elefánttal vadászni ment a dsungelokba. Midőn a dsungeloknak sűrű facsoportokkal megszaggatott részére értek, hogy egy árnyas facsoport alatt pihenőt tartsanak, egyszer csak a fák körül egész darázsrajok támadtak hangos dongás között a csapatra. Leirhatatlan jelenet következett erre. Csak az elefántok maradtak nyugodtan, mert vastag bőrükön nem hatottak át a darázsok fullánkjai, de a lovak annyira megvadultak, hogy lehányva lovasaikat, rémült és fájdalmas nyerítés közt vágattak ész nélkül, a merre láttak. Jajgatás, ordítás hallatszott folyton. „Futnunk kellett mindannyiunknak - arcunkat, fejünket ruháinkba rejtve, - ahogy csak bírtunk. Minden lépésnél egy-egy benszülött rogyott össze, szivrázó jajkiáltás között. E szegény emberek legjobban szenvedtek, mert ruházatuk nagyrészt csak egy övből állott lágyékuk körül. De bármily sebesen futottunk, üldözőink folyton körülöttünk dongtak, s már majd összerogytunk a fáradságtól. Többen a nádasok és bokrok közé rejtőztek, de ordítva ugráltak ki ismét, mert ellenségeink oda is befurakodtak. Csak egy jó angol mértföldnyi üldözés után hagytak fel ellenségeink a támadással. Halálosan kimerülve, jajgatva, ordítva, alaktalan szörnyekké dagadva, szedelődzködtünk össze. Kilenczet embereink közül halottakként szedtünk össze s hordágyakon kellett a tanyára szállítani. Ezeken nem volt emberi forma, de puffadt, dagadt tömegeknek néztek ki s csak amaz irtózatosságot mutatva, hogy élnek, mely szinte sütt, midőn dagadt tagjaikhoz értünk. Három közülük rettentően vergődő delirium között éjfélre meghalt, kettő reggel, kettő pedig másnap alkonyatkor. Kettőt pedig eszméletlenül vittünk hordágyon a városba. Mi magunk is oly égető, hasogató fájdalmakat éreztünk, hogy számtalanszor az ájulás környezett.”

Nachtigall, német tengerészbuvár kíséretét is megtámadták e darázsok s ő is két benszülött szolgáját vesztette el, - mert senki sem biztos előlük, miután a fák lombjai között élnek és ott vannak fészkeik (sejtjeik) felfüggesztve, ha tehát valami élő ember és állat e fák alá telepedik, vagy csak közeledik is, dühösen rohan reá az egész raj s üldözi, folyton szurva-marva, néha 2-3 kilométerre is.

Szintugy országos csapássá tudnak lenni a svábok vagy csótánok a tropicus tartományokban. Így Dél-Amerikában a barnavörös, majdnem hüvelykujnyi nagy óriás svábbogár (*Blabera gigantea*) és a még sokkal óriásibb *Monachoda* megeszik és elrág mindent a házakban a bőr, ruha, pamut, szőnyeg s papirostól kezdve mindent, a mi csak elrágható. Egy-egy paplan, vagy szőnyeg, egész öltözet ruha reggelre úgy eltűnik, mintha a föld nyelte volna el, mert befalták az utolsó atomig. E mellett oly recsegő zajt ütnek futkosásukkal, hogy az alvókat valósággal felijesztik álmukból. Hogy minő falánkak, szemtelenek s mennyire károsak ezek és fajtáik, az ezen egyetlen példából is kitűnik: Bory de St. Vincent természettudós míg Szent Ilona sziget kormányzójával ebédelt, az alatt uj csizmájának talpait - lábairól - teljesen lerágták harisnyáival együtt.

Bizonyos hangyafajok pedig mind az élet-, mind a vagyonbiztonságot veszélyeztetik a legnagyobb mértékben. Dél-Amerikában a czukornádon élő ugynevezett s a mi közönséges fekete hangyáinkhoz hasonló czukor-hangya (*Myrmica saccharum*) az esős évszakban rengeteg számú csapatokban a fákon keres menedéket. Nincs év, hogy nemcsak az ilyen fa alá tévedő barmok, de néger gyermekek, emberek is áldozatul ne essenek mérges harapásaiknak, mert a fákról ezekre hullatják magukat. A nyugat-afrikai vadászó hangyák (*Anomma arcens*), mikor csapatosan vadászatra indulnak, megtámadnak minden élő, legyen az ember, oroszlán, óriás kigyó s oly iszonyu tömegben és gyorsasággal vetik reá magukat, hogy kevés perczek múlva az eleven ember- vagy állatból egy teljesen száraz skelet marad a helyszínén. Rabló hadjáratokat intéznek egyes tanyák, házak, városok ellen is. Közeledésüket a patkányok, svábok s egyéb ilyen házi csapások eszeveszetten rémült futása jelenti s ilyenkor meneküljön az ember is, ha tud, mert különben őt is feleszik minden más élelmi szerrel, gabonával és megehető tárggyal, ami csak a háznál található. Veszedelmességüket még borzasztóbbá teszi az, hogy leginkább éjjel szoktak ilyen rablóhadjáratokra indulni. Gordon Cumming, a híres oroszlanvadász beszéli, hogy egy óriási Cafferbivalyt szemeláttára 10 percz alatt annyira felémésztettek, hogy csak a csontjai maradtak meg s e csontokban nem maradt egy csepp velő s nem maradt egy csepp nedvesség.

Épp ily rettenetes csapások a Termes-hangyák, vagy Termiták is Afrika, Ázsia és Amerika tropikus vidékeire. Ezen hangyák egész rendszeres államot képeznek, melyben vannak dolgozók, az államot védő katonák, himek és nőstények; szaporaságuk enormis nagy, mert egyetlen nő egy nap alatt 80.000 petét képes tojni. Óriási, gyakran 3-5 méter magas, sziklakemény lakóházakat építenek maguknak, de, ha kirándulásaikban, vagy új telep keresésekor emberi lakokra akadnak, ebbe telepednek le s a tulajdonos egy napon azon veszi magát észre, hogy háza, óljai, magtárai, mint a kártyaházak, porrá, hamuvá dőlnek össze, mert a házak, épületek minden része belülről úgy ki van rágva és éve, hogy csak külső, papírvékony váza marad meg az épületnek, mert az épületek belsejének kirágott anyagát saját telepük felépítésére használják.

Minden szétrágható butordarab, ágy, asztal, székek, egy könnyü ujjnyomásra összeesnek, annyira ki lesznek üregesítve. A magtárakban nem marad egy szem gabona, nem marad egy atom liszt vagy egyéb élelem a házakban, falvakban, melyeket megrohannak. Néha a lábon álló gabonatermésből még a szalma sem marad meg. Anderson, Burmeister, Lenz láttak óriási majd másfél méter átmérőjű fatörzseket, melyek egy lábrugásra összedőltek, mert csupán csak papírvékony külső héjből állottak s belsejük annyira ki volt vájva. Ha pedig egy-egy ilyen kártevő telepet az ember el akar pusztítani, a legelső ütésnél, melylyel lyuk lesz törve lakásukon, - megjelennek a katonák, s vak dühvel esnek a támadóra oly töméntelen mennyiségben, hogy éles, fájdalmas sebet okozó rákonyaikkal akár halálra is marhatják az illetőket. Egyes szavahihető utazók, de maguk a benszülöttek is megerősítik azon tényt, hogy egy-egy vándorló termita csapat, alvó-, vagy utjukba kerülő embert, állatot, elevenen csontvázzá rágott.

Engesztelhetetlen ellenségei az európai utazók, bevándorlóknak, sőt gyakran a benszülötteknek is a fenti világrészekben, a mi szunyogjainkhoz hasonló Mosquitók! Csakhogy ezek nagysága, csipése, vérszomja annyival nagyobb a mi szunyogéinknál, a mennyivel nagyobb s vérszomjasabb a tigris a házi macskánál. Valamennyi délővi tartomány meg van ezekkel verve. Vérszomjuk, csipésük ereje az ember arcza és tagjaiból - mert még a ruhán is áthatol szurásuk - valóságos daganat-monstrumokat csinálnak és ezen fájdalmasan égő daganatok csak 2-3 nap multán lohadnak le, s nem használ ellenük sem szivarfüst, sem tüzrakás és sem más óvszer.

Az alattomos és láthatatlan ellenségek egyik legveszélyesebbike a Nyugat-India és a Dél-Amerikában élő Homoki balha (*Pulex penetrans*). Ezen, a mi balháinkhoz hasonló, de nem ugró élősd különösen a gyapotültetvények talaján és a tengerpartok homokos környékén található és a nőstények oly észrevétlenül furják magukat az emberek és állatok körmei alá, hogy csak akkor lehet észrevenni őket, mikor már késő és viszketni és vörösödni kezd az illető láb vagy kéz ujja. E vörösödés után a nő üreget váj és petéit lerakja s ekkor diónyi nagy, annyira fájdalmas, genyedő gyulladás következik, hogy az ember szinte örvöngni kezd az óriási fájdalmakban, az állatok pedig megvesznek bele s az illető tagot amputálni kell, mert másképp nem gyógyítható. Egyeseknél nagynéha sikerül, hogy egy ügyes vágással a petéket még a genyedés előtt el lehet távolítani, de ezek igen ritka esetek.

Ugyanilyen lappangó, alattomos ellenség a Medinai féreg (*Filaria medinensis*) Afrikának és Ázsiának lakóira. Ez olyan vastag, vagy kissé vastagabb, mint egy jó erős házi czérna, de megnő 25-36 lábnyi hosszúra is az áldozat testében. Leginkább a fürdők és vízfordók vannak kitéve támadásainak s észrevétlenül a talp, lábikra, hát vagy a karok vastag husába furja magát és csak akkor vehetni észre, mikor iszonyu fájdalmak, sorvasztó láz, genyes, erősen meggyulladó óriási kelevény alakjában jelentkezik. Könnyen halált is okozhat vérmérgezés következtében. Orvoslása nagy ügyességet kíván, t. i. a bőrt fel kell vágni s nagyon óvatosan kihuzni, mert ha beleszakad, még rosszabb, miután újra megnő és még nagyobb kinokat okoz a betegnek. Rendesen egy olyan kis fakészüléket - minő a csigás kutaké - erősítenek meg a megtámadott testrészen, azaz egy forgatható hengerkét, s erre lassan felgombolyítják az egész férget. Hogy mily pokoli alattomosággal támad - azt a következők eléggé illusztrálják: Egy tengerész katona csupán fél óra hosszáig sétált mezitláb Afrikában a Cape Coast Castle folyó partjain, s Angliába visszatértekor lepték meg az iszonyatosan gyötrő fájdalmak. Örvöngött, mint egy lázbeteg kinjában, s le kellett az ágyba kötözni, mert mint egy örült, folyton a világba akart szaladni. Az orvosok elképzelni sem tudták, mi baja? Végre sarka feltört, s az erősen gyulladt sebből egy hegedűhur vastagságu fonalforma szálacska lógott ki. Kevéssel reá, egyik karjában érzett őrvíró fájdalmakat s egész teste száradni, fogyni kezdett rohamosan. Ezen vörös daganat is feltört, s ebből egy 19 láb hosszú medina-férget huztak ki. De még nem szakadt vége a kinoknak, s e szegény ember, ki már csak váza volt önmagának, még egy harmadik kinait is átszenvedte és az a lábikra vastag izmai közt rejtőzött. Ugyancsak így járt a Senegal partvidéken egy francia katona, kin csak hónapok mulva, hazájába visszatérése után tört ki e rettentő baj. Először sarkán, majd bal lábikráján mutatkozott, épp olyan irtózatossá válott, mint fentebb leírtuk. Egyes vidékeken egészen epidemikusan lép fel e csapás; és sokszor a falvak egyik végüktől a másikig visszhangoznak azon nem is emberi fájdalom-ordításoktól, melyeket a rettentő kinok csálnak a fetrengő áldozatok ajkaira. Egyeseknél még a szemgolyóba is befészkelte magát s ekkor természetesen kifoly a szem és teljes vakság marad hátra. Megtámad e féreg állatokat is. Lovak, kutya, öszvérek ilyenkor bőszylen, szinte veszetten addig nyargalnak, míg vagy össze nem törik magukat, vagy meg nem szakadnak a fáradságtól.

A tropicus övek rettenetes forrósága a benszülötteket egészen elszoktatja a ruhaviseléstől. A legtöbb csak ágyéka körül visel egy könnyű kötőt, vagy rövid uszónadrág-félét és ekkép testét

jóformán semmi sem védi az ilyen alattomos támadásoktól. Ekkép történhetik meg ezután Java, Kelet-India, Ceylon és Afrikában az, hogy a mocsári nadályok áldozataivá lesznek a bennlakók. E nadályfajok árkok, rizscsatornák és minden mocsaras vízben nagy mennyiségben tenyésznek s egyes vidékeknek egész rémeivé válnak, mert a nap legnagyobb részét a nádak, sásak és vizinövények a vízhez közel érő levelein leskelődve töltik s csoportosan vetik magukat az odatévedő emberre vagy állatra oly tömegben és olyan éhdühvel, hogy a meglepett áldozat kevés idő múlva a vérvesztéstől lankadtan összerogyik és meghal, mert a nadályokat letépni nem lehet, a hus kiszakítása nélkül, annyira befurják magukat. Spixnek egy utazása alkalmával, szemeláttára ölték meg két teherhordóját, kiszíva alig 5-6 percz alatt minden csepp vérüket. „Egy sással és vizinövényekkel sűrűn benőtt mocsaras vidéken vitt át utunk - írja - egyszerre az előlmenők közt ijedt ordítás harsant fel s én kiugorva a rudakra kötött függő ágyból, a legborzasztóbb látvány szemtanuja lettem: Két emberem a szó szoros értelmében el volt borítva nyüzsgő, tekergő, csimpajkodó fekete-zöldes nadályoktól, annyira, hogy testük nem is látszott és a mocsári növények tömkelegéből, mintha valami láthatatlan kéz lövöldözte volna elő, egymásután s folytonosan vetették ki magukat ezen apró, vérszomjas szörnyek. Kiséretem minden tagja messze futott a szerencsétlenektől, kik szivszagató hangon, tántorogva könyörögtek segélyért és véres kezeikkel iparkodtak magukról leszagztatni a vérszopókat. Kiséretem, bár jajgatott, átkozódott, de közel nem eresztett. - Segíteni most már úgy sem lehet, még ha só és hamu volna is kéznél, mert már vérük nagy része oda van s a számtalan lyukacsán ugryis elfolyta minden csepp vérük. Csakugyan szemem láttára a tántorgó alakok összeroskadtak s alig 15 percz alatt mozdulataik mind gyöngébbek, jajjaik, nyögéseik mind elhalóbbak és hörgőbbek lettek s a két test csak egy utálatos, nyüzsgő, vonagló nadályhalomnak nézett ki, melyet koronként görcsös rángatózás s vonaglás rázott meg.”

Bár Európában is megkeserítik a lakók életét és sokszor kiűzik lakásaikból az elszaporodott poloskák és lehetetlenné teszik az éji nyugalmat, de ezen alkalmatlanság semmi azon félelemhez képest, melyet Persiában, a poloskák ezen szülő honában, ki kell állani az idegen utazónak, ha arra gondol, hogy élete milyen könnyen áldozatul eshetik éji nyugalma közben az ott, a házak, falak és romok hasadékaiban tanyázó poloska nagy és poloska formájú rovar egyszerű szurásának. Bár alakja egészen a poloskéé, de még sem az, hanem a kullancsokhoz tartozik, ezen vérvörös, apró, fehér pontokkal behintett, lapos testű, parányi szörnyecske! Ez az ugynevezett Persa Kullancs (*Argas persicus*) és éjjel jő elő rejtekéből; a benszülöttestet ritkán, leginkább az idegeneket marja meg. Bár a szurása kicsi, de mégis annyira fájdalmas s az egész testet annyira átjáró, hogy a legmélyebb álomból is fájdalmas sikolylyal ébrednek fel. A szurás helyén rémitő gyorsasággal a legrosszabb indulatu fekélyes dag képződik s 24 óra múlva a legrettenetesebb kinok közt beáll a halál. Hogy minő leirhatlan gyötrő e méreg ereje, azt mutatják azon örjítő kinok, melyek az áldozatot jóformán az esztől, értelmétől fosztják meg, annyira, hogy örjögve, tajtékozva, saját karjairól fogaival tépi le a húst s a földön hempereg, üti, zuzza magát. Legelőször is az 1720-ban Persiába küldött angol követség tagjai hozták ezen mérges rovarka hírét Európába. E követség Persia Miana nevű városkájában két tagját veszté el, kiket megmártak álmukban s csak a kínzó fájdalomra ébredtek fel. Ekkor látták, hogy ezt egy kis vörös poloskaforma rovar okozza s innen van a régi neve: „Mianai mérges poloska”. Ifj. Kotzebue, persiai utazásáról irt könyvében elmondja, hogy ott jártában Dirha, kis városka lakói az egész várost odahagyták és a két mértföldnyire fekvő Kestan hegység lejtőjén telepedtek le, mert már hetek, napok óta egyik halott a másikat érte e rovar szurásától. Továbbá emliti, hogy egy gazdag persa saját kezével gyujtotta fel szép házát, hogy porig égjen, mert kedvencz neje s egy lánykája lettek áldozatai ezen kullancsfajnak egyetlen éjszakán s így legalább gyökeresen elirtotta a hány csak volt háza falainak repedéseiben. Lyndell, Arnton, Thwell és több más utazó, mind e rovarka szurásától haltak meg távol Persia belsejében a legészvesztőbb kinok között.

A kullancsok néhány faja nálunk és Európában is él s a moha közt vagy a füveken és fákon rejtőzve, vetik magukat az állatokra és emberekre. De a mi kullancsaink marása veszélytelen, mert e parányi állatok, belecsimpajkozva a bőrbe, ha vérrel tele szívták magukat, mogyoró nagyságúra nőnek és kihuzhatók a sebből - csak vigyázni kell, nehogy orrmányuk a hirtelen rántással a sebbe szakadjon, mert ekkor gyuladást okoznak. Legczélszerűbb egy csepp faolajat cseppenteni rájuk. Ez azonnal megöli őket s maguktól hullanak le. De nem ilyenek az amerikai kullancs-fajok, kivált a Vészes kullancs (*Amblyomma americanum*.) Ez gyakran országos csapássá válik s a szó szoros értelmében fejvesztett rémületbe ejt egész környékeket. Nem biztos előre sem ember, sem állat. Nemcsak a szabadban él, de a házakba, szobákba is bekerül. Éhesen alig kendermag nagyságu, tele szíva akkora lesz, mint egy ujjhegy s színe vörös, fehér hátfoltokkal. Szurása oly finom, hogy addig nem is érezni, míg csak félig be nem furta magát s ekkor egy, erre a célra különösen készített fogócskával kell kihuzni. Ha teleszívta magát, leesik ugyan magától, de előbb a sebben egy petéssel telt fészket hagy hátra. Ezen peték - mint mondják - a testbe elterjedve oly erős és sorvasztó lázakat okoznak, hogy az emberek, állatok szinte dühöngőkké lesznek az éles fájdalmaktól.

Ezek és még más számtalan veszélyek várnak azokra, kik itt hagyva honuk nyugalmas, veszélytelen tájait, a tropicus paradicsomokba kíváncsognak!... azért hát ne:

„VÁNDOROLJATOK KI!”

Hét főbűnök az állatvilágban.

E könyv hasábjain „Lélek és ösztön” cím alatt kifejtettük, hogy az embereknek az állatokkal való összehasonlítása egyik biztos mód lenne a tudományos pszichologia megállapítására, úgy most azt állítjuk, hogy az állatok vétkei és bűneinek összehasonlítása az emberekével olyanra fontos a criminalistákra, hogy a legmélyebb tanulmányozást és észlelést tenné szükségessé, mert ez összehasonlítás által az emberi léleknek és cselekedeteknek sok megfejthetetlen kérdését lehetne - kivált a bűnügyekben - megoldani.

A legtöbb vétek és bűnnek megfogalmazása és alapja - tehát a tény - azon ellenállhatatlan vak ösztönből indul ki - mely az emberekben szintén megvan - s csakis a kivétel és az elkövetés módzatai származnak az egyéni értelem- és lélektől - így más elbírálás és más - tehát enyhébb - büntetés alá kell, hogy essék azon bűn, melynek szülője az ösztön, és más alá az az egyén, kinél az értelem és szellem felett az ösztön áll tulsúlyban.

Mert bármily raffináltan éleselmű legyen is a bűn, mindig van benne valami, mi csupán a vak ösztönre vezethető vissza, mely a legértelmesebb emberben is a lélek és akarat mellett szunnyad; sőt vannak bűnök, melyek egyedül az ösztön ellenállhatatlan kényszerítéséből születnek s hajtják az egyént az elkövetésre. Itt tehát a lélek- és értelemnek magában a bűnben semmi része sincs, hanem csak azon módokat és eszközöket eszeli ki, melyekkel a bünt ügyesen végrehajthatja, elpalástolhatja s a bűnhődést elkerülheti, mert erre az ösztön, az indító ok, nem képes; ez csak vakon, ellenállhatatlanul a tett elkövetésére kényszeríti.

Mennél fejlettebb - mondjuk, mennél műveltebb - a lélek, mennél magasabb az értelem, - tehát mennél inkább ki van az „egyén” az emberben fejlődve, annál kevésbé nyilatkozik az ösztön, ellenesetben pedig viszont annál nagyobb mértékben. Csakhogy itt még nagy szerepet játszik az átöröklés is, mely semmiféle mesterség, nevelés és hajlam által el nem sajátítható, miután csakis a „születési öröklés” által keletkezik - s így ezt is az ösztönrel azonosíthatjuk, működjék bár szellemileg vagy anyagilag, mert ennek hatása is csak egy belső kényszer, melynek az akarat csak igen ritkán képes ellentánni.

Ugyancsak Lacassagnac⁹ mondja, hogy: „A farkasok morálja igen alkalmas volna, hogy a criminalistákat az emberek erkölcsi élete felől felvilágosítsa,” de egyuttal arra a conclusióra jut, hogy csakis az emberek bűnössége annyira öntudatos, hogy tudják, érzik, szégyenlik a bűnt - de cselekszik mégis, sőt elleplezésekkel, cselekkel igyekeznek a bűnhődésnek - miután ennek tudatában vannak - elejét venni, de azt nem mondja - nem is tagadja ugyan - csak kertelés és kerülgetés által iparkodik elodáznai, hogy az állat szintén öntudatosan cselekszi-e a bűnt, tudatában van-e annak, hogy bűnhődni fog - egyáltalán érzi-e azt, hogy bűnös?

A fent elmondottak után, tehát már most párhuzamot vonhatunk az emberek és állatok vétkesége között. Azon állatoknál, melyeknek értelme, szelleme - tehát a lélek - fel van ébresztve, az ösztönt nagyon csekély részben, csakis a mindennapi létfontartási esetek szűk korlátai között látjuk némileg nyilvánulni, ellenben a vadon élőknél, hol a szellemi élet csakis oly erőszakos esetekben nyilvánul, melyeknél az ösztön nem nyújthat megoldási módot, legtöbbször az ösztön uralja minden tetteiket, a külső viszonyok és körülmények változása szerint - így az állatvilág bűnei és vétkei is kétféle eredetűek: ösztönből eredők és értelmi, vagyis öntudatos bűnök.

A tisztán ösztönből eredő bűnökben kevésbé akadunk az öntudat és értelem oly nagy nyomaira, mint az értelmi bűnökben; ezekben mindig a meggondoltság s a bűn tudata

⁹ Lacassagnac: „A criminalitás az állatvilágban.”

nyilatkozik, sőt nyilatkozik még a bűnhődés tudata mellett, az elővigyázatosság, a bűnhődés félelme, nemcsak a tett után s a rajtakapás eseteiben, de a tett elkövetése előtt is, mi kézzelfoghatólag bizonyítja azt, hogy az állat tudja, hogy rosszat tesz, de megteszi, megpróbálja tenni, mert arra is gondol, hátha sikerül s nem tudják meg, így nem lesz megbüntetve.

Hogy az öntudatos bűnök inkább a háziállatoknál, vagy huzamosabb ideig az emberek környezetében élő s szelid állatoknál fordulnak elő legtöbbször, az igen természetes, mert ezeknél a környezet sokfélesége, változatossága, a bánásmód és a szelidítés felébresztette, kifejlesztette az értelmet, a lelket s ezzel bizonyos ítélő- és következtető tehetséget is, miket a vadonban élőknek a megszokott s a folyton egy környezet, s a napról-napra az ösztönöknek hódoló életmód egyformasága ennyire nem ébreszthetett fel. E mindennapi életből vett s mindenki által tapasztalt eme egyszerű példák is eléggé bizonyítanak: Pl. egy betanított vadászkutya - bár az engedelmesre tanítva, szoktatva van, mégis csak úgy engedelmeskedik, ha akar. De valahányszor urának - egy vagy más okból - nem engedelmeskedik, kevés időre reá nyűszítve, nyöszörgve csuszik lábaihoz, hogy ne verje meg engedetlenségéért. Ezt minden vadász tapasztalta, s egész világosan úgy magyarázza, hogy azért nyűszít - quasi könyörög - mert tudja, hogy rosszat tett és hogy ne legyen megbüntetve.

Nagybátyám vizslája a legjobb vadászeb volt, de kimondhatlan torkos, úgy hogy a tüzhelyről, konyhából ellopott mindent, mit elérhetett. Természetesen, ha rajtakapták, elverték jól. Nem egyszer észleltem, mikor az udvarról az ablakon át meglátta a hust a konyhaasztalon, belopódzott, de e mellett óvatosan körültekintgetett, nincs-e ott valaki, s gyorsan lekapta a hust, hátra lopódzkodott vele a kert végébe, s ha senki rajta nem kapta, olyan ártatlan pofát csinált, midőn újra bejött, mintha nem is ő tette volna. Ha pedig rajtakapták, ilyenkor keservesen üvöltözve, behuzott farkkal, mintegy kérve csuszott lábaink elé, s már előre annyira ordított, mintha a korbácsot már a hátán érezte volna, s orditozva hátra-hátra a fogas felé tekintgetett, hol a korbács lógott, melylyel ki szokott kapni. Kétszer történt meg, hogy a büntetés elől elszökött s a hívásra nem jött vissza, ilyenkor jobban meg lett fenytve, mint máskor, s ezt szintén megjegyezve, többé nem szokott meg a csiny után. Megfigyeltem továbbá, hogy mikor a lopott jószágot falatozta, - s a kertajtó nyilott - otthagya a prédát, s kerülőutakon sompolygott el, s mitsem tudó pofával került újra elő. Megtörtént az is, hogy lopás közben rákiáltottam; erre elsompolygott és két-három órán keresztül, ha én kerültem elébe, előttem vinnyogott, nyöszörgött, de más személy előtt, a ki tettét nem látta, a szokott vig és fürge volt. Ha a házőrző kutya, vagy a macskák voltak a konyhában, akkor egész szemtelenül lopta el, a mit ért, s nem a kertbe vitte, hanem mindjárt a folyosón levő padlás-feljáró alá rejtőzve, ette meg; ezután bárki jött is, nem bujt, nem futott, mint máskor, ha még a komondorok és macskák közelben voltak, hanem nyugodtan hasalt le ő is a közelben, s a kiabálásra és lármázásra fülét se billentette, hanem nyugodtan, ártatlanul nézett mindenkire; ellenben, ha többi, szintén tolvaj kollégái nem voltak ott, már az első kiáltásra, behuzott farkkal, a fal és korlátok védelme alatt szökött ki a folyosóról.

Ama gazdátlan piaczi kutyák, melyek mondhatni félvad állapotban élőködnek, még ezek is érzik a bűnös öntudatot; mert, ha valamit úgy löknek nekik, azt mindjárt neki hasalva költik el, az ajándékozó előtt, de bezzeg nyargalnak, ha egy-egy darab hust, vagy czipót lopnak a kosarakból és áruasztalról, akár vette észre az illető károsult, akár nem - és ezt messze, félreeső helyen költik el, s az nap azon asztalt és kosarat félve s mindig futásra készen, kerülgetik. Most nézzük azon egészen vad állatokat, melyeket szintén az éhség ösztönöz a lopásra, tudják-e ezek is, hogy bünt, rosszat cselekesznek s félnek-e, tudnak-e a büntetésről? Itt van mindjárt a szarka. Ez, ha fiatal 2-4 napos nyulfiókákra talál, nem rohanja meg azonnal őket, hanem előbb felemelkedik a légbe, s körülkémlel, hogy az anya nincs-e közelben valahol, hogy a fiókák sivitására előrohanhasson, mert azt nagyon jól tudja, hogy a nyulanya veszedelmes ellenfél, mert első lábaival olyan ügyesen s gyorsan csapdos a rabló felé, hogy ennek

meg kell futamodni. A torkosfalók (*Gulo borealis*) pedig annyira ez ösztön kényszerítő hatása alatt áll, hogy bár tudva a veszélyt, mégis mellőz minden cselet és ravaszságot, s vakon megy a prédának. De némelykor, hogy csupán lopási vágyát elégíthesse ki, tisztos távolban - fedezve magát a bokrok, gödrök árnyékában, hetekig követi a prémvadászokat, s ezek csapdáiba és fogóiba került vadakat ügyesen kilopkodja és elhordogatva elrejt. Ugy, hogy a Hudson-, Erie-tavak körüli, a canadai és a szibériai prémvadászok kétségbeesve keresnek fel más vad-fogó területet - sokszor 10-12 mértfölddel távolabb, hogy e rabló nyomukat elveszítse, mert tudják, hogy ha egyszer felfedezte őket, egyetlen vadat sem fognak többé csapdáikban találni, mert előbb kilopkodja belőlük a Wolwerain, mint ők, sőt még az elrejtett prémkészletet is felkutatja s elhordja; megtörténik sokszor az is, hogy egy prémvadásznak egész idényét tönkreteszi, mert követi, utána megy, más vidékre is.

Ezen elmondott s az alábbiakhoz hasonló példák indították az ó-kori népeket arra, hogy a büntető állatokat ugyanolyan büntetéssel sujtsák, mint a bűnöket elkövető embereket. Bár az az eszme, hogy az állat bírhat a bűn tudatával - csak oly sejtőlegesen élt lelkükben, hogy az okát bizonyára nem tudták volna megmondani, mi indítja őket a megtorlás tényére, azon a czélon kívül, hogy megsemmisítve a bűnöst, ez többé hasonló bünt ne követhessen el.

Igy Mózes törvénye elrendeli, hogy: megkövezendő ama bika, mely embert, asszonyt halálra döföd, és fogságra vetendők ama lovak és szamarak, melyek lusták, akaratosak s rugdalózkodók.

A görög s római történelem is mutat fel példákat: Igy Nero keresztre feszített egy kutyát, mely rögtön vonítani kezdett, mihelyt ő a lantot pengette; Ethaunos archon pedig egy bakkecskét nyuzatott meg elevenen, mert egy gyermeket halálra öklelt.

A középkor története pedig éppen telve van a hernyók, egerek és patkányok elleni kiátkozásokkal. 1543-ban Grenobleban a városi tanács a szőlőket megsemmisítő csigákat excommunicáltatta; 1585-ben pedig a velencei fővicarius ünnepélyes szertartással átok és elpusztulás fenyegetése mellett parancsolta ki a hernyókat az országból. 1356-ban Lausanneban a bíróság egy sertést pallossal végeztetett ki, mert felfalt egy gyermeket, s ezen ítéletet épp oly actussal hajtottak végre a piacon, mint akár egy embernél; t. i. emberi ruházatban vezették a vérpadra. Az araboknál pedig még ma is, ha egy-egy a nyáját pusztító oroszlánt sikerül a lessgödörben megfogni, gyalázó, szitkozódó és becsmérő szavakkal szidalmazza az egész törzs, s azután a nők és gyermekek agyonkövezik, s e mellett meg vannak győződve, hogy a szidalmakra az oroszlán szégyenli magát, s érzi azon lealázó gyalázatot, hogy gyáván, bectelen halállal - nők és gyermekek kezeitől - kell elpusztulnia!

A lélek és értelem fölötti eddigi tanulmányaimban többször oly meggyőző bizonyítékára akadtam az állatok értelmisége és öntudatának, hogy szinte megdöbbenve kérdeztem önmagamtól, hogy honnan veszi az ember azt a jogot, hogy az állatokat oktanoknak, lelketleneknek és érzésnélkülieknek képzelve, őket tetszés szerint kinozza s pusztítsa? És e tekintetben még Lacassagnac is nagyon felületesen ítél s végez velük s látszik, hogy inkább theoreticus tételekből veszi következtetéseit, semmint önön észleleteiből, bár több helyen felemlíti, minő és mennyi becses anyagot gyűjtött a párisi Jardin de Plantes- és a Société d'Acclimations-ban. Igaz, hogy minden buvárnak, ki a lélektannal vagy általában az emberekkel foglalkozik, csakis az állatkertek lehetnek legjobb tanulmányhelyei, de csakis az olyan állatkertek, hol a szakismeret, tudás és értelmes kezelés minden állatfajnak megadja azt a környezetet, hogy abban fesztelenül és otthoniasan mozogjon. Kár, hogy a mi állatkertünk éppen nem nyújt ilyenre alkalmat rosszul gondozott állatai és üres ketreczeivel, szakértelmetlen, tudatlan kezelésével.

Hogy az állatok criminalitását megítélhessük kellőleg, beszámíthatóságukat kell megállapítani, valamint azt, hogy lelkük, értelmük van-e, vagy legalább ezeknek birnak-e némi parányával?

Igenis birnak! Csakhogy éppen e beszámíthatóság különbözteti meg élesen az ösztönökből eredő bűnöket az öntudatos bűnöktől. Az ösztönökből vétkezők, bár a lakolásra és bűnhődésre számítanak s ezt csellel, ellentállással, vagy meneküléssel iparkodnak ki is kerülni, de nem birnak tudatával annak, hogy ez bűn; így ugy a szarka, mint a torkosfalók, nagyon jól tudják, hogy rablásuknál veszélylyel kell nekik megküzdeni, mint kell az Ichneumonnak, a nilusi intőnek, mely a krokodilustojásokat pusztítja, vagy az oroszlánnak, midőn a kafferbika kis bornyára vadász, de ők ezt a prédaszerzést, a létérti harcz küzdelmeinek tekintik a veszélyek s a bűnhődés tudatával. Midőn azonban a torkosfalók a prémvadászok után les és ezek töreit fosztogatja ki, teljes tudatával bir, hogy rosszat tesz, hogy bűnhődik, ha nem vigyáz, azért ily alkalommal nem vakon, hanem a legravaszabb csuszás, rejtőzéssel kerülgeti őket, hogy észrevétlen maradhasson.

Ellenben az öntudatos bűnöknel az állat is legtöbbször épp úgy tudja, hogy rosszat tett, mint az ember; tudja, hogy büntettének lakolás s bűnhődés a következése, tehát a beszámíthatóság is csak szükségképpen folyománya kell, hogy legyen a restség, boszu, gyilkosság, szerelemféltség, rablás, kéjvágy, torkosság bűneiben ezeknek.

Ezen kívül még a részegség vétkebe is beleesnek az állatok némelyjei, ha az ember alkalmat ad nekik, s ekkor - akár csak a részeges ember - minden mértékletességük-, munkásságuk- és jó tulajdonságaikról leszoknak. A méhek, e szorgalmas, rendezett viszonyu rovarok, ha egyideig szeszszel kevert mézzel tartatnak, annyira rászoknak erre, hogy feledik előbbi munkásságukat, többé nem dolgoznak, csak a kész mézet fogják fogyasztani. A medve is könnyen rászokik a borra és pálinkára és ha a legjobban volt is betanítva, teljesen elfeledi előbbi mesterségét, szelidségét; de legfőképp rabjává tudnak lenni a nagyobb fajta majmok az ivás szenvedélyének. Így Richardson hajóskapitány és buvár egy orangutangot szoktatott magához, mely minden útjában kísérte. E majom rendesen urával étkezett, egész emberi módon ült az asztalnál, kést, villát, asztalkendőt használva; s naponta kijárt neki egy kis adag rum és ebédnél a bor. A rumot annyira megszerette, hogy a matrózok már nem tudták rumadagaikat hová dugni előle és sokszor a leghihetlenebb ügyes módon jutott a rumhoz, s lecsipte magát holtrészegre. Ura ilyenkor jól el-elverte, de csudálatos, hogy más, tiltott dologról egyszeri könnyü büntetésre is leszokott, de az ivásról a legszigorubb büntetés daczára sem. Ez lett halála is, mert a raktárnok az éléskamra ajtaját nyitva feledvén, Yim besurrant, s egy nagy üveg rumot elcsenve, elrejtőzött. Csak hörgéséről és ökrendezéséről akadtak reá; s mert a nagy üveg rumot egy cseppig mind megitta, daczára az alkalmazott szereknek, másnapra szeszmérgezésben mult ki.

A restség bűnét leginkább a lovak, ökrök s a szamaraknál találjuk. Egy vén, kiérdemült lovat csak vízfordásra használtak, de már a harmadik fordulónál meg-megállt. S persze ilyenkor záporként hullottak rá az ütések. Egy alkalommal neki indult, de rögtön erősen sántítani kezdett, úgy hogy az istállóba vezették vissza. Másnap ugyanez a jelenet következett be: a harmadik fordulónál - nem várva be az ostor nógatását, sántított... s ez így ment jó ideig - míg rájöttek ravaszságára; - ugyanígy tett egy szamár; ez meg rögtön a földre vetette magát, mihelyt a szokottnál nagyobb terhet raktak reá s rugdalódní, s rángani kezdett, mintha megdöglenni akarna.

Az irigységnek igen sok példájára akadunk szintén úgy az emlős-, mint a szárnyas-világban, mely úgy a kenyéririgység-, mint a szellemi irigységben nyilvánul: A Rhesus-majom (Inuus rhesus) társait nemcsak enni nem engedi, de a mennyi ételmet csak bir, szájába töm, kezei és lábaiba fog és maga köré gyűjtve, ráül és dühösen védi, a fenmaradót pedig, hogy társai ne élvezhessék, büzös váladékaival mocskolja és keveri be. A tengeliczek és a Vidah pintyek (Vidua principalis) bár jól vannak lakva, többi társaikat sem enni, sem inni, sőt fürödni sem engedik, ha még annyi vizes és étedény legyen is a kalitban. De legjellemzőbb a következő példa: Egy könnyü szárnysebbel lőtt kányát (Milvius regalis) vettem s ezt egy szobában

ápoltam. A seb begyógyult s a madár jól érezte magát. Azon szobában azonban még egy egérszürke s két angora macska is tanyázott. Eleintén a kánya rájuk sem nézett, de egy hét múlva már - mikor a macskák reggelizni kezdtek - tejes zsemlyét - a kánya ott hagyta az ő táplálékát, a nyers hust, s elűzve a macskákat, ezek tejes zsemlyéjét falta fel. Néha annyit falt, hogy szinte tátongott bele, sőt ki is hányt, de csakhogy azok ne ehessenek, ő falta fel a neki természetellenes tápot. Egy szürke papagájom, mely a legjámborabb és okosabb jószág volt és soha sem bántott egy madarat sem, egy szelid kanárinak, mely ujjamon üldögélt s nekem kedveskedett, egy roppantással összezúzta a fejét, midőn én - erre nem is gondolva, a kanárilal ujjamon feléje mentem, azért, hogy hívására nem ügyeltem, most - mint máskor, s ezen tette után azonnal a spaletára repült fel, mert látta, hogy első mérgemben a pulykatoll után nyulok, a mivel ki szokott rendesen kapni, ha valami rosszat tett. Szintén kiváló példáját mutatják a chingák (*Mephitis suffocans*) az irigységnek a párzás idején. Ezen emlős oly iszonyu bűzös folyadékot tud magából lövellni, hogy embert, állatot fuldoklás, ájulás és hányás lepi meg tőle, s ez iszonyu bűzt $\frac{1}{2}$ - $\frac{3}{4}$ évig semmiféle szappan, szagos víz, fürdés és maró szerekekkel eltüntetni nem lehet. Egy-egy chinga nőtényt két-három him szokott kísérni a párzás idején, mely néha 2-3 napon át udvaroltat mindhárommal magának, míg végre választ. Ilyenkor a visszautasított himek egyike vagy másika, úgy a nőtényt, mint választottját boszúból végig lövelli bűzös váladékával, de aztán nyargal is eszeveszetten, mert a feldühített pár agyonmarja, ha beéri. De az irigy, visszautasított imádó boszuja teljes, mert sem a nő, sem a him egymást a förtelmes, okádtató szagtól megközelíteni sem bírja, sőt még a többi chingák is messze elkerülik, így az idényben a párzás örömeitől elesnek, mert kell egy jó fél év, míg ama szag elpárolog.

A bosszuállásról pedig annyi hiteles adat áll rendelkezésre, hogy a legfőbbeket lehet csak felsorolnunk. Egy a nőtényektől mellőzött himgalamb egy héten át, minden éjjel a galambduczba rohant be s ott dühösen verte, czibálta társait, míg csak ki nem fáradt s kizavarta a vak éjbe valamennyit. Calcuttában pedig egy szabó, mikor a Nizam elefántjai naponta elhaladtak ablaka előtt, a legvénebb himnek néhányszor gyümölcsöt s kenyeret adott - úgy, hogy az elefánt e szokásból orrmányát naponkint benyujtogatta hozzá, de a szabónak nem mindig volt kedve, így két napon át, az elefánt orrmányát, hogy leszokják a benyujtogatásról, tűjével megszúrta. A harmadik napon az elefánt - szintén benyujtotta orrmányát s midőn látta, hogy a szabó újra a tűvel akarja érinteni, olyan erős vizsugárt lövellt orrmányából a szemei közé, hogy a szabó elszédülve bukott a földre. 1882-ben Barnum menageriájában, 1885-ben pedig a londoni állatkertben történt hogy a különben szelid és jóindulatu elefántok ápolóikat, kik durván ütlegettek és kinozták őket, agyaraikkal döfödték agyon; sőt a londoni esetenél ez állatóriás, midőn a másik ápoló óljába lépett, fenyegető trombitálás között, az átdöfött holttestet orrmányával, ennek lábai elé dobta. De legmegrázóbb a következő eset: Stehrül, rotterdami öreg, nőtlen magánzónak egy olyan kedvencz macskája volt, hogy vele evett az asztalnál mindenből s az örökös dédelgetést s kedvezést szinte megkövetelte. Egy alkalommal vendége volt az öreg urnak, ki előtt nem akarva kimutatni tulságos szeretetét, macskájának, mely folyton körölte nyávogott, csak a földre vetett egy csirkeczombot s mérgesen rákiáltott: „Takarodj innen, ma neked így is jó lesz”. A macska rá sem nézett az odavetett falatra, hanem boszusan a szoba szögletébe vonta magát. Ebéd után a vendég - míg az öreg ur szokott délutáni álmát aludta, a kertbe ment sétálni; de mikor sétája végeztével a szobába lépett - a borzadály rettentő kiáltását hallatta, mert öreg barátja, vérében uszva, szétroncsolt torokkal, halva feküdt karosszékeben. A sebekről és a körmök nyomairól a macskát gyanították a gyilkosnak, de ezt nem lelték sehol. De hogy erről megbizonyosodjanak, a halott kezére hosszú fonalat kötöttek s a másik szobába csendesen elrejtőzve, rángatni kezdték a fonalat, miáltal a halott kezes feje mozogni kezdett. Erre, mint egy ördög, borzolt szőrrel, dühtől láncoló szemekkel bujt elő a macska a kandallóból s a halottra rohanva, körmeit arczába, torkába vagdosva, fogaival is újra marczangolni kezdte a hullát. Erre berohantak, hogy a gyilkos dögöt agyonüthessék, de ez egy

óriási szökéssel, az ablakon át kimenekült s úgy eltűnt, hogy azóta sohasem látták. E rémes eset, mely az 1865-iki „Fauna” című természettudományi közlönyben lett megírva, egyedül is egyesíti az átgondolt boszuálló gyilkosságot, a bűnhődés tudatát: a rejtőzés- és menekülésben. A szerelemfáltás pedig még a legjámborabb állatokat is dühössé, vérengzővé teszi. A him oroszlánok addig küzdenek egymással egy-egy nőért, míg egyik ott nem marad a küzdőtéren, néha mindkettő; a him känguruk közül a vénebb hímek a vízbe fojtják a fiatalabbakat a küzdés hevében. A Hamadryasok és Geladak, e hatalmas izomerejű majmokból azon him, melynek nőjét egy másik him, ha csak egy torokhanggal is üdvözli, vagy egy bogarat csip le előzékenyen sörényéről, oly vérengző dühvel támadja meg, hogy ritkán épül ki sebeiből, ha ugyan ott mindjárt meg nem döglök. A pompás színezetű amerikai pápapinty (*Fringilla ciris*) is annyira féltékeny, hogy azon himet órákig, mértőföldre üldözi, a melyik csak területére mer szállani, hol minden pár nőcskéjével egyedül él és fészkel. A Capfölddel szomszédos tartomány négerai jobban félnek a Csakma-majmoktól (*Cynocephalus porcarius*), mint a ragadozóktól, mert ezek kilesik, ha a férfiak távoznak a telepről, akkor előrsöket állítva ki, betörnek s a gyermekeket, nőket összevissza marják, ütök, pofozzák, körmölik s a mit találnak, ellopják és magukkal viszik. Minden Csakmának van az erdőben egy rejtett faoduban raktára, hova minden lopott tárgyat eldug és őriz. Ha észreveszi, hogy arra ember jár, más helyet keres. Megegett többször, hogy egyes embereket az erdőben kiraboltak s rutul összevissza harapdálva, magukkal vitték minden javait. A macskák torkossága szintén ismeretes, valamint az is, mennyi fufanggal eszik le a tejfölt s hogy ugranak meg a legkisebb zörejre, félve az ütlegektől; épp így a majmokat is a legkörömfontabb lopásokra indítja e bűn, annak daczára, hogy tudják, miszerint ütlek lesz a következménye torkosságuknak.

Hátra van még a kéjvágy. Az állatokban rendszerint csak az év bizonyos szakában ébred fel a nemi ösztön - de a majmok legtöbbször folyton ébren van s mondhatni a mi bűn e részben csak divik az emberek között, náluk is mind feltalálható - a mértéktelenségtől elkezdve. A kék pofájú Mandrillnál (*Mormon maimon*) azonban ez a végletekig megy. Bárki próbálja meg s öleljen át vagy csókoljon meg egy nőt, leánykát kalitja előtt, meg fogja látni, hogy minő magánkívüli, rettenetes dühbe jő ilyenkor s jaj volna ama férfinak, ha a Mandrill elérhetné. A párisi Jardin de plantesban egy him Mandrill kiszökött kalitkájából s minden kísérlet hiába való volt újra befogni, mert megfogni, ördögi dühe, hallatlan izomereje s rettenetes fogai miatt senki sem merte, sem pokróczokkal, sem hálókka. Végre az igazgatónak egy jó gondolatja támadt: ismervén a veszedelmes dög féktelen természetét, kalitja ajtaját felhuzatta egy hosszú kötéllel és e kalit másik végére - persze kívül - az ápolónak serdülő leányát állította egy ápolóval úgy, hogy a majom lássa is őket, de ha hozzájuk akar jutni, kalitján kelljen keresztül menni. A leányka énekelni kezdett, hogy a majom figyelmét felébreszsze - mikor ez megtörtént, az ápoló a leányt ölelgetni kezdte. Maguk az ápolók is megdöbbentek arra a pokoli dühre, mi a, majmot egyszerre elfogta; fogait csattogatva, villámgyorsan ereszkedett le a fáról s izzó, forgó szemekkel feledve minden előbbi eszélyességét - csak féktelen szenvedélyétől üzetve, a kalitba rohant, hogy ama férfira vethesse magát s ekkor az ajtó lehullt és újra fogva lett. Lehetetlen a dühöt leírni, valamint azt az ördögi pofát, mit erre mutatott. Féktelen dühében le-lehullott a rácsozatról és görcsöket kapott s amaz ápolónak még hetek múlva se lehetett kalitjához közeledni a nélkül, hogy dühbe ne jöjjön mindannyiszor.

Ez elmondott tények eléggé megvilágítják a fentebbi kérdést és azt, hol szellemi élet van, ott öntudatnak és beszámíthatóságnak is kell lenni s a meddig az ember és állat hus-vérből áll, addig - bármily magas legyen is a lélek kifejelettsége - bűneiben az ösztön többé-kevésbé nyilatkozni fog.

Az állatok beszéde.

Van egy régi magyar babona, mely azt tartja, hogy vannak olyan vasárnapi szülöttek, különösen a hetedik gyermekek között, akik karácsony éjjelén megértik az állatok és madarak nyelvét!

Bármily nevetségesnek lássék is ez és némely babona, vagy valami lehetetlen történet, ezeknek alapja mégis mindig a való igazságban gyökerezik. Így tehát való az, hogy csakugyan léteznek emberek, akik az állatok és madarak nyelvét értik és hogy ezek egymás közt csakugyan beszélnek.

Az állatoktól értelmet öntudatot és lelket nem tagadhatunk meg. Ez tény és így lehetetlen, hogy egymást is meg ne értsék.

És ha huzamos észleléssel a legelvonultabban élő állatok életmódját és háztartását a legapróbb részletekig ki lehetett deríteni, ugyan e módon meg lehet érteni és tanulni nyelvüket is. Mert e nyelv, vagy mondjuk beszéd, szintén csak egyes hangok és modulációkból áll és e hangok különbözősége jelenti mindazon érzelmeket, benyomásokat, megfigyeléseket, szükségleteket, amelyekkel örömlüknek, bánatuknak, kíváncsiságuknak, vágyaiknak, megelégedettségüknek kifejezést adnak: a szülők fiaiknak, a párok egymásnak, vagy egyesek társaiknak.

Hogy valaki megérthesse és megtanulhassa az állatvilág nyelvét, ezek életmódját és háztartását kell mindenképp előtte tanulmányoznia, mert csak így lesz képes megérteni és megkülönböztetni az egyes hangok értelmét s ezek különféle modulációit.

Azon tapasztalt vadászok, vagy öreg mezei gazdák, kik életük javarészét az erdőben és a szabad természet ölében töltötték annyira értik az állatvilág nyelvét, hogy habozás nélkül megfejtik az egyes hangok értelmét. Értik az örömet, a panaszt, az ijedés hangját, a fiókák élelem utáni vágyakozását; megmondják, most az anya inti, megnyugtatja vagy elrejtőzésre serkenti kicsinyeit. Jó vagy rossz időt jelentenek-e a hangok?

Leírhatatlan az az érzés, mikor az erdők, rétek ezerhangú zajában megérti a szemlélődő, hogy mit jelentenek e hangok nagyrészt! Órákig el lehet hallgatni, mert folyton más és másról foly a csevegés. Csak az egyszerű baromfi-udvar is minő változatos képét nyújtja ennek! A falusi gazdaasszony, midőn tyukjai hangosan kotkodácsolni kezdenek, mindjárt tudja, hogy eltojták tojásaikat s ezt jelenti be; ellenben rögtön kiszalad, habár tyukjai békésen kapargálnak is az udvaron, mihelyt a kakasnak vagy egyik-másik tyukjának sajátságosan rekedt, intő hangját hallja, mert tudja, hogy e kiáltással az udvar felett kerengő hédját jelzik; a kotlóstyukoknak nyelvezete meg éppen bő és minden részében ismert, mert a gazdaasszony, ha nem látja is a kotlót csirkéivel, hangjáról tudja, hogy mit csinál; mert egészen más hangon gyögyög nekik, ha magot vagy férget talált s erre hívja össze kicsinyeit; más hangon, ha összegyűjti őket maga alá melegedni, vagy az ivóra; rekedten, de intőleg felsóh, ha kutya, macska zavarja, vagy ha ragadozó madarat vesz észre a léghen, sőt a gazdaasszony megtudja azt is, mielőtt megszámlálná, ha egy csirke eltévelyedett, vagy elveszett, mert megérti az anya panaszos, kereső hívásából. Továbbá, melyik tapasztalt vadász ne tudná megmondani, hogy a szarvas vagy őz, most borját vagy párját hívja; most pedig rigyet, azaz vetélytársát hívja ki küzdelemre; vagy a róka mikor csahol jókedvéből, mikor párzási ösztönből? Azonképen megmondják a halászok is, ha a Szélkiáltók és Lilék hangjait hallgatják, esőt jelentenek-e, avagy jó időt?

Az afrikai benszülöttek, ha egy Mézmutató kakukot (*Cuculus indicator*) látnak, ennek hangjaiból rögtön megértik, hogy mézet akar-e nekik mutatni, vagy sem? E madárkának tápláléka a méz és ha egy elrejtett méh-telepre talál - mivel ő nem meri a méheket megtámadni - ha egy-egy embert lát, rögtön figyelmezteti hangjának intő, hívó cserregésével és előtte bokorról-

bokorra repülve, rávezeti a méh-telepre s ezért a benszülöttek mindig követik, de csak, ha ismert, intő cserregését hallják és ügyet sem vetnek rá, ha más módon hallatja hangját.

Az a rész is melyet az ember megért az állatvilág nyelvéből, elég gazdag és változatos az érzelmeket, vágyakat és szükségletet jelentő különböző artikulációk- és modulációkban, de sokszorosan felülmúlja ezt gazdagságban nyelvük az a része, melylyel azon dolgokat és fogalmakat értetik meg egymással, melyek az ember előtt érthetetlenek s melyekkel gondolatviláguk egyes fázisait fejezik ki. E mellett egyes fajoknak nyelvezete gazdagabb, változatosabb a másikaténál a szerint, amint észtehetségük és szellemi életük jobban ki van fejlődve és a melyek élénkebbek, kíváncsiabbak, megfigyelőbbek.

Hogy meddig terjed az egymásközi beszéd s megértetés határa, ezt az egyes fajoknak szellemi tehetségei határozzák meg, de általában és összességben véve, rendesen csak azon kör korlátjáig terjed, melyben életük, viszonyaik, háztartásuk, létük fentartása és biztonsága forog; - ellenben a házi állatoknál, vagy az emberekhez szokott és megszelidített állatok- és szárnyasoknál a felébredt és kitágult szellemi élettel értelmi- és gondolatkörük is nagyobb lett, mint vadon élő társaikénál s így több fogalmat és módot tudnak egymással megértetni, új meg új hangok és modulációk által.

A beszéd és megértetés az állat-világban leginkább rövid vagy egyes artikulált hangokból áll, mégis eléggé bő és változatos annyira, hogy vele minden érzelmüket, kívánalmaikat, sőt gondolataikat is a legkifejezőbben megértetik egymással, mert a hang annyira hajlékony és idomítható, hogy a legváltozatosabb modulációkat lehet még az egyszerű fel- és alhangokból is kihozni, e mellett a madarak, különösen az éneklők még egy sajátos szervvel, az éneklő szervvel is bírnak, a mivel a hang változatait még inkább sokszorosíthatják, sőt némelykor még az ének, verés és csattogás is fejez ki valami értelmet az énekeseknél. A hosszabb modulációk és artikulációkkal azonban csak a legnagyobb biztonlét s nyugalom idején, vagy éppen a legszűkebb családi körben értekeznek egymással; kóborlás, vándorlás közt, élelemkereséskor, veszély idején és egyéb sürgős szükségletek kielégítése közben, gyanus szokatlan tárgyak látásánál, szokatlan és új környezetben, csak gyors, egyes hangokkal, de amelyek lehetnek azért hosszúak, ismétlők, elnyújtottak, értesítik egymást.

Minden fajnak, családnak, akárcsak egyes néptörzsek és nemzeteknek megvan a saját külön nyelvük, melyen megértik, hívják, keresik és intik egymást. És ezek a hangok minden egyes fajnál mások és mások s oly különbözők és oly karakterisztikusak, az énekről nem is szólva, mert ez meg éppen egyik főismertető jele az éneklőknek, hogy csupán hallva ezeket, reá lehet az egyes fajokra ismerni.

De ezeken kívül vannak olyan általános hangok, szólamok, füttyök és kiáltások, a melyekkel nemcsak a sok különböző fajtából álló szárnyasvilág érti meg egymást és beszél egymással, de még az emlősök, a négylábuak is megértik a szárnyasvilág intelmeit, hívását és viszont.

A vad pávák és a Dendrocytták kiáltásait Indiában és Jávában nemcsak az emberek értik meg, midőn a tigris közellétét jelzi, de az apróbb-nagyobb emlősök is és menekülnek e sajátos kiáltásokra; épp úgy a Nilusi Intő hangja is futásra készíti az ivó állatokat, de sőt az uszkáló nagyobb szárnyasokat is a krokodil közellétét jelző sikoltásaival. Vadászaink pedig testükből, lelkükből gyűlölik erdőink fekete rigóját, e jóhangu énekest, mert ez, mihelyt egy fegyveres vadászt megpillant, hangos, intő kiáltásával az egész erdőt berikogatja s a vadász előtt 50-60 lépésnyire fáról-fára, bokorról-bokorra szállva, úgy a szárnyas, mint a négylábu vadat, rejtekbe kergeti. S hogy a vadak megértik intéseit, mutatja az a körülmény, hogy az a vadász még egy verebet sem fog löni az nap, kit egy ilyen rigó kísér. A tavak, mocsarak s nádasok vadjainak pedig nincs szemesebb és éberebb őre a nádi rigózenénél, vagy mint népünk nevezi: nádi verébnél (*Sylvia turdoides*), mert ez, mint a legfáradhatatlanabb előőr és vigyázó, mászkál fel-alá s portyáz a nádszálak között a tájt fürkészve s mihelyt embert, kutyát vagy

ragadozó madarat vesz észre, rögtön felhangzik éles, intó kiáltása s figyelmeztető füttye, mire a mocsarak összes vadjai, szárnyasai a rejtekbe menekülnek. Nincs érdekesebb kép, mint egy-egy ily esetet rejtekből meglopni, de nincs is nehezebb, mert e fürge madár valóságos százszemű Argus s a legkisebb gyanus jelre felhangzik éles, csirregő, ismételt s néha elnyújtott füttye. Erre egyszerre megváltozik a mocsárvilág képe: a renyhélkedő éjjeli gémek (vakvarjuk) egészen a redves fűzfatorzszekre lapulnak, a kócsagok, fehér gémek a nádas közé suhannak s a vízi lencsét habzsoló ruczák egy pillanat alatt eltűnnek a vizekről, csak széles, egymást keresztül-kasul szelő nyomaik a sűrű vízi növényzet közt mutatják a menekülés irányát. A parton sütérező vidra, a lyukja előtt csemegéző vagy a rákra leső vízi-patkány hangos csobbanással merül a víz alá s az ezerhangu hápogás, csörgés, dobálás, sziszegés, bugás s pocskolás - egy varázsütésre megszűnik, csak az örökké éber füttye harsog folytonosan, erősebben, gyorsabban, a szerint, amint a veszély közeledik vagy távolodik.

Természetesen úgy az emlősök, mint a szárnyasok, bárha különböző fajuk is, mégis jobban megértetik és megérthetik egymást, mint a madarak és emlősök vagy viszont, mert nyelvük egymás között mégis több dolgot és fogalmat fejez ki, mint a mennyit azon általános szólamok és hangok fejeznek ki, melyekkel az összes állatvilág érteti meg egymást. Így a róka, farkas nagyon jól megértik, mikor az őz, vagy szarvastehén borját hívja, vagy a nyul makog kicsinyeinek, de már a nagy ragadozó madarak nem értik meg e hívást s így nem is fedezik fel az anyák hívó hangjai révén, a kicsinyek tanyáját. Ellenben a héja, ölyv nagy messzeségben is meghallják a kotló hívó hangjait - s megértik belőle, hogy csirkéi vannak. A sakálok és hiénák az oroszlán dörgő ordítását meghallva, először csak messze távolban követik őt, tudva, hogy most prédát ejteni megy s csak akkor közelednek bátrabban, mikor felharsan az a hörgő, támadón morgó ordítás, mely a préda elejtését jelenti. Ilyenkor már egész félelem nélkül settenkednek pár ölnyi távolban a hatalmas állatkirály körül; sőt lótnak-futnak és marakodnak is egymással, mikor ez enni kezd; s mikor az oroszlán már jóllakottan felkel a zsákmányáról s távozni kezd, előbb még sem mernek a maradékra rohanni, míg csak meg nem dördül az a meglepődést kifejező ordítás, melyet evés után a teljes jóllakottság kellemes érzetében szokott hallatni.

A fehér Sula (*Sula bassana*), e nagy tengeri madár, a legügyesebb halászok egyike s mikor egy-egy halért lecsap, rikoltó hangot hallat; de sokszor nem élvezi halászata gyümölcsét, mert a Fregatt-madár (*Tachypetes aquila*), e bámulatos repülő, mihelyt meghallja a Sula támadó kiáltását, azonnal villámsebességgel ott terem s elragadja a prédát a Sulától, mikor ez a hallal szájában ujra a levegőbe emelkedik.

Hogy minő jól megértik a különböző fajú madarak is egymás nyelvét s e mellett e nyelv még mily bő és változatos a jelzésekben, azt legjobban a csalmadár-rali fogások különböző módja bizonyítja; vagy ha csalmadárul egy uhut, vagy kisebb fajú baglyot kötünk ki a lesgunyhó elé, úgy rövid idő múlva mindig nagyobb és nagyobb számban fognak a különféle madarak a bagoly köré seregleni. Elég, ha egy madár pillantja meg e közös ellenséget. Ennek vészjelző, hívó hangjára előjön egy másik, egy harmadik, amelyek szintén folyton hangoztatják a hívásokat, amelyeket megértenek varjak, csókák, fecskék, zenérek, éneklők egyformán, úgy hogy az egész környék hangzani fog a hívásoktól és madárzajtól s a körül lévő fák, bokrok tele lesznek élénken, izgatottan csevegő madarakkal, melyek a támadásra tüzelik egymást.

Legtöbb esetben maga az ének is fejez ki értelmet. A párosodás korszakában az ének szebb, érzésteljesebb s kifejezőbb, mint egyéb időben, mert ekkor ezzel nője szerelmét igyekszik megnyerni s növelni, de a maga boldogságáról is beszél; ugyancsak nőjét mulattatja, szórakoztatja akkor is, midőn ez a tojásokon ül s a him a fészkek mellett néha órák hosszáig énekelget; a nőcske pedig feszülten, egész odaadólag hallgatja. Ha nem volna értelme ekkor is az éneknek, a nőcske nem figyelne rá, amint nem figyel, sőt nem is látszik hallani, mikor a párzási és kotlási időn túl a him csupán a maga mulattatására zeng. Tulajdonképpen nyelvnek

s beszédnek azonban csak az egyes fajok és családok közti megértetést és csevegést nevezhetjük, mert az az érintkezés, melylyel a különböző szárnyas-fajok, emlősök és madarak értesítik egymást, többé-kevésbé csak kisebb-nagyobbszámu szólamokból áll s ezek legjobban ama jelekhez hasonlíthatók, amelyekkel két egymás nyelvét nem értő ember érintkezik egymással.

Betűkkel is ki lehet fejezni a hangokat és artikulációkat, amelyekkel az egyes fajok értekeznek egymással s így is némiképp látható az a különbség, amely a fajok beszédében létezik. Erről meggyőződhetik mindenki kivált ősz felé, mikor a sok különfajta madár kisebb-nagyobb csoportokba verődve, gyülekezik a költözködésre, vagy pedig az öregebbek a fiatal, de már felnőtt nemzedékkel a vetéseken és tarlók felett czirkálnak. Ha e csapatokból egyesek elmaradoznak, úgy egyszerre hosszas hívó hangok csendülnek fel a nagy csapatból, mire a hátrább levők azonnal felelnek s a felelet után felkerekedve, a nagyobb csapathoz csatlakoznak. Néha hosszabb parlamentirozás is folyik; a hátramaradók egy pár maggal telt kalászt, vagy egyéb élelmet találnak és erre visszahívják az egész csapatot. Ebből fel is kerekedik néhány s ezek is hívogatják, felelgetnek a kérdésekre és a legkülönbözőbb hangokon adnak meglegedésüknek, örömiüknek s elégtétlenségüknek kifejezést. A vándorlások közt is, folyton fel-felcsöndülő hangokkal lesz az egész csapat összetartva; ha le akarnak szállni, felhangzik az erre szóló jel, amelyet ismétel valamennyi s ekkor az egész csapat leereszkedik; az indulást szintén így jelzik a vezetők.

Az alig kikelt fiatalok is ismerik már az anyának figyelmeztető, korholó, megnyugtató, kedveskedő gögicselését s e mellett az apa és anya a fészek mellett valósággal beszélgetnek egymással, fiaikat kérdezzgetik, ezek pedig szülőiknek szintén visszacsicseregnek.

A Hyenakutyák (*Canis pictus*) Dél-Afrikában, mikor egy-egy antilopot fiaik számára akarnak elejteni, egész rendszeresen vadásznak. Ugyanis társaságban kölykeznek rejtett sziklabarlangokban s mikor már a kölykek felnőnek, de még nem elég erősek a prédaszerzésre, a prédát elevenen hajtják nekik oda a szülők, részint élelmül, részint pedig, hogy tanuljanak ölni s a prédát megrohanni. E hajtás a legérdekesebb látni való. A nagy csoport hyenakutya, hosszabb-rövidebb kaffantások, üvöltések s ugató nyivákolások között oszlik meg egy-egy vénebb vezetése alatt. A főcsapatban van a legvénebb, amely az egész vadászatot igazgatja. Ez folyton csahol és üvölt, amelyre felelnek s ennek hangjai szerint hajtják a csoportok az üldözöttet, erre vagy arra, szoritják a kört össze, tömörülnek, szerteszakadoznak. Mennél közelebb érnek a tanyához, annál jobban szűkül a kör s a fővezető igazgató, dirigáló hangja folyton szaporábban hallik mindenféle hangnemben; majd néhány elnyújtott hosszas üvöltés hangzik, amelyek a kölykeknek szólnak, hogy vonuljanak a rejtekbe, nehogy a vad idő előtt elriadjon a helytől. S csakugyan az a sziklatorok egészen üres, néptelen, de mikor a kétségbeesett, üzött vad szabadulást remélve, berohan, ekkor egy újabb ordításra előrohannak a lyukak-, barlangok-, hasadékokból a kölykek s anyáik ösztönzésére, reárohannak ők is a prédára és csak itt rántják a földre s ölik meg.

Az ilyen vadászó csapat merészen megtámadja a préda után járó párduczot is, ha utjaik keresztezik egymást és a fejedelmi vadnak utoljára is menekülnie kell, a tulerejű felbőszült csorda elől.

Öles szökellések között veri szét maga elől a rárohanó hyéna-kutyák tömegét és pár ugrással egy elszáradt baobabfa ágaira menekül...

Az üvöltöző csorda pedig mindenütt nyomában és bőszült vonítás és fogcsattogtatással ostromzárolják körül s ugrálnak fel utána de a párducz nyávogó bődüléstől kísért hatalmas talpcsapásokkal hajigálja le őket...

Az ostromzár néha egy-két napig is eltart - és rendszeren az éhség vagy egy-egy arra iramló zebra- és antilopnyáj vet neki véget, maga után csalva a kikoplalt ostromzárolókat...

Az észak-amerikai Prairie-kutya (*Cynomys ludovicianus*) nagy társaságokban él. A végtelen prairieken szorosan egymás mellett állnak a számtalan dombocskák, amelyek mindegyike egy-egy család lakóhelyét képezi. Az ilyen telepet a vadászok „falunak” vagy „városnak” nevezik. Gyönyörű képet nyújt egy-egy ilyen város szemlélése - beszéli Balduin Möllhausen buvár. A sok száz, néha ezernél is több dombocskas mindegyikének tetején, hátsó lábain, egészen függélyes állásban, egy-egy sárgabarnás állatka ül, rövid farkát mozgatva, csóválgatva, előlábaival a legfurcsább mozgásokat, hadonázást téve. A dombocskák oldalain és körül is a legfürgébb, legmozgalmasabb élet uralkodik; ide-oda futkosnak, játszanak, sőt a dombok tövében ásító lyukak szájában is ülnek e kis földlakók, vitorán nézegetve ki a világba. A sok ezer ugató hangocskas, amely egymásnak felel, egymással beszél, zümmögő morájja egyesül. E mellett mindenfelé örök vannak kiállitva s mihelyt ember, állat vagy gyanus dolog közeledik, mint egy varázsütésre, minden élet s mozgás eltűnik az örök veszélyt jelző, ugató hangocskájára. Néhány másodperc múlva hol itt, hol ott, a lyukak nyílásában megjelenik egy-egy kíváncsi fő s rövid, vékony hangu ugatással jelzi, hogy ha a veszély még láthatáron van. Ez ugatás házról-házra fut telegraf-gyorsasággal, mindegyik megérti és felel reá, és tovább adja. Mihelyt a veszély eltűnik, előjönnek az örök s újra a dombok tetejére állva, élénk farkcsóválgatás között megadják a jelet, hogy tiszta a levegő. Erre az ugató hangok megint lyukról-lyukra mennek puskaporgyorsasággal s a lakók egymásután jönnek elő újra; s egyik szomszéd a másik halmocskájára megy s ott sebes farkcsóválás s előlábmozgatás közt, gyors ugató hangocskájukon társalognak egymással s bizonyára az előbbi eseményt beszélnek meg. „Jól elrejtőzve, nézni ez állatkák életmódját, midőn gyanutlanul érzik magukat, leirhatlan érdekes s csak akkor látja az ember - írja Finsch, a híres természetbuvár - hogy az állatvilág ép úgy beszélget, társalog, érti egymást, akár az emberek. Mert lehetetlen, hogy ne értse egymást a két szomszéd, midőn egyik a másikat meglátogatja s ez dombocskáján, szorosan oldala mellett helyet csinál neki s egymásnak fordulva, farkocskáikat mozgatva s előlábaikkal gesztikulálva, beszélgetnek; néha egyik-másik szomszéd is átkiált valamit, erre mindkettő ehhez fordul s ezzel beszélnek. Majd három-négy szomszéd társalog egymással, erre leszállnak dombjaikról s egyik lyuktól a másikig mennek, e közben a lyukak nyílásában ülőkkel szintén hangot váltanak; meg-megállnak pár perczig és a dombokon levőkhöz is fel-felszólnak, vagy ezek kiabálnak le s a sétáló és látogató társasághoz mind többen-többen hozzácsatlakoznak. Foly a beszéd és séta serényen, a társaság minden lyuk előtt megáll, ezek lakói rövid eszmecsere után, szintén hozzájuk csatlakoznak, s így lassan-lassan eljutnak a távolabb lakó társakhoz, de utközben minden lyukba beszélnek, s hívják a lakókat a távolabb lakók meglátogatására. A menet szép rendben halad; a szomszédok néha egy-egy lyukba kettesével, hármásával el is tűnnek, azután a benlakóval újra a menethez csatlakoznak, míg végre elérnek a falu, vagy telep végén lakókhoz. Ekkor megfordulnak. Visszafelé ugyanígy megy, csak hogy mindegyik család lakásához érve, hangos társalgás közt bucsuzik el a többitől; néha egy-két szomszéd rövid beszélgetésre náluk marad és így tovább! Így megy e kis állatkák békés, családias élete nap-nap után és hogy mennyire szívén viseli egyik szomszéd a másik sorsát, látszik abból, hogy ha egyet saját lyukától távol lelőnek, a legközelebbi lakó a sebesült jajsavára gyorsan előrohan lyukából s fájdalmas, de gyengéd ugatás között, villámgyorsan megragadja, s bevonszolja saját lyukába, ezért nehéz nagyon egyet is elejteni közülök.”

Az állatok háboruja.

Valamennyi élőlényvel - a legkisebbtől a legnagyobbig, veleszületik az önfentartás ösztöne, mely szakadatlanul arra készíti, hogy mindent elkövesse lételének fentartására, s e létnek lehető nyugodt, kellemes tételére.

Ez az önfentartás az, mi a természetben a soha meg nem szünő küzdelmet, az élet-halál-harcot a létérti küzdelemben előidézi. És e harcban, nincs béke, nincs fegyverszünet, hanem folyton folyik a lét eredetétől a napok s idők elmúltáig. Ez a természetben az, mi a vérforgás az emberi testben, mihelyt megáll - megszűnik minden, - elmúlik az élet.

Az erdők magasztos csendjében, a levegő végtelen birodalmában hiába keresnők azt az örök békét, melyről az irás szól. Mikor a dél vagy az alkony óráiban szendergő édes nyugalom látszik lebegni a liget és erdő fölött és a suttogó szellőről, a halkan csevegő csermelyről azt hisszük, hogy békéről, nyugalomról beszélnek, akkor is folyik a harc mindenkor és mindenütt: fenn a léghen, lenn a vizekben, a bársony zöld mohaszőnyeg szálai közt, a cserjék, füvek között, a fa kérge alatt úgy, mint a szellős lombátorok árnyában, a virágok kelyheiben. Mert az az édes dalu madárka, mely csicseregve röppent el fészkeről, valóságos rablókalandra indult, hogy férget, rovarokat, hernyókat fogdosson; a szökellő evetke ágról-ágra ugrálva, fényes, fekete szemével madárfészkek s tojások után keresgél, de nyomban követi a nemezis, mert a fölötté levő vastag galyon, meglapulva, mintha oda nőve lenne, leskelődik reá a nyest, hogy torkon ragadja. A virágokon és faleveleken mászkáló hangyák az apró levelészeket s a levélbálhákat szedegetik össze, de, ha egy-egy lepottyanik a falevélről s beleesik ama kis tölcséralaku homok-gödörbe, melynek fenekén egy félig eltemetett fekete pontocska látszik, az a hangyales (*Myrmecoleon formicarius*) zsákmányává lesz, mely ezen módon leskelődik a prédára. Ha pedig leszáll az éj s az éji bogarak, tücskök, zümmögve, czirpelve örvendenek a létnek, a nagy éji pillangókkal egyetemben, nesztelen repülésű, árnyként elsuhanó alakok röpködnek a levegőben: a denevérek, lappantyuk s kapdossák, vadászszák a rovarokat, de ő reájuk is rá-rácsap egy még nagyobb, nesztelen repülésű árny, a bagoly, mely szintén ilyenkor vadász egerekre, cziczikányokra, denevérekre, melyek megint éji rovarokat, csigákat s férgeket zsákmányolnak.

A létérti küzdelemben az erősebbé s a ravaszabbé a jog, mely az erőben rejlik, nem pedig a jogban az erő. Azok a szegény antilopok és gazellák, mikor az alkony hüvösében, tikkadtan, égő torokkal sietnek az oázisok patakjaihoz, hogy kinzó szomjukat hűtsék, sejtik, hogy vész, halál leskelődik ott reájuk, de biznak gyors lábukban, éles hallásukban és szaglásukban. A lomha hienákat s a settenkedő sakálokat ügyes ugrásokkal kerülték ki s már mohón szürcsölik a vizet, de azért vigyázva, fülelve, futásra készen; egyszerre az egyik kétségbeesetten szöknek oldalt, ha a vízből villámgyorsan kiemelkedő pánczélos szörny meg nem ragadta volna lábát. A többi riadtan menekül s a krokodil már készül vergődő áldozatát elemébe hurcolni, midőn megzördülnek a kaktuszok s a sásak bokrai és egy hatalmas párducz veti magát a vergődő antilopra s iparkodik a krokodiltól elharácsolni. Elkeseredett küzdelem veszi kezdetét a két rabló között. Egyik sem enged, a párducz körmei pattognak ellene pánczélos hátán és fején, míg ez farkával a vizet korbácsolva, próbálja lesujtani a párduczot. Egyszerre rettentő, hörgő bőrdülés dörrenik meg és egy szikrázó szemű óriás terem közöttük; egyik talpával a krokodil fejét szegezi a földhöz, másiknak ütésével a párduczot sujtja el két ölnyre s a prédát ő veszi hatalmas torkába s még párszor elbődül, mire menekül minden élő s buvik a bokrok védő rejtekébe e mennydörgő hangok hallatára. A krokodil is kirántva fejét, eszeveszetten veti magát vissza a tóba, csak a párducz szedi össze magát s dühében magánkívül, rohanja meg az oroszánt. Ez új, vértfagyasztó ordítást hallatva, egy csapással újra a bokrok közé hajtja ellenét, azután nyugodtan fölfalja az antilopot s méltóságteljesen eltávozik. Ekkor a hienák,

sakálok, melyek eddig tisztos távolban ólálkodtak, esnek neki a maradéknak s marakodva, veszekedve emésztik föl azt.

Ilyen és hasonló jelenetek folynak örökkön-örökké, megszakítás nélkül a természetben!

Maga az állatvilág is, minél számosabb, minél kiterjedtebb, annál elkeseredettebb küzdelmet folytat egymás ellen, úgy hogy legváltozatosabb jelenetek játszódnak le a fauna gazdag tropicus világrészek minden talpalatnyi földjén, melyeknek főrugója örökösen a létérti küzdelem, de a melyben egyuttal bámulnunk kell a természet osztóigazságát is.

Az alábbi jelenetnek Poussielgue fiatal természettudós volt szemlélője Floridában, hol buvárkodásának aztán áldozata lett:

„Velünk szemben, a mély mocsáron túl, egy vén, odvas cziprusfa állott, melynek gyökerei egész kis szigetet képeztek, az álló, büzhödt vízben. A cziprusfa ágaira, akár csak egy emeletes házban, egymás fölött más-más lakók voltak telepedve, míg az odvas törzsben két üreg volt vájva, melynek két kijárása a kiemelkedő óriási főgyökér két ellenkező oldalára szolgált. Ezen gyökérre egy óriási Szitakötő-féle szállott, s egy rovarlárvát kezdett lakmározni, melyet a közeli mocsár kákáiról orzott. Amíg mohón fogyasztotta a rovarlárvát, egy kisebb üregből, a gyökér mellől, egy hosszú, nyálkás nyelv, azután egy csunya, kupdad lapos fej bujt elő, míg végre lassan előmászott egy óriási szemölcsös béka, s tátott szájával settenkedett a Szitakötő felé. De alig, hogy elkapta, már a másik üregből szintén egy prédára leselkedő Lándzsa-kigyó (*Trionocephalus lanceolatus*) vágódott elő, s a béka még reá sem ért zsákmányát elnyelni, máris ágyékába vágta halálos mérgű méregfogait, azután az üregbe vonulva, várta mérge hatását. A béka elbocsátotta a Szitakötőt, de már sem ugrani, sem visszafordulni nem birt, hanem görcsösen reszketve remegett egész alkata s halkan ümmögött, majd hanyattfordulva, pár rángás után dögölten elnyulott. Akkor a kigyó újra kisiklott az üregből, s eltátva torkát, bekapta a béka fejét s nagy erőlködéssel kezdte elnyelni. Mikor javában nyeldeste, a cziprusfa alsó ágairól egy gólya-féle csapott reá, s mivel a kigyó szája tele volt, méregfogaival nem tudta magát védeni, csak dühösen hánykolódott, csapdosódott. De a gólya nem eresztette, hanem hegyes csőrével csakhamar agyonvagdosta. Azonban a kigyó sokkal nagyobb és nehezebb volt, semhogy a cziprusfa tetejébe szállhatott volna vele; az alsóbb ágakon, s a piczi szigeten pedig rajokban repkedtek a kormoránok, sirályok és más vízi madarak, kik szintén részt kívántak volna a kigyóból, ezért pár percnyi habozás után a gólya felkapva a kigyót, nagy erőlködéssel, átrepülve a keskeny víztükröt, egy szomszéd cziprusfa odváig vonszolta a kigyót és oda belehajította, maga pedig az odu szélére állva, lakmározni kezdett belőle, de folyvást jobbra-balra tekingetett, hogy nem jön-e valami hivatlan lakomát zavaró vendég szintén részt kívánni? Ennek a cziprusnak az ágain azonban két pelikán bóbiskált, kiknek orrát csakhamar megcsapta a lakmározás szaga. Nem is késtek sokat, hanem leröppenve, megkapták a kigyó kilafogó farkát s nagyot rántottak rajta. A gólya pedig a fejét fogta a kigyónak, s így huzzák, vonták, cibálták, nagy rikogtatás, marakodás, huzakodás és szárnycsattogás közt a prédát. Dühében mind a három ellenfél eleresztette a prédát, mely ott hevert az odu setét nyílásánál, hogy annál jobban egymásnak eshessenek. Egyszerre csak azt vettem észre, hogy a kigyó lassan, majd gyorsan kezd az oduba befelé csuszni, míg végre egészen eltűnik. A gólya és a Pelikánok is észrevették, de már hiába kapkodtak utána, mert későn volt és a lyuk nagyon is szűk volt arra, hogy utána bujhassanak. Miközben az odu előtt a három verekedő mérgesen kelepelt, s az oduba nézegetett befelé, az odu nyílásán két sárgás tűzben villogó szem, s egy görbe csőr jelent meg, mely kaczagó rikoltozás között csapkodott a bekandikálók szeme közé, mire azok ijedten röppentek fel a szomszéd fákra. Az üreg egy mocsári bagoly tanyája volt, mely a verekedők orra elől behuzva a kigyót, szépen felfalatozta.”

A küzdelem a létért szabályozza s akadályozza az egyes fajok tulságos elszaporodását, de egyúttal kihalását is oly bölcsen, oly előreláthatólag, hogy zavar, fennakadás a nagy munkában nem állhat elő. Azon fajoknak, melyek kicsinységük, gyengeségük folytán nem védhetik magukat, valamint ravaszságuk segítségével se menekülhetnek az üldözők elől, azoknak a faja tulságos szapora; évenként kétszer, háromszor, sőt többször kölykeznak hatot, tizenkettőt, sőt többet is. A vándor Lemmingek (*Lemmus norvegicus*) faja csakhamar kiveszne, ha nem lenne oly enormis szapora, mert midőn vándorutjukat megkezdik, folyton egyenes irányban haladnak, s ki nem téríti őket ez irányból semmi. A vizen átúsznak a széna-szalma kazlakon áteszik, a homokhegyeken átfurják magukat. Ezen utban a százezrekre menő csapatból alig marad meg néhány tavaszra, mert nyomon követik azokat rókák, nyestek, keselyűk, medvék, falókok, szóval mindenféle ragadozók; akár agyonverhetnék egytől-egyig őket, mert sem el nem futnak, sem ki nem térnek a vész elől, sőt a vizekbe is ezerszám fulnak bele, de azután tavasszal, midőn visszaszállingóznak régi helyükre, a százezrekből megmaradt alig néhány száz, úgy elszaporodnak megint, hogy a korábbi létszám-arány nem változik. Ellenben az óriási elefánt, a rhinoceros, rénszarvas egy-egy borjat vetnek, ami aránytalanságnak látszanék a kis egér s a Lemming tizszeres, huszszoros szaporaságával szemben; a keselyűk, a nagy sasok egyet-kettőt, a czinkék tizenkettőt, tizenhatot is költenek. Ezen szaporaság még a szerint is van szabályozva, mennyi és minő tápot igényelnek, s minő munkát végeznek a természet háztartásában; azok, a melyek - hasznosak, ha nagyok is, bőven szaporodnak és ezen beosztás oly beláthatatlan pontos számításal van keresztülve, egyesnél úgy, mint az összeségben, hogy ha csak egyes fajtáknál is az okokra és „miértre” kielégítő feleletet akarnánk kapni, úgy egy emberélet alig lenne elégséges egyik okot és okozatot a másiktól a végeredményig lánczolatosan leszármaztatni, mert a legkisebb is a legnagyobbért és viszont, egy valamennyiért és valamennyi egyért működik, mint egy jól járó gép, melynek hajsza vékonyságu rugócskája is befolyással, hatással van a több mázsás lendkerék mozgására.

A létérti küzdelemben az emberiség is sokkal jobban érdekelve van, semmint hinnők és saját jóllétének, saját létezésének érdekében sem szabad, hogy ezen küzdelemnek csak tétlen nézője maradjon, hanem neki is részt kell vennie e harcokban!

Mert nemcsak saját életét, hanem gulyáit, nyájait, méneseit is meg kell védenie a nagyobb ragadozók, vagy a mérges, ártalmas hullók ellen. Vetéseit, fáit, gabnáját, gyümölcsseit pusztítják, tönkre teszik egyes állat- vagy madárfajok, vagy éppen erdőivel egyetemben tönkreteszik a rovarok és férgek miriádjai.

Ezért egyik-másik emlős- és madárfajt oltalmába, védelmébe kell ennie, mivel ezek az ő ellenségeinek az ellenségei, másokat meg lehetőleg pusztítani kell, mivel neki és azon hasznos állatoknak ártanak, melyek épp neki segítenek a létezésben és megélhetésben.

Csak hogy ez vajmi ritkán történik meg! Mintha készakarva ismernék félre saját érdekeiket az emberek s mintha szándékosan akarnának ártani önmaguknak, üldözik, pusztítják, kivétel nélkül, úgy a hasznos, mint a káros állatokat, vagy éppen a károsaknak fogják pártját a hasznosak ellenében, mivel ez utóbbiak némelykor félelmes, undorító külalakkal bírnak. És ezen balfogásban nagyrésze van a még mindig dusan burjánzó babonának, előítéleteknek, s más egyéb oktan mendemondának, melyektől nem ment még a művelt osztály nagy része sem, s mindez onnan származik, mert nem veszünk magunknak annyi fáradságot, hogy az állatvilág szokásait, életét, fajait, viselkedését megismernők legalább annyira, hogy meg tudnók ítélni, melyek károsak s melyek hasznosak reánk nézve; pedig, ha az egész állatvilág nem léteznék, vagy megsemmisülne, úgy sem ember, sem növény nem élhetne meg a föld hátán.

Ilyen méltatlanul üldözik a denevéreket, sündisznót, a siklóigtyót, a gyikokat, varangyos- és levelibékákat, a lappantyut, a vakandot stb. és ez üldözés okai között a babona játssza a főszerepet - ez állatok életmódjának nem ismerésével egyetemben. Így szitkozódik a gazda és

kertész, mint a jégeső, ha rétjén vakandturás üti fel magát, vagy kertjében pár palántát, vagy virágbokrot kitur, s első dolga, hogy meglesi, kivágja a vakondokat és agyonüti. Azt azonban nem gondolják meg, hogy ha ezen állat nem volna, mely néha elszaggatja ugyan földalatti turkálásaival néhány növény gyökerét, akkor rétjén a zöld, dus fű helyett, csak kopár aszuság lenne, kertje mit sem teremne, mert azok a férgek, kukacok, álczák, melyek után a vakond a föld alatt turva, keresgél, egyedül a növények gyökereiből élnek, ezeket rágják s emésztik fel és így rövid időn minden élő növényt kiölnének. Ugyanilyen méltatlan elbánásban részesül a sündisznó; agyonverik uton-utfélen, azért, mert néhány földre hullt gyümölcsöt megeszik - és az ostoba babona azt költötte rá, hogy a gyümölcsfa alatt hátára fekszik, belehengergőzik a gyümölcsbe, ezek tüskéire szuródnak s így hordja a lyukába; pedig ez a legszorgalmasabb éji őre azon helynek, hol lakhelyét felütötte, mert egész éjjel cserebulyók, csigák, lóférgek, hernyók, kukacok, mérges kigyók, egerek után jár s pusztítja azokat. Az ártatlan siklókigyókat, melyek szintén sok ártalmas egeret s más efféle pusztítanak el, mint mérgeseket, dühösen üldözik; ezenkívül, ha kertben, udvaron, földeken, vagy a vetemény között meglátnak egy varangyos békát, hát persze, mint mérges, gonosz állatot azonnal agyonütik, mert utálják. Pedig hát a természet nem ok nélkül adott ezeknek ily csuf alakot, hanem azért, hogy sikeresen küzdhessék meg az önfentartás harcát. A varangyos béka háta azért olyan zöldes-barnás-szürke bibircsós, hogy egyezzek a földdel, a rögökkel, a zöld növények között ne válják feltűnővé; épp úgy, mint a szép zöld színű leveli béka - mely észre sem vehető, ha a levélen ül, hogy meglephesse, elkaphassa a lepkéket, rovarokat, apróbb meztelen csigákat, melyek mindmegannyi gyilkosai növényeinknek. Figyeljen meg bárki is egy békát, s látni fogja, minő ügyes rovar-vadász; mily gyorsan, észélyesen csipi el a rovarokat. Éjjel-nappal a házak, kertek körül csatangol. Ha az udvar és a kert utai poronddal vannak behintve, úgy reggelenként számtalan apró lábnyomot fogunk látni. Ezek mind a békák éjjeli portyázásait jelölik. Ezt a német, angol, belga kertészek annyira tudják, hogy pénzért veszik a varangyos békákat s eregetik el a meleg- és üvegházak s melegágyakban, mert csak ezek képesek kipusztítani azt a sok petét, apró hernyót s rovar, melyek különösen a melegházi növények ellenségei. Wávits József Budapesten már 6 éve, hogy rendesen szállít London, Antwerpen, Berlin, Darmstadt, Frankfurt s különösen Erfurtba varangyokat jó pénzért az ottani kertészeknek s a nyár nagyobb részét ide-oda utazással tölti a hazában, összeszedve a varangyokat. A gyíkok is kitűnő rovarpusztító állatok, de a babonás nép ezeknek sem kegyelmez.

De a legrémesebb s legboszorkányosabb dolgokat népünk a denevérekre és a lappantyura fogja reá s pusztítja tüzzel-vassal, elevenen kapujára szegezi, mint diadaljeleket s erősen bizik abban, hogy ettől házába a lidércz és boszorkány be nem jöhet. E brutális kinzást pedig éppen nem érdemlik, mert alkonyattól hajnalig fáradhatatlanul vadásznak lepkére, rovarra, szunyogra s rengeteg mennyiséget pusztítanak el belőlük. A lappantyura pedig reáfogják, hogy mivel az istállók, ólak körül röpdös nesztelenül, hát a tehenek, kecskék tejét kiszopja - innen van a népies neve is kecskefejő, - azért oly széles a szája is; a tehenek pedig véres tejet adnak minden szopás után. Nagyon természetes, hogy e madár az ólak körül repdes, mert ezek körül vannak legbővebben a legyek, szunyogok, melyek a marhákat kinozzák, gyöttrik, s szája is azért széles, hogy röptében kaphassa el a rovarokat és minden gazdának Istenhozottal kellene inkább üdvözölni, mint elrezzenteni, vagy ostoba babonából - elpusztítani.

A fentiekből kitűnik, mily kimondhatatlan károkat képesek okozni a babona, a megrögzött előítéletek, s az állatvilág félreismerése - mert az emberi erő, tehetség megbénul és tehetetlen az apró, káros rovarok elpusztításában, ha ezek nagy mennyiségben lépnek fel.

Daczára annak, hogy a mindennapi életben átlag kis számban láthatók, sőt némelykor, ha az ember szándékosan keresi őket, alig talál egy-kettőt belőlük, mégis iszonyu, megmérhetlen mennyiségben léteznek, mert ama csekély szám csak látszólagos, hasonló ama optikai csalódásokhoz, melyeket egy-egy fizikai kísérellet kézzel foghatólag fel lehet deríteni s így a

kisebbs-nagyobb rovarok roppant mennyiségéről is egy egyszerű kísérlettel - egy égő lámpával - meggyőződhetünk, ha csendes tavaszi és nyári éjeken ablakainkat nyitva hagyva, a jó világú lámpát ide állítjuk.

Alig néhány perc múlva a lámpa olajtartó gömbje tele lesz ragadva e parányi rovarok százaival, a lámpa körül pedig megszámlálhatlan mennyiségben keringnek, zsongnak, jönnek-mennek, apró lepkék, molyok, musliczák, a legyek és hártvaszárnyuak minden fajai.

A ki szeret vizsgálódni, az még a fővárosok utcáin is a gázlámpák üvegburkolatát, a nyári éjeken mindegyikén - egész fellegébe látja burkolva az éji lepkéknek, s ez az oka annak természetesen, hogy a denevérek is miért repkedik körül a lámpákat, annak dacára, hogy a világosságnak nem épen barátai.

Ha már e jelenségek a fő- és nagyvárosokban is ily megdöbbentően mutatkoznak, dacára annak, hogy ezek nagy terjedelmük miatt a rovarvilág fő éltető elemétől, az erdők, rétek, szóval növénydus helyektől távol fekszenek, mennyivel nagyobb mennyiségben kell, hogy jelentkezzenek rétek, erdők és vetések közelében.

Egy üveges- vagy kézi lámpa, az erdő szélén, vagy akármely réten leterített fehér lepedő közepére helyezve - százait, ezreit vonja körébe elkezdve a nagy pávaszem-pillangóktól, le egészen a göröcsövi kicsiny téhelyröpükig, alig pár perc alatt - s a kinek türelme van egészen a rózsásujju hajnal mosolygásáig várni, az annyi rovar gyűjthet össze egy éj alatt, a minek létezéséről ugyszólván fogalma sincs - és a gyűjtő ily módon hozzájuthat a legritkább fajokhoz is, melyeknek megszerzése ugyszólván másképp lehetetlen.

Ezen egyszerű próba egy rövidke pillantást enged vetni a természet háztartásába, hogy milyen elképzelhetlen mennyiségben termeli a rovarok fajait - dacára a meglevő, s folyton működő rovarpusztító állat- és madárvilágnak, pedig az a mennyiség, a mit láttunk - csak egy elképzelhetlen paránya a meglevőknek.

Hátha nem volnának, vagy kivesznének a rovarpusztító állatok?

„Akkor - mint egy híres entomolog, Carlyle mondja - nem tudnánk mi emberek élni, lélekezni, s mozdulni, mert az egész földet, a levegőt, a napot elsötétítve, egy iszonyu nyüzsgő, dongó-zsongó rovar- és féregsereg borítaná el, mely felemésztené mindent, a mi zöld; szánk és tüdőink minden lélekzetvételre megtelnének rovarokkal, s ezek magát az embereket, s végre önmagukat emésztenék fel, s az egész földteke egy óriási sivár temető lenne, mely önönmagát emésztené fel.”

És hogy minő tehetetlen az emberi erő a csapásként felszaporodó rovarsereggel szemben, azt a mindennapi élet hernyó- és sáskacsapásai, fájdalom, nagyon is keserűen mutatják meg.

Emberi szem, erő, akarat, s ezek segédeszközei mind gyengék, hogy sikeresen szembeszálljanak ezekkel. Azok a rengeteg pénz- és emberi erőbe kerülő sákapusztítások, hernyózások csak negyedében, nyolczadában végzett munkák, - s egyedül az állatvilág képes - erre rendelt egyedeivel - ezt sikeresen elvégezni - s erre vannak ezek alkotva és fentartva.

Mert maga a természet, a föld, s minden fűszála-, porszeme- és élővilágával együtt nem egyéb egy óriási gépnél, melynek működését - egyes részei - egymásra utalva végzik, folyton, éjjel-nappal munkában vannak.

És e működés csak úgy sikeres, úgy egybevágó, ha annak összhangja nem lesz megzavarva.

Ha kellő számban élnek, szaporodhatnak a rovarpusztító állatok, úgy a rovarok tulszaporodását maga a természet - ez óriási gépezet tartja úgy egyensúlyban, hogy e szaporodás túl nagy, káros ne legyen, míg, ha oktanul pusztítva lesznek, úgy az összműködés mindjárt zavart, hiányos lesz és a tulszaporodott rovarvilág elkezdheti romboló munkáját.

Ok nélkül a természet nem teremtett semmit, s nem is ok nélkül, hanem azért rendelte, hogy egyes fajoknak éjjeli-, másoknak nappali élete legyen, hogy ez által is folytonosan, szünet nélkül gyakorolhassák áldásdus munkájukat. Mert ki szenvedne legtöbb kárt, ha ezen meg rögzített előítéleteknek és babonáknak hódolva, a hasznos állatokat pusztítja? Maga az ember, az a mezei gazda, ki dus termést ígérő vetéseit egyszerre csak feldulva látja - és ekkor nem gondol arra, hogy ezt maga okozta magának azzal, hogy társaival egyetemben kipusztították a vidék hasznos állatait, a mikor és hol érték, - hanem ketté törött szájjal, sóhajtva mondja: „Ez Isten csapása, ki tehet róla”. Mintha bizony az Istennek kedve telnék abban, hogy egyik-másik vidék népét nyomorba, éhinségbe döntse!!!

Lassanként - saját nagy kárunkon - majd mi is reá fogunk jönni, hogy ugy az erdészetben, mint a kertészetben, gyümölcstermelésben az állatvilág szokásainak, életmódjainak ismerete nélkülözhetlen tényező. A gazdának ismernie kell, hogy melyek az állat- s madárvilágban a jó barátai, melyek ellenségei, azért iskoláinkban is a természetrajznak kellene egyik legfőbb és legkimerítőbb tantárgynak lennie, melyből megtanulhatnák mindezt. Európa művelt államaiban ezt már évtizedekkel ezelőtt felismerték, s olyan óriási irodalma van magának az állatvilágnak, mint nálunk minden tudománynak összevéve, ezért ritkán is hallunk panaszokat rovarpusztításokról, mert a gazdák ismerik barátaikat, s maguk is oltalmazzák őket, de védi őket szigorú törvény is. Hazánkban az állatvédő egyesületnek ez irányban kellene működnie; tudományos társulatainknak ilyen irányú munkák kiadásával kellene előmozdítani a célt, de sem e társulataink, sem kiadóink ilyen gyakorlati munkákat kiadásra el nem fogadnak. Ellenben írjon valaki a Nünüke központi idegzetéről, vagy Malpighi rétegeiről egy 5 kötetes munkát, azt hozsannával üdvözlök - bárha nem lesz az országban 3 ember, ki azt elolvassa, egy a ki megérti! Csak az a jó, hogy az az áldott természet, a nagy mindenség nem vár és szorul a nagysörényű tudós urak még nagyobbképű interpretációira, hanem egy nyitott könyv, melyből mindenki olvashat, tanulhat, a ki érdeklődik teremtményei és munkái iránt.

Izgalmas vadásztörténetek.

Mig mérsékelt világrészünk visszhangos, csendes erdőiben, virágos rétjein és erdős folyópartjain bárki veszély nélkül sétálhat, andaloghat, akár éjjel, akár nappal, végezheti békén dolgát a szántó-vető, legeltetheti nyáját a juhász, - nem fenyegeti semmi vész; bátran horgászhat a vizpartokon, vagy ringatózhatnak a hús hullámok ölén bárki is, vagy leheveredhetik az erdők bársonyos mohszőnyegére, a rétek tarka virágai közé - addig a tropicus világrészek tájain, erdőiben, s folyópartjain mindannyiszor az életével játszik és halálveszély környékezi mindenfelől, nemcsak künn a szabadban, de kunyhója védő fedele alatt, sőt még ágya párnái között is. Akár sétatában, akár munkájában, mindig oly elővigyázónak, óvatosnak, körültekintőnek kell lennie, mint amaz indiánnak, ki fejbőrvadászatra indulva, ellenségét akarja meglepni - vigyázni minden lépésre, minden hangra, minden bokorra és egész környezetére egyszerre és mindenfelé...

* * *

Anderson, a híres vadász és kutató, egy napon annyira elszámítá magát az időre nézve, hogy a rengetegben lepte meg az éjszaka, mielőtt hajójához érhetett volna, annál is inkább, mert az egyenlitői tartományokban nincs szürkület és alkony, hanem egyszerre lesz sötét és világos, minden átmenet nélkül.

„Oly sötét volt körültem - beszéli - hogy kinyujtott karomat sem láttam és a mi helyzetemet még kétségbeejtőbbé tette, az az volt, hogy napközben ellődöztem minden történetemet, így fegyverem nem ért többet egy botnál, mi pedig vajmi silány védelmi eszköz az erdők vadjai ellen. Átkozva könnyelműségemet, az erdőből a folyó partjához akartam jutni, honnan könnyen tájékozhattam volna magamat a hajócska után, melynek e tájon kelle reám várakozni. Lassan, előre nyujtott kezeimmal tapogatózva, lépkedtem, óvakodva, nehogy zajt üssek, mert már a rengeteg élénkület kezdett. Körülöttem, minden oldalról ágreccscsenés, a bozót ropogása és lombsuhogás hallatszott, ordító, sikoltó, bömbölő hangok csendültek fel, néha oly közről, hogy azt hittem, közvetlen mellettem harsanik fel az a vészjelző ordítás. A sakálok ordító ugatásába a hyenák pokoli röhöje vegyült, mit el-elhallgattatott pár percze a párduczok komor bőgése és rekedt, nyávogó sikoltozása. Megálltam, hallgatództam, szüntelen azon kinzó kétségtől gyötörve, hogy nem tévesztem-e el az utat ezen áthatolhatlan sötétségben, s a helyett, hogy a folyó partjára jutnék, még jobban a rengetegbe mélyedek, hol, egyetlen történet nélkül, a legelső ragadozó prédája leszek, melyektől szinte hemzsegett e rengeteg. Minden ágreccscsenés megriasztott, s ilyenkor fegyveremet, melylyel az utat tapogattam, ösztönszerűleg kaptam magamhoz, elfeledve, hogy vele magamat megvédeni nem tudom. Ha lábaim alatt egy-egy ágdarabka megreccscsent, vérem sebesen kezdett lüktetni s attól féltem, hogy e recscsenések valami vadállatnak figyelmét magokra vonják. Néha-néha - mintha páros gyertyát hordoznának a bokrok között - két zöld fényben izzó pont meredt rám a sűrűből. Ilyenkor véretem jegedni érzem, mert azt hívém, hogy egy-egy reám rohanni készülő párducznak a szemei merednek reám a villódzó zöld fényben. Kettőzött figyelemmel hallgatództam, nem hallom-e a folyó lassu gyöngyözését, s minden lépés után meg-megállva, kettőzött óvatosság és lassúsággal lépkedtem tehát, nehogy valami fa vagy bokornak menjek neki - midőn egyszerre olyan iszonyu, erős, velőtrázó hörgéssel vegyes mennydörgő ordítás harsant fel a sűrűben, hogy azt hittem, közvetlen mellettem kelle e hangnak felharsannia.

Lélekzetem elállt s füleim megcsendültek s a rémülettől minden tagom tehetetlenül reszketni kezdett. Valami leirhatlan rémletes volt ezen iszonyu erejű hörgéssel kezdődő ordítás ebben az alakatlan sötétségű éjben. És mintha csak ketté vágták volna az előbbi zürzavaros ordítást, oly halálcsend állott be ezen borzalmas hangokra. És ezen csendben, - mely sokkal ijesztőbb

volt, mint az előbbi hangchaos, mint a csattogó mennydörgés, újra megdörrent az előbbeni félelmes ordítás. Lábaim gyökeret vertek s nem birtam mozdulni! Mit tehetek én - egy töltetlen puskával - ezen közelben kóborló oroszlánpár ellen! Hisz, még ha töltött fegyver volna is kezemben, a halál torkában állnék, mert e vak sötétségben még saját alakom körrajzait sem látom. Óráknak tetszettek azok a perczek, melyeket dobogó szívvel, mozdulatlanul állva töltöttem ott. Nem mertem még lélekzeni sem, attól félve, hogy az oroszlánok körmei közé jutok. A nagy csendben szinte hallottam szívemnek félelmes, erőszakos dohogását, - de hallottam egyuttal azt a halk, gyöngyöző, sistergő zajt is, mely a csendes folyású vizek sajátja. Kissé megnyugtatta a nagy csendességtől, újra megindultam s nemsokára a fák ritkulni kezdtek, s így a sötétség is annyira engedett, hogy kivehettem a folyó sötét tömegét. Oly zajtalanul, a mint csak tehettem, egészen a víz széléig jutottam s onnan kémlelődtem a hajó után. Nyugat felé a láthatár kissé világosabb volt, így felfelé, egy a folyóba mélyen benyúló zátonyszerű földnyelvhez közel, megpillantottam a kis hajó árnytalanul hosszú vitorla-rudját és árboczát elmosódó árnyékként az égre rajzolva. A folyó itt jó nagy darabon öbölyszerűleg el volt szélesedve, s így vize is meglehetősen sekély vala, s ezen öböl közepéig a fenti zátonyszerű széles földnyelv nyulott be a vízbe az erdő felőli oldalon. Hogy tehát a vadak fogait elkerüljem, lassan a vízbe ereszkedtem, s abban gázoltam szép csendesen előre és ama földnyelvnél akartam újra partra szállani, honnan hajóm már csak néhány ölnyi távolságban horgonyzott. Az ágreceges s az ordítás, sikoltozás már újra elkezdődött az erdőben, ez tehát kissé megnyugtató, hogy az oroszlánok eltávoztak, mikor én szerencsésen a földnyelvig értem, de alig léptem ki a vízből a földnyelv szélére, midőn valami állat, mely a hűvös, nedves homokon pihent, lépéseimtől megriadva, felugrott s vak ijedtséggel rohant a földnyelv elejéig terjedő parti sűrűségbe, - de a másik pillanatban már felharsant azon vértfagylaló, iszonyu hörgés, mennydörgő ordítással párosulva, a bozót tört, recsegett, ropogott a rémitő dulakodásban, s ezt halálhörgés és rémitő morgás követte. Azt hittem megfojt és megsüketit a fejembe tóduló vér, mert füleim annyira csengtek, és a földet éreztem ingadozni lábaim alatt. Még gondolkodni sem birtam, míg szívem rohamos lüktetése nem csillapult - és ha ama szegény állat nincs, úgy én megyek egyenest ama oroszlán-pár torkába, mely a földnyelv parti sűrűségében, prédára lesve, rejtőzött - mert ott akartam én is partra szállani. Minden tagomban reszketve, léptem újra a vízbe, s felhasználva a morgás és küzdelem zaját, szerencsésen kikerültem ama veszedelmes pontot és szemközt a hajóval léptem ki a partra. Jelt adva, hogy fektessék ki a deszkát a partra, a hajócska védő födélzetére jutottam szerencsésen. Embereim közt nagy volt az öröm, mert ők már azt hitték, az oroszlánok támadó és vérszomjas ordításából, hogy én estem körmeik közé, miután azon irányból várták visszatértemet, ezért ijedtükben még a padlót is behuhták.”

Nemcsak éjjel, de nappal is, sokszor a legrettenetesebb helyzetbe kerülnek ezen országok lakói: „Egy francia mérnökkari tiszt a Sahara-sivatag déli részén földmérésekkel foglalkozva, egy karaván lakba volt elszállásolva. Egy alkonyatkor, a munka végeztével, hazafelé tartott, midőn figyelmét számos, egy tamarind erdőcske felett szállongó keselyű ragadta meg. Az erdő széléhez érkezve, egy kisdud völgyben, nagy rémületökre, egy hatalmas oroszlánt pillantottak meg, mely egy terebélyes fa alatt egy nagy antilop-bikát marcangolt - és az oroszlán körül tisztas távolban: hyenák, sakálok és keselyűk vártak a lakoma maradványaira. Mozdulatlanul álltunk meg, ez volt a legtanácsosabb, mit helyzetünkben tehettünk, mert, ha menekülni iparkodunk, azzal csak az oroszlán figyelmét vonjuk magunkra, míg így - lakomája végeztével - tán el fog távozni, a nélkül, hogy csak reánk is nézne. Jó negyedóráig álltunk szoborszerű mozdulatlanságban. Az oroszlán mohón tépte, szaggatta a vérző és párolgó tetemet, s nagy falatokban emészté fel, úgy, hogy jóformán alig maradt husnak nevezhető rész a bika csontjain. Ekkor felemelkedett, nyelvével végig nyalogatá véres száját és talpait, azután ránk szögezve szemeit, merően nézett bennünket - de párszor elordítva magát,

hátat fordított, s lassu léptekkel az erdőcskébe mélyedt, mi pedig sietve hagytuk el a helyet s iparkodtunk, hogy mielőbb a karaván-duár biztos fedele alá juthassunk.”

* * *

Az oroszlanok után, legfélelmesebb ragadozója Afrikának a párducz. Egy kifejlett párducztól csak úgy félnek a benlakók, sőt még jobban, mint egy oroszlantól, mert ennek pokoli gyorsasága, mindent legázoló dühe, s villámgyors támadása ellen alig lehet védekezni. Nem azokról az elcsenevészett macskákról beszélünk, melyeket állatkertünkben, vagy vándorló menagériákban láthatni, hanem azokról, melyek a szabad természetben vadságuk és erejük teljében veszik fel a harczot a teremtés urával, és hogy e harcz minő életveszélyes, minő kétséges, az dr. Bombonnel természetvizsgáló alábbi elbeszéléséből eléggé kiderül:

„Midőn utazásaimban - beszéli Bombonnel - a Beni-Bitham törzs területére érkeztem, szinte eliszonyodtam a különben vendégszerető és európai műveltségű sheyktől, mert arczán nem volt semmi emberi forma, mert az egész fő egy iszonyatosan összeroncsolt, óriási hegedésektől és kékes forradásoktól barázdált tömegnek látszott, orr nélkül, háromfelé hasadó, szét-roncsolt szájjal, egy szemmel, míg a másik helyén csak egy forradásos, szaggatott ür látszott.

Vacsora után, kértemre, a következőleg beszélé el a rettentő sebek történetét:

„Atyám, ki eléggé gazdag és felvilágosult volt arra, hogy szakitsa a régi mohamedán előítéletekkel, engem Párisban neveltetett, azért látja ön nálam az európai és a keleti kényelmet összevegyülve. Sheykké lételem második évében népem nyájait egy párducz-család pusztította s folyton nagy károkat okozott, a nélkül, hogy elejtésük sikerült volna. Egyszer a nőstény a fiatalokkal együtt eltűnt a vidékről; de itt maradt a him, s még dühösebb vérszomjával pusztította a nyájakat, sőt egy asszonyt is annyira összemarczangolt a pataknál, hogy sebeibe néhány óra múlva belehalt. Másfél hónapon keresztül minden éjjel lestem reá, de annyiszor változtatta helyeit, hogy soha sem birtam nyomára akadni. A folytonos károk és panaszok egészen ingerültté tettek és megesküdtem, hogy addig nem nyugszom, míg el nem ejtem. A pásztorok, kik látták néhányszor - mondták, hogy egy roppantul kifejlett, erős állat, mert egy fél éves bikával egész könnyűséggel ment tova - s ez még inkább fokozta vadászszenvélyemet. Egy estén - éppen holdtöltekor - egy alattvalóm rohant sátoromba, s lelkendezve beszélt, hogy a párducz nyájából kevéssel napszállta előtt, szemeláttára szakított ki egy kecskét, s azzal a tibbahi vizmosásos szakadékba vonult. E hír egészen felvillanyozott és minthogy az idő hideg és sötét volt, egy nagy, felhajtott galléru daróc-köntöst és egy vastag nemez sapkát huztam fejembe, és embereimet - kik a rossz idő és a nagy sötétség miatt követni akartak - visszaparancsoltam, csak a pásztorral és egy szolgálommal, - ki a csalétkül szolgáló eleven kecskét hozta - indultam a szakadékoknak.

Tudva, hogy a hold 10 órakor feljő, sietnünk kellett, hogy még ez előtt a leshelyre érjünk, így a pásztor a rövidebb uton vezetett. Ez az út keskeny, szakadékos és tüskebokrokkal benőtt ösvényeken vezetett, e miatt vadászkésem minduntalan a bokrokba akadt, s hogy ezt megátoljam, a tartó szíjját kétszer magam körül csavartam, úgy, hogy a vadászkés nem az oldalamon, hanem hátul lógott le.

Megérkezve a pásztor által kijelölt helyre, ez a szakadék széléhez vezetve, monda: „A párducz e szakadékban tartózkodik, azért, uram, te rejtőzz el e bokor mögé.” A leshely csakugyan oly jó volt, hogy hosszas keresés után még magam sem találtam volna jobbra. A szomszéd hegy oldala meredek lejtőben bocsátkozott le egészen a vizmosás árkáig, melynek szélén, háttal a hegynek, foglaltam el helyemet. Embereim tölem három ölnyire verték le a czöveket, s hozzá kötötték a kecskét, mire ez hangosan mekegni kezdett; parancsomra, de még inkább arra, hogy a kecskemekegés előcsalhatja a párduczot, s ők is csalétkül eshetnek neki, sietve eltávoztak.

Magam maradtam tehát e nappal is ijesztő, félelmes, vad tájon, legalább öt-hatszáz méternyi távolban a duártól s minden emberi lénytől. A kecske féltében, még erősebben kezdett mekegni, más nem zavarta a nyomasztóan félelmes csendet.

Tán nem ültem hat-nyolcz perczig a bokor megett, s arra sem maradt időm, hogy vadász-késemet leoldjam és mellém, kezem ügyébe helyezzem - csakhogy a bokor ágait tudtam éppen elhárítani, hogy ne akadályozzanak, - midőn a párducz, mint valami nesztelen árny, villámsebesen a kecskén termett, mely csak egyetlen halálhörgést hallatott. Én lélekzetemet is visszafojtva, vártam, hogy feljöjjön a hold, mert sugarai már a fák tetején rezegtek, hogy eloszlássák a mély sötétséget, mely inkább sejteni, semmint látni engedett.

Kimondhatatlan boszuságomra és meglepetésemre azonban azt láttam, hogy a párducz a kecskét oly könnyedén kezdi tovavonszolni, mint a macska az egeret. Alig két ölnyre volt tőlem, de a vak sötétségben se fejét, sem más tagját meg nem birtam különböztetni, csak egy óriási test - még sötétebb körvonalait láttam a homályban. Attól félve, hogy ha várok, a párducz eltűnik ragadmányával a sötétben, s én megint másfél hóig leshetek utána - feledve minden eszélyt és óvatosságot - fegyveremet a sötét tömegre irányozva, lőttem.

A düh és fájdalom rettenetes ordítása harsant fel a párducz torkából, melyet ezerszeresen visszhangoztak a szakadékok öblei, s azután a kecskére rogyott.

A legkisebb mozdulat is reám vonhatta volna a böszült bestia figyelmét, azért mozdulatlanul maradtam helyemen, de mégis meglepetéstől tartva, fel akartam állni, hogy a második csövet kilőhessem, mert a bekövetkezett csend mégis nyugtalanított. Egy ág azonban a ruhámba akadt, s újra leülni kényszerített. Ezen ágzörgésre se mozdult semmi, noha pár percbe került, míg ruhámat az ágak közül kiszabadíthattam - így nem hallva, nem látva semmit, a párduczot megöltnek hittem.

De mégis óvatosan és guggolva, fegyverem csövet lefelé fordítva s ujjammal a ravaszon, másztam elő a bokor mögül, midőn tekintetem a párducz zöld, tűzben izzó szemeivel találkozott, s a másik perczben összehuzva magát, hason csuszva, felém szökölt. Én fegyveremet fejének irányozva sütöttem el, de a gyorsaság, melylyel felérni szökölt és a sötétség csalóka árnyvonalai miatt, elhibáztam, úgy, hogy a golyó a földbe furódott, s a fegyver lángja a vad nyaka szőrét perzselte meg.

Ez a fenevadat még nagyobb dühbe hozta; légreszkettető orditással veté magát reám - oly erővel, hogy e rohamnak lehetetlen volt ellentállni, hanem hanyatt estem, vállaimmal a bokorra dőlve. A párducz fojtogatni kezd, kimondhatatlan dühvel marja, szaggatja nyakamat, de ezer szerencsém, hogy daróczkabátom nagy, vastag gallérja az éji hideg ellen fel van hajtva, ez és a felhajtott gallér annyira-mennyire védi nyakamat, különben egy harapással kiszakíthatná.

Balkarommal magamat védelmezni s a párduczot visszalökni iparkodom, jobb kezemmel pedig az alámm került vadászkést akarom megkapni. De a párducz védekező karomat összevissza harapja; a hüvelyknyi vastag darócz-szöveten át érzem a velőig nyilalló, iszonyu fájdalmat, s hallom csontjaim ropogását, azután arczomba kap, s felső fogai homlokomról orromra pattannak s belemélyedve balszemembe arczsontomat szakítják be. Hörgő fájdalom-sikoltásom beleolvad a vad dühtől veszett ordításába. Egy kézzel nem tudva a vadat visszatartani, abban hagyom a vadászkés keresését, s két kezemmel nyakon ragadom és fojtogatni kezdem, ekkor rézsut harap arczomba, s betöri állkapcsomat. Ennek recsegése és az iszonyu fájdalom úgy nyilamlanak agyvelőmbe, hogy egész fejemet összezuzottnak hiszem. Arczom egészen szájában van, érzem bűzös, forrón gőzölgő lehelletét, fatörzs keménységű, cylinder vastagságu nyakát a kétségbeesés erejével szorítom, s így mégis sikerül borzasztó fogait fejemtől eltávolítani - mire újra balkaromnak esik s ebbe négy roppant lyukat szakít.

Még mindig hanyatt feküdtem a szakadék szélén, fejjel le, lábbal felfelé, czombjaim között a reám nehezedő párducz hátsó lábaival, melynek rettentő dühordításaira az 5-600 méternyire fekvő duarok lakói és marháik falevélként remegtek.

A folyton nagyobb dühbe jövő fenevad újra arczomnak esik, én visszalököm: újra támad s kikapja vastag nyakát kezemből, s fél fejemet kapja be. Az őrzítő fájdalom és halálfélelem végső erejével rántom ki fejemet. Fogai koponyámon csikorognak végig s hasgatják össze és e közben oly hatalmasan emelem, hogy ő legyűrni akarván, hátsó lábaival lökést adva testének, átbukik rajtam és a szakadék szélére zuhan - de ellőtt első lábaival nem tarthatván fel magát, orditozva zuhan le a szakadék fenekére...

Végre felállhattam! A hold is feljött, de alig láttam a szemembe patakozó vértől - s a számat eltöltő vérral együtt, négy fogamat, s arczom-állkapcsom husczafrangjait köpöm ki. De mit törődtem én az őrzítő fájdalommal, s azzal, hogy minden mozdulatommal véresőt fecskendeztem magam körül, valami nem emberi, vak düh töltött el azon tudatban, hogy sebeimben úgy is el kell vesznem, így hát ellenségem vérét, halálát kívántam. A bosszu vak dühével, vadászkésemet kirántva, kerestem a bokrok között; minden áron meg akartam találni, hogy ha már annyira összemarczangolt, vagy én öljem meg, vagy ő öljön meg engem. E helyzetben találtak meg embereim, kik hallva a párducz rettentő fájdalom-ordításait, azután a rákövetkező csendet, azt hitték, megöltem s örömmel jöttek hát felkeresésemre, hogy diadallal a duárba kíséressenek - de mennyire eliszonyodtak, midőn a fáklyák lobogó világánál, egy tántorgó s a düh önkivületében levő, vadászkését villogtató, vértokádó alak jött elibük, kinek feje egy összemarczangolt, vérben uszó husdarabhoz, de nem emberi főhöz hasonlított, mert balarczom kiszakítva, nyakamra leffent alá, s ezen óriási sebből az összetört arcz- és állcsonatok meredeztek elő, ajkaim lerepegetve, állkapcsom összetörve, balszemem kiszakítva volt, s homlokomon is a négy ujjnyi széles hasításból a homlokcsont fehérlett elő, fejemről pedig hajastól együtt csüngtek a bőrdarabok alá, és orrom helyén csak egy véres, roncsolt szélű ür tátongott, melyből a vér bugyborékolva csergedezett, balkarom össze-vissza volt marva, hasogatva s a hus arról is czafatokban csüngött le.

Galyakból készült kólyán vittek a duárba vissza, hol sokáig élet-halál között lebegtem, s daczára erős testalkatomnak, nyolcz hónapig kellett tehetetlenül, emberfeletti kinok között feküdnöm, míg sebeim begyógyultak. Így is hálát kell adnom a véletlennek, mert, ha ez utközben arra nem kényszerít, hogy vadászkésemet hátra csatoljam, úgy a párducz elébb összeroppantja fejemet, míg késemet kiránthatom és leszurhatom, mert egyik kézzel lehetetlen lett volna visszatartanom.

Negyednapra megtalálták a pásztorok a párducz hulláját is a szakadékban. Lövésem két első lábát zuzta szét. Ez volt fő- és egyedüli szerencsém, mert ha csak egyik előlábát is használhatta volna, úgy ma nem beszélhetném el e történetet. Nevetek, ha olyan kalandokról hallok vagy olvasok, hogy egy ilyen fenevadat valaki késsel vagy törrel ejt el, köpenybe csavart balkarját tartva a vad elé s mikor ez reá rohan, mártja törét szívébe. Mert lehet-e ilyen rettentő erejű, villámgyors fenevad rohamának ellentállni? Hol van az az ember, kit egy 3-4 mázsás állat rohama, mely roham sulyát dühe s az ugrás ereje még megtizserezi - le nem döntene lábáról, ha még oly erős is? Hisz ez olyan, mintha egy robogó mozdonyt akarna feltartani valaki, hisz nekem is csak az volt a szerencsém, hogy a szakadék szélére helyezett a véletlen, különben halálra marczangolt volna."

* * *

Ezen nagy ragadozóknál még félelmesebbek azon sok fajta mérges kigyók, melyekben a tropicus tartományok kivétel nélkül oly gazdagok és azon hallatlan izomerejű Óriási kigyók, melyek nem mérgesek ugyan, de nagyságuk és erejük miatt félelmesek. Ezek ellen a védekezés még nehezebb, mert legtöbbször orvul, észrevétlenül támadnak rejtekükből, vagy

belopódkodnak a házakba s elrejtőznek az ágyakba, takarók alá vagy a ruhaneműek közé, szóval, a legvéletlenebb körülmények között bukkannak elő, mikor a menekülés vagy védelem mindig kétséges.

Igy Indiában egy lakás verandáján, mely dusan be volt futtatva kuszónövényekkel, - angol cipay-tisztek kártyáztak. Egyszerre egyik érezni vélte, hogy valami lábszárára tekerődzik, s lassan kuszik felfelé. A megdöbbenés első pillanataiban, felsikoltott, mire társai is felugráltak és ezen zörejre a kigyó is dühbe jöve, halálra marta az illetőt, mert India legveszélyesebb kigyója: a Szemüveges kigyó (*Naja tripudians*) volt, melyet a benlakók is „bis Cobra-nak” azaz „huszszoros mérgű kigyónak” neveznek. Növeli e veszélyes hulló félelmetességét még az, hogy nem valami kicsiny és erőtlen, mint a mérges kigyók legtöbbször, hanem nagy, mert egy-egy kifejlett példány 6-8 lábnyira is megnő, ereje pedig vetekedik egy erősnek mondható férfi erejével, mint ezt Loftus lord, cipay őrnagy, ki híres volt erejéről, is tapasztalta.

„Már meglehetősen tele volt tarisznyám - beszéli el ő maga a „Vadászklub” lapjában - sőt egy pompás pávát is elejtettem, azért jó messze távoztam el a hajtóktól és kíséretemtől, nehogy megbotránkozzanak és felzúduljanak az általuk szentnek tartott és Visnuh istennőnek szentelt madár elejtése felett, mi már nem egy angol katonának az életébe került - és a nagy forróság elől is menekülendő, egy árnyas fügefafa alá dőltem le pihenésre. Már-már elnyomott az álom az izzó forróságban, midőn kutyám dühös, de egyuttal félő vonítása riasztott fel. Arrafelé pillantva, villámgyorsan szöktem fel, mert majdnem egy nyolcz láb hosszú Szemüveges kigyót láttam felém közeledni. E veszedelmes hulló dühének tetőpontján állott, mert szivalkulag megvastagodott nyaka erősen fel volt duzzadva, szinte feszült, szemei gyorsan változtatva színüket, a szikrázó sárgás-zöldből az izzó sötétzöldig - szikráztak s nyakát hátrahátra szegve, hangos sziszegés között, ágaskodó ugrásokkal közeledett felém, mert valószínűleg az ő tartózkodási helyén ütöttem fel pihenő helyemet. Szerencsére, kutyám ugatása és hátrálása némileg megosztotta figyelmét - mégis hamarjában nem tudtam egyebet felkapni, mint vastag, boros üvegemet s ezt vágtam fejéhez oly szerencsésen, hogy azonnal összeesett s kevés vonaglás után kinyújtózott. Látva, hogy megdöglött, megmértem; a nyolcz lábból csak másfélhüvelyk hiányzott s fényes, setétes, gesztenyebarnán vöröslő színe, széles nyakán a majdnem bársonyfeketeségű erős széles szemüvegféle rajz a mellett bizonyított, hogy egy vén himmel van dolgom, mert a nőstények és fiatalabbak kisebbek s halványabb színezetűek.

Minthogy már régóta szerettem volna e kigyó méregfogait egész közlelről megvizsgálni, leültem a fa alá s közvetlenül fejét markolva meg, egy ágacskával száját akartam szétfeszíteni. De ki irhatja le rémületesemet, midőn feje egyszerre kisiklott kezemből s mintha szíjjal vágtak volna reám, éreztem, mint vágódik és tekerődzik teste nyakam és karom köré! Szerencsémre - egészen akaratlanul - mintegy az önfentartás ösztönéből - az első mozdulatánál átszorítottam nyakát, úgy, hogy fejét sem mozditani, sem forgatni nem tudta, így harapni sem bir, mig erősen birom tartani. Nagynehezen feltérdeltem ültömből s karomat, melylyel az undok hulló nyakát oly görcsösen szorítám, a mint csak birtam, lehetőleg kinyújtottam, mig másik karommal a kigyó testét akartam lefejtetni, mert nyakamat már oly erősen szorította, hogy lélekzetem akadozni kezdett s szédülni kezdtem a fejembe tóduló vértől, e mellett az undor és irtózat majd megölt sikos, hideg testétől. Hiába kapartam, rángattam, feszegettem, egy vonalnyit sem tudtam tágitani a kigyó testéből, mely, mint egy oda forradt ércöv, szorított folyton erősebben. Már kétségbe kezdtem esni, mert az én erőm fogyott, az övé pedig fokozódó dühvel, egyre növekedett. Mint egy részeg ember előtt, forgott velem minden, már csak hörögve vettem lélekzetet s éreztem, mint feszülnek meg ereim a pattanásig halántékomon az odanyomult vértől s az a karom, melylyel fejét tartottam, az erőltetéstől reszketni, ingadozni kezdett s ujjaim szét-szét tágultak, mint széles nyakát nagy erővel fel-felduzzogatta s borzasztó erőlködést fejtett ki, hogy haraphasson. Néha balkezemmel meg kellett támaszkodnom, daczára, hogy térdeltem - a földre, mert tántorogtam, mint a részeg. Egy ilyen támaszkodásnál földön

heverő puskámra tenyereltem. Talán a mindenható Isten sugallta azt a gondolatot, hogy a hegyes puskavesszővel szurjam át nyakát, így nem haraphat s mégis megölhetem. Alig-alig tudtam a töltővesszőt kihuzni s majd arcra buktam, de aztán reszkető, ingó karral furtam át duzzadt nyakát közvetlen a kicsiny lapos fej alatt, azután fejem felett egy nagyot kanyarítva a vesszővel, undok teste leoldózott nyakamról s azután teljes erővel e fügefá derekához vágtam vesszőstől együtt. Meg valék mentve, de mégis le kellett dőlnöm a fű közé, mert annyira reszkettem, oly kábult és erőtlen voltam, hogy lábaimon nem tudtam megállni a kiállott félelem, izgalom és megerőltetéstől.”

* * *

Mindhárom világrészben élnek még a méregtelen kigyóknak azon fajtái, melyek nagyságuk s óriási izomerejük által válnak veszélyesekké. Ezek az ugynevezett Óriási Zuzárok (Boa) és nyelők (Python), melyek őz-, juh- s kecske-nagy állatokat nyelnek el általában s az emberre csak ingereltetve veszélyesek. De vannak közöttük óriási, kifejlett példányok, melyek éhségükben megtámadnak 1-2 két éves bikát is és zuzzák össze ezeket. Ezek azután az emberekre veszélyesek. Így egy franczia sergént, ki Guyanában telepedett le, egy nap hajnalán ruczákra ment vadászni a vidék mocsaras részében. A mint a nád között bujkált, hogy a ruczákat jobban meglophassa, egyszerre azt érezte, hogy hátulról valami megragadja vállánál fogva és kegyetlenül vállába harap. Hangos jajszóval rántotta ki vállát s szökött előre és hátra pillantva, egy rengeteg nagyságu Óriási kigyót látott, mely borzasztó torkát eltátva, újra reá vetette magát, de e támadás egy ügyes oldalugrással szerencsésen elkerülte. „Ekkor láttam csak egész borzasztó nagyságában e szörnyet - beszéli ő - mert első támadásakor féltetével a nád között rejtőzött. Óriási testét két karikába szedve, fejét oly magasra emelte, hogy az én fejem felett himbálódzott. Puskám ki volt löve, azért el is hajítottam és vadászkésemet rántottam ki, de mielőtt megsebezhettem volna, fejével villámgyorsan alácsapott s jobb térdembe mélyesztette fogait. Az iszonyu fájdalom még csontom velőit is megrázkodtatá. Dühösen vágtam feléje késemmel, de mielőtt eltalálhattam volna, már visszakapta fejét s czombomnál fogva megragadva, a földre rántott s a másik perczben már egyszer át is gyűrűzött. Ordítva henteregtem a földön, mert hallottam, éreztem bordáim ropogását s éreztem azon iszonyu, zsibbasztó szorítást, mintha mellkasomat nyomná valami óriási erő a szakadásig össze. A kigyó, hol fölemelt, hol földre vágott - még egyszer át akart gyűrűzni, hogy teljesen összeroppantasson. Kétségbeesetten vagdalkozva késemmel, e perczben azt éreztem, hogy vágásom a kigyó testét érte, mert dühös sziszegéssel úgy csapott fejével az én fejemhez, hogy azt hittem ezer darabra szakad és - eszméletemet vesztettem.

Iszonyu, sajgó fájdalom és a rám tüző nap izzó sugarai ébresztettek fel ájulásomból. Lábaimból patakozott a vér, s minden lélekzetvételnél, mintha hosszú szögeket vertek volna oldalamba, úgy nyilamlott. Fel akartam tápázkodni, de hangos jajkiáltással rogytam vissza. Lábam rohamosan kezdett dagadni, a csizma és nadrág úgy szorítottak, mintha szöges présbe szorítanák! Jajgatva, hason kuszva, vánszorogtam el a vizig, s ott meglocsolva arczomat, ez kissé magamhoz térített annyira, hogy körülnézhettem. Bár több órát hevertem ájultan, de rettentő ellenségem még mindig vonaglott, csapkodott tőlem nem messze, mert vágásom majdnem kétfelé szelte megfeszült testét. A rettentő fájdalmak újra aléltóságba döntöttek. Csak otthon tértem magamhoz, mert társaim keresésemre indultak, de csak négy napi láz után, mialatt semmit sem tudtam magamról. Az orvosok elveszettnek tartottak, mert három oldalbortám tört be, lábam pedig az éles fogak marása s a sebekbe hatolt kigyónyálától olyannyira genyesedésbe jött, hogy már-már amputálni akarták az egész lábszárt, hogy életemet megmenthessék, de végre is, másfél évi szenvedés után, sántán, de mégis felkelhettem.”

„Aki valaha vérmedvére vadászott és egymagában nyomozta, leste e vérivó bestiát, az el tudja képzelni, minő elhatározottság, minő aczéluralom a szív és idegzet felett, kell ahhoz, hogy egymagában kiálljon és fegyvere végére várja a dúvadak legveszélyesebbjét, legerősebbjét, az Oroszlánt, a rémületet keltőt, amint az arabok nevezik.

Azzal a tudattal kell ülni, várni a vak éjszakában leshelyén, távol minden emberi laktól és élőtől, hogy élete fegyvere végére van bízva... Parancsolni kell tudnia szívének, hogy ne dobogjon, szemeinek, hogy ne káprázzanak, idegeinek, hogy ne reszkessenek, midőn felhallatszik a visszhangos fekete éjszakában, mint a közeledő mennydörgés ropogása, a nyájak urának jöttét jelentő hármass ordítása, vagy pedig halk ropogása a bozótnak, árulja el jöttét és a koromsötét éjszakában megjelenik pár vérfényben izzó csillag, egy a sötétség szemcsaló homályától óriási phantommá megnövesztett alak - az itatóhoz közeledő oroszán...”

Igy kezdi Gerard, a vitéz spahi kapitány és az oroszánvadászok királya, egyik vadász-kalandjának elbeszélését, melyben a legnagyobb oroszánok egyikét ejtő el.

Az öreg seik Szidi-Omár, Gerárd házigazdája - először semmi áron sem volt hajlandó egyedül hagyni a szakadékok között, de midőn nem tágitott, nagy nehezen végre mégis beleegyezett, de embereivel távozása előtt buzgón együtt imádkozott, hogy e derék idegent az egyedüli Isten és prófétája az éjen át különös oltalmába vegye és segítse, az ima végén pedig tudtára adá Gérardnak, hogy az egész törzsben nem lesz egyetlen ember sem, ki szemét behunyja, hanem dobogó szívvel fogják lesni az éj néma csendjében fegyverének dörrenéseit.

A puszták barna fiainak buzgó imája egy hitetlenért, mélyen meghatotta Gérardot. És valami ünnepélyes, szívszorítón megható volt e komoly képű csoportot, fehér, lebegő burnusaiban, a vad szakadékok között, a lenyugvó nap bucsuzó fényétől előntve, imára hajolva látni.

Az ima végén a seik odament a szakadék szélén álló, gondolataiba mélyedt Gérardhoz és komoly ünnepélyes hangon mondá:

- Hogyha Isten imáinkat meghallgatja - és te meg akarod azokat, kik téged szeretnek, nyugtatni, akkor, ha szerencsésen megölted Saábát,¹¹ gyujtsd meg ama csomó száraz ágat, mit embereim mindjárt összehalmoznak, hogy szemeinkkel is lássuk az éj sötétjében a győzelmi jelet - mire mi rögtön felelendünk neked.

Gérard ezt szívesen megigérte és az arabok nagy gyorsasággal jókora máglyát hánytak össze száraz olajfa- és mastix-galyakból, mit egyetlen gyufaszállal lánggra lehetett lobbantani.

- Ha tudnám, hogy nem nevetsz ki, - folytatá kevés gondolkodás után az agg seik - egy jó tanácsot adnék neked.

- Az öregek szava bölcs és szent előttem. Beszélj, tiszteletreméltó atyám!

- Ugy hát, figyelj szavaimra! Ha majd az éj közepén az oroszánok közelednek, a „vastagfejű ur” vezetendi őket. Ez a legvénebb és legerősebb him! Ezt vedd célba mindenek előtt, mert a többiek, bárhányan legyenek is, csak felnőtt kölykek, s az öreg már nem törődik velük. Te se törődj! Azért jól célozz, mert ha elhibázod, a vastagfejű ur szétszaggat, a többiek pedig fel fognak falni.

¹⁰ Rémületet keltő. - Egyik neve a 31 közül az oroszánoknak, melyekkel az arabok a sivatag királyát felruházták.

¹¹ A nyájak ura.

Induljatok, én is tüstént utánatok megyek, fordult ekkor embereihez, kik már türelmetlenül integettek neki, azután Gérard füléhez hajolva, halkán azt sugá neki:

- A legjobb kanczámat és tiz bikámat szaggatá szét az átkozott! - és kezével gyorsan bucsut intve, pár perc múlva már az ő fehér burnusa is eltűnt az erdő sűrű oleander bokrai között. És Gérard egyes-egyedül maradt a Wed-Scherf-patak partján, melynek lágy iszapjában őt kinőtt oroszlán egymást keresztező nyomai látszottak.

A Mahuna-szakadék, melynek alján a Wed-Scherf patak folydogál, egyike a legvadabb, legfélelmesebb tájaknak. Két óriási bércznek a szakadéka ez, mintha valami apocalypticus erő szakította volna szét erőszakosan egymástól.

Oldalain és fenekén egymást érő szakadékok, mélységek ásítognak, benőve áthatolhatlan mastix, olajfa és oleander sűrűséggel és beszórva háznagyságu szikladarabokkal...

A patak partján mindenféle állatsapat keresztezi egymást, mert a nyári aszályban ez a messze környék vadjainak egyedüli itatója, a hegység visszhangos üregei pedig a ragadozóknak hozzáférhetlen tanyái, melyek szünet nélkül tizedelik az arabok nyájait - úgy hogy egészen megszokott dolog e szegény, sivataglakó népnél, hogy minden gazda emigy csinálja a számadását:

„Ennyi az oroszlánoké, párduczoké, annyit kell az államnak adóban fizetnünk, ennyi pedig nekünk marad meg a nyájából...” és az oroszlánok adója éppen huszszor többet tesz ki évenként, mint az államé.

Azon a helyen, hol Gérard állott - a Wed-Scherf éppen egy kanyarulatot képezett - melyet minden oldalról meredek sziklafalak környeztek, úgy hogy az egész egy tölcsérforma mély üreghez hasonlított, melynek fenekére sem a nap aranyos fénye, sem a hold ezüst sugarai le nem hatolhattak.

Leshelyül a gázló melletti dus oleander bokrot választotta s csendesen ült ennek nehéz illatu lombjai alatt, az alakatlan sötétségbe bámulva...

Számtalan éjet töltött veszélyes, hozzáférhetetlen vad helyeken, de az éj ezek egyikén se volt oly hosszú és félelmes, mint e helyen.

Hiába meresztette szemeit az ég mind a négy tája felé, hogy valamely duár¹² vagy sátor barátságos tüzét - habár csak távolról is - megpillanthassa, hiába erőltette füleit, hogy valami távoli kutyaugatást, marhabölgést hallhasson - jelül annak - hogy távol ugyan, de mégis vannak élők a közelében... sehol semmi! Mindenfelől csak emberhangtalan sötétség ásitott feléje, ő pedig egészen egyedül, jó fegyverével van e vad tájék közepén, őt iszonyu ellent várva, melyekről csak sejti, hogy melyik irányból fognak közeledni.

E közben az éj mindinkább előrehaladt és a hold is feljött, mint remélte s magasan járt az égbolton... Körülbelül tizenegyre járhatott az idő... és a sápadt sugarak fakó, kísértetiesen gyenge fényvel áraszták el a szakadékot és az elébbi alvilági sötétség helyett, legalább a tárgyak körvonalait láthatta homályosan.

Egyszerre, mintha távoli ágroppanást s nehéz léptek zaját hallotta volna a szemközti erdőből... azután minden elcsendesült...

Feszülten hallgatódzott!...

¹² Tanya.

Csakugyan a léptek mindinkább közeledtek; a ropogás, recsegés, dobogás mind erősebbé vált, mintha egy csapat nagy állat közeledne... és a bokrok sötét homályából, mint vérbe mártott parázs... több izzón vöröslő pont ragyogott elő.

Ezen izzó pontok mindinkább közeledtek, mindig nagyobbak s mindig lángolóbbak lettek.

Ezek az oroszlánok szemei voltak, melyek rendes utjukon szokott itatójuk felé tartottak.

Már egészen a víz széléhez értek... midőn egyszerre mind az öt megállt s figyelni, szaglálódni kezdett... A homály és a hold halványan derengő fényénél, mindmegannyi óriásoknak látszottak; kivált az első... iszonyu, bozontos fejével s az égő parázs vérvilágában izzó, lángoló szemeivel.

E királyi csapatnak kísérője is volt, egy hatalmas párducz... de csak tisztos távolban követte őket, sunnyogva, lelapulva, hogy elfogyaszsa azt, mit ezek meghagynak.

Ugy látszott, megérezték Gérard közellétét... mert az egyik fiatal nő-oroszlán elválva a csapattól, kíváncsian közeledett a leshely felé...

Gérard szíve sebesen dobogott... s pár perczig reszketett a fegyver kezei között... azután megemlékezve az öreg Taieb tanácsára... csendesen célba vette a legelső, bikánál nagyobb himet, mely kétségkívül maga a „vastagfejű ur” volt...

Egy iszonyu, a felcsattanó mennydörgés ropogásához hasonló ordítás harsant fel, melyet dörögve százszoroztak meg a sziklák és bérczek öblei s a füst elhuzódtával látta, mint menekül sebes futással a párducz a bozótba, a négy oroszlán pedig - a legnagyobb kivételével - lassan, apró lépésekkel az erdőbe huzódik...

Gérardnak minden vére rohamosan tódult szívére s majd hideg, majd hő borzongatta testét s homlokára nagy veritékcseppek szivárogtak, mert az oroszlán parázsként izzó szemei egyenesen rá voltak irányozva.

Valami rémletes volt ezen izzón rámeresztett vérvilágu szemekben, melyek abból az iszonyu setét fejből olyformán szikráztak rá, mint valami alvilági csudának tüzet lövellő szemei.

Még e rettentetlen embernek is jéggé fagyott minden csepp vére ezen óriási vad láttára, mert érezte, tudta, hogy a szabadban felnőtt oroszlán és az ember közötti küzdelem nem egyéb, mint egy egérnek a védekezése a macska körmei között... és Gérard ekkor még csak két oroszlánt ölt meg. Ezek legkisebbje is többet nyomott ötszáz fontnál - s talpának egyetlen ütésével leverte egy vadul száguldó lovat - s úgy a ló, mint a lovas a helyszínen maradtak.

Ismerve ezen rettentő erőt, tudta azt is, hogy handsárja, melyet görcsösen szorongatott jobbjaival - gyenge fegyver az ellen az oroszlán ellen, melyet egy vagy két golyó se terített le, s ez esetben a legtöbb vadász lelkét Istennek ajánlhatja!

Villámgyors gondolatai közt - miközben farkasszemet nézett a vér-pirban izzó szemekkel, elhatározta, hogyha az oroszlán reászökik és földre teperi... fegyvere agyát döfi torkába és handsárjával iparkodik szemén vagy szíven döfni, ha ugyan karjait használhatja... és ha másnap nem is találják hulláikat egymásba akaszkodva... azért egyik a másiktól nem fog messze heverni... a többit pedig majd a bedöfött handsár beszéli el...

Csendesen huzá ki hüvelyéből hosszú, éles gyilkát és hogy egy kapással elérhesse, maga mellé a lágy földbe szurta... miközben látta, hogy az oroszlán csendesen egészen a víz széléig ereszkedett...

Minden bátorságát s hidegvérét összeszedve, még egyszer azokra gondolt, kiket szeretett... s lelkében bucsut véve tőlük... ujját a ravaszra helyezte...

Halk pocsogást, sisterékelést hallva, látta, a mint az oroszlán csendesen a vízbe lépett...

E pocsgás pár másodperczig ismétlődött - azután megint az elébbi félelmes, halotti csend terült el az egész szakadékban... és az állatkirály óriási körvonalai eltűntek a homályban.

Minden érzékét szemeiben és füleiben iparkodott összpontosítani, s merőn nézett maga körül a sötétség egyforma homályába, midőn balfelől a lágy talajon az oroszán halk dobogását hallotta egész közel magához...

Csakugyan - mint Gérard sejtette... észrevétlen átjött a vizen - és csendesen felkapaszkodva, a part szélén feléje közeledett... de Gérardnak egy könnyű mozdulatára megállott... s ugráshoz készült...

Egyetlen könnyű szökéssel beérhette volna, mert alig hat-hét lépésnyi távolban vált ki óriási alakja, még sötétebb körvonalakban a sötétségből - és szemei izzó szénként tüzet, lángot szikráztak.

A jó szerencsére bizva magát - mert se fegyvere végét, se az irányzékot nem látva - gondolomformán célzott a sötét tömegre... s elnyomta a ravaszt és a lövés föllobbanó lángjánál látta is - mint szökik fel s vágódik vissza az óriási tömeg...

Az elébbinél még rettenetesebb dühordítás dörrent fel és rázta meg a levegőt... a föld pedig döngött, a mint fájdalomában s dühében fetrengve, iszonyu talpaival és farkával korbácsolá; - majd a panaszos, hörgő fájdalomordítások következtek, megezerszerezve a visszhangtól, utánuk kínos vergődés s pocskolás a part vizes iszapjában... azután... néma csend.

Éppen a löport eresztette fegyvere csövébe - újra töltendő - midőn a halálosan talált oroszán végerejét összeszedve, újra felkapaszkodott a patak partjára - s majd három lépés közelre vándorogva - felhördülő dühordítással akarta magát Gérardra vetni... de ennek harmadik golyója újra visszaveté a patakba...

Az első lövés eldördültekor a megfutamodott párducz újra visszasompolygott a patak tulsó partjára... és hangos ordítással sikoltott fel. A második lövésnél szintén felhangzott sikoltó ordítása, de már erre - a patak felső részéről egy másik is felelt - szóval, míg ez a rettenetes dráma tartott - a párduczok pokoli sikongatást vittek véghez - abbeli örömben, hogy félelmes, gyűlölt ellenségük végperceit éli.

A „vastagfejű ur” mozdulatlanul hevert félig a patakban, félig a parton... s Gérardnak pedig pár perczre le kellett ülnie, hogy nagy izgatottságát és szívének rohamos dobogását mérsekelje. Mintha láz gyötörné, úgy reszketett minden tagja; homlokán nehéz veritékcseppek gyöngyöztek... s térdei pedig meg-megcsuklottak... de azért nem feledkezve meg ígéretéről... midőn kissé kipihente magát - fellobbantá az összerakott ág-bogot - melynek felcsapó lángjai messze bevilágíták a szakadék zeg-zugos tájékát...

Napfelkeltével már az egész törzs talpon volt, s kétszáznál több férfi, nő, gyermek sietett a legyőzött ellenséget megsejmelni és hogy szokásuk szerint - a sok rablásért - kitöltsék rajta boszujokat - elhalmozva mindenféle szitok, csufnévvel, port rugva megtört szemei közé, sörényét rángatva, s más efféle gyerekes bohóságokat művelve.

Legelső volt az öreg seik, ki Gérardot melegen üdvözölte - de egyuttal elpanaszolta, hogy a „vastagfejű ur” nevével együtt még az elmúlt éjjel is betört a duárba és legszebb bikáját elrabolta... de, hála Allahnak, ez volt utolsó rablása!...

I.

Egy pillantás a nagy mindenségbe.

A nagy mindenség a legdusabb képeskönyv, melyből mindenki olvashat, tanulhat, a kiben hajlam van a gondolkodás és észlelődésre, míg a felületes szemlélő nyitott szemmel is vajmi keveset fog látni a végtelen változatu képekből, ha csupán nézi, de nem gondolkozik felettük.

Maga a természet a legnagyobb osztályozó és rendszerező, mert teremtményei között a különbségeket, határvonalakat oly élesen s jellegzetesen állítja fel, hogy minden keresés, hosszadalmas kutatás nélkül is megtaláljuk a mindenséget képező három ország határait, melynek valamennyije egyért, s egy-egy valamennyiért van alkotva, mert az állatországot nem képzelhetjük el növényország nélkül, valamint e kettő nem létezhetne a föld anyagát képező ásványország nélkül.

Minden földövnék az örök jég honától, a mérsékelt öveken át az egyenlítő körüli legizzóbb tropicus övekig megvan a saját, jellegzetes állat- és növényvilága s daczára annak, hogy semmi véd- és válaszfal nincs ezen övek (zónák) körül, mégis egyiknek a lakói nem találhatók a másik területén, hanem mondhatni mindegyik fajnak a tágabb hazában megvan a maga szűkebb hazája, melyen tul, hiában keresnénk őket, daczára annak, hogy egyes fajok óriási területeket kóborolnak és repülnek be. Még a világtengerekben élő halak, puhányok, melyek a hullámok ölen átvitethetnék magukat kelettől nyugatig, déltől északig, sem lépik tul ezen képzelt válaszfalakat, hanem az Ind-tenger halai és puhányai, a Vörös-tenger burányai, megmaradnak e tengerek hullámhatárai között.

Humboldt „Cosmosában” öt övet különböztet meg a havasok és nagyobb hegyvidékeken. Ez övek a termékenység szerint váltakoznak egészen a kopár, terméketlen örökjég hazájáig, hol semmi élő nem tenyészhet. Legtermékenyebb, legbujább a legalsó öv s a tenyészetem nem látható törpülés és visszamaradás azon övig, hol még a szőlő megterem, de ezen tul már a törpülés és elcsenevészésedés szemmel láthatólag növekedik a hó- és jég régiókig.

Ezen ideális övek igen fontos tényezők a természet létfentartási munkájában, de fontosak a buvárnak is az osztályozás nagy munkájában; így az eddig ismert világrészek általán hat övre osztatnak, mint óvilági-, aethiopiai-, indiai-, oceaniai-, északi óvilági és ujvilági s végre a dél-amerikai övre, melyeknek megvan a saját karakterisztikus állat- és növényviláguk.

Az emlősök elterjedési köre korlátozottabb, zártabb a madarakénál és halakénál, de annak daczára e körök mégis oly élesek, oly zártak, hogy a sivár izzó homokpuszták, a fagyos kietlen jég régiók lakói, ha közvetlen szomszédságukban volnának is az őserdők lombdus, virágzó rejtekei, a patakszelte rétek, s a ligetek virágzó, ingó ágbogai, még sem cserélnék el állandóan rideg, kietlen hazájukat, mert a természet ide rendelve őket, megfelelő szervezetet, ruhát ajándékozott nekik, úgy hogy épen oly boldogan élnek itt is, mint a legszebb, legtermékenyebb virányokon élő rokonaik.

Hogy minő fontos, nélkülözhetlen az állatvilág a természet háztartásában, azt mutatják a fajok nagy számai. Így eddig 2000 fajon felül levő emlőst s 7354 faj madarat ismerünk, nem számítva ide még azon felfedezésre és ismertetésre váró fajok számát, melyek még az eddig ismeretlen és hozzáférhetetlen földrészekem laknak. A földalakulás egyes korszakaiban is, mikor a természet még vajudott, munkált, sem nélkülözhetette az állatvilágot, mert csak ásatag maradványokból eddig 800 különféle fajú őssállatot ismerünk.

Nem az erdők, nem a föld ékesítésére s benépesítésére hozta létre a természet az állatvilágot, hanem létrehozta a fenmaradás, az élet és gyarapodás lüktető munkáinak végzésére és anyagcseréjére. A vizek, a lég tisztítására, a növények korhadására, életére, fejlődésére munkálnak

ezek közre a colossus nagyságtól kezdve csak a nagyító görcsövön látható parányállatokig. Emez kiválasztja a vizekből az ásványi részeket, felemésztí a bomlást előidéző rohatag hulladékokat; a másik szigeteket, szárazföldeket épít; - egyesek a megtermékenyítő virághimport hordják egyik virág bibeszáráról a másikra, mások ürülekeiket hullatják el a végtelen terek berepülése közben olyan pusztá helyeken, szigeteken, hol növényéletet fejlesztenek. Egyes hasznos növények magvait olyan vidékekre is szállítják, hol eladdig ezek nem léteztek. Termőbbé, fejlődőbbé teszik a növényzetet; megemésztik a rothatag növényi-, s állatmaradványokat; egyik tulságos elszaporodása által élelemül szolgál a másiknak, eme másik élelemül, ruházatul az embereknek; a növényevők táplálkozásuk által az újabb, bujább növést segítik elő, mások a növényzetet megszurva, gyümölcsfejlesztésre serkentik, megszabadítják a fölösleges nedvektől stb. stb., szóval mindegyiknek megvan a maga viszonylagos munkaköre a természet háztartásában, hogy élete, életműködése által egyik a másik fenmaradását, működését idézze elő, s hogy összességben létrehozzák a nagy természet ama működő erejét, mely éltet, fentart mindent a nagy mindenségben. Köteteket lehetne írni minden állat, még a legkisebbnek is munkálkodása és a szükségességéről, mert ok és haszon nélkül, pusztán azon czélra, hogy csak legyen - a természet nem szül semmit. Még az ártalmas, kárttevő állatok, férgek és rovarok is éppen oly szükségesek a természetben, mint a leghasznosabbak, mert ezek nélkül épp úgy megakadna, megbomlana a természet munkája, mint a gép, melynek egy részecskéje hiányzik.

És a természet sohasem következetlen önmagához; bármit alkosson, teremtsen is, abban végtelen előrelátás nyilvánul. Így nem játék, nem szeszély a tropicus égővek szívárványszerű madár- és tarka állatvilága, valamint nem ok nélküli az sem, hogy a mérsékelt földrészek állatai nagyrészt egyszerűek, fakók, színtelenek.

A létérti küzdelem nagy munkájában rendszerint az erősebb legyüri a másikat, mely gyengébb erejével nem védheti meg magát, így vajmi hamar megtörténne az, hogy egy-egy faj kipusztulna véglegesen. Így tehát, ha a hideg ellen télre tömött bundát, vastag, pehelylyel bélelt tollazatot adott teremtményeinek, úgy megadta egyuttal a szőr- és tollazatnak azt a szint is, hogy ez hasonlítson, egyezzen a környezet, a talaj és a növényzet színével, hogy ez által elrejtthesse, meghuzzassa magát ellenségei elől és menekülhessen, de viszont, hogy a ragadozók is megközelíthessék, meglephessék az élelmükre szolgáló állatokat és szárnyasokat.

A mi egyszínű, csupán zöld erdőinkben, hol a fák apró, színtelen virágzatot, vagy barkát hoznak csak, nagyon élesen feltűnőek és elütők lennének a sötétveres, kék, sárga Ararák, a skarlátszínű Loryk, Cardinálók, az égő színezetű, ragyogó Tanagrák. Ellenségeik egy pillantással felfedeznék őket; épp így a tarkán foltozott tigrisek, párduczok sem tudnák magukat elrejtteni az egyszerű zöld növényzet között, mert tarka bőrük messziről elárulná őket s elmenekülnének előlük a gyengébbek; de a tropicus egyenlítői erdőkben, hol a fák és kuszók áthatlan sűrű bujaságában nőnek s tömve vannak az év legnagyobb szakában, nagy szindus virágokkal s a zöldnek százféle változatában ragyognak, e mellett nagy virágu bokrok, kuszók, folyondárok, sárga-, vörös, rőtlevelű s csudás alaku növények tarkítják a talajt, - e ragyogó és élénk színű madarak úgy összeolvadnak a tarka környezettel, hogy nagyon gyakorlott szem kell hozzá, hogy megkülönböztesse őket a virágok és levelektől; így ezek tarkaságában védve vannak ellenségeik elől, valamint a tigrisek és párduczok élénk színe sem üt el a bokrok, s nádas tarka, rőt növényzetétől. Burmeister beszéli, hogy braziliai utjában egy fát látott, mely telve volt nagy sárga virágokkal. Mikor közeledett, hogy megvizsgálja, miféle fajú ezen ismeretlen virágzó fa, a virágok iszonyu zaj és lármája között repültek el; Napkajdácok (*Conurus solstitialis*) voltak, kik élénk sárga és zöld színeikkel oly csalódásig hasonlítottak e fa sárga virágaihoz, hogy lehetetlen volt őket megkülönböztetni. A galamb-nagyságu kékhomloku Amazonok (*Chrysothis amazonica*) úgy el tudják rejtteni magukat bármely nagy csapatban is egyes Manglé vagy Mangrove-fán, hogy a fa alatt álló egyet sem

bir meglátni s csak a záporként aláhulló magvak héjjai árulják el, hogy fenn egy egész csapat lakomáz. Magát Audubont is sokszor megcsalták a Carolina-kajdácok, mert a Tulipánfák sárgás-vörös virágainak nézte őket.

Az oroszlán sárgás-barna, szürkés lehelletű rőt színe annyira egyezik a Sahara és Lybiai puszták homokjával és az Atlasz-hegy kopár sziklái színével, hogy egészen összeolvad, s szintén homokbuczkának, szikladarabnak látszik, midőn lesre csendesen lekuporodik. A homoki ugró egér (*Dypus aegyptus*), ha a forró homokban sütkérezik, nem különböztethető meg még hosszabb nézéssel sem; nem menekülhetne meg továbbá a növénytelen, rejtectelen sík pusztákon a légben lebegő ragadozók, a ravasz homoki rókák elől a Pusztai homoki tyúk (*Pterocles alchata*), ha színe épp oly rőt nem volna, mint a talaj homokja, így a légben lebegő éles szemű ragadozó pillantása elsiklik az egész csapat felett, mert ezek a homokba lapulva, egészen összeolvadnak a talaj színével. Az afrikai homokvidékek legveszélyesebb mérges kigyója, a Szarvas-vipera (*Cerastes cornutus*) éhen döglene, ha a természet nem adott volna neki olyan alakot, melylyel magát a környezettel azonosítani tudja, mert hamar észrevennék úgy az emlősök, mint a madarak, ha csuszva akarná őket megrohanni. E kis bestia szemei felett két szarvalaku kinövést visel s mikor homokba furja magát, ezen kiálló két szarvacskája és fejteteje úgy néz ki, mint egy tüskés magocska. A terméketlen pusztákon élősködő egér- és madárfajok kövér falatnak nézve, a vélt magra rohannak s a másik pillanatban már a halálos harapástól dermedten esnek össze és a kigyó zsákmányai lesznek.

Minden egyes állatnak, madárnak színe között meg lehet tehát találni a hasonlóságot ama vidék talaja és környezetével, a melyben él. A sarki jég- és hóvidékeken lakó állatok bundája hófehér; így a sarki jégróka (*Canis lagopus*), a jeges medve, bundája télen oly fehér, mint a tájat fedő örökös hótakaró; a hófajdok, a hó- és sarkantyus sirályok (*Emberiza nivalis* és *chalcarrata*) téli ruhája szintén szennytelen fehér; a szibériai és tatár-földek kopár tundráin (mocsár-vidékek) a mór pacsirta (*Alauda tatarica*), ha lelapul a földre, a legélesebb szem sem tudja a pacsirta fakós-fekete színét, a talaj fekete színétől megkülönböztetni; ekkép egybeolvadva, el nem válva a talajtól, jobban meg vannak védve, de jobban is meglephetik s ragadhatják meg prédáikat a ragadozók. Különösen meggyőző észleleteket lehet tenni e tekintetben nálunk, valamint minden mérsékelt égöv állatai között. Minden vadász előtt ismeretes a nyul azon sajátsága, hogy ha a szántás barázdái és rögei közt meglapul, annyira hasonlít bundája a föld színéhez, hogy nem csak a vadász, de a kopó és agár is átugrálanak felette és észre nem veszik.

A bubos pacsirta az utak porában, a szántóföld rögeiben, ha meglapul, a legélesebb szem is alig veszi észre; épp így a fűrj is a tarlok rögei, aszu-füvei között egészen összeolvad ezek színével s csak a felrepülésnél látjuk, hogy ez vagy az a rög madár volt, mert színezetük épp oly fakón árnyalt, mint az utak és földek pora. Nem egyszer szemléltem a fülemilét rejtekből, mikor a lehullt száraz levélzet között férgek s kukaczkok után keresgéltem. A legkisebb zörejre meglapult és eltűnt a szem elől; s csak hosszas, éles vizsgálódás után találtam meg újra, mert csendesen, meglapulva, annyira összeolvadt a száraz levelek és haraszt barna színével, hogy csak kis fekete szemei csillogása után fedeztem fel újra; a nő fülemilét is ugyancsak éles, gyakorlott szem fedezheti fel, midőn fészken ül, melynek széle s oldalai száraz levelekkel vannak bedugdosva, mert vörösesbarna színe egy lesz a levelek színével. Gyermekkoromban többször megesett rajtam, a „fafogóska” játékban, hogy a gyümölcsösben, midőn egyik-másik vén fát átkaroltam, valami megmozdult a kezem alatt. Csak akkor láttam meg a lappantyut (*Caprimulgus europeus*), mely egészen a faderékre lapulva, ott aludt, midőn támolyogva, lomhán elszállt onnan, pedig többször elmentem mellette. A legjobb szemű vadász is elmegy s elnéz fölötte, világos nappal, midőn ez egy dőlt fatörzsökre vagy vízszintes faágra lapulva alszik, annyira egybeolvad finoman rajzolt barna tollazata a fakéreg színével. A zenérkék, lombászkák olajzöld felszíne szintén annyira beleolvad a lombzat zöld színébe, hogy egész

közelről halljuk őket énekelni, de még a legexponáltabb helyeken is csak hosszas keresés után birjuk felfedezni.

Ezen felhozott példákból láthatni, hogy a természetben nincs czélnélküliség. Egyformán oka van annak, miért ragyognak a százféle kajdács-fajok különféle ragyogó zöld fűszinben, miért a mézszivók a legégőbb szivárvány színekben, s miért van az elragadó énekű fülemilének csak olyan egyszerű, fakó ruhája, mikor éneke szépségeért a legpompásabb mezt érdemelné! A mézszivók főképpen a virágok mézével élnek, így, ha azokra szállnak, nem tűnnek ki ellenkező színeikkel, hanem maguk is egy pompás, tarka virágnak látszanak, épp úgy a kajdácsok is zöld színükkal, a levélzet, a lombozat közt szinte elvesznek; s könnyen prédája lenne is a fülemile a sok ragadozó madárnak, menyétnek és efféléknek, ha tarka színei volnának.

Csak az tudja, ki csak felületesen is bepillantott a természet háztartásába, hogy minő fontosak, sőt egyenesen nélkülözhetetlenek a madarak. Nélkülök nem lenne egy szál fű, egy fa, egy folt gabona a föld színén. A lég telve volna legyek, szunyogokkal, s az elhullott dögök nagyrésze ott rothadna meg s a léget nyavalyákkal, pestissel fertőzné, vagy a dudva és a gaz annyira elszaporodna, hogy ez ölne ki minden hasznos növényzetet.

Elég szomorú példa illusztrálja ezt oly meggyőzően, hogy ez állításhoz kétség nem férhet, mert csak azon vidékek környékét kell megnéznünk, honnan az emberi torkosság, a bokrok, erdők kiirtása s más egyéb pusztító okok elűzték, megsemmisítették a madárvilágot. Még az annyira lenézett s botorul károsnak kikiáltott veréb is, ezerszeres haszonnal pótolja vissza azt a csekély kárt, mit a földeken és az asztagokban okoz. Költése idején a legszorgalmasabb féregpusztító és ha egy-egy fiókára naponta csak 30 hernyót vagy lepét számítunk, úgy felnövekedése alatt - csak 15 napot számítva - egy verébfióka 450 hernyót emésztett fel. Már most egy költésre átlag hat fiókat számítva, a veréb 2-3-szor költ egy évben, a szülőkkel együtt egyetlen egy verébcsalád csupán a költési időt számítva - a fiókák táplálására, a maguk élelmével együtt 9000 drb hernyót emésztett el; ezen kívül kora tavasztól késő őszig szintén felemészt szép mennyiségű ártó hernyót. Ezen számarány még nagyobb a csupán féreggel táplálkozó madaraknál; egyetlenegy cinke-család - kétszer költve évenként átlag 10-et, a husz-huszonöt napi nevelési idő alatt 16 ezer hernyót, férget emészt el. (Én alapszámul csupán 30 drbot vettem fel, pedig egy cinke egy nap alatt képes 150-200 db apró rovarra felfalni.) E két példa is eléggé illusztrálja azon enormis féregmennyiséget, melylyel a madarak nemlétében emberi erő megküzdeni nem tudna; de nem is szólva a többi fajokról, ezek kimondhatatlan hasznáról, most csak ama nevezetesebb pusztítási eseteket sorolom fel, melyek óhatatlanul bekövetkeztek, midőn a lejjebb említett vidékeken a madarakat kipusztították.

1862-ben a cserebűlpajorok a trieri kormánykerületben hét község burgonyatermését tették tönkre. A kár 40,000 tallérra rugott. Ez évben e kerületekből 300 hordónál több fűszerbe páczolt sármány és apró madár küldetett inyczfalatokul Olasz-, Francia- és Angolországba. Bern cantonban 1364-ben 83,738 véka cserebűlpajort szedtek össze s ez a kormányának 103,590 frtjába került, míg ez évben a nagy mennyiségben elszállított rigók, zenérek, sármányok s apró madaraktól a vidék alig 3000 frt jövedelmet huzott. 1866-ban a hellstadti határon felhókként lebegtek a repczeföldek felett az apró káros lepék; egy szem repcze nem termett. 1869-ben Pest környékén a Gyürüs pohók (*Bombyx neustria*) e legveszedelmesebb lepkefaj milliószerbe lepte a kerteket, gyümölcsösöket, még a fűzfákat is csupaszára rágták, - mert a dús, gazdag és excentricus K... J... br. urnak azon ötlete támadt, hogy vendégeinek másfél héten át olyan római lakomákkal szolgált, mint Lucullus s óriási madárnyelv, madárvelő s madár-szárnyhegy pástétomok s ragout-k kerülvén az asztalra, majdnem 50,000 darab különféle madár semmisített meg s boldog-boldogtalan madárfogással foglalkozott, mert K... ur gazdagon fizetett. Ennek a lakomának a haszna az volt, hogy majd az egész megyében inség támadt, mert semmi sem termett.

Nem egy alkalommal láttam erdei sétáimban, midőn a drágakőragyogásu bábrabló ékény (*Calosoma spcophanta*) és lárvái megrohanták a bucsujáró lepke, e legveszélyesebb erdőpusztító - vándorló hernyócsoportját - és valóságos kannibáli dulást vittek benne véghez - így tehát nemcsak a madár-, hanem még a rovarvilágban is vannak igen hasznos féregpusztító fajok.

1866-ban Némethon halberstadti kerületében 449,900 tallér kárt okoztak a férgek, míg a három szomszédos kerületben 1½ milliónyit, mert az emberi torkosság az apró madarak husára vágott.

De legveszélyesebbek a legapróbb férgek, melyeket az emberi tevékenység a fák repedései, kérgei között nem képes felfedezni és elpusztítani. Egész rengeteg erdők pusztulnak el a fenyőpohók, a fenyőgyaponcz, cserebűly, betűző szu s a fenyő burcsa pusztításai által.

1856-1858-ban, mikor a lengyel porosz-lithvániai tartományokban éhség dühöngött, a lakosság, hogy éhen ne haljon, minden madarat összefogdosott és megevett. Ez rettenetesen megboszlta magát, mert 1860-ban a fenyőgyaponcz és betűző szu 4½ millió ölre menő fát pusztított el. A kormány 600,000 frtnál nagyobb összeget áldozott fel, de nem használt, utoljára is egész nagy erdőrészeket kellett felgyújtani, hogy megsemmisítsék nagyjában legalább az ártó férgeseket.

A breznói kincstári erdőkben 1870-ben a betűző szu nálunk 50,000 ölnyi fát pusztított el. Irtására 40.000 frt lett költve és mégis alig használt valamit.

Ezen néhány példa s a legutóbbi évek gazdasági jelentései folyton hernyó, cserebűly és sáskapusztításokat jelentenek nálunk. A gyümölcs, e fontos kereskedelmi cikkünk évről-évre mindig kevesebb, silányabb lesz, mert megeszik a hernyók. A mind gyakoriabb erdőpusztítások, - mutatják, hogy a madárvilág nélkülözhetlen gazdasági tényező. Nálunk tüzzel-vassal pusztítják a madarakat évről-évre, a zugmadárkereskedők ezerszámmal küldik ki külföldre madarainkat - s leginkább a legjobb féregpusztítókat - miután ezek a legjobb énekesek. Nemcsak a gyermek, de még a felnőtt ember is, ha fészket talál - nem hagyja ott, hanem kiszedi; kocza puskások, lelketlen madárfogók ezerszám, hálóval fogdossák. Szemeimmel láttam, ha nőtények kerülnek a hálóba, földhöz vagdoszták őket; őszi, téli napokon, a vándorlaskor sokszor naponként 400-600 madarat csak e módon gyilkoltak le. A vidéken szintén így megy! Megsemmisítik, kivágják a bokrokat, fákat, rejteket, s megfosztva ez által otthonuktól, a madarak más vidékre költözködnék, a helyett, hogy költő- s hálóládák felaggatása által, mint ez minden európai államban történik, helyhez kötnék, helyhez csalogatnák őket. Németország szigorú büntető törvényekkel védi őket, így tesz Francia-, Belga-, Angol-, Holland-, Svédország - most már Olaszhon is. S minthogy ezekben madarakat fogni nem lehet, - de más országból beszállítani megengedik - az ottani kereskedők jó pénzen veszik meg, s a legnagyobb contingens tőlünk kerül, tőlünk lesz szállítva - így tehát mi pénzen veszszük meg a veszélyt és ezért vannak az erdőpusztítások, hernyójárások stb. stb. Ezt megakadályozni kell, legyen rajta az állatvédő társulat - hisz ennek kellene főczéljának lenni. Eltiltani a madárfogást, a madárpiacot, s postán, vasuton nem engedni meg a madárszállítást. Ez lenne a fő és leggyökeresebb gyógymód először is. A sok mély tudományosságú, theoreticus munkák helyett és mellett akadémiánk és e czélú társulatainknak díjakat kitűzni, megbízást adni kellene oly népszerű és magasabb niveauju munkák megírására, melyek kimerítőn tárgyalnák hazánknak úgy hasznos-, mint káros madár- és állatvilágát - s e munkákban a tüzetes, gyakorlati ismertetése, leírása mellett az egyes hasznos fajoknak, a madárvédelem, a betelepítés, helyhez kötés is foglaltatnék. Mindent a kormánytól persze várni nem lehet, hanem egyes gazdagabb hazafiaknak is kellene egy-egy ily munka kiadására vállalkozni, megbízást adni megírására - és ezzel épp oly nagy szolgálatot tennének a hazának, mint bármely alapítvánnyal. Madárvédő egyesületeket alapítani, felolvasásokat, vándortanárokat kellene

szervezni e tekintetben, mint szervezve, alapítva vannak Európa minden más államában, hol azóta, mióta a madárvédelem szigorúan törvény által van biztosítva, nem hallani sem hernyó, sem sáska, sem erdőpusztulásokról!

Az európai állatkertekben complet gyűjtemények vannak a hazai hasznos madárfajok minden fajából, hogy mindenki megismerhesse ezeket. Nálunk erre sem gond, sem tehetség, sem szakképzettség nincs!

Pedig, hogy minő kincsünk van hazánkban a féregpusztító madarakban, azt Amerika és Ausztrália jobban ismeri saját magunknál, mert 1870-ben, 1884-ben, 1886-ban nagy mennyiségben szállítottak a német, angol, franczia madárkereskedők meghonosítás végett e két országba féregpusztító madarakat - s ezek nagyrésze hazánkból került - mert e világrészek madarai korántsem oly szorgalmas és ügyes féregpusztítók, mint az európai madarak.

A tropikus földövek éjjeli- és nappali életéből.

A paradicsomi szépségű Jáva-szigeten, a mely meg van áldva a tropikus égövek minden kincsével és szépségével, de meg is van verve ezeknek minden borzalmaival - Malang királyságnak Sengoro tartományában, öt halászt lepett meg az éjszaka, halászatról visszatérőben, Goudenlequi vad és elhagyatott vidékén.

A partvidéket messze elkerülték, mert a magaslaton egymást keresztező mély tigrisnyomok látszottak.

A félelmes ragadozó éjszakánként innen szokott a tojásrakó teknőczökre leskelődni. A sápadtan bujkáló hold kísérteties félhomályában csak vérszomjas szemei szikráznak zöldbe világító vérpiros izzással, a mint árnyként a magaslat szélére kuszva, a lomha teknőczökre veti magát.

A táj valaha művelt lehetett, mert a rengetegektől környezett lapály közepén egy régi „gobok” állott. E gobok rendeltetése itt is ugyanaz, mint nálunk az Alföldön a „látókáké”, amelyek tetejéről a csósz tekinti be koronként az őrizetére bízott kukoricza- és dinnye-földeket, csak hogy itt a megszámlálhatatlan madársereg és kártékony négylábuak elriasztására szolgál.

Az öt testvér felmászott a négy méter magas gobokba, amely négy erős bambusz-törzsre erősített kunyhócskából állt, s felhuzva maguk után a létrát, lefeküdtek és elcsigázva a fáradságtól, mélyen elaludtak.

Éppen feljött a tele hold, szelid nappali fényt árasztva a vad vidékre, midőn az alvók közvetlen közelben megdörrenő rekedt ordításra riadtak fel. Letekintve, egy hatalmas tigrist pillantottak meg, mely két lábra ágaskodva, csapdosta és rázta a gobok egyik bambusz-oszlopát. A kunyhóban támadt zörejre a tigris dühe is megkétszereződni látszott és egyik oszloptól a másikhoz ugorva, rázta, döngette talpaival, mindenkép iparkodva kidönteni, mert bárhogy nyújtózkodott és próbálgatta is, ugrásaival nem tudott a gobok tetejére kapaszkodni, miután ennek nem volt semmi kirugó része és pereme, hol megtarthatta volna magát.

Majdnem egy félórai sikertelen próbák után, mialatt a halászok a rémület minden kinjait átszenvedték, dühös ordítás között, nagy szökésekkel a közeli rengetegben tűnt el.

A kiállott félelem daczára is, elnyomta őket a fáradságtól az álom, de egyikük örködni ébren maradt. Alig aludtak azonban egy félórát, midőn társuk ijedt kiáltása s az újra felharsanó tigris-ordítás riasztotta fel őket. Az ezüstös holdfényben uszó tájon, mintegy háromszáz lépésnyire, az erdő felől két tigris közelgett futó szökellések között. A gobokhoz érve pár másodperczig mozdulatlanul álltak, csak szemeik villódtak zöldes-sárga fényben s tágult orrlyukaikkal szimatolták a levegőt, majd egyikük halk doromboló morgást hallatva, mire a másik szintén így felelt, mindegyik egy-egy oszlophoz ugrott s karcsu testükkel felágaskodva, egyesült erővel kezdték rázni, talpaikkal döngetni a gobok oszlopait, hogy az egész alkotmány rengeni kezdett a csapások sulya alatt.

A rémület a halászokat szinte megmerevítette, csak a legidősebb birt annyi bátorsággal, hogy felkapva a halászatnál használt szigonyt, ezzel iparkodott a tigriseket megsebesíteni, melyek taktikát változtatva, iszonyu ugrásokkal iparkodtak a gobok tetejére jutni. Végre sikerült neki az egyiket gyengén megsebesíteni, mire a két bestia ordítva, csörtetve eltávozott.

Daczára, hogy a hosszú ut után nagyon ki voltak merülve, még sem birtak és mertek a félelem miatt elaludni, félve, hogy a tigrisek megujítják a támadást. Néma félelem és kétségbeesés között, minden zörej és hangra összerendezve, virrasztottak a gobok gyenge fedele alatt. Már a hold jó magasán járt s fénye ilyenkor legintenzívebb s a tropikus vidékek éjjeli élete

legzajosabb; mégis a tájék oly csendes volt, mintha egyetlen élő lény sem lett volna az erdőségekben és egyik testvér éppen e feletti csodálkozását akarta kifejezni, midőn bátyjuk halotthalványan és az ijedtségtől eltorzult arczczal mutatott az erdő felé, honnan újra a két tigris közelgett, de egy harmadik, egy rettenetes nagyságu állat kíséretében. A legnagyobb csendben, de sebes ugrásokkal rohantak a gobok felé s mindegyik egy-egy oszlopnak esve, rázták, dőngették egyesült erővel a könnyű alkotmányt, a mely most már inogni, recsegni kezdett. Az öt testvér a kétségbeesés bátorságával mindent elkövetett, hogy e három rettenetes ostromlót elriaszsza; nagy zajt csaptak, szigonyaikkal döfödték az ugráló tigrisek felé, de mit sem használt, ezek folyton hevesebben támadtak, fokozódó dühüket mennydörgő ordításokkal jelezve. Végre az idősb testvérnek sikerült szigonya egy döfésével a legnagyobb tigrisnek egyik szemét kiszurni, mire ez fájdalmában böszülten ordítva, elmenekült és a gobok ingadozása következtében, nagy robajjal leesett a feljáróul szolgáló bambuszlétra és e váratlan robaj a két másik ostromlót is elriasztotta.

A testvérek megkönnyebbülten sóhajtottak fel, de bátyjuk néma kétségbeeséssel rázta fejét. Ismerte a tigrisek természetét s tudta, hogy a támadást meg fogják ujítani, mert az uralgó néma csend az erdőkben, a tigriseknek a környéken lételet jelenté és a gobok szilárdsága is annyira meg volt már ingatva, hogy nem fog egy újabb ostromot kiállhatni. Lesujtva e felfedezésektől, reszketve huzódtak egymáshoz, s bátyjuk nyakán függő amulétet szorongatták, ennek bűbajos erejében reménykedve; de mindennek daczára a rémület görcse rántotta őket össze villamáramként, mert egy rettenetes ordítás egyesült kardala harsant fel és az erdőből négy tigris rohant elő, élükön ama rettenetes nagyságu himmel, amelynek szemét kiszúrták, mintha ez vezetné a rohamot. - Mindegyik - az első támadások szerint megragadott egy-egy oszlopot s oly iszony erővel s oly vehemensül rázták a könnyű alkotmányt, hogy ez recsegve összeomlott...

Leirhatlan rémes jelenet vette most kezdetét. A vértszomjazó bestiák döngölő orditozása közé a jajkiáltások és halálhörgések egész rém-skálája vegyült; négy testvért darabokra szaggatva, magukkal hurczoltak a fenevadak és csak egynek, a legöregebbnek sikerült yatagánjával - emberfeletti erőt nyerve a halálfélelem s a határnélküli fájdalomtól és dühtől, melyet négy testvére iszonyu vége ébresztett benne - egy tigrist szíven szurni; de ő is annyira össze-vissza lett marczangolva és hasogatva, hogy éppen csak annyi ereje maradt, hogy a legközelebbi faluig vánszoroghatott, hol ő is belehalt sebeibe.

E megtörtént eseményt, melynek valódiságáért a híres utazó Rosemberg s a hollandi kormány évkönyvei kezeskednek, igazolják még a többi, ehhez hasonló rémes események. Így 1866-ban majdnem hasonló módon a singaporei távirda állomását támadta meg egy csapat tigris, de ez esemény lefolyását senki sem beszélhette el, mert az összes személyzetet - 9 férfit, egy nőt és két gyermeket - szétszaggattak és elhurczoltak.

Egyuttal még mélyebb pillantást is enged vetni ez esemény az állatok szellemi életébe és meggyőzően bizonyítja, hogy az állatvilág egyedei megértik egymást és képesek egymással közölni még az állati élet és szükségletek körén kívül eső fogalmakat is.

* * *

„Az az ember, ki a legválságosabb állapotban sem veszti el lélekjelenlétét, rendesen meg szokott menekülni, még az olyan veszedelmekből is, melyekből a menekülés szinte lehetetlennek látszik” - mondja Raulin, e bátor természetbuvár amerikai utjáról szóló művében.

„Egy délután - beszéli el - egy csoport vadkacsát láttam elhuzódni a farm felett, hol szállva voltam. Puskámat kapva tehát, a csónakhoz futottam, tudva, hogy a kacsák a nagy tó mocsaras és nádas részére fognak leereszkedni. Kísérőmet nem vihettem magammal, mert a csónak kicsi volt, így egy pár zöld galyat vágva, a csónak elejére tűztem, hogy a kacsák uszó fa-

törzsnek nézzék, s ezek mögé megvonva magamat, sebesen eveztem a mocsaras és nádas part-szegély felé. Csakugyan a kacsák ott lubiczkoltak s habzsolták a vadrizs piros magvait. Közéjük löve, néhány felfordult a vizen, a másik csővel pedig a felrepült seregből kaptam le hármát, melyek a kákás és süppedékes partra estek a nád közé. Kutya nélkül lévén, gyorsan a partra ugrottam, nehogy a kacsák elrejtőzhessenek a növényzet közé s arra felé gázoltam a süppedékes ingoványban, merre a kacsákat leesni láttam. Csakugyan egy kissé emelkedettebb helyen mindkettőt megtaláltam s éppen fel akartam venni őket, midőn a káka közül egy jókora kigyófej vágódott eléem s egyik kacsát szárnyánál fogva megragadva, ki akarta kezemből rántani.

Az első perczen kissé megdöbbsentem, de azután nem sokat fontolgatva, - mivel sem puskám, sem egyéb ütőeszköz nem volt kezemnél - öklömmel ütöttem egy nagyot a kigyó fejére - úgy, hogy rögtön visszakarta magát.

Még a harmadik kacsát is meg akartam keresni s átugorva egy pár semlyékes helyet, jobbra fordultam, midőn a kigyó újra, mint a nyíl, a kezemben lóbált kacsákra vetette magát s majd kirántotta őket a kezemből. Én azonban gyorsan visszakupva tőle, a rántás következtében feje s nyaka lábaim elé siklott, mire gyorsan a fejére hágtam, de a talaj oly lágy és maszatos volt, hogy könnyű szerrel kapta ki magát lábam alól s magasra ágaskodva, dühösen sziszegni kezdett s felém-felém vágott fejével.

Ez már boszantani kezdett; félni nem féltem, mert láttam, hogy méregtelen kigyóval van dolgom s a csónakhoz akartam menni, hogy puskámmal szétlocscsantsam az erőszakos hulló fejét, de alig léptem kettőt, hármát, midőn oly fájdalmas és erős ütést éreztem lábszáramon, hogy majd lerogytam; mintha egy vastag hajókötéllel ütöttek volna czombon s mielőtt ez ütés okát láthattam volna, máris oly erős szorítást éreztem, hogy lábam erősen zsibbadni kezdett.

Ujra a kigyó volt, amely farkával lábszáramra csapódva, arra reá is tekerődött s azt támaszul használva, egészen körül akart gyűrözni. Elhajítva a kacsákat, öklömmel néhányszor teljes erőmből a kigyó farkára ütöttem, de nem használt semmit; majd jobbik szabad lábammal akartam lerugdalni ez eleven bilincset. De mintha csak ruganyos kautschuk-abroncsot rugdaltam volna! Ha engedett is egy kicsit, mindjárt újra visszarugódott!

Most láttam csak, mily veszedelmesen elszámítottam magamat, mert nem látva a kigyó nagyságát, azt hittem, hogy egy 4-5 lábnyi közönséges mocsári siklóval van dolgom, pedig hát ellenségem egy jó tíz lábnyi hosszú, karomnál jóval vastagabb fekete kigyó volt, amely támadó, dühös természete és villámszerű gyorsaságáról ismeretes, ereje pedig szintén egyike a legfélelmeesebbeknek - de azért még sem féltem, mert erős embernek tartottam magamat s a krajczárt is össze tudtam hajlítani ujjaim között - így könnyen hittem végezni ellenségemmel.

A mit eddig elmondtam, az alig pár másodperc alatt történt. A kigyónak csak egy hajlásra volt szüksége, hogy fejét egyenlő magasságba emelje az enyémmel! Meg akartam nyakát vagy fejét ragadni, hogy egy roppantással összezúzzam vagy megfojtsam, de mindig kisiklott ujjaim közül. Mintha csak egy kaucsuk darabot szorítottam volna, mely a nyomás alatt nyulott, engedett s e mellett oly pokoli ügyesen tudta magát ide-oda lóbálni, hogy mindig csak a levegőt markoltam, s bár egy-egy pillanatig egész mozdulatlanul nézett reám hideg, merev s dermesztő tekintetével, csak hasadt nyelvét öltögette villámgyorsan ki-be s a másik pillanatban hirtelen hónom alá vágódva körülcsavart s újra mereven szemeim közé nézett.

Összeszorított ökleimmel egész záporát zuditottam az ütéseknek a kigyó fejére, melyeknek mindegyike elég lett volna, hogy egy két-három éves bikát megöljön, de ütéseinnek nem volt súlya, és csak magamat fárasztám ki velök, mert a sima fej mindig elperdült öklöm alól és ha néha találta is, inkább csak surolta. Ilyenkor a kigyó dühösen sziszegett s úgy-úgy mellbe vágott fejével, hogy még a hátam közepén is szuró fájdalmakat éreztem.

Ellentállásom mit sem használt s a kigyó mindig kileste a legjobb alkalmat, hogy egy villámgyors vágódással újra körül gyűrűzzön. Farka már jobb csipőmön volt, középteste pedig kétszeresen derekam és gyomrom köré volt tekerődve.

Apránkint éles, szuró fájdalmat kezdtem érezni a lágy részekben, míg bordáim oly iszonyu nyomást állottak ki, hogy azt hittem beszakadnak.

Végre el tudtam kapni a kigyó nyakát. Hörgő diadalordítással szoritám minden erőmből, éreztem, amint ujjaim benyomulnak testébe, de nem vettem észre semmi lankadást. Kimondhatatlan ruganyosság van e hüllők testében, mert erős szorításom dacára, éreztem, mint csuszik kifelé s az undornak s fájdalomnak rémült kiáltásával kellett elbocsátanom, mert hegyes, horgas fogaival ajkaimba harapott s fejét számba akarta fűzni. Őrült dühömben szét akartam szakítani és kétfelé törni. Hiába iparkodtam, olyan volt, mint a gummikötél, engedett, nyulott, de nem törött.

A nyomás gyomrom és mellemen kezdett kiállhatatlanul fájdalmas lenni. Most már komolyan megrémültem, hogy e kigyó erősebb, mint én, és meg fog fojtani.

Le akartam testemről fejteni. Megfeszített erővel csavartam visszafelé. De nem bírtam addig hátratulni fejét, hogy másik kezemmel is elérhessem s így visszacsavarhattam volna! Talán e félelmes dög észrevehette szándékomat, mert engedte magát balkezemmel hátratulatni, de mikor már úgy hátam közepe tájáig toltam, egy rántással kivágta magát kezemből s oly messze nyújtá el nyakát és fejét, hogy kezeimmel el nem érhetém és egyuttal egy le nem irható gyors vágással, nyitott lihegő számon át be akart surranni s oly erővel vágódott fejével ajkaim és fogaimhoz, hogy agyvelőm megrendült bele.

Egy kétségbeesett erőfeszítéssel újra meg tudtam nyakát ragadni, de félelemmel érzém, hogy lankadni kezdek s erőm fogyni kezd! Elkecsereedett düh és fájdalom fogott el, hogy engem, a csodált erejű embert, egy nyomorult fekete kigyó öl meg! Pedig megöl, érzem, mert lélekzeitem akadozott, fejem és füleim zúgtak az odatódult vértől s halántékom, mintha egy zuhogó pöröly lett volna, úgy lüktetett s már ide-oda tántorogtam a rettentő nyomás alatt érzett velőhasogató mell- s gyomorfájdalmaktól és kezeim dagadni, ujjaim pedig merevedni kezdtek. Végkétségbeesésemben még segélyért is kiáltoztam, pedig tudtam, hogy senki sem hallhatja meg!

A kigyó is, feldühítve a sok ütés és nyomás folytán, gyorsan akart végezni velem, mert szemei szikrázni, égni kezdtek, torkát egész szélességében feltátva sziszegett folytonosan. Nagyokat rángatódzva - mi szinte meg-meglóditott - rettentően erőlködött, hogy szorítását fokozza: teste elnyult, szinte átlátszó lett - nagyon ki lehetett éhezve, mert gyomra egész üres volt - s minden rángására úgy éreztem, mint egy acélpresnek rettentően szorító nyomását. Lélekzeitem már hörgött, sipolt, agyam a rettentő nyomástól odatódult vértől szétpattanni készült, szemeim előtt összefolyt már minden, majd haragos vértengert, majd zöldes-szürke homályt, cikázó karikákkal láttam hullámszíni szemeim előtt, füleim csengtek s a halálos hideg borzongatott. Karom, amelylyel a kigyó nyakát fogtam, reszketni, ingadozni kezdett! Már-már öntudatom is el készült hagyni s az élet és halál utolsó csatáját vívta bennem, midőn az életfentartási ösztön szikrája még egyszer fellobbant.

Elbocsátám a kigyó nyakát, amely már ekkor három lábnyira nőtt fejem fölött, úgy, hogy kényelmesen megtehettem a harmadik csavarintást is nyakam köré - és mellényzsebemhez nyultam.

A zseb nyílása le volt szorítva a kigyó dereka által. A halálos vergődés galvanikus rángásaival igyekeztem a zseb szövetét szétszaggatni. Sikerült! A kés... közönséges kenyérvágó késem... kezembe jutott. Lázasan, remegve nyitám ki, meredt, reszkető ujjaimmal, mialatt a kigyó másodszor is átfogta nyakamat, hogy szorítása teljes erejű legyen... s az irtózat undorával

érzém hideg, sima fejét állam alatt átcsuszamlani. Ő is el volt már fáradva... ez volt szerencsém! Megtapogattam, hol van az a rettentő eleven öv derekamon, azután egy vágást tettem az éles pengével és a kigyó két darabban hullott le testemről, rettentően vonagló vergődések között.

Lankadtan, valóságos önkivületben támolyogtam a csónakig s ott eszméletlenül rogytam össze. A farmban tértem csak magamhoz, mert kísérom aggódva hosszú kimaradásomon, utánam jött s haza vitt. Két hóig feküdtem, s ama rettentő küzdelemnek utóhatásait még máig is érzem a koronkenti szuró mell- és oldalnyilallásokban s azóta még a borszeszbe eltett kigyók láttára is ideges borzadály és irtózat fog el.”

„Egy másik kalandom - beszéli Raulin - egy árviztől elöntött őserdőben történt.

Az éjszakai áradás minket is a fákra kényszerített s napfelkeltével félelmes jelenet tárult szemeink elé.

A mellettünk lévő százados ceibafa óriási ágain egy pár jaguár ordított félelemtől borzolt szőrrel, nyávogó bőgésekkel, alább pedig egy óriási nagy boa-kigyó gyűrüzte magát feljebb-feljebb a vész elől. Lenn a zavaros hullámokban uszó szarvasok, őzek koronás fejei mozogtak és megszámlálhatatlan serege a majmoknak, emlősöknek és madaraknak lepte el a fákat, de egyik sem bántotta a másikat, mert a veszély közös rémülete feledteté velük a vadságot és vérszomjat.”

A mi a száraz földön a tigris a négylábuak között, az a déli tengerekben a czápa. Bátran a „tengerek tigrisének” lehet nevezni a vizek e rettentő Leviathánját, mert vérszomja, kielégíthetlen falánksága a melegvérű állatok husa, kiváltkép az emberé után, valamint gyorsasága, ravasz szívóssága a préda megejtésében a tengerek és öblök rémévé teszik minden élő előtt.

Kolosszális nagyságúak vannak, 4-6 ölesek, sőt nagyobbak, 20-30, sőt 40 mázsa súlylyal, 300-400 borotvaéles foggal, terjedelmes állkapcsaikkban, melyeknek leirhatatlan izomereje, tenyérnél jóval vastagabb keményfa deszkát egy roppantással pozdorjává zúz, az embert pedig derékban úgy metszi ketté, mintha taglóval szelnék keresztül. Vannak, melyek egy-egy lovat, tehenet képesek elnyelni, a csónakból, dereglyékről, sőt még a hajókról is, 2-3 öltre felszökve a vízből, leütik a hajósokat. Menekülni előlük majdnem a lehetetlenséggel határos - mert, mint a madár a levegőben, ez oly gyorsan rohan a vízben s veti magát egy-egy lökessel előre. Látása és szaglása rendkívül éles, 3-6 tengeri mértföldről is megérzi a vízben a prédát. Ha egy-egy öböl, vagy tengerszorosban prédára tett szert, szüntelen a körül kóvályog s a víz színével egybeolvadó kékes szürke színe miatt csak akkor vehető észre e rengeteg szörny, mikor már késő, mikor már hanyatt fordulva, látott torokkal veti magát áldozatára.

* * *

A déli szigettenger egyik kis halászfalujában két jóbarát ugyanegy leányba szeretett. Pedro volt a szerencsésebb; ez viszont szerelemre talált, míg Juant a leány elutasította. A szülők azonban leányukat a gazdag Juanhoz akarták erőtetni s így a szerelmesek csak titokban, az éjsötét leple alatt találkozhattak a tengerparton, ahol Pedro minden éjjel - csak a $\frac{3}{4}$ mértföldnyi tengerszorost csónakán áteveztve - tudott megjelenni. De a féltékenység szeme éles! Juan e találkozásokat is felfedezte s rávette a leány szüleit, hogy leányukat küldjék egy időre egyik távollakó rokonukhoz.

A lányka elutazása előtt tudósította Pedrot, hogy jelenjen meg a légyotton és ez a szokott időben sajkájába is akart szállani, hogy átevezzon Manoelitához, de csónakja eltűnt. Késébeesetten keresett csónakot a parton, de nem talált, elhatározta tehát, hogy uszva teszi meg ez utat a tengerszoroson át.

A hold a fellegek mögé huzódott, minden a legmélyebb sötétségbe burkolódzott, s még a tengert is csak sajátságos hideg fémes csillogása s erős moraja árulta el, mert közeledvén a dagály, erős hullámokat vetett s szinte forrott a széles szorosban.

Pedro a legjobb és legkitartóbb uszó hírében állott, s bátran veté magát a hullámokba, észre sem véve, hogy a parti sziklák közül egy kisedd csónak siklik lopva a hullámhegyek közé, felhasználva azok völgyeit, hogy elfedjék a szem elől.

Lassankint a tenger nagyrésze, a csendesebb helyeken, távol partoktól világosodni kezdett. Először tejfehér villódzás kezdett mélyéből felderengeni, majd pedig gyenge kékes-zöld, de folyton erősülő világító derengés kezdte a vizek tömegét átsugárzani, melyből széles tűzszalagokként villogtak elő a hosszú tűzvörös-világu salpák és pyrosomák, mintha száz és száz világító eleven parázsszem ülné egy-egy közös szalag, gömb, csillag, kereszt és cikk-cakk alakban és ezek a piros tűzszemek villámgyorsan keringtek, cikáztak, gomolyogtak, a sugárállatok villózásától amugy is kékes zöld fényben uszó vízben.

Végre az egész tenger nagy része átlátszó és világos volt, majdnem fenéig lehetett látni, mintha csak világító olvadt foszfor-tömeg volna.

Pedro ebben a tündéri világításban sötét árnyként uszott s nem vette észre, hogy a mélységből egy rettenetes tömeg, egy apocalypticus szörny közeledik iszonyu lökésekkel. Amerre egy-egy lökése vitte, ijedt cikázással zavarodtak össze és aludtak ki a tenger lámpáskái.

De e Leviathánnak nem is volt szüksége a világításra! Világított az ő ötöles teste eléggé, mert amerre uszott, megvilágította a hullámokat, rettenetes torka, feje és szemei körül a testéből elővillódzó, fehér fényű derengés.

E szörnyeteg hideg, mozdulatlan, de prédaéhes szemei állandóan az uszó férfi alakjára voltak szegezve, s öt-nyolcz öles lökésekkel hasította a hullámokat rézsut szállva a mélyből felfelé.

A rémület rettentő kiáltása tört ki az uszó melléből, midőn megpillantotta a villódzó szörnynek felé sikamló alakját. E kiáltás messze elrengett a tenger visszhangos tükrén, azután kétségbeesett erőlködéssel iparkodott minden erejét összeszedve, menekülni.

E helyen a tenger - legmélyebb lévén, noha telve volt sziklapadokkal - mégis egy csendes tavat képezett, míg a sziklapadokon túl a dagály hullámozva zajlott - se csendes tó fenéig át volt világítva a tenger habarczaitól, úgy, hogy mintegy olvadt világosságban, valami tündéri aetherben látszott uszni a menekülő.

Az üldöző szörny óriási teste is belesiklott az átlátszó világosságba. Itt lehetett egész borzasztó teljében látni rémületes alakját. Rettentő szája, amelybe egy üsző kényelmesen eltünhetett, alul-felül négysoros fogakkal volt felfegyverezve.

Itt kezdődött meg a kétségbeesett küzdelem az életért!

A czápa tátott torokkal, mint a kilőtt golyó egész a felszinig emelkedve - rohant, hanyatt fordulva s torkát kitátva Pedro felé, ez azonban lábait összecsapva s kezeit testéhez szorítva, mint egy ólomdarab sülyedt a mélybe, ez által kerülve ki a veszedelmes rohamot, azután gyorsan a felszinre rugta magát, hogy mire ellensége a mélyből előkerül, ismételhesse ezen borzalmas játékot.

A felszinre kerülve újra kétségbeesetten kiáltott segélyért.

A szörnyeteg újra nekirohant, hogy csak úgy pezsgett, sustorgott rohamától a csendes viz-tükör, de Pedro oldalt lökve magát, orra előtt merült le a mélybe.

Igy folyt e rettenetes hajsza mind gyorsabban, mind sebesebben, mert a sikertelen támadásokon felbőszülve, a czápa mozdulatai is villámgyorsakká, dühösekké lettek, majd iszonyu

farkával akarta a mélybe vagy a levegőbe vágni, egész hullámhegyeket támasztva. Valahányszor Pedro felbukott, mindannyiszor rémületesebben, szivrepesztőbben hangzottak rémület- és segélykiáltásai s már-már fáradni, lankadni kezdett e rettenetes küzdelemben s mozdulatai szabálytalanokká, erőtlenné lettek s egy ízben már csak alig kerülhette ki a czápa torkát, mert már nem is a saját ereje, de a rohanó czápa által okozott forgatag buktatta a mélybe a támadó orra elől.

E pillanatban a csendes vitztükröt körítő zajgó hullámtorlaton egy csónak jelent meg s ott tánczolt dióhéjként a hullámöv tájékkoronáján.

Pedro utolsó erejével sikoltott fel:

- „A szent szüzre! segíts, Juan!” s a csónak felé kezdett uszni ereje éledten a reménységtől és a csónakba akart kapaszkodni.

A csónakban ülő szemei felszikkasztak, s ajkain rejtélyes, kielégített mosoly röppent végig s egy gyors kutató pillantást vetve az átlátszó mélységbe, evezőjével egy gyors mozdulatot tett, amittől a csónak tova siklott, mintha csak egy hullámcsapás kapta volna el onnan, a fáradt Pedrot pedig a hullámverés újra a csendes vitztűr közepébe lódítá vissza, amelynek mélyéből a czápa, mint a fenékről a buborék, most gyorsan és egyenes irányban emelkedett felfelé.

A halálfélelem Pedronak összes erejét még egyszer fellobbantá s egyetlenegy tempóval, amely az emberi tehetséget majdan túlhaladá, lökte magát a hullámtorlat tetején újra megjelenő csónakig s görcsösen fogódzott annak párkányába, de ugyane pillanatban egy iszonyu tömeg csapta kétfelé a hullámokat s a csónakot egy erőszakos rántás recsegteté meg s majdnem felborítá, s két, nem emberien hangzó hörgő jajkiáltás hangzott végig az Oceán visszhangos hullámsikján s a vadul maga elé meredő Juanra hátraszegezett fejjel két halálban megtörő üveges szem bámult, a hullámok pedig köröskörül vérényben piroslottak.

Gyorsan emelé be Juan a még mindig görcsösen a csónak párkányába kapaszkodó Pedrot! De csak Pedro testének felső része volt ez! Mert alsó testrésze a mellközéptől egyetlen egy harapással - mintha csak bonczkással választották volna el - volt elharapva s e csónak testtömbből patakzott a vér, pirosra festve a világító, átlátszó tengert.

Juan terve tehát sikerült. Észrevéve a szorosban a czápát, ennek falánkságára alapítva tervét, lopta el Pedro csónakát, hogy ez uszva menjen át a tengerszoroson! Megszabadult tehát vetélytársától, minden gyanu, minden vád nélkül. De iparkodott is sebes evezőcsapásokkal menekülni e helyről, ki, a dagadozó, sötét tengerre, mert a telhetetlen szörnyeteg prédaéhesen emelkedni kezdett újra a mélyből, hogy a csónakot üzőbe vegye, mert rengeteg gyomrának Pedro háromnegyedrésze még csak meg sem kotytyant.

II.

Egy pillantás a nagy mindenségbe.

Minden egyede a természetnek a viszonyokhoz és körülményekhez alkalmazkodik, mert csak így állhatja meg helyét diadalmasan a létérti küzdelem harcában, mely nem egyéb, mint a táplálék megszerzése s az „én”-nek, az életnek megőrzése és biztosítása. Az ausztráliai barna Csőröndnek (*Ornithurax paradoxus*) lábain például uszóhártyák vannak benőve, épp olyan széles csőre van, mint a kacsának, kitünően uszik, bukik, de szárazra jőve, itt is elég gyorsan és ügyesen futkároz s keresgél; épp így a hód is, amely ama mesterséges lakokat s gátakat építi fából, ha megriasztatik, a víz védő mélységeiben keres rejtekhelyet, a vidrával, bizámpatkánnyal, több effélékkel egyetemben; sőt még a madarak közt is vannak egyesek, melyek nem vizi, vagy mocsár-madarak, hanem éneklők - minők a Vizi buka (*Cinclus aquaticus*), mely, ha megpillant egy rovar, vagy férget a tiszta vizü forrás, vagy tavacska fenekén a víz alatt mászkálni, villámgyorsan lebukik s épp oly könnyűséggel futkos a vizek fenekén, kukacok után keresgélve, mint a szárazföldön. A valódi kételtűek (*Amphibiae*) szintén a vizi és szárazföldi existenciára teremtvék s tagjaik úgy vannak alkotva, amint kételtű életük megkívánja. De a viszonyok és körülményekhez alkalmazkodás a főkaféléknél dokumentálódik legkézzelfoghatóbban, mert a fókák valaha teljesen szárazföldi állatok valának, de a különféle földforradalmak és alakulások által tartózkodási helyeik nagyrészből viz alá merültek. Ez okból végtagjaik lassanként megnyultak hátrafelé, benőttek uszóhártyákkal, füleik összeszorultak, megkurtultak, az orrlyukakkal egyetemben annyira, hogy viz alá merülve, ezeket légmentesen képesek elzárni s minthogy főelemük s tartózkodási helyük a víz lett, ebben sebesen, ügyesen, míg a szárazon ügyetlenül, lassan mozognak. A múlt században a Fertőben fogott Hany Istók is valaha egészen rendes alkatu csecsemő volt, de szívtelen anyja a Fertő mocsaras részébe tette ki, hogy szabaduljon tőle. A gyermek nem fult a vízbe, nem veszett el, hanem valóságos vizi lakóvá fejlődött. A rendes emberi tagok átidomultak, visszafejlődtek, oly alakura, amint a viszonyok, körülmények megkívánták, azaz: a haj helyett csak kemény, rövid serte-forma ágaskodott fején, fülei megkurtultak s a halljárat megszűkülve, a víz alá bukáskor azonnal légmentesen bezáródott; szemei merevek, mozdulatlanok s kemények lettek, mint a halé, azaz alkalmassá a vizek setétjében a látásra, kezei s lábain uszóhártyák nőttek s a lábak békaformán megnyultak, kifelé görbültek, az ujjak elvékonyultak s meguszóhártyásodtak; bőre pedig kemény, mondhatni olyan külemű lett mint a halpikkelyzet, szemfogai s metszőfogai is hosszuk, élesek lettek, mint a vidráé a gömbölyű halformájúvá alakult szájban. Beszélni, gondolkozni nem tudott, hanem vágyait, szükségleteit csak morgás, nyafogás s nyöszörgéssel fejezte ki; járni lassan, csak négykézláb tudott, de a vízben gyorsan s csudálatos zezzugos szökellések közt uszott tova. A halászok fogták ki e szörnyet a vizafogókba keverődve s a kapuvári Esterházy kastélyban újra emberré akarták nevelni. Természetesen idővel újra visszafejlődött volna az emberi élet s szokások viszonyai közt emberré, - azaz a körülményekhez alkalmazkodva, tagjai újra ezekhez idomultak volna, de sikerült neki megszökni s többé nem lehetett megkeríteni. Plinius, az ó-kor természettudósa szintén leír egy ehhez hasonló mesészerű esetet, de oly sok valótlansággal és homálylyal keveri össze az igazságot, hogy nem lehet adataira bizvást támaszkodni. Így állítja, hogy: „egy anya elvesztvén fiát, csak sok év elteltével találta meg újra és pedig halászat közben. Tudniillik bódítóval kevert halétket szórt a tengeröbölbe, s egy alkalommal a bódult halak közt egy csudálatos, emberalakú tengeri szörnyet is látott megrészegülve, féleszméletlenül a hullámok hátán evickézni, kiben egy anyajegyőről még kicsi korában elvesztett fiára ismert. Az anya kifogta és hazavitte fiát, s különféle gyógyfürdők és növényekkel, újra visszaadta emberi alakját; lelkét és értelmét pedig erős boroknak és szeszeknek gyakori itatása által adta vissza.”

Tehát csak a viszonyok és körülményekhez alkalmazkodás fejt meg azt, miért van egyik-másik állatnak körme, szarva, patái, hatalmas fogsora, agyarái, orrmánya; miért gyapjas, vagy hosszú szőrű egyik, miért csupasz, vastagbőrű a másik; miért vannak egyiknek-másiknak eltérő alakja, csontszerkezete, különböző alaku életszervei a másiktól? Azért, mert csupán ezek segélyével tarthatja fenn magát, szerezheti, s emésztheti meg tápszereit, amelyek mások és mások a szerint, a minő az egyedek szervezete; de ezekkel védi, óvja magát ellenségeitől és az időjárástól is egyiránt, és egyuttal ezek azon ismertető jelek és kiinduló pontok, amelyek segélyével az összes élőlényeket: országokba, rendekbe, osztályokba, csoportokba, családok, fajok és válfajokba oszthatjuk. Drága jelek ezek, mert csakis ezek segélyével tudják a tudósok egy-egy ismeretlen fajnak hová tartozandóságát megállapítani, vagy számára új rendet, csoportot alkotni.

Igy a gerinces állatok második rendjét a madarak képezik, amelyek szintén életviszonyaik és a körülményekhez alkalmazkodás folytán, birnak első végtagjaik (karok vagy lábak) helyett szárnyakkal, amelyekkel repülhetnek a légürben tetszés szerint, de viszont a földön is nagy könnyűséggel mozoghatnak.

A repülés, már az ó-korban is a mérhetetlen csudálat tárgya volt, s ezért egyes népek a madaraknak még különös varázserőt is tulajdonítottak, de ezzel a csudálattal az az örökké kinzó vágy is epesztette s epeszi ma is az emberiséget, vajha a repülés tudományát is el-sajátíthatná, hogy repülhetne tetszése szerint, nem korlátozva szél, ellenkező légáramlatok, a föld vonzó ereje által, oda, hová vágyai viszik.

Daedalus legendája minden korban talált követőkre, kik tanulmányaikkal a repülés s a lég-benjárás mesterségét akarták megfejteni. Egymást követték a különböző alkatu, szerkezetű léghajók, repülőgépek, szállernyők, de hiábavaló volt minden kísérlet. A legkomplikáltabb gép is csak azt érte el, hogy felszállott ugyan, de azután csak arra ment, merre a mozgó lég-réteg, a szél iránya vitte. A legóriásibb nagyságu léghajók is kormányaik, evezőik daczára, nem birtak az egyszerű légáramlat ellen küzdeni, míg a legkisebb madár is odamegy, a hová akarja. Próbálták a léghajók, s repülőgépek alakját a halak és madarak alakjára készíteni; s valami csekély javulást észleltek ugyan, de azért a kérdés megoldatlanul maradt és megoldatlanul is marad mindaddig, míg csak éppen olyan gépet nem tudnak készíteni, minő a madár alakja, szervezete, kívül-belül egyaránt; - sőt talán még ekkor sem, mert hol van az az emberi tudó, amely kibírja azt, amit a kondor (*Vultur sarcoramphus gryphus*), midőn egyszerre, minden átmenet nélkül a tropikus izzó légkörből a Cordillerák jégrégióin is tul 10.000 lábnyi magasba száll, perczek alatt átszегte a földgömb valamennyi hőmérsékletét, valamennyi éghajlatát, forrót, közepest, hideget, jegeset egyszerre? A kik a léghajókon már felemelkedtek oda, hol a lég ritkulni kezd, azoknak orrukból, szájukból s füleikből a vér csörgedezett; Humbolt pedig látott kondorokat a Cotopaxi tetejéről mérve 20.000 láb magasán lebegni. Miféle emberi tudó birná ki a fecske röptét, mely egy óra alatt 80 órányit halad, vagy a Fregatt madár (*Tachypetes aguila*) repülését, mely Senegálban reggeliz, Amerika partjain ebédel s az Ind-oczeán hullámaiban keresi vacsoráját? De mindezekről eltekintve, a repülés titka nem a madár szárnyaiban, hanem szervezetében: légtömlőiben, csontjaiban, tollaiban s mell- és szárnyizmainak elérhetetlen kitartó erősségében rejlik s azon tehetségben, mely szerint a madarak magukat könnyűekké s nehezekké tehetik a szerint, a mint több, vagy kevesebb levegőt bocsátanak az e célra szánt tömlőkbe. Azért hiába utánozza az ember a madár szárnyait, hiába utánozná szervezetét, mert azt az erőt, mi a madár mell- és szárny-izmait feszíti, meg nem szerezheti soha! Hiába tanulmányozza a repülés theoriáit Pechtl, Ext, Nier, stb. hypothezisei szerint - az ember, mint a madár, nem fog tudni repülni soha!

De hát miért nem? Hisz vannak emlősök, gyíkok, békák, halak is, a melyek mind repülnek! Erre a miértre megfelelnek az előbbiek s megfelel a madártest alkata. Ugyanis a madár test-alkata nem hajó, a melynek evezői a szárnyak, kormánya a kiterjesztett fark, mint hitték jó

ideig, hanem valóságos léggömb, a melyet tetszés szerint tölthet meg léggel. A repülés tehát a fizikának azon az archimédesi elvén alapul, hogy: „minden test annyit veszít súlyából, a mennyit az általa kiszorított levegő nyom.” Ugyanis a madaraknál a hasür az, a mi az emlősöknél a mellüreg és ez az ür, a légczellákkal egyetemben, a ki- és belélekzésnél tetszés szerint levegővel tölthető meg; e mellett csontjai s tollai is, miután üresek, szintén levegővel tölthetők tele (az emlősöknél, embereknél, sőt egyes szárnyas fajoknál velővel vannak telve a csontok). Csakis e szervezet mellett lehető az, hogy ha a légbe akar emelkedni, könnyűvé teheti magát, azaz megnagyobbítja térfogatát, mi által viszonylagos testsúlya kisebb lesz s ez által felemelkedhetik a nála nehezebb levegőbe. Ha le akar szállni, megkisebbíti térfogatát, azaz kiereszti a levegőt a légtömlők- és csontjaiból, mi által testsúlya nagyobb, de térfogata kisebb lesz az őt környező levegőnél. E csodás szervezet mellett, önkénytelenül is bámulnunk kell azt a csodálatos szerkezetű mechanizmust, amely a madár akaratával oly egyezőleg, oly villámgyorsan működik. Nem erőlködik, nem tétováz, hanem ha a földön lévő madár föl akar repülni, abban a pillanatban felemeli őt a felhők közé s egyuttal szabályozza, ritkítja, sűríti a madár testében levő levegőt, amint ezt a szállás, emelkedés szükségessé teszi s felhasználja a ritkításra a test melegét s így összeműködik a mell izmaival, ha ezek összehúzódnak, a lég kinyomódik, ha ezek kitágulnak, a lég betódul a tüdőbe s így a legsebesebb repülés közben végezve lesz a lélegzés munkája is, amely viszont a vérforgás munkáját táplálja. Ha tehát mindent utánozni lesz is képes az emberi tehetség, ezt a csodás mechanizmust meg se fogja tudni közelíteni, a nélkül pedig a szárnyak nem egyebek, mint olyan gőzgépek, a melynél hiányzik a két éltető elem: a tűz és a víz!

Ez az az óriási különbség, amely a madarak és denevérek, a repülő emlősök, gyíkok, békák és halak repülése között van s a miért ez utóbbiak repülése tulajdonkép „repülésnek” nem is nevezhető, mert nem áll egyébből, mint a „magasbóli leszállásból”: így a malabari Taguan (*Sciurus Pataurista*), a Czukor Evetke (*Petaurus cinereus*), a Repülő Egér (*Acrobates pygmaeus*) Ausztráliában. Négy lábaik között pötyögősen álló s kifeszíthető bőrlebbenynyel bírnak, a melyet, midőn 10-15 öl magasról leugranak, szétfeszítenek s ez által lassan, minden ütődés nélkül érnek le a földre, de felszállni már nem bírnak. Ilyenek még: az Ázsiai Sárkánygyík (*Draco Volans*), mely oldalain, míg a Repülő béka (*Racophorus Rheinwardtii*) lábujjai között bir ilyen szétfeszíthető széles hártyákkal, s így bátran szöknek le bármily magasból is a rovarok után, mert e széles bőrredők és hártyák, kifeszítve ellentállnak a levegőnek és mint egy szállóernyő, fentartják s csak lassan engedik a földre hullani őket. Ezt különben a mi Evetkénk is megteszi, mert akárhány vadász láthatta és láttam magam is többször, hogy 8-10 öl magas fáról minden fontolgtatás nélkül szökött le a földre, de az ugrás közben dus farkát lengette s ez fentartotta őt szintén, mint valami szállóernyő. A repülő-halak (*Trigla volans*) repülése tulajdonképen csak egy-egy ugrás. Ha nagyobb hal üldözi őket, felugranak a vízből és az oldalukon levő szárnyforma nyulvánnyal, míg ez nedves, valamivel kissé tovább fentarthatják magukat a légben, mint az ugrás következtébeni lódulás és esés által, s ez a szökés mindössze csak 3-4 méter távolnyi, s ekkor újra a vízbe esnek. Sőt még a denevérek is messze állnak a repüléstől; mert ezek repülése sem az a szép, biztos, öntudatos, uszás forma lebegés, mint a madaraké, hanem gyors, szabálytalan lebbegetése a röphártyával bevont mellső tagoknak. A denevérek nem tudnak fölszállni a földről. Hanem, ha a földre esnek, felmásznak valami magasabb helyre, s ott elbocsátva magukat - az esés közben terjesztik ki szárnyaikat s csak így képesek ezek gyors csapkodása által magukat fentartani a légben - azaz a mozgásba jött lég hullámok által magukat ide-oda löketni és széles, öblös szárnyaikkal a légrétegekre támaszkodni. Ha a denevérek egyik szárnya kilukad, szálldogálásuknak vége van, mert nem képesek a lég hullámokra támaszkodni, lyukas szárnyuk áteresztve a levegőt, nem képes ennek ellentállni, míg a madár, ha hiányzik is pár toll szárnyaiból, képes repülni, mert léggel telt teste fentartja őt s a csapkodás által előidézett légáramok pedig előre viszik -

bár valamivel lassabban, mint ép szárnyal, mert a szárnyak csapkodása már nem oly egyenletes.

Bámulnunk kell tehát még a legkisebb madárnál is azt az óriási izomerőt, mely a szárnyakat oly folytonos mozgásban tudja tartani. Minél nagyobb valamely madár, annál magasabbra képes szállani, s annál kevesebb szárnymozgást kell tennie neki. Így az igen kis madaraknál a repülés szerfelett gyors és sok szárnycsapásból áll, míg egy-egy sas vagy keselyű szinte mozdulatlan szárnyakkal látszik méltóságosan uszni a levegőben, néha-néha csapva csak egyet szárnyaival. Mert a madár, repülése közben, mindkét szárnyával egyenletesen csap a levegőre, és mivel a szárnyak egy gyengén domboru felületű, de egyenletes sikot képeznek, melyeken a levegő át nem törhet, így a levegő hátranyomatik, de rögtön egyenletesen vissza is hat, azaz visszanyomul előbbi helyére s a madarat, mintegy előre löki abban az irányban, melyben szárnyait mozgatja, s e haladásában nagy segélyére van hegyes csőre, hosszas, karcu teste, a melyek szinte hasítják, metszik előtte a levegőt. Mennél nagyobb a szárny, annál több levegőt képes egy-egy csapással hátra tolni, s mennél nagyobb tömegű e levegő, annál távolabbra löki előre a madarat. Ez az oka tehát, a miért a kis madarak olyan gyorsan, a nagyok oly ritkán lebbentik szárnyaikat. A repülés csak akkor nyeri azt az egyöntetű, lengőn uszó haladást, mikor a szárnyak munkája: a csapkodás s a mellizmok reflexműködése egyenletessé, rhytmikussá kezd válni a légrétegeknek a szárnyak csapkodásaival együttható hullámzásával, azért a repülés kezdete mindig szabálytalan, majd egyenlőtlenül aláhulló, majd részut felfelé emelkedő, kissé bizonytalan csapkodásokkal, mindaddig, míg csak a szárnyak, a légréteg, a testben levő levegő feszítő működése egymással együttható, rhytmikus munkába nem jönnek. A szárnyakkal ellenkező mozgást végez a fark. Ez repülés közben ki van terjesztve, s mint a hajónál a kormány, úgy a repülésnél is az irányt ennek mozgása adja meg.

Hosszu volna a repülés teoriáját szigoru tudományos alapokon a maga egészében, például csak a Pechtl-féle hypothesis szerint is kifejtteni, a minek rövid kivonata különben is az, hogy a szárnyak mozgásai gyorsaságuknál fogva tévedésbe ejtik a szemlélőt, mert, bár egyöntetűeknek látszanak, de mégsem azok, mert az egynek és egyenetlenseknek látszó csapkodások nem egy és egész ütések, hanem: teljes, fél, negyed, nyolczadütések is, a melyeket szabad szemmel követni, s megfigyelni lehetetlen, ellenben a pillanatnyi fotografia segélyével pompásan meg lehet örökíteni, de csak egy különös készülékkel. E készüléknek egészen puska formája van, a melyen az agyhoz közel, revolver-formán, egy forgó korong van elhelyezve, tizenkét vagy hat lyukkal. E lyukak mindegyikébe egy igen fényérzékeny, teljesen kész fellevevő lemez van alkalmazva. Most az illető észlelő reá irányozza a repülő madárra a gépecskét, - megcéllozza vele - s megnyomva egy gombot, a korong - a szerint, a minő másodperczes forgó gépezete van) oly gyorsan forogni kezd, hogy a kiválasztott (megcélzott) madár szárnyainak minden csapását képes a lemez magába venni - így még azon villámgyors negyed- és nyolczadcsapásokat is, melyeknél a szárny szabad szemmel nem követhető és észre nem vehető, gyors csapást és kevés hajlást végez. Hogy az ilyen pillanatnyi fotografiák minő hallatlan gyorsan örökítik meg a mozzanatokot, legjobban bizonyítja az is, hogy legujabban lefotografálták a villámcsikkázásokat, s kimutatták, hogy ezek nem oly ciklczakkosak és szögletesek, mint a hogy látjuk, rajzolják, s ujjabb ideig hitték őket, hanem éppen olyan gömbölydeden, csavargósan kacskaringósak, csergedezők, mint a mappákra rajzolt patakok és folyók ábrái - pedig a villámszikra egy másodpercz alatt 60.000 mértföldet halad!

Parforce vadászatok gépárdokkal.

A parforce vadászatok legkedveltebb mulatságait képezték nemcsak a régmúlt időkben, hanem még ma is az ind-, arab-, persa- és marocccói fejedelmeknek és szultánoknak, valamint kedveltek e vadászatok nálunk is Európában, mert ezeken a csaholó falka nyomában vágatva, átérezhetni a lovaglás és vadászat gyönyöreit, izgalmait egyaránt, e mellett a nő- és urlovasoknak terük és alkalmuk nyílik merészségük, ügyességük teljes kifejtésére a lovaglásban. Csakhogy a keletiek - mint mindenben - úgy ebben is a végsőig fokozzák az izgalmat s gyönyört és így a vadászhevélyt is a legmagasabbra csigázzák az által, hogy a kopófalkát gépárdokkal helyettesítik, melyek az egyszerű kergetés, hajszolás s körülfogás helyett, ravaszsan és ügyesen, csuszva, mászva, közelítik meg a vadat oly távolságra, hogy azután pár szókéssel, vagy rövid irammal, mellette teremve, torkon kaphassák, vagy talpaikkal leüthessék.

A ki átérezte már az agarászat, vagy a róka- és szarvashajszja izgalmait és hevélyeit, az kétszeresen kell, hogy érezze a vadászlázat, annál az érdekes, kétszeresen jobban izgató jelenetnél, midőn a szelid gépárd, maga fölhajtja, meglepi, kergeti és végre elfogja a vadat. Mert az agarak s a róka- és szarvas-kopók hajtása s a vad nyomain iramlása, valóban egyforma és egyhangu mindaddig, míg a halálig kifárasztott és agyonzaklatott vadat körül nem foghatják és le nem fülelhetik, - ahhoz képest, amint a gépárdok lepik meg csellel, furfanggal, ügyességgel és erővel a kiszemelt vadat s ejtik zsákmányává a vadásznak.

* * *

Mint fentebb említettük, Indiában, Persiában, Maroccoban, Abyssiniában s Ázsia több tartományában ma is a legnagyobb előszeretettel üzik a gépárdokkal a parforce vadászatot és hogy ezt nálunk is mily könnyen meg lehetne honosítani s mennyire izgalmassá és érdekessé tenné vadászatainkat, az az alábbiakból eléggé ki fog tűnni, egyetemben azzal, hogy a gépárdok tartása, gondozása sem igényel több gondot, fáradságot, mint vadászkutyáinkké; e mellett ép oly szelid, hű, ragaszkodó állatok, mint emezek. Az pedig, hogy a velük való vadászat mennyivel izgalmasabb, érdekesebb, mint vadászeibeinkkel, azt Van Arkel d'Ablaing következő leírásából mindenki megítélheti:

„Mindenki tudja, hogy még a legneszesebb vadak is jobban bevárják a kocsit, lovast, mint a gyalog embert, így én is két kísérővel, könnyű két kerekű talyigára ültem, melyet ökrök húztak; e talyigán három gépárd is volt velünk, melyeket könnyű nyakravalóval kötöttünk a talyigához, de ezen kívül még derekukon is át voltak kötve egy vékonyka övvel, melynek szíját az egyik kísérő tartotta. A gépárdok fejére s szemére egy-egy könnyű bőrsapkát húztunk, hogy idő előtt ne törjön ki vadászszenvedélyük, s hogy csendesen viseljék magukat. Lassan haladtunk előre a talyigával, melynek oldalai nem voltak, egy gyapotföld szélén, midőn a hajtók egyike egy gazellacsapatra figyelmeztetett, mely körülbelül 300 lépésnyire békésen legelészett. Mi s a két hajtó a talyiga hosszán ültünk s így az ökrök némiképp eltakartak bennünket; kissé oldalt tértünk ki, hogy egy vonalba jussunk a gazella nyájjal s így sikerült azt majd jó 600 lépésnyire megközelítenünk. Ekkor hizelgő-szavak és czirógatás közt, levettük az egyik gépárd sapkáját, s intéssel figyelmeztettük a vadra, miközben kötelékeitől is megszabadítottuk. Az okos jószág értette már miről van szó, mert mihelyt sapkáját levettük, azonnal szétnézett minden irányban, s megpillantva a gazellákat, felébredt egyszerre egész vadász-szenvedélye, s oly könnyedén, kecsesen csuszott le a talyigáról, hogy legkisebb nesztét sem hallottuk. Most kezdetét vette egyike azoknak a látványoknak, melyek a vadásznak minden csepp vérét forrongásba hozzák, s izgatottságát a vadászláz tetőpontjára csigázzák. A gépárd karcsu testét lehetőleg elnyujtva, egészen a földre lapulva, gyorsan, de nesztelenül közeledett a gazellák felé. Szemét mereven ezekre irányozta, s minden mélyedést, kisebb

bokrot és nagyobb fücsomót ügyesen felhasznált, hogy magát földözze, ami sikerült is neki, mert a gazellák mitsem sejtve, nyugodtan legelésztek; még a ritkás fűvű helyen sem vették észre, mert itt is a csodával határos módon tudta alakját elnyújtani, s egészen a földhöz lapítani. Gyorsan kuszott előre, mint az árny s az éleshallású gazellák, - melyek még a fű zörgésére is megriadnak, - ezuttal nem hallottak semmit. Mikor 30-40 lépésnyire ért hozzájuk, mint a kieresztett rugó, villámgyorsan felszökve, néhány gyors ugrással a nyáj között termett, s megragadott egy nöstényt, melyet előre kiszemelt magának... de ez kiragadta magát fogai közül, s az egész nyáj örült futásnak indult. A gépárd gyönyörű szökésekkel, közvetlen a nöstény mellett rohant, s vagy 200 lépésnyi iram után, torkon kapva, talpával leütötte, s ekkor megrázva, a jövő perczen mohón itta a kiömlő vért, hosszú kortyokban. Ekkor lovainkra kaptunk s oda érve, a hajtók egyike felvágta az állat torkát, s vérét kanálba felfogva, a gépárdnak adta. Midőn megitta, sapkáját újra a szemére huzzák, s az állatot talyigához kötötték. Egy mimosaliget szélén haladva, újra egy gazellanyájra bukkantunk, mely a dús legelőn több apró csapatra szakadozva, legelt. Itt egyszerre mind a három gépárdnak levettük sapkáját s megveregetve hátukat, mindhárom figyelmét a nyájakra irányoztuk. Egyik a másik után csuszolt le a székéről s mindegyik külön-külön kiválasztotta a maga csapatját. Azt se tudtam, melyiket nézzem, melyiket bámuljam; de a gazellák neszt fogtak valamitől s egyszerre szélsebesen futásnak iramodtak. Erre a gépárdok hatalmas szökésekkel rohantak utánuk; mi sem birtuk már tovább kitartani, hanem örömrivalgással vágattunk a futók után! A legelső gépárd, hatalmas szökéssel a csapat közepébe vetette magát s ottegy gazellát torkon kapva, pár perczig hurczoltatta magát, de két gyors talp csapása alatt összeroskadtt az áldozat; mikor a második a futó csapat közé szökött, az amugy is megriadt gazellák kétségbeesett oldalugrást tettek s a csapat e formán szakadozni kezdett; ez a váratlan mozdulat annyira zavarba hozta a gépárdot is, hogy néhány tétovázó ugrást téve, elhibázta a rohamot, mire nem is üldözte tovább a kiszemelt prédáját, hanem morogva, kurrogva, rosszkedvűen, szinte szégyenkezve tért vissza... De a harmadiknak iramja gyönyörű volt! Szélsebesen, nagy szökésekkel rohant utánuk - mi is elragadtatva a sebes vágatás izgalmaitól, buzditó kiáltásokkal sarkaltuk vadászvágyát, mi ugyis a tetőpontra emelkedve, csillogó, égő tekintetéből sugárzott elő. Minő izgalmas vágatás volt ez a gyönyörű vad nyomában. Mennyire felülmulta ennek és az előbbinek izgalma, gyönyöre, azokét a vadászatokét, mikor otthon a csaholó falka nyomában egy róka vagy szarvas után vágattunk! Végre egy szökkenéssel a csapat között termett, a másik pillanatban már egy erős himmel tusakodott, de egy talpcsapása megszedítette ezt is és torkát összeszorítva, a földre rántotta, kevés ide-oda szökellés között.”

* * *

Van Arkel d'Ablaing ezen leírása csak megerősíti azt, hogy ez a vadászat sincs nagyobb nehézséggel egybekötve, mint a kutyákkal való vadászatok és hogy honunkban épp oly sikerrel tudnak vadászni, mint hazájukban, az kitűnik azon próbákból, melyeket e czélból tettek: Így I. Lipót két gépárdot kapott a török szultántól ajándékba, melyek a Bécs melletti vadászatokon annyi ügyességet fejtettek ki, hogy a vadászat végeztével a vadásztársaság annyira elfeledkezett az akkori szigorú és feszes illemszabályokról, hogy a visszatérő gépárdokat tapssal és örömríadással fogadta és „hizelgő kérdéseket intéztek” egészen elfeledkezve magukról, a császárhoz; 1842-ben Waldemar porosz herczeg vadászott fényes sikerrel Spandau környékén, szintén két vadász-gépárddal; a teljesen sikerült kísérletekből csak a legujabbakat említem fel: Vicomte D'Abry-nak jelenleg is van egy gépárdja, mely, mint a kutya kíséri s nyulakra rendesen ezzel vadász vierzoni birtokain; 1882-ben két ízben tettek Scotiában a dúsgazdag és híres sportman-ek, Esquire Collary és Daumont-Coll kísérleteket egész sereg érdeklődő társaságában s e kísérletek fényesen sikerültek; a belga Grammont-Omeer gróf szintén többször vadászott birtokain gépárdokkal, valamint Perpignanban Clossy Mende marquis is.

Hogy minő becsült, keresett és értékes vadászati tényezők a gépárdok, s minő élvezetes velük a vadászat, azt nemcsak a régi korból vett adatok bizonyítják, melyek szerint: a mongol fejedelmek, midőn egy-egy nagyobb vadászatra egyesültek, néha 1000 drb gépárdot vittek magukkal; Barbáró József utazó 1474-ben egy örmény fejedelem udvarában százat látott gyönyörű palotákban, fényes szolgaszemélyzet által gondozva; az öreg Gessner Konrád, két gépárdot ír le, melyekkel egy francia király az ő idejében szintén nagyon szeretett vadászni, e mellett Heuglin, Hartman, Decken is megerősítik, hogy Abyssiniában, Maroccoban, Nubiában szintén a legrégebb időktől fogva a legnagyobb becsben álltak a vadász-gépárdok - hanem erre példát szolgáltat jelen korunk is, mert ugy Indiában, Persiában, mint Afrikában még ma is legkedveltebb a vadászat gépárdokkal; sőt ezt nemcsak a fejedelmek és gazdagok üzik, hanem a szegényebb seikek, s beduinok is, kik minden hosszas előkészület nélkül, tevéik, vagy lovaik hátára maguk mellé veszik, s megpillantva a gazellákat, és antilopokat vagy egyéb vadat, egyszerűen reáeresztik, s mikor a gépárd megtámadja ezeket, ők is utána vágatnak, s az áldozat vérével jutalmazták.

* * *

Az a föltevés határozottan téves, hogy a gépárdok veszélyes ragadozók, s vadságuk felébredhet és akkor megtámadják gazdáikat; szóval, hogy félni lehet tőlük, mind a többi szelidített fenevadaktól, melyeknek szelidsége csak bizonyos ideig, s bizonyos határokig tart, még azon személyekkel szemben is, kiket ismernek - így rendes vadászatokra nem alkalmasak stb...

Egy betanított, szelid gépárdtól sem gazdája, sem az idegen nem félhet jobban, mint egy kopótól és agártól! Jó indulatu, szelid természete mellett bizonyít ugy származása, mint viselkedése.

A gépárdok nem macska fajú ragadozók, melyeknek vadság, vérszomj, ravaszság a főtermészetük, hanem a macska- és a kutyafajok közt álló középszármazékok - s fajtájuk, mintegy összekötő kapocs e két család között. A ragadozók (Carnivora) rendjében a macskák (Felis) családjában egészen különálló alcsaládot vagy osztályt képeznek, mint nevük: Cynailurus (kutyamacska) mutatja. Mert igaz, hogy fejük s hosszú farkuk macskaszerű, de magas lábuk be nem húzódó, elkopott körmük, (a macskafajoknál a hosszú, hegyes köröm behuzható s kinyújtható bizonyos idegek működése folytán s ez védi az elkopástól - de a gépárdoknál ezek az idegek oly erőtlenek, hogy a köröm folyton kitolul s így - mint a kutyáknál rövid, vastag s félig el van kopva), valamint egész alakjuk annyira reá vall a kutyára, hogy fél kutyának fél macskának tarthatjuk. Mindamellett a kutya barátságos, ragaszkodó, hű és szelid természetéből sokkal több van bennük, mint a macskáéból és szemfoguk, valamint szemüknek nyílt, okos, értelmes és ragaszkodó tekintete egészen a kutyára vall. A gépárdoknak eddig háromféle válfaját ismerjük, bár egyes természettudósok mind a három válfajt egy fajnak tartják; de a köztük levő szinkülönbségek sokkal élesebbek, hogysem valamennyit egy név és egy válfaj alá lehessen sorozni. Így az ázsiai gépárd, vagy a hogy hazájában nevezik Tsita (Gueparda jubata) magas, karcsu, rövid, széles füllel, kissé nyult koponyával, szemcsillaga gömbölyű, szőre kivált a háton, nyakon hullámos, göndör, alapszine igen világos sárgásszürke, fekete és barna foltok tarkítják még hasán s farkán is és csak ennek végén olvadnak néhány gyűrűbe össze. Hossza kinyújtott farkával együtt 1 m. 69. cm., magassága is circa ennyi. Az afrikai vadászgépárdnál (Cynailurus guttatus), melyet Fahhadnak neveznek, az alapszin majdnem narancssárga, de hasa fehér, nincs foltokkal tarkázva s a hát- és oldalfoltok is nagyobbak, élénkebbek a csitáéinál s farka gyűrűzött. Sörénye nincs, hanem szőre simán fekszik. A foltos gépárd (Gueparda Soemmerringii) szine még élénkebb, de foltjai kisebbek a fahhadéinál. A csita Délnyugat-Ázsia lakója, míg e két utóbbi csakis Afrikát lakja s csapdáknak törökkel, vermekben fogják, vagy fiaikat nevelik fel. A vén gépárdok is aránylag nagyon hamar szelidülnek a fogságban s megszelidülve, teljesen levetkőzik minden vadságukat: szelidek, nyájassak lesznek gazdáikhoz s követik őket mindenhova akár a kutyák; annyira jámborak, szó-

fogadók, hogy ha vékony spárgával kötik meg bárhova őket, még ezt sem rágják vagy szakítják el.

Minthogy vadon életükben is élelmüket azon módon szerzik, mint a vadászatnál leirtuk, be-oktatásuk a lehető legegyszerűbb és legkönnyebb. Igaz, hogy oktalan bánásmóddal, heczzeléssel, dühösítéssel el lehet rontani őket úgy, hogy mordak, harapósak lesznek, de ez a legszelidebb kutyával is megtörténhetik. Fára nem tud mászni, hanem a magas helyeket egy-egy ugrással éri el; épp úgy fon, duruzsol, csak hogy hangosabban, erősebben hosszabban, mint a macska, ezenkívül éles, elnyújtott füttyforma hanggal, vagy a kettős, „Tshita” formán hangzó kiáltással fejezi ki érzelmeit. Szerfelett szereti, ha kedveskednek, hizelegnek neki, ha meg-simogatják, vagy vakargatják. Schlegel, Brehm, Courassier, Vandt, Four, Lille, Leiten, Wiener, Marsch, Slooth, stb. tartottak a házuknál egészen szabadon gépárdokat, melyeket csak éjjelre kötöttek meg. Egész nap a ház körül s a szobákban jártak-keltek; a legkisebb gyermekekkel oly szeliden, örömet és vigyázattal játszottak, mint a legszelidebb kutya; óra hosszáig el-hevertek a kályha vagy kandalló előtt a szőnyegen s békével hagyták magukat ide-oda vinni. Nem volt még eset, hogy a szelid gépárd gazdáját, vagy bárkit megmart vagy megtámadott volna, ha vele szépen bántak; mindig egyforma nyájas, jókedvű s hiányzik belőle a macska-félék változékony természete. A kutyákat, macskákat elüzi, megtámadja ugyan, ha közelébe jönnek, de néhány harapás után békén hagyja, sőt idővel meg is barátkozik velük - szóval csak jót és dicséretet lehet mondani róla.

Élelmezése a lehető egyszerű, mert főtt hussal s tejbe áztatott kenyérrel s efélével beéri; csak ősszel télen s kora tavasszal kívánja meg a száraz és jó meleg helyet. - Ha tágas, meleg helye van, hol eléggé mozoghat, úgy soká kitart, de szűk helyre zárva és hidegnek kitéve, el-betegesedik s elpusztul. Daczára, hogy a vízfürdőtől irtózik, mégis a kényességig tiszta; egyetlen egy balhát, vagy piszkot nem találhatni szőréen, sőt a legkönnyebben reá lehet szoktatni, hogy a szobában piszkot ne csináljon ugyanmilyira, hogy a legfényesebb szalonban is tartható épp oly gond és aggodalom nélkül, mint a legkisebb ölebecske.

Egy öröklét hosszúságu óra.

- Na, most csakugyan nem tudsz semmiféle kibuvó és kitéréssel meghátrálni e szeretetreméltó támadás elől - kiáltá vigan a házigazda - s el kell mondanod, hogy jutottál fiatal, üde arczod és harmincz évéd mellett, ezen bibliai patriarchai ősz hajadhoz?

E felszólítás egy karcsu, elegáns termetű férfiúhoz volt intézve, ki csakugyan, daczára kétségbe nem vonható fiatalságának, tiszta galambősz hajjal birt s kit már jó ideje, egy csinos hölgy szeretetreméltó duzzogással, de égő kíváncsisággal unszolt arra, hogy mondaná el, mikép jutott ősz hajához.

A társaság valamennyi tagjának, mintha csak villamszikra futott volna rajtok végig, figyelme egészen fel lett keltve s ezzel együtt kíváncsisága is és a sok kérdésnek az illető ellent nem állhatva, megadni látszott magát.

- Tehát, ha kívánják, hölgyeim és uraim, - szólalt meg lekötelező mosolylyal, - ám legyen, elmondom, de azután engem ne okoljanak, - tevé hozzá kissé elkomolyodva, - ha kíváncsiságuk nem leend annyira kielégítve, mint a mennyire felgerjesztve van.

A pompás teremben egyszerre csend lett, mindenki óvatosan bánt kanálával és teás-csészéjével, nehogy a zörgéssel egy hangocskát is elveszítsen a történetből s csak a legyező halk, lombrezenéshez hasonló suhogása hallatszott, midőn az elbeszélés következőleg kezdődött el:

„Városunkban egy nagyszerű állatsereglet érkezett. A leggazdagabb állatkertekben sem lehetett olyan pompás, válogatott szépségű és ritkaságu állatokat látni, minők ebben valának s a rengeteg nagyságu főteret egészen elfoglalták a kocsik és kalitok hosszú sorai, melyek egy óriási kört képeztek, mikor pedig az óriási vászontetőt fölötte kifeszítették, az egész egy óriási hyppodromhoz hasonlított, melyből zavaros, tompa bőgés, orditózás zaja hallatszott ki.

Ez éjjel a város lakói a tropikus zónák lakatlan erdői és vad tájaira képzelhették magukat, mert az éj csendjében rezzentőleg, izgatólag hatott a kedélyre az oroszlán mennydörgő ordítása, a tigris komor bőgése, a párduczok rekedt nyávogása, melybe bele-bele dörrent a medvék mély bömbölése, a viziló süket ordítása, az orrszarvu és elefántok dörgőn rőfögő trombitálása és a máskor oly nyugalomra hívó, egymásnak felelgető kutyaugatás teljesen elhallgatott, csak olykor-olykor hangzott fel egy-egy panaszos, félő, elnyújtott vonítás ez idegenszerűen ordító, vad hangchaos hallatára.

Természetesen mindennapos voltam az állatseregletben, melyet tömegesen látogattak, de, hogy csendben és békében szemlélődhessenem, rendszeren a kora reggeli órákban mentem. Többször megtörtént, hogy egyes-egyedül voltam az egész helyiségben, mert az ápolók, szolgák reggelijüket végezték egy mellékutca korcsmájában. Ebből olyan hallgatag bizalmasság fejlődött ki, hogy kelleténél tovább is elmaradtak, tudva, hogy én ugyis ott vagyok reggelenként, így az állatsereglet nincs ember nélkül.

Ennek én örültem a legjobban, mert sokszor zavart az ápolók járás-kelése és veszekedése; a tulajdonosnak - egy igen derék és tudományosan művelt embernek előre lefizettem a mindennapi belépőt egyszerre, így semmi sem feszélyezett.

Gyakori látogatásaim a csendes reggeli órákban szinte ismerőssé tettek az állatoknál is, s nekem úgy tetszett, mintha még az oroszlánok, párduczok, hyénák, jaguárok is barátságosan, ismerősen pillantgatnának reám, s nem huzódtak morogva vissza, nem toporzékolnak, futnak, ha kalitjaikhoz közeledtem. A két óriási elefánt pedig kedves ismerősként, orrmányaikat nyújtogatva, csavargatva, üdvözölt, ugyszintén a medvék és majmok is, várták a zsemlyéket,

gyümölcsöt, miket bőven osztogattam közöttük látogatásaimkor, szóval minden állat örülni látszott jöve telemkor, s még egy vén, him oroszán is, csendesen, fekvé maradva, hunyorgatva pillogatott reám, pedig ez örökké olyan morozus kedvében volt, hogy hörögve orditozott naphosszat, akár sok volt a látogató, akár nem, s dühösen tappogott ide-oda kalitjában. Csak egy tett kivételt, egy hatalmas bengáliai királytigris! Ez semmiképp sem akart egy nap sem megismerni, hanem, a mint már a bejárat függönyét felemeltem, felugrott fektéből, s nagy, ördögi tüzü, zöld villogásu szemeit reám szegezve, dühösen, hörgő mormogással szaladgált fel alá kalitkájában és ha kalitkája előtt megálltam, meg-megtoppant, s a vasrácsot rázva talpaival, farkával oldalait csapdosva, morgott, fujt reám, vérvörös torkát kitátva, melyből hófehéren csillogtak elő rettenetes fogai. Ilyenkor szemei szinte tüzet szikráztak reám, s valami oly vad, oly iszonyun ördögi düh világolt azok zöld ragyogásában, hogy szinte félni kezdtem, daczára, hogy erős vaspálczák választottak el tőle. Vérszomjas tekintetével folyton és mindenhová követett; akármelyik kalit előtt álltam is, szemei mindig rám voltak szegezve, s ha ilyenkor kalitjához léptem, gyorsan hátrált, azután vad dühhel szökött a rácsotnak; ha pedig még közelebb léptem, talpait nyujtogatta ki a pálczák közül, iszonyu körmeit ki-kieresztve, hogy megragadhasson, s ilyenkor olyan rettenetesen bögött, hogy minden ideg-szálam reszketett e hang rémletes erejétől - szóval láttam, éreztem, mint szeretne megragadni és szétmarczangolni. És ez így ment napról-napra! Ez ellenségeskedés engem nem hogy elkedvetlenített volna, de annyira vonzott, valami olyan megnevezhetetlen ingerrel töltött el, hogy valahányszor beléptem, mindig csak az ő kalitját kerestem fel szemeimmel, s ő nála vizittem legelőször, sőt reggelenként már alig vártam, hogy félelmes vad szépségében gyönyörködhessem. Különben nemcsak engem, de az egész közönséget ez érdekelte a legjobban. Mindenki irtózáttal, vegyes bámulattal gyönyörködött benne. A legóriásibb tigrisek egyike volt, melyet valaha Bengália csak produkált, mert rendes állásában is egyenesen az embernek szeme közé nézhetett; lábai czombvastagságúak voltak, feje rengeteg nagy, testhossza pedig másfélölnél jóval hosszabb volt. Vén korában lett fogva, s mint a tulajdonos beszélt, minden szelidítési kísérlet kudarczot vallott nála és ápolói iránt ma is csak oly vad, s megközelíthetlen, mint az első nap volt. Hogy személyem különösen ingerelte őt, erről határozottan meggyőződtem, mert nemcsak magános reggeli látogatásaimnál, de a közönség tömött sorai között is, csak engem követett folyton, vad pofáját egészen a rácsotathoz szorítva, szemeivel.

A szokott módon, egyetlenegy lélek sem volt e reggelen sem az állatsereglet helyiségeiben, midőn rendes reggeli látogatásomat tettem.

Belépve, szokás szerint, tekintetem először is ellenségem, a királytigris kalitjára esett, csodálkozva, hogy nem hallok megszokott tompa, dühös mormogását. A kalit üres volt. A meglepetés első pillanatában szinte megkönnyebbültem, jólesőleg lélekzettem fel, hogy nem látom vad, haragos pofáját; de a másik pillanatban mégis hiányát éreztem s úgy tetszett, mintha az egész állatsereglet elveszítette volna minden vonzóerejét reám nézve. De hová is lehetett? - gondolkoztam, lassan tovahaladva. Megdöglött; vagy vadsága miatt talán egy szelidebbért lett becserélve; vagy tán más kalitkába tették át? E gondolatokkal tépelődve, tekintetem körül a nagy helyiségben és kimondhatatlan borzalmamra, egyik sötétes szögletben pillantottam meg az árnyékban meglapulva! Égető hőség, halálos hideg villámlott át minden tagomon, azt hittem, össze kell roskadnom s kiszökken ereimből a vér, oly rohamosan lüktetett minden porcikámban... füleim csengtek, szemeim előtt minden zöldben tánczolt, karikázott úgy, mintha egy forgó szél kapott volna sodra közepébe s forgatna örületes gyorsasággal köröskörül...

A rémület zsibbadását leküzdve, láttam, a mint e ravasz, vérengző bestia - mely szokott mormogását elfojtva, elrejtőzött, hogy becsaljon - lassan, villogó szemeit rám függesztette, a fal hosszában, a kijárás felé csuszik, hogy menekülési utamat elvágja...

Még erőm és ruganyosságom teljes birtokában sem lettem volna képes előbb az ajtóhoz érní, most pedig épen képtelen valék még mozdulni is, mert a rémület odaszegezte, ólomsúlyúvá tette minden tagomat - csak álltam némán, mozdulatlanul. A vér jéggé fagyott ereimben s máris érzém a nehéz tigrisalpákat vállamra nehezedni, rettentő fogait torkomba mélyedni; kiáltani akartam, de nyelvem megbénult s szemeimet nem bírtam elvonni róla...

A tigris e közben az ajtóhoz ért s ott macskaszzerűen lehevert s nagy fejét előlábaira fektetve, rám függesztette topázvillogású szemeit...

E pillantás szinte villamos ütésként rázott meg, s most éreztem csak igazán borzasztó félelmet, irtózatot, most, midőn öntudatom visszatért s vele a menekülési vágy s az élethezi ragaszkodás!

Merev, kidiózott szemekkel követtem minden mozdulatát... most lassan, olyan árnyszerűen emelkedett fel, hogy mozogni alig látszott s helyezkedett el éppen velem szemközti irányban... láttam, mint lapul le, egészen le, mint szorítja össze lábait s huzza össze óriási testét, mint nyújtja ki gyűrűzött farkát egészen egyenesre, mint görbiti be kördedre s csapkodja vele gyengén oldalait, hogy aztán, ugrásra készülve, mint a kipattanó rugó, egyetlen szökéssel rám vesse magát s én elvesztem volna ha e pillanatban - magam sem tudom megmondani, hogyan, mikép - az üres, nyitott ajtaju tigriskalitra esett tekintetem s a másik pillanatban már egy kétségbeesett szökéssel benn voltam, becsapva az ajtót, rátoltam a nagy reteszt, aztán minden tagomban remegve, húzódtam a szögletbe.

Az ugrásra kész szörnyet úgy meglepte e mozdulat, hogy pár pillanatig tétovázott s szinte meghökölt, de azután féktelen dühbe jöve, mennydörgő ordításban tört ki. Egy ugrással a kalit előtt termett s hátsó lábaira támaszkodva, egész óriási hosszában felágaskodott, talpaival a rácst megragadva, rettentő pofáját szorosan a pálczák közé nyomva, mereszté reám tüzes, izzó szénként villogó szemeit. Lehetetlen azt az ördögi, szikrát, tüzet okádó dühöt leírni, mely szemeiből felém villogott; ijesztő gyorsasággal változott azok színe a zöld minden árnyalatából a sárga és vörös szín minden árnyalatába.

Csak az ily rettenetes pillanatokban érzi az ember, minő drága és kedves az élet, minő rettenetes a halál; mint nyulnak oly végtelenül hosszúvá, mint a legfinomabb aranyszál, még a röpke gyorsaságu másodperczek is!! Mint irjam le, mihez hasonlitsam ezeket a rettenetes hosszú pillanatok s ezek gyötrelmeit? Az a rövid idő, a mit a tigriskalitban átéltem, az örökkévalóság végtelen idejének bár egy paránya volt csak, mégis rettentő előiskolája volt a végnélküli örökkévalóságnak!!!

Reszketve vontam meg magamat a kalit legszélső szögletébe, hogy a be-benyuló, aczélskemény, horgokhoz hasonló körmőktől meneküljek. Szédelegve lihegtem, mert a tátott torokból reám ömlő bűzös, forró pára undorított; káprázó szemeim vérszomjas phantomként látták a tigris alakját, mely hallatlan erőfeszítéseket tett, hogy hozzám bejuthasson. Valahányszor segélyért kiáltottam, olyan dörrenő, böszült ordításokban tört ki, hogy hangom elveszett, elenyészett, mint a légydongás az elemek harczában! E bestia dühe pedig folyton fokozódott, pofája egyre ördögibb kifejezésű dühhel meredt reám, szemeinek szikrái szinte szurtak, égettek, lélekezete mind forróbb lett s fogait csattogatva, bömbölve, ordítva verte talpaival a rácsozatot s nyújtogatta felém körmeit; majd meg a pálczába akaszkodva, oly böszült erővel rázta a kalitot, hogy az inogni, recsegni kezdett. Minden lélekéberségemre és erőmre volt szükségem, hogy ezen ingásban a szögletben maradhassak, mert ha körmeivel felöltöm egy darabját megragadhatja, menthetetlenül veszve vagyok. A harsány, dörgő ordítások annyira tulfeszítették minden idegszálamat, hogy dörrenésüket minden porczikámban érzém, a kalit és a pálczáknak minden recscsenésére felsikoltottam, hogy a kalit engedni fog. Most ragaszkodtam csak igazán az élethez, mert a halált csak egy rácsozat választá el tőlem.

Állítják, hogy a vizbefuló lelki szemei előtt az utolsó perczen élete minden boldog pillanata villámgyorsan elvonul. Ezt én is éreztem - e napon épen születésnapom volt és e napok összes boldogsága végigvillant emlékezetemben azon szivfacsaró tudattal, hogy tán e napon kell meghalnom és minő halállal!...

A kalit ingott, recsegett a fenevad iszonyu talpcsapásai alatt s két vaspálcza már elhajlott, engedni kezdett, a srófok kipattantak a fából; kezeim a sima oldalakon nem találtak támpontot... s engem már az örültség környékezett s szinte üzött, hajtott valami, hogy toljam félre a reteszt s rohanjak ki, ám hadd tépjen, marczangoljon össze... legalább vége lesz ezen végnélküli hosszú halálfélelemnek... és épp ebben a perczen a kalit felemelkedett s kábitó recsegés-ropogás közt hullott le talapzatáról, egyik oldalán egészen szétnyilva... ellenségem pedig a nagy zuhanástól megijedve, rémült hördüléssel, egyetlen egy ugrással szökött a helyiség másik végébe, de meg azért is, mert a tartós, dühös orditozás az ápolók figyelmét is felkeltette és ezek pányvák, kötelek s nagy pokróczokkal siettek őt újra befogni. Az első emberi hangra - mint egy eszeveszett - ugrottam ki a kalitból s onnan ki az utcára!

Épp e pillanatban ütött a toronyóra kilenczet!

Ezen hangok rezgései mélyen visszhangzottak lelkemben! Nekem egy hosszú századnak, egy örökkévalóságnak tetszett az az idő, a mit a tigris kalitjában töltöttem, pedig alig állott hatvan perczből, mert ép nyolcz órakor léptem az állatseregletbe!

Nem tudnám megmondani, hogyan értem haza lakásomra, s csak azt éreztem, hogy még minden tagom, belsőmnek minden porcikája remeg az izgalomtól.

De még nem volt vége minden megpróbáltatásnak; még egyszer átszenvedtem az ijedtség minden kinjait, t. i. akkor, midőn tükörbe pillantva, elébbi dus, hollófekete hajam helyett, fejemen tiszta, galambősz fürtöket láttam. Sokáig nem birtam ezzel kibékülni s ezerféle szert és festéket próbáltam, hogy hajam elébbi fekete színét visszanyerje - de hiába. Végre, mint mindenhez, úgy ahhoz is hozzászokik az ember, hogy harmincz évvel öreg embernek nézzék.”

Bengáliában vermek, csapdák és ehhez hasonló módon vadászszák a benszülöttek a tigriseket - csak hogy az aczélszívü vadász önként zárja magát az erős bambusz-ketreczbe - és lándzsájával kezében várja a vadak legrettenetesebbikét.

Mennél több sebet kap a tigris, annál böszebb dühvel rázza és iparkodik a ketreczet szétbontani - mig végre egy lándzsaszurás szívét találva - kivégzi.

Okuli...!

„Reminiscere - keresni megyek Snepfre!
Okuli - itt vannak ni!
Lätari - ez ám az igazi!
Judika - vannak ám ma!
Palmárum - trallárum!
Quasimodogeniti - löni tilos, a nő tojásait üli.”

Ezek a régi vadászrimetek zsongnak, bongnak s ujulnak fel minden igazi vadász emlékében, úgy az őszi, mint a tavaszi huzásnál, de csak akkor, mikor a szalonkák bőven kerülnek puskavégre, mert, ha kevés van s a vadászatok nyomoruságosan ütnek ki, a vadászhumor akkor sem vesztí el jókedvét, hanem a következő rimekkel vigasztalja magát:

„Okuli, hibáznak ni!
Lätare, nincsen még magja se!
Judika, nincs biz csak egy is ma!
Trallárum, palmárum!”

De akár kevés, akár sok szalonka legyen is, mindenképp kipróbálja a legügyesebb vadászt is, mert ez az egyike azon vadaknak, melyeknek a lövése a legkönnyebb és a legnehezebb! Paradoxonnak látszik ez a mondás, de úgy van! Mert egy vadászatnak sincs annyi bibije, a hol annyi aprólékos, de mégis szerfelett fontos körülményre kellene ügyelni, mint ennél, s mely annyira függne az időjárástól, mint éppen ez.

Innen van azután az is, hogy egyes vidékek egyik évben tulon túl bővelkednek a szalonkákban, a másokban pedig sporadice is alig juttatnak egy-kettőt akasztékra.

Kétségtől a tavaszi huzásnál sokkal kellemesebb várni az „anstandon” (lesen) egy, szép csendesen késő márcziusi estén, valamely vágás vagy fiatal erdő szélén, honnan meglehetősen nyílt kilátás esik a vidékre. A fakadó rügyek illatával már telve van a levegő, minden csendes s már messziről meghallani a közeledő szalonka makogását s nemsokára meglátni magát is, mert lassu, egyarántos repüléssel huz el a vadász feje felett. Innen van egyrészt, hogy a tavaszi huzáson sokkal könnyebb szalonkát löni, mint az őszieken.

A hazánkban található szalonka-fajok között a vadászok előtt legkedveltebb és legszivesebben várt és látott vendégek az erdei szalonkák (*Scolopax rusticola*), vagy mint a bagolyéhoz hasonló kiülő, nagy szemeik, tollazatuk színe és sajátos repülések után igen találóan elnevezték, a „bagolyfejűek,” egyrészt, mert ezek vadászata adja a legtöbb hevélyt, másrészt pedig, mert husuk valamennyi szalonka-fajé között a legízletesebb.

A tavaszi huzás, azaz mikor a déli tartományokból hozzánk visszaérkezik, márczius közepe felé kezdődik s tart egész április közepéig, míg az őszi szeptember végén veszi kezdetét s tart egészen október végéig, sőt november elejéig is, mindkét esetben nagyon függve az időjárástól.

Miután tehát a tavaszi huzás ideje már itt van, ez okból nem lesz érdektelen, ha erről egyet-mást elmondunk; beleszöve az őszi huzásról is annyit, mennyit tárgyunk vonatkozásképp megkíván.

Minden vándormadár között a szalonka egyike azoknak, melyeknél a vándorlási ösztön titkos sugallata leginkább működik. Afrikai vagy egyéb déli honából, hol már február vége felé a föld szikkadni kezd, megindul oly északi vidékekre, hol langyos tavaszt s nedves puha földet talál. És ha ekkor déli szelek s langy esős napok járnak, úgy rövid időközökben tömegesen

érkeznek hozzánk, ellenben ha hideg északi szelek süvöltenek, a nagy tömeg a déli tájakon elmaradoz s egyesek jönnek előre csak, leginkább azok, melyeknek hazája Európa legészakibb része, így leghosszabb ut áll előttük. Ez az oka, hogy miért vannak mindig a legjobb szalonkavadászatok Szlavóniában. Ugyanis itt, a különböző égalji befolyások miatt gyakran a tavasz már javában nyilófélben van, míg a Dráván túl még zord tél dühöng. A szalonkák nagy tömege tehát a nedves talaju, langy levegőjü nagy erdőségekben hosszabb állomásokat tart, mint nálunk, hová csak sporadice érkeznek. Ebből látható tehát, hogy nálunk a dus szalonkavadászatok egyik főtényezője az időjárás. Ha hideg, havas és szeles a márczius, kevés jó egyszerre, röviden és rosszul huz, a nagy tömeg pedig, kilesve egy-egy kedvező éjjelt, úgy elsuhan felettünk, hogy észre sem vesszük, mert a szalonkák vándorlása az esti sötétség beálltával veszi kezdetét, s tart egészen a reggeli szürkületig, egyesén, párosan, de soha sem csapatokban; az azonban megtörténhetik, hogy egyesek, vagy párok majdnem sarkában követik egymást. Csendes, langyos időben rendes állomásokat tartanak, nem sietnek, magasan, de csendesen huznak, így könnyen lelőhetők. Van még egy harmadik esete is a jó szalonkavadászatoknak a magyar felföldön. Márczius végén, vagy április elején, ha a Kárpátok között erős hózivatar vagy szél dühöng, ez az odáig ért szalonkákat visszariasztja, s ezek azután csak egy-két nap mulva, mikor az idő megjavul, térnek vissza és folytatják utjukat, így azután az itteni vadászoknak a „palmarum trallarum,” vagyis az idény végén nyilik a valódi aratásuk.

Az őszi huzásnál szintén csak a csendes derült időjárásnál sikeres a vadászat. A hideg, szeles, esős időben oly gyorsan szállnak, vágódnak el a fák között, hogy lövésre a legügyesebb vadásznak is alig nyilik alkalma. A borult, sötétes időben nehéz a látás és jöttét nem is jelenti makogással, hanem gyorsan, észrevétlenül suhan el és a nappali hajtó- vagy busirozó vadászatnál is nehezen és rosszul kelnek fel, s lövésre alig adnak alkalmat.

Hazánknak nagy, összefüggő, északi- és kissé északnyugatra hajló erdői, melyek nedves, mohos, lápos és lágy talajjal birnak, egyedüli tartózkodó helyei az erdei szalonkának, mely a tulajdonképpeni mocsaras vagy tőzeges helyeken sehol sem található, s ezen erdők legrejtettebb helyein levő apró tisztásokon egy-egy korhadó fatörzs, vagy bokrocska tövében, egy kis mélyedésbe, melyet moh és növényi részekkel bélel ki, rakja le április második felében, barnásan foltozott négy tojását, melyeket 17 napig ül.

A fiókák a kikelés és száradás után, már követik anyjukat, mely a himmel együtt az élelemkeresésre oktatja őket és ha egy-egy pár erdei szalonkát ide-oda cikázó repüléssel, aggodalmas „dack-dack”-forma makogás között, egy kis tér fölött röpködni látunk, le-levágódva, újra felkelve, úgy ott a fiókák rejtőznek mozdulatlanul a földhöz lapulva, melyeket azonban megfogni szerfelett nehéz, mert gyorsan és oly ügyesen bujnak el a haraszt és a bokrok közé, hogy kutya nélkül megtalálni majdnem lehetetlen. A fiókáknak 8 nap mulva tollaik ütközni kezdenek és négy hét mulva már egészen kifejlődve, szárnyra kelnek s elhagyják szülőiket.

Ezen jelek sohsem hagytak cserben, mert mindig ráakadtam a fiókákra egy vizsla segítségével. A fiókákat felnevelni szerfelett nehéz, de gondos ápolás, hangyatozás, lisztféreg, földgiliszták, turó és hosszas vékony, féregalakura metszett nyers-sziv szeletkéekkel étetve, mindenkor sikerül. Az így felneveltek szerfelett szelidek, ragaszkodók lesznek s vizsgálódásaimban és észleleteimben igen sok becses adatokhoz jutottam általuk. Sőt még a vén madarakat is - bár először nagy veszélyességgel - de a fogsághoz lehet szoktatni. Ezek is hamar szelidülnek s ápolójukhoz igen ragaszkodnak s minden vadásznak ajánlom e módot, mert igen sok becses adathoz juttatja az ilyen szelid szalonka észlelése, melyeket a vadászatoknál sikeresen használhat. Sokáig próbálgattam azon módokat, melyek által a vadon fogott szalonkákat a fogsághoz tudtam szoktatni és életben tartani, mert a legjobb gondozás mellett is a fogság 2-3-ik napján elvesztek. E mód a következő: A hálókka és lószőr-hurkokkal fogott szalonkáknak, szárnyát félig elnyirva, egy szobában eresztettem el, melynek egy részét vastag, rövidfüvű gyepdarabokkal raktam ki; e gyepes helyek egy részét aszu falevelekkel hintettem be s itt-ott

egy-egy kicsi harasztbokrot vagy magas kalászos fücsomót gyökeresen helyeztem el. Az első négy-öt napon a földi gilisztákat, lisztférgeket e gyeptetejére szórtam, a harmadik napon nyers szivszeletkét, tejben ázott zsemlyét és turót is szórtam eléjük. A második hét elején egy gömbölyded jó három hüvelyk mélységű fatálat, kivágva akkorára a gyepet, helyeztem el s ha volt nedves, aprószálu mohom, akkor ezzel, ha nem volt, úgy nedves erdei földdel töltöttem meg a tálat s ennek tetejére szórtam a fenti étkeket, hogy lágy csőrüket, melylyel dugdosni, tapogatódzni szeretnek, meg ne sértsék. Ezenkívül egy siker, nagy fatálban, vizet állítottam a gyeptetejére s a tál közepébe köveket raktam, hogy ezekre állhassanak, míg körülötte gyökeres növényeket helyeztem el, hogy egy kis tavacskához hasonlítson. E módon rendesen megmaradtak s már a harmadik héten szelidek lettek s oly otthonosan üzték játékaikat, kivált a himék, mint a szabadban s egész természetüket lehetett tanulmányozni.

Minden vadász előtt ismeretes a szalonka táplálkozási módja s nagyon jól tudják, hogy a beálló tavaszi langy idők párzási ösztönét ébresztik fel, míg a puha, nedves föld pedig arra való, hogy abban a fő táplálékát, a földi gilisztát keresse. Sajátságos az a mód, melylyel élelmet keres; ugyanis levágódva a földre, csőrjét mélyen a lágy talajba szurja, azután halk dorombolással körben forog. A nyugtalanított giliszta, ha ugyan a madár csőre már kétfelé nem vágta, - a felszínre jő, menekülést keresve s a szalonka zsákmányává lesz. Ha gilisztát nem talál és ha a föld száraz, kemény, úgy más férgekkel, kukacokkal s meztelen apró csigákkal és álcákkal is beéri, melyeket a lehullott lomb vagy haraszt közül keres elő csőrével. Sőt száraz őszök alkalmával - s ezen sok vadász fog csudálkozni - többször láttam, hogy még a marhák friss ganájába is bele-bele szurkált - úgy látszik ösztöne megsugja neki, hogy e hulladékok nedvessége a gilisztákat és más férgeket a száraz talajból maga alá csalja.

Sokszor hallgattam a vadásztanyákon vitákat, hogy tulajdonképpen hányféle erdei szalonka is van? És noha erről nagyon eltérők a vélemények, mégis az az igaz, hogy bár sohasem lehet két egészen hasonlóan árnyalt tollazatut találni közöttük, mégis valamennyi egy fajt képez, sőt még a különbözőket válfajoknak sem lehet nevezni, mert csakis a különböző éghajlati befolyások azok, melyek a szín, alak, sőt még a repülésben is a különbségeket előidézik, annak daczára, hogy vannak kisebbek, nagyobbak.

Legelőször jönnek az ugynevezett „kéklábu kicsinyek”, vagy „szálláscsinálók”; ezeket később követik a nagy sárgák, a „bagolyfejűek”, melyeknek kidomborodó nagy szemait sokszor röptükben is lehet látni. E kettő között van még egy harmadik, mely sem nem kéklábu, sem nem bagolyfejű, hanem közép valami a kettő között, de valamennyit megvizsgálva, fejalkatuk, csőrük és lábaik hossza majdnem egy vonalig egyforma.

A szálláscsinálók inkább szürkébe, mint sárgába hajlók, sebesebben huznak, kevesebbet makognak, a vizsla előtt mindegyiknél messzebbre kelnek fel. Ezek kicsinyek, soványak, megállapodás nélkül, legkorábban jönnek s mert leghosszabb ut áll előttük, nyugtalanok és gyorsan huznak, még azért is, mert kora márcziusban jönnek, mikor még hidegebb esték járnak. A bagolyfejűek később jönnek s mert nagyok és az idő langyosabb, nehezkesebben, csendesebben huznak, hangosabban makognak s a vizslát jobban bevárják. De e különbségek mind csak tavaszra vonatkoznak, mert ősszel már mind egyformák a szalonkák; nincs nagy, vagy kicsiny, mert honukban mindnyája jól felhizott; nincs kéklábu sem, mert lábaiknak fiatalkori kék bőrcskéje őszig az idő viszontagságaitól megbarnult. De a mi a fajok egysége mellett consequenter bizonyít, ez az, hogy minden figyelmes vadász észlelhette a tavaszi huzás alkalmával, hogy két különböző nagyságu és tollazatu szalonka pározott egymással a levegőben, pedig ismerve e madár pedáns szigorúságát a párosodás dolgában, akkor lehetetlennek látszik még az is, hogy két külön válfaj pározzék egymással.

A szalonkákat vadászszák lesből, azután cserkészve, végre pedig hajtókkal.

Legbiztosabb mindenestre a cserkészés, mikor nem a szalonka keres fel bennünket, mint a lesnél, hanem mikor egy jó vizslával mi keressük fel a szalonkát.

Az anstand, vagyis a les, az esti, vagy pedig jóval hajnali szürkület felé kezdődik. Mindenekelőtt a tájnak és a talajnak teljes ismerete szükséges ehhez; a legjobb leshelyek rendszeren az erdők, vagy vágások szélein levő düllők, hol a talaj a hólé- vagy esőtől még lágy, süppedékes, de nem pocsolyás, mert a tulnedves talajt épp úgy nem szeretik, mint a szárazat. Ez okból a leshelyeket mindig úgy kell kikeresni, hogy ha száraz a tavasz, vagy ősz, úgy a mélyebben fekvő, a nedvesen pedig a magasabb helyeken fekvő helyeket keressük ki, mert kivált a száraz időjárásokkor a szalonkák huzásuk közt is örömet vágódnak le a nedves helyekre, s csőrüket beszurva, szinte tótágast látszanak állni. Ilyenkor ugyszólván ültében el lehet löni őket, mert hiába állítják egyesek, hogy a huzásoknak vagy vándorlásoknak évenkénti rendes útja van! Nincs biz az, hanem erre első befolyással van az időjárás, s csak másodsorban a talaj minősége, s épp ezért van, mint fentebb megjegyeztük, az, hogy egyes vidékek vagy helyeken egyik évben sok, a másikban meg éppen semmi szalonka sincs.

Az ily leseken, ha csendes tiszta idő van - úgy álljon a vadász, hogy nyílt kilátása legyen az egész vidékre, de mégis eléggé védve legyen, hogy az óvatos madár magát, vagy kutyáját meg ne lássa, hideg szeles időben pedig egészen a tisztáson kell felállani, hogy az alacsony bokrok felett villámgyorsan elcsapó szalonkát becsületesen célba lehessen venni, mert ilyen időben nem lassan repülve, hangos makogással jó, mint a derült csendes időben, hanem villámgyorsan s váratlanul csapódik el a vadász előtt. Ekkor tűnik ki a jó vadász próbaköve, mert ember legyen a talpán, aki ilyenkor lekapja. A szalonka-lesnél még a kutya színe is főszerepet játszik. A fehér-sárga foltos kutyákat éppen nem használhatni, mert a szalonkák már messziről észreveszik s elcsapnak a vadász előtt: legjobbak a barnák, mert ezek színezete jobban összeolvad a környezettel. Kutya nélkül pedig nagy része a madaraknak elveszhet, mert azok, melyek szárnyalva vannak, a földre hullva oly gyorsan elrejtőznek a haraszt és bokrok közé, hogy ember meg nem találja; minden pillanat drága ilyenkor, épp ezért a kutyának oly jól idomítottnak kell lenni, - hogy a lövés eldördülésekor, már talpon legyen s ugyszólván estében kapja el, mert, ha ideje van elrejtőzni, még a kutyának is dolgot ad előhozni a haraszt és a bokrok közül, hol az aszu levelekhez hasonló színezeténél fogva, egészen összeolvad a föld és száraz haraszt színével, úgy hogy az ember fel nem találja.

Természetesen az alkonyi leseknél a szemmérték a félhomályban annyira csal, hogy a madár mindig közelebb látszik, mint a minő távolban van. Épp azért a vadász forduljon mindig kelet felé, mert arra legsötétebb a látóhatár és mert azon irányból is huznak a szalonkák s mielőtt elhuzna előttünk, forduljunk meg, s löjjünk utána, mert nyugat felé világosabb lévén a látóhatár, a keleti homályhoz szokott szem sokkal világosabban lát, mintha mindig a világosabb nyugat felé nézne.

A legtöbb hibás lövés rendszeren az elsietésből vagy pedig a hibás szemmértékből ered. Csendes, langy időben a célzás még csak lehetséges, de hideg szeles időben, csak az oly vadász jár sikerrel, ki egy villámgyors kapással tudja lecsipni a szalonkát, mert ilyenkor, mire csak megcélozná, már eltűnik látóköréből. Éppen a szalonka az a vad, melynél sem hamarodni, de lassuskodni sem szabad, hanem ha a vadász felé jó egyenesen, úgy egy jó araszszal a csőrje felé kell célózni, ha rézsut száll elébe, ha hátulról, alája kell löni. A legbiztosabb lövés azonban szépen elhuzni hagyni magunk előtt s úgy löni utána, azután a rézsut lövés. Mikor azonban két szalonka üzekedve huz a vadász felé, úgy ez jól teszi, ha már 28-34 lépésnyiről elibük lő, hogy a széthordott sörét mindkettőt érje. Ha azonban egyik oly távolban követi a másikat, hogy mindkettőt lekapni nem lehet, akkor mindig az elsőt kell célba venni; de, ha már sötétedni kezd, akkor meg a hátulsót, mert ez a him rendszeren; ha az elsőt (a nőt) löttük le, a him azt hiszi, hogy párja ételmet keresni, vagy nősző vágyból vágódott le a földre s rögtön utána vágódik és a mikor újra felemelkedik, már nem löhetünk reá, de ha a hátulsó

lett lelőve, úgy az első vagy nem látta a lövést - és ekkor nyugodtan tovább huz, vagy, ha látta, akkor is csak oly kevéssé libben meg, hogy egy ügyes vadász mindenkor lekaphatja ezt is.

A szalonkának annyira gyöngé élete van, hogy egy szem 5-6-os sörét is megöli. Esti leseknél azonban jobb az öregszemű, mert ez biztosabban vág s gyorsabban megöli a madarat mielőtt ez szárnyalva - elrejtőzhetne a bokrok közé a sűrűsödő homályban.

A gyakorlott szalonka-vadász még a levegőben megismeri, mely részét találta lövése a szalonkának.

Ha a lövés után szárnyait testére szedi s egyet bakáz, akkor halálosan van sebesülve: ha lábait elnyulva kimeresztí, hátgerinczébe kapta a sörétet s nem messze leesik; mikor pedig röptét félbeszakítva felemelkedik s párszor körben forog s csak azután esik le, fejét, szemeit vagy csőrjét surolta a lövés; ha csőrje erősen surolva van, rögtön bódultan leesik, de a vadász és vizsla közeledésére azonnal szárnyra kel. Rézsut, ide-oda vágódva, - szárnyán van sebezve, ekkor sietni kell a vizslának, nehogy térelőnyt nyerve, elbujhasson. Ha a lövés alatt ment s mindkét lábát érte, nem huz tovább, hanem azonnal leesik és ott megfogható. Mikor pedig a magasan repülő szalonka egyszerre hanyatlani kezd s reszketeg mozdulatokkal és szárnyainak feszes tartásával esni kezd lefelé, de azután tovább repül, ekkor egyik lábát vagy hátulját érte a lövés és ilyenkor pár száz lépésnyire még elmegy és csak ott ereszkedik le csendesen. Az ilyen madár felkeresését azonban legjobb másnapra, világosra hagyni s legtöbbször ott, hova este leereszkedett, meg is találhatni, vagy kimulva, vagy az utolsóban, míg, ha a sötétben a kereséssel elzavarják, úgy elbuvik, hogy elő nem kerül.

A cserkészésnél a vadászat jó sikere egyedül a jól betanított kutyától függ. A mily használhatatlan más vadnál a lomha, mindig gazdája sarkában lévő kutya, itt annál megbecsülhetetlenebb. Mert a szalonkavadászatra a kutyát külön kell idomítani. Erős kényszerrel a legkisebb szelességet és akaratosságot annyira meg kell törni, hogy vakon engedelmeskedjék ne csak gazdája szavának, de még pillantásainak is és messze sohse engedje keresni, minden intés nélkül. Mikor elérkezik a kellő percz, az ilyen vizsla, hason csuszik, hátra-hátra tekintget urára, szóval tudnia kell, mikor jó ura jó állásba. Természetesen az okszerű dresszura mellett, a vadásznak még arra is kell gondolni, hogy kutyáját állásaiban szilárdítsa, ez okból a szalonkákat többször ültéből kell, hogy ellőjje, daczára annak, hogy e lövések legtöbbször szerteszét szaggatják a madarat. Az erdei szalonka napközben a legvigyázóbb és neszesebb madarak egyike, annyira, hogy egy-egy szeles - de más minden vadra jól használható vizslával a vadászat egészen sikertelen lesz. E mellett még sok aprólékos dolog is nagyban befolyhat a vadászat sikerére. Így egy jó, tömött szövetű, testhez álló rokk és bőrnadrág szükséges, mert más ruhát összetépnek a tüskék s a vadászt a legkényesebb pillanatokban akadályozzák, vagy ezek nélkül nem lehet a szalonkát a túske-bokrok közé követni. A kezekre vastag bőrkeztüük huzandók a tüskés bokrok elhárítása végett, de a jobb kézre valónak mutató ujjá levágandó, hogy a ravasz elhuzására meglegyen a kellő gyors és finom tapintat, a fejen pedig bőrellenzős, jól behuzható sipka, mert a czifra vadászkalapoknál megtörténik, hogy ép akkor csapja le, vagy üti a szemre egy-egy ágbog, mikor épen célloz, vagy löni akarna. A kutya után fő dolog a puska; azok a pompás, hosszú, de nehéz vadászfegyverek, épen a legrosszabbak, mert a cserkészésnél, hol minden perczben készen kell lenni s gyakran órákig hordozni, lövésre készen, vagy a hónalja alatt, kifárasztják s remegővé teszik a vadász kezét s minden más szörmés- és tollas vadra alkalmas hosszú csöve pedig abban a pillanatban akadhat, ütődhetik bokorhoz, bozóthoz, mikor az ember az arcához akarja kapni s míg onnan kiszabadítja, addig a szalonka, - mely amugy is villámgyorsan s oly ügyesen suhan a bokrok és fák között, s tudja fedezni magát a sűrűségben - régen eltűnt a szem elől, azért legjobb a könnyű, és szerfelett rövid csövű fegyver.

A cserkészés sikerét fokozza még, ha mennél többen vannak a vadászok, mert annál szélesebb vonalt tudnak befogni, és ha az egyik nem, meglátja a másik, hogy a szalonka hová vágódott le.

Végre a leghálásabb és legkiadósabb módja a szalonka-vadászatnak a hajtóvadászat, természetesen csakis akkor, ha a hajtás vezénylete és a rendezés ahhoz értő jó kezekben van, ki a vidéket éppen olyan jól ismeri, mint saját zsebeit.

A tavaszi hajtóvadászatoknál az őszié hasonlíthatatlanul jobbak, mert ilyenkor nem oly félénkek és rebbenékenyek a madarak, mint tavasszal. Megtörtént már az is nem egyszer, hogy egyes szalonkák az őszi vándorlásból itt rekednek s a januári vagy februári hajtóvadászatoknál, minő volt a zala megyei 1875-iki és 77-iki, hol a bozsoki határban e két hajtóvadászaton hét szalonkát lőttek, melyek nálunk teleltek ki.

A szalonkák hajtóvadászatánál is nagy befolyással van az időjárás, mert, ha az idő sem hideg, sem meleg, úgy rendes távolra bevárják a vadászt s ekkor, ha a vadászok, mondjuk, 10-12-en vannak, úgy hatan menjenek elől, hárman hátrább, míg hárman vagy négyen a vonal két szélén. Már az első két hajtás megmutatja, sok szalonka van-e vagy kevés? Ha kevés volt, úgy az előlmenőkre nem jött szalonkák levágódását jól láthatták a vonal szélén menők s így nem veszték kárba, mert fel lehetett őket keresni s lekapni, ellenben, ha sok van, akkor meg úgy is kárpótol az ilyen szökevényért a többi, mert ilyenkor csak az idő pocsékolása volna ezeket felkeresni. Természetesen az ilyen hajtás csak cserjés helyek és fiatal vágásokban lehetséges, hol a huzó madár irányát látni lehet; terjedelmes és szálas erdőkben, hol a magas fák között gyorsan fedezik magukat s eltűnnek a szalonkák, a legpraktikusabb mód az, ha a legmagasabb fákra egy-két gyereket vagy hajtót mászatunk, kik folyvást a hajtás irányában nézve, megjegyzik, hová vágódnak le a fölvert, elhibázott, vagy lövésre nem kerülő szalonkák.

Ha a hajtást megelőző vizslászatban közelről bevárják a vadászt, úgy a hajtókkal jó, ha legalább a vadászok fele elmegy; ha már messziről kelnek, úgy előre állítandók a vadászok, olyformán, hogy a szárnyon lévők a hajtásból kitörő madarak levágódását megláthassák. Minden esetben az állás úgy szervezendő, hogy a nap a vadászok hátába, ne pedig szemközt süssön, mert ez a lövéseket szerfelett gátolná.

Szálas erdőkben a legjobb állások a vigályosokon esnek, mert itt a nyílt téren a vadász a madarat huzni láthatván, tetszése szerint hátulról vagy rézsut löhet reá. A legrosszabb állás pedig az oly keskeny erdei utakon van, hol mindkét oldalon szálas fasudarak nyulnak fel. Jó szerencse, ha a szalonka az ut hosszában huz, ellenben a legnehezebb lövés az, ha szemközt jó, mert eléje, vagy utána löni a szálfák miatt nem lehet, hanem az a rövid pillanat használható csupán csak fel, midőn az ut felett átcsap. Megtörténik az is, hogy a szalonka a hajtók elől futva menekül, s így jó a vadászra. Ekkor a vadász oly vigyázva, oly óvatosan és lassan emelje fel fegyverét, mintha rókára akarna löni, különben a legkisebb mozdulatnál, mit észrevesz, oly ügyesen s gyorsan kell szárnyra, s úgy tudja magát a fák- és bokrokkal fedezni, oly ügyesen vágódik vissza a hajtók felé, hogy a leggyorsabb kapó-lövessel se érhetni el. Legtöbbször az az eset ad a hibázásra alkalmat, midőn a cserjés helyeken a hajtók által felvert szalonka lőtávokra telepedik le a vadásztól. Ilyenkor, ha közeledünk hozzá, felrepül, de csak akkor szabad reá löni, ha már rendes huzásában van s nem akkor, midőn lebegve bocsátkozik le, vagy ha, mikor megpillantotta a vadászt s mielőtt lábaival a földet érintette volna, újra emelkedik. Ez esetekben száz vadász közül kilenczvenkilencz rendesen elhibázza!

Lehet, hogy az itt elmondottakat a proffesszionatus vadászok már mind tudják, de a jót és czélszerűt ismételni sohse felesleges, annál is inkább, mert oly ember megfigyelései ezek, kinek legkedvesebb vadjai az erdei szalonkák valának, s épp ezért úgy ismerte ezek szokásait, háztartását, hogy mikor a legjobb vadászok üres tarisznnyákkal tértek haza, ő mindig hozott szép számmal, még akkor is, mikor már vidékünkön vége volt a huzásnak. Majdnem mindig

elkísértem őt kirándulásaira, és sokszor, hogy csudálkozni lásson - kivált, ha jó kedvében volt az én kedves Vili bátyám, megtette azt a tréfát is, hogy kutya nélkül - egyenesen minden tétova és keresgélés nélkül, akkor is oda vezetett a szalonkák tanyájára, mikor más vidékünkön - a legnagyobb vadásztekingintélyek állítása szerint - egyetlen egy szalonka sem volt található s oly ügyesen meglapta e szemes és rendkívül neszes vadat, hogy hosszabb ideig észlelhattük érdekes életmódját és viselkedését arany szabadságában.

A postagalambok.

A galambok már az ó-korban is, minden kulturnépnek kedvenczei valának. A rómaiak Venusnak, az egyiptomiak a szép Hathor istennőnek, a lydiaiak és phöníciaiek pedig Mylittának szentelték a galambot, ezenkívül pedig a persák, assyroknál is mint szent madár állott tiszteletben, a zsidóknál, mint a legtisztább áldozati állat annyira keresett volt, hogy Tyrus, Phoenicia és Egyiptomból a nagy ünnepekre ezer és ezerszám szállították Jeruzsálembe, hol áldozatul szolgáltak. Ez az első szeretet az ó-kortól kezdve mai napjainkig is majdnem minden nemzetnél megmaradt s a kedvelők és tenyésztők az egyes fajokból új és új válfajokat teremtettek a keresztezés s a különféle fajok összeházasítása által, annyira, hogy a szárnyasoknak ez az egyes családja tömérdek fajt és válfajt képvisel ma már a legkülönbözőbb tollazattal és színekben.

Ezt a nagy elterjedésüket részint szépségük, szelidségük, kecses alkotásuk, de leginkább azon tulajdonságuk által nyerték, hogy háboru esetén, midőn egyes erődök, városok, vidékek körül vannak zárva az ellenségtől, általuk lehet tudósítást küldeni, segélyt kérni s az ellenség számát, haderejét és hadállását megismertetni a felmentő sereggel.

E tulajdonságot már az ó-korban ismerték - legelőbb Keleten - s innen átszármazván a római birodalomba, a nyugati népek és nemzetek is szervezni kezdték postagalamb-állomásokat.

Hirtius és Brutus Modena körülzárásánál galambok által kértek segélyt. Julius Caesar pedig galliai hadjáratában sokszor vette igénybe a galambok sebes röptét tudósításai számára és az ő tanácsa és intézkedései következtében szervezték a postagalamb-állomásokat, oly bámulatosan nemcsak a főbirodalomban, de a meghódított provinciákban is. Az 1573-ki harlemi, az 1574-ki leydeni táborozásoknál pedig a történelemből látjuk a postagalambok fontos szerepét, mely mind és mind nagyobb mérvben kezdett terjedni az egyes nemzeteknél, úgy, hogy jelenben minden államnak megvan a maga hivatalos hadi postagalamb-szervezete, melyet háboruiban használt és használni fog. De nemcsak maguk az államok, hanem egyes kedvelők is, ma már, a számtalan egylettel és társulattal egyetemben fejlesztik a postagalamb-sportot, úgy hogy Angol-, Francia-, Belga-, Németországban - csupán ezeket említem - magának e sportnak és a galambfajoknak egyedül oly bő és kiterjedt irodalma van, minő nálunk a legfontosabb szakoknak sincs még megközelítőleg sem. Csupán magában a kis Belgiumban 1800 postagalamb-tenyésztési egylet van, melyek mindegyike az évenkénti röptető versenyeknél 300-500 frankot oszt ki versenydíjak gyanánt.

Ez az egy példa is eléggé mutatja, hogy minő fontos tényező a postagalamb a mai hadviselésben, mert ezeket az egyleteket a kormány is dusan gyámolítja és díjak, jutalmak adása által a tenyésztésre serkenti.

A léghajók által küldött sürgönyök útja nagyon bizonytalan, mert úgy a felszállásnál, mint az egész utban feltétlen szélcsendes időt kíván. A legkisebb szél, vagy ellenkező légáramlatok kiverik útjokból a léghajókat, vagy éppen az ellenség kezébe juttatják s ezenkívül még számtalan egyéb akadályok is ellene szólnak a léghajók használatának. Ellenben egy jó postagalamb, ha csak héja, vagy egyéb ragadozómadár meg nem semmisíti, céljához ér a farkára vagy lábaira kötött üzenettel, e mellett gyorsasága oly bámulatos, melyet a legjobb léghajó sem bír megközelíteni, mert egy-egy jól betanított és edzett postagalamb egy perc alatt egy angol mértföldet képes átrepülni. E gyors repüléssel bámulatos kitartás is párosul, mert képes 800 órányi utat is megtenni, természetesen nem egyfolytában, hanem a hol meglepi az éj, ott megpihen s másnap már szürkületkor folytatja útját. A hervei postagalamb-egylet (Lüttich és Verviers között) Drezdába vitt galambjait reggeli 5 óra 5 perczkor indították utnak s a galambok 9½-10 órára már Hervebe érkeztek, tehát eme 4 órai repüléssel 80 földrajzi

mértföldet szeltek át, miből egy órára 20 mértföld esik, vagy mint Geoffroy-Saint Hilaire írja, szemeláttára Cairóból eresztettek utnak egy galambot, mely a 7 napi járásra fekvő utat nem egészen egy nap alatt tette meg; ugyanezt bizonyítja Fischer Spanyolországtól irt utirajzaiban, hogy az ottani postagalambok a 12-14 órányi utat 40-50 perc alatt tették meg.

A híres waterlooi ütközet hírének Londonban először is a Rotschild-ház tudta meg, mert mihelyt Napoleon elvesztette az ütközetet, az egyik Rotschild-testvér rögtön utnak ereszté galambjait s az alatt, míg a kormány futárja megérkezett, a Rotschild-ház ügynökei összevásárolták a részvényeket és állampapírokat s mikor a győzelem híre megérkezett, ezek oly óriási szöktek, hogy több milliót nyert a híres bankház e művelettel. A negyvenes években pedig Páris és Antwerpen között az évek hosszú során 80-120 postagalamb közlekedett s ezek pótolták sebességükkel a távirdát. Az orleansi győzelem hírének Toursba szintén egy postagalamb hozta meg. De eme eredményektől eltekintve, hadászati fontosságukat mondhatni az 1870-71-iki porosz-francia háborúban elért eredmények emelték annyira, hogy ma már a postagalambok nélkülözhetetlenek a hadviselésben.

Természetesen az eddig ismert számtalan galambfaj és válfaj között, a sebességet, biztos utirányt és tájékozási képességet, csakis a valódi postagalambok, vagy mint általában a galambkedvelők angol neve után: the carrier, nevezik: a carriernek képesek kifejteni és ezek közül is csak azok, melyek erőteljes, tiszta vérűek jól trainirozottak és edzettek. Legjobbak a belga származású, lüttich-antwerpeni fajták, melyeknek azonban származéki törzse a keleti Egyenes csövű Bagdette, vagy Keleti Postagalamb (Columbo tabellaria) a Sirályka és Tümmeler fajok származéka, a Belga postagalamb (Columba belgica). Egy tisztafajú postagalamb megítéléséhez a legnagyobb foku gyakorlat és szakismeret szükséges, mert egy-egy minta- vagy hibátlan példánynál annyira meg kell mindazon jellegnek (Standard) lenni, hogy semmiben se szabad a szakértők által megállapított standardtól eltérniök. Természetesen, egy-egy ilyen tökéletes párt vagy példányt nagyon ritkán tudnak a tenyésztők produkálni, innen van, hogy olyan galambnak, mely az előirt jellegrajznak mindenben megfelel, az ára is szerfelett magas, így nem is lehet csudálkozni, ha aztán az illető tenyésztő 100, 200, sőt 350 forintot is kér egy ilyen tökéletes jellegű párért vagy példányért, természetesen, ha e mellett erős, egészséges, izmosan fejlett alkatu. Azonban a jelleg hibás volta nincs befolyással a repülés sebességére, kitartásra s az utirány megtalálására, mert a legsebesebb s kitartóbb reptű galambok is eltérhetnek a megállapított jellegtől s viszont a legjellegzetesebbek lehetnek a leglányháb reptűek és épp ezért csakis a szakértők előtt van becse a tökéletes standarddal bírónak, mint a faj és faj-jelleg tökéletesen fejlett egyedének. A színek különbözősége, miután palakék-, fehér-, barna-, sárga-, izabell-színben, sőt feketében is tenyésztetnek, a jellegzetnél csak másodsorban játszik szerepet, bár legdrágábbak és legbecsesebbek a világos palakék-színezetűek, mégis, ha az alább következő standard hibátlan méretek és alakban a többi színeknél is előjő, ugy ezeket a legdrágábban fizetik.

Hibátlan jellegű, vagy standardu a postagalamb, ha alakja a következő: A kifejlett, erős testalkatu galamb hossza csőrhegyétől farkvégéig 17-17½ hüvelyk; csőrhossza 1, farkhossza 3, czomb, lábszár hossza a középső lábujja hegyéig 6½, röptáva (kiterjesztett szárnyhosszai) 33 hüvelyk; feje hosszu, keskeny, lapos; csőre nyult egyenes, vastag; a tarajnak a csőr töve körül a homlokkal egy tompaszöget kell képezni s rézsut, de szélesen a csőr körül helyezkedni s inkább előre, mint hátrafelé irányzódni és az ugyanilyen vörösszínű, szemcsés gyűrűnek a szeme körül, egyenlő vastagnak és szélesnek kell lenniök. E mellett a nyak karcsu, a fejnél erősen megvékonyult, a szárnyak hosszuk és szorosan a testhez és előre állók; a lábszárak magasak, a mell széles, a tollazat pedig sima, a testhez szorosan lapuló legyen. Ez az elfogadott és tökéletes standard, melyet a szakértők megkívánnak.

A galambok betanítása s a hosszabb távrepülésekre előkészítése s edzése következőleg történik: Az osztrák-magyar hadügyminiszterium, ki a budapesti érdemes és e téren a leg-

szébb eredményeket elért „Columbia” egyletnek, mely hazánk egyetlen galambismerője- és szaktekintélyének, dr. Vörös budai orvosnak buzgó fáradozásából jött létre és virágzik, a reptetésre Budapest és przemysli utat irta elő s ez az egylet évenként ebben az irányban rendez versenyeket. A tanítás (training) eleintén igen kicsiny s csak fokozatosan történik nagyobb távolságokban. Így például a budapest-przemysli 560 kilométernyi utra (tour) egy-két heti időközökben, először Kőbányán eresztetnek fel, világos, derült, csendes időben a galambok. Midőn innen hazaértek rendes duczaikba, a fenti idő múlva, Gödöllőről, majd Aszódról, azután Hatvanból, Gyöngyösről, Egerből, Miskolcra, Forró-Encsről, Kassáról, Mező-Laborcra, végre Przemyslből és ha innen hazaérnek, a training be van fejezve, mert a galambok be vannak már gyakorolva, úgy a kitartás, mint az utirányra nézve. A galambok minden állomásra mindenfelől nyitott kalitkákba vitetnek, hogy a tájat szemlélhessék és megjegyezhessek. Mint látjuk, e betanítási mód fokozatos, de hosszú, fáradságos, türelmet és költséget igénylő. Egy éves postagalamb ezen 650 klmternyi utat nem bírná ki, azért első éves korában csakis rendszeren Kassáig gyakorolják, mi szintén szép ut, mert 222 klmternyi hosszú s ezen utat a galambok 7 óra alatt tették meg; míg a rendes versenyeknél a Columbia-egylet galambjai Przemyslből 7 óra alatt érkeztek vissza, mely a legszebb eredmény, miután a Kárpátokon kelle keresztül röpködniük, melyek úgy az utat, mint a tájékozódást megnehezítették. Ezen kívül a galambokat külön kell szoktatni és edzeni a borus, szeles és zivataros időjárásokhoz, nehogy ezektől megrémülve a zivatark tartama alatt rejtekbe húzódjanak.

A dolog lényege a galamboknak lakhelyükhöz való ragaszkodása és a remek egymás iránti szeretetén alapszik, természetesen e mellett bámulnunk kell ezen szárnyasok magas tájékozó képességét és emlékező tehetségét az utirányra nézve - mi csakugyan bámulatos is. Ezért a postagalambokat rendszer lakóhelyükön tiszta, világos duczczal, bő élelmezés és jó ápolással kell ellátni, hogy lakhelyükhöz ragaszkodjanak. Mennél jobban szereti lakhelyét, annál sebezsebben iparkodik hazafelé. Így nem egyszer történt meg az is, hogy minden erejét összeszedve, hazáig vánszorgott a halálra sebesített galamb, csak hogy otthon, szeretett párja mellett mulhasson ki!

Rendszeren az erődök, védművek részére vannak szervezve a postagalamb-állomások. Az osztrák-magyar monarchiának, körülbelül 5500 postagalambja van, míg Franciaországnak 25 ezernél több, úgy hogy háboru esetén minden erődnek 600-1000 drb galamb jut, mert számítani kell arra is, hogy utközben többeket lelőddöznek, mint elégszer megtörtént, a koczapuskások, vagy elfognak a ragadozó-madarak, vagy éppen a heves zivatark kiverve utirányukból, úgy kimerítik és elcsigázzák, hogy nem lesz ereje hazáig jutni. Páris ostromakor a körülzároló porosz hadsereg betanított sólymokkal fogatta el, vagy zavartatta ki utirányukból a sürgönyöket vivő francia galambokat s többeket el is fogott.

Mikor kiüt a háboru, az illető állomások azonnal a fővárosból, vagy a főpostagalambtelepről elküldik az illető galambokat azon erődítményekbe, vagy táborokba, melynek irányába ki lettek képezve. És ha ott kieresztik őket, ezek egyenesen rendszer lakóhelyükre sietnek vissza a lábaikra, vagy farktollaikra erősített sürgőnyvel.

Hogy egy-egy galamb mennél több hirt vihessen, a sürgönyöket parány betűkkel fényképezték le s a főállomáson az illető hivatalnok nagyító üveggel elolvasva, újra leírta s úgy küldte el az illetőnek, vagy maga a parancsnok vette át, olvasta el. Így megtörtént, hogy egyetlen galamb 3800-4500 betűs sürgőnyt vihetett magával, a nélkül, hogy terhelve lett volna. A galambok kieresztése és befogása a háborukban is épp úgy történik, mint a versenyeknél, azaz belső szárnytollaikon az illető egylet, tulajdonos vagy csapatparancsnokságnak bélyegzőjével és folyószámmal bélyegeztetnek le és bevezettetnek az illető lajstromokba, azután ólompecséttel lezárt kosarak és kalitkákban szállítatnak az illető helyre. Itt a kijelölt óra és perczen egy adott jelre a kosarak felnyitvatnak, mire az egész csapat villámgyorsan levegőbe emelkedik s kevés lebegés után - miután az utirányt kémlelik - nyilsebesen törnek előre. Az

épületek padlásain elhelyezett duczokban már várnak reájuk s mihelyt egy megérkezik, ezt azonnal küldik az illető bizottsághoz a megérkezés órája és perczével együtt, mely aztán konstatálja a bélyegző és folyószám vagy egyéb ismertető jeltől, kinek a galambja érkezett meg legelőször.

A hadügyminiszter évenként segélyezi nálunk is a fentnevezett derék egyletet versenydíjakkal, sőt galambokat is ajándékozott neki s ez által serkentve a további tenyésztésre és munkálkodásra, hogy háboru esetén, ha netán Budapest és Przemysl között a táviró összeköttetést az ellenség megszakítaná, vagy bárhol is ezen utirány között - a postagalambokkal lehessen híreket és sürgönyöket küldeni.

Nagyevők.

Daczára az 1402-ki nagy angorai győzelemnek, a világhódító Timur Lenk sietve huzódott vissza Trapezunt felé, mert seregét egy legyőzhetlen rém - az éhség fenyegeté. Dölyfös szavai: „Engem az isten büntetni és a gőgösöket megalázni küldött” kétélű karddá váltak s magát és seregeit is fenyegették, mert hódító csapatait nyomon követte a föld egyik legrettegetesebb csapása, a sáskajárás is s nem hagyott egy szál fűvet a földön, egy levelet a fákon. Még el sem ért elcsigázott táborával Trapezunt sáska nem járta vidékére, máris megjelentek nála fogadott fiának, Aihedino chánnak követjei, jelentve, hogy Aihedino chán tartománya, Damascus sivár pusztaság lett. A követek legidősbje, a bölcs Gagatai sirva kiáltott fel: „Pusztá lett Damascus, a királyi, rózsatermő Damascus, pusztá, pusztá, pusztá!” azután így folytatá: „Aihedino chán könyörög neked, fejedelmek ura, császárok császára, miután te istentől küldött és győzhetetlen vagy, semmisítsd meg ez ártó férgeket.” Timur Lenk meghatott hangon, reszkető szóval kiáltott fel: „Ki pörölhet istennel, ki szállhat harcra a természettel? Azt az ellent, mit a természet feltámaszt, csak a természet győzheti le a maga teremtményeivel, nézz oda és lásd!”

Ezzel kivezeté a követeket a tábor szélére, hol egymás hátán nyüzsögtek a sáskák milliói s a meddig a szem ellátott, úgy tetszett, mintha a föld felülete - sárgás-barna vizü tengerként - hullámokat vetve háborogna, - de e tenger felett megszámlálhatlan seregei nyüzsgöttek a kisebb-nagyobb madaraknak s emészték a sáskákat, sőt még négylábu állatokat is lehetett nagy számmal látni, melyek falánkan habzsolták a sáskatömeget.

* * *

Hazánkban már három év óta, daczára a rendszeresen és sikerrel folyt irtásoknak, a sáskák évről-évre szaporodnak. E sáskafajok nem a tulajdonképpen vándorsáskák, hanem az úgynevezett marocoi-sáska (*Stauronotus maroccanus*) és az olasz sáska (*Caloptylus italicus*), melyek daczára, hogy kisebb alkatuak, mégis képesek tönkre tenni a növényzetet elszaporodásukkal. Az eddigi irtási módok, minők a Cyprusi vászonsövények, vizbefojtás, szalmára terelés és elégetés, legelőkön s tömegbeni irtásra czélszerűek ugyan, de ezzel a vész nem lesz elhárítva, mert megmarad belőlük mindig annyi, melyből új ivadék fejlődhetik, mint ez bebizonyult azon vidékeken, hol bár enormis nagy tömegeket irtottak ki, mégis a következő évben nagyobb számmal léptek fel; - de ezen irtási módok lehetetlenek, ha a sáskák a gabona közé veszik magukat és ha már szárnyaik kinőnek. A petéző helyeket emberi erővel felkeresni - mondjuk egy-egy 500-1000 holdas területen - szintén lehetetlenség még óriási költség és időpazarlás mellett is; az alászántás a laza és porhanyó földben, szintén csak kétes eredményt ad, mely mellett a peték negyedrésze legalább is kikel... de mindezekről eltekintve is - eddigi védekezés módjaink bizonytalanok, hiányosak, még azért is, mert csakis csendes, napvilágos időben hajthatók végre, esős, borus időben nem; pedig, - ha mint sokszor történik, hetekig esős, borult időjárás uralkodik, úgy az alatt a sáskacsapat szárnyai kinőnek s az irtás ekkor pláne lehetlenné válik.

Ezek szerint tehát a jelenlegi irtási módok által a veszély nem lesz leküzdve, hanem csak elodázva, mert a leküzdésről csak arról lehet szó ha azt az eredményt érnők el, hogy az egész országban úgy a sáskák, mint összes petéik ki lennének irtva, hogy belőlük nem fejlődhetik ki évtizedek multán sem oly mennyiség, mely kárt lenne képes okozni. Ezt pedig emberi erő és tehetséggel elérni nem lehet. Tömegesen irtani képes az erő, de, ha e pusztítók elszóródnak, megszárnasodnak s petéiket szétszórva rakják le, úgy csakis a természet segítségével lesz elpusztításuk keresztülvihető.

A hosszas fejtegetés és bizonyítgatás helyett az alábbiakra utalunk, melyek Timur Lenk szavainak igazságát is a legfényesebben bizonyítják:

A sáskacsapatok Afrika, Ázsiában s a Keleten épp oly megszokott elemi károknak tekintetnek, mint nálunk a jégeső s évenként rengeteg terjedelmű művelt és nem művelt fölдрészek lesznek kopár sivatagokká tarolva általuk, mikor milliárdokra menő számban, napot elhomályosító tömegekben vándorutra kerekednek.

Különösen Chinának a tatárok által lakott területei s a szomszédos Mongolország látszanak egyik szülőbölcsője lenni a vándorsáskáknak, úgy hogy e részekben évenként - sáskacsapatok által okozta éhínség uralg s nagyszámu nyájak s csordák semmisülnek meg a legelőhiány következtében.

Ismeretes dolog hogy a vándorsáskák minő óriási területeket vándorolnak be s kedvező széláramlattal Ázsia és Afrikából, még Európába is átvetődnek egész a Rajnáig oly óriási mennyiségben, hogy éhínséget, ragályt idéznek elő, minők az 1693-iki és 1743. évek voltak. E vándorlás közben petéket rakva, képesek egész világrészeket inficiálni annyira, hogy ezen részek maguk is évenként új és új sáskarajokat bocsáthatnak világgá.

Természetesen legtöbbet kell szenvedniök a szomszédos, vagy a közelfekvő országrészeknek, mert mikor a sáskarajok Tatár- és Mongolország sovány legelőit elpusztították, első sorban mindenesetre a legközelebb eső s a chinaiak által gondosan mivelt vidékeket tarolják le s ezeket is tele rakva petékkel, vonulnak tovább, úgy hogy a következő évben már nem a beözönlő vándorsáskák pusztítják el megint ez országrészeket, hanem a lerakott petékből itt kifejlődő sáskaivadékok. Ezen dologból természetesen az következne, hogy egész Chinának örökös éhínséggel és sáskacsapásokkal kellene küzdenie s fenyegetve kellene lennie a szomszéd országokból betörő, valamint saját földjein növekedő sáska-seregektől.

Ezek daczára Chinának legnagyobb részét nem fenyegeti e két csapás egyike sem, mert e természeti csapás ellen magával a természet segélyével védekezik.

Chinának legműveltebb és legbujább termékenységi az a része, mely a Hoangho- és Jantse-Kiang között terül el és keleti lapálynak neveztetik. Ez Chinának egyik paradicsoma, melyet az emberi szorgalom a növénytermelés tekintetében annyira kiaknáz, hogy minden tenyérnyi tere e földrésznek művelve van, s a növényzet oly buja, oly dús, hogy vetekedik Ceylon buja őserdőivel fejlődés tekintetében. Mindenesetre legelőször is ezen földrésznek kellene legtöbbet szenvednie, mert a tatár és mongol földekről beözönlő sáska-sereg itt dús táplálékot találna olyannyira, hogy ezen földrésznek kellene, a tulajdonképeni sáska-bölcsőnek lenni a sovány és aszu mongol-tatár vidékek helyett. A sáskapusztításokon - melyek egymagukban is végveszedelmi lehetnek egy országnak - a tulnépes Mennyei-birodalomnak, még két oly természeti csapással kell megküzdenie, melyek pusztításai épp oly rettenetes mérvűek, minők a sáskajárások. E pusztítók egyike a petschain élősködő, némely évben enormis mennyiségben fellépő hernyó-faj, mely szintén vidékről-vidékre vándorol, ha a növényzetet felemésztette; a másika pedig egy, a cserebulylyel rokon rovarféle, melynek álczái a zsenge, fejlődő rizsvetéseket lepik el, lerágva ezeknek termésthöző részeit, olyan falánksággal, hogy alig egy-két nap alatt egész tartományok rizsvetései lesznek tönkre téve. A chinai nép $\frac{3}{4}$ részének pedig majdnem egyedüli tápláléka a petschai, ez a kel-féle növény és a rizs; ha ezekből szűk a termés, vagy pláne megsemmisül, úgy beüt az éhínség. A fenti káros hernyófaj legelőször a petschait pusztítja el, s csak ezután keresi fel a más fajta, kövérebb levelű növényzetet; a rizsbogár csakis kizárólag a rizsen él - más növényt nem bánt - de a vándorsáska elpusztít, felfal mindent, mi növény, mi zöld, a fák levelei és zsengebb ágacskáival egyetemben, úgy hogy e három rovarfajta képes egy ország minden zöldjét kiirtani, mert a mit meghagyna a két első, azt elpusztítaná a harmadik.

E három vészes pusztító daczára, csudálatosképpen Chinának csupán a tatárok és mongolok által lakott és cultivált részei szenvednek, míg a chinaiak által lakott és művelt részek - daczára, hogy a sáskatermő vidékek közé vannak ékelve és ezek határolják a dús termékenységi keleti lapályt is, még sem szenvednek ezen pusztítók egyikétől sem kárt és ha a keleti lapályon vagy a chinaiak által lakott részekben sáskák mutatkoznak, vagy a Tin-ziu (a petschai-hernyó) lép fel, úgy ezek a szomszédos mongol- és tatár-vidékekről özönlöttek be, mert arra nincs eset, hogy a chinaiak földjén fejlődő sáskák, vagy petschai hernyók pusztítsák az országot. Sőt, ha egyes vidékekről nagyobb vándorsáskacsapatok is özönlének be az országba, ezek pusztítása sem lesz oly nagymérvű, hogy tetemes kárt okozna, mert a pusztításnak elejét veszik.

A Mennyei-birodalom annyira tulnépes, hogy egymás hátán zsufolva élnek a termékenyebb vidékeken a lakosok és hogy e roppant népesség számára a föld megfelelő élelmet adjon, felhasználják minden tenyérnyi, talpalatnyi földet, a melyben a növény csak megterem. Ez okból nemcsak egyes szegény családok, hanem egész falvak, községek, sőt a vizek mellett lakók általában óriási talpakat készítve, a folyók, tavak vizeire építi falvait, községeit, sőt nemcsak ily uszó falvak és városok vannak, hanem léteznek uszó kertek és veteményföldek is, talpakra hordott televényföld s a folyók termékenyítő iszapjából. E módon a vizekre építés által veteményföldekké takarítják meg azon területeket, melyekre a városok és falvak épülnének. Ezen uszóvárosok lakói a népség legszegényebb osztályához tartoznak, de idő múltán annyira megszedik magukat, hogy újra szárazföldi lakosokká lesznek. Keresetmódjuk a következő: Minden ház, vagy minden talp tulajdonosa megszámlálhatatlan mennyiségű kacsát, ludat, vagy egyéb fajta baromfit tart. E kacsák és ludak egész nap nincsenek otthon, hanem a szárazföldön járva, a vetések, ültetvények között, egyedül abból a sok rovar, kukac, álcza, sáska, hernyó és csigákból táplálkoznak, melyek magán a növényzeten s a növényzet körül találhatók. Mindenki tudja azt, hogy a tyukok, pulykák, mint a kacsák minő ügyes és fáradhatlan rovarvadászok, fel tudják kutatni a legelrejtőzöttebb és legapróbb hernyót, rovar s ezek álczáit és petéit is, így ezen uszófalvak baromfivilága a nap folytában, minthogy egyéb élelmet nem kapnak, bejárják és összekeresgetik az egész vidéket és mikor a nap nyugvóra száll, s a talpakon megszólal a tám-tám vagy csengetyű, tömött csapatokban minden gazdának jószága hazauszik, vagy hazafut saját talpjára; reggel pedig, még jóval napkelte előtt, az ismeretes jelre az egész szárnyas csapat újra a száraz földre siet, élelmét keresendő s ez így megy nap-nap után minden nap.

Ezen eljárás által kettős haszon van elérve: Először is azon vidék növényzete, talaja folyton tisztítva, gondozva van az ártó rovaroktól, még pedig tökéletesebben, mintha minden bokor mellett egy-egy kertész vigyázna, s ekképpen fel lesznek keresve azon sáskapeték is, melyekből a következő évben a sáskacsapás fejlődhetne s meglesznek semmisítve azon hernyók, hernyópeték, melyek szintén elszaporodnak, szóval, el lesz pusztítva minden ártó rovar s pete, melyet emberi munkával, a legnagyobb költséggel is, még félannyi tökéletességgel sem lehetne elérni, mert emberi szem, emberi munka a földbe, a növényzet levelei közé rejtett petéket, bábokat nem találhatja fel, míg a szárnyast erre ösztöne, éleslátása, szaglása rávezetik. A másik haszon pedig áll azon élelemmegtakarításból, melyet rovarok hijján, a baromfiaknak kellene adni; így ugyyszólván a folyton szaporodó baromfisereg a tulajdonosnak egy krajczár kiadásába sem kerül s mégis jobban fejlődik, kövérebb, izesebb lesz, mint a száraz, szemes tápláléktól és évente igen szép összeget vesz be minden tenyésztő az eladott baromfiakból, még a mellett is, hogy a birtokosok földjeik tisztogatásáért a baromfiak gazdájának bizonyos évi bért is fizetnek és hogy ez az üzlet jól jövedelmez, mutatja az, hogy néhány év leforgása alatt a talptulajdonosokból szárazföldi birtokosok válnak.

Ez az oka, a miért a chinai földeken sem hernyó-, sem sáskapusztítások nincsenek, daczára annak, hogy ugyyszólván e föld bölcsője, szülőföldje három elemi csapásnak és az, hogy a

chinai, mint dolgoz, ügyes kulturnép, belátta, hogy a gazdának és kertésznek nélkülözhetlen segédtségei a madarak és szárnyasok, mert ezek röpké szárnyaikkal, éles szemeikkel a fa és bokorcsucok legmagasán rejtőző rovar-peté is elérik. Ezért a chinai gondoskodik is, hogy országa vidékein a madarak megtalálják lakhelyeiket, szükségleteiket. Gondoskodik, hogy annyira elszaporodjanak, hogy sikeres munkát végezzenek; a hol bokor, fa, liget nincs, ültet, létesít ilyent, szóval megtesz mindent, hogy a madárvilágnak meglegyen mindazon szükséglete, mely a vidékhez köti állandó tartózkodásra.

Ha pedig a tatár és mongol földekről betör egy-egy óriási sáskatömeg s meglep egy vidéket, erre is készen vannak s rövid idő alatt a legnagyobb gyorsasággal nemcsak a vidék, de az egész folyó vagy tó-mentének összes baromfi-serege a sáskalepett vidékre lesz gyűjtve s a tömérdek rucza, liba, vízi és szárazföldi madár 1-2 nap alatt elpusztítja, felemészti a sáskatömeget oly gyorsan, mielőtt ez el tudná pusztítani az egész környéket. Egy ilyen sáskabetörésnél, még a szomszéd tartományok madárvilága is ide huzódik - mert nyomon követi a sáskatábort - a mint ezt az eddigi tapasztalatok is megerősítik. Így azután az emberek a természet segélyével előbb elpusztítják a sáskákat, mielőtt nagy kárt tehetnének és még ha petéket rakni van is ideje, ezekből nem fejlődhetik új generáció, mert a petéket fölkeresik és elpusztítják a szárnyasok, mielőtt kikelnének.

A mongol és tatár nép nélkülözi a chinai népnek szorgalmát, ügyességét, renyhe, indolens nép, földművelést is alig üz, így az általa lakott részeken azután évenként rendesek a sáskajárások és pusztítások, mert eszébe sem jut hogy ez ellen védekezni is kell és lehet, dacára annak, hogy chinai szomszédjától megtanulhatná.

Hazánk sáskalepett vidékein a chinaiak ezen eljárási módja nemcsak, hogy keresztülvihető lenne, hanem még közgazdaságilag is fontos emeltyűjévé nőhetné ki magát a közvagyonosodásnak. A mely vidéken tavak, vagy folyók vannak, ott a rucza, libatenyésztés annyira kifizetné magát, hogy egyik jövedelmi forrásává válhatna a vidéknek, a mellett, hogy a rucaseregek bejárva a gabnaföldeket és veteményeket, ezeket megtisztítanak minden ártalmas féregtől és rovartól s felkeresve a legelrejtettebb petéket, gyökeresen megsemmisítenék az új ivadék keletkezését. A víznélküli vidékek, pulykákat tenyészthetnének, mert ez is egyike a legfáradhatatlanabb féregpusztító szárnyasoknak s példa rá China, hogy az emberi erő a természettel karöltve, le tudja győzni e csapást sikeresen.

A mellett, hogy e szárnyasok megszabadítják a növényzetet a káros rovaroktól, nemcsak egyes vidékeknek, hanem megyéknek, magának ez országnak is bő jövedelemforrásaivá lehetnek. A husszárnyasok kereslete napról-napra fokozódik, Olaszország évente 4-5 millió lírát vesz be tojásokból, ugyanennyit tyukok, kacsák, pulykákból; Németország jövedelme még nagyobb s így hazánknak is duplán válnék hasznára, ha a szárnyastenyésztést felvirágzásra emelné s bármennyit produkálna is - a jelenlegi kiterjedt szállítási eszközök mellett - könnyű és keresett piacot találna a külföldön, ha ugyan saját piacza nem lenne képes elfogyasztani.

A sáskacsapáson kívül - már évek óta hazánk gyümölcstermelő vidékeiről nagymérvű hernyópusztításokat jelentenek, a cserebuly-, betűző-szú s efféle káros rovarok pusztításaival egyetemben. Az utóbbi években azon vidékek, melyek azelőtt nagy mennyiségű gyümölcsöt exportáltak a külföldre, még a hazai piacot sem tudták ellátni, annyira letarolták a fákat a hernyók és cserebulyok. Ezek ellen az, emberi igyekezet igen keveset tehet, mert nagyjában megtisztogathatja ugyan a fákat a petéktől s hernyófészkektől, de a legapróbbak, legveszélyesebbek mentve maradnak a levelek s ághegyek elérhetetlen rejtekeiben s ezek elpusztítását csakis az éles madárszemek kereshetik fel és érhetik el. Svéd-, Norvégország, Dánia, Franciaország, Németország, Belgium, sőt még Olaszország is annyira felismerte a madarak fontosságát és nélkülözhetlen segélyét, hogy külön törvények, óvintézkedések által biztosított

nekik védelmet. Azon vidékeken, melyeknek fa és bokor nélkülisége miatt nem volt madárvilága vagy a honnan el lettek űzve, vagy pusztítva, odatelepítés, költő- és hálóládák felaggatása által, valamint életmódjuknak, fészkelésüknek megfelelő liget, bokros, vagy erdőcske ültetése által otthont teremtett nekik s ezen intézkedéseket siker is koronázta, úgyannyira, hogy azóta ezen országok nem szenvednek sem hernyó-, sem cserebűlypusztításoktól, a gyümölcsösök virulnak, bő terméssel fizetnek s az erdőkihalások a betűző-szú és furdancsok elpusztítása következtében, megszűntek.

E módon hazánkban is gátat lehetne vetni az, efféle természeti csapásoknak, de mindenekelőtt természetrajzi irodalmunknak kellene felvirágozni, hogy jó ismertető könyvek által népünk megismerné és kimélni tudná a hasznos és féregpusztító madárfajokat s nekik marasztaló és vonzó otthont létesítene minden vidéken.

Kolosszusok nyelve.

Nemrégiben sokat vitatkoztak a tudósok a felett, hogy ha az elefánt a legokosabb és legintelligensebb állata a földnek, miért nem ezt választák az indvallás bölcsei az okosság jelképéül s miért szimbolizálja más állatalak az ősrégi sziklatemplom-maradványokon, minők Ceylon-szigetén és mind a két Indiában százával, ezrével állnak fenn az őskori műveltség tanujeiként?

Hát egyszerűen azért, mert az ind mithológiában az elefántoknak az a nagy és szent szerep jutott, hogy ők tartják, a szent teknősbéka hátán állva, hátukon az egész földet és apróbb jelképezésekre nem forgácsolhatják szét e szent állatok alakját és a bennük megtestesült földfentartó eszmét.

Nagyobb bizonyítékot az embert megközelítő okosságukra nézve, ennél a hiedelemnél keresve sem lehetne találni. Az ő nyugalmukra, okosságukra van bízva az egész föld s ha néha-néha, a hosszú állásban elfáradva, kissé megrázkódnak - ez a földrengés!

Aki huzamosan élt az Indiákon, vagy Ceylonban, a hol ezek az állatkolosszusok ugyyszólván százával mozognak a városok és falvak mindennapi életében, az egy cseppet sem csudálkozik, hogy az ind mithológia ezeknek az eszére, okosságára és belátására bízta a világ fentartását, épségét, minden teremtményével együtt.

E könyv lapjain, már egyszer beszéltünk az állatok lelkéről, nyelvéről és okosságáról és sok, csudálatosan megdöbbentő szellemi élet-nyilvánulást soroltunk fel az egyes állatfajokról. De minő végtelen ür tátong ezek és az elefántok között!

Eddig a majmot tartották az emberhez legközelebb állónak, alkatra és észtehetségre nézve. A mi az alkatot illeti, ehhez kétség nem férhet, de a szellemi tehetségekben oly magasan áll az elefánt a majmok és a kerekföld összes állatai fölött, mint az ember a majom fölött.

Az ősrégi ind bölcsesség remekét tette annak, mint lehet százados, ezredéves, egyöntetű és folytonos nevelés által az észet, értelmet, akaratot egy állatban annyira kifejleszteni, a mint ezek az elefántoknál az érzés, intelligencia, gondolkodás és a hála érzetének társaságában nyilvánulnak.

A szelidített elefánt attól a naptól fogva, midőn ura házába lép, nem állat többé, hanem meghittje, barátja az egész háznak, a „kivel” a szó szoros értelmében csevegnek, elbeszélgetnek s mint az elefánt megéri gazdája szavait, ép úgy megéri ez az övét s válaszol is gazdájának - mert az elefántoknak olyan kifejlett s gazdag nyelvezete van, mint egy állatnak sem a föld kerekségén.

Igaz, hogy e „beszédmód” csak egyes, rövidebb-hosszabb hangokból és hangmodulációkból áll, de ezek olyan precízek és mindig ugyanazok, hogy minden elefánt vezető kornak, vagy mahout csak úgy megéri mintha azok valóságos szavakban lennének kifejezve.

A híres Anquetil, Jacolliot, Rousselet és Skinner örnagy évekig tanulmányozták az elefántok nyelvezetét és 160-nál több hangmodulációt jegyeztek fel, melyek minden esetben egyet és ugyanazt jelentették és a legkisebb árnyalatig mindig egyformák voltak, akár egyfolytában, akár artikulálva hangzottak, az érzelmek kifejezésére pedig, minők az öröm, ijedtség, meglepetés, harag vagy fájdalom - a fenti százhatvantól egészen eltérő hangokat adtak.

Jacolliot és Skinner évekig laktak egy dúsgazdag benszülött kereskedő házában, kinek száznál több, munkára és teherhordásra használt elefántja volt.

Ez maga is nagy természetbarát lévén, különös előszeretettel tanulmányozta ez állatkolosszusok szokásait s természetét - és nyelvüket három kategóriába osztotta:

Az első osztályba a szájból jövő gége- és orrmányhangokkal kevert árnyalatokat osztotta és 98 modulációt különböztet meg, melyek mindig változatlanul egyformák maradnak. E hangokkal szokott urával s gondozójával (mahout) beszélgetni és ezekkel kéri eleségét, italát s egyéb szükségleteit vezetőjétől (kornak) az utban.

A második kategóriába az ötvenkét modulációt számláló, trombitaszó forma, tiszta orrmányhangok tartoznak melyekkel haragját, figyelmeztetését, hívását, jöttét, stbi jelenti.

A harmadikba pedig csupán a 15 modulációból álló tiszta gégehangok sorolhatók, melyekkel pillanatnyi érzelmeit, örömet, fájdalmát, megelégedését stb. nyilvánítja.

A leghosszabb fejtegetésnél is jobban megmagyaráz mindent egy rövidke példa:

„Életem javarészét Indiában töltöttem - írják Skinner és Jacolliot - és számtalanszor láttam és hallottam, midőn utközben vagy a pihenő helyen a mahoutok és kornakok elefántjaikkal beszélgettek.

Valóságos beszélgetés volt ez, mert a mahoutok úgy magyarázgattak, disputáltak, fenyegettek, majd engesztelő, megnyugtató hangon csititgatták állatjaikat, mintha valóságos emberekkel tennék - ezek a hatalmas kolosszusok pedig sikoltó magas hangon, ordításszerű bögéssel, majd tompán hangzó mormogás- és dörmögéssel feleltek nagy füleiket ide-oda lobbálva, apró szemeikkel pedig sűrűn pislogva.

A tartós disputa kíváncsivá tett s kérdésemre a hinduk, az őket jellemző hideg egykedvűséggel, majd ezt, majd azt felelték:

- Elefántunknak melege van, éhes, szomjas, vagy nyomja a hátát a nyereg - és csakugyan, mihelyt enni, inni adtak, vagy meglocsolták őket, hát szépen elhallgattak.

Néha, néha, mikor egy-egy elefánt tartósan nyugtalankodott és folyton ugyanazt az egy hangot adta, megkérdeztem a kornakot.

- Kenyeret, czukornádat, vagy gyümölcsöt akar - felelé a hindu - és mindig megbizonyosodtam, hogy csakugyan azt akarja, mert, ha mással kínálták, nem kellett neki és csak akkor hallgatott el, ha csakugyan azt kapta, a mit kívánt, azaz a mit a kornak mondott.

Egy napon a Malabari partvidék felé indultam - beszéli Anquétil - és utunk végtelen terjedelmű kókuszdió-ültetvényen vezetett keresztül. Elefántunk egyszerre haragosan, békétlenül, mindenféle hangon dörmögni, dünnyögni kezdett és elégedetlenségét minden módon kimutatva, minduntalan hátra-hátra pislogott a nyakán ülő kornak felé apró szemeivel.

A kornak mindenféle módon iparkodott megengesztelni. Hízolgő, édesgető szavakkal, becézgette, dicsérte, barátságosan felelgetett horkantásaira, énekelt neki és fültövét vakargatta a horogforma hegyes vasösztökével, de ez mind nem használt és utoljára is kifogyva a türelemből, jól összeszidta és parancsoló hangon rárivallt, hogy hallgasson. De az elefánt megrázta füleit, még hangosabban dunnyogott, mire megkérdezve a feleselés okát, ezt a feleletet kaptam:

- Saëb (uram), Narayanin minden áron azt akarja, hogy egy kókuszdiót szakítsak neki!

- Nos hát szakíts neki, van elég!

- Igen ám, csak hogy ha az a totti (csősz) meglát, megzalogol.

- Igazad van! Mihelyt a csőszszel találkozunk, annyi kókuszdiót veszek, hogy Narayanin kedvére csemegézhet, mondd meg neki, megérti-e?

- Meg bizony, hallgass csak, uram! Narayanin, ha a csősz meg látod, kókuszdiót veszünk számodra - mondá kedveskedve elefántjának. Narayanin hátra pislogott apró szemeivel és egyszerre elhallgatott, de apró szemei sebesen forogtak mindenfelé és sebesebb ügetésbe kezdett.

Egyszerre különös, rövid, harsogó hangot hallatott.

- Narayanin látja a csősz, saëb, készítsd erszényedet!

Csakugyan a forduló előtt, kilépett a csősz a bokrokból. Rövid alku után, nagy csomó kókuszdiót vásároltam az elefántnak, különböző örömhangekben tört ki mikor az elsőt megkapta s párt felcsemegezve, egész nap nyugodt és jókedvű maradt."

Köteteket lehetne írni száz és száz ilyen példával, de okosságuk, értelmük és ragaszkodásuk meg épen kifogyhatlan tárházát adja a csudásnál-csudálatosabb történeteknek, mikben kételkedni lehetne, ha nem Skinner, Anquétíl, Rousselet és Jacolliot hirneves tekintélyek neveinek aegise alatt jelennének meg.

Daly őrnagy barátom legidősebb fiának - írja Anquétíl - egy könyvet ígérve, midőn házuknál kerestem, barátom ezt felelte.

- Soupramy (egy rémöreg elefánt, kedvence a háznak és bálványa a gyermekeknek) a gyerekeket halászni vitte a folyóhoz.

- És te engedted? - kérdém bámulva. - Nem félted a vadaktól, kigyóktól, krokodiloktól? Hátha valamelyik a vízbe ful?

Daly őrnagy nyugodtan mosolygott.

- Barátom, az öreg Soupramy imádja gyermekeimet. Jobban vigyáz rájuk, mintha két bonne, három nevelő lenne mindegyik sarkában. Nyugodt, egészen nyugodt vagyok! Ha a gyerekeket sétálni viszi az erdőbe, minden bokrot megnéz, megzörget előttük, ha leülnek elébb megvizsgálja a füvet, nem rejtőzik-e ott kigyó, vagy valami mérges féreg. A vízhez közel nem engedi menni őket s mikor Elly a múlt héten a vízbe esett, ő mentette ki, pedig velük volt a nevelőjük. Megvédi az embertől, tigristől, krokodiltól; különben jer, lepjük meg őket s meglátod, hogy ez a vénség milyen szenvedélyes kedvelője a halászatnak.

- Micsoda, Soupramy halász? - kérdém hitetlenül.

- Még pedig horoggal - de jer, majd meglátod!

Rövid tíz percz múlva a folyó partjára értünk és a bokrok közül a következő csodás látvány tárul elénk:

A folyóba nyúló széles földnyelven, néma csendben üldögélt a hat gyerek és köztük, mint valami szürke gránittömeg a vén Soupramy kuporgott hátsó lábain ülve s orrmányában egy rengeteg hosszunyelű horgot tartott s apró szemeit sebesen villogtatva, sóvár figyelemmel leste a parafabuktató mozgását.

Mikor ez mozogni, bukdosni kezdett, szépen megvárta, míg párszor alámerül és csak akkor rántotta ki egy veteránhorgász ügyességével és csakugyan a horog végén ott ficzkándozott a Gangesnek egy aranyos pikkelyű halacska.

A vén Soupramy örömeben olyan hangokon trombitált, mintha egy fagót sikongatnának és a gyermekcsereg vele örült és sikongott örömeben: azután nagy komolyan a legöregebb fiú felé nyújtá horgát s mikor ez levette róla a halat odahozta neki a kukacokkal telt skatulyát és mikor új férget tűzött horga hegyére, mint valami türelmetlen gyerek, olyan esetlenül, tapiskálós, virgoncz sietséggel cزامmogott vissza helyére, a gyermekcsereg közé s ügyesen vízbe vetve horgát, újra a halászat gyönyörébe merült egész figyelmével.

Ugyancsak Anquétil-lel történt meg, hogy egy lábán megsebesült elefántot egy ideig gyógyítva, ez mindennap a rendes időben megjelent lakása előtt és odanyújtá lábát, hogy beköthesse. Midőn pedig lába meggyógyult, valahányszor csak lakása előtt elment, mindig hangos trombitaforma recsegéssel szólalt meg, mikor pedig meglátta, mindenféle hizelgő gyöngéd hangokat adott s orrmánya hegyével gyengéden végig tapogatta vállait és karjait.

Skinner őrnagy, Callaoban tartózkodása alatt egy kókuszdió, cserépedény, rizs és füstölt hal-kereskedő bungalov-jában (szellős, verandás nyárilak) lakott. E kereskedő nemrég vásárolt egy elefántot s ez minden héten egy kornak vezetése alatt, a fenti árukkal megrakodva, Pointe de Galles, Caltura, Negombo és Columbóba ment.

A kornak háromszor tette meg vele az utat s negyedszerre már magát bocsátották utnak. Az okos állat, a nélkül, hogy egyszer is elhibázta volna, megállt minden ajtónál és midőn áruit eképpen az illető helyeken lerakta, ötönap alkonyatra hazaérkezett hogy új útjára készüljön. A két napi pihenőt pedig arra használta, hogy kiment egymaga egyedül az erdőbe, tűzifát és gyümölcsöt hordott haza a háznép számára, füvet és bambuszajtásokat pedig a dsungelből a maga és a többi háziállat számára. Este pedig vizet huzva a mély, csigás kutból, megöntözte a kertet, a rizs- és betelföldeket és mindezt minden felügyelet, parancs és nógatás nélkül cselekedte.

A fentemlített utazók különben számtalanszor láttak magányos elefántokat minden őrizet és felügyelet nélkül, egymagukban az erdők mélyén dolgozni.

Orrmányukban sulyos bárdal, vagy szekerczével, csak úgy csattogott, úgy vagdalták ki a fákat és felmásztak olyan hegy- és sziklagerinczekre is, hova ember nem tudott feljutni s levágva az ott álló fákat, leirhatlan ügyességgel görgették, vagy csusztatták le a járható helyekre.

Az ilyen szelid elefánt, napkeltekor egymaga munkára menve, napszállat előtt pontosan hazatér és akár hetekig dolgozik egymagában az erdők mélyén vagy a dsungelek bozótjaiban és eszébe sem jut a megszökés. Erre még sohasem volt eset, hanem az már gyakran megtörtént, hogy az ilyen szelid elefántok, közülük tévedő vad társaikat elfogták s magukkal vitték gazdájukhoz.

Rendkívüli eszességát, megbízhatóságát, hűségét ez óriási állatoknak legjobban bizonyítja az, hogy hosszú életpályájuk alatt, gyakran urat cserélve, minden munkát és alkalmazást egyforma ügyességgel, okosan és hűséggel végeznek. Favágó, teherhordó, vadász-paripa, rizs-öntő egyformán kikerül belőlük. Ha kell, hamar beletanulnak, hogy mint küzdők a tigrisek és orrszarvuak ellen vitézkedjenek, azokon a fényes állatviadalokon, miket a gazdag maharadszák szoktak rendezni, sőt még a koldulást is úgy megtanulják, akár a legveteránabb vásári koldus. A delhii és putrai pagodák elefántjai, még a legfösvényebb bucsujáró zsebéből is kikunyorálják keserves trombitálásuk- és orrmányuknak kérő hajtogatásával az alamizsnát.

Az angol hódítás előtt az ugynevezett bakó-elefántok pedig a legmagasabb ítéletek végrehajtói voltak.

A fejedelmi palotának egyik udvara ugyanis hatalmas gránitkoczkákkal volt e célra kikövezve és midőn az összegyűlt birák élén a fejedelem is megjelent kíséretével, megnyitlak az óriási kapuszárnyak és földetrengető léptekkel egy óriási elefánt czammogott elő. A fejedelem előtt megállva, orrmányát üdvözlőleg a levegőbe nyújtá és recsegő trombitálással köszönté az egybegyűlteket - azután méltóságos léptekkel a földön heverő elítéltekhez közeledett. Itt megállva, első lábát a levegőbe emelte - és az adott jelre lassan a bünös fejére ereszté - és óriási testének egész sulyával ránehezedett s a midőn felemelte, csak egy véres, kásaszerű tömeg maradt a helyén.

Befejezésül még csak Skinner őrnagynak következő kis kalandját közöljük: „Egy este, beszél, a Kandy melletti erdőn át lovagoltam hazafelé. Egyszerre lovam, valami hangos zörejtől megijedve, reszketve megállott, mire a beálló csöndben, tompán, mélyen, ilyenforma hang hallatszott többszörösen: Ourmph! ourmph! Csakhamar rájöttem, mi az! Egy szelid elefánt, egészen egymagában, nehéz fatörzset görgetett, emelgetett tovább az uton hatalmas agyaraival és mivel az út szűk volt, fejét minduntalan hol jobbra hol balra kellett forgatni s e miatt rossz kedvében folytonosan az ourmph-formán hangzó morgást dörmögte. Mikor engem észrevett, óriási fejének egyetlen taszításával a fatörzset mélyen a bokrok közé lökte s midőn ijedező lovam még így sem akart mellette elhaladni, maga is félre állott a bokrok közé és az ourmph-t olyan lassan, olyan szelid hangon dörmögte, mintha ijedező lovamat akarná megnyugtatni - és midőn mellette elvágattam, újra neki fogott fárasztó munkájának.”

A milyen jámbor és béketűrő az állatvilág eme hatalmas kolosszusa szelidségében, olyan rémületes, ha dühre gerjed.

A dsungelokban legelésző, vadon élő elefánt-csordák, néha egy-egy tigrist vernek fel rejtekéből.

Ilyenkor rendszeren a legvénebb vezérhim veszi fel a harczot. Mennydörgő trombitálással, előre szegzett agyarakkal ront a felé szökellő királytigrisre, hogy legázolja, agyondöfödjé.

A föld reng s a levegő megrázkódik a küzdelem zajától. A vad pávák visitozva rebbennek szerteszét, az elefánt-anyák előre nyújtott orrmányaikkal simogatva, mély bömböléssel nyugtatják meg kicsinyeiket, a többiek pedig felemelt orrmányokkal készek a harczba elegyedni.

A küzdelem rendszeren rövid, mert a feldühített elefántok csakhamar körbe fogják s alaktalan tömeggé tapossák, döfölik a csikosbőrű ragadozót...

A miket itt elmondtunk, az még nagyon kevés, hogy ezeknek az óriási kolosszusoknak szellemi képességét kellőleg megvilágítsuk - de ebből a kevésből is tagadhatlanul bebizonyul az, hogy némely magasabb fejlődésű állatnál az ösztön mellett oly felsőbb szellemi képességek is szunnyadoznak, miknek felébresztésével az ösztön öntudatlan nyilatkozása helyett, az öntudatos értelem és ész világa lép előtérbe.

A „Cullebrilla d'oro”.

Felkelt a nap. A rengeteg sűrű homálya lassan átlátszó zöldes félhomálylyá derült, a világosabb helyeken azonban a maga egész aranyos fényében ragyogott be a reggeli napsugár.

Rikácsoló zajgás, ugrálás s repkedés hangzott mindenfelé, mert a sok majom, madár ezerféle hangon lármázott, csevetelt.

Az őserdő e része itt-ott apró tavaktól, pocsolyáktól fénylett; hatalmas ceibafák, törzseiken liánok és fafojtogató folyondároktól befutva - emelkedtek a magasba...

Egyik százados ceibafán a totopo, ez a pompás, karcsu macska fujt, kurrogott és mérges nyávigással fenyegette az ingerkedő csuklyás majmokat.

Egyszerre a topo nagy szökkenéssel tűnt a sűrűbe, mert két megszökött néger rabszolga bukkant elő a fák közül.

A két beesett, fakó arcú ember, az éhség mindent feledtető mohóságával esett a kínálkozó bogyóknak és gyümölcsöknek, miközben a fiatalabbik madárfészek után keresgélve, eltávozott társától.

Egyszerre az öreg Tóbiás rövid iszonyodó kiáltását hallotta, olyanformán, mintha valami torkába fojtotta volna a hangot.

Rövid volt e hang, mégis jéggé dermedtette minden csepp véré, mert a legvadabb halálfélelem volt benne kifejezve.

Pár ugrással a tisztás szélén állott - és az öreghez akart rohanni, ki egy piros virágu ompabokor mellett állva, mindkét kezével ennek ágaiba fogódzott.

Arcza szürkés fakó volt s minden tagja remegett a félelemtől, csak úgy rezegtek bele a bokor levelei, tekintete pedig mondhatlan iszonynyal a kis tisztás közepére volt szegezve...

A mint oda pillantott, neki is lassu reszketés állta el minden tagját és szíve összeszorult...

- A Culebrilla d'oro! Az arany-kigyó! - rebegék ajkai hangtalanul.

A tisztás közepére egészen odatüzött a reggeli napsugár s a bársonyzöld mohon egy közép-nagyságú kigyócska, alig méternyi hosszú, karikázott ide-oda...

Majd hullámvonalakban tekergőzött, majd rétes-alakba kunkorodva, ágaskodott, nyullott jobbra-balra, felkuszva az aláhajló vékony ághegyekre és törékeny virágkocsányokra, hogy a reggeli nap meleg sugarai csillogó testének minden részét átjárják.

Mert teste úgy csillogott, fénylett, mint az olvasztott arany. Valahányat mozdult, annyit villant az aransárga szín minden zománczában, a legsetétebb narancsszíntől kezdve, egészen a régiek fehér aranszínéig, szemei pedig a legbársonyabb buzavirágkék színben égtek, mint két pompás zafirkó vagy naftaláng.

Egyetlen vesszőütéssel meg lehetett volna ölni, de Phóbus, még sem mert mozdulni, hanem hálát adott magában a szent szűznek, hogy léptei zaját elfojtotta a lágy mohu talaj, alakját pedig elfödik az ágakról aláhajló folyondárszálak. Különben már halott ember volna, a minthogy halott lesz pár percek múlva az öreg Tóbiás.

Mert e kis kigyó a guyanai erdők halálangyala! Előle nem lehet menekülni, ellene nem lehet védekezni. A ki rá bukkan, az a halálfia. Nemcsak azért, mert minden élő, minden mozgót megtámad, megmar olyan gyorsasággal, mint a kilőtt nyíl, hanem azért is, mert közelében - mint valami testőr - mindig egy Szukuruku-kigyó tartózkodik rejtekben és nem is gyaníthatni,

honnan, merről veti magát az emberre ez a hat-nyolcz láb hosszú, emberkarvastagságu hüllő, melynek mérge a legerősebb emberből is másodperczerk mulva hullát csinál menthetetlenül.

Phóbus sem mert mozdulni. Még lélegzetét is visszatartotta, mert nem tudta, hogy hol lappang a Culebrilla d'oro testőre, a Szukuruku? Gyanította ugyan, hogy valahol az öreg Tóbiás közelében rejtőzködik, hogy legelső mozdulatánál nyilként reávesse magát.

Szemei villogva siklottak egyik bokorról a másikra és egy terebélyes, fehérvirágu upie cserjén állapodtak meg.

Ennek levelei között, mintha egy lapos, szivalaku fej körvonalait látná és a szürkébe játszó vastag testet lomha gyűrükben az ágak köré tekerődve.

A lapos nagy fej most megmozdult és zöldes lángolású fény cikázott a levelek homályában: a Szukuruku alattomos, vad pillantása...

A leskelődő kigyóról tekintete most az öreg Tóbiásra tévedt, ki tán már rég összeroskadt volna a félelemtől és borzadálytól, ha kezeivel görcsösen az ompa virágos ágaiba nem kapaszkodik. Így is görcsös remegés rázta meg időnként hatalmas testét és szemei üres, téveteg tekintettel meredtek az, arany-kigyó csillogó gyűrűire, mely fürge ficzánkolással egyre közelebb-közelebb csuszott hozzá... és midőn mezitelen lábaihoz ért, felágaskodott és czombjára tekerődött.

A jéghideg gyűrűk érintésére - az irtózat és kétségbeesés nem emberi kiáltása hördült fel melléből és az öreg teste megtántorodott.

Ebben a pillanatban az upie bokor levelei megzördültek s dühös sziszegés között, kilőtt nyilként vágódott elő a Szukuruku... s karjai és derekára tekerődött.

Egy pillanatig undok fejét messzire hátraszegezve, szikrázó szemeivel, sátáni dühvel reámeredt, azután horgas méregfogaival egymásután kétszer a nyakába harapott...

Többet Phóbus nem látott. Mintha sűrű felhő ereszkedett volna szemei elé, egyet fordult vele minden és végig esett a puha, vastag mohon.

A nap már magasan járt az égen - midőn magához tért s nagy nehezen feltápáskodott...

Szemeit forró könnyek nedvesíték, midőn öreg barátja felpuffadt, szederjesen szürke hulláját a virágos bokrok között mozdulatlanul heverni látta. Körülötte a fű és moh vértől ázva vöröslött, mert az arany-cokra és a Szukuruku marása következtében a vér nemcsak a szájon, orron, füleken és szemeken indul meg rohamosan, hanem a test valamennyi pórusán át kiszivárog a legutolsó cseppig, sőt oly iszonyu még e méreg ereje, hogy a test a halál beállta után rögtön bomlani és oszladozni kezd.

Egyes-egyedül maradt tehát a vészes rengetegben!

Az arany-kigyó még ott játszott, ott sütkérezett, de testőrért a Szukurukut nem látta, hiába kémlelte át éles szemeivel egyenként a körüllevő bokrokat...

Egyszerre összerezzen! Olyan tisztán, olyan élesen hangzott alá sebes egymásutánban a magasból eme emberhang forma kiáltás: „Guaco! guaco, huapo!”

Feltekintve, a magas ceibafa kiálló ágán egy ölyv formán tarkázott kékesszürke madarat látott ülni, hosszú, villásan osztott farkkal...

„Guaco, guaco”, hasítá élesen másodszor is a madár hangja a levegőt, azután a magasba hibbanva, nagy körökben kezdett keringeni a tisztás felett.

Phöbus ujjongani szeretett volna örömében, mert megismerte a kigyóölő-madarat,¹³ a mérges-kigyók eme engesztelhetetlen üldözőjét és pusztítóját.

- Öreg Tóbiás, mindjárt meg lész boszulva! - mormogá és szikrázó szemekkel kísérte a madár körded szállongását.

Mikor a kigyóölő első sivitása felhangzott, a Culebrilla d'oro nyilként pattant fel fektéből és rétesformán összekunkorodva, magasba szegzett fejjel vigyázta minden mozdulatát, lassan maga körül forogva.

A madár ezalatt lassu köröket írva, keringett a tisztás felett. Jó hadvezérként először is a terepet, ellensége nagyságát és erejét kémlelte, csak azután huzott nyilegyenesen fölfelé s egy szempillantásig mozdulatlan pontként lebegett a magasba, azután szárnyait összekapva, mint a leeső kő, úgy vágódott le a kigyóra.

Aczélrugóként pattant ennek feje előre meresztett lábai és melle felé, de már akkorra egyik szárnya védő pajzsként fedte el ruganyos tollaival, mik alól gyors csapásokat hullatott éles csőrével ellenfele ragyogó testére...

Ebben a formában folyt a harcz jó ideig. Az Elanus fel-fel röppent, le-lecsapott, a kigyó pedig, mint valamely ördögorsó, pergett sokszor egészen a farkahegyére ágaskodva, sőt ölnél magasabban fel-felvágta magát a szállongó madár után a levegőbe, néha pedig egész hosszában lelapulva a fü közé, próbált a védő-szárnyak alá vágni, tűhegyes méregfogaival, melyek, mintha rugók mozgatnák, pattogtak, előre-hátra.

Hanem a kigyóölő már jól ismerte ezeket és a következő cselvetéseket és csak úgy csattogott, úgy paskolta félre szárnyaival, vagy rugta fel a levegőbe.

Hiába tekerődött egy-egy magányos csemetére, hogy testét, mint valami ostort suhogtassa, el lett verve, mikor pedig az ágak védő sűrűje közé akart menekülni, utját állta, visszaszorította.

A sikertelen támadások folytán, a kigyó dühe nőttön-nőtt. Szinezete ijesztő rohamosan változott világos-sárgából setétrezsvörösre és viszont, szemei pedig kék lángocskák gyanánt sziporkáztak és hangja nem is sziszegés, hanem éles sipoló füttyüléssé változott.

Már tépett tollak szállongtak szerteszét a levegőben s a kigyó teste több sebből vérzett, a küzdelemnek még sem akart vége szakadni - legalább a madár részéről nem!

A culebrilla valahányszor sebet kapott, mindig megkísérlé a menekülést s hol valami lyukba, hol a tüskés sűrűség közé akart surranni, de a guaco mindannyiszor utját állta. E miatt - végsőkéig ingerült dühében - a védelemre többé nem is gondolva, testének egész súlyával vetette magát rá és szárnya alatt körülgyűrűzve, többször a mellébe harapott, azután ereje vesztetten esett vissza a földre.

A guaco, testében érezve a halálos méregfogakat, vad vijjongást hallatott s letépve magáról fáradt ellenfelét, nyilsebesen a közeli ceibafára szállt és szaporán tépni, szagatni kezdte a törzsre és fákra kuszott élősvi-növény leveleit és miután vagy tizenkettőt nagy mohón elnyelt belőlük, neki esett a kéregnek s csőrével babszemnagyságu darabkákat hasogatva le, ezeket is sebesen elnyeldeste, azután harczy kiáltását hallatva, újra nekitámadt a culebrillának s rövid küzdelem után, végleg megölte...

¹³ Elauus guaco.

Szétroncsolt fejjel, görcsös rángások között a kigyó utolsókat vonaglott, de a bátor madár is csunyán össze-vissza volt tépve. Kuszált tollazattal, leeresztett szárnyaira támaszkodva, lihegett egy kevés ideig, azután lankadt, szédelő szárnyalással a ceibafára szállt és megint néhány levelet és kéregdarabkát evett meg a kuszó-növény leveleiből.

Phőbus nem akart hinni a saját szemeinek. A kigyó megdőglött, de az általa megsebzett madár még él!

Résztvevőleg nézte a kinosan pihegő madarat, melynek fényes szemei megtörten elhomályosodtak. S bár alig bírta magát fentartani az ágon, mégis kimondhatlan mohósággal nyelte, ette a kuszónövény kérgét és leveleit.

Minden szempillantásban várta, hogy dőglötten fog lehullani, de e helyett, kimondhatlan bámulatára, perczről-perczre vidorabb, élénkebb lett.

Szemei csakhamar visszanyerték előbbi tüzes ragyogásukat s szárnyait párszor erőteljesen megsuhogtatva, messzehangzón éles kiáltását hallatta és mintha mi sem történt volna, kuszált tollazatát kezdte rendezgetni horgas csőrével. - Mikor ezzel készen lett, méltóságos szárnyalással a magasba emelkedve, győzelmet hirdetőn hallatá éles csatakiáltásait - azután sebes szárnyalással eltűnt a messzeség kéklő homályában.

* * *

Egy napon Caracas város lakói a legnagyobb izgatottsággal tódultak a piac felé, mely - miután a bikaviadatok is itt tartattak - egész arénaszerűleg volt építve.

Mikor a kormányzó aranyhimes, tenyéryi vállrózsákkal ékitett egyenruhája megcsillant az esztrádán, a porondon egy néger jelent meg. Ez volt Phőbus. Vállán durva szövetű zsákot tartott, baljával pedig hordóformán font szorosan lekötözött vesszőkast hengergetett.

A néger késével elvagdosta a kas fedelét lezáró szivós kuszó indákat, válláig meztelen karjaival a kasba nyult és egy vérvörösen csillogó korallkigyót rántott elő, melynek marása, ha nem is okoz minden esetben halált, olyan tébolyító kinokat idéz elő, hogy meg kell az illetőt kötözni, különben szétzuzza fejét a falakon, megöli magát, csakhogy megszabaduljon a leirhatlan fájdalomtól.

A nézősereg hátán hideg borzongott végig s a nők eltakarták arcukat, mert a néger meztelen karjaiból csak úgy csurgott a vér, úgy összemaratta magát a dühében ide-oda vágódó kigyótól. Aztán a földhöz vágva, meztelen sarkával összeroppantotta a mérges hulló fejét. Most kinyitotta zsákját és egy marék zöld levelet s barnás kérget evett meg, mihez a banda néhány akkordot recsegetett kíséretül.

A nézősereg még lélegzetét is visszafojtotta. Mi fog ezután következni?

A néger újra belenyult a kasba. Az ijedtség, az elszörnyedés kiáltása zugott el mindenfelől, mert kezei között egy hét láb hosszú Szukuruku sziszegett, rángott, hogy alig bírta megtartani.

Ez maga az eleven halál, a bibliabeli halálangyal! Marása menthetetlenül öl, alig öt-hat percz múlva, a nagyobbaké pedig még hamarább.

A néger meg-megingott a bőszült hulló erős rángásai alatt, melynek szemei zöld lángban sziporkáztak s hasadásig tátott torkából féhéren villantak ki sarlóformán hátragörbülő, majd két centiméternyi tühegyes méregfogai...

A néger jobb markát egy kissé alácsuszta a kigyó nyakáról, mire ez vad dühvel, kilőtt nyilként vágott a meztelen karhoz kétszer egymásután...

Mindenki irtózva nézte a vérző sebhelyeket, a néger pedig kirántva kését, egy kanyarintással leszellte a kigyó fejét és megnyugtató mosolygással rázta le derekáról vonagló testét, azután újra egy nagy marék levelet evett meg az előbbi ismeretlen növényből...

A kormányzó csodálkozó arczzal intett a négernek, ez azonban bocsánatkérő hajlongással rázta fejét és érthető mimikával jelezte, hogy legfőbb mutatványa még hátra van.

Egy csomó falevéllal letörülve a vért karjairól, óvatos lassúsággal tolta félre a kas fedelét és a vigyázva kiszedett lomb és fű között, egyszerre, mintha az aranyos napsugarak ragyogó játéka czikázott, villant volna meg. És mikor fekete karjait a magasba kapta, ezekben fénylő napsugárként ragyogott a ficzkándozó culebrilla...

A rémület és iszony elszörnyedő zugása hallatszott mindenfelől; az arcok elhalványultak s mindenki félve hátradöbbsent, midőn a halálos mérgű hüllőt a néger körülhordozta, hogy mindenki láthassa, miszerint tűhegyes méregfogai sértetlenül ott csilognak felső állkapcsában...

- A Culebrilla! A Culebrilla! Öld meg, öld meg! - zugák minden oldalról feléje... Ennek marásától semmi sem ment meg az ég alatt!

Phőbus győzelmesen nevetett, azután elereszté a kigyó összeszorított nyakát, mire ez leirhatatlan dühvel mélyeszté mellébe és karjaiba fogait. Azután párszor megpörgetve feje fölött, szétlocscsantá fejét az aréna gránit falain, maga pedig nyugodtan leült a vesszőkasra.

A zenészek trombitáiba befagyott a hang és egy légy dongását meg lehetett volna hallani abban az izgalmas lélegzetfojtó várakozásban, a mivel az egész közönség a kormányzóval együtt a méreg hatását várta.

Még a röpke másodperczek is óráknak tetszetek és egy, kettő, három... öt, hat másodpercz, egy... öt... tiz egész percz, egy negyed óra mult el. A négeren, bár nagy bágyadtság látszott s bőre fakó lett, szemei megtörtek, reszketett minden tagjában, de nyugodtan ült helyén és folyton ette zsákjából ama bizonyos zöld leveleket.

Rövid félóra elteltével - Phőbus újra visszanyerte előbbi erejét. Bágyadtsága, fakó színe eltűnt, szemei élénken, bőre pedig ismét fényesebben, fekete színben ragyogott. Ekkor élénken felpattanva, ruganyos léptekkel tartott a kormányzó esztrádája felé.

Phőbus egy kevés ideig beszélt a kormányzóval, mire ez barátságosan a vállára veregetett - azután csendet intett jobbjaival, mire a néger az esztráda szélére lépett és elbeszélte a kigyómarást gyógyító növény felfedezésének történetét.

* * *

Mikor e felfedezés híre villámgyorsan bejárta egész Braziliát és Észak-Amerikát, a guaco növényt nemcsak ezen országokban, hanem még Indiában, Martinique szigetén stbi meghonosították. Hanem, csudálatos dolog, az átültetett és mesterségesen kultivált növény elvesztette csudás erejét, valamint szárított állapotban sem hatékony. Csakis eredeti helyén, az Orinoko erdős vidékein van meg leirt, hatékony ereje.

A kigyóméreg doktorai.

Olyan tudósok, kiknek minden szava tekintély, az afrikai kigyóbüvölőkről annyi csodás és rejtélyes dolgot beszélnek el, melyeknek szemtanúi voltak, hogy ezekkel szemben a kételkedés egyszerre elhallgat s a kutató tudomány neki áll e rejtélyes dolgok tanulmányozásának.

Mert valóban csodás, majdnem földfeletti dolgok azok, melyeket az afrikai méreg-doktorok indiai kartársaik ügyességét messze fölülmulva - produkálnak.

Ezek nem szelidítik hétszámra a cobrákat, s nem muzsikálnak nekik, hogy tánczoljanak, hanem egyszerűen, a hol egy mérges kigyót meglátnak, legyen az kicsiny vagy óriás, minden habozás nélkül megfogják, s alig volt rá eddig eset, hogy a kigyó még legbőszültebb állapotában is megmarta volna egyiket vagy másikat, sőt a legtámadóbb természetű kigyók is eddig megfeszíthetetlen módon, messziről megérezve közeledésüket, sebesen elmenekülnek előlük.

Az indiai kigyóbüvölőket, ha megmarja valamelyik szemüveges kigyójuk, csak úgy belehalnak, mint más közönséges ember, daczára minden hókuszpókuszkodásuknak, a rejtélyes kigyókőnek és ámulétnak, a megmart egyéneket is csak kivételes ritka esetben tudják megmenteni, az afrikai méregdoktorok pedig, igen sok esetben, midőn már a vérömlés a pórusokon van és a halálos agónia is beállott, - megmentik a halállal vívódókat...

Az orvosi tudomány lázas érdeklődéssel vizsgálja ezeket a gyógy módokat, s évenként számos gyarmati orvos utazik Afrikába, hogy e gyógy módok titkát ellesse és tanulmányozza, annál inkább, mert e sötét, titokteljes földrészt, par excellence hazája a leghalálosabb mérgű kigyóknak, s úgy itt, mint Indiában évenként 20-25 ezer ember veszt el kigyómarás következtében életét.

Azonban ezek a méregdoktorok, kik hazájukban a boszorkánymesterek misztikus hírében állanak, a fehér emberekkel szemben végtelen titkolódzók és zárkóztak. A legfényesebb ígéretek sem hatnak rájuk, pedig majdnem valamennyi szegény, mint a templom egere.

Ha egyik-másik benszülött boszorkánymesterré, azaz kigyódoktorrá akar lenni, ezt suhanc korában kell kezdenie. A méregdoktorok legvénebbje először is mindenféle borzalmas hókuszpókusz között neofitává avatja, azután, hogy szervezetét a méreg iránt ellentállóvá tegye, fokként nagyobbodó adagokban mindenféle kigyómérget ad be neki, időnként pedig megmaratja, vagy beoltja valami nem halálos fajta kigyóméreggel. Tökéletes boszorkánymesternek azonban csak akkor lesz elismerve, ha a Naja-haja, Szarvas-vipera, Efah és a pöfedező Vipera, e leghalálosabb mérgű kigyók marását baj nélkül kiheveri. Ez náluk a doktorátus és az oklevél.

Ennyi és nem több, a miket titkaikból sejteni lehet. Doktor Bolten, madrasi orvos, olthatlan tudománysohajtótól készíttetve, a fentebb vázoltakat maga-magán kezdé végig próbálni, de megjárta, mert rettenetes kínok közt belehalt. Így tehát kell még más egyéb titkos szereiknek is lenni, a mivel a vért és szervezetet ellentállóvá tudják tenni.

A csudával határos megfeszíthetetlen valami, hogy egy-egy ilyen méregdoktor turbánja, öve és más egyéb viselt ruhadarabja vagy rongya, mi a pizok és izzadtság minden nemével át van itatva, járva, biztos és felülmulhatlan gyógyszer a kigyómarás ellen. E ruhadarabok egy csücskét, vízbeáztatva, míg csak pizkossá nem zavarodik tőle, ez a víz minden embert, állatot megment, ha beadják neki, még akkor is, midőn már az agónia jóformán beállott.

Amrallnak, a Namaqua törzs harczias főnökének, szintén volt egy ilyen pizoktól átjárt, valaha vörösszínű gyapotsipkája. Egy messze vidéken híres kigyó-doktortól vette el részint ajándékul, részint erőszakkal. E sapka igazán a mesék bűvös sapkája volt, mert minden esetben

segített és egyedül ennek a nedvével mentették meg a tudós Anderson testvérét, midőn egy Efah-vipera megmarta és ennek, valamint az alábbi csudás eseteknek volt tanuja maga Anderson, Harting és Liále nevű utazók.

Matubi nagyhirben álló méreg-doktort a Namaquáknál, Anderson megbizta, hogy egy puffadozó viperát (*Cerastes caudalis*) fogjon részére. Ez a Capföldnek legmérgesebb s legfélelmesebb kigyója, mert marása után a halál gyorsan bekövetkezik, e mellett nem menekül el a marás után, mint a legtöbb, hanem újra meg újra támadva, oly görcsösen ragadja meg áldozatát, hogy alig lehet a sebtől elválasztani és ennek folytán mirigyeinek majdnem egész méregtartalma a sebekbe ömlik.

Egy ilyen kigyó vetette magát hátulról Matubira, azzal a sajátságos, kikerülhetetlen ugrással, a mi csak ennek a fajnak tulajdona. Tíz lábnyi távolságról ugrott rá, s olyan erősen harapott balkarjába, hogy egyik méregfoga a sebbe tört, midőn attól elválasztották.

A sebet zöldes színű, nyulós méreg fedte. Matubi kihuzva a méregfogát, nyugodtan tért vissza Andersonnal a tanyára, s egész nap szemük előtt maradván, a mérget a seben hagyta száradni és semmi ellenszert nem vett be. A rosszul létnek semmi nyoma sem mutatkozott rajta, s Anderson nem akart hinni szemeinek, midőn másnap a sebet majdnem egészen begyógyulva találta. Pedig éppen azon éjszaka folyamán két vonó ökrük döglött meg kigyómarás következtében.

Kretsmar meg a következő esetnek volt tanuja:

A Waál nyugati részét járva, egy rekkenő meleg délután egy boer telepre érkezett, hol nagy ijedtség és zürzavar uralkodott; mert egyik omladozó kőfalról egy hatalmas Naja-haja, az afrikai Cobra di Capello ereszkedett alá, még pedig a fekete fajtából, mely a legbőszebb, legmérgesebb...

A férfiak távol voltak, a nők és gyermekek pedig nem mertek mozdulni sem. A rémület valamennyit a földhöz szegezte.

A kigyó majd egy öl magasra ágaskodva, szikrázó szemekkel himbálta magát ide-oda, mintha azt keresné, melyikre vesse magát.

Egyszerre a telep végéről egy vén szerecsen bukkant elő, kit mint méreg-doktort és varázslót ismert az egész vidék.

- Apoll! Egy fekete cobra fenyegeti a nőket és gyermekeket. Eredj oda és fogd meg! - kiabálták a kunyhóból feléje.

Apoll vagy kétszáz lépésnyire lehetett, mégis, midőn a felőle fuvó szél megcsapta a kigyót, ez nyilként rándult össze s a legnagyobb dühből a legnagyobb félelembe csapva át, iparkodott menekülni. De nem volt közelben semmi lyuk vagy üreg; így hát csak nyugtalanul csuszkált ide-oda, a támadásra nem is gondolva.

Minél inkább közeledett a néger, a cobra annál félénkebb, aggodalmasabb mozdulatokat tett, midőn pedig melléje ért, összegömbölyíté magát s fejét eldugva, mozdulatlaná meredt.

Ekkor Apoll föléje hajolt s kezeit, mintha meg akarná delejezni, néhányszor ide-oda vont a felette. A kigyó testét minden mozdulatra görcsös remegések rángatták s a legfelületesebb észlelő is láthatta, mennyire iparkodik a néger titokteljes ereje elől menekülni, míg végre lankadtan megadta magát, mire ez felvette és gombolyagba gyűrve gyapjas fejére helyezte.

Ebben a pillanatban azonban nyilként egyenesedett ki, s farkával átgűrűzve nyakát, a legvadabb dühvel sziszegett, himbálódzott arcza előtt. Ennyi idő alatt más tíz embert rég halálra mart volna, de Apoll a legnagyobb nyugalommal egyszerre csak megfogta a kigyó fejét s a

legkisebb ellenállás nélkül szétnyitá állkapczáit s két ujjával kitörve páros méregfogát, a legnagyobb élvezettel szürcsölé fel a fogtöveken meggyülemelő zöldes színű méreg-cseppeket.

Kretsmar eleintén gyanakodott, hogy tán a cobra régebben meg lett szelidítve Apolltól, de másnap Apoll szintén a fenti módon egy ugyanilyen nagy fekete cobrát fogott, és anélkül, hogy méregfogait kitörné, inge alá mellére rejté s a kigyó meg sem mozdult.

Ama tanya udvarán, hol Kretsmar lakott, egy nagy sörényes pávián volt láncra kötve. Apoll kikapva a kigyót, a majomra hajítá. Rettenetes küzdelem vette most kezdetét.

A hatalmas állat rémségesen bőgött, a cobra pedig, mintha minden dühét ezen akarná kitölteni, villámgyorsan megmarta, szorította és a pávián pár perc alatt görcsös rángások közt megdöglött.

A gyógyítás módja pedig, a hogy a méregdoktorok eljárnak, a következő:

Egy hottentotta pásztort balkarján megmart egy puffadozó vipera és e rettenetes méreg következtében már pár perc múlva az erők és öntudat hanyatlása a halál elkerülhetlen közeledtét mutatták s daczára minden lekötésnek és beadott ellenszernek, mit Harting végzett, a beteg elveszté eszméletét, iszonyuan hörgött és agóniába esett.

Ekkor egy öreg, Mozambiqueből származó méregdoktor hivat, ki csak akkor érkezett, midőn már a pásztor nem mozdult, teste hullaszerű fakó, szürke és már egészen hideg volt. Harting meg volt róla győződve, hogy itt már minden segély hasztalan; de ki írja le bámulatát, midőn az öreg méregdoktor megtekintve a beteget, jobbájával saját hóna alá nyult, s mutatóujjára ragadt veritékét a mozdulatlan beteg orra alá kente.

Ebben a pillanatban a beteg erősen megrázkódott, mintha villamfolyam érintené és felnyitá szemeit. De a görcsös vonaglások csak kevés ideig tartottak. Ekkor a méregdoktor levette piszkos, vörös turbánját s egyik csücskét mindaddig gyurta, áztatta pár kanál vízben, míg csak a víz zavaros piszkos színű nem lett, izzadságával bekent mutató ujját pedig az előbbi módon megint orra alá kente s ezt négyszer-ötször ismételve, a beteg mindannyiszor erősebb rángások között megmozdult s vad pillantással nézett maga körül. A legerősebb rángásoknál a méregdoktor nagy nehezen megitatott vele két kanállal abból a piszkos vízből, mire pár pillanat múlva az egész fagyos test melegedni, hullaszerű kinézése pedig tűnni kezdett. A beteg lassan-lassan visszanyerve beszélőképességét, iszonyu kinokról panaszkodott, mik csak akkor kezdtek szünni, midőn teste erősen izzadni kezdett. Másnap a kigyómarás félhalottja, Harting kimondhatlan bámulatára, egészen meggyógyulva, rendes foglalkozása után látott.

Számtalan ilyen, és ehhez hasonló gyógyításokat lehetne még elmondani, mert az tagadhatlan tény, hogy a hol a méreg-doktor piszkos rongyaival megjelenik, ha az áldozat még meg nem halt, bizton meggyógyul. Sőt nemcsak a kigyómarást gyógyítják e csudaemberek sikeresen, hanem még az eddig gyógyithatlannak tartott nyíl-mérget is, melyet a bushmanok, becsuának és egyéb vad törzsek használnak.

Anderson tanuja volt, midőn egy fiatal boér a bushmanok elleni csatározásban ballábán megsebesült. A nyíl meg lévén mérgezve, a seb körülötte már másnapon a szó szoros értelmében rothadni kezdett, az egész láb pedig sötétfekete volt. Az előhívott méreg-doktor, daczára, hogy a fiatal boér már alig lélegzett s testét jóformán a halál görcse majdnem egészen megmerevíté, három nap alatt talpra állította.

Még csak a következő érdekes esetet mondjuk el:

Egy fiatal hottentotta a méregdoktorságot ki akarta tanulni és e végből mindenféle mérges kigyót összefogott, s mérgüket lenyelte, hogy vérét közönyössé, ellentállóvá tegye.

Egy alkalommal egy fiatal boér, a kigyófogdosásnál vele találkozáva, rábeszélte, hogy marassa meg magát egy kosarában lévő szarvas-viperával vajjon méregmentes-e már?

A szerencsétlen meglelte, de minő irtózatosságot következték! Pár perc múlva rettentő görcsök, azután hajlíthatatlan merevség állta el tagjait. Szemein, orrán, száján és testének pórusain lassu szivárgással megindult a vér, miközben szemei annyira kidülledtek, majd kiugrottak üregeikből.

Minden bizonynyal meghalt volna, ha egy öreg méregdoktor kezelés alá nem veszi. Ez a megmaradt hét-hét bevágást metszett, hátán, mellén, karján, vállain és csomójain s mindegyik vágásban más-más kigyó mérgét oltá egy furcsa szerszám segélyével, mit egy leírhatatlan szagú folyadékba is bemártogatott. A fiatal hirtentotta ettől aztán meggyógyult, de bőrszíne egészen megváltozott s azóta egyikévé lett a leghíresebb méregdoktoroknak a környéken. Ez is már ujjainak pusztá érintésével könnyebbülést okozott a megmaradt embereknek, hanem mellette megmaradni nem lehetett, mert ettől fogva teste türelhetlen, velőig ható méregszagot lehelte minden pórusából.

A sivatagkirály vadászata.

Egyik felől fátlan, halotti némaságu fakóveres homoksivatag, másik felől ritkás mimóza-ligetekkel beszórt füves lapály huzódik a messzeségbe s olvad bele a láthatár aranyveres biborába.

A nap már utjának háromnegyedrészt megtette s lassan hanyatlik alá a horizonton, a homoksivatagon azonban még izzó, aranyveres pára lángol s a lég fojtó, perzselő, mint az érc-kemenczék lehellete.

Egyetlenegy madár, egyetlenegy élő lény, vagy növény nem mozdul az izzó homoktengeren, csak a tikkasztó tibbah hajtja, kavarja a sárga homokfelhőket a messzeségbe, mindjobban kitakarva azokat a fehérítő csontokat, melyek messze elszórtan egy-egy szomjtól elveszett karaván utját jelölik.

A milyen halálcsendes e sivó homokpuszta, olyan zajos, lármás az élet, a mimóza-ligetekben, melyeknek fái már az alkonyat hosszú árnyaiba olvadnak.

Mindenfelől zürzavaros mekegés, bőgés, tombolás zaja hallik s nagy porfellegek kavarnak, gomolyogva egymásba, ezüstfehérre szűrítve a mimózák sárgazöld leveleit.

A füves lapályok szélein lakó nomád népek ilyenkor hajtják haza nyájaikat a szeribák védő rejtekébe, mert napszállat után már megnépesül a sivatag s a ragadozók ordítása mennydörög az éjszaka fekete homályában.

Sasszeme megismeri a fészkéhez száguldó struczmadarat, a könnyülábu antilopokat a villámgyorsan elvillanó árnyakból, azután szeribája kerítését vizsgálja, nem bontotta-e meg az éjszakai vihar, vagy nem furt-e magának bejárt a puszták valamelyik ragadozója?

Ezek a szeribák három-négy méter magas, másfél méter széles karámok, a mimózák tüskés galyaiból rakva s ebbe hajtják éjszakára nyájaikat, és maguk a nomádok is ezen belül ütik fel sátraikat. Alig, hogy betódul a nyáj, eltorlaszolja tüskével a bejárat, mert mihelyt a nap vérpiros arcza letünik a láthatáron, minden átmenet és estszürkület nélkül egyszerre beáll a koromsötét, csillagtalan éjszaka.

A sötétséggel aztán lassan-lassan megszűnik a zürzavaros bőgés és tombolás; mindegyik jószág megtalálja a maga helyét s lassan-lassan elhal a legkisebb zaj is és beáll az éjszaka visszhangos, álomhintő csendje.

Csak az örökké éber kutyák szaladgálnak még köröskörül. A legkisebb ágreccsenésre, a leghalkabb levélzörrenésre, dühös csaholással rohannak ki és megfutamítják a szeriba körül ólálkodó hiénákat és sakálokat, mire ezek haragos vinnyogása még soká visszhangzik a távolból.

A felriadt nyáj újra elcsendesedik, s maguk az éber nyájőrök is gazdáik lábainál nyujtóz-kodnak el.

A fel-feltámadó éji szellő halk fodrozással lebegtetni a mimózák és oleánderbokrok levélkéit. Nagy denevérek libegnek nesztelen fantomokként a szeribák felett, körülrajzolva a virágzó fák lombjait, melyeken álmos pillangók szenderegnek, a nyáj fölött pedig duruzsoló fonással, nesztelenül szállong a zászlós lappantyú, a szunyogokat és legyeket kapdosva és sem közel, sem távol egyetlen más hang nem zavarja a sivatag halotti néma, de fenséges csendességét...

Egyszerre, mintha maga a föld kezdene megrázkódni, mintha titáni érczlovak rohannának át titáni érczszekerekkel, titáni érczhidakon, dörren meg süketen egy rettentő mennydörgés a vak éjszakában...

Már a regg szürke fátyola oszlatta az éj homályát és keleten rózsaszínben derengett az ég alja és csak pár pillanat választott el a napkeltétől, midőn az erdőből egy nagy csapat kaffer-bivaly csörtetett elő lassu czammogással és békésen legelészni kezdtek a magas fűvel benőtt végteleen lapályon.

Aranyos-rózsaszín pára derengett a zöld sikon és a fekete óriás állatok, vastag, összenőtt szarvakkal fegyverzett hatalmas homlokukkal, vad tekintetükkel, csodálatos benyomást tettek a napkelte minden pompájától ragyogó tájon.

Egyszerre azonban, mint a közelgő zivatar dübörgése, mennydörgött végig a tájon egy hatalmas dörrenés, majd mintha maga a földgyomor kezdene tompán dübörögni, erősbül folyton e moraj - mire az egész rengeteg egyszerre megelevenült s minden fa, minden bokor ingott, hemzsegett a repkedő szárnyasoktól, és a nyugtalanul menekülő rókáktól, sakálaktól.

Egész antilop- és zebranyájak rohantak, menekültek szélsébesen tova a sikon s egy perc alatt eltűntek a messzeség homályában, közvetlen felettünk pedig egész sereg gyöngytyuk és másféle minden fajta madár repkedett ijedt zavargással.

Majd egy csapat majom jelent meg az erdőszél fáin és vad ijedtséggel, visitó sikoltozás, s gurgulázó torokhangok között, nagy szökésekkel ugráltak át egyik fáról a másikra, temérdek madarat verve fel.

Csak a legelésző bivalyok nem mutattak semmi félelmet, hanem lomhán az erdőszél felé fordultak, ellenben lovaim és ökreim reszkettek, tomboltak és kötőfékjeiket akarták eltépni vad ijedtségükben, hottentotta szolgálaim pedig, bár egészen fedve voltunk a magaslat fáitól és bokraitól, a fákra akartak felmászni.

Egyszerre az erdőből egy pompás fekete antilop szökkent ki, s mintha szárnyak vinnék, repülve száguldott végig a sikon...

Pár pillanat múlva azonban, mint a mennydörgés felcsattanó ropogása, harsantak fel azok az iszonyu alhangu bődulések, melyek a vadászó oroszánt jelzik és mintha az egész erdő össze akarna rokadni, olyan recsegés-ropogás között törte ki magát egy óriási himoroszlán hat társától nyomon követve.

A sikra érve pár pillanatig ide-oda szökelte, óriási, bozontos fejét egészen a földre hajtva, azután iszonyu hördüléssel, öles szökésekkel rohant tova a megtalált nyomon, hat társa pedig hörögve, orditozva utána, bojtos farkukkal a levegőt korbácsolva.

Az antilop már messze volt, de az oroszánt szélsébesen szökelte utána és ha egyik-másik kitört a sorból, a bozontos vezér iszonyu ordítással dörrent rá s hüvelykhosszu fogait vicsorítva, hörrenté vissza a sorba.

A fekete antilop pedig, e leggyorsabb antilopfaj, minden erejét összeszedve, szélsébesen rohant, repült előre és nagy térelőnyt is nyert üldözői felett; azonban, midőn egy kiálló meredélyről ez utjába eső patakot átszökte, a part tulsó része leszakadt alatta és a vízbe hemperedett.

Kigázolva a mélyből, lihegve, reszkette álldogált a partszél sekélyes medrében, mohó tekintetével a környéket kémelve, de a felharsanó bődulésekre egyetlen szökéssel a partra ugrott és a lejtőn végig rohanva, egy kiszáradt patak ágyában kaptatott tovább, táborunk felé menekülve.

A bivalyok akkor is, midőn az oroszánt az erdőből kitörtek, mint valami fekete szobrok, olyan mozdulatlanul állottak, csak szarvaikat szegezték előre s néztek mereven a közöttük átrohanó oroszántokra, mint a kik támadni ugyan nem akarnak, de a támadást elfogadni készek és egy vonalnyira sem tértek ki az ordító csapat utjából.

A patakig szélesebben rohant a futó gím nyomán a vén vezér, ott azonban, hol ez vízbe zuhant, tétozva fel-alá futkosott: bosszusan rázta, berzengette sörényét és haragosan ordított, midőn hiába szaglálódott a földön s a levegőben. Egyszerre azonban diadalmas bödüléssel szökte át a patakot és az omlásnál csakugyan rátalálván a gím nyomára, a kiszáradt patakágyon loholt, nagyokat hörentve, sebesen előre.

A fekete antilop gyorsasága azonban lassankint hanyatlott, mert lapoczkáját az esésben megsértette s noha kétségbeejtő erőfeszítéseket tett, az oroszlanok mindinkább közeledtek, mintha az ő gyorsaságuk meg a zsákmány lankadásával folyton növekednék.

A mint az üldözők csapatja a magaslat lábánál elrohant, Anderson jól látta, hogy az elől-rohanó him egy iszonyu nagy s vén állat volt, hosszú, feketés sörénnyel, mely a düh és vérszomjtól berzengve mint egy túskeerdő ingott az iszonyu fő körül, repülő, bojtos farka, mint egy fekete fejű óriási kigyó kanyargott, repült a levegőben, tátott torkából pedig, melyben egy emberfej úgy elfért volna, akár egy dió - vérvörös, borostás nyelv fityegett ki, a hófehér, hüvelyknagyságu fogak közül.

A végsőig hajsolt gím - egyszerre félrekapott és egy közeli sziklapadra akart felkapaszkodni, de az omlatag paladarabok minduntalan kisiklottak hegyes patái alól.

Vértfagylaló volt e szegény állat kétségbeesett végküzdelmét nézni.

Minél inkább szoritották, annál szilajabb, botlósabb lett, szemei szinte világlottak a rémülettől, nagyokat botlott, s minden botlásnál riadt, kétségbeesett oldalrugásokat tett, s hangosan zihálva, hörgött és mekegett... és még két harmadáig sem jutott a magaslatnak, midőn egy kicsuszszanó palakódarab leverte lábairól. Hiába erőlködött, nem tudott többé lábrakapni, csak megtört tekintettel, panaszos mekegéssel vergődött, hánykódott a görgelező kődarabok között.

Az oroszlanok öles szökésekkel rohantak fölfelé s lábaik alól egész palagörgetegek omlottak a mélybe. Bödülésük rettentő mélyen és megrázón hangzott, midőn a vezér egyetlenegy három-öles szökéssel a vergődő antilopon termett s oldalait kigyódzó farkával korbácsolva, pár másodperczig egész rettentő magasságában és fenségében állt felette... azután talpának egyetlen csapásával úgy végighasította vékonyait, hogy a belek gőzölögve fordultak ki és társait haragos hördüléseivel visszarezzentve, nagy darabokban kezdte tépni, szaggatni a közösen ejtett prédát, a többinek pedig csak a feljük rugott darabokkal kelle megelégedniök.”

Hindosztán csodái.

Nemcsak Nagy Sándor és Marco Poló idejében volt India a mesék, csodák és fűszerek hazája. Regés, csodás világrész ez még ma is, vallásaival, szokásaival és népeletével.

Az „Ezeregyéjszaka” tündérmeséi elevenedtek fel az Indiában utazó előtt. A tropikus bujaságu és mesésen szép növényzet, a szivárvány minden színpompájában ragyogó virágözönnel ékeskedik. A hindu építészet remekeit, ezeket a légies, csipkeszerű ékítményekkel áttört oszlopos palotákat, pagodákat, templomokat, amelyeknek lépcsőzetét zafirkék tó locsolja, visszatükrözve a sötét kék eget, arany fényözönébe vonja az izzó nap.

Az utas azt hiszi, álmodik, vagy a mesék egyik tündér-ligete nyílt meg előtte. S ez az álom folytatódik tovább, mert az idegenszerűségnek, a sajátos szokásoknak, a csodának folyton új és új, más és más jelene változik és tárul eléje.

Benareszben a pagodák szent ligeteiben maguk e ligetek őrei, a szent elefántok kérnek és gyűtenek alamizsnát a látogatóktól. - Karratschiban pedig a fő Vishnu-templom lépcsőzete a krokodilok tavába merül, hol százával élnek e páncélos szörnyek, a lakosságtól szentekként tisztelve. S mikor egy-egy hívő megvendégeli őket, az erkélyes fallal körülfalazott s az összebörülő lombu pompás fáktól árnyalt tó smaragzöld tükre forrni, hullámszíni kezd. Óriási páncélos hátak, iszonyu torku fejek merülnek fel s egymás hátán, farkaikkal tájékozódva, tolonganak a lépcsőzet köré s merev, sárgászöld szemeket sóváran ama brahminra szegzik, ki az ajándékküldést, vagy borjút darabonként dobálja nekik a tóba.

Az apró szigetkék megnépesülnek s az apró 1-2 lábnyi fürge fiókák sebesen szaladgálva, kapkodják el a prédát a lomha vén óriásoktól, amelyek azután dühösen csapkodják össze állkapcsaikat.

Zennanahban, Ambeer király tündéri építészetű palotáját a szent majmok serege lakja, amelyeknek saját gyümölcsös kertjeik s veteményföldjeik vannak és a vallási dogmákból, a lélekvándorlás tanából kifolyólag, az állatok iránt szerfelett gyöngéd és figyelmes hindu nép bőségesen ellátja őket s szintugy a szolgálatukra rendelt papokat élelem- és javadalmakkal. Halállal bünhődnek az a meggondolatlan, ki egyet e szent állatokból megölne; aminthogy már sok angol tiszt életével lakolt, amiért egy-egy szentnek tartott majmot, vagy Vishnu istennőnek szentelt pávát megölt.

Delhiben meg a beteg és elhagyatott állatoknak pompás kórházuk van, hol brahminok ápolják őket. Látni lehet itt bekötött lábú ökröt, sertést, felkötött állu majmokat, csonka szárnyú vagy lábú hollókat, keselyűket s a vénségtől fogatlan s már alig álló lovakat, megsérült kutyákkal és macskákkal egyetemben.

* * *

Az az utazó, aki oly szerencsés, hogy ajánló-levelet szerezhet egyik-másik nábobhoz, vagy fejedelemez, az előtt egész teljességükben és varázsukban tárulnak fel India csodái, mérhetetlen gazdagsága és tündéries ünnepe, melyeket csakis egy indiai maharadzsa kincstára bír ki s melyeket utánozni India és a környezet nélkül nem lehet. Aki e csodás dolgokat látta, azokat sem elfeledni, sem megfejtetni nem bírja; aki pedig hall róluk, az az „Ezeregyéjszaka” valamelyik meséjét véli hallani.

Az ind vallás egyik legmegragadóbb ceremóniája a Vishnu istennő tiszteletére rendezett galambmenyekző.

E szelid szárnyasok a kékszemű és aranyhajú istennőnek vannak szentelve s ez iránti tiszteletből minden ember, még a legszegényebb is, amint csak teheti, oly nagy számban tartja a

ritka fajú és szebbnél-szebb fehér s fekete és éneklő galambokat, a kajdácok tarka színében ragyogó egyéb indiai galambfajokkal együtt. Ezekkel azután évenként galambünnepélyeket rendeznek a legnagyobb fényvel, pazarlással.

Az audhi-i maharadzsza 10,000 pár galambot tart Vishnu tiszteletére. Két nagy csodaszép palota van számukra építve az audhi-i királyi palota kertjében. Keleti pompával külön udvartartás van egy brahmin vezetése alatt a galambok részére szervezve. Rendszeresen a Trimurti megtestesülése napján lesz e tízezer pár galamb házassági ünnepélye megtartva.

A drágakő, selyem, bársony, mely ez alkalommal a maharadzsán és környezetén ragyog, szinte megvakítja az ünnepi ruhába öltözött népet, mely zsufolásig tölti meg a galambpalota óriási udvarát. A kupolás, erkélyes, ballusztrádjaikon szőnyeges, különben egész virágtengerbe fojtott paloták, a kolosszális disz- és templomelefántok aranyozott agyaraikkal, homlokukon egész uradalmakat érő „hét drága kő gyűrűjének”¹⁴ csillagával, hátukon filigrán munkájú tornyocskákkal és arany himzetű, földet seprő takarókkal, drágaköves csótáru, tomboló lovak, a papok, a fantasztikus zenekar sajátságos dallamaival, a galambok személyzete rikító, ragyogó öltözetében, a katonák, bűvészek, bayadérek, a szemfényvesztők és a maharadzsza vadászai, solymászai, lovászai, szóval egész udvara s ehhez a bókoló, karcsu pálmák, óriási levélbokrétaikkal, az égő virágu gobeák, yuccák kandelláberszerű virágzataikkal, draczenák s pandánok, banánok s ehhez a mindent megaranyozó s aranypárába burkoló, izzó sárga, tropikus nap, a setét ultramarinkék égbolt s a buja növényzet százszínű zöldje, százszínű virágtengere igazán a keleti regék csudás bűbáját s egy nagyhatalmu tündér varázspalotáját tükrözik vissza.

A papok éneke, áldozata és imái után megkondul, azaz inkább megdördül, mint a tenger moraja a tam-tamok szívet reszkettető bugása s ennek utolsó rezgéseinél egyszerre, mint egy szinpadí függöny, szét-szétnyílnak a paloták előrészei s kirepül ütemes, andalító suhogás között a tízezer pár galamb!

A szabadság mámorában nyilsebesen emelkedik fölfelé, mint egy tarka, hol terjengő, hol sűrűsödő felhő, a szárnyas csapat.

Csudálatos, érzékkábitó, de édes zene hangzik alá a magasból!

Huszezer szárny suhogó zenéje! Ezerpár kisebb-nagyobb ezüst csengetyűnek, mely a galambokra van erősítve, kristálytisza csilingelése, beleolvadva a huszezer szárny suhogó zenéjébe: mintha egyenesen magából a végtelen aether magasából hangzanék alá ez az ütemes csengés, dallamos suhogás, mindig magasabb és magasabból hangzik alá. Majd olyan magasan szállnak, hogy csak elhintett fehér és fekete pontocskáknak látszanak az ég azurján s a suhogás-csengés csak elhaló visszhangként zeng alá, el-elhalva, fel-feltámadva.

Lélekzetét visszafojtva, halotti csendben s az égre függesztett szemekkel várja a tömeg a galambok alászállását. E napig úgy a him, mint a nőgalambok külön-külön épületben voltak tartva, hogy a párosodás csak e szent napon történjék.

A magasban kóválygó pontok mind nagyobbak, a suhogás, csengés mind erősebb lesz. Vishnu szent madarai gyorsan ereszkednek alá, méltóságos, lassu, de körded repülésben. Tollazatuk ragyog a mélytűző nap sugarában! A fehér színek világolnak, a szürkék és feketék ércfényben ragyognak.

Miután himek a nőktől eddig külön voltak tartva, már a magasban is kiválasztotta mindegyik párját s most azzal ereszkedik a tömeg alább-alább s a paloták teteje, kupolái és ballusztrádjai

¹⁴ Az ind vallásnak ép oly szent és misztikus ékszere, mint az egyiptomiaknál a kemkem és a sistrumok voltak.

egyszerre megtelnek bugó, turbékoló párokkal. Ez a tizezer galambpár menyekzője!... Erre végtelen örömiadal harsan fel a tömeg ajkáról s vele felzognak a tam-tamok dörrenései, megperdülnek a dobok, felzengenek a gitárok, guzlák s egyéb hangszerek, a fellegrár ágyui dörögnek, sőt még a paripák nyerítése, az elefántok menydörgő trombitálása is, uraik örömben osztozva - belevegyül e hangzásba, elnyomva a bayadérek énekét s csengetyüinek zenéjét, kik hosszú fátylaikat a légben usztatva, aranypereczes bokáikon s gyűrűs lábujjaikon forogva, lejtének Vishnu tiszteletére.

E kápráztató ünnepélynek aztán folytatása van: lakomák, bűvészek és kigyótánczoltatók mutatványai, a tüzijáték. A gazdagok pedig megvendéglik s megajándékozzák ilyenkor szolgálkait és a szegényeket.

Ilyen alkalomkor aztán az európai oly csuda dolgokat láthat az indiai bűvészekről, hogy nincs az a Boscó, Philadelphia s másféle bűvészfejedelme Európának, ki utánok tudná azokat csinálni, vagy csak meg tudná azokat fejteni, A művelt európai nem hisz saját szemeinek, pedig e bűvészek majd egész mezitelen, szegény ördögök, csak egy vékonyka öv van csipőjükön s nem hordoznak magukkal, mint az európai hirneves kartársaik, egész raktárt, mindössze is egy lapos fonott kosarat és minden pódium s letakart asztal nélkül, egy leterített gyékényen a nézőkhöz egész közel adják elő mutatványaikat.

Remekei az indiai bűvészetnek a következő mutatványok:

A bűvész egy akármilyen földdel megtöltött virágcserepet kér, s ott világos nappal - a nézőknek - ugyszólván - az orra előtt bizonyos port kever a föld közé s ebbe egy szem száraz angó-magot ültet; azután megöntözi és letakarja csöppnyi kertjét egy közönséges négyszögletes vászonkendővel.

Rövid időre a kendőcske, - mintha tolná valami - közepén lassan-lassan emelkedni kezd, anélkül azonban, hogy a bűvész hozzá is nyulna. - Csak mikor már úgy nyolcz hüvelykre emelkedett, fogja meg a bűvész a kendőcske két végét, anélkül, hogy a cserepet megérintené és óvatosan felemeli. Az elbámuló néző előtt a cserépben egy nyolcz hüvelyk magas Mangó-csemete virul négy fényes zöld levéllel; e csemete egy hetes növéskének látszik. Ujra lefedi, mire a csemete négy lábbal magasabbra nő, s mikor felfedi, már két zöld gyümölcs is látszik rajta. Most negyedszer takarja le a bűvész, s véglegesen levéve a leplet, a fácskán érett Mangó-gyümölcsök vannak. Csak most érinti meg a fácskát először a bűvész, leszedi róla a gyümölcsöt s átnyújtja a nézőknek, kik azt megízlelve, teljesen érettnak, frissnek és zamatosnak találják. És ha a kétkedő európai saját szemeinek sem hive, - kihuzza a fácskát a földből, azt rendes, fejlődött gyökerűnek és ép olyan törzsű-, kérgű- és levelűnek fogja találni, akárcsak a szabadban felnőtt.

Még csodásabb mutatvány, mikor a bűvész világos nappal - az utca közepén leteszi kerek, fonott kosarát, - melyből vastag spárgagombolyagot vesz elő. Ennek végét a kosár fedeléhez kötve, a testes gombolyagot egész erejéből a magasba hajtja. A gombolyag száll-száll s gombolyodik vég nélkül s mindig kisebbé válva, végre eltűnik a nézők szemei elől, anélkül, hogy vissza leesnék. A legombolyodott zsinór, feszesen és függélyesen áll végével a végtelenbe veszve. Erre a bűvész parancsára vele levő hat-nyolcz éves czingár fiucska elkezd a spárgán felfelé mászni, mindig magasabb-magasabbra, míg végre ő is eltűnik a nézők szemei elől. Ugy-e ez lehetetlenség?! szemfényvesztés, hazugság?! A gombolyag nem maradhat fenn a semmiben! Bizonyára a bűvész a gombolyagot valami ház eresze, vagy csipkézetére dobta, ott megakadva a fiu is odakuszott s ott rejtőzött el?!... Nem! E mutatvány az utca közepén történik; a zsinór pedig mértani függélyesen áll, és a körüllevő házak oly alacsonyok, hogy ereszőket a nézők kezeikkel elérik s aztán annyi ember között csak akadna egy-két oly élesszemű, aki észrevenné ezt. De ez még nem minden! Kevés időre rá a bűvész hívni kezdi le a fiucska. Ez felel és hangja a végtelen magasból halkan zeng alá - de nem jó elő. Így

feleselnek egy darabig, a bűvész kéri, majd parancsolja, hogy jöjjön le, végre fenyegetni kezdi. De a fiu még erre sem jő le. Erre a bűvész látszólag dühösen, kését fogai közé szorítva, kezd a zsinóron felfelé mászni, mindig-mindig magasabbra, míg végre ő is eltűnik az elbámult közönség szemei elől. Néhány percz múlva velőtrázó halálsikoltás és rémes hörgés hangzik alá a magasból s a nézőközönségre meleg vércseppek hullanak; azután nagy robajjal a fiucska élettelen teste esik alá, vérrel és sebekkel borítva s zuzódik össze-vissza a földön. Azután, mintha semmi sem történt volna, utána a bűvész alakja kezd kiválni a semmiből s lassan aláereszkedni a spárgán. Közönyös tekintettel dob egy ócska terítőt a fiucska holttestére s eloldva a spárgát a kosár födeléről, nyugodtan kezdi ezen végénél felgombolyítani. A gombolyag mindig nagyobb és nagyobbá lesz s mikor már egészen felgombolyította, egyéb jószágaival együtt kosarába helyezi. Erre lerántja a terítőt a fiucska holttestéről, ez ép tagokkal, vér- és sebek nélkül, virgonczan szökik talpra s mosolyog a közönségre. Az ott levő európaiak kedvéért a bűvész egyik házból a fiuval nyolcz-kilencz láb hosszú vastag bambusz szálat hozatott elő, s ezt tenyerén egyensúlyozva egész hosszában függélyesen a levegőbe hajtja oly magasra, hogy alsó végét kényelmesen elérheti. Erre a bűvész felmászik rá, s rajta különféle mutatványokat csinál. Végre leereszkedve, a rudat visszaviszi előbbi helyére.

Kigyók és sasok küzdelme.

Mindig szerettem volna látni s tüzetesen tanulmányozni, miként támadják meg s gyürik le az ölyvek a kigyókat, s hogyan védekeznek, kivált a mérges kigyók ördögien gyors támadása ellen?

A véletlen két pompás, s egészen kinőtt, s mi több egészen szelid Kigyászó-sast (*Circaetus gallicus*) juttatott birtokomba, éppen akkor, mikor terrariumom is nagyon népes volt, mert honi viperafajainkon kívül, még három ritka, de rettenetes vendége is volt, t. i. az afrikai homokpuszták félelmes réme: a Szarvas-vipera (*Cerastes cornutus*), melyeket Anisits D. János barátomtól kaptam, ki akkortájt éppen Essah vidékén időzve, kedveskedett négy egészen kifejllett példánnyal, de egy közülök az érkezés után kevéssel elpusztult.

E félelmes vendégek rémei az egész észak-keleti Afrika és Vöröstenger melléki pusztaságok és homokos vidékeknek, mert marásuk feltétlen halálos és a mellett könnyen ingerelhető, támadó természetűek. Színezetük a homokos talaj sötétsárgás színével egyez, sötétebb és világosabb foltokkal tarkázva, s fejükön, szemeik felett két hegyes, kissé hátrahajló szarvacskájuk van. A nap legnagyobb részét, magukat a homokba furva, töltik. Legtöbbször csak két hegyes szarvszerű nyulványuk mered elő a homokból. E szarvacskákat sokszor még a puszták madarai és egérkéi is az *Acanthusok* vagy *Carduusok* elhullott tüskés magocskáinak nézik és sietnek felkapni; de alig közelítik meg, már a másik pillanatban a kigyó feje kilőtt nyilként vágódik elő, s egy villámgyors vágással, méregfogait áldozatába mélyeszti.

Ezért rettegik e vidékek lakói is annyira, mert a mit az állatok és madarak éles szemei és ösztöne meg nem sejtene, azt az ember még kevésbé veszi észre. Így rendesen csak akkor tudják meg a karavánok, vagy egyes utazók, mikor már a szerencsétlenség megtörtént és a segítség már késő. Nagysága rendesen két láb s néhány hüvelyk, míg vastagsága majdnem megközelíti egy csecsemő karjának vastagságát.

Hogy mily bőven termelik méregmirigyei a halálos mérget, bizonyítja az, hogy egymás után 20-22 galambot vagy házinyulat maratva meg velük, a méreg hatása és ereje egy csöppet sem csökken. E mellett szaporaságuk, még a legsivárabb, leglakatlanabb homokpusztákban is akkora, hogy méltán kérhetni, hogy és miből élnek meg ily nagy számban az olyan lakatlan sivatagokon, melyeket még a tősgyökeres pusztalakó állatok is elkerülnek?

Egyformán nappali és éjjeli életűek, mert jóformán nincs utazó, ki Afrikának fenti részeit keresztül utazva, ne bukkant volna rájuk, s legalább egypár teherhordó állata ne esett volna marásuknak áldozatul.

„Mert alig, hogy tábort ütve, a lobogó tűz mellé leheveredve, a már alig várt pihenésnek akartuk magunkat átadni, - beszéli Bruce - az egész tábor orditozva, fejvesztett ijedtséggel szökött talpra, s mindegyikünk egy-egy málhacsomagra vagy ládára ugorva fel, kezében bottal vagy sátorkaróval nézett fürkészve a megvilágított helyekre. Ketten-hárman a benszülöttek közül, hosszú csiptetőikkel felfegyverkezve várják, mikor csusznak a tűz fénykörébe a félelmes vendégek. Csakugyan surlódva zörög a száraz homok a pikkelyes testek csuszása alatt! - Egy, kettő, három, hat, nyolcz, - tiz - Uram Isten! - tizenkettő, tizennégy jött táborunkba e félelmes szörnyekből, s a lobogó tűz világa és melegétől vonzatra, ennek fénykörében telepedtek le s furták magukat a homokba, vagy magasra emelt nyakkal, ki-be járó nyelvvel sütkéreztek s pislogtak a tűz világában. Egyik fogóval a másik után nyulnak ügyesen a benszülöttek a málhák tetejéről ágaskodva és kapják nyakon s dobálják egyiket a másik után a lobogó tűz közepébe. De mit használ ez! Alig, hogy aludni kezdünk, újra rémülten felriad az egész tábor, és ez így megy egész éjszakán át háromszor, négyszer, sőt

többször is. Hogy honnan jönnek, s hol tartózkodnak ilyen tömegesen, azt még csak elképzelni sem bírom.” És eme jelenet nemcsak Bruceval, de minden e vidékeken utazóval megtörtént, a ki a szabadban tábort ütött. A tűz világa és melege messziről odacsalja őket, tűz nélkül pedig táborozni a szabad ég alatt lehetetlen, mert megtörténik az, mi történt a két Breitgraad testvér utazóval, kik tüzet nem gyújtva, éppen azért, hogy ennek világa oda ne csalja ezeket a veszedelmes hüllőket, csak pokróczukba burkolódzva aludtak el Haam környékén, midőn egyszerre két velőtrázó rémkiáltás riasztotta őket fel. Az öregebb testvér felriadva, hevesen kapott mellette levő puskája után, de e pillanatban fájdalmas szurást érzett karján, közel a kézfehéhez. Mikor nagy nehezen világot gyújtottak, látták, hogy táboruk tele van szarvasviperákkal, melyek melegedni csusztak az alvók mellé. „Ne mozdulj, Ernő, ne mozdulj”, kiáltott öcséjére kétségbeesetten a bátya, puskatusával agyoncsapva azt a kigyót, mely őt a heves mozdulat következtében megmarta s megint újra támadásra ágaskodott, azután elkapva egy fáklyát, azzal próbálta a marási sebet kiégetni. Hasztalan volt minden! A megmart tagok nála s két benszülöttnél rohamosan dagadni és feketedni kezdtek és észvesztő fájdalom, eszméletlenség s egyéb efféle tünetek közt halt meg testvére karjai között, a két arabbal együtt, a haami sivatag éjjeli csendjében. Daczára, hogy virrasztva várták a reggelt, mégis még két vízholdó állatjuk lett megmarva, melyek szintén megdöglöttek, rémitő halálküzdelmek között.

Honi vipera-fajaink között legmérgeesebb s támadó, vad természete miatt legveszélyesebb az orr felett szintén szarvalaku nyulványt viselő Homoki vipera (*Vipera Ammodytes*), mert ennek marása csak kivételes ritka esetben nem halálos, ellenben a közönséges vipera (*Pelias Berus*), a Reed-féle Vipera (*Vipera Reedi*) által megmarottak közül gyors segély és orvosi kezelés mellett, sokan életben maradnak, noha gyermekeknél és kisebb állatoknál ezek marása is feltétlenül halálos.

Mikor ismerőseim megtudták, hogy kigyászó sasaim és viperáim között viadalt szándékozom rendezni, velem együtt alig várták e napot, mert szerfelett érdekes és idegizgató látványnak ígérkezett a küzdelem e félelmes ellenfelekkel, különösen a Szarvas Vipérákkal szemben.

A viadalt megelőző napon sasaim nem kaptak enni, hogy annál nagyobb tüzzel támadjanak, s így mikor a viadal napja elérkezett, éhségükben türelmetlenül, szárnyaikat suhogtatva szálltak fel-alá állványuk fokain. A küzdőter helyéül az udvarnak padló-egyenes része volt kiszemelve, melyet száraz homokkal vastagon behintettem, s e mellett a sasoknak védelmi- és támadó pontokul néhány egy-két láb magas fatörzs- és kecskeláb volt leállítva. A nélkül, hogy a körülálló látogatókkal törődtek volna, tüzes, sárga szemeiket folyton csak reám függesztették e szép, olyvna nagyobb, felül fekete-barna, alól fehéres, barnán sávolt ragadozók, sőt a him még le-le is hobbant a kecskelábról s a hozzám legközelebbi fatörzsre szállt, érezve, és várva a prédát.

Előljáróban két, alig másfél lábnyi hosszú, ártatlan gyűrűs siklót (*Coluber natrix*) vetettem nekik. A két madár lecsapott, s mielőtt a kigyók csak mozdulhattak volna is, már egy-egy erős csőrvágástól elszédítve, szétszaggatták és - mindakettőt elnyelék mohó gyorsasággal.

Mikor a viperák szekrényeihez közeledtem, láttam, hogy e félelmetes bestiák mód nélkül fel vannak ingerelve. Szünet nélkül fujtak, sziszegtek, s le-lekapva fejüket, tátott torokkal, még saját árnyékaik után is kapkodtak, s az üvegfalon keresztül minden mozdulatomat dühtől szikrázó tekintettel kísérték lángvörös szemeikkel.

Ingerültségük okát a zivatarra hajló borult, rekkenő idő, s szekrények ide-oda hordozgatása okozta. Csupán a három Szarvas vipera volt nyugodt. Féltestüket a homokba furva, lomhán elnyújtózkodtak, de merev, vad tekintetük azért minden mozdulatomat kísérté, fejüknek észre nem vehető lassu mozgásával.

Ez egy kicsit gondolkozóba ejtett. Félttem e ritka szép madarakat, a harc kétséges esélyeinek kitenni. A legkisebb marás, s én meg leszek fosztva e nehezen megszerezhető szárnyasoktól. És ettől annál inkább félttem, miután azt hittem, hogy e fogságban felnevelt madaraknak nem lesz meg az az ügyességük és gyakorlottságuk, mint a szabadon felnőtteknek, ezen ördögi gyorsaságu, ingerült, mérges hullókkal szemben.

Erejüket és ügyességüket akarván mégis kipróbálni, hozzájuk méltó erős, de nem mérges ellenféllel, - egy-egy négy lábánál hosszabb, majdnem gyermekkar vastagságu Siklót vetettem mindegyik felé.

A két hatalmas kigyó, először is menekülni igyekezett, de mikor a két sas, egyetlen szárny-csapással előttük termett, hátra vágta magukat, gyűrükbe kanyarodva, s fejüket emelve, tátott torokkal, dühösen sziszegtek és harapni igyekeztek. De a másik pillanatban mindakét madár egyetlen hibanással derékon kapta hatalmas körmeivel a kigyókat. Ezek szemmel alig követhető gyors tekergőzésekkel vetették magukat előre, hátra, a madarak lábaira tekerődve, úgy, hogy ezek jobbra, balra inogtak a hatalmas rángások alatt, hol farkukkal, hol leeresztett szárnyaikkal támaszkodva, óvták magukat a feldőléstől és szünet nélkül, nem törődve a kigyók harapási kísérletével, vagdosták, tépték csőreikkel a kigyók derekát. Így folyt néhány perczig a heves küzdelem, s bár a sasok csőreikkel hatalmas vágásokat mértek a kigyók fejére is, a gyors tekergőzés s a kigyók villámgyors ide-oda vágódásai miatt a csapásokat mindig elhibázták.

Különösen a him volt festői szép küzdelmében, mikor élesen, mintegy harci kiáltásait hallatva, elsivított, s szárnyaival is suhogva csapkodott, vonagló, tekergő ellensége felé.

Végre egy hatalmas csapással sikerült neki a kigyót annyira elkábitani, hogy ez lankadtan hátra hanyatlott és görcsös reszketeg vonaglások között vergődött az éles körmök között. Ekkor az éles csőr újra lecsapott, s szemmel alig követhető gyorsasággal, három-négy darabra szakította a hatalmas nagy kigyót.

A nőnek kissé hosszabb küzdelemre volt szüksége, míg ellenfelét le birta gyűrni, de végre ez is, a himhez hasonlóan végzett ellenfelével.

Most, egy e célra készített hosszú fogóval, két egészen kinőtt homoki viperát (*Vipera ammodytes*) vetettem a küzdőterre.

A két madár a küzdelem heve, s a felébredt harcvágytól nekiszilajodva, hobbant a kigyók elé, de a másik pillanatban rekedt, de éles vijjanással, mi úgy a meglepetés, mint a félelem kiáltása vala, villámgyorsan hátrapattantak. Sajátságos jelenet volt ez! Míg a siklókat, azokat a 4 lábánál nagyobb óriás példányokat is, azonnal, minden tétova és fontolgatás nélkül támadták meg, ezeknél, úgy látszik, megsugta ösztönük, hogy egészen más, halálos mérgeű félelmetes ellenséggel állnak szemközt. A viperák villámgyorsan rétesforma karikába csavarodva, dühtől lángoló szemekkel, szájukat eltátva fujtak, sziszegtek s hátraszegve felemelt fejüket, a támadásra készen állottak, miközben páros, hegyes méregfogaikat a felső állkapocsban jól meg lehetett látni, míg páros nyelvük villámgyorsan járt ki-be szüntelenül.

Lehetetlen azt a vad, ördögien félelmetes és visszataszító tekintetet leírni, a mivel e két hulló birt. A siklók is a végsőig dühösek voltak, de nem gerjesztett tekintetük sem irtózást, sem félelmet, mint ezek szemeinek a kiülő szemdudor alatti véstíjószerű, alattomosan fenyegető tekintete. Egész jelenségük gonoszságát növelte még az orruk felett ülő szarvforma pikkelydudorodás is.

Szárnyaikat, mintegy paizs gyanánt, előre emelve, tűzben ragyogó sárga szemeiket elleneikre szegezve, kissé előre hajolt, s támadó, szökkenésre kész testtel figyelték a kigyók minden mozdulatát - s míg a siklókkal folyt küzdelemben dus tollazatuk simán, feszesen feküdt, most

lázán, felfujtan, felborzolódt s alakjukat majd kétszer akkorára növelte. Most a két kigyó fejét lekapva, villámgyors mozdulattal majdnem két lábnyira vetette magát előre s szemmel alig látható gyors mozdulattal vágott fejével a him felé, mely rekedt vijjongással reppent fel, s tért ki a kigyó harapása elől. A nő azonban végleg megfutott, s a legmagasabb helyre, a kecskelábra menekült s ott ijedten, élesen vijjogni kezdett.

Az egyik viperát visszatettem szekrényébe, mialatt a két ellenség dühtől lángolva farkaszemet nézett egymással, a kedvező pillanatot lesve a támadásra.

A him sas minden tolla fel volt borzadva s mindkét szárnya magasra emelve, s mikor a vipera újra behuzta a nyakát, hogy támadjon, abban a pillanatban, nagyot rikkantva csapott reá, körmeivel derékon kapva, miközben előre tartott szárnya tollaival fogta fel a kigyó villámgyors többszörös marásait. Bár a kigyó gyors tekerőzései között néhányszor czombjai és begye felé harapott azokat meg nem sérthette, mert az előre meresztett ruganyos tollazat felfogta a harapást. Bármily gyorsak voltak is a kigyó vágódásai, a sas szikrázó szemei folyton szemmel tartották a kigyó fejét, s hol a jobb-, s hol a bal szárnyával csapta azt el, mikor marni akart, miközben ő is hatalmas csapásokat mért a kigyó felé. De ezt egyszer se próbálta úgy, amint a siklónál, derékban szétmarczangolni, nehogy ez alatt megmarhassa. Így folyt perczekig a küzdelem a nélkül, hogy a küzdők lankadtak volna, sőt inkább, növekedő dühükkel, erejük is növekedni látszék. Végre mégis a sas maradt a győztes, mert sikerült neki ellensége fejét szétzuzni, mire aztán egy-két pillanat alatt darabokra szaggatva, lenyelte a kigyót, még pedig fejével s méregfogaival együttesen.

Egy kevés pihenő után, a legnagyobb és legvénebbnek látszó Szarvas-viperát dobtam a küzd-
térre.

Még én és vendégeim is hátraugrottunk, olyan ördögi ficzánkólást és pattogást vitt véghez ez ingerült jószág. Felfutta magát, előre-hátra vágódott, ágaskodott folytonos fuvás és sziszegés között, torkát harapásra tátva.

A két madár vitézül mellé szökött, de a nő még vadabb ijedtséggel, mint előbb, a mikor a kigyó elibük vágott, vijjogva egészen a háztetőig szállt, s majd a szímezésen megkapaszkodva, szárnyaival rendetlenül csapkodott. A him is rekedt vijjongással, három-négy lábat szökve, került ki a kigyó támadásait, s bár dühe tetőpontját látszott elérni, még sem támadott, hanem folyton ellenségét vizsgálta, dühös, de óvakodó és szinte megütközöttnek látszó tekintettel.

Hanem a kigyó nem igen hagyott erre neki időt, mert a végsőig volt ingerelve és folyton támadott. Három-négy lábnyira dobta, vetette magát ijesztő gyorsasággal, folyton tátott torokkal, szemmel nem követhető gyorsasággal vagdosva méregfogaival a madár lábai és begye felé.

E gyorsaság leirhatatlan volt. Hasonlított a vizszíneire dobott kő fel-felpattanó gyorsaságához, vagy a bugó csiga pergő ugrálásához - és szemeinek tüze a sárgából narancsveresbe játszott folytonosan, míg szarvacskái szinte előre-hátra meredeztek.

A sas kétszer-háromszor a kecskelábra reppent fel, s onnan vijjogott alá ellenségére, ki még ide is követte vak dühében; végre a végsőig zaklatva, egyetlen szárnycsapással majd három-öltre szállt fel a levegőbe, s hangos suhogással nagy körökben keringett felettünk, mire a Szarvas vipera karikába tekerődve, magasra nyujtott, de hátraszegett nyakkal követte minden mozdulatát, s forgott maga körül.

Repte mind gyorsabb, s a körök mind szűkebbek lettek s egyszerre olyan éles kiáltással, minőt még nem hallottunk tőle, mint a leeső kő vágódott le, a másik perczben már körmeit a kigyó derekába vágva, szárnyaival oly szédületes gyorsasággal kezdett csapkodni, hogy mit sem láttunk egyebet, mint azt, hogy a kigyó egyszerre csak elbágyadt, fejét nem tudja emelni, s

rángón, görcsösen utolsót vonaglik a sasnak körmei között, s ez még néhány csőrágás után, anélkül, hogy zsákmányát elfogyasztaná, rendes helyére röppent.

A kigyó csunyán össze volt marcangolva, feje szétzúzva, derekát pedig csak néhány izomszál tartotta össze a törzsszel.

Csodálkozva azon, hogy szokásától eltérőleg, nem fogyasztotta el madaram ellenségét, egy darabka nyers hussal, majd az általa megölt nagy sikló egy részével kínáltam meg. Mindkettőt nagy étvágygyal elnyelte, tehát még jóllakva nem volt. Majd szétszakítva a Szarvasvipérát, ennek hátsó részével kínáltam, ehhez megint hozzá sem nyult, holott a homoki vipérát, sőt a közönséges és Reed-féle vipérákat mindig mohón elfogyasztotta. Ennek más okát nem képzelem, mint azt, hogy e viperafaj idegenszerű formája és alakja, valamint sajátságosan elálló pikkelyzete riasztotta vissza az elfogyasztástól, mert, hogy maga a méreg nem árt neki s megemészti magukat a méregfogakat is, azt az elfogyasztott honi vipera-fajainkból elégszer láttam. A napok múlva kihányt pikkely és erősebb csontok csomójában, méregfogakra egyszer sem akadtam.

A fent vázolt küzdelem alig 5-6 perczig tartott és mind ennek magasztalásába voltunk merülve, mikor egyszerre sulyos zuhanás riasztott fel bennünket. A nő kigyászó sas hevert tőlünk nem messze, rettentő vonaglások között.

A nemes madár szájalomra méltó módon vergődött, szárnyaival görcsösen csapdosva, szemünk láttára néhány másodperc múlva meg is dőglött a küzdtéren.

Csak hosszas keresés után fedeztük fel bal lábán, a bőrpajzsok szélei között egy alig két milliméternyi karcot. Ugy látszik, a támadásnál mindjárt megsebezte a rettentő mérgű hüllő, s azért menekült oly sietve a küzdtérről, s csapkodott rendetlenül szárnyaival, már akkor érezve a méreg halálos hatását.

A Carvanas és a Vaia-nendi.

(Két ismeretlen csudaszörny.)

Texasnak keleti részén a világ egyik legnagyobb és legcsudálatosabb mocsárvilága huzódik el végtelen messzeségben.

Messziről az egész végtelen bujaságu őserdők, füves lapályok, nádasok és bozótok tömkelegének látszik - valójában pedig nem egyéb mindent elnyelő, feneketlen iszaptengernél.

A folyton forrongó, erjedező iszap alámossa, elmállasztja a szilárdabb talaju zsombékokat s a rálépő lovast lenyeli mindenestől. A hol tegnap még hullámzó iszap volt, ma buja fű és moha takarja, behálózva a kuszók és folyondárok sokaságától - s magában ebben a csalóka iszaptengerben patakok, folyók kanyarognak, kék vizü álló tavak tükröződnek, virággal, füvel benőtt partokkal. De jaj annak, aki ezekre a virágzó partokra lép!

Lábai alatt örvényként nyílik meg a talaj s mennél jobban kapaszkodik kifelé, annál jobban huzza valami rejtélyes, ellenállhatlan erő lefelé a feneketlen mélységbe s pár perc múlva lovastól összecsap a feje felett a kavargó iszap - és csak pöffedező véres buborékok jönnek fel utána.

Sehol a föld kerekiségén olyan leírhatlan buján s gyorsan fejlődő, változatos állat- és növény-élet nincs, mint itt.

A bozót és nádas a szó szoros értelmében ing és hullámzik a sürgőforgó állati élettől, a lég telve szállongó, zajongó szárnyasokkal, miknek a tudomány még nevöket sem tudja és valószínűs paradicsoma az alligátoroknak és a megszámlálhatlan fajtájú mérges kigyóknak.

Innen kerülnek azok a 40-45 láb hosszú, hordóvastagságú Anakonda kigyók, miknek létezését eddig nem hitte a világ, míg óriási bőrük és vázuk napfényre nem került; nádasában ötével-hatával dulakodnak a préda felett a 20-30 láb hosszú alligátorok, a tüskés szederindák levelei közül pedig elő-elővillan a fekete Longó vérpiros feje, s elővágódik a 8-10 láb hosszú barna víz vipera, melynek mérge alig két másodperc alatt öl és létezésüket 1879-ig mindaddig nem hitte a tudomány, míg Borne életveszélylyel három példányt nem szerzett a new-yorki muzeum számára.

Végre itt él, a mocsarak iszapjában alámerülten minden vizek legfélelmesebb és legnagyobb szörnye, a rejtélyes és ismeretlen Carvanas.

Igy nevezik ezt az ismeretlen hüllőt a benszülöttek és vadászok, melyről nem tudni, hogy az ősvilágból fenmaradt krokodil-e, vagy pedig az ősvilági alligátor teknőcznek, a chelydrának az ivadéka-e?

Alakja félig krokodil, félig teknősbéka. Óriási, dudoros csontpikkelyekkel rakott alligátor-forma pánczélos fark, favastagságú éles körmök és uszó-hártyákkal ellátott lábak nyulnak ki a 16 láb hosszú és nyolcz láb széles, rovátkás csontteknő alól, melyből még vastag, hosszú nyakon óriási krokodilforma fő tátong, iszonyu fogakkal berakott, nagyerejű állkapczákkal, melyekkel mindent megragad, összemorzsol, a mi csak eléje akad.

Mint a kis hangyales homoktölcsérsérkéje közepén, akkép leselkedik a Carvanas is a hig iszap-hullámok alá rejtőzve préda után. Örökké tátott torokkal, lomha, körded mozgással uszkál köröskörül pánczélos farkával minden élő, minden mozgót torka elé seperve. Sугaras, merev szemeivel keresztül lát az iszap örök homályán, s a mit egyszer megragad, azt többé el nem ereszt, hanem lehuzza az iszap mélyébe.

Abban a területben, a hol egy-egy Carvanas tartózkodik, rajta kívül, más lakója nincs az iszapnak, mert a legóriásibb alligátort is összemorzsolja óriási erejével.

Egy ilyen küzdelemnek volt a tanuja egy texasi birtokos, ki vetélytársát agyonlőve, a meglinchelés elől a mocsarakba menekült.

„Egy indián volt vezetőm - beszéli - ki egy fahéj csónakon vitt át a vizeken s magán az iszapon egy kis zombékszigetre, melyet hullámozó tengerként vett körül a hig iszap. Itt a fák alatt egy kunyhócskát találtam a szükségeseikkel. Eltávozása előtt az indián figyelmeztetett, hogy a kunyhótól el ne távozzam, mert maga a sziget talaja is olyan csalékony, hogy ott nyel el, a hol nem is gondolom.

Már a negyedik napot töltöttem a szigeten, midőn egy kora délután, az egész talaj inogni, rázkódni kezdett s óriási ütések ingatták, rengették a talajt alattam... Rémulten másztam ki a kunyhóból... Körültem az iszap háborgó tengerként, pöffedező, bugyborékoló hullámokat vetett és sistergett, forrott, mintha valami fenekétől tetejéig kavarná...

Egyszerre a piszkos hullámok közül nagy hánykolódással egy óriási alligátor vetette fel magát és tompa bőgés között, habbá, tajtékká korbácsolta pánczélos farkával a hullámokat - de valami ismeretlen erő villámgyorsan mindjárt alárántotta.

Ilyen óriási nagy alligátort még nem láttam. Lehetett vagy huszonöt-harmincz láb hosszú s nem is tudtam elképzelni, mi bánthatja ezt az óriási pánczélos hüllőt? Valahányszor felbukott, mindannyiszor újra alárántották s pánczélos farka és nagy feje hol itt, hol ott villant fel a mélyből. Mindenkép a szigetre akart menekülni s előlábaival nagy darabokat szaggatott le a könnyen máló talajból.

Igy tartott ez jó ideig.

Nagy hánykolódással végre is sikerült magát felső testével szigetkémre vonszolni és kimondhatatlan erőlködéssel lassan-lassan előbbre kapaszkodott.

A rémület minden tagomat elzsibbasztotta és a kunyhóba menekülve, tehetetlenül bámultam kifelé...

Az alligátor kimondhatatlan dühvel csapkodta össze fogait, s merev szemei zöld lángban villództak. Ordított, hogy a lég rázkódott bele s fullasztó, émelyítőn erős pézsmaszagot terjesztett maga körül, a sziget pedig rengett, rázkódott, mintha tüzhányó készülne kitörni alóla...

Egyszerre egy másik szörny is a felszínre merült, a milyent még sohasem láttam, pedig Texas minden vadját-férgét ismertem... Először teknősbékaforma, gömbölyü háta merült fel, azután egy rettenetes pánczélos fark - majd akkora, mint az alligátor - csapta szét az iszapot maga körül és utána a rémületes fő tolta fel magát, akkora kiülő szemekkel, mint egy csésze alja.

Mereven forogtak a vörös lángolásu, küllősen osztott, sugaras szemek a pánczélos fejben, melynek állkapcsai az alligátort hátsó részénél fogva ragadták meg...

Hallottam a csontok ropogását, a mint egyetlenegy szétmorzsoló szorítással az egész hátulját összeroppantotta.

Az óriási test kigyóként csavargott, tekergett tajtékszínű kinjában, azután dörgő bömbölés között rogyott vissza előlábaira - a másik perczen pedig hangos loccsanással mind a kettő alámerült az iszapba, mely még órák múlva is lomha, széles gyűrűket vetett, amint egy-egy véres buborék halk pattanással felszállt a mélyből."

A másik szemtanu, az amerikai hadsereg egy tisztje, Timble Dávid őrnagy, ki egy véres dráma vérfagyaláló jelenetei között bizonyosodott meg, hogy e szörny csakugyan létezik.

„Életveszély között tettek minden lépést - beszéli az őrnagy - mert lovaik egészen meg voltak vadulva a nádas között hemzsegő alligátoroktól.

Egyszerre O'Connor hadnagy lova, megriadva egy elővágódó fekete kigyótól, félreugrott - és hanyatt-homlok az iszapba zuhant.

Ló és lovas kétségbeesetten vergődött és mielőtt segítségére siethettek volna, velőtrázó sikoltás között, valami ellenállhatatlan erő mind a kettőt a mélybe rántotta - s pár perc múlva csak véres buborékok szálltak fel a felszínre.

- A Carvanas! - mondá komolyan az indián vezető a tiszték felé fordulva, kik az iszonyattól mereven bámulták a sístergő, hullámzó iszap közepét, hová társuk alásülyedt.

Az őrnagy már hallott valamit e rejtélyes szörnyről, de nem hitte, hogy létezik és megesküdött, hogy bajtársa halálát megboszulja és török vagy szakad, kifogja és megöli e falánk szörnyet, bármi legyen is...

Nemsokára kiértek a mocsárból és a legközelebb fekvő tanyára lovagoltak. A telepes készségesen kezükre járt, mert neki is több lova és marhája veszett el ismeretlen módon a mocsárban.

Egy kisebb talpat ácsoltattak össze faderekakból s ezen lett keresztül kötve, majd egy negyven lábnyi hosszú, hatalmas láncz, végén gyermekkar vastagságú acélból kovácsolt kettős szakállu alligátor-horoggal, melyre családék gyanánt egy birkát kötöttek.

A horgot azután másnap reggel belevetették a tóba, a lánczot pedig többszörösen a parton álló vastag fa köré csavarták.

Dél felé a kiállított örök egyike lélekszakadva rohant a tanyára s jelentette, hogy a lánczot annyira rángatja valami, hogy az egész fa megrendül bele.

Mikor kiértek, csakugyan látták, hogy a juharfa kérge összevissza van hasogatva, a láncz pedig mélyen bele van vágódva a kemény fába s az egész fa tetejéig megrendül és csikorg az erős rángatásoktól.

Erre három izmos lovat fogtak a lánczba.

A hangos nógatás és ostopattogásra, a derék állatok egész erejükből neki rugaszkodtak, de az a rettenetes erő mindannyiszor hátra rántotta őket, ugyannyira, hogy attól lehetett tartani, miszerint az végre is a mocsárba rántja őket!

Ekkor az egyik szolgát a legerősebb pár ökrért a tanyára szalasztották s addig is hogy a kifáradt állatok kifújhassák magukat, a lánczot újra a fa köré tekerték.

Az ökrök és lovak egyesült erejét, úgy látszik, a szörny nem bírta legyőzni. A tó felszíne hullámozni, sísteregni kezdett, hatalmas gyűrűk terjengtek szerteszét és ki-kivillant néha egy óriási pánczélos fark hegye is, a mint böszülten kavarta, korbácsolta az iszapot.

A láncz csikorgott, nyögött s hurként meg volt feszülve a rettenetes rángásoktól, az ostorok pattogtak s mindenki feszülten figyelt, mert már-már a nagy pánczélos teknő is kezdett kiemelkedni s a dühös szuszogással magasra lövellt iszap egy roppant fő körvonalait engedé láttatni vérben forgó szemekkel, midőn egy hatalmas csattanás hangzott, mire a nekirugaszkodott állatok egymásra hulltak és a visszavágódó elszakadt láncz majd mindenkit levert lábáról...

A horog ott hevert a parton. Egyik szakállá le volt törve, a másik pedig össze-vissza görbülve, ennek szakállán azonban egész darab hus- és csontszilánkok lógtak a szörnyeteg állkapcsából."

Ez az eset nagy zajt ütött akkoriban és a „Journal Scientific” fel is vette annaleseibe, de aztán megint elfeledték, mint sok minden mást a világon.

* * *

Ausztráliának állat- és növényvilága oly bizarr és oly csodálatos szeszélylyel van megteremtve, mintha a nagy alkotó képzelete már minden rendes és természetes formából kifogyott volna.

Ennek a csodálatos földrésznek czédrus- és gummi-erdőinek mélyén él az a szörny, mely egyike a legfélelmesebb és legundokabb lényeknek, a mely a nagy alkotó kezei közül valaha kikerült.

Vaia-nendi-nek nevezi a N'gatok- és Nagarnook-ok törzse, a mi annyit jelent, mint láb, kéz és tag nélküli teremtmény.

És csakugyan e hullót szárazföldi polipnak, vagy óriási nadálynak, akár pedig fej és fark nélküli kigyónak nevezhetnők, mert az egész egy mozdulatlan ruganyos, setétes tömeg, látszólag szemek, száj és minden külső szerv nélkül.

De csak látszólag - mert ördögi gyorsasággal tudja magát emberre és állatra vetni, hogy vérüket kiszívja. De, ha vért nem kap, megelégszik a fiatal fák nedvével is, melyet utolsó cseppig kiszív, úgy hogy a fák rendesen elhalnak utána.

A via-nendi-nek Mai Steen az ismertetője, ki részt vett azokban az irtó háborukban, melyeket az „Öt patak” telep gyarmatosai folytattak a benszülöttek ellen. Egy elfogott benszülöttet megmentett az akasztófától, ez aztán hálából elvezette a tartomány ismeretlen erdősegei mélyén lakó törzséhez, a Nagarniokhoz, hol Steen kilencz hónapot töltött.

„Egy napon opossum-vadászatról tértünk haza és utunk évezredes vén czédrusok alatt vitt tova a rengeteg szívében, midőn egyszerre fájdalmas nyöszörgést és kinos vergődést hallottunk a közelben. Áttörve a bokrokon, az óriási czédrus tövében egy benszülöttet találtunk, ki vérében uszva, hörögve fetrengett és vetette magát ide-oda kinjában.

Két benszülött gyorsan odaugrott, s egyik a szerencsétlen kóczos haját megmarkolva, tartotta fejét, a másik pedig lándzsája hegyével végighasította azt a nagy, puffadt zöldesbarna tömeget, mely fél arczát és nyakát egészen beborította. A vágás után fekete vér bugyogott elő, és a barna tömeg vonagló, tekergő rángatózás között hullott a földre.

- Vaia-nendi! - mondták a benszülöttek a rángatózó véres tömegre mutatva.

A szerencsétlen arczán és nyakán hat mély lyuk tátongott, melyekből patakozott a vér és csak szaggatott, susogó hangon tudta elbeszélni, hogy a vén czédrusfa derekán opossum-nyomok után keresgélt, midőn a Vaia-nendi egyszerre rávetette magát, a nélkül, hogy észre vette volna, mert barnás-zöldes színe annyira egyezik a fák mohos derekával, hogy még a benszülöttek saszemei sem bírják észrevenni.

A szerencsétlen benszülött minden ápolás daczára, elvérzett, mert a sebek ketteje a nyaküteret furta át s ezekből magasra szökellve sugárzott ki a vér.

Széles növénylevelekbe takarva, magammal vittem a veszedelmes férget, hogy majd kunyhóban megvizsgálom, s utközben a benszülöttek elbeszélték, hogy legtöbbször a vén fák nyugati oldalán - tehát azon az oldalon tartózkodik, hol a fán lakó állatok szoktak felkapaszkodni - s daczára formátlan, nehéz testének, oly erősen és feszesen ragad beléjük szívókaival, hogy le nem lehet még a legnagyobb erővel sem szakítani és addig el nem hagyja áldozatát, míg csak egy csepp vért, egy csepp életet érez benne.

Kunyhómba érve, pontosan megmértem. Hossza 69, szélessége 23, vastagsága pedig 14 és fél centiméter volt e vérszopó szörnynek.

Színe a világosság sugarai szerint majd vörösesbarnába játszó szürkészöld, majd földbarna, tehát csalódásig olyan, mint a mohos fakéreg és alakját egy óriási, vérrel jóllakott nadályéhoz hasonlíthatom...

Testének felső része apró pikkelyekkel s ritkás vörösesbarna szőrrel volt borítva, hasa ellenben egészen sima, s undorítóan piszkos, sárga színű volt.

Ennek közepén voltak három sorban a négy krajczár nagyszágu köpölyök, s ezeken kívül hasán még számtalan kisebb szivó volt elszórva, melyekkel nemcsak a fák kérgére, hanem emberre, állatra leszakíthatlanul rátapasztathatja magát.

Ezeken kívül más szervet vagy tagot nem találtam. Végén, elején egyforma vastag volt, szem, fül és száznak minden nyoma nélkül és testtömege szivós, rugalmas, s még dög állapotában is tapadós volt.”

Tudtommal Európa egyetlen muzeumában sincs meg a Vaia-nendi, melynek a Nagarnookok olyan kitűnően találó nevet adtak. A tudósok Steen e leírására nem is hederítettek, kivéve az adelaidei növénykert tudós igazgatóját, ki alapos és kitűnő ismerője lévén Ausztrália csudás állat- és növényvilágának, folyóiratában hosszasan megemlékezett a Vaia-nendiről és e szavakkal zárta be ismertetését:

„Ime, megint egy csudás teremtménye a természetnek, mi még sok fejtörést fog okozni és valóságos Eris almája, mit a teremtés epocháiban oly szeszélyes ausztráliai természet a tudósoknak mintegy kihivásképen lábaik elé vet.”

A legrettenetesebb méreg.

A legcsudálatosabb és legváltozatosabb levél- és faalakok váltakoznak a tropikus erdők végtelen labirintusaiban, melyek ágai és galyai fonadékain a leveleknek száz- és száz árnyalatu zöldje közül, a legégőbb színezetű virágok, bársonyos gyümölcsök, tarka magvak csillognak, kandikálnak elő.

Hányszor csalatkozik a szem, a kéz, a tekintet! Mert, amit egy csillogó, szivárványszínű pillangónak vagy madárnak gondolt, az egy orchidea mesés-alaku virága, gyengén ingatva lecsüngő, hosszú szárán az illatterhes szellőtől. Amit pedig csillogó szárnyu rovaroknak nézett, szárnyas virágmagvak csoportjai s ama nagy sötétzöld levelű fa ingó, lengő, nagy sárga virágai egyszerre csak fülsiketítő zaj között rebbennek fel s változnak át az elbámult utazó szemei előtt kajdácsokká, amelyek a fa apró, vérpiros gyümölcsein nyalakodtak. De még az efféle száz és száz ily csalódás után sem tud hozzászokni a szem a valóhoz és nem is bírja megállni, hogy a levélzet sötétzöldje közül égő parázként elővillogó, bársonyfeketén s fehérén foltozott biborpiros virágfüzért le ne szakítsa, vagy azt a majdnem fekete faág köré csavarodó s a smaragdnak nevető, aranyos zöldjében tündöklő, levél nélküli kuszó növényt le ne fejtse! - De amint kezével hozzájuk ér, e tündöklő dolgok megelevenednek s a kezén érzett, tűsúráshoz hasonló fájdalom ébreszti a valóra s borzadva látja, hogy az az égő piros virágfüzér egy Korall-kigyó s az az aranyos zöld kuszó növényinda pedig egy Mica volt, s mind a kettő a legjobban rettegett és legmérgeesebb kigyók közül való. Névtelen borzadály s irtózat lepi meg - itt a végtelen rengeteg távol magányában minden segítség és ellenszer nélkül. A sebet nem szivhatja ki, mert ajkai fel vannak repedezve a láztól, hőségtől s még az indusoknál látott kigyógyöker után keresgél, érezni kezdi a rettenetes méreg hatását, mely minden tagját elzsibbasztja, s majd egy le nem írható, iszonyu fájdalom hasogatja végig csontjának minden velejét, összeroskad és megtörő szemeire a halál árnya borul...

Az afrikai homokpuszták tüskebokrainak árnyában szintén a halál leskelődik egy-egy Aspis-, vagy Cleopatra-kigyónak a képében.

A legelésző gazella-csapat éles szemei szintén csak akkor fedezik fel, mikor már közel a bokor mellett nyilsebesen elrohannak. Ágaskodva szövik félre a vezető hím, hogy a halálos marás elől meneküljön... Nyilgyorsan rohan el mellette a többi, de egyet rendesen eltalálnak a villámsebesen hozzávágó hüllő méregfogai - és pár pillanat múlva a szélgyors, nemes állatka végsőt vonaglik a sivó homokon és a keselyűk, hyénák prédája lesz.

Hány és hány vadász, gyógynövény- és vanilla-gyűjtő néger, prémgyűjtő és favágó esik évente így áldozatul, a nélkül, hogy valaki csak tudna is róluk! Eltűnnek nyomtalanul a végtelen erdők napsugár nem járta sűrű szövevényeiben - és nem tud róluk senki; hisz csak magában Britt-Indiában évenként 14-26 ezer ember esik áldozatul a mérges kigyók marásának a mindennapi élet fázisaiban. Átlagosan csak ennyi jut a hatóságoknak tudomására, holott a járatlanabb belső tartományokban szintén tömérdek ember pusztul el, mert az összes világ-részek valamennyiében temérdek a mérges kigyók száma ugy fajok, mint egyedekben, kivéve Európát, mely csupán három fajjal bir, hazánkkal egyetemben.

A kigyó-méreg egyike a legrettenetesebb hatásu mérgeknek, amelyeket a természet csak alkotott s rettenetességet még növeli az, hogy majd minden embernél másképen hat hosszabb, rövidebb idő múlva, a szerint, minő az egyén véralkata, az időjárás, a kigyó életkora s a seb nagysága és a harapás helye.

Leggyorsabban hat, ha a vérrel keveredik, tehát a harapás útján, mert a mérges kigyók, veszélyes fegyvereik teljes tudatában, meglepetve, vagy megtámadtatva, villámgyorsan marnak, a

nélkül, hogy gyűrűzés, vagy szorítás által próbálnák elébb ellenségüket, legyen az kicsiny vagy nagy, meggyőzni; sőt annyira ismerik mérgük rettentő hatását, hogy csak a legfelcsigázottabb, ugyszólván magánkívüli dühükben marnak ismételve; megérintve, rájuk taposva, meglegszenek egyszeri marással s aztán vagy menekülnek, vagy rétéssé kunkorodva, várják az újabb támadást.

A mérges kigyók állkapcsa - összehasonlítva a méregtelenekével, valóságos kis gépezet, mely csudaszerű pontossággal működik s engedelmeskedik a kigyó akaratának. Ugyanis valamennyi mérges kigyó felső állkapcsa szerfelett rövid és rendkívül mozgékony. Ezen felső állkapocs elejére van beékelve, a többi fogaknál feltűnően nagyobb két, tühegyes méregfog, melyek belül üresek s tövük belenyilik azon csatornácskákba, melyek viszont a páfránylevél alakuan elágazó méregmirigyekkel vannak összeköttetésben. E méregfogak a legtöbb fajnál mozgékonyak s normális állapotban a felső állkapocs két kis mélyedésében majdnem fekszenek, de ingereltetve, az állkapocs egyetlen nyomásával kiegyenesülnek s a harapás pillanatában pedig a mirigyekben levő méreg a csatornába, innen a fogakba s ezeknek üregein pedig mintegy a sebbe lesz lövellve az állkapocs és az e célra szolgáló izmok nyomása folytán.

Ez röviden a méregfogak gépezete, melyek hazai viperáinknál nem hosszabbak 1½-2 vonalnál, de a nagyobbfajú tropikus kigyóknál, minők a lándzsakigyók, csörgőkigyók, jó hüvelyk hosszúak s annyira hegyesek, hogy vajként hatolnak át az izmokon s a lágy bőrneműeken, de egyuttal annyira kemények és merevek is, hogy kemény tárgyhöz érve, a kigyónak egy-egy hevesebb vágása folytán, üvegként pattannak s törnek el.

Maga a méreg összes mennyisége a legnagyobb kigyóknál is - minők a 6-8 láb hosszú, karnál vastagabb lándzsa kigyók (*Trionocephalus lanceolatus*), szemüveges kigyók - alig 6-8 cseppnyi, a kisebb kigyóknál alig 1-3 cseppnyi és az áldozat sebeibe a hajsál vékony s finom fogcsatornákon át alig jut egy cseppnek fele, harminczad-, sőt ötvened része, azaz alig egyszer-kétszer annyi, mennyit egy finom angol tű hegyével fel lehetne mártani, mégis e parányi mennyiség oly irtóztos hatással bír, hogy felbomlasztja, megalvasztja egy ember vagy állat véréit és a legiszonyubb kinok és tünetek között a halált idézi elő.

A legtöbb kigyóméreg nyálkás, tojásfehérjeszerű, átlátszó, gyengén sárgás, vagy zöldes színű, nyúlós folyadék, mely vízbe cseppentve, annak fenekére ül s összerázva, ezt megzavarja, ellenben alkohollal hevitve, legtöbb részük vegyül s egy sárga vagy zöldes festanyag feléből, azután egy ismeretlen alkatrészből áll, melynek savas tartalmát a lakmuspapír megvörösdése elárulja.

Ennyit tudtak mindössze a tudás oly magas fokán álló chemia hirneves matadorjai kideríteni, kik azzal dicsekesznek, hogy a vegytan előtt rejtély ma már nincsen!

Kell-e nagyobb rejtély a kigyóméregnél, melyet, midőn a kémcsőben összekeverték, a Kalium hydrofid oldatával, ez minden gyilkoló hatását elvesztette; de midőn közvetlen rögtön a marás után a sebben keverték össze vele, a méreg éppen csak oly rettenetesen ölt, mint egyébkor! És ezt a rejtélyességet fokozza még a hatás különfélesége. Rég meg van döntve az a tévhit, hogy a kigyóméreg csak a vérre ártalmas! Bevéve szintén a leghevesebb mérgezési tüneteket mutatja, noha a vérbe jutva, sokkal gyorsabban hat és ezen hatását még évek múlva is megtartja egész rettenetességében, mert kiszáritva és újra feloldva, egy ebbe mártott tű és a vele bekent törrel vagy késsel még évek után is egy akkora karcz, minőt a rózsza tövise okoz, a legerősebb embernél is előidézi a halált.

Borgia Caesarnak híres oroszánfejű gyűrűje, s ritkasági szekrényének kulcsa csakis kigyóméreggel - és semmi mással nem - lehetett impregnálva.

Ugyanis a nem szeretem-, vagy reá nézve alkalmatlan emberek „barátságos kézszorításokat” osztogatott, miközben a tátottszájú oroszán főt ábrázoló gyűrűnek finom, hegyes

fogacskái „véletlenül” megsértették az illető kezét. Vagy ebédre lett meghíva az illető, miközben meg kellett csodálnia a remekművű ritkasági szekrény kincseit s a háziur előzőekenyen felszólította, hogy nyissa ki a szekrényt, s nézze meg közelebbről a kívánt darabot. Csakhogy a szekrénynek is mesterien dolgozott, de csudálatos alaku kulcsán „a lakatos hanyagságából” egy éles szilánkcsonka állt ki, mely szintén felkarczolta az illető tenyerét. Mind a két karcz oly kicsi, oly jelentéktelen volt, hogy az illetők ügyet se vetettek reá, mégis oly biztosan, s váratlanul ölték meg az illetőket, mint egy tördöfés a szív, vagy egy golyó az agy közepébe; s a halált megelőző tünetek csakis kigyóméregre vallottak egyedül, mert csupán ezek okoznak tüneteikben olyannyira eltérő, de alapjukban mégis hasonló halálos végű szimptomákat.

A Curara, az upa-upas, és a botokudok megmérgezett hüvelykujj körmén vagy a néger törzsek és ajetaszok nyilhegyein levő többé halálos növényi mérgek egyforma tünetek közt ölnek meg mindenkit s e mérgek hatását semmiféle körülmény sem befolyásolja. Nem így a kigyómérgeket! Ezeknek hatékonyságát fokozzák a rekkenő meleg, felhevült állapot, izgékony, heves véralkat, a kigyók vénsége; lassabban lépnek fel és kisebb mérvben, hüvös időben, a mérsékelt égővek alatt, valamint a csendes, flegmatikus véralkatu embereknél és ha a kigyó fiatal, vagy előzőleg mérgeének nagy részét marás által már kiürítette s végre, ha a seb távol van a nagyobb véredényektől.

Ezen körülmények azonban csakis a fellépés hevéssége és gyorsaságára lehetnek befolyással, de nem a tüneteknek más és másféle alaku fellépésére. Ezt szerintem egyedül csak az egyes fajoknak némileg más és más összetételű mérgei okozhatják, annál is inkább, mert ama, a vegytan által ki nem deríthető és felbonthatatlan alkatrész az egyes fajoknál, majd nagyobb-, majd kisebb savi kémhatásokat mutatott, mi tehát más összetételt s logice más hatást is tételez fel!

Néha a marás után azonnal az egész testet egy rettenetes, nagyságában semmihez sem hasonlítható fájdalom ciklázza át s a villámszíkra gyorsaságával és folyton erősbülve nyargal, ráng keresztül-kasul az egész testen: a látás szur, a hallásnál pedig, mintha forró, olvasztott ólom zuhogna a fülekbe s minden lélekzetvétel egy-egy ezerszeres döfés a tüdőbe, szivbe, oldalakba s a test minden részeibe s az áldozat örvongve, orditozva fetreng, veri magát földhöz s tajtékzik kinjaiban; néha pedig a marás után csak oly csekély fájdalmat érezni, mintha csupán egy tövis karczolta volna meg gyengén az embert és ha a kigyó észrevétlenül elosonhat, a fájdalom jóformán fel sem tűnik. De rövid idő múlva a méreg romboló ereje működni kezd és folyton fokozódó erőtlenség, lankadtság kezd beállni; a tagok nehezek, ólomsúlyúak lesznek s a test ereje rohamosan fogy; az illető nem tud lábain megállni - össze-rogyik - s karjait, fejét sem bírva emelni, egy tehetetlen, mozdulatlan tömeg lesz; már e folyton fokozódó lankadtság is csallhatatlan jele a vér kezdődő felbomlásának és megalvásának s ezt több esetben heves, aléldozó hányás, vagy kínos hasmenés követi; egyes kigyófajok marása pedig még e tünetek mellé heves vérhányást idéz elő, vagy a vér rohamosan s feltartóztatlanul megindul az orr, száj, fülek és szemeken át, sőt a vérkigyó mérge magán a test számtalan pórusán át hajtja ki a vért az utolsó cseppig s a test valóságos vérfürdőben uszik.

Ezen erőtlenedéssel továbbá leküzdhetetlen álmoság jár együtt s az agy- és érzékeknek minden munkája megszűnik: elvész az emlékezet, beszélni tudás s tökéletes siketség, vakság áll be s mennél inkább gyengül a test, a szerint szűnik a fájdalom is, úgy, hogy a halált tökéletes érzéketlenség és öntudatlanság előzi meg.

A vér gyors megalvásánál és felbomlásánál jóformán csak a harapás helye dagad meg egy kevésbé; de, ha a felbomlás lassu, úgy nemcsak az illető testrészt dagad fel alaktalan, monstruozus tömeggé, hanem az egész test is annyira felpuffad, hogy nem emberhez, de valami undorító szörnyhöz hasonlít s csak a régi idők bélpoklosait lehet hozzájuk hasonlítani, a kiken

szintén nem volt már emberi kép semmi! Noha a legtöbb esetben a test még él, mégis az egészen hullaszerű kinézés mellett - a test hőmérsékét egészen elveszti. Mintha csak egy darab olvadó jeget tapintana a kéz, mi természetes jele a megzavart vérkeringésnek, miután maga a mérgezés nem egyéb, mint a vérnek megalváása s genyes felbomlása.

Noha ugyis megrázó a halál képe, ha az áldozat, semmit sem érezve, az öntudatlanság lethargiájából - csendesen elaludva - szenderedik át a halálba, de mennyivel megrázóbb, hajmeresztőbb akkor, mikor teljes tudatával birva az elkerülhetlen halálnak, perczekig, sőt fél, egész, néha két-három óráig is fetreng leirhatatlan kinok között. És itt megint egyik nagy rejtélyével állunk szemközt a kigyómérgeknek! Mert míg az egyik megmárt ugyszólván erejének fokozatos hanyatlásával csendesen elalszik, minden kin, fájdalom nélkül, addig a másik teljes eszméleténél van s rettenetes, merevítő, csontjait szinte megropogtató görcsök dobálják, csavarják ide-oda; a rettenetes fájdalmak majd iszonyu kinkaczajra, majd nem emberi hörgésbe vesző ordításokra fakasztják, az ágy vagy a föld szinte döng azok alatt az ütemes lökődések s rázkódások alatt, amelyekben a test szünet nélkül vonaglik s e mellett minden idege, minden érzéke annyira tul van feszülve s annyira érzékeny, hogy a legkisebb fény a szemekben örületes, cikázó fájdalmakat, a legkisebb hang, beszéd, recscsenés pedig az agy- és fülekben oly iszonyu kinokat idéz elő, mintha robbanó golyók pattognának szét és találkoznának egymással agyában. És e tünetek ereje fokozódik folyton a halál közeledtével, anélkül, hogy szünne s ekkép gyakran megtörténik, hogy a leirhatatlan kinok megtébolyítják az illető szerencsétlent és saját fogaival tépi karjairól le a hust, s zuzza szét fejét a fatörzseken, vagy egyéb módon töri össze magát.

„Egy fiatal néger nőt láttam, beszélí Ewerest ezredes, akit egy Lachesis-kigyó marta meg, (Buschmeister, Lachesis muta) s engem, bár százanként láttam elhullni az embereket, mégis egész csontjaim velejéig megráztak kinjai, annyira, hogy majd megőrültem, mert iszonyu kinjaiban, vergődő görcseiben, a tébolyító fájdalmaktól megőrülve, énekelni kezdett. De milyen hangokon! Soha ilyen hangot emberi lénytől nem hallottam, azt hittem, meg kell örülnöm rémletes csengésétől e hangnak, amelynek minden egyes rezgése s tulvilági dallama testem legkisebb idegszálát is megrázta, kinpadra feszítette.”

A halál után már 1-2 óra mulva a megmárt teste a szó szoros értelmében rothadásba, feloszlásba megy át, akár egy négy-hat napos hulla; e mellett a bőr majd kék, majd lila-fekete, vagy visszataszítón rémes fekete-sárgán foltozva lesz. Milyen leirhatlan felbomlasztó hatásu méreg tehát az, melynek egy kis paránya is a testet ily rövid idő alatt így felbomlasztja és megsemmisíti! - Nincs egy sem az eddig ismert növényi és ásványi mérgek között, mely ily hamar felbomlasztaná a szervezetet.

Legjobb fogalmat nyújt a parányi mennyiségről s ennek mégis oly irtóztató hatásáról a következő eset:

Egy bartika-grovei (Dél-Amerika) meztiznek kilencz éves fiát, mig atyja az erdőszélen dolgozott, állán megmarta egy Buschmeister. A fiu sikoltására az atya odaszaladt, de már fiát eszméletlen állapotban találta a bokrok között. Csak hosszas és szorgos keresés után, daczára a kigyó nagyságának és hatalmas méregfogainak, lelte meg fia állán az alig 4-5 milliméternyi, inkább csekélyke karcznak, mint marásnak látszó sebet. Az atya e sebet kiszopta, de daczára ennek, a fiu 10 percz mulva a legiszonyubb görcsök és rángások között karjaiban halt meg. Szegény atya még ki sem sirta, tombolhatta fájdalmát, midőn ő is, erős szédülést s állkapcsaiban olyan feszítő, merev görcsöt kezdett érezni, mely állkapcsait majd összezuzta, majd erős, cikázó fájdalom kezdett nyargalni feje és testének felső részeiben. E fájdalom oly erős volt, hogy fiának hulláját, - melyet haza akart vinni - ott hagyta, maga pedig fájdalmaiban sikoltozva vánszorgott hazafelé. A mint a telepre ért, összefutott az egész lakosság, mert a meztizen nem volt már emberi forma! Feje, karjai, vállai, szóval egész teste idomtalan nagyra

dagadtak, puffedtek; nem látott, nem hallott s nem birt görcsösen összeszorult ajkai közül egy hangot kiejteni, hanem csak lerogyott, mert felpuffadt testét, mely egészen sötét viola-sárgába játszott, tovább vonszolni nem bírta. E szerencsétlen, kinek egy odvas, törött fog volt szájában s ezen keresztül juthatott a méregből egy parány vérebe - kilencz napi rettenetes kinlódás után halt csak meg, mint Schomburgk állítja, ki látta, ugyszólván még élve feloszlásnak indult már az utolsó napokban.

Méltán megállhat tehát az ész e kérdésnél: hogy és miként lakozhatik ilyen parányi mennyiségben oly rettenetes romboló erő?!

A hány féle az emberi természet, a milyen fajú a kigyó, a szerint a halál is korábban vagy később áll be a marás után: sőt még az ugyanegy fajú kigyók marása között is óriási a különbség. Ez az, a mi szintén oly félelmessé, oly kikutathatlanná teszi a kigyóméreg minőségét, mert egyik egyénnél pár perc alatt öl, másiknál a fent leírt iszonyatos halálküzdelmek eltartanak 3-4, sőt hat óráig is, a nélkül, hogy létezne gyógyszer, a mivel csillapítani lehetne az áldozat kínjait.

De legfelfoghatatlanabb és megdöbbenőbb e méreg visszaható ereje, annál is inkább, hogy oly parányi mennyiség mellett is oly állandóan és mégis oly rombolólag tudja áthatni még azoknak is az egész szervezetét, akik a marás után napokig, hetekig, vagy egyáltalán életben maradnak.

Honi kigyóink mérgének a legtöbb esetben, czélszerű orvosi kezelés mellett, utó- és visszahatása, kivéve a homoki viperát, alig van, ellenben a tropikus kigyóknál borzasztó utóhatásai szoktak lenni a szervezetbe jutott méregnek az egész életen keresztül.

Igy Borgia Caezárt, kihez ellenfelei másképp nem férhettek, egy Carneval-féle ünnepély alkalmával érte utól a Nemezis. Ugyanis ismerte a szép nők iránti féktelen szenvedélyét, egy gyönyörű hölgyet juttatott látkörébe, akinek oly hevesen kezdte a szépet tenni, hogy ez, midőn egy kissé merészebben ölelte meg, hajából kirántott tűjével karjába szurt.

Hanem hát Borgia Caezár nem hiába járta ki Abu Asbäh, a világ legraffináltabb méregkeverőjének iskoláját, mert karjának a jelentéktelen szurásból eredő heves fájdalmai s egyéb jelekből elég korán megtudta, hogy megmérgezték. A gyors segély és a mérgek s ellenmérgekbeni nagy tudománya daczára, mégis csak annyit tudott segíteni, hogy életét megmenthette ugyan, de tíz hosszú éven át mozdulatlanul s heves fájdalomtól gyötörve nyomta az ágyat, s évenként, a mérgezés napján oly pokolbeli kinok gyötörték, hogy örvöngött, tajtékozott fájdalmaiban. E tíz év alatt ötször hámlott le a bőre, valósággal megvedlett, mint a kigyók, teste pedig egész életén át oly foltos és csikos maradt, mint a párduczé, s a délczeg, csábító lovagból az életet egy toloszékben átvánszorgó, reszketeg aggastyán lett.

Szintén ilyen érdekes Jäger Márta Erzsébet esete, kit egy fiatal homoki vipera mart meg a walthershauseni homokfenyéren, midőn mezitláb ott füveket gyűjtött. A marás után alig negyedóra múlva a kilencz éves leányka lábai, dereka egész a szivig rohamosan dagadni kezdtek s fekete-kék foltok támadtak rajta; ereje rohamosan fogyott s végre eszméletlenül összeroskadt. Anyja ölbekapva, rohant vele hazafelé, hol rögtön orvosi kezelés alá vették. A leányka életben maradt, de két évig nyomta az ágyat, iszonyu kinok közt, melyek egész testét villámütéseként sebes egymásután cikáztak át folyton. E két év elmúltával a baj a fejre adta magát, ez megdagadt s a daganat lohadásával a leányka egyszerre megvakult. E vakság három évig tartott; akkor egyszerre újra látni kezdett, de mellében és hátában érzett iszonyu fájdalmakat. 19 éves korában, megmart lába megmeredt és egészen érzéketlen és tehetetlen lett, mint a gutaütötté egész életén keresztül. Hetvennyolcz évet élt, de minden 3-4 évben a vakság újra - hosszabb-rövidebb időre - előjött s néha évenként 3-4 hónapig hullamozdulatlanul

hevert ágyában, szóval a fent leírt iszonyu, gyötrő tünetek egész életén keresztül ismétlődtek s egész élete a szenvedések szakadatlan láncolata volt.

Több ily esetet lehetne még felsorolni e rettenetes méregről, melyek mindegyike csak e méreg rejtélyét növeli.

Igazán megáll az ész, megszűnik a tudomány, ha ama kérdést tesszük fel, hogy létezhet ily parányiségben oly rettenetes ható- és bomlasztó erő s miért alkotta a természet e rettenetes, daemoni ölő anyagot!?

Szárnyas arisztokrácia.

Meghivlak, szives olvasó, tégy velem egy rövidke sétát madárszobámban. Ebben a szobában a madárvilág előkelősége, a madár-társadalom elitje, a legkifogástalanabb szárnyas arisztokrácia, a büszke papagáj szocizetás tanyázik! Találsz itt kisebbet, nagyobbat, mert a társaságot nagyon szeretik, de csak a maguk társaságát, más madarak csoportjába nem vegyülnek, nem is ereszkednek le hozzájuk, hanem, mint a „legfelső tizezer”, büszke elszigeteltségben és kizárólagosságban élnek „maguk között.”

Az összes világrészek mindegyikében, kivéve Európát, el vannak terjedve és eddig mintegy 450 faja ismeretes e „tollas majmok” és „fél emberek”-nek, mint méltán nevezik őket a természetbuvárok, fürgeségük és kitűnő utánzó tehetségeik s magas fokon álló szellemi képességeik miatt.

Bár a papagáj-fajok mindegyike magas intelligenciával bír, mégis csak egyes fajok fejtik ki összességben ezen tulajdonságukat. Nagy száma a fajoknak kalitjainkban vad, lármás, rikácsoló marad, egyesek megszelidülnek, de nem beszélnek, sem nem vonzódnak annyira ápolóikhoz, szóval, mindig csak pompás tarkatollazatu madarak és semmi egyebek, mert ahány papagáj van, az, akárcsak az emberek, annyiféle tehetség-, természet- és szellemmel van megáldva s így annyifélekép nyilatkozik képességük is, a mint ez az alábbi tényekből ki fog tűnni.

Igy ez az egészen sötét- és világosszürke skarlát-pirosfarku, galambnagy papagáj, a Jacko vagy szürke-kajdác (Psittacus erythacus) Nyugat-Afrikából, egyike a legnemesebb és legtanulékonyabb fajoknak. Csudás dolgokat lehet ezek, majdnem az embert elérő észtehetségéről hallani - és szinte hihetetleneknek látszanának e történetek, ha nem olyan ornithologiai tekintélyek, minők: Humboldt, Finsch, Reichenow, Scheitlin, Bodinus, Brehm és mások erősítenék meg.

Brehm Alfréd többek közt a következőket beszéli: Egy udvarhölgynek, kinek termeit az előkelő világ látogatta, szintén volt egy ilyen nagytehetségű Jackoja, „ki” a vendégek mindegyikét ismerte és nevén szólította. Mindenkiel barátságos lábon állt, csak egy testes őrnagy irányában viselte magát hidegen, - mert míg másnak barátságosan köszönt és felelt, addig az őrnagynak minden hizelgéseit és kedveskedéseire, csak sértő kacagással válaszolt. Legkedvencebb falatjait sem fogadta el az ő kezéből, sőt, ha nagyon unszolta, gorombán rárivalkodott, hogy kalitkájától takarodjék. Egy izben az őrnagy egy tréfára akarta tanítani, t. i. botját a kalitba bedugva, azt akarta, hogy „Papchen”, így hívták a madarat, ráugorjék. „Menj a botra, Papchen, menj a botra”, unszolá szünet nélkül az őrnagy, de Papchen nem mozdult, csak mereven nézett reá, azután egyszerre felkaczagott s az egész társaság bámulatára emberileg tisztán kiáltá: „Menj a botra, őrnagy, menj a botra!”

Ugyanilyen csudás tanulékonyssággal birt Van Mynnighuysen amsterdami nagykereskedőé. Ez Cicero beszédeiből 50 sort tudott szépen hangsúlyozva elmondani. Este gazdája ágyának a peremén hált, de lefekvés előtt a hálósapkát és a papucsokat urához vitte s ha ezek nem voltak a szokott helyen, lármát csapott, a szolgát hívta s kérte a papucsokat és hálósapkát. De legtöbb hasznát vette a nagykereskedő „Alfréd”-nek - ez volt a neve - a boltban. Rendesen a kasszafióknál üldögélt egész nap s ha vevő jött és a boltban nem volt senki, úgy hangosan hívta urát, vagy a segédet mindaddig, míg nem jöttek. Ötféle pénzt is ismert és ötvenig tudott számolni s bárhol kezdték vagy elhagyták, ő tovább folytatta.

De a családhozi hűség, szeretet és az emlékezés legmeghatóbb példáját egy neu-ruppini német család „Papácska” nevezetű Jackoja mutatja. E család legidősebb fia egy távoli egyetemen

tanult már három éve, anélkül, hogy otthon lett volna egyszer is. Végre hazajövetelét jelentette s a család örömeiben egész nap csak Vilmos megérkezéséről beszélt s minthogy csak éjjelben volt érkezendő, elhatározták, hogy ébren maradnak. „Papácska” Vilmoshoz nagyon ragaszkodott s már oly rég volt a családnál, hogy a gyermekeket születni s felnőni látta. Az éj beálltával kalitját, szokás szerint, letakarták, hogy a gyertyavilág ne háborgassa alvásában. Hajnalban csakugyan megérkezett a várvavárt és a mint a szobába lépett, mindenki bámultára a papagáj is a legnagyobb örömmel felkiáltott: Vilmos, Vilmos, megjöttél, isten hozott!

Nordeck Thyra bárónő urhölgy kedvencz „Papchen” nevezetűje pedig azt a csunya szokást vette fel, hogy tollait mind kitépdeste s így kopaszon nagyon rutul nézett ki. E miatt langyos borfürdőket javasoltak, de e fürdőtől azonban mód nélkül iszonyodott, úgy hogy mikor fürdetni a másik szobába vitték, keserves, sirón könnyörgő hangon kezdett esdekelni: „Ah, ne füröszszétek meg Papchent, ah, ne füröszszétek meg szegény Papchent.” Mikor azt kérdezték tőle: „Papchen, hogyan is szokta Lottika mondani?” - akkor Papchen ugyanazon kényeztető kedveskedően hizelgő hangon, amint Lottika (a báróné huga) szokta mondogatni, elkezdé a legcsalódásig hasonlóbb hangon: „Oh én kedves, aranyos, gyönyörű szép Papchenem, jer, adj egy csókocskát.” E mellett opera-részleteket füttyült flótahangon; majd pedig szöveggel és áriával énekelte: „Ich dank dir, durch deine Sohn” című dalt és e franczia dalocskát:

„Perroquet mignon
Dis moi sans façon
Qua-t-on fait dans ma maison
Pendant mon absence?”

majd pedig: „Ohne Lieb, ohne Wein, können wir doch leben” s még több más dalocskát. De néha tréfákat is csinált; mikor mondták neki, hogy énekeljen, elkezdte: „Ein Kuss sans façon”, vagy: „Ohne Lieb, ohne maison, können wir doch leben” s ekkor aztán, hogy így összekeverte a szavakat, harsány kaczajra fakadt. Ha szomjas volt, kiabálta: „Papchen klukklukot akar.”

Ugyancsak egy délután arról beszélgettek, hogy hol marad Roth nevezetű rokonuk, mert már régen nem látták. Papchen néhány percz múlva egyszerre csak elkiáltja magát: „Itt jön Roth!” És csakugyan jött is; Papchen már messziről felismerte az ablakban álló kaliczkájából.

Hazánk koszorus költőjének, Jókai Mórnak, volt egy szürke papagája, amely reggelenként, midőn a cseléd a ruhákért bejött, halk hangon, hogy ura fel ne ébredjen, mondá: „Psz, lassan, a Móricz még alszik!” ugyanis e szavakkal intette reggelenként a gyengédlelkű feleség a bejövő cselédet s az okos madár ezt felfogta, ő is tudatosan figyelmeztette a cselédet.

Péchy Imre, az államnyomda érdemdus igazgatójának Jackója pedig Budán széltében, hosszában ismert nagy esze- és tehetségéről. Péchy ur, ha vendég s ismerős megy hozzá, bemutatja a Jacksonak is: „Nézd, Jacko, ez Pataky ur” vagy: „a doktor bácsi.” És a Jacko, ha az illető 3 hét múlva megy is, felismeri és nevéen szólítja. Sokakkal rokonszenvez, sokakkal nem s e szerint is köszönti őket. A férfiakat így: „Jó napot kívánok, alázatos szolgája.” A nőket: „Jó napot kívánok, alázatos szolgája, kezeit csókolom.” De akikkel nem rokonszenvez, azoknál köszönése ekkép hangzik: „Jó napot kívánok alázatos szolgája, te fajankó.” Különbséget tud tenni a fiatal és öreg nők között. Az előbbieket szereti, hizeleg nekik, míg az öregeket így szólítja: „Te vén lotyó.” A szakácsnét nagyon szereti s mikor ebédelnek s a szakácsné hozza az ételt, állványának egészen csucsára kuszik fel s úgy kandikál a tálakba s megkérdi: „Kati, mi ez?” Ha a Kati valami kedve szerinti ételt mond, akkor gyorsan lekuszik s örvendő várja, míg kap.

Köteteket lehetne írni e nagyszerű tollas faj szellemi életéről, de én csak e nevezetesebb eseteket sorolám fel, miket látva, nem tudja az ember, min csodálkozzék inkább, azon-e, hogy oly emberileg tisztán ki tudják a szavakat mondani, vagy hogy a leglágyabb zene, énekhangot

csalódásig hűn tudják utánozni, vagy azon, hogy szellemük és öntudatuk ily magasra fejleszthető? E mellett azon családhoz, amelyben élnek, szinte családtagként ragaszkodnak. Mert nem egyszer történt meg az, hogy egy-egy Jacko, vagy másfajú nagyészű kajdács, amely évek hosszú során van egy családnál, - s erősen ragaszkodik urához vagy asszonyához, ennek halálát, bár e nagyobb kajdácsfajok, jó gondozás mellett, 40-60 évig is, sőt egyesek 80-100 évig élélnék - nem bírta túlélni, hanem rövid időre rá folyton szomorkodva, bánkódva, s az ételt meg se érintve, elpusztult. Csak Kleinmayrn hírhedt Jackóját hozom el például, e csudamadarat, amely, mint Lenz mondja: több volt egy fél embernél, s melyet Oken „Isis” cz. folyóiratában 1835-ben gróf Gourly de Droiteaumont irt le és akkoriban lázba hozta csudás tehetségével a tudós világot. E Jacko, mikor ura, kihez nagyon ragaszkodott, meghalt, szintén beteg lett. Nem evett, nem ivott, hanem keserves sirás, nyögés közt hívta urát. Az örökösök úgy ápolták, mint egy kis gyermeket. Egy piczi ágyacskában feküdt, betakarva, hogy izzadjon és ha egy ismerős hozzájött, szomoru hangon nyögdécselte: „A Paperl beteg, szegény Paperl nagyon beteg” s egy hét múlva „meghalt.” „E madár megérdemelte, hogy azt mondják róla „ki” és azt, hogy: „meghalt”, mert egy közönséges embert megszegyenített volna, annyi társalgási mondatot tudott” - végzi a természettudós gróf Gourcy ismertetését.

Természetesen nem minden Jacko tehetségét lehet ennyire fejleszteni, mert e nemes fajban is a legtöbb csak közepszerű tehetség. De átlag e fajból mindegyik megtanul jól, tisztán beszélni - a szerint, a minő a tehetsége, mert valahány kajdács csak van, az mind különböző tehetség, karakter s vérmérséklettel bír s a szerint kell őket aztán nevelni és tanítani. És ez minden nagyobb papagáj-fajra áll. Egyik vig, fürge, pajkos; a másik komoly, nyugodt; egyik szerfelett érzékeny és gyengéd még egy kemény szó iránt is, a másik nem; vannak hizelgő, gyengéd, ragaszkodó, vannak rideg, nem hizelgő természetek, szóval lélekkel és szellemmel bírnak és e lelket s szellemet ki lehet művelni. Gyengéd hizelgő szavakkal, lassu mozdulatokkal szoktatjuk magunkhoz; rendes meghatározott időben adjunk neki enni, ugyanígy naponta egy ugyanaz órában tanítsuk. A tanításra legalkalmasabb a reggeli 9 és 11 óra közti, vagy a délutáni 6-8 közötti idő. A tanítás lehetőleg egyszerű és könnyű. Ugyanis a szerint, ahogy mindenkinek ideje és türelme engedi, naponta ½-1 óráig vagy tovább ad nekik formális leczkét. Először a lehető rövid és vastaghangu szavakat válogassuk és ezt ismételjük előtte hangos, értelmes hangsúlyozással és kiejtéssel. Mig a leczke tart, a madár addig kalitjában legyen, melyből az étet kivéve, a kalitot könnyű, kissé áttetsző sötétes lepellettel egészen beborítjuk, hogy a madár figyelme egészen a hallott hangokra koncentráliódjék és semmi idegen tárgy látása el ne vonhassa. Az esti órákban, bárha le is van fedve, mégis erős világú lámpát kell gyújtani a tanításnál. A leczke végével lefedjük s étkét újra beadva, megkínáljuk kedvencz falatjával, hogy ez által is szolgalmra ösztönözzük. Ezen kedvencz étkekből azonban máskor ne adjunk neki, csakis a tanítás végével s akkor se sokat; ez által mindig várni fogja és nem telik el vele. Mig egy szavat egészen tisztán meg nem tanul, addig másokra nem tanítandó, nehogy összezavarja s reászokjék a hibás, érthetetlen kiejtésre. Ha már egy-két egytagu szavat tud, akkor egy hosszabb, több tagu szóra tanítsuk; ezekből is megtanulva néhányat, akkor egyszerre két szóra, majd háromra s így fokozatosan azután 4-6 szóból álló mondatokra is lehet tanítani. Mert csak az első szó tanulása megy legnehezebben és tart legtovább. Minden újabb szóval élesedik értelme, gyorsul felfogása, tisztul, erősödik kiejtése s fejlődik észtehetsége, ugyannyira, hogy egy jó eszű kajdácsnak már az 1-ső és 2-ik évében egy-egy 3-5 tagu szót 4-5-szöri hallásra meg kell tanulnia. Ha éneke, zenére, füttyre akarjuk tanítani, úgy erre legalkalmasabb akkor, ha már néhány szót beszélnek, mert a szavak tanulása és kiejtése által, már hangszálaik annyira begyakorlódnak, hogy a legfinomabb és leglágyabb hangárnyalatokat is utánozni bírják. De itt csak részenként, futamonként szabad a tanítást kezdeni, s csak, ha már egyik részét tudja, akkor kell a másik részt elővenni. Jó fütty, jó női ének, a flóta és fuvola hangjait a csalódásig hűen képesek visszaadni, zongorát, hegedűt nagyon nehezen. Midőn a tanítást naponként megkezdjük, szükséges, hogy a már megtanult

és tudott szavakat vagy zenerészt elismételjük előttük néhányszor, s csak azután folytassuk a megkezdett, vagy vegyünk új anyagot elő. Ez az egyedüli legjobb tanítási mód, az éheztetés és verés s a többi efféle brutális mód, lelketlen, értelmetlen kínzás.

Csak akkor fejlődik a kajdácok észtehetsége és szellemi élete azon fokra, hogy némelyik szinte megközelíti az embert is, ha a tanítással egyuttal az értelem is fejlesztetik, s ez által mindegyik lelkivilága is felébresztetik annyira, hogy megérti s megérteti a mit kíván, a mit beszél, s a mit lát. A rendszeres tanításnak szerintem csakis ez a feladata, s az ily tanítással a madár tanulékonyága is sokszorosán gyorsul s fokozódik, s ez által ama közmondás, hogy „oly értelmetlenül csacsog, mint egy papagáj”, értelmét veszti.

A valódi beszélő papagájok csoportjába tartoznak még a Dél-Amerika és szigetvilágán honos Amazon-papagájok.

Az Amazonok főszíne a legszebb füzöld, világos és sötét árnyalatban, s ezen szín az egyes fajoknál különféle árnyalatokban változik. Így Európába legnagyobb számmal jó a Kék-homloku Amazon kajdác (Chrysothis amazonica seu aestiva), s ezen pompás színezetű kajdácot látjuk legtöbbször kalitjainkban, mert szintén a legjobb fajok egyike. A fiatalok majd mindegyike tanulékony, természetesen egyik nagyobb észszel bír itt is, mint a másik, így többet is tanul - de általában valamennyi tanítható.

E fajban számosan a Jackokat elérik, sőt túl is haladják a tanulékonyágban s fejlett hangszerveiknél fogva beszédre úgy, mint a zene-, ének-, fütty-tanulásra kiválóan alkalmasak.

Igy Péchy Imre államnyomdai igazgató ur Amazonja oly gyönyörűen énekelt egyes részleteket a Fatinicza-operettéből, hogy a ki nem látja, egy kitűnő iskoláju énekesnőnek tartja.

A természetbuvárok egyik legtekintélyesebbje: Finsch, az Amazonok családjában a legtanulékonyabbakból egy csoportot alkotott. E csoportba tartoznak: az Aranyköpenyű Amazon (Chrysothis auripallata), Levaillant- vagy a Nagynap Amazon (Chrysothis Levaillanti) és a Suriman-Amazon (Chrysothis ochrocephala).

Hogy minő excellens, nemes fajok ezek, minden magyarázgatás helyett az enyémeik tehetségéről nyújtok egy-egy rövid képet, amelyek jelenleg gróf York-Wartenburg birtokában vannak.

Az Aranyköpenyű Amazon legfürgébb s viderabb madara a földnek. Folyton mozog, gimnasztizál karikáján s kalitjában, egy-egy gombolyaggal vagy golyóval hátára fekve, mint a kis cicca játszik, elgörgeti, utána szalad, labdáz vele, dobálja, elkapdossa, hogy kézzel sem lehetne különben. Néném Loritája egy kis bádóg mérczével oly ügyesen méregeti a homokot, vizet, s magvát egyik edényből a másikba, hogy csudálat nézni is ez ügyességét: szép, tisztán, szöveggel, dallal énekeli: „Hallod-e te körösi lány.” Azután flótáz két indulót, egy galoppot; e mellett az udvarban lévő gyermekeket névszerint ismeri és hívja, ha lármáznak, lekiabál hozzájuk. A posta-marschot úgy trombitálja, hogy bámul aki hallja, mikor pedig népdalokat füttyöl, ezeket egész érzéssel füttyöli s variálja.

Továbbá még emlékeznek az Andrassy-uton sétálók az én Nillámra, midőn a nyitott ablaknál kihallatszottak az ő csodaszép trillái és futamai, úgy hogy el se hitték, hogy madár az, amely énekel, mert versenyzett egy jeles énekesnővel. Három gyönyörű sequidillát énekelt, de oly remekül, hogy sokszor egész embercsoportok álltak meg az ablak előtt; mikor pedig a Canát énekelte, tánczolt is hozzá s csőrével a pandero, e csörgős dobocska és a castagnetták csörgését utánozta közbe-közbe. A Miatyánkot emberileg tisztán, portugál nyelven egészen elmondta, olyan éneklő hangsúlyozással, mint a mexikói nők szokták s beszél magyarul, németül, francziául és portugálul sok szavat. Nilla Vera-Cruzban lett véve. Egy nyugalomba vonult törv. bírósági volt s azért adta el, mert egyetlen leánya, akit forrón szeretett, meghalt s e

madár az ő énekét és hangját oly hiven utánozta, hogy mindig csak vesztességére emlékeztette; s e hölgy, úgy látszik, kitűnően énekelhetett, mert a legszebb futamok és trillák úgy peregtek e madár ajkairól, mint a gyöngyök s a hang is csodaszépségű, csengő, édesen lágy hang volt. Itt igazán nem tudja, mit csodáljon inkább az ember, az énekesnőt-e, vagy e kajdács nagy tehetségét és hangszervét, mely oly gyönyörűen utánozni bírta a hangot és éneket s ennek lágy árnyalatait!!

Egy pár surinam-amazonom pedig, miután testvérek voltak, egy állványon, egymás mellett voltak szüntelen. Egyik a másik nélkül enni se tudott.

Ha egyik megszólalt, folytatta a másik. Egyiknek, a Szepinek a többek közt ez volt a mondása: Hallod-e néni?, párjának, Lottinak pedig ez: Szepi, te vagy az ur! és azt a két mondatot néha olyan bohókásan, olyan apropose alkalmazták, ismételték, hogy majd megszakadtunk a nevetéstől.

Röviden képét adtuk a jobb beszélő fajoknak, mert sokszor megtörtént az, hogy közönségünk nagy reményekkel és kedvvel beszerzett egy-egy kajdácsot, de nagyon-nagyon csalódott, mert oly fajt kapott, mely absolute nem tanult semmit s így nagyrészt kedvét vesztette ez igazán nemes passziótól. De van nálunk még egy másik főök is, mely ideges korunkban visszariasztja a kedvelőket ezen ép oly ragyogó, mint mulattató szalondisztól és tollasbaráttól - és ez az, hogy félnek azon „iszonyu zajtól és rikácsolástól”, melyet egy-egy papagáj szokott véghez vinni.

Igaz, nem lehet tagadni, hogy az állatkertekben pokoli zaj fogad bennünket. De e zaj és rikácsolás a minden rendszer nélküli összehalmozás és rossz ápolás miatt jön létre s egyik elrontja a másikat. De a kedvelő nagyon könnyen segíthet a lármán és rikácsoláson. Mert, ha madara már szelid, beszélő és értelmes, úgy, ha kiabálni kezd, elég a megintés is és elhallgat, mert megérti a feddést. Ha pedig szellemi élete nincsen még annyira felébresztve, vagy éppen tanulatlan és még a kiképzés alatt áll, úgy mind a szelidnél, mind a vadnál, mihelyt lármázni kezd, egész kalitját le kell egy vastag takaróval borítani, hogy egészen setét legyen. Ekkor elhallgat, mert a setétséget nem szereti. Pár percz múlva leveszszük a terítőt, de mihelyt lármázni kezd, azonnal újra leterítjük, de midőn elhallgat, rögtön kitakarjuk. Ezt ismételjük mindannyiszor, valahányszor csak rikácsol és csakhamar észre fogja venni, hogy lármájával nagyon kellemetlen helyzetet teremt magának, s röviden leszokik a lármázásról. Egy intelligens, tanult madárnak különben alig hallani lármáját - sőt a többiek is csak akkor lármáznak, ha unatkoznak! Mert minden papagáj fürge, örökösen mozgó, tevékeny élethez van szokva és a szabadban csőrét, lábait örökké foglalkoztatja. A kalitban ez természetesen a hely és anyag hiánya miatt nem teheti, ezért, midőn valamelyik lármázni kezd, adjunk be neki egy darabka festetlen fenyőfa-forgácsot, vagy egy darab héjjas fűz-, nyár-, hárs-, alma-, körte-, vagy bármi más kerges faágacskát. Rögtön el fog hallgatni, mert ennek rágicsálása, fosztogatása által figyelme le lesz kötve és le lesz foglalva.

Carey anyó csirkéi.¹⁵

Egy középnapyságu, nyers cukorral megrakott schooner indult el a Szüz szigetekről Antioa felé.

Több néger rabszolgán kívül utasok is voltak a fődélzetén - s ezek között a fiatal Santa-Rosa ültetvényes, ki kedves modorával, élénk kedélyével minden szívet megnyert az első pillanatban, azután egy vén, százesztendős négernő, kitől meg mindenki ösztönszerűleg irtózott.

E vén négernő honfitársai előtt, mint obi (varázsló, látnoknő) igen nagy tekintélyben állott, de visszataszítón csuf volt gyapjasfehér hajával, leirhatlan ránczos arczával, és a ragadozó madarakéra emlékeztető horgos ujjával.

Midőn a schooner a nyílt tengerre ért, egy hirtelen beálló szélcsend a hajót mozdulatlanul egy helyre szegezte és mindenfelől, a meddig csak a szem ellátott - ég és víz terült el, a maga pusztá végtelenségében...

Egyszerre, a nélkül, hogy valaki látta volna, miként és honnan, egy csoport fekete vihardár repdeste körül a hajót, és Santa-Rosa, mielőtt valaki megakadályozhatta volna, az első lövéssel hármát lekapott belőlük...

A hajósok a világ legbabonásabb népei lévén, zugolódva morogtak, sőt még maga a kapitány is kereken betiltotta e mulatságot, mert nem akarja, ugymond, hogy valami szerencsétlenség érje hajóját.¹⁶

Ellenben az utasok, kik nagyon unatkoztak, örültek e kis változatosságnak s egyik a másik után kiabálta:

- Derék lövés! Pompás lövés! Három esett! Három egyszerre esett!

A vén négernő, ki egész idáig ócska gyapju leplébe burkolódzva, szótlánul és mozdulatlanul guggolt a középárbocz tövében, e szavakra felemelé fejét:

- Hány esett le?... Három! - kiáltá éles hangon, miközben sajátságos láng lobbant fel fénytelen szemeiben... - akkor olvassátok meg a czápákat a hajó körül!

- A czápákat megolvasni, mit beszélsz össze-vissza, anyóka? - kérdé nevetve a fiatal Santa-Rosa...

- Mondom nektek, három czápa lesz a mélyből küldve! - felelé ünnepélyes hangon az öreg, azután ujra beburkolva fejét, elhallgatott...

A néger rabszolgák, kik nagyjából a fiatal ültetvényes tulajdonai valának, nagyon aggodalmas, félő arcot vágtak. Ők nagyon jól tudták, hogy az öreg Etau mindig igazat beszél, s jövődölései szóról-szóra beteljesednek.

És csakugyan alig tíz percz múlva három hatalmas czápa uszott a hajó felé, s hegyes uszonyaik messze kimeredtek a hullámokból!

- Csakugyan három czápa! Ez különös! - mormogák az utasok megdöbbenő csudálkozással...

¹⁵ Így nevezik a tengerészek a fekete vihardarat (Procellaria pelagica).

¹⁶ A hajósok a hojszákat még Szent Péter madarainak is nevezik, s bűbajos erővel felruházottaknak hiszik. Szerintük e madárkában a tengerbe fulladt matrózok lelkei élnek, s szárazföldre sohse szállnak, és a setéség urával összeköttetésben állva, vihart és veszedelmet tudnak a hajósokra hozni.

Az öreg Etau nem hallá a suttogást és nem is látta a czápákat, mégis egyszerre felemelkedett:

- Itt vannak-e már? - kérde egy feléje közeledő négerből.

- Igen, anyácska, itt vannak! Három iszonyu czápa uszkál a hajó körül! - válaszolá a néger félő tisztelettel...

- Akkor közölünk háromnak a sorsa betölt! - kiáltá sajátságos hangon. - És nekünk mindaddig itt kell maradnunk... A szél nem fog fujni, a tenger nem fog hullámokat vetni mindaddig, míg a czápák meg nem kapják részüket... Én mondom ezt! Háromnak a sorsa betölt!...

Az utasok közül többen nyugtalankodni kezdtek e baljóslatu jövendölésre, de mivel estére baj nélkül lefeküdtek, - másnap reggel pedig ugyanigy felébredtek - nem sokat kezdtek az egészben hinni.

E közben ég és levegő tiszta maradt. Egy lehelletnyi szellő nem rezgett, egy parányi fodor nem mozdult a tenger felszínén, hanem, mint a tükör, oly simán terült el a végtelen vízterület, a hajó pedig, mintha oda lenne szegezve, egy vonalnyt nem mozdult helyéről és a nyolcz vonalnyi átlátszó, mély vízben a legkisebb férget is meg lehetett látni a tenger fenekén... A korallerdők, sziklák, tarkacsigák és mindenféle csudaállatok oly közel és tisztán látszottak, mintha nem is a vízben, hanem magában a tiszta levegőben uszkálnának - és csak értők kellene nyulni...

Másnap reggel azonban mindenki nyugtalankodni kezdett. A három czápaóriás ugyanabban az időben újra megjelent és ijesztő lassúsággal háromszor körülszokálva a hajót, merev szemeiket a fedélzetre mereszték.

A nyomasztó szélcsend, e napon sem változott és a kifeszített vászonponyvák semmit sem enyhítették a kábító hőséget, mely perczről perczre fullasztóbb, iszonyubb kezdett lenni...

A beálló éjszaka szintén nem hozott enyhülést, sőt alaktalan, néma sötétségével, még nyomottabbakká, izgatottabbakká tevé a kedélyeket.

Aggódva, félve kérdezték az öreg Etaut, de ő mindenre csak ezt válaszolá: Háromnak a sorsa betelt! Három esett, három czápa, három sorsának kell betelni!

Ez éjszaka már mindenki szorult szívvel keresé fel fekhelyét. Különösen a tengerészek lelkük mélyéből elborzadtak a csudás esemény láttára.

Ugyanis a napkeltét és napnyugtát a tengeren, még a legnagyobb szélcsendben is, rendesen friss, hűvös szellő előzi meg...

Ez a friss szél megjelent most is, de mintha valami láthatlan, rejtélyes erő megállította volna - három tengeri mértföldnyire, megállt a hajó előtt. A messzeségben a víz hullámzott, fodrozott, a hajó körül pedig csendes volt, mint a tükör és a lég forró, nehéz, mint az olvasztó kemen-czék lehellete.

Igy ment ez napról-napra... A czápák a rendes időben megjelentek, a napkelte és napnyugta friss szellője pedig három mértföldnyire megállt a hajó előtt... Mindenben a rejtélyes hármas szám volt az uralkodó.

A harmadik napon éjfél tájban zavart kiáltozás és futkosás verte fel az utasokat...

Santa-Rosa a fiatal ültetvényes hangosan nyögött kabinjában, mert megkapta a betegségek rémét, a sárgalázt és vele együtt megbetegedett egy matróz és egyik néger rabszolgája.

Ez újabb csapás leirhatlan rémületet okozott a hajón... Egy hajó, a melyen a sárgaláz kitör, a halál hajója... mert rajta minden utas szájában hordja a harangozó pénzt...

Reggel mindenki remegve várta, kiken fog napközben a rettenetes ragály kitörni? De nem tört ki senkin, hanem megállt a hármas számnál...

Az ismert és javasolt gyógyszerek mindjárt használatba vétettek, de reggelre mindhárom a legvadabb deliriumban hánykolódott és az utasok valamennyien menekültek a fedélzetről, mert a három czápa most már nem tűnt el, hanem állandóan a hajó körül uszkált...

Csak az öreg Etau guggolt éjjel-nappal a fedélzeten...

A betegség harmadik napján, éjjeli egy órakor Santa-Rosa lázas deliriumában egyszerre csak felrohant a fedélzetre és mielőtt valaki megakadályozhatta volna, rémületes kiáltással a hullámok közé veté magát.

- Egy! - kiáltá az öreg Etau tompa hangon, és ugyanekkor egyet kondult élesen a hajóharang is, a nélkül, hogy valaki meghuzta volna...

Reggel azonban már csak két czápa uszkálta körül a hajót...

Dél felé meghalt a második beteg, a hajómatróz! És mikor hajós szokás szerint, a tengerbe vetve, egyik czápa nyilgyorsan elkapta a halottat, „kettő” kiáltá az öreg Etau, kinek nem soká kellett várnia, hogy jóslata beteljesedjék, mert alig egy óra múlva a négyet is a tengerbe hajították és vele együtt eltűnt a harmadik czápa is.

- Három! A szám betelt, a sors be van töltve! - hangzott ekkor leirhatlan ünnepélyes hangon a néger nő ajkairól és mindenki köréje tolongott, hogy megtudja, vajjon a szélcsend most már meg fog-e szünni és lesz-e jó szele a hajónak?

- Mihelyt a három megölt madár helyett három felbukkanik a hullámokból, feltámad a szél is és a hajó meg lesz váltva nehéz helyzetéből! - felelé a néger nő.

Mert tudjátok meg, fehérek és fekete emberek, - folytatá görnyedt alakját felegyenesítve - a hányat megölnek e gyászos színű madárkákból, annyi ember hal meg azon a hajón és annyi madárka kél életre a hullámok mélyéből, mert a megholtak lelkei Carey anyó madárkáiba költöznek...

- Nézzétek, itt van a három új madárka! Itt vannak már Carey anyó csirkéi. Mindjárt lesz szél, sok szél, igen sok szél, ... mert vihart hoznak szárnyaikon a mélység titokteljes homályából...

Mindenki titokteljes borzongással fordult hátra.

A hajó előtt, ugyanazon helyen, honnan Santa-Rosa lelőtte, három vihardárka kóválygott szállongó repüléssel le-lecsapva a csendes hullámtükörrig...

„És betelt minden az irás szavai szerint!”

Nemsokára friss szellő dagasztá a vitorlákat, mely dél felé heves viharrá erősödött. A felzudult hullámok dióhéjként dobálták a hajót, majd a magasba emelve, majd meg a mélybe temetve - úgy, hogy kormányja és árbocza vesztetten jutott el, nagy küzdelmek után, Antioa kikötőjébe...

Amig azonban az orkán vadul bömbölve tánczoltatta a hajót, villám villámat ért, mennydörgés mennydörgés után ropogott... a hegymagas hullámok között Carey anyó csirkéi éles sivitással keringtek a hajó körül...

A tenger lámpásai.

Mint valami világegyetemetek teremtő Demiurgus számára készített titáni kehelyben, hömpölyög a tengerek véghetetlen víztömege a föld ősburkában, melyet élő szeme nem látott még! Miféle élő szervezete bírná is ki azt az iszonyu nyomást, mely a mérhetetlen mélységek örök sötétjében nyugszik a roppant víztömeg képében a föld ős gránit gerinczein, mikor még az ázalagok parányi milliárdjai is csak azon régióit népesítik be a vizeknek, hová a világosság-nak legalább némi derengése elhatol.

Miként a földön ott van a legbujább, legdúsabb tenyészet, hová a melegség és világosság sugárai akadálytalanul özönlhetnek, úgy a tengerfenék is csak azokon a helyeken fejti ki tenyészetének leirhatlan változatu, buja sokaságát, hová a hullámok zöld homályán át a napsugár majd a fenéig lehatolhat s átmelegitheti a mélységek egyes régióit.

Aminő változatos a föld hegyei, völgyei és rónáival, ép oly változatos tájakat, tájképeket rejt a tengerek mélyének végtelenje, a melynek ép úgy megvannak a maga hegyei, völgyei és rónái és ezeken végtelen messzeségben őserdők, sűrű vadonok, sőt ezer virág, ezer bokortól mosolygó rónái is, csak hogy az erdők, rengetegek felett nem a kék ég, hanem bűbajos világos zöld homály dereng, hasonló a leveleken áttörő napsugár aranyzöld párázatához, vagy a Capri-sziget Kék-barlangjának tündéries azurkék színű derengéséhez, a szerint, a minő az egyes vizrétegek sugártörése.

És minő erdők, minő rengetegek ezek, minő regebeli kaoszai a csudáknak! Földi fákhoz nem is hasonlítható több száz láb magas és hosszú óriások egymásba fonódva, egymásba ölelkezve borítják a fenék hegyeit, völgyeit s míg tömegük zöldbe játszik, addig egy-egy hullámringásra leveleik, füzereik az égő skarlátpiros egész színskáláján át, a haragvó sötét karmin-vörösnek szintén minden árnyalatu rubinfényében égnek, mintha csak lángba borult volna s izzana, sziporkázna az egész tengerfenék. A hol egy-egy szeszélyes alaku szirttömeg emelkedik, ez be van futva, körül van ölelve, mint valami óriás kigyóktól a Lamináriák karminpiros gömbölyű száraitól, melyeknek terjengő ághegyein világos zöld levélbokréták ülnek. Ezrei, százai terjengnek, kapaszkodnak, futnak a fenéken, vagy inganak a hullámok szelid ringásától a legcsudásabb, legbizarrabb alakzatu leveleknek, virágoknak; s ezekből, amelyek virágoknak látszanak azok élő állatok, amelyek állatoknak, azok virágok, égve, ragyogva a legélénkebb és legváltozatosabb színekben. Egész rengetegek fehér, vörös és fekete korallokból, majd e három szín egymásba keverve és behálózva mértföldnyi hosszú kék, vörös, zöld, s violaszín algák, fukuszok és tangóktól. A sziklák derekán óriási mohcsomóként a fehér-vörös tarkázatu aktíniák ülnek, majd megint, mintha ezer, meg ezer égből, karminvörös, rózsaszín és violaszín, gömbölyű, szögletes, fides-fodros párnácskák lennének elszórva, hevernek tarka összevisszaságban az Eichinák, Holothuriák, moszatok, Cytiák és kagylók; sőt még a pehely sem hiányzik, mert körülük lebegnek a fodros strucc tollhoz, a lence finom szálu árvalányhajhoz hasonló Plumatellák és Penatulák, fátyolszerű, filigrán alkatukkal - s mindezek, mintha csak ezer virággal átszőtt réten vagy virányon lennének elszórva, mert körülük a tengeri rózsák, szegfűvek, tulipánok százai, ezrei ragyognak égő színeikben és e között a tündéri szintarkaság között, mint a tropikus erdők drágakő ragyogású kolibri és szindus madarai, suhannak, uszálnak, mintha csak tört szívárvány-darabok cikáznának, hullanának a tenger fenekére - kisebb-nagyobb halfajok csodás színeik ragyogó változatossága és alakjaiknak majd bizarr pillangó, szárnyas madár, denevér, szárnyas gömbhöz való hasonlóságában.

Amint száll és emelkedik a nap, a szerint válik mind hűvösebben ragyogóvá és színjátszóvá a tenger alatti mindenség tarka világa. Majd aranyzöld homályban dereng az egész táj, majd pedig a nemes opál gyöngyházszerű szívárvány színeiben töri meg a nap sugarait; de akkor

elképzelhetetlen és leirhatatlan e szinpompa, mikor e szívárványos tarkaság lassankint valami csodaszzerűen áttetsző s leirhatatlan pompájú világos azurkékbe olvad és az opalizáló szívárványszerű színjáték ebben csillan meg mértföldnyi hosszú sárga, vörös s violaszín sugárkékben, vagy változik át napnyugta felé tündéries, világító, szélein biborvörös lobogvánnyal szegett rózsaszínné, mi utoljára egészen a bibor vérszínében izzik s lángol.

De még ezen varázsszerű világítást is sötéten nyelik el, vagy komor, hideg fekete-zöldben adják vissza a hinár- és algákkal benőtt mély völgyek, szakadékok és az egymásba fonódott algaerdőségek, vagy egyes titáni barlangok öblei. Ezekbe csak annyi fénysugár ereszkedik, mint egy sötét üregnek vagy pincének rejtelmes homályába. Ezen sötét rejtekekben laknak leginkább rettentő rémei a tengereknek, azok a mesés nagyságu, nyolcz karu polypok, melyeknek testtömege néha 10-20 ezer klgrammot, sőt többet is nyom, és mikor nagy néha felszállnak a vizek tükrére, egész alga erdőket tépnek ki belebonyolult karjaikkal, s ragadnak magukkal a felszínre.

Egész kis uszószigetkének néz ki az ilyen szörny azután, midőn árbocznagyságu karjait himbálja, kanyargatja a légben a napvilág és melegben fürösztve; s a rettentő karok bókoló, hajladozó fenyőóriásokhoz hasonlitanak lebegő hinár- és alga-tömegeikkel.

Szinte meging s végig hullámoz az, egész tenger alatti rengeteg, midőn egy-egy öt-hat öles czápa-óriás bonyolódik belé, s rettentő lökései és hánykolódásaival kizavarja s felriasztja e sötét labirintusok minden lakóját, összetöri a korallok és antipatesek filigrán ágacskáit, a Plumatellák fátyolszövedékét és a mélységek tündéri színjátékát, a hullámok sugártörését, felkavart homok- és iszapgomolyok homályosítják el.

A kavargó iszapfellegek homályában egy iszonyatos nagyságu test is közeledik ilyenkor hátráló lökésekkel, a vergődő másik óriás felé.

Az egész alak egy óriási puffadozó gömb, rettenetes vastagságu hosszú karokkal, amelyek végtől végig szívókkal s köpölyökkel vannak megrakva; és a gömb két oldalán kocsikerék nagyságu, mozdulatlan, merev tekintetű szemek ülnek, fagyos vérszomjjal, kővé dermesztő rémülettel.

Majd az egyik, majd azután a másik iszonyu karjával kapja át a vergőlődőt, amely barlangja csendjéből kizavarta, s a két iszonyu erejű Leviathán rettentő rugások és cikázások közt, hol a mélybe, hol a magasba rugva magát, törí-zuzza át magát a fukusz-erdőkön, a korall-berkeken, törve-zuzva, ami utjukba akad; a polypnak szürkésfekete színe ijesztő gyorsasággal változik dühében egymásután sárgába, vörösbe és amerre rohannak, tintafeketék lesznek a hullámok a testéből kilövellt szépiától.

Már három karjával kapta át a czápát, mely teljesen tehetetlen ellenfelével szemben - többi öt karja pedig, mint rettenetesen ide-oda vágódó óriás kigyók, mint az apocalypsis ostorai paskolnak, terjengnek, keresgélnek valami szilárd támaszték után. Szálfáknál vastagabb, sziklakemény koralltörzsek üveggént roppannak össze, szikladarabok szakadoznak le a csucsokról, míg végre egy ezredéves Iziz csompóba kapaszkodva, a hat karnak rettentő köpölyözése és szívása végre is megfojtja a vizek e másik hatalmas titánját... az óriási czápát.

* * *

Azokon a csendes, csillaghullató éjszakákon, - midőn az Oczeán végtelen tükrén egy habfodor sem rezdül meg azonkívül, melyet a nesztelenül tovasikló hajó óriási körvonalai szántanak - tárja ki a tenger színjátékainak legpompásabbját... a hullámok tüzijátékát.

Az egész végtelen vitztükör sötét, mint a Styx, s csak az alig foszforeszkáló fémes csillogás mutatja a hajó szántotta vízbarázdát, midőn egyszerre e barázda tajték koronája tejfehéren kezd derengeni. E derengés mind terjedtebb, mind világlóbb lesz egészen a horizontig, s a

hajó, mintha egy villódzó tejtengerben usznék, sötét, fantomszerű árnyat vet a fehér alapra; mint a ködön áttörő napsugár, száll alább és alább e fehér derengés s a hullámok lassanként mind tisztábbá, mind sugárzóbbá válnak s az előbbi tejfehérség igen gyenge fehéreszöld átlátszó sugárzássá változik, mely szinte megvilágítja a vizek fenekét és ekkor a hajó, mintha magában a végtelen semmiben, a világűr tiszta lehében lebegne!

Mint az alvilág sötétjéből a világ aether sugárözönébe felszálló Leviathán, bukkan föl a mélységek sötétjéből egy óriási kolosszus: a czápa. Nagy uszonyait meglebbentve, mintha repülne, siklik a gyorsan haladó hajó nyomába, merev szemeit ennek sötét tömegére függesztve. Erre, mint az átlátszó vízbe hulló arany- és ezüstpénzek, rezzennek szét előle, fényeseket villanva, a ragyogó pikkelyű kisebb-nagyobb halak tömege, lemerülve a fenéknek jótékony homályába, s helyettük, mint valami tündéri flotta, bukkan fel a szivárványszínű, fidresfodros, csipkésen gyöngyös szalagokkal diszitett kalap- és gombákhoz hasonló alaku csoportja a Quáloknak, Meduzáknak és Argoknak, s ragyogó színeik szinte égnek, világolnak a sugárzó világításban. Majd fokként halványulni kezd e csudás világosság, egyszerre elsötétülő homályvölgyek ásitanak mindinkább terjedve, s már-már újra az előbbi sötétség borítja fátylát mindenre, midőn egyszerre gyenge rózsaszínű derengés sugározza át a vízrétegeket s fokként erősbulve, úgy tetszik, mintha a fenéken égő óriási tűz visszfénye világítana alulról felfelé.

Pedig e két tünemény még a tenger világításának szerényebb színjátékai közé tartozik, mert a tengerek fénylése nem egyforma szinpompában tündöklök, hanem változó az égővek szerint. A legszebb halvány rózsaszíntől a legsötétebb skarlát- és biborvörös, minden árnyalatban, sőt zöld, kék, sárga, ibolya színekben is egész a tejfehérig váltakozik a szivárványszínek derengő játékaival. Az eddig ismert háromféle: állandó-, változó- és parti-fénylés közül a legszindusabb és legpompásabb a leginkább csak a tropikus tengereken észlelhető változó-fénylés. Ennek pompája és változatossága valósággal leirhatatlan! Midőn az ilyen forró égővi tengereken a hullámok kigyulnak, ezeknek fénye oly ragyogó, hogy a hajókabinokban fölölegessé válik a világítás; Clarton kapitány hajó-naplóját a Jávai tengereken nem egyszer a tenger eme tűzjátékánál írta, a matrózok pedig kártyáztak nála. Három főszín: a zöld, kék, piros olvad itt egymásba és játszik a szivárvány iridikus pompájában. Először csak egyes helyeken kezdenek e színekben szikrázni a habok, majd lassanként óriási sikokká olvadnak, melyekből különféle szikrák, csillagok szakadnak el s az egész majd zöld, majd kék majd vörös, majd egyszerre mind a háromszínű lobogványban ég, villódzik. Miriad és miriad izzó pont sugárzik a vizek mélyéből, majd számtalan gömb, karika, csillag, forgó, kerék, napalakok, övek, fodrok, tarajok s tekergő hosszú tűzkigyók kerengnek, forognak, cikáznak, egybeolvadva, szétszakadva a legtarkább gyorsasággal, de csak ha a tenger és a lég csendes, mert hullámverés és szeles időben, valamint hidegebb légáramlatnál egészen eltűnnek.

A partszéli fénylés már nem ily tarka pompájú, mert ez leginkább a már leirt fehéres, zöldes-sárga halvány derengést mutatja, különösen apály idején, míg az állandó fénylés, mely a földnek majdnem minden tengerén tapasztalható, pompában megközelíti a tropikus tengerek változó fénylését; ez majd a fenékről fent leirt módon feltörő rózsaszínben, majd pedig élénk narancssárgában izzik és millió és millió folytonos rezgés és vibrálásban kerengenek, de taréjaik izzó narancssárga lobogványban égnek s egy-egy evezőcsapás vagy hajómozgás egész lánghullámokat s millió felszökő lángnyelvet, égő vízceppet szór a magasba, a nagyobb hullámveréseknél pedig mintha egy égő lángtenger készülne a magasba lobogni.

Ez a gyönyörű, de csudálatos színjátéka a tengereknek, a parti lakók körében a szebbnél-szebb regék és mondák egész seregét szülte mint minden, ami csudás s mit megfejteni nem birnak - sőt jó ideig a tudósok körében is a rejtélyek rejtélye volt; e század elején ismertek ugyan már néhány világító puhányt, de e tüneményeket mégis, mint minden megfejthetlent - a villanyosságnak tudták be - akár csak ma, mikor szintén csak a villanyosság lesz elővéve -

csinyttevő rossz gyermekként, akire mindig először esik a gyanu - minden megmagyarázhatlan tüneménynél.

Azonban e tünemények sokkal pompásabbak, sokkal csudásabbak voltak, semhogy a tudomány sokáig késett volna okait felderíteni, lomtárba dobva a sok régi, alaptalan vélelmeket, új kutatás és vizsgálatok alapján kiderítették, hogy a „tenger lámpásai” nem egyebek, mint megszámlálhatlan tömegei azon kisebb-nagyobb héjasok, puhányok, polypok, férgek, ázalagok és ezek álczáinak, melyek a tengerek végtelen régióiban élnek; s a fénylést részint ezek váladékának a léggel való érintkezése, részint pedig az állatkák gyors, erierikus mozgása és sebes légzése idézi elő.

Az ismertebb fajok belőlük a Pyromosák és Salpák; ezeknek fénye a legszebb és legerősebb valamennyié között, úgy hogy egy telep Pyromosa vörös fényénél egészen jól lehet látni a 6-7 méter mélységben uszkáló halakat. Pompás fénye van továbbá a Meduzáknak, Venusöveknek, Pelagiáknak a mellett, hogy ezek legtöbbje feltűnően szép nagy alkatu és színezetű is. A tengerpartok szikláin és zátonyain tenyésző Aktiniák legtöbbje szintén erős villódzó fényvel bír s ezeknek egyik faja: a Pholas dactylusnak zöldes-sárga fénye oly erős és tartós, hogy a partlakók világítószerül is használják.

Midőn Swammerdam a görcsövön az ázalagok parányvilágába tekintett, elborzadt attól a végtelenségtől, ami e parányok világában eléje tárult! Valóban végtelen és lesújtó gondolat az is, hogy a tudás mily végtelen, az emberi élet pedig minő véges! Jóformán ideje sincs a „miért”-et és végokot kutatni! Mert ki tudna megfelelni arra, hogy miért is világítanak hát e millió és millió faju teremtmények? Tán, hogy lent a tengerek örök mélységeibe is lelophasák maguknak a világosság egy-egy éltető sugarát? De hát miért? Mit tehet ezzel a parányi kis teremtmény? Védőfegyverük-e ez nekik, vagy a létfenntartás eszköze? Nem a tudás, hanem csak a sejtelem felelhet erre, a véges emberi elme eme kibuvó ajtaja, hogy a tengerek örök sötétségű mélységeiben e parány lények között is folyik a létérti küzdelem elkeseredett harcza s lehet e harcz egyik nélkülözhetetlen fegyvere e világító anyag!

Mesés szörnyek.

Laokon és fiainak borzalmas vége, valamint a Scylla és Charybdis óriási nyolczkaru szörnye, mely a hajók fedélzetéről rángatta le az embereket a hullámok mélyébe, nem mese!

Lucánus Pharsaliájában már hiteles és elfogadható adatokat nyújt arról a szörnyről, mely Regulusznak Karthágó alatt kiállított előörseit éjjelenként elragadozta, a mikor Regulusz katonáival ellene indult, „a legiók és thurmák pánczélos vitézei meghátráltak az iszonyu sárkány elől”, mely nem volt egyéb - épp úgy, mint a biblia és régi korok sárkányai is - egy kolosszális nagyságra kifejlett óriás-kigyónál.

De ha nem ezt nevezték volna is a régiók a sokat emlegetett sárkánynak, hanem azokat a krokodil-fejű, hosszufarkú, pikkelyes szörnyeket, óriási denevér-szárnyakkal, a hogy a mesék szóban-képpen rajzolják, még ebben is sok igazság volna, mert ez a szörny is létezett éppen olyan ijesztő alakban és méretekben.

Élt és ott szállongott a vihar suttogásával szelve a levegőt, több öles, fogas, denevér-szárnyai-val a Jura-korszak famagas zuzmói, páfrányai és Cicasai felett, vagy megpihenve, lesett prédára egy-egy sziklaormon a Pterodaktilus, melynek ásatag maradványai és lenyomatai ép olyanok, mint a mesék rajzolják: pikkelyes gyík, kigyó, madár, emlős egyszerre s nem lehetetlen, sőt több mint bizonyos, hogy egy-két ilyen szörny, mint elkésett tanui az ősvilágnak, a későbbi korokra is megmaradtak.

Ezt hiteles adatok is bizonyítják. Ugyanis a Johanniták idejében Rhodos szigetén egy szörny rémitette a lakosságot. A lovagok többször kivonultak ellene, de nehéz páncéljaikban nem juthattak hozzá a talaj mocsaras és szakadékos volta miatt, kutyáik pedig megfutottak a szörny rémalakja és szárnyainak rettenetes suhogásától. Végre Gázon lovag, égetett agyagból formálva ki alakját, kutyáit ezen bedresszirozva - ejtette el, de maga is halálos sebeket kapott a hosszú küzdelemben. Ezen agyagszobor, - mint Pomponius és Akteosz polyhisztorok bizonyítják - szakasztott mása volt a Pterodaktilusnak és az 1476. utáni ostromban pusztult el.

Ezekén kívül még egész légioja létezett és élt a bizarnál-bizarabb alaku és formájú szörnyeknek a föld különböző ősformációiban, melyeknek megkövült lenyomatait egymásután tárja fel századunk kutató tudományszomja a földteke mélyéből és rejtekéből.

A legrémesebb álom, a láztól hevült önkivület és fantázia nem képes oly rettenetes formájú alakokat, olyan csodaszörnyeket alkotni, minőket alkotott a rend és tökély utolérhetetlen mestere: a természet...

Földünknek legnagyobb élő állatai ezekhez a szörnyekhez képest egerek voltak, parányi egerek - és mai állapotában a föld nem lenne őket képes eltartani, mert élelmükhöz szintén oly gigantikus növényzet kellene, mint akkor volt és olyan leirhatlan bujaságban...

A sigilláriák, cicasok, acaciák, zamitesek, perczek alatt hüvelyket, órák alatt pedig lábakat nőttek, szemmel követhető buja serkedezéssel s az equisetumok, páfrányok szintén szemmel látható gyorsasággal bujtak ki az ősiszap termő- és termékenyítő erejétől átfült talajból - a sokféle pálmafaj pedig tők- s hordónagy gyümölcsöket s fürtöket ingatott titáni koronáin, de kellett is, mert a mammuthok, mastodonok, a mai elefántok ősapjai, azokkal a titáni iguano-don gyíkokkal, megatherium- és mylodonokkal együtt - egy-egy évésre erdőket ettek s tavakat ittak rá, hogy találó hasonlattal éljünk.

De nemcsak a füevők voltak ilyen kolosszális nagyságban, hanem a husevők és ragadozók is!

A mai oroszlánok és tigrisek ősapja, a barlangi oroszlán és egy smilodon nevű, rettentő ragadozók voltak.

Ez utóbbinak négy iszonyu, kardnagyságu szemfoga volt, hatalmas örlő fogai mellett, melyek egy-egy meggörbült háromélű törhöz hasonlítottak, élességük és hegyességükre nézve.

Ilyen fogakkal felvehetette tehát ezen 14-16 láb hosszú ragadozó a harcot, magával az óriások óriásával, a mammuttal is, mert e fogak még a vaspánczért is megbontották és szétdarabolhatták volna.

Micsoda küzdelmek folyhattak, mikor pár ilyen hegyenagyságu kolosszus egymásba akadt.

A smilodon rendszeren lesből, hátulról támadhatott s tán 8-10 öles szökéssel vetette magát a mammut hátra, mert ennek agyarái és iszonyu rohama előtt semmiféle élőlény meg nem állt volna, - és egy-egy rántással félöles sebet szakított agyaráival a mammut két-három láb hosszú, tömött szőrrel borított vastag bőrén és ezen állatkolosszus csakis úgy menekülhetett támadójától, hogy vele együtt a legközelebbi tóba rohant - s ott aztán maga alá gyűrte és megfojtotta...

A mammut és az ősszarvó az egyedüliek az özönvíz állatvilága közül, melyeket természetes mivoltukban, alakjuk és színezetükben lerajzolni tudunk...

Ugyanis annak a temérdek elefántcsontnak, melyet e nevezet alatt a kereskedelem évenként forgalomba hoz, alig egy negyede vagy nyolczadrésze származik Afrika és Indiának elefántjaitól, hanem legnagyobb részben ásatag mammutagyar, a szibériai folyók, az Oby, Jenisei és Léna jeges partvidékeiről, hol a tonguzok, jakutok, szamojedek és osztjákok vágják ki az örök jéghegyekből és magából a homokos talajból ezeket a két mázsás, tizenöt láb hosszú, s tövükön egy lábnál vastagabb, kördeden görbült hatalmas agyarakat, melyek minőség és jóságra nézve vetekednek az elefántcsonttal és melyeken nem ritkán még friss s épen maradt véres húscafatok is látszanak.

Mikor az elefántok őse e jeges tájékon élt, valószínűleg az örök jég hona is, ha nem is subtropikus-, de legalább meleg és dús vegetációjú földrész vala, - tán kevésbé melegebb, minő jelenlegi mérsékelt földöveink éghajlata.

1799-ben egy Ossip Schumaschoff nevű tonguz-főnök nejével és két társával, iramszarvasoktól vont szánján elefántcsontgyűjtés céljából a Léna felső vidékére rándult, a hol ez a Jeges-tengerbe ömlik.

Ez és a múlt évi rövid északi nyár szerfelett forró vala, tehát óriási hegyek és torlaszok szakadoztak le azokról az örökjéghegyekből, melyek még az aënok korában születtek és állanak mai napig...

Egy ilyen hatalmas jégtorlasz átlátszó tömegébe fagyva, a tonguz-főnök kimondhatatlan csudájára, egy roppant nagy fekete szőrös test sötétlett óriási fehér agyarakkal... egy egész, az utolsó szőrszálig épen megmaradt mammut, a hogy a tonguzok nevezik.

A jég konserváló és fentartó ereje mindenki előtt ismeretes. A sarkvidékeken egy év, vagy több évezred múlva is csak olyan frissen megmarad minden hulla és szerves anyag - mintha élne - így tehát az őselefánt is azon frissen és érintetlenül megmaradt, a hogy a vizözön korában a jégbe fagyott.

Hanem a tonguz-főnök csak két hét múlva juthatott a gyönyörű 16 láb hosszú agyarakhoz. Hét nyár kellett ahhoz, hogy a jégtorlasz tömege szétolvadjon és az özönvíz előtti korok óriása kiolvadva, egész szabadon hevert a zöldes jégtáblák között a parti homokon...

Ezt ábrázolja pompás czimképünk a könyvtáblán.

A mammut sörényes feje mellett egy hullámsodorta fenyőfatörzs feneklett meg, körülte pedig téli és tarka nyári bundájukban a sarki rókák csapatja ólálkodik. A sarkoknak eme örökké éhes hyénái alig várják már, hogy kikezdhezzék és felfalhassák a mammutot és úgy is

történt, mert mire 1806. körül - a „Journal du Nord” révén ezen hallatlan esemény híre Szentpétervárra és a művelt világban elterjedt - és a szentpétervári akadémia kiküldöttje, a természetbuvár Adams-Schumaschoff és tíz tonguz kíséretében a helyszínére, a Lena jobbpartján lévő Tamud félszigetkére érkezett, - már akkorra a rókától, medvéktől, javarészeben fel volt falva - és a jakutok is jól hozzáálltak, mert ezen ősvilági hussal tartották szánvonó kutyáikat.

De azért még maradt elég!

A három és fél láb hosszú fekete hátisörényt egészen, a rótbarna, gyapjas szőrből pedig harmincz fontnál többet összegyűjtött Adams, melyből Európának majdnem valamennyi muzeuma kapott egy csipetet mutatóba. A hatalmas főt egészen épen találta a szemekkel és agyvelővel. Ez agyarak nélkül négy és fél mázsát nyomott. A bőrnek háromnegyed részét szintén sikerült megmentenie és lefejtve, 16 ember volt csak képes elszállítani.

Adams tehát e becses leletekkel, a teljes csontvázsal és - egy jókora darab friss mammuthussal szerencsésen megérkezett Szentpétervárra, hol képzelhetni, minő riadattal fogadták a tudós világ és az akadémia tekintélyei, kik tudományszomjuktól késztetve - még meg is kóstolták a csudás özönvíz előtti pecsenyét.

E leleten kívül még 1812-ben is találtak ép mammuthot és 1771-ben pedig a nagyhírű Pallas egy ősvilági orrszarvut (*Rhinoceros tichorhinus*) talált. Ez is durva szőrrel volt fedve, hatalmas bőrpánczélján, gyomrában pedig óriási mennyiségben mindenféle növényrészeket letek, még meglehetősen ép állapotban...

Hogy csakugyan léteztek a múlt századokban s léteznek jelenben is még mesés nagyságu ismeretlen szörnyek úgy a tengerekben, mint a szárazon, azt kétségtelenné teszik az eddig ismert adatok, melyekből biztosan csupán csak azt nem lehet megállapítani, hogy a Jura-korszak rettenetes szörnyeiből valók-e ezek, vagy a későbbi századok szülöttei? Annyi azonban bizonyos, hogy vannak a világtengerek megmérhetlen mélységeiben gyík-, kigyó-, teknősbéka- és polyp-alaku, rettenetes nagyságu szörnyek, melyek hol itt, hol ott merülnek fel néhány órára vagy perczre a felszínre.

A tengerek állaga, minősége ma is ugyanaz, mint volt a Jura-korszakban, így tehát a lehetősége sincs kizárva annak, hogy azokban a mérhetetlen mélységekben ne élhessenek még egyesek a krokodil-alaku s gigantikus nagyságu *Ichtyosaurus*ból, melynek sugaras, napraforgó-alaku szemei ép azt mutatják, hogy ez állat azoknak a mélységeknek volt lakója, hol a víz nagy nyomását más élő nem bírná kiállani; vagy a *Plesiosaurus*ból, melynek óriási uszonyos gyíktestéből hosszú, karcsu hattyunyak emelkedett ki rettenetes fogakkal fegyverzett kigyófővel.

„Augusztus végén 1746-ban, írja a bergeni levéltárban levő naplójában Ferry kapitány - csendes, napfényes időben horgonyt akartam vetni 10-12 mértföldnyire a kikötőtől, midőn egyszerre iszonyu forrongás és sisterékelést hallva, a tenger erősen hullámozni kezdett és egy feketeszínű rengeteg nagyságu krokodilalaku test emelkedett ki a habokból, tányérnagyságu szemekkel; iszonyu fejét magasra emelve, kigyószerű mozgással, de roppant sebességgel uszott s majdnem emberderék vastagságu páros vizoszlopot lövellt a magasba. Embereim annyira megrémültek, miszerint azon parancsomnak, hogy közelebb láthassam a szörnyet, a hajót arra irányítsák, nem engedelmeskedtek, hanem sebesen a kikötő felé menekültünk”.

Még érdekesebb Maclean lelkész leírása, ki, midőn 1808-ban nagyobb csónakon a Hebridaszigetek körül a tengerre rándult, mintegy fél mértföldnyire a száraztól, a sik tengeren, egy feketés, sziklához hasonló tárgyat pillantott meg. Még reá sem ért jobban megnézni, midőn lassan mozogni kezdett, majd alábukott s erős hullámozásba hozta a habokat maga körül. „Rosszat sejtve, embereim a partok felé kezdtek evezni, midőn egyszerre erős habzás és

hullámozás között, velünk egy irányban s nem is nagyon messze, újra felbukott s felénk kezdett tartani. Mindnyájunk ajkáról a rémület kiáltása harsant fel s még én is evezőhöz kapva, minden erőnkől, nyilként repültünk a száraz felé. Szerencsére a hullámtorlat is a partok felé hajtotta csónakunkat, de egyedüli megmentőnk mégis csak a csekély víz, zátonyos öböl volt, mert a sebesen felénk sikamló szörny, mialatt mi a sziklákra kapaszkodtunk, a sekély vízben megfeneklett; itt láttuk egészen a maga rettenetességében: hosszú, hajlongó hattyunyakán, rettenetes fogakkal fegyverzett kigyófeje, iszonyuan merev szemei voltak. Rengeteg teste, mely elől széles vastag volt, hátrafelé mindinkább vékonyodott s erős, nagy pikkelyekkel volt fedve. Széles, nagy uszonyaira támaszkodva ágaskodott s farkával egész hullámhegyeket zuditva ránk, melyek majd lesodortak a szikláról, rugta magát vissza a mély vízbe, mely még sokáig hullámozott, örvénylett utána; testének hossza jóval több volt 60 lábnál.”

A fentiek - és a még meglevő adatok szerint e két szörny nem lehet más, mint a Jura-korszaknak két kolosszális szörnye: a Plesio- és az Ichtyosaurus és ez annál is hihetőbb, mert, ha a mult század végén, sőt e század elején is még voltak - sőt Hochstädter állítása szerint, még ma is vannak, Uj-Seeland bensejében az ősvilági Moáknak - ez óriási madaraknak élő ivadékai, dacára annak, hogy a föld felülete, állaga, hőmérséke, növényzete óriásit változott a letűnt korszakok óta, akkor a tengerekben még inkább létezhetnek, annyival is inkább, mert ez ma is csak ugyanaz, mint volt a földalakulás korszakaiban és a kétéletűek háromszor-négyszer annyi ideig élnek, mint a melegvérű vagy szárazföldi állatok.

Azután, ki ellenőrizheti a világtengerek végtelen felületét, vagy ezeknek azon mélységeit, hová a világosságnak még csak egy paránya se hat le, hol a földnek még őseredeti gránit gerincei emelik ama roppant víztömeget, melynek iszonyu súlyát, nyomását más élőlény szervezete nem bírná el, mint csak az ilyen kolosszusoké: vagy ki pillanthat bele azon ezer és ezer mértföldekre nyúló tengeralatti fukusz- és algaerdők összefonódott szövevényeibe, a tengeralatti völgyek és barlangok száz-, meg ezeröles mélységeibe, hol egy ismeretlen világnak nem is sejtett, csudás alaku lényei élnek, melyek csak néha, véletlenül, tán egy században egyszer-kétszer kerülnek napvilágra valami véletlen által üzetve, miután szervezetük csakis e rejtett mélységek, nagy víznyomásához lévén teremtvé!

Ezen óriási barlangok és alga erdőségekben, melyeknek egy-egy fája 200-300 láb magas, s szélessége is ugyanennyire terjed, élnek azon leirhatlan nagyságu polypok is, melyeket a sokat emlegetett s a mesék világába sorozott tengeri kigyókkal együtt a modern tudományok Catói szintén tagadnak, csak azért, mert ezeket nem lehet spiritusba tenni s a muzeumok szekrényeibe állítani vagy minden disputához a tenger fenekéről előhalászni!!

Pontoppidán norvég püspök szerint egész kis szigethez hasonlít, mikor egy ilyen polypóriás, vagy mint ő nevezi: Krák a tengerből felmerül. Óriási teste, iszonyu karjai, melyek nagyobbak, vastagabbak, mint a legnagyobb hajó árbocjai, tele vannak bonyolulva, tele vannak ragadva hinárral, algával, majd hosszan a vizen nyulnak el, majd pedig a levegőben csavarodnak, tekeregnek, mint a szélről és vihartól ide-oda hajladozó fenyő-óriások s mikor pedig újra lemerül a fenékre, az óriási test után támadó örvény, akár csak a Malström-örvénye, még fél és negyed mértföldnyiről is forgatagába sodorja a hajókat; megtörténik néha az is, hogy egy-egy ilyen felbukkanó szörnyeteg magába a hajóba kapaszkodik bele iszonyu karjaival s ezt azután, hacsak nem valami nagy hadi- vagy kereskedőhajó, menthetetlenül magával huzza emberestől, mindenestől a mélybe.

E leíráshoz kétség nem férhet, a mennyiben nem egyszer találtak a czethalászok a Cachelotnak (*Physeter macrocephalos*) torkában a garatnál megakadva egy-egy polypkar-részletet, mely 25-27 láb hosszú s oly vastag volt, mint a legvastagabb árboczfa, melyet a Cachelot, lehet, erős küzdelem után, haraphatott le. Valamint az is tagadhatatlan, hogyha a tengerek

czethal nagyságu kolosszusokat produkálnak, ép úgy produkálhatnak ezeknél jóval nagyobbakat is.

Si-Maloban a Szent-Tamás kápolnájában van egy fogadalmi kép, mely hajmeresztő jelenetet ábrázol éppen a fentiekről s melyet hálából a megmenekült hajó kapitánya festetett. Ugyanis az angolai partvidékről éppen a sik tengerre akart egy hajó indulni, midőn egyszerre erős hullámverés között, egy iszonyu test s még iszonyubb karok emelkedtek ki a hullámokból s kapaszkodtak a hajó árboczaí, kötelei és tatjába oly erővel, hogy a nagy hajó kezdett féloldalra dőlni s még néhány perc mindenestől a mélybe süllyed!

Szerencsére a két hajóács a fedélzeten dolgozott s ezek éles szekerczéikkel, hatalmas vágásokat mértek a rettenetes karokra s kettőt le is vágtak, midőn rettenetes rázkódás és recsegés közt, a hajó újra egyensúlyba billent, mert egész tatja leszakadt s a rettenetes állattal a mélybe süllyedt, magát a hajót pedig, szerencsére, egy hullám messze a tengerre lóditotta ki abból az örvényből, melyet az óriási állat elsüllyedése okozott.

Egy másik eset a legutolsó angol és franczia tengeri ütközet után történt. Itt az angolok a „Ville de Paris” nagy és öt más kisebb hajót foglaltak el a francziáktól s ezek közül kettő angolokkal volt megrakva, nehogy a fogoly francziák valami összeesküvést forraljanak. Ezen hat hajó, mintegy 2000 öltre horgonyzott az angol flottától, midőn éjszaka egyszerre - noha a tengertükör csendes volt és sehol nyoma sem volt e helyen a szikláknak - a „Ville de Paris” a legsürgősebb vészlövéseket tette és vésztüzeket gyújtott. Öt nagy hajó indult gyorsan segélyre, de mire odaértek a hat hajó nyomtalanul eltűnt és azon a helyen annyira örvénylett a tenger, hogy két angol hadihajót egymáshoz csaptak a hullámok. Hat embert halásztak ki csupán a habokból, a többi 1800 ember odaveszett és ezek beszélték, hogy a „Ville de Paris” a sötétben egyszerre csak ismeretlen okból süllyedni kezdett s a levegőt fojtó pézsmaszag töltötte be s midőn a nagy hajó elsüllyedt, egy iszonyu örvény mind az öt kisebbet magába temette egymásután.

Semmi kétség, hogy a nagy hajót szintén egy polypóriás ránthatta a mélybe, erre mutat a fojtó pézsmaszag és az, hogy az éj csendes volt, egy szellő sem fodrozta a hullámokat, szikláknak pedig a tenger e vidékén hire sincs.

Nemcsak a tengerek, hanem a tropikus vidékek végtelen mocsarai is, mélységeket rejteget, még sok ily ismeretlen állatot rejtegetnek, melyekről a tudománynak még fogalma sincs s talán nem is lesz, mert emberre-állatra megközelíthetlenek feneketlen mélységük, halálthozó kigőzölgéseik által.

Különösen a Rio-Negro, az Amazon mente és a Texas keleti részében a Rio-Cilorado képez végtelen, ezen és ezer mértföldekre nyuló, erdős nádas mocsarakat.

E mocsarak valóságos Eldorádói a kigyók, krokodilok és a hüllők minden fajtájának. Óriási nagyságra nőnek itt ezen, talán még eredeti őstermelő erejét megtartott mocsárban s az a néhány merész vadász, gaucho és benszülött indián, kik ismerve a vészteljes utat s ezer halálveszély között, keresztül hatolnak, a Rio-Colorado mocsárvidékén, majdnem hihetetlen dolgokat beszélnek el azon szörnyekről, melyek itt tanyáznak. Ez ismeretlen szörnyek egyike, melyet ők Carvanasnak neveznek, szintén nem lehet más, mint egy-egy példánya az ősvilág teknősbékájának, mely nagyság, erő, vérszomj tekintetében felülmulja a kajmánokat és krokodilokat, s méltó vetélytársa az ősvilág Chydrájának és Chroteriumának, ezen elefánt-nagyságu békának, mely nyolcz-tíz ölet szökött egyszerre, s iszonyu szájában hüvelyknél nagyobb fogakat viselt.

Egy texasi prémvadász beszélte el a következőket Gardner botanikusnak erről a tudomány előtt még ismeretlen szörnyről, melyet különben Marryat kapitány is megemlít nagy művében.

„Texas keleti részén mérhetlen mocsarakat képez a Rio-Coloradó, melyek bár messziről zöld réteknek látszanak, nem egyebek feneketlen iszaptavaknál, melyekben a vigyázatlan lovas és ló pár pillanat alatt nyomtalanul elmerül, s még kik az egyes utakat ismerik is, halálvesztély közt hatolhatnak csak rajtok keresztül, mert a szeder- és egyéb cserjék szinte folyton mozognak a sok kigyó és egyéb mérges hulló csuszás-mászásától.

Mindenfelől a halál leselkedik az utasra, s ha kikerüli a vizikigyók, a fekete és tűzvörösfejú Longó- és Lándzsa-kigyók méregfogait, alig kerülheti ki az alligátorok farkát, mely iszonyu csapással a mocsárba vágja, vagy, ha lova egy hibás lépést tesz, a másik pillanatban már elveszett, mert borzadozó sörény, rémülettel villogó szemekkel s borzalmas halálnyerítés között, érzi magát lovával a mélybe rántani egy ellenálhatatlan erő által, s még egy bugyborék se jő fel utána.

Ez a Carvanas, melynek irtózatos fogai összemorzsolják odalent. Egyetlen példányát látták eddig csak, mikor e lagunák egyike kiszáradt. Ez egy óriási teknősbéka, 12 láb hosszú, hat láb széles teknővel, olyan fej és farkkal, mint egy krokodilé, s egészen az iszapba rejtőzve, örökké tátott torokkal lesi áldozatát és megragad, összemorzsol mindent, mit elér, s a mi él és mozog.

Egy amerikai tiszt vesztette el ily módon társát, ki lovastól az iszapba esve, rémes halál-sikoltás közt rántatott alá a mélységbe s ez azután egy farmer rokonával elhatározta, hogy boszut áll társáért s a szörnyet minden áron hatalmába ejti.

Egy kisebb hajónak vashorgonyára csalétkül egy bárányt erősítve, ezt negyven láb hosszú vaslánczra kötötték, azután beledobva a hig iszaptóba a lánczot többszörösen egy vastag jávorfa körül tekerték. A kiállított őr - egy néger - már nem sokára jelentette, hogy a Carvanas a csalétket elnyelte, mert az egész fa inog, recseg az erős rángatásoktól, de minthogy már este volt, a szörny partravonását reggelre halasztották.

Másnap már hajnalban oda siettek. Az erős fa csikorgott, hajlongott az iszonyu rángatásoktól. Két erős lovat kötöttek a lánczhoz. A hangos nógatás, s ostorcsapásoktól a lovak teljes erejükből nekirugaszkodtak, de alig léptek egyet-kettőt, egy láthatatlan erő mindjárt visszarántotta őket, sőt attól lehetett tartani, hogy a két lovat is a mocsárba rántja. Ekkor a két lóhoz még két hatalmas ökröt fogtak s így sikerült - de csak teljes erőfeszítéssel, lassan-lassan mindig feljebb huzni a csapkodó, rángatózó szörnyet. Már felmerült a pánczélos hát egy része, s ki-ki villant a csapkodó óriási pánczélos fark, s a rettenetes fogakkal fegyverzett felső állkapocs eleje, midőn egy erős csappanás hallatszott, a nekirugaszkodott állatok egymásra estek, s a vashorgony erősen összevissza görbülve a szárazon hevert; egyik ága le volt törve, a másikon pedig egy darab kiszakított véres állkapocscsonttöredék és hus lógott. A tó felülete pedig erősen örvénylett, mert a Carvanas gyorsan merült alá a mindent elnyelő mély iszap védő fenekére.”

A fönix-madár.

A tropikus vidékek legbujábbja, leggazdagabbja, Uj-Guineának csudás bujaságu őserdő-részlete tárul elbénk pompás növényzetével.

Karcsu, tömött levélbokrétaju pandanus emelkedik az ágbogas, sárga virágu, paránylevelű mimosa mellett, összeölelkezve a vad narancs fehér virágu, apró, aranysárga gyömolcsü ágaival; széleslevelű Caladiumok inganak a finom csipkészetű páfrány- és Adiantum-bokrok mellett, míg kigyóként nyulnak közéjük a Protea tömött levelű galyai a Cicasok és Chamaerops hasgatott levélzetével s ezen pompás növényzet zöldjét csodaszépen tarkítják és emelik az őserdők fedelmei és ékszerai: az Orchidák violaszínű és biborpiros virágai s közöttük liánok, folyondárok kusznak, csüngnek le az ágakról.

A fedelmi virágokon, hogy a hatás annál szebb, annál ígézőbb legyen - bársonyfekete és aranyzöldben csillogó szárnyu, Páris- és Priamus-lepkék himbálódznak az aranyló azurkék szárnyu Anaxibia s fehér-barna Agelia lepkékkel, míg a galyakon majd a törpe narancsot csipdesve, majd tollazatuk drágakő ragyogását villogtatva, csudás tolldiszük tündéri alakzatosságában, ragyogón, szint játszva, mint a mesebeli fönixek, a paradicsom-madarak majdnem minden faja ki van állítva - egy óriási üvegszekrényben - igazán pompás gruppirozásban - a volt ornithologiai kiállítás helyiségében.

Ritka alkalom, hogy a madarak e legritkábbjait ily sok faj, ily jellegzetes szituációkban s pompás környezetben láthassa a közönség, mert ezek megszerzése ma sem sokkal könnyebb, mint a régmúlt századokban, mikor a paradicsom-madarakat még a mesék fönix-madarának tartották, s azt hitték róluk, hogy e pompás, ragyogó tollazatu madarak egyedül csakis a napból származhatnak, földre sohasem szállnak, mert lábaik nincsenek, hanem örökké a napfényes azurban lebegve, harmattal és aetherrel táplálkoznak, s a nő tojását a him hátára rakva, ennek hátán ülve költi ki, és ha nyugodni akarnak, úgy hosszú, bekunkorodott farktollaiknál fogva akasztják magukat a faágakra.

Ezen regék sokáig fentartották magukat, annyival is inkább, mert a Chinán és Indián keresztül Európába importált bőrök mind lábak nélkül jutottak hozzánk, s maguk is a vásárra hozó pápuák és malayok Manucodiatának, azaz Isten madarainak nevezték őket és mert Uj-Guineát egészségtelen éghajlata, lakosainak, a pápuáknak kegyetlen, vérszomjas természete miatt az utazók át nem kutathatták. És valóban látva e madarak leirhatatlan szép, csillogó tollazatát, ennek csudás, a többi madarakétól eltérő alakját, alig is lehetett elhinni, hogy ezek szintén csak úgy tojásból származhassanak, mint a többi madárfajok.

A mi megszerzésüket még ma is oly nehézzé és fáradságossá teszi, az az, hogy Uj-Guinea szigetvilágával együtt még ma is csak oly civilizálatlan, vad és érintetlen, mint volt Pizafetta, Magelhäens kísérőjének idejében, ki 1522-ben hozta az első paradicsommadár-bőröket Sevillebe. Ezek a bőrök, minthogy róluk a lábak teljesen hiányoztak, végnélküli csudálkozást gerjesztettek a tudós világban Európa-szerte s a fönix-madár csudás regéje - ezzel új tápot nyerve, újból felelevenedett s a legcsudálatosabb s kalandosabb feltevések keltek a fönixről szárnyra. Minden kétséget kizárólag ez a madár volt az ősi egyiptomiak fönixe, nem pedig az aranyfácán, mint Cuvier állítja, s maga Pizafetta is a „Nap madarának” nevezte, s ezen elnevezés 1598-ig meg is maradt. Később Juan van Linschoten hollandi természettudós - azon feltevésben, hogy csakis a volt Paradicsom-kert maradékai lehetnek e hasonlíthatatlan szépségű szárnyasok, ezeket „Aves-paradisae”-nek nevezte, mely elnevezést 1760-ban még a nagy Linné is megtartotta, ki a láb nélküli bőrök után „Paradisea apoda” (láb nélküli) név alatt illesztette be őket osztályozásába, még csupán két fajtát ismerve.

E század elejéig semmi hiteles adattal nem bírt a tudomány a paradicsommadarak életmódjáról, a mikor Lesson francia tudós, utána pedig Wallace, Bennet, majd Meyer, Rosenberg, végre hosszú, fáradságos veszélyes észleletek után - a regék homályába száműzve a fenti sok képtelenséget - teljes és megbízható adatokat gyűjtöttek, melyeket a hozzánk élve kerülő paradicsommadarak viselkedése és életmódja is megerősített.

Ez röviden eme csudaszép madarak története, melyeknek pompás tollazata nemcsak a Kelet, az indiai Maharadzsák, a tündérszép török- és mór szultánák turbánjának keresett, sőt nélkülözhetetlen díszét képezte ősidőktől fogva, hanem a khinai császárok, s a mongol-fejedelmek dísz-fővegének is elengedhetetlen éke volt a Kioi madár tollazata. Így ősidőktől fogva keresették és drágán fizették e cikket nemcsak a keleti fejedelmek és a nagy urak, hanem Európa divatáru piacainak vevői is és volt eset, hogy egy bőrt, kivált a ritkább s még ismeretlen fajokét, 35-40 font sterlingben (400-450 forint) is fizették a 30-50-es években a londoni piacon.

Ezen nagy kereslet már ősidőktől fogva a madarak szorgalmas vadászatára ösztönözte a pápuákat s a bőroket rendszeren a Ternate, Mangkaszar és keleti Seramba jövő malay-kereskedők vásárolták össze s vitték Singaporéba, honnan Chinába és Európába kerültek. A legszebb bőrok az északi partvidék beltartományaiból Gilbikvai környékéről kerülnek. A tidurei szultán, ki a Németalföld fenhatósága alatt álló tartományokon uralkodik, évente népeitől adó fejében nagyszámu bőroket kap, miknek ott átlag értéke helyben 1-3 forint a minőség szerint. A hollandiak már 1535-40-ben élénk cserekereskedést űztek a paradicsommadár-bőrokkal s egyéb dísz tollakkal. Így tehát joggal vádolhatni a hollandiakat azért, hogy csak ily későn jutott a tudomány e madarak ismeretéhez, mert nekik módjukban állott volna, a természet és életmód után kutatni, de nem tették, hanem csupán a pénzre és nyereségre gondoltak. A hollandok és India révén lett később szintén a londoni piac kereskedőpontja e bőroknak, honnan aztán Európa minden részébe eljutottak.

A paradicsommadarak egyedüli és kizárólagos hazája csak Új-Guinea és szigetvilága: Aru, Waigiru, Mysol és Salavati szigetek.

Természetesen ezeknek belső-, hegyvidékének óriási erdőségei az európaiakra nézve még ma is majdnem hozzáfárlhatlanok, pedig itt tenyészik, itt virul az a csudaszép, a tropikus égövek minden szindús pompájában ragyogó növény- és madárvilág, melyeknek alak- és színpompája még a legélénkebb fantázia merész szárnyalásait is messze felülmúlja.

Csak itt, ez a mondhatni szűk körre szorított szigetvilág, az ő egészen függélyesen reá tűző izzó napsugaraival képes ezeket a pompás tollazatu teremtményeket produkálni, más vidék erre nem alkalmas az egész földtekén! Miért? Ez a természet örök titka fog maradni. „Tán itt van a föld minden őstermékenyítő és létrehozó erejének magva elrejtve - mondta Tyndall - mert lehetetlen másképp ezen pompából, ragyogásból és szépségből álló teremtményeket létrehozni.”

És a természet minden barátja - de sőt még a laikus is - osztja Tyndall ezen elragadtatott felkiáltását, midőn eléje tárul a madárkiállítás paradicsommadár-csoportja, mely nemcsak a szorosan vett paradicsommadarakat magukat, de ezek fajrokonait is egyesíti, minők fényvarjakból a Mansimene (Vhalybeus paradiseus) melynek bársonyfekete tollazata be van lehelve arannyal, ezüsttel, mely a szívárvány minden színében ragyog és világol; a paradicsomszarkákból (Astrapiae) a Pompás Astrapiát (Astrapia nigra), melynek a bársonyselymes meleg, lágy feketeszinén - amint a világosság reá esik, az aranyló violaszín minden érczes ragyogásai változik és játszik. E büszke szépségű madár füle mellett kétfelül kékes fémfényű tolldiszt, torkán érczes fényű, s izzó parázs hyacint színével szegett, irizáló fémfényű gallért visel, s hosszú farka is játszik a legpompásabb oxydált acél kékfémfényű színeiben. Ragyogón szép paradicsom-banka (Epimachus albus), melynek az Astrapiához hasonló főszínétől meglepően elütnek oldalain a hullámos fonálvégű fehér, árvalányhajszerű tollcsomók, s végre

a Büszke paradicsom-banka (*Epimachus magnus*), ez a fejedelme a diszmadaraknak, mely hosszú farkával érczfémfényű fekete színével, s hátán, oldalain kagylósan felgömbült, végein a zöld minden aranyos árnyéklatában csillogó disztollazatával a szemet kápráztatja.

Lehetetlen egyenkint mind leírni a csoportozat példányaikat, mely az eddig ismert 20-22 fajból szép számmal mutat be a valódi paradicsommadarakból is, így röviden csak a „Büszke Édenczet” (*Paradisea apoda*) az ehhez hasonló, de kisebb „Papua-Édenczet” (*Par. papuana*) hullámos, aranyszínű s az árvalányhoz hasonló, de lengőbb, hullámosabb oldaltoll csomóival, smaragdszín torkával; a Vörös Édenczet (*Uranornis rubra*) vörös oldaltollaival smaragdzöld fejével és torkával; a pacsirta nagy, „Király Édenczkét” (*Lophorina regia*), smaragdzöld, legyezőszerűen álló oldaltollaival, s az atlasz ragyogásával bíró skarlátvörös színével s hosszan, kecsesen kihajló, zöld zászlós farktollaival mutatjuk be. E legutóbb említett madárka oly csudaszép, hogy szépsége még a malayokat is annyira elragadta, hogy ama bűverőt tulajdonítják neki, hogy oldaltollait maguknál hordva, ez sérthetetlené teszi őket a harcban, mivel szerintük egyenesen az égből származik. Végre még csak a bársonyfekete „Aranyló-Édenczet” (*Parotia sexpennis*), ragyogó mell- és homloktollaival, valamint a füle mögül elálló és felmereszthető hosszú oldaltollaival, és a „Fekete-Édenczet” (*Paradisea superba*) szivárványos, érczes zománczu, lyra alakú, szintén felmereszthető mell- és tarkó gallérjával, mint a legszebbeket említjük fel.

Mint említettük, Uj-Guineának s szigetvilágának sűrű, a napsugarat elzáró végtelen tropikus erdeiben élnek e pompás madarak és a különféle fák gyümölcseivel s rovarokkal táplálkozva ép úgy, mint ritka, de ragyogóan szép rokonaik a szivárványszínű *Schlegelia Vilsoni* és a *Xanthomelas eureus*. A társaságot nagyon szeretik, úgy, hogy némelykor 30-40 is van egy csomóban, nők, fiatal hímek; teljesen kifejlődött hím alig van kettő-három egy ilyen csapatban.

Különben is természetük és viselkedésük hasonlít a varjufélékhez, miután mintegy átmenetet képeznek a sárgarigó és varjufélék között, s nagyságuk különböző, vannak varju- és pacsirta-nagyok s ezek között is kisebb, nagyobbak.

Májusban ébred fel a hímekben a párzási ösztön. Ilyenkor a szigetek harsognak éles hangjuktól, s a hímek násztáncukat járják, azaz oldalaikon disztollazatukat - mely egy élénken működő mozgideggel ellátott kinövésben fészkel, kiterjesztik, szárnyaikat leeresztve reszketetik, szóval tollazatuk minden pompáját kitüntetik, s a fel-lemeresztés által ragyogtatják. Legélénkebb a párzó kedv a reggeli órákban, mikor egy magas kiválasztott fának kinyuló száraz ágára több hím telepedik, s ott szálldogálnak, bókolnak, ragyogtatva minden fényt, pompáját disztollaiknak a nők előtt. A földre kivételes ritkán, csak elkerülhetetlenül szállnak, mivel tollaikra szerfelett hiuk, kényesek, s a legkisebb szennyet, rendetlenséget rajta nem tűrik. Nincs elragadóbb látvány, mint e pompás madarakat repülve látni. Aranyszín oldaltollazatuk kecsesen hullámozik, fénylik, ragyog a reggeli napsugárban s úgy tetszik, mintha ezen aranyló csomók ringatva usztatnák, vinnék a levegőben annál is inkább, mert repülése méltóságosan szép hullámos.

Vadászatuknak majdnem egyedüli neme, hogy a papuák meglesik őket hova telepednek le éjjeli nyugalomra, akkor még napszállat előtt egy-egy papua tompahegyű nyilakkal, hogy a bőr át ne lyukadjon s be ne piszkuljon a vértől, felfegyverkezve, arra a fára mászik és szorgosan elrejt, álcázza magát lombozattal, ágakkal s türelmesen vár napkelteig; s mikor ébredezni kezdenek, akkor egyenként lelövöldözi őket. Fogják őket még hurkokkal, melyeket egy-egy kedvencz gyümölcsükkel megrakott fára (*Theakfa*) aggatnak, vagy a kenyérfa gyümölcséből készített ennyvel egy hosszú rotang vagy bambusszálat kennek be, s az ébredés előtt gyorsan és ügyesen egyiket a másik után érintik és kapkodják le vele.

A bőrök kikészítése szintén érdekesen megy végbe, s majdnem épen oly módon, mint azt századokkal ezelőtt őseik gyakorolták. A háton és hason egy rézsutos vágást téve, lehúzzák a madár amugy is erős vastag bőrét, azután lábait a has hátsó bőrrészeivel levágják (innen nevezték el „apodá”-nak azaz lábnélkülinek, s eredt ezen hit) s kiszakítva nagy evezőtollait a szárnyakból, egy gömbölyű fácskára huzzák rá a bőrt úgy, hogy ennek vége egy-két hüvelyknyire a csőrből kiáll, hogy hozzáköthessék; előzőleg azonban forró hamuval lesz a bőr zsíros belseje bekenve, hogy moly és élősdiek meg ne támadják s azután vagy a forró homokban, de leginkább a füstön lesz kiszáritva, minek végeztével a bőr kész.

Ez röviden a paradicsommadarak története, s hálátlanok volnánk, ha végül elismeréssel nem adoznánk Madarász Gyula dr. muzeumőrnek, ki e pompás csoportozatot őserdőrésztelével, s a madarak kecses, természetű állásával, - a tollazat zománczos ragyogását egész teljében érvényre juttatva, annyi művészet, genialitás és széleskörű tanulmánynyal megalkotta. Tömni megtanulhat bárki is - s van Magyarországon elég sok jó tömő, de ezen megcsonkított, összeszáradt, ügyetlenül lefejtett bőröket - a mily állapotban a madarak bőrei hozzánk kerülnek - ilyen pompásan, természetű szituációkban annyi kecs- és jellegzetességgel kikészíteni, ehhez már művészet, ügyszeretet s az ügyesség legmagasabb foka szükséges. Igaz, hogy akad közöttük egy pár hiányos, rosszul sikerült alaku is, de erről Madarász ur nem tehet! Csuda, hogy még ennyire is tudta ezeket preparálni.

Hogy mennyire emeli az ilyen csoportosítás a jellegző, buja szépségű tropikus növényzettel és szindus pillangóival a madarak ragyogó színeit, azt csak az tudja megítélni, ki e pompás szárnyasokat a kopasz szekrényekben, merev, életnélküli állásaikban is látta. Madarász ur e mesterműve impulzus lehetne arra, hogy muzeumunk ritkább, szindusabb szárnyasait szintén ilyen jellemző környezet, természetük és életmódjuk jellemző momentumai és szituációiban kellene csoportosítani. Így a közönség is örömeiből látogatná a muzeumot.

Augusztusi vadászképek.

Ott bandukoltam az erdő... és bozót között össze-vissza, - midőn egyszerre azon veszem magamat észre, hogy bizony nagy hasznát venném valami mappának vagy kompassznak - de még nagyobbat egy olyan embernek, aki innen kivezetne - mert eltévedtem.

Össze-vissza dőlt, korhadó faóriások, repkény- és szalagfüggönyök mindenfelé; ha egyiken keresztültörtetem, ott volt a másik; tüske, bozót - úttalan utak... a végtelen erdő örök árnyéku közepén, hová a napfényből csak annyi jut, a mennyit egy-egy csillogó rovarka képes aranyos visszfényt verő szárnyaeszkáin belopni ebbe az örökzöld homályba...

Leültem egy mohval fedett, évtizedek óta korhadó faóriásra, ami békés tanyája volt a rovar-nemzetség mindenféle fajtájának... Egymás hátán donogtak, zümmögtek és rastogtatták, furták a rohát hosszucsápu czinczerek s darazsak, vékony dereku hangyák futkostak nagy sebbel-lobbal elő az oduból. Körülnéztek, ágaskodtak - mint késedelmes férjeiket ebéddel váró gondos házi asszonyok - s azután megint frissen beszaladoztak... hogy a leves ki ne fusson - a rántás oda ne égjen.

Egyik nagy lyukból - mintha egy darab nemes opál pattant volna oda, gyönyörű aranyvörösbe szírványzó smaragdzöld ragyogás csillogott-villogott elő.

Ah, ezt a szép bábrabló ékényt nem hagyjuk itt s mikor bemenekült előlem az odu pincze-sötéten ásitó üregébe... utána csusztam én is... Már a harmadik szál viaszgyufácskát gyujtogattam, midőn a faüreg végében egy csomó papírvékony hársfakérget találtam, melyek, mint a régi papiruszok, tekercsekbe voltak göngyölgetve.

Kibontva - szemem, szám elállt a csodálattól. Mindjárt a legelső lapon erőteljes vonásokkal, lapidáris betűkkel e cím állt: „Emlékirataim” és a rövid előszóban az író elmondja, hogy ő az a bizonyos borz... kit jól épült várából az emberi gonoszság kiüldözött - és miután bizonyos ármányos csapdák, éjjeli lesek és kiásási merényletek miatt meghasonlott még saját faja és az egész állatvilággal is - magába vonulva, bölcselővé, szemlélődővé és így természetesen íróvá is lett... s naplót vezetve mindenről, mit látott, tapasztalt az állatvilágban, ime átadja az utókornak - ha ugyan valaki ráakad. Megjegyzi azonban, hogy nem szeret idegen pávatollakkal ékeskedni - és megfigyeléseinek egy részét, egy szintén megszürt, megüledett világnézlettel és kritikai érrel bíró, nyugalomba vonult rókakomája írta, kinek bölcsesége nagyobb... ide valami bölcs neve lehetett írva, de kivakarták...

Ez csakugyan pompás lelet... ime, a véletlen hogy meglepett! Forgatám, forgatám a kéreglapokat: „Január: Zugó szélvihar... tétlen élet - zárdai - magány... öszülni kezdek...” stb. Ez, ez nem való augusztusra!... február... Kósza, fagyos napsugár... hideg, csalékony, akár csak az emberek szíve stb. Ez se illik augusztusra!

Márczius, április, május...

„E három hó a rügyfakadás és szerelem korszaka! Nevetlek hideg, fagyos érzéseimmel, hiuság vására: szerelem; nevetlek benneteket holdsugárra üvöltöző, napsugárra cinczogó inczifinczi madársereg... nevetlek bölcs róka koma... ki bölcseségedet sutba vágva, hallom, mint üvöltöződ a csendes éjszakákon szerelmi nótádat! Vén számár! Nem veszed észre, hogy a fiatal ugrifülesek hogy nevetnek, kaczagnak rajtad... a szürke fejű vén szerelmesen stb.” Eh! ez se való már augusztusra.

Junius: „Azt hiszem, a legbölcsőbb világnézet az... ha eszméink mellett epicuri étvágygyal és vágyakkal birunk, mert a jó konyha váltogatja a legjobb gondolatokat stb.” Engem úgy'se... ezt jól kifundáltad, nagy gondolkodó... érdemes lenne folytatni, de hiába, ebből se lehetnek augusztusi vadászképek.

Julius: „Oh, bölcs természet - mélyedék el gondolataimba... megállva egy csipegő fiókokkal telt sármány-fészek előtt... minő fenségesek s változatosak a te munkáid... Tessék... minő rabjai vagyunk a test szenvedélyeinek... észre sem vettem, hogy a gyengédhusu, sivalkodó fiókákat elmélkedéseim között mind felcsemegéztem stb.”

Itt van végre a kívánt hónap.

Augusztus:¹⁷ Itt-ott arany színű foltok tarkítják már az erdő egyforma zöldjét, a nyárvégi reggelek lehe barnára csókolja a levelek hegyeit s kékre hamvasítja a zöld kökénybogyókat, pirosra, feketére az áfonyát. Éjjel-nappal járok-kelek észlelődvé: vázlat-könyvem és zsebnótíczom a legtarkább jelenetekkel és skizzekkel van tele, miket röptében kapok le... de azért perczre sem feledem az emberi gonosztságot és leshányást, mert ebben a hóban igen jóformán legirtóbb háborut nekünk rókák, nyestek, görények s más efféle átkos fajzatoknak. (Átkos fajzatok! Ugyan - ugy-e? Óh emberek! Óh morál! Csakhogy ti vadászhasatok és ne mi csiperintsük el korábban a puskavég elől a gyenge foglyocskákat és nyulsüldőcskéket, hát nekünk izentek irtóháborut csapó-vas, háló és mérgezett csalétekkel. Jupiter bicornis Ammon! Micsoda moralis reciprocitás ez?!)

Ad vocem mérgezett csalétek! Gonosz memento mori-ként kovályog fejemben mult éji esetem, daczára a lucullusi vacsorának... Ugyanis kissé elalvám a napot s már a bucsuzó sugarak lopódtak váram elfogadó katlantermébe - midőn felébredék... Nota bene a legvadregényesebb helyen lakom... rettentő erdős, hegyes vidéken, távol minden emberi laktól... és embermivelte földtől - így fáradt tagjaimmal nem tudtam volna meglepni és egy-egy ruganyos ugrással nyakon kapni - a holdfényes tisztásokon játszadozó tapsifüleseket... s az ilyen csendes augusztusi éjjeleken a tarlók és kaszálók rejtekeiben oly kedvesen gyüggyögő fogoly-mamákat már egészen felnőtt fiókáikkal, mert a helyett, hogy békésen aludnának, folyton jár a szájuk - a lohosodó vadliba, rucza és lilik nemzetségeket - ama bizonyos káka tövén, hol a rucza mama költeni szokott, azért hát fáradtan, de igen békétlenkedő gyomorral, mikor az én kedves erdőm magára öltötte az éjszaka sötét köpenyét - megindultam hát vaktában arra, honnan távoli, elhaló kutyaugatást lengetett felém az éjjeli szellő...

Természetesen... utközben megkapott engem is az augusztusi éjszakák méla csendes varázsa, és orrom hegyére egy Szent-János bogárkát tűztem, hogy ennek szelid fényénél, ha valami magasan szárnyaló, ihletett gondolatom akad, - rögtön noticzomba jegyezhessem...

Utközben megtekintettem a vad váltókat - miket már napok óta nézeget, vigyáz az az öblös hangu... zöld galléros vadászlegény és ha meg nem hasonlottam volna az állatvilággal, hát plakátokon figyelmeztetném az erdők lakóit. Szarvasok, őzek, nyulak, vadkanok stb. vigyázatok... közeledik az ősz; e hóban vigyázzák, csapázzák nyomaitokat, rejtekeiteket, a merre jártok, keltek, pihentek, hogy könnyebben megejthessenek. Hanem hát mit nekem Hekuba! Csak magamban mosolyogtam azoknak a cziczomás, karcsu őzbakoknak az ostobaságát, kik a vadász csalsipjára egyenesen a puska végire mennek. Lám, lám! Csakugyan igaz! Így hát nem hiába sincerizált a bölcs borz koma multkor, a szerelem vak, süket és ostoba voltáról!

A mint egy fiatal vágás szélére értem, hogy átcsapjak a lankás hegyoldal sűrű bozótjába, mint a moszkvai óriás Vasili harang - akkorát és olyan mélyet kondult egyszerre valami a hegytetőn.

¹⁷ Sub rosa ide jegyzem, hogy ezt a rókakoma írta, ki inkább a leírásokban excellál - ami százszorta könnyebb, mint a bölcselkedés. Hiszen kérem, tessék összehasonlítani ezeket az ide-oda csapongó könnyelmű scurrilitásokat az én stylus curiálisommal!

Fenségesen szép és szivreszkettető volt e hang a csendes visszhangos éjszakában. A zabolátlan erő, a kihívó bátorság, az egyeduralkodónak vetélytársait harcra hívó csatakiáltása volt ez.

Hohó, itt valami készül!

A hegytetőn lombzuhogás, ágcsörtetés zajgott végig a sűrűben - s újra megkondult erdőink fejedelme: a himszarvas tülekedő bőgése. Ketten, hárman is feleltek neki a kihívott vetélytársak, egy-két oktávával mélyebben és távolság tompította hangokon...

Minden filozófiám daczára is, úgy csiklandozott valami, úgy ösztökélt, hogy nekem is bele kellett nyafognom ezekbe a konduló bőgésekbe, mire rögtön elhallgattak a távolban kurtán, rekedten rigyető őzbakok és a csalogatva felelgető suták.

Már épen tovább akartam indulni, midőn döngött a föld, tört, ropogott a cserje és a csendes éjszaka reszketett a ziháló bődülésektől.

E perczen bukkant ki bambán, nevető pofával a telehold is és az ezüstösen fénylő tisztásra, egyik oldalról is, a másikról is méltóságosan dobbant ki egy-egy tizenhatos, büszkén emelve koronájukat. Mindkettő erős, hizott óriás... s valami úgy végig borzongatott... villogó, mogorva tekintetüket látva, a mint fujva, bőgve körültaposták a tisztást, a galyakat törve, a harasztot szórva agancsaik dühös vágásaival.

Halk léptekkel, mohó, kémlelő pillantásokkal félig az árnyékban, félig a holdfényben állva, lesték az ünök a két fejedelmi vetélytárs párbaját.

A föld rengett, gye- és haraszt-darabok repültek, mikor e két óriás egymásba szakadt! Összeütődő szarvaik akkorákat csattantak, mint egy pisztolylövés, körülforogtak egymásnak szegett homlokkal, s úgy kiparirozták a csattogó szarvütéseket, mikor egyik a másiknak oldalába akarta meríteni, mint valami vivómester... E titáni küzdelmet azonban egyszerre egy lángvörös villanás és egy mennydörgő roppanás szakítá félbe és a küzdők egyike magasra szökött, azután vért okádva vágódott a földre... az ünök és gim pedig hegyomlasztó rohanással menekültek. Hej, de menekültem ám én is és sebes futtomban - azon reformokról gondolkodám - mint lehetne az ilyen nemtelen emberi cselhányást és orvtámadást megszüntetni és egyszerre csak néhány kunyhó-forma furcsa alkotmány között találtam magamat. - Óh, gyilkos fajzat, - csikorgám mély megvetéssel. Ott lelövöldözöd az erdők fejedelmeit, - itt pedig szarvas-etetőket állítasz és télen a nagy hó s fagyban álnokul táplálod, hogy magad szedd puszkavégre! Igenis... az etetők környéke tele volt lekaszált fű, zabbal és óriási galy-halommal teregetve, hogy megszáradva, téli eledelül szolgáljanak a szörmés vadnak. Augusztusban kezded már - gyilkos kétlábu faj te, gyűjteni a téli eledelt, dohogám... és hogy megboszuljam a fejedelmi áldozatot - méltó haragomban ezen álnok emberi művet se nem kut, se nem patakból, de még vízvezetékéből sem származott mixturámmal ugyancsak megkeresztelém...

Panaszos hangok, halk pityegés töredeznek alá a magasból, s az éles rókaszem sebesen tovahúzó, tovatünő csoportokat, egyes árnyakat lát elsuhanni a magasság éji homályában.

Oh, ti boldog kakukkok, nádi zenérek, föllengek, kékvarjuk és aranyrigók, ti kora augusztus elején... szebb, melegebb hazába költözködő vándorok... sóhajtok bánatosan - elköltözhettek könnyű szárnyakon az éjszaka védő leple alatt... E hónapban már a pitypalattyló fürj is utra készülődik. Éppen multkor hallgattam ki egy utra készülődő fürj-pár zsörtölődését a rét-szélen... A férjürem a fiatal, tapasztalatlan egy éves menyecskét korholta, hogy nem hallgatva anyósa bölcs tanácsaira, - nem edzette meg magát eléggé - csak kényeskedett, idegeskedett, mint afféle kis fiatal mama, s most elkésnek az utról. Szerettem volna ennek a kis reconvalescens menyecskének a szeme közé kacsintani, de olyan szemérmesen bujkált a fű között, hogy már a nyelvem lógott ki a szaladgálásban, még sem tudtam elkapni. Tessék, ezek is itt hagynak, s az én menüm napról-napra soványabb lesz! Szégyen, gyalázat, hogy néha már

augusztusban megesik rajtam, hogy a gyümölcsöt nem confect, de egész ebédül kelle ennem, s kigyó, gyík, egér s hörcsögre kell fanyalodnom.

Tovább-tovább bandukoltam... s már oly éhes kezdtem lenni, hogy óvatosság, filozófia - minden kezdett elhagyogatni és csak füleimet hegyeztem folyton - valami olyan hang után - a mit meg is lehetne enni.

Csakugyan röffenés! Aczélos, pompás mélyoctávájú röffenés... és pompás magas C-ju... fiatal malaczka-visitások, oly élesek, mint valami angol borotva...

Arra felé tartottam hát - de haj, éles szemem már messziről észrevette, hogy volna ugyan malaczka - de nem lehet ám elkapni sehogyse... nagyon őrzik őket!!...

Egy iszonyu vén kan örködött felettük a százados faderéknak dőlve... Én persze... komoly elmerültséget negélyezve - mintha nem látnám őket, filozofálva haladtam el mellettük... de májam, vesém megrezzent - mert mákos ugyse szikrát hányt az a két sarlóforma agyara annak a vén „Kanbyzesnek” (egy nyelvtudósunk azt bizonyítja, hogy ez magyar szó: „Kan biz ez!” Hát nincs neki kérem igaza?), olyan dühösen csattogtatta felém. Végre is Szent Hubertushoz fohászkodtam - ez azután megihletett - és arrafelé vezetett - honnan ebugatás és kakaskukorékolás hangzott. Csakhogy áldott védszentünk - azt is megsugallta, hogy augusztus hava, a kártékony vadak veszedelme: mindenfelől csapda, tör, rókavas... és csakugyan... közel a tanyához egy vasfogóba csappanva egy illatárus görényt, - egy másik vasban pedig egy nyestet találtam lábaikkal beleszorulva, Szivszakadva könnyörögtek, hogy holtig szolgálaim lesznek, ha kiszabadítom őket! De én - örülve, hogy a gyanu és odium rájuk és nem fajomra háramlik, - azt tanácsolám nekik: harapják el vasba szorult lábaikat! Hisz tudtam, hogy egyik se lesz Mucius Scaevola!

Egyszerre a lenge szellő valami felséges illatot lengetett felém... Sült hus és fokhagymaszag - de e mellett... gyanus faji illat is gyanakodtatá orromat... Mi ez? Megelőzött már valami kenyéririgy telhetetlen?... E közben a hold megint elbujt... és csak orrom kalauzolt... A családi parfüm folyton erősebben büzlött... de a mozgásnak s rágcválásnak neszét nem hallom, csak az éj csendje borzongtat... Elszántan előre megyek... s a sötétségben egy még sötétebb alak körvonalait látom s a hármas szag: rókabüz, fokhagyma és sültus erősen leng felém. Össze-összelapulok; csend! Nem mozdul - pedig már jó látom, hogy egy róka felebarátom guggol ott. Vészt sejtve, hátrálni akarok! De az éj csendje mégis felbátorít - s csuszva közeledem, hogy jól nyakon kapkodhassam... s oda érve... homéri kacaj reszketteti meg bordáimat. Egy pokoli gépezet áll - előttem, - melynek hármas vasfoga olyan erővel csappant össze vigyázatlan rókafelebarátom nyakszirtjén, hogy formálisan átszegezte - mielőtt a csalétkül kitett pompás fokhagymás ürüczombból csak egy falatkát is haraphatott volna.

Először is jó étvágygyal elköltöttem az ürüczombot, azután, nehogy profán emberi kezek fertőztessék meg fajbelim porhüvelyét, néhány kegyeletes szót parentálva a földi mulandóságról - őt is felpánizáltam!

De a csapda, az a csapda! Bármily jó volt is az ürüczomb, gonosz memento marad előttem...

Tovább nem tudtam lemásolni az emlékiratot, mert beállt a sötétség - pedig még volt néhány lap... de nekem még az utat is meg kelle találnom, hogy haza juthassak!... El nem hozhattam a papiruszokat - mert a hátralevő hónapok nélkül az „Emlékiratok” csak befejezetlen csonka töredéket adnának - így otthagytam... de alkalmilag... megint oda fogok tévedni - és épp oly hiven lemásolom a többit is - ha ez a négylábu Demokritosz megirandja és befejezi bölcselkedő emlékiratait róka komája segítségével.

A „vadászcsovc”.

- Nos, hogy tetszem, Sándor?
- Elragadó vagy, mint mindig - de ebben a vadászcsovcumben istenibb vagy magánál Dianánál!
- Hallod-e, ma kikérem a bókokat! Vadászcsovcod vagyok - s részt akarok venni a vadászat minden hevélýében és fáradalmában...
- Igazán?
- Kikérek minden elharapott mosolygást és gunyolódást. Ugy akarom a vadászatot élvezni, mint ti férfiak és megízlelni az annyira dicsért vadászcsovczt...
- Vanda, az nem lehet!
- Nem lehet? De ha én akarom!
- Hiába... itt még a te búbájós hatalmad is megtörik, a vadászcsovczt csak az ízlelheti, ki maga fáradt és ejtette el a vadat...
- Elég! El fogom tehát ejteni!
- Segítsen Szent Hubertus!
- Te fogsz segíteni és pedig minden vadászcsovcmányoddal...
- Kész köteles szolgáló vagyok, kedves cousine, de csak egy feltétel alatt...
- Semmi feltétel. Feltétlen hódolatot követelek! - s a granátfekete szemek parancsolólag felvillantak.
- Más esetben igen - de most... e feltétel nélkül nem tehetek semmit...
- No... Isten neki - engedek tehát valamit. Mi az a feltétel?
- Alá kell vetned magad a vadászcsovcabályoknak.
- Csak ez? Ezt készségesen megígérem! és a piczi svéd keztyűbe bujtatott kacsók férfiasan kezét szoritották az engedelmes bátytyal... azután a kecses női Nimród csókolni való kedves módon fütytyentett a pompás angol vizslának.
- Tudsz-e gyalogolni?
- Micsoda kérdés ez megint? Azt hiszem ismered kitartásomat...
- Ugy tehát induljunk - a tegnapi lesen, az omlás helyén pompásan rigyettek a szarvasok! Mint egy-egy harangkondulás, oly érczesen zengett az erdők fejedelmének hívó bőgése. De mit látok... Hectort is el akarod hozni?... Nem, Vanda, vizsládnak itt kell maradnia!
- Merre megyünk?
- A Tűskés felé, az a szarvasfalka még ott időzik, mi után tegnapelőtt cserkésztem.
- Egy egész falkát láttál?
- Igen! és szívecskéd dobogni fog a hevélý és izgalomtól, ha elárulom, hogy ennek a falkának hatalmas ura és vezetője egy pompás királyi tizenennyolczas, miről vadászcsovcainknak sejtelme sincs, mert a hideg kilelné őket - és valamennyi - mind ez után leselkedne.

- Istenem, ha mi ejthetnők el e királyi vadat! s a hölgy szemei felvillantak és szive sebesebben dobogott az izgalomtól.

A férfi csendesen mosolygott erre a merész gondolatra, mert ilyen szerencsét - csak kivételes ritka esetekben szokott osztogatni Szent Hubertus, s még ritkábban a véletlen.

- Régen lesem már én ez agancsár királyt, de lehetetlen még csak meglátni is, mert míg falkája napkeltéig künn legelész, addig ő bevonul a sűrűbe, vagy mint a kerülők mondják, - az alkonyat aranyos ködében délczegen kiáll arra a szikla-omra, s mintha érczből volna öntve, néz alá komor szemeivel a vidékre és onnan kondítja alá a völgybe mély zugással hívogató rigyetését.

Egy régi, elhagyott fahordó út mellett megálltak s a férfi egy szál gyufát lobbantott el.

- Mit csinálsz? - kérde társnője.

- A szél irányát puhatolom! Ah... oldalt fúj! A szál erdőt tehát el kell hagynunk és fel kell kapaszkodnunk a Tüskésre... Csak aztán meg ne bánd e sétát, mert ez egy kicsit nehéz út lesz...

A bájos női Nimród eperajkait daczosan felvetve, rázta kaczkias vadászkalapos fejcskáját - s bátyja példáját követve, gyökérbe, bokorba fogódzkodva, kapaszkodott az omlás meredek oldalán felfelé, melyen túl terült el a „Tüskés”, ezen bozotos szakadékoktól szaggatott völgykebel, majdnem áthatolhatlan tüskés bozóttal, fa- s bokorcsoportok és kőomlásoktól megszaggatva.

- No, most oly csendesen viseljük magunkat, amint csak lehet... suttogá a férfi, amint felértek az omlás szélére, melyen túl egy fával benőtt magaslat emelkedett és éppen ide akartak felhatolni, hogy szétnézzenek a Tüskésen, midőn a hölgy finom hallása halk lombzuhogást hallott...

Élénken szorítá meg kísérője kezét, kinek avatott füle a lombokat suroló agancsok csörtölődésére ismert e hangban s alig huzódtak a bokrok közé... a halk lombzuhogást erőszakos rezgés követte és a fővad szökéseinek nehéz döngölése hallatszott - az agancsok erősebb csörtöléseitől követve.

- Agancsár van a közelben! - lehellé a férfi, mire a hölgy szemei felvillantak s keble nyugtalanul hullámozott a feszes vadászzekécske alatt.

A hang az omlás felől hallatszott, mindjobban, folyton erősebben, egyszerre azonban elhallgatott és méla csend honolt a napfény aranyozta szakadékos völgykebelben - csak egypár rigó fütytye felelgetett egymásnak, mibe a messze szálerdőből ütemesen kopogott bele a zöldharkály kopácsolása.

Mindketten lélekzetfojtva hallgatództak... felvont fegyvereiket lövésre tartva és a hölgy még apró alabástrom fogacskáit is ajkára szorította, - nehogy egy erősebb lélekzet elárulja őket... A vadászláz már minden idegszálukat hevélyesen rezgeté...

Semmi hang, semmi nesz!

- Mi ez? Tán elriadt a vad? gondolkodék a férfi és huga is feszülten függeszté rá izgatott tekintetét. Nem... nem adtunk rá okot... minden eshetőség ellen fedve vagyunk a szinfalszerűen álló bokorfalazattól s kedvező széllel jártunk, tehát neszt sem fogadhatott tőlünk az óvatos fővad... Lehetetlen... az agancsár nem távozhatott, hanem csak falkáját terelte be a sűrűbe.

- Eh... ebben a kétséges situációban mindenre szabad, sőt kell is vállalkoznunk... ezzel az út és a lejtő közötti sűrű bokor falazat egy nyílásán óvatosan átbujva - mindketten a lejtő bokrokkal szegett szélére álltak ki.

Mohón kutatták mindketten az átellenes sűrűséget szemeikkel. Mintegy hatvan lépésnyiről hangzott az elébbi csörtölés, a vadnak tehát még ott kell lenni, különben hallották volna lépteinek távozó döngölését.

Halk, de gyors szorítással ragadá meg Vanda bátyja karját, mire ez villámgyorsan követé tekintetének irányát a lombfalon keresztül és ime, úgy rémlett neki, mintha az ágak setétzöld tömege között... egy szarvasfő árnya setétlenék. Oly közel... oly igen közel... hogy szemeiknek alig mertek hitelt adni...

Gyors mozdulattal - kissé hátrább húzódtak s felvont fegyverrel vártak...

Noha e mozdulat alig egy másodperc villanása volt, az agancsár mégis meglátta a kettős árnyék imbolygó rezgését s lassu léptekkel indult meg meggyőződni arról, vajjon falkájának egyik szökevény tehene, vagy tán egy vetélytárs árnyéka volt, ami ott mozgott!...

Szabályosan lassu suhogással zörögtek a lombok az agancsok csörtölésétől, ünnepélyesen döngött, dobogott a talaj a léptek neszétől s részletenkint villantak ki az agancsok, a fej, a szügy, amint a lejtőn feléjük közeledett.

Fakóderes színe, pofája redői, fodrosszörű homloka át, kivillant a lombokon... majd hirtelen megállott s szemeit merev élességgel szegezte leshelyükre...

Ezen izgalomteljes pillanatban jól ki lehetett venni agg pofájának deres, mogorva színét, szemeinek éles, daczos villogását... alakját azonban egészen elfedék a bokrok... s most aczélizmu nyaka előre nyulva, idegesen kidagadt, megfeszült, hogy megkonduljon mélyen, érczesen, párviadalra hívó bőgése, ha vetélytárs az, mi közelben rejtőzik...

Taszító dörrenéssel csattant el Vanda fegyvere s közvetlen utánna bátyjáé, úgy, hogy a szakadék visszhangja egy kettős durranást zúgott, döngött vissza... Erre az agancsár villámgyorsan visszavetette magát és hanyatt-homlok rohant a sziklás part mentében s éppen csak azt lehetett még látni, amint megvetett háttal és aláágott fejjel tört, rohant vissza a sűrűbe, honnan szökéseinek nehéz dobbanásai s agancsainak pusztító szaggatásai hallatszottak elő... majd egyszerre rettenetes zuhanástól rendült meg a „Tüskés” és sulyos szikladarabok gördültek alá csattogva, ropogva, törve, zúzva maguk előtt a bozótot... és ez irtóztató zajtól remegett a magány, több perczig morajlottak, visszhangzottak a hegyek.

A férfiu és hölgy diadalkiáltással szökeltek alá a meredeken, bár a szarvas még nem esett el, hanem csak az omlás rughatta ki maga alól rohantában... mert folyton remegett a föld a futó döngöléstől... s csak nagysokára halt el a halkuló visszhang morájában.

Mindketten lihegve törtettek a futó vad nyomán. Egyik se szólt, nem is kereste a sebvért, sebszört, csak mohó tekintettel nézett, kutatott. Vanda elegáns vadászkosztümjét finom svéd keztyűit megtépték, szaggatták a tüskék és az embermagas giz-gaz; de mit törődött ő azzal és messze hátrahagyva bátyját, mintha valami sugta volna neki, a szakadék felé sietett...

Hangos örömkialtás csendült fel ajkairól s piczi kürtjének ezüstös harsogását... diadallal verték vissza a hegyek... azután, mint egy zerge szökelte alá a szakadékok oldalán.

A fenék bársonyzöld mohpárnáján, egy vén bükk tövében hevert dermedten az erdők királya. Egy ugrással mellette termett. Roppant vén szarvas volt s félig a mohba temetett agancsai Vandának egész pihegő kebléig felértek.

Piczi kezével megfogá a gyönyörű lombárállásu agancsokat. E perczben ért oda bátyja.

- Tizenyolczas! - kiáltá az örömtől és izgalomtól fulladt hangon. A legkisebb koronaág is jó hüvelyk hosszú!... Vanda, Szent Hubertus meghallgatá óhajodat, mi az agancskirályt ejtők el... s többé nem fog az esti nap aranyozta oromra szoborként kiállani! Hurrah, Hurrah! - rivallt fel és belecsendült Vanda diadalkiáltása is.

- De melyikünk golyója ejté el?

Erre Vanda is szerfelett kíváncsi volt s valóságos lázzal várta a vizsgálat végét.

- A tied, Vanda, - mondá a vizsgálat után s letörve egy cserágot - azt huga kaczer kis kalapjára tüzte... a nyirfajd- és kerecsen-szárny mellé... Aztán vig csevegés között indultak vissza a vadásztanyára, hogy még napszállta előtt odahozathassák a királyi zsákmányt.

Vanda vadászsikerének hire leirhatatlan furorét keltett... mikor pedig a tizennyolczas agancsár a zöld galyakkal koszorúzott szekéren a vadásztanyára érkezett, olyan viharos üdvriadal keletkezett, hogy csak úgy zúgott bele az erdő visszhangos csarnoka.

Lobogó tüzek lángoltak fel az alkonyat szürke homályában a fák boltozata alatt és a tüzek fénykörében hevert az erdők fejedelme.

- Igéretedre emlékeztetek! - kezdé a szerencsekiváratokat csábos mosolylyal és elragadó büszkeséggel fogadó Vandához lépve a fivér. Ilyen zsákmány után - mely hozzá még első is - a vadásztörvények különös köteleességet rónak... Vadászsza lesz avatva... Nos?... Semmi vonakodás... meg kell lenni, különben nem kapod meg a vadászrészt...

Erre a szigorú fenyegetésre - Vanda a zsákmány mellé ereszkedett, s gyönyörű karjaival átölve a büszke hajlásu nyakat, kecses állásban dőlt az agancsár testére.

A többi női Nimród irigykedve nézte e festői képet. Ekkor bátyja leszakítva egy hosszú, egészen a csucsáig rózsaszín virágokkal benőtt réti füzenyt és ezzel a virágos pálczával, a társaság üdvriadala között, „vadászsza” avatta a nap hősnőjét.

A zöld fák alatt és lobogó tüzek mellett elköltött izletes vacsora fejezé be a napot, melynek elején az egyik vadászlegény vadszőlőlevelekre tálalva hozta minden vadásznak kedvencz és irigyelt falatját, az izletes „vadászrészt”, mely úgy készül, hogy az apróra vagdalt tüdő, lép, máj, sziv és vesék egy csipetnyi bors és sóval lesznek lassu tüznél párolva az elesett vad annyi zsírjában, mennyit kés nélkül, a hasüregből kézzel könnyedén ki lehet kaparni.

És e vadász-nyaláncság felségesen izlett a női Nimródok e legbájosabb tagjának.